YALÇIN KÜÇÜK

TÜRKİYE ÜZERİNE TEZLER 3

1908 ■ 1998

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye Üzerine Tezler -III-, Yalçın Küçük / Aralık 1986 / Kapak, Erkal Yavi / Kapak Baskısı, Özyılmaz Matbaası / Dizgi - Baskı, Yaylacık Matbaası / Çilt, Tekin Ticaret / Kitabı Yayınlayan, Tekin Yayınevi, Ankara Cad. No. 43 - İst. Tel. : 527 69 69

Levent Şahverdi Arşivi

YALÇIN KÜÇÜK

TÜRKİYE ÜZERİNE TEZLER
1908 - 1998

Üçüncü kitap

TEKİN YAYINEVİ

Levent Şahverdi Arşivi

Gülçin'e
güzel insan'a
güvenilir dost'a
sorumlu hukukçu'ya
birinde hepsine

y.k.

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm

TOPLUM VE ORDU 17-269
Mayıs: Demokratik Devrimde Son Aşama 35- 89
Orduda Modernizasyon ve Toplumda Dönüşüm 89-129
Özgürlük 130-164
Bastırma: Manevra ve Mekanizma ... 164-207

Birinci Bölüm İçin Birinci Ek

Müdahale İçinde Müdahale: 12 Eylül ile Si-AY-E 211-248

Birinci Bölüm İçin İkinci Ek

Mahmut Şevket Paşa Konağı ve Gizli Örgütün İhtilal Kararı 249-254

Birinci Bölüm İçin Üçüncü Ek

Evren'in Bursa Nutku: «12 Eylül Son Şanstır» 255-260

Birinci Bölüm Üçüncü Ek İçin Ufak

Mehmet Barlas, Son Şans!.. 260-261

Birinci Bölüm İçin Dördüncü Ek

Ders Notlarıyla İdam Sehpasına Çıkan İhtilalci 262-266

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm İçin Beşinci Ek

22 Şubat 1962: Yenilgi ve Tasfiye 267-269

İkinci Bölüm

CEPHE 270-414
Milli Demokratik Devrim 275-362
Ulusal Demokratik Cephe 363-414

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE İÇ SAVAŞ 415-462
1968 Yılında Türkiye 422-478
1978 Yılında Türkiye 478-570
Sol Yol 570-594
İç Savaşta Trajik ve Komik Olan ... 595-612

Üçüncü Bölüm İçin Birinci Ek

TKP, 12 Eylül'e Karşı Çıkan TİP ve TSİP'e Karşı Çıkıyor 617-622

Üçüncü Bölüm İçin İkinci Ek

Devrimci Yol: Parti ve Hukuk 623-628

Üçüncü Bölüm İçin Üçüncü Ek

Halk Savaşı Üzerine Eleştirel İnceleme 629-642

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

Bilim mi daha gerçekçi, yoksa somut gerçek mi daha gerçek? Bilim, eğer bilim olabiliyorsa, somut gerçekten çok daha gerçek'dir, çok daha «sahih»; buna inanıyorum. Bulgularımın, yurttaş düşünenlerin acımasız hücumlarına uğramasını istiyorum: kuşkusuz, bu hücumların sonunda ayakta kalabilmelerini diliyorum.

Bulgularımın, yurttaş düşenenlerin, yoldaş kafaların, açacakları bir savaşı yaşamadan ayakta kalmalarından kaygılanıyorum. Bunun, bu ülke için, önemli bir talihsizlik olabileceğini görebiliyorum.

* * *

«Bizim» ile «onlar» arasında bir kavga var; iki yüz yıla yaklaştı, sürüyor. «Biz», kütleyi ayağa kaldırmak, kendi ayaklarının üstünde kendi kafasının kontrolunda yürür hale getirmeye çalışıyoruz. «Onlar», kütleyi külçe yapmak istiyorlar.

«Biz» kütleye nitelik içermek istiyoruz. «Onlar», niteliği yok edip, posayı yönetmeye çalışıyorlar.

«Biz» kütleyi elektriklendirmek istiyoruz. «Onlar» elektrik veriyorlar.

* * *

Elektrifikasyon.

* * *

«Biz» çalışıyoruz, çabalıyoruz; bir zaman alıyor, ayağa kalkıyoruz. «Onlar», falakaya yatırıyorlar.

* * *

Falaka.

* * *

Levent Şahverdi Arşivi

«Biz», evrenin en güzel iki yaratığının insanın başı ile yıldızlar olduğuna inanıyoruz. Güzel insan başını daha da güzelleştirmeye çalışıyoruz. Özgür insan başının en güzeli olduğunu düşünüyoruz; güzelleştirmeyi özgürleştirmek olarak alıyoruz. «Onlar», özgürleştirdiğimiz insan başlarını alıyorlar, yıldızsız bir gecenin sabahında asıyorlar.

«Onlar», güzel başları asıyorlar.

* * *

İdam.

* * *

Bu çalışmayı, kaynak olarak çok büyük ölçüde, yüzlerce idamı hükme bağlayan gerekçeli kararlara, yüzlerce ölüm ve binlerce yıl hapis isteyen iddianamelere, esas hakkında mütalaalara dayanarak yaptım. Suçlama ve hüküm belgelerinden hareket ettim; suçlananları da suçlayanları da suçlamamaya özen gösterdim. Buradaki işim değil.

Buradaki işim tüm olumsuzluklardan olumlu olanları çıkarmaya çalışmak oluyor.

İmbikten geçirmeye çalışıyorum; posayı atıp, niteliği ön plana çıkarmayı deniyorum.

Bilim.

Bilim yapmaya özeniyorum.

Bir sıcaklığı tutmak istiyorum.

Bulgularımla bir tartışma gündemi ve bir tartışma kataloğu sunmak istiyorum. Bulgularım için daha büyük bir hırsım yok. Yöntemimin, biçemimi eleştirmeyi bir üslup bilenlerden özür dileyerek ekliyorum ve biçemimin daha önemli olduğunu düşünüyorum. Yöntemimin yol açıcı ve biçemimin kalıcı olmasını diliyorum; inanıyorum.

* * *

Bulgularım için daha büyük bir hırsım yok; bulgular geçici olabiliyor. Yine de böyle bir çalışmayı yapmış olduğum için son derece mutluyum.

İnsanımızın direnişini gördüm. Yeniden gördüm.

Nasıl bir büyük direniş!

Levent Şahverdi Arşivi

İnsan sürekli olarak kendisini artıran yaratıktır. Bu çalışmada insanımızın tükenmez türünden geldiğine bir kez daha inandım. En aza indirebiliyorsunuz; yok edilemiyor.

İki saptama var: bu çalışmada yerim kalmadığı için üzerinde duramadım. Bunlardan birisi, bu yeni yargılama döneminin ilerici hareketler içinden gösterişli ajan ve benzerlerini çıkaramamasıyla ilgili oluyor. Belki daha sonra son derece kaba yöntemlerle gerekli bilgileri alabilmeye önceden karar verilmiş olduğu için her hangi bir hazırlığa gerek duyulmadı. İkincisi, ayrı bir yasa çıkarılmış olmasına ve çok daha büyük eziyetlerin uygulanmasına karşın, etkileyici ve önemli boyutta dönekllik serüvenleri de düzenlenemedi.

Genç insanların, zaman zaman çok sığ sayılabilecek inançlarını böylesine bir inat ve tutkuyla savunmaları, her türlü övgüyü aşıyor.

Bunu, insanımızı hep küçümseyen yurttaş yazıcı arkadaşlarıma sunuyorum.

* * *

Direnç de toplumsaldır.

Bu kovuşturma ve yargılama döneminde ezgi altında insanımıza destek olan yerel örgütlenmeler olmadı. Üniversite, basın, ezgicilerden daha çok ezgiden yana bir tutum aldı. Ezgi içinde insanımıza en çok annesi, varsa sevgilisi ya da karısı sahip çıktı.

Kadının teorik bir yaratık olmadığını ezilen insanımıza bağlılığında da gördüm; tutkuyla ve bağlanarak sahip çıkıyor. Ezgi altındaki bireyle kolaylıkla özdeşleşiyor ve birlikte direnişi yaşıyor.

* * *

Ezgi altında insanın, yazgı yoldaşları ile annesi ya da sevgilisinin dışında, her zaman yanında bir de hukukçuları oldular. Ezgi altında insan, hukukçularını hep yanında duyuyor ve güç alıyor.

Bir avuçtular.

* * *

Levent Şahverdi Arşivi

«Biz» kütleye nitelik içermek istiyoruz.

Sallaştırmak anlamına da geliyor.

Demiri sallaştırmak ateşi yükseltmek ve su vermekle oluyor.

İnsanı sallaştırmanın bir yolu acı ise, daha az acılı yolu da eleştiriden geçiyor. Eleştiri, kütle içindeki yabancı öğelerle hamlıkları dışarı çıkarıyor.

* * *

Kendimizi eleştirmek karşımızdakileri eleştirmek demektir.

İçimizde hep karşımızdakilerin uzantıları var.

İçimizdeki yabancı öğeler ve yapımıza yapışan hamlıkların bir bölümü, karşımızdakilerin uzantıları oluyor. İçimizdeki korku, karşımızda korkunç obje olduğu için var.

Kendimizi eleştirmeden karşımızdakileri eleştiremeyiz.

Kendimizi eleştirmeyi önlemek, karşımızdakileri eleştirmeyi önlemek oluyor. Kendimizi eleştirmeyi hep, karşımızdakiler yasaklıyor.

* * *

Kendimizi eleştiriyorum.

12 Eylül, en küçük tahribatını, bir de hukuk savunması alanında gösterdi. En çok avukatlık mesleğini dejenere etti. En çok ilerici avukatları dejenere etti. «İlerici» avukat kütlesinin çok büyük bir bölümünü ezdi, posasını çıkardı; küçük bir azınlık, daha da gelişti, güzelleşti.

Ezgide insanın yanında, bu bir avuç gelişen avukatlar yer aldı.

Baskının nitel değişmelere yol açması gerçeğine burada da rastlanıyor.

Kolaylık her zaman dejenerasyona ve hamlıklara yol açıyor.

12 Eylül sıkıyönetim yargılamaları, «ilerici» avukat kütlesi içinde çok büyük bir dejenerasyona yol açtı. Bir ahlâk, bir sorumluluk ve bir ciddiyet kırımına neden oldu. Bunu, yargılamanın yerleşmiş kuralla-

Levent Şahverdi Arşivi

rının dışına çıkılması nedeniyle yapmadı; tam tersine, bu, aslında nitel olarak geliştirici bir etki bile yapıyor. Yeni yollar deneniyor. Yargılamanın yerleşmiş kurallarının dışına çıkılması, asıl dejenerasyonunu, «ilerici» hukukçuyu, bir akıl almaz kolaycılığa ve tembelliğe iterek, yapıyor. «İlerici» hukukçu, kaybettiği davaları «faşist» yargıçlara bağlayarak ve kazandığı davaları da, tutukluları «aslanın ağzından alma» yönündeki yıllanmış hünerlerine dayandırarak, ezgi altındaki insanla ilgilenmeyi, savunma hazırlamayı bir kenara bırakıyor. Hamlaşıyor ve hantallaşıyor.

Bugün «ilerici» hukukçuların bir bölümünün, ilericilik giysisine sığınmamaları halinde, avukatlık yaparak geçimlerini kazanamayacaklarına inanıyorum. Bu dönemde bunların bazısını sanık olarak yada bir belge hazırlarken veya sanık olduğum bir davada savunma hukukçusu kürsüsünde gördüm; kesin inancımı yazmam gerekiyor. Bir bölümü ile aynı davada sanık olduğum için utandığımı hatırlıyorum.

Burada konum, çalışmamın içeriğine uygun olarak, «ilerici» avukatlık kümesinde gördüğüm hastalıklar oluyor.

Müvekkilin avukatıyla ilişkisinin bir yanını, hastanın doktoruyla ilişkisine benzetiyorum; bilgi ve ustalık önemlidir, kabul ediyorum. Fakat daha önemlisi, savunma hukukçusunun sanık üzerinde yarattığı güven duygusudur; sorumluluk ve ciddiyet ile doğuyor.

Her topalın bir kör alıcısı var, denebilir; ben kendi hukukçularımla rahat ediyorum. Önemli davalarda ve celselerde bulunmalarını istiyorum.

Genel olarak yazıyorum: «İlerici» avukatların bir bölümü dosyayı okumadan duruşmaya girer; biraz Eflâtun'dan, biraz da İnsan Hakları Beyannamesi'nden söz eder. Bir de bunun Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmasını sağlayabilirse, işi biter. Bir bölümü de dosyayı okusa da anlamaz; geç yatmıştır ve biraz da fazla alkol almıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Dava kaybedilirse, «faşist yargıçlar» var. Dava kazanılırsa, «faşist yargıçlar yok»; aslanın ağzından kurtaran avukatlar var. Bütün bunların arkasında büyük bir dejenerasyon var.

Umuyorum; «ilerici» savunma hukuku kurumunun toplam sorumluluk ve ciddiyet düzeyini «yükseltiriz». Sorumluluk ve ciddiyet gereğini, bir avuç ilerici hukukçunun omuzlarına yıkmaktan «vazgeçeriz». Her alanda olduğu gibi savunma kurumu alanında da «bize» düşenin ve «bize» yakışanın, yargıçların niteliği ne olursa olsun, kolaycılığa ve tembelliğe kaçmamak olduğunu, sorumluluk ve ciddiyetle işimize sarılmamız gerektiğini» anlarız»; öyle umut ediyorum.

* * *

Bu çalışmada hukukçulardan çok büyük yardım aldım. Teşekkürlerimi ayrı bir sayfada yazıyorum. Bunu yaparken, son on beş yıl içinde önemini yeniden kazanan savunma hukuku alanında ve özellikle savunma hukukunun ilerici pratiğinde gördüğüm dejenerasyondan söz etmek gereğini duydum; düşüncelerimi yazmış bulunuyorum.

* * *

Okuyanlarımın göreceğini umuyorum; 12 Eylül Yılları ile ilgili olarak büyükçe bir kaynak toplayabilmiş durumdayım. Eksikliklerini gidermeyi planlıyorum; giderek 12 Mart ile ilgili kaynaklarımı da tamamlamanın yararlı olacağını düşünüyorum. Kütüphanem içinde 12 Eylül Bölümü'nü, araştırıcılara açmak istiyorum. Bunların bir arada bulunmasının bilim adamlarına, araştırıcılara, tarihçilere ve özellikle «itiraf» dosyalarının, sanatçılara çok büyük kolaylıklar sağlayabileceğine inanıyorum.

Elinde belge, iddianame, gerekçeli hüküm, sorgu, savunma türünden kaynak olanların, mümkünse ve uygun gördükleri ölçüde, bana, göndermelerini diliyorum. Sorgu ve savunmaların mahkemesinin, tarihinin belirtilmesi ve kesinlikle tutanaklara geçmiş ol-

Levent Şahverdi Arşivi

ması gerekiyor. Çalışmanın not ve dipnotlarına bakıldığında eksiklikler daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır; özellikle bunların gönderilmesinin yararlı olacağını ekliyorum.

* * *

Çalışmalarımı yaşayan insanlara da ithaf ediyorum.

Temren, Ömer ve Tamer'le bir sorunum olmadı. Ancak çalışmalarımı ithaf ettiğim iki kişi, sanki bu zamanı bekliyorlarmış; çok kısa bir zaman sonra hakkımda birer kampanya açtılar. Üzücü gelebilir; önemli bulmuyorum ve dönmüyorum.

Yaptığım işi seviyorum.

En çok kollektif işi seviyorum.

Önemli olan kampanyalar değil yapılan işlerdir; kalıcı olan işler'dir.

Ben, kişilere çalışma 'ithaf ederken, birlikte yapılan işin heyecanını ve mutluluğunu düşünüyorum. Birlikte iş yapmaya duyduğum şükranı dile getiriyorum.

Bana kampanya açanlarla birlikte yaptığım işlerden dolayı onur duyuyorum; önemli olan o işlerin yapılmasıdır. İş varsa ve özellikle yapılmayan iş varsa, kim varsa onunla birlikte gidiyorum.

«Bizim» işimiz, iş yapmaktır ve özellikle yapılmayan işleri yapmaktır.

* * *

Çalışmalarımı ithaf etmeyi sürdürüyorum.

* * *

İş yapmak, sevinç'tir.

Kollektif iş yapmak, çok daha büyük bir sevinç'tir.

Yalçın Küçük
Karakusunlar Köyü
Eylül 1986

Levent Şahverdi Arşivi

TEŞEKKÜR

Böyle bir çalışmayı bu kadar kısa zamanda bitirebilmem, çok çeşitli yardımlar almam ve yardımlarıyla birlikte yeni dostluklar kazanmamla mümkün oldu. Teşekkürlerimi yazmak istiyorum.

Benim Sevgili Hukukçularım,
Gülçin Çaylıgil, Levent Akyüz Albay'ım, Öznur Gündoğdu, Fikret İkiz'e,

İstanbul'da Hukukçu Dostlar,
Nebi Barlas, Mehmet Ali Eren, Mehmet Ali Özpolat'a, İbrahim Sinemillioğlu'na,

Ankara'da
İbrahim Tezan, Zeki Tavşancıl, Ahmet Atak, Mehdi Bektaş'a, Aykut Başçıl'a, Muharrem Uğurlu'ya,

Hukukçu Dostlardan Ayrı,
Sevgi Erdoğan'a, Mahmut Cumbul'a, Haluk Ağabeyoğlu'na, Murat Süzal'a, Pervin Müftüoğlu'na,

Levent Şahverdi Arşivi

Yoktan Kitap Çıkaran
TBMM Kütüphane Müdür Yardımcısı
Ali Rıza Cihan Dost'a,
Lâle ve Cemil Gerçek'e,
Ayşegül Dora'ya,
İsa Çelik'e,

Her zaman Yardımcı Cumhuriyet'e,
İstanbul'dan Deniz Teztel'e,
Ankara'da Nur'dan Yalçın'a Kadar
Tüm Ankara Bürosu'na,

Okuyanlara, Tartışanlara, Görüş
Bildirenlere,

Ergun Türkcan'a, Vedat Yeniçeri'ye, Murat Yetkin'e,
Candan Baysan'a,
Yazı İşleri Yönetimini Üstlenen
Sevgili Bilgesu'ya,

Teşekkür ediyorum.
Zahmetlerine Değmiş Olmasını
Diliyorum.
Sevgilerimi, Tekrar Yazıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUM VE ORDU

Devlet ile demokrasi arasında nitelik farkı yok; demokrasi, bir devlet biçimi oluyor. Aynı kaynaktan ve aynı tarihten geliyorlar; bir farkla, demokrasi, burjuvazinin gayri meşru çocuğudur. Reddediliyor.

Kapitalizmin siyasal rejimi ihtilal mi, yoksa restorasyon mu; bu sorunun sorulma zamanı geliyor. Kapitalizmin özgürlük proğramının, Komünist Manifestosu'ndaki anlatımının inandırıcılığını yitirmiş olduğunun kabul edilmesi zamanı da çoktan geldi; geciyor. Kapitalizm, Komünist Manifestosu'nun yazımından sonra, Avrupa-Asya Kıtası'nda birbirini izleyerek üç bölgede egemenliği kurdu. Almanya ve İtalya, birliklerini sağlayarak modern devlet oldular; Japonya Meiji Restorasyonu ile yenileşti. Üçü de sanayileşti ve sanayileşmenin sınırlarını zorladı.

Bir İngiliz Demokrasisi'nden veya Fransız Demokratik Kurumları'ndan söz edilebiliyor; sonradan sanayileşen bu üç devletin demokrasi kataloğuna bir katkıları söz konusu olamıyor. Aslında var; her üçü de, dünya kapitalizminin bir büyük bunalımlı döneminde, faşizmi sergiliyorlar.

Devlet ile faşizm arasında bir nitelik farkı yok; faşizm, bir devlet biçimi oluyor. Demokrasi ve faşizm iki devlet biçimidir; kapitalizmin özgürlük proğramının çeşitliliğini anlatıyorlar.

Tarih yazımı da, insan belleği türünden hep defoludur; atılımları anlatma eğilimi var. Restorasyon, büyük

Levent Şahverdi Arşivi

ekonomik bunalımlar, faşizm, hep, sistemin dışında, bir yanlışlık ya da talihsizlik sonucunda ortaya çıkmış, hatırlanmaması gereken episodlar, veya en fenası kabus olarak ele alınıyor. Ancak her zaman, yapıda hiç iz bırakmayan ekzojen oluşlar olarak çözümleniyor.

Büyük korkular düşünmemeyi sağlıyor.

Kanserliler ölümü hiç düşünmüyorlar.

Demokrasi ve faşizm, aynı devletin iki yüzü oluyor.

Üçü arasındaki kurgu, çelişki üzerine oturuyor. Devlet, çelişkiden doğuyor; toplumda çelişki var olduğu için, devletin iki aygıtı, ordu ve yönetici kadrolar, bürokrasi deniyor, toplumdan ayrılıyor. Haçlı Seferleri'nde her baron kendi silahı ve askeri ile savaşa katılıyor; Osmanlı'nın yükselişine kadar, timar sistemine dayalı sipahi ocakları, ordu gücünü belirliyor. Sürekli ordu, halkın silâhına ve askerine sahip olmasının sakıncalı ve tehlikeli görülmesi durumunda ortaya çıkıyor. Devlet, çelişkiyi durdurmak için yaratılıyor.

Demokrasi, devletin çıkışıyla yaşıttır; çelişkileri ortadan kaldırma sürecini, bu sürecin kurumlarını ve çelişkilerin sürekliliğini anlatıyor. Çelişki yalnızca yönetenler ile yönetilenler arasında sürmüyor; aynı zamanda aynı yoğunlukta olmasa da, yönetenler arasında çelişkiler var oluyor.

Faşizm, yönetenler arasındaki çelişkilerin etkisizleştirildiği devlet durumudur. Yönetenler arasında çelişkinin etkinliği, devletin, yönetilenlerden kaynaklanan çelişkileri kurutma hızını kesiyor.

Demokrasi ile faşizm, aynı devletin, iki ayrı hareketliliği'dir; arada hız farkı var. İki meclisli temsili sistemde, iki meclis, oda da denilebiliyor, arasında geçen sürede, toplumun çeşitli kesitlerinin bilgilenmesi söz konusudur; bilgilenme, katılımın ilk aşamasını meydana getiriyor. Tek meclisle tartışma ihtimali de katılım olanağını yaratabiliyor. Temsili sistemin odalarını kapatmak hızlanmaktır; bunun için önce, yönetenlerin kendi aralarındaki çelişkilerden gerilemesi gerekiyor.

Faşizmi, burjuvazinin kanlı hegemonyası olarak algı-

Levent Şahverdi Arşivi

lamak, siyasal iktisat ile patoloji departmanlarını karıştırmakla özdeştir; ilgisi yok. Kan, rezistansın türevidir; faşizmin belirlenmesinde turnusol kağıdı olamaz.

Bilimi kütleselleştirmek için girişilen basitleştirme çabaları, bilimsel bakışın kendisini tahrip etmemek durumundadır.

Faşist uygulamanın her zaman duyulur şiddetle gerçekleşmesi gerekmiyor; ideoloji, birikmiş şiddeti sokluyor. İdeolojik baskının, çıplak şiddete gerek duyurmadan da, katılım istencini ortadan kaldırabildiği çok görülüyor. İdeolojik kontrol, demokrasi için gerekli, kendi sınırına koşan, hakları ve katılım için baş kaldırabilen, bilgiye susamış sorumlu yurttaş türünü tüketebiliyor. Böyle durumlarda kan akıtılması için gerekli neden de ortadan kalkmış oluyor.

Görülüyor; faşizm ve demokrasi devletin iki ayrı hızda hareketliliğini anlatıyor.

Bir devlete hem celiad, hem de papaz gerekiyor.

Celiad aşırı çelişkileri törpülemeye yarıyor. Papaz, son görevi yerine getiriyor.

Ancak yalnızca bunun için değil papaz, dünyalı sorunlara düşsel çözümler uydurmak için de gerekiyor. Kapitalist mantığın tarih içinde ilerleyişi, ne yazık, beklenenlerin aksine, papaz ihtiyacını azaltmadı; tersine çoğaltıyor. On Dokuzuncu yüz yılın ortasından itibaren dünyanın sanayi merkezi İngiltere, dinsel boğnazlıkta, bütün Avrupa'yı geride bıraktı ve şaşkına çevirdi.

Zaman, rasyonalitenin kapitalizmle birlikte, Moskova durağı olmayan Napolyon yürüyüşü türünden tek yönde ilerleyeceği beklevişlerini gerçekçi saymadı. Kapitalist süreç, ücretli işgücünü yerleştirmede de, kendi rasyonalitesini yaymada da, büyük zigzaglar sergiledi. Bu zigzagların ihmal edilmiş olması, restorasyon anlatımının, normal discourse'un dışına çıkanlmasından kaynaklanıyor.

Geri çekilmenin, büyük gerilemelerin, mantığı, başlangıcın dinamiğinde yatıyor.

Tarihçi Hill'in bir saptamasını aktarmak durumundayım: «İngiliz İhtilali, seksen yıl önceki Holanda Başkaldı-

Levent Şahverdi Arşivi

rısı ve yüz elli yıl sonraki Fransız İhtilali türünden, bir asiller başkaldırısıyla başladı»[1]. Tarihsel bir gözlem, değişme mantığına pek çok uyuyor.

Yönetmek, bir sorumluluktur ve sezgi istiyor; bir sanat.

Devrim objektivitesinin birinci koşulu, yönetenlerin işlerin eskisi türünden gitmediğini sezerek yeni çözümler arama ihtiyacını kabul etmesidir; bütün ihtilallerin başlangıcında bu saptama var. Bu, yönetilenlerin acılarının kabarması ve kabına sığmaması ile ilgilidir; ikinci koşulu ortaya çıkarıyor.

Burjuva devrimci objektivitesinin temel niteliği, hem yönetenlerin ve hem de yönetilenlerin ne aradıklarını ve nereye gittiklerini bilmemesi olarak belirleniyor. Yönetenler, bir aranma ve çeşitli çözümlere yatkınlık eğilimi içine giriyorlar. Benzetme uygunsa, dışardaki selin bir bölümünü, barajın giriş kapaklarını açarak, içerde disipline etme, yine bir başka benzetme ile, sıcak basıncı, emniyet kapaklarını hafif aralayarak dışarıya verme, yönetenlerin kendi aralarında tartıştıkları politikalar oluyor. İhtilal arefesinde, yönetenler, kesinlikle kendi aralarında tartışmalıdır; gergin oluyorlar. Yönetilenlerin tepkisini azaltmak ve kabarmayı indirmek için, ön kapakları açarak bir bölümünü barajın içine almayı kaçınılmaz görenler kadar bunun gereksiz ve çok büyük riskler taşıdığını ileri sürenler de çıkıyor.

İhtilal, açılan küçük kapaktan, barajın tümüne sığmayacak bir kütlenin girmek istemesiyle başlıyor. Giriyor. Yıkıyor.

Burjuva ihtilallerinin özü burada yatıyor ve bunu, Engels, yıllar önce şöyle formüle ediyor: «'Terör Saltanatı' döneminde, Paris'in 'malı-mülkü olmayan' kütleleri, bir ara yönetimi aldılar ve böylece burjuvaların kendilerine rağmen, burjuva ihtilalini zafere ulaştırdılar»[2]. Büyük Fransız İhtilali'nde, asillerden burjuvaziye iktidarın devrini, Jakoben Diktatoryası gerçekleştirdi. Bu tarihin kaydettiği en gelişmiş burjuva ihtilalinde, burjuvazi, iktidarı alış biçiminden, kendisi ürktü.

Levent Şahverdi Arşivi

Jakobenizm, burjuva iktidarının ilk ve plebian gerçekleşme yöntemi oldu (*). Her yerde burjuvazi, Jakobenizm korkusunu yaymayı, iktidarını güvence altına almanın en güvenilir yolu saydı.

Demokratik devrim, Jakobenizmi iterek kendisini geriye çekiyor.

(*) Jakbenizm'in Türkiye'nin devrimler tarihinde ayrı bir yeri var. Meşrutiyet İhtilâli'ni gerçekleştiren Jön Türkler, iç ve dış karşıtları tarafından hep jakabon olarak kötülendi.

Meşrutiyet İhtilâli'nin görgü tanığı Hüseyin Cahit Yalçın şunları kaydediyor: «Hürriyet ilân edilir edilmez gözler hür memleketlere çevrilmişti. Fransız ve İngiliz efkârı umumiyesinin bize müzaharet göstereceği ümit edilmişti. İlk günlerde oldukça bir sempati gösterildi. Fakat derhal yüksek siyaset ve entrika tesirini hissettirdi. Bütün dünya matbuatı Türk inkılâbı ve İttihat ve Terakki aleyhine döndü. İttihat ve Terakki dar kafalı, sefiner, Jacobin idi, mutaassıptı. Zavallı ekalliyetleri Türkleştirmek istiyordu. İstiklâl istiyordu. Memleketteki ecnebi hakimiyetini yani kapitülâsyonları kaldırmak istiyordu. Avrupa'nın bütün mali muhitleri bu cüretkâr gençler aleyhine dönmüştü».

Hüseyin Cahit Yalçın, Talât Paşa, 1943, s. 26.

Jacobin'ler ile, Türkçe yazılışı Jakoben, Jön Türkler arasındaki bağlantı, «bütün kitaplarda» yer alıyor. Lenin, «'Jakobenizm' İşçi Sınıfını Korkutabilir mi?» başlıklı yazısında 1917 yılı ortasında bir Rus tarihçisinden aktarma yapıyor. Rus tarihçi şunları yazıyor: «Sovyetler 'tüm iktidarı' aldıkları zaman iktidarlarının çok küçük olduğunu, hemen anlayacaklar. Ve göç eksiklerini, Jön Türkler veya Jakobenler'in tarihçe sınanmış yöntemlerine başvurarak kıdermek zorundalar... Bütün sorun bir daha gündeme gelince, onlar, jakobenizme ve terörizme tenezzül mü edecekler, yoksa ellerini, bu işten, temiz mi tutacaklar? Asıl soru budur, bir kaç gün içinde belli olacak». Lenin, tarihçinin bu görüşlerinden sonra şunları ekliyor: «Burjuva tarihçiler, jakobenizmi, bir alçalma, 'tenezzül' olarak görüyorlar. Proleterya tarihçileri jakobenizmi, bir ezilen sınıfın kurtuluş mücadelesinin en *tepe* noktalarından birisi sayıyorlar. Jakobenizm, Fransa'ya, demokratik devrimin ve cumhuriyet'e karşı bir monarklar koalisyonuna direnmenin en güzel yöntemlerini sağladı».

V. Lenin, Collected Works, Vol. 25, s. 121.

Adını, Robespierre ve arkadaşlarının toplandıkları jakoben manastırlarından alan jakobenizm, burjuvazinin hegemonyasını kurmasını sağladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Burjuva-Demokratik devrimlerin, yönetenler arasında bir başkaldırı ve çekişme ile başlaması, bunu bir patlamanın izlemesi, «hasat için olgunlaşmış burjuvazi kazanımlarını elde etmek için bile, tam tamamına 1793 tarihinde Fransa'da ve 1848 yılında Almanya'da olduğu gibi, ihtilalin önemli ölçüde daha ileriye götürülme» zorunluluğu, Engels'in sözleriyle, bir geri çekilmeyi de, kaçınılmaz yapıyor. Burada da aktarma yapma gereğini duyuyorum: «İşte böyle, ihtilal eyleminin bu aşırılığı üzerine, zorunlu olarak, burjuvazinin tutabileceği noktanın da gerisine giden kaçınılmaz reaksiyon geliyor» (*). Tekrarlıyorum: burjuva demokratik devrim, hem ileriye doğru ve hem de geriye doğru kendisini aşıyor. Burjuva alanı zaptedebilmek için önce ileriye uzanıyor; arkasından, tarihsel olarak burjuva topraklarının da çok gerisine çekiliyor.

Liberaller özgürlük'e, demokratlar eşitlik'e, sosyalistler paylaşım'a, öncelik veriyorlar. Fransız Devrimi, Robespierre'in arkasından, ihtilali ciddiye alarak «Eşitler Cumhuriyeti» kurmayı planlıyan Babeuf'ü de giyotine göndermekten geri kalmıyor. Burjuva-demokrat Batı Avrupa; On Dokuzuncu yüz yılın ilk yarısında, en büyük korkuyu, sosyalistlerden değil demokratlardan duyuyor. Ancak ikinci yarıdan sonra sosyalistler, korkutan durumuna geldiler.

Bu bir reddiye dönemidir; emek-değer yasasının reddi de bu döneme denk düşüyor. Eşit emeğin eşit emekle değişeceğini anlatan bu yasa, Ricardo tarafından, işçilerin imalât sanayicileriyle birlikte toprak rantını toplayan mülk sahiplerine karşı bir cephe kurmalarının teorik temeli olarak kullanıldıktan sonra, önce Ricardo ve daha sonra da vulgar iktisatçılar tarafından reddediliyor. Emek değer yasası, burjuvaziye iktidarı gösteren siyasal iktisat yasasıdır; iktidar alındıktan kısa bir zaman sonra redde uğruyor.

Devlet, demokrasi, siyasal iktisat, aynı yaştadırlar; burjuvazinin çocukluk döneminin çocukları oluyorlar.

(*) Marks - Engels, Selected Works, s. 389.

Levent Şahverdi Arşivi

JAKOBENİZM VE TÜRKİYE

Taha Akyol

Sivil Toplum Cevapları (*)

Bilsak tarafından düzenlenen «Sivil Toplum, Demokrasi ve Gelişme» konulu açık oturumun ikinci gününde, konuşmacı sıralaması bakımından ben Murat Belge'den sonra ikinci sıradaydım. Benden sonra Uğur Mumcu, eski TİP'li Yalçın Küçük ve Milli Gazete yazarı Abdurrahman Dilipak konuştular ve açık oturum sona erdi. Benim konuşmam bittikten sonra bana yöneltilikleri tenkitleri cevaplandırmam ve mukabil tenkitlerimi bildirmem bu bakımdan mümkün olmadı.

Tenkitlerimi ve cevaplarımı birkaç gün burada yazmak istiyorum.

Konuşmamda ben meselenin temelinde iktidarın hürriyetlerle sınırlandırılması meselesi olduğunu, herkesin savunduğu düzende iktidarın nasıl ve hangi sosyal - siyasi güçler tarafından sınırlandırılacağının açıklanması gerektiğini söyledim. Savunduğum çoğulcu - demokraside ikti-

. . . . . .

(*) Bilsak tarafından, 1986 Nisan ayı başında İstanbul'da düzenlenen, Sivil Toplum Sempozyumu'na Tercüman Gazetesi ayrı bir önem verdi. Sempozyuma katılan Tercüman Gazetesi Genel Yayın Müdürü Taha Akyol, Gazete'nin başyazarı Nazlı Ilıcak ve diğer yazarları yazılarıyla, tartışmayı sürdürdüler.

Tercüman bu sırada «El Yazılı İtiraflarıyla 12 Mart Cuntaları» başlıklı bir dizi yayınlıyordu.

Taha Akyol'un dört dizilik birinci sayfa yazısını olduğu gibi metin-içi ek olarak veriyorum. Ara başlıklar Taha Bey'in yazı başlıklarıdır; yalnızca, genel başlığı, ben ekledim.

Tercüman, 10-13 Nisan 1986.

Levent Şahverdi Arşivi

darın çoğulcu toplum ve temel haklar tarafından sınırlandırıldığını belirttim.

Demokrasinin bir «alet» veya «vasıta» olduğunu savunan konuşmacılar bu soruya cevap vermediler ve «demokrasi benim iktidara gelmem için bir araçtır» diye açık konuşan da oldu!

Türkiye'de devrimciler, arzuladıkları iktidarın nasıl sınırlanacağını hâlâ belirtmemişlerdir. Bu soruya «halkın çıkarları», «proletaryanın çıkarları» gibi soyut cevaplar vermek, soruyu cevapsız bırakmaktır.

İhtilâlciliği, totalitarizmi, şiddeti tenkit ettiğim zaman Yalçın Küçük, son konuşmasında şu cevabı verdi:

«Sivil toplum bize bizim devlet çözümlememizi unutturdu..Tekellerin etkisindeki devleti unutmayacağız. Devleti alacağız, değiştireceğiz, halkın yararına kuracağız... İhtilâlleri karalayarak demokrasi olmaz.»

Küçük, buradan kalkarak, dünyadaki yakın örneğine girmedi ama Fransız İhtilâli'ndeki Jakoben terörünü savundu.

«Devleti halkın yararına kullanacağız» sözü, tatlı ve kışkırtıcı bir slogan olsa bile, realitede anlamsızdır. Devletin gerçekten halkın yararına işleyebilmesi için, halkın seçim hakkının olması, kendi ihtiyaçlarını ve muhalefetini dile getirebilmesi, işçilerin hür sendikalarda teşkilâtlanıp toplu pazarlık ve gerektiğinde grev yapabilmeleri lâzımdır.

Yalçın Küçük'ün cevap vermekten kaçındığı bir sorumu burada tekrarlıyorum ve bütün devrimcilere de yöneltiyorum:

«Halkın seçme hakkının, muhalefet hakkının, işçilerin hür sendikacılık, toplu pazarlık ve grev hakkının olduğu bir tek «devrimci-demokrasi» örneği var mı? Bu haklar, dünyada sadece Batı de-

Levent Şahverdi Arşivi

mokrasilerinde, sizin «burjuva diktatörlüğü» dediğiniz rejimlerde vardır.»

Sivil toplum konusu, insan haklarıyla, hukuk devletiyle, çoğulculukla, devletin haksızlığını protesto etme, muhalefet etme hakkıyla yakından ilgilidir. Bunun da temeli, devlet gücünün sınırının ne olacağıdır.

Bu noktada totaliter veya devrimci sosyalistlerle aramızda uzlaşılması imkânsız görüş farkları vardır ve bu farklar daha derindeki farklılıklardan doğuyor: Tarih görüşümüz farklı, bilim görüşümüz farklı, insan görüşümüz farklı, hürriyet görüşümüz farklı, devlet görüşümüz farklı, hülâsa ideolojilerimiz farklı...

Bu farkların izahını ve totaliter-ceberrut sosyalizmin savunulmasına yönelik eleştirilerimi yarına bırakarak, bugünkü yazımı Yalçın Küçük'ün bazı «pratik» eleştirilerini cevaplandırarak bağlamak istiyorum.

Yalçın Küçük, benim «iyi hazırlandığımı» söyledikten sonra, «Fakat, bilmiyor, ben öğreteyim» diyerek «etrak-i bildrak» deyimini bilmeden kullandığımı söyledi. Ben bu deyimi, ilerici tepeden inmeci hareketlerin siyasi kültür kaynağı olan devşirme-kapıkulu sistemini izah ederken kullanmıştım. Yalçın Küçük'e göre bu deyimi önce Araplar Türkler için kullanmış, sonra bizim «devletlü» takımı kullanmış... Yalçın Küçük, malûmatfuruşluk yaparken beni doğrulamaktan öteye gitmedi. Ben Arap kökenine işaret etmemiş, ama bizde nasıl kullanıldığını belirtmiştim ki kendisi de «yanlış» derken doğruladı!

Yalçın Küçük, solun fikren çok zengin olduğunu, adam yetiştirip sağa verdiğini söyledi ve soldan sağa geçen bazı isimler saydı. Orada cevap verme imkânım olsaydı şu cevabı verecektim:

«Delikanlılık hayallerinden kurtulup olgun-

Levent Şahverdi Arşivi

laşan, çoğulcu ve hür bilim anlayışına ve düşünceye ulaşan, ekonominin ideolojileri aşan gerçeklerini kavrayanlar, evet, bize geliyor!»

Küçük, benim «kapıkulu» deyimini Aybar'dan aldığımı, solun artık sağa fikir ihracına da başladığını söylerken, aslında Aybar'ın sağcı olduğunu propaganda etmek istedi. Kendi açımdan cevap vereyim: Bu kavram ve bu kavrama dayalı siyasi kültür analizleri sağdaki Mümtaz Turhan'da, Ziya Gökalp'te, Fuat Köprülü'de ve Ahmet Hamdi Başar'da vardır ve ben onlardan yola çıktım.

Bilsak toplantısında kesin ihtilâfa düştüğümüz konulardan biri de «Jakobenizm» meselesiydi. Jakobenizm şu: Dünyayı «ak-kara» veya «evet-hayır» diye ikiye ayırırsınız ve «ak»ı yahut «evet»i gerçekleştirmek için bunun dışında kalan her şeyi terörle ortadan kaldırmayı «meşru», hattâ «görev» sayarsınız.

Kelime, Fransız ihtilâli'ndeki Jakobenler hizbinden geliyor. Tipik örneği giyotinci diktatör Robespierre olan Jakobenler, kendilerinden olmayan herkese karşı terör uyguladılar, Paris sokaklarında çocuklar insan kelleleriyle top oynamaya başlandılar. Böylesine yaygın bir terör ve kan alışkanlığı... Terör demokrasisisi.

İdeoloji ne olursa olsun, bu şekilde düşünen herkes genel mânâda Jakoben'dir. Nitekim ünlü fıkıh âlimi Muhammed Ebu Zehra, İslâm Tarihi'ndeki Hariciler'i Jakobenler'e benzetmiştir.

Lenin de kendisinin Jakoben olduğunu ifade etmiştir.

Açık oturumda Yalçın Küçük, Jakobenizm'i savundu, bütün eylemleriyle Robespierre'i övdü, hattâ övgüsünü imparator Napolyon'a kadar götürdü.

Sosyalist Yalçın Küçük'le «burjuva» Robespi-

Levent Şahverdi Arşivi

erre neden bu kadar anlaşıyorlar ve «proleter» Yalçın Küçük neden bu kadar imparator Napolyon âşıkı?

Şu sözler, aynen Robespierre'indir:

«Ya cumhuriyetin içerideki ve dışarıdaki düşmanlarını boğacağız veya cumhuriyetle birlikte yok olup gideceğiz. Bu durumda politikamızın ilk kaidesi, halkı akıl yoluyla, düşmanları da terör yoluyla yönetmektir.»

Bu sözler, tarihin her devrindeki ve dünyanın her yerindeki Jakobenler'in bakış tarzını vermektedir. Jakobenizm'in her şeyi bu sözlerde vardır.

«Akıl» sadece Jakobenler'dedir ve onlar bundan dolayı halkı yönetme imtiyazına sahiptir. Lenin'e göre de işçiler cahil olduğu için onlara seçim hakkı verilmemelidir ve eli kırbaçlı Bolşevik aydınlar diktatörlük kurmalıdır. Bizim Jakoben ilericilerimize göre de halk gericidir, seçmeyi bilmez, susturulmalıdır. Tek parti ilericiliği halkın horlanmasıyla oluşmuş bir edebiyattan ibarettir.

«Planlamacı» Yalçın Küçük de, bütün toplumu planlayarak, daha doğrusu «programlayarak» toptan değiştirmeyi düşündüğü için Jakobenler'le anlaşıyor. Çünkü «aydınlar» hiç yanılmazlar, yanılsalar bile Fransa'da olduğu gibi binlerce insanın kellesi kesilir, Rusya'da olduğu gibi Lissenko çılgınlığından, açlıktan, ÇEKA teröründen milyonlarca insan ölür ve Kamboçya'daki gibi böyle bir «aydın yanılması»nın sonucu birkaç milyon insanın öldürülmesi olur: o kadarcık yani!

Jakoben kafada «düşman» kimdir? Robespierre öyle bir tarif veriyor ki «cumhuriyet» yerine «cermen ırkı» veya «proletarya» kelimesini koyun, hemen Nazi Hitler ve Bolşevik Lenin de imzalar:

«Cumhuriyetin düşmanları sadece kralcılar

Levent Şahverdi Arşivi

değil, pasif, ilgisiz davranan, katkıda bulunmayan herkestir.»

BİLSAK toplantısında ben, Robespierre terörünün sadece kralcıları değil, cumhuriyetçileri de (Danton örneği) kestiğini, bu terör çılgınlığının sivil toplumu zayıflattığını ve bu zaaf ortamından imparator Napolyon'un askeri diktatörlüğünün çıktığını söylemiştim. Yalçın Küçük'ten, imparator Napolyon'un «bütün Avrupa'ya ordularıyla hürriyet bayrağını taşıdığını» da öğrendik! Hem bütün ansiklopediler bunu yazıyormuş da imparator Napolyon gibi müstevli bir diktatörün nasıl bir hürriyet kahramanı olduğunu ben bilmiyormuşum!

Bu mantık insanı nereye götürür?

Eh, madem ki «ilerici» terörler ve «ilerici» istilalar, işgaller iyidir, Macaristan'daki halk ayaklanmasının, Prag'daki baharın, Çekoslovakya'daki hür işçi hareketinin ve Afganistan'da hür bir milletin tanklarla ezilmesi, napalmlarla mahvedilmesi de «faziletli», «ilerici» bir davranıştır!

Bu, «Benden olmayan bana düşmandır» kafası, bu fanatik iki renkli dünya görüşü, iktidara gelirse, nasıl sınırlandırılır; insan hakları, hürriyetler, muhalefet hakkı, grev hakkı, hür basın nasıl korunabilir? Zaten açık oturumda «devrimci-demokrat» kesim, «İktidarınızın sınırı ne olacak?» soruma cevap vermedi.

Bunların sivil toplum düşmanlığı da buradan geliyor. Çünkü sivil toplum, devletin karışmadığı sosyal, siyasî ve kültürel sahadır. Devrim ise, toplumu toptan «resmileştirme» yani totaliterleştirme eylemidir.

Bu Jakoben kafanın bir önemli ve «gümrah» kaynağı vardır ki, o da 19. asrın, çağımızda köhnemiş hurafeleşmiş bilim anlayışıdır.

Demokrasinin en iyi rejim olduğunu ilim is-

Levent Şahverdi Arşivi

bat edemez. Başka bir rejimin de rejimlerin en iyisi olduğunu ilim isbat edemez. Çünkü rejimlerin iyi veya kötü olması, ilimle değil, felsefe ve ahlâkla, değer yargılarıyla ilgili bir olaydır.

Ahlâkî-felsefî değer olarak ferdin hak ve hürriyetlerini, insan iradesini, müsamahayı, insanların ve fikirlerin yanılabileceğini ilh... kabul ediyorsanız bu değer yargılarına sahipseniz demokrat olursunuz. Bunları reddedebilirsiniz, «yanılmaz» insanlar ve «yanılmaz» teoriler olduğunu düşünebilirsiniz, teorileri, felsefeleri, değer yargılarını «bilim» zannedebilirsiniz... Bu takdirde insanlara hürriyet tanımayı değil, onların bir «yanılmaz» merkez tarafından «programlanmasını», «planlanmasını» savunursunuz.

Bize göre Bolşevizm milyonlarca insanın kanını içtiği için kötüdür. Çünkü insana değer veren bir ahlâk felsefesine inanırız. Bir Bolşevik'e göre Bolşevizm'in milyonlarca insanı öldürmüş olması «iyi»dir, çünkü Bolşevikler kurbanların «gerici, revizyonist, emperyalizm ajanı» vs. olduğuna, onları öldürmenin «gerektiğine» inanırlar. Onların ahlâk felsefelerinde ferdin, yani müşahhas insanın değeri yoktur, onlar «burjuva, proletarya» falan gibi «kategori»lerle düşünürler.

Ahlâk felsefesi ve değer yargıları etrafında örülmüş bu farklı inanışlar arasında ilmin yeri nedir? İlim sadece tesbit yapar: Bolşevizm kaç kişiyi öldürdü? Bundan sonra ahlâk ve felsefe, yani değer yargıları devreye girer. Bize göre öldürmekle kötü etti, Bolşevikler'e göre öldürmekle iyi etti.

Nitekim, BİLSAK'ın açık oturumunda Jakobenizm'in «devrimci terör» uyguladığında, insanları doğradığında Yalçın Küçük'le anlaştık. Ama o buna «İyi» dedi, ben «Kötü» dedim. Çünkü de-

Levent Şahverdi Arşivi

ğer yargılarımız, dünya görüşlerimiz, ahlâk felsefelerimiz taban tabana zıttı.

İlmin teknolojik başarılarının ihtişamı karşısında birçok insan değer yargılarını, felsefeyi, teoriyi «ilim» zannetmişlerdir. 19. asır pozitivizminin bilimi din ve ahlâk yerine koyma çabası, yani bilimi bir değer yargısı zannetmesi, o asırda saplanıp kalmış kafalarda hâlâ sürüyor. Meselâ Hegel, kendi zamanındaki «sivil toplum»u tarif etmiştir. Yalçın Küçük günümüze bakmadan, «İşte sivil toplum bu» demiştir. Marks ve Lenin kendi zamanlarındaki devleti, yani Bonapartizmi, Bismark devletini, Çarlık devletini tarif etmiştir. Yalçın Küçük o tarifleri günümüzün devletine de aktararak demokrasileri bile burjuva diktatörlüğü gibi görmüştür.

Çağımızda bilim felsefesi de çok değişmiştir. Bilim artık yalnız denenebilir, sınanabilir sahanın bilgisidir. Deneyemediğiniz, sınayamadığınız saha, dinin, ahlâkın, felsefenin sahasıdır. Çağımızın ünlü bilim felsefecisi Karl Popper, bilimin gerçek mahiyetini ortaya koymuş, Eflatun-Hegel-Marks, Lenin çizgisinin bilimle alâkasız bir kehanetçilik felsefesi (historisizm) olduğunu ve kapalı toplumlara kaynaklık ettiğini ortaya koymuştur.

Yalçın Küçük de «Marksizm'in bunalımı olmaz» derken, «Marksizm eşittir bilim» şeklinde bir 19. asır felsefesini savunuyordu.

Şu veya bu ideoloji bilim ise, onların diktatörlüğü bilimin diktatörlüğü olacaktır. Zaten Lenin, işçileri ezerken, her türlü siyasi ve sosyal haktan mahrum bırakıp totaliter diktatörlük kurarken «aydınların öncülüğü» ve «proletaryanın cahilliği» tezlerinden hareket etmişti. Eski toplumlardaki büyücüler ve rahipler gibi, Bolşevizm'de de «bilim» Bolşevikler'in inhisarındadır.

Yalçın Küçük, böyle bir bilim anlayışından

Levent Şahverdi Arşivi

hareketle, «yanılmaz» aydınların toplumu «planlamalarını» savunuyor. Öyle ya, bilim sadece o biçim «aydınlar»ın elindedir ve onlar «cahil, gerici» halkın oylarına ihtiyaç olmadan, siyaseti ve ekonomiyi topyekün (totaliter) bir planla yönetmelidirler!

Jakoben rejimlerde, Bolşevizm'de bunun için oy hakkı yoktur. «Proletarya diktatörlüğü» proleterlere güvenip oy hakkı, grev hakkı vermemiştir.

Bolşevizm'in iğrenç cinayetleri, Lenin'in Merkez Komitesi'nde emperyalizm ajanlarını (!) keşfetmeleri, «itiraflar», katliâmlar, ünlü Lissenko çılgınlığı, «burjuva bilimi» ve «proleter bilimi» tezleri... Bunlar hep «tarihin çarklarını çeviren» «yanılmaz» Bolşevik-Jakoben aydınların «bilim» uygulamalarıdır!

Bu köhne bilim anlayışı, yani ideolojiyi bilim zannetme hurafesi, insanı öylesine bir büyü içine hapsediyor ki, bu çılgınlığı yaşamış ülkelerdeki yeni arayışları, Bolşevik ülkelerin merkezi planlamadan kurtulma çabalarını dahi bir «ideolojik» sis perdesinin ardında saklıyor, «unutturuyor.»

Doğu Avrupa niye «piyasa sosyalizmi»ni arıyor, Rusya'daki anti-Bolşevik reform ideolojisinin gücü nereden geliyor, Çin neden Mao'dan kaçıyor?

Bütün bunlar dogmatizmden kurtulma çırpınışlarıdır. «İdeolojik-bilim»in çöktüğü yerde hür düşünceye dayalı değer yargıları, demokrasi gündeme geliyor... Son sözün «fasa fiso vatandaşlar»da, «gerici halk»ta, «cahil proleter»de, «çarıklı köylü»de, millette olduğu bir demokrasi...

BİLSAK'ın düzenlediği açık oturumun tartışma konularından biri de «piyasa ekonomisi»ydi. Piyasa ekonomisinin çeşitleri çoktur. Meselenin temelinde fiyatın piyasada teşekkül etmesi ve kaynak dağılımında piyasanın da rolünün olma-

Levent Şahverdi Arşivi

sı problemi vardır. Çağımızdaki piyasa ekonomilerinde devlet bir seyirci değil, en azından para ve maliye politikalarıyla piyasayı yönlendirici bir fonksiyona sahiptir.

Tartışma çok eskidir ve Batı kapitalizmiyle sınırlı değildir. Nitekim İmam-ı Azam Ebu Hanife devletin ekonomiye müdahalesini olumlu bulmamış ve narh (devletin fiyat tesbiti) uygulamasına karşı çıkmıştı. İmam-ı Azam devlette görev almamış, yani bürokrat olmamıştır. Talebesi Ebu Yusuf ise kadı, yani bürokrattı ve o zaman merkezi imparatorluklar daha fazla tekâmül etmişti. Ebu Yusuf, hocasının aksine, narh'ı savunmuş, narh uygulamalarına fetva vermiştir.

İslâm dünyasında merkezi-bürokratik imparatorluklar güçlendikçe narh uygulaması âdeta kural haline gelmiştir.

Enteresandır, sosyolog Wittfogel, Leninist devletin bürokratik yapısıyla çarlığın bürokratik - despotik yapısı arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. İslâm dünyasında bürokratik «ilerici» diktatörlüklerin eski bürokratik geleneklerle ilgisi de araştırılmaya muhtaç bir konudur.

Piyasanın reddi ile bürokratik devlet arasındaki ilişkiyi farklı medeniyetlerde kuşbakışı gördükten sonra, Yalçın Küçük'ün savunduğu «toplumu planlama» tezine girebiliriz.

Yalçın Küçük'e göre «bilim eşittir Marksizm» safsatası geçerli olduğu için ve halk «cahil» olduğu için «bilim»e sahip aydınların toplumu «planlaması» lâzımdır. Açık oturumda bu «toplumu planlama» saplantısının mahiyeti ve örnekleri ortaya konulmadı. Biz sosyalizmin bu noktada nereden gelip nereye gittiğini ele almak isteriz.

Marksizm-Leninizm, Eflatun'la başlayıp Hegel'den geçen elitist çizgi üzerinde bulunduğu için, halkın söz ve karar sahibi olamayacağını, o yüz-

Levent Şahverdi Arşivi

den toplumun yukardan aşağıya «sınırsız bir diktatörlük'le yönetilmesini savunurken, merkezi planlamayı da savunmuş ve uygulamıştır.

Sanayileşmenin sınırlı olduğu bir devrede bu yönetim, kırbaçlı (despotik) usullerle, bütün hürriyetleri boğarak kitlelerin kan ve gözyaşları ve katliâmlar pahasına belli bir sanayileşme safhasına gelmiştir. Rusya'da Lenin ve Stalin, Çin'de Mao dönemleri bu safhayı temsil eder.

Fakat ekonomi ve teknoloji belli bir karmaşıklığa gelince sanayii bütünüyle planlamak mümkün olmamaktadır. İşte bu noktada Yalçın Küçük'ün «Kör kuvvetler» dediği «piyasa» kavramı kendini gündeme getiriyor. Nitekim Rusya'da Liberman reformları ile gündeme gelen «işletmelerin ferdi muhtariyeti» (hozraşot), yani ekonominin merkezi planlamadan nisbi serbestliği, mecburen gittikçe genişlemekte, yani «Marksist-Leninist bilim» safsatasını temsil eden Komünist Partisi'nin ekonomideki denetim gücü azalmaktadır.

Bunun anlamı şu: Teknoloji, Lenin'ci diktatörlükte gedikler açmaktadır.

Polonya'daki işçi hareketi, Çekoslovakya'daki Dubçek hareketi, Rusya'daki muhalif aydınlar «ekonomik desantralizasyon» denilen merkezi planlamanın etkisizleştirilmesini savunurlarken bu çizginin tarihi gelişme içinde nereye varacağını biliyorlar tabii. Gediğin büyütülmesi ve daha çok hürriyet...

Merkezi planlamanın başarısızlığını Rusya'dan sonra orada da merkeziyetçilikten yani «merkezi planlama»dan uzaklaşma başladı.

Çekoslovakyalı iktisatçı Otta Shik, merkezi planlamaya karşı «piyasa sosyalizmi» ni savunmakla kalmadı ve «devletin mülkiyetindeki

Levent Şahverdi Arşivi

sanayiin verimli olamayacağını» da gözler önüne serdi.

Gerçek bilimin, teknolojinin, insan ufkunun gelişmesi, Yalçın Küçük gibi «allâme-i kül»lerin aczini sergiledi ve «safsata bilim»i temsil eden aydınların değil, kitlelerin tercihlerinin, piyasanın, ekonominin tabii kurallarının daha büyük verimlilik sağladığını ortaya koydu. Antoni Carlo'nun verdiği bilgilere göre, Rusya'da ekonominin sadece üretim boyutunu hesaplamak için, saniyede 30 bin işlem yapan bir milyon adet yüksek verimli bilgisayarın «uzun yıllar boyu» durmaksızın hesap yapması gerekiyor ve hesap «uzun yıllar» sonra ortaya çıktığında ekonomi değişmiş, yani boşa çalışmış oluyorsunuz». «Hesab»ı firmalara, piyasaya bırakma (hozraşot) bu mecburiyetten çıkıyor. Ama «sihirli değneği» teknoloji çağında elinde tuttuğunu sanan «Jakoben aydınlar» hâlâ masal ülkesinde yaşamayı tercih ediyorlar.

Totaliter diktatörlükler gibi, demokrasiler de bir bütündür ve bolşevik planlamayla sadece bir zulüm ve hantal bir ekonomi ortaya çıkar. Zaten Leninci sosyalizm ya kendini inkâra veya çağın gerisinde kalmaya mahkûm görünüyor.

Gelişme ancak hür toplumda, hür kafalarla mümkündür.

Fransa, İngiltere, Hollanda, kendi devrimlerinin reaksiyon dönemlerini yaşıyorlar. On Dokuzuncu yüz yılda Avrupa'da tüm kapitalist devrimlerini tamamlamak durumunda olan ülkeleri, bir şanssızlık bekliyor; burjuvazinin Batı Avrupa'da siyasal gerilemeyi yaşadığı bir dönemde demokrat olma görevi ile karşı karşıya geliyorlar.

Demokratik devrimlerin doğduğu ve gerçekleştiği ülkelerde gerilemesi, dünya ölçüsünde gerilemesi demektir; tersini düşünmek mümkün görünmüyor.

Kendi ülkesi hakkında Karl Marx, 1848 İhtilâlleri'nden beş yıl önce, derin bir ironi ile yazabiliyor, şöyle: «Diğer

Levent Şahverdi Arşivi

ülkelerin ihtilâllerine ortak olmamakla birlikte çağdaş ulusların restorasyonlarını paylaştık» (*). İşçi sınıfının burjuvaziden bağımsız siyasal eylemlere hazır olduğunu göstermesinden sonra, kapitalizm, dünya ölçüsünde ve daha açık bir biçimde restorasyon ihraç etmeye de başlıyor. Bilimsel açıdan bir şans oluyor: Marx, 1848 İhtilâl girişimlerinin başarısızlığı ve özellikle Almanya'da gözlenen burjuva ihanetler üzerine eşitsiz gelişme yasasından söz etme gereğini duyuyor.

Kapitalist devrimlerini daha geç, On Dokuzuncu yüzyılda gerçekleştiren, Almanya, İtalya ve Japonya, Birinci Büyük Savaş sonrasındaki bunalımlı yıllarda uzun faşist deneyimlerini geçiriyorlar. Aynı biçimde sanayileşme sürecini On Dokuzuncu yüz yılın son yıllarında hızlandıran Rusya'da 1905 Devrimi denemesinden sonra Stolipin Reformları adı altında bir büyük gericilik yaşıyor (**). Rusya'da, Birinci Büyük Savaş'ın üçüncü yılında bir sosyalist ihtilal gerçekleştirildiği için, diğer büyük Avrupa - Asya ülkelerinin faşist yazgılarından uzak kalabiliyor.

Mayıs: Demokratik Devrimde Son Aşama

Fransız Devrimi, kendi türünün, en yoğun, en geliş-

(*) «Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı-Giriş» başlıklı bu çok bilinen incelemede, izleyen cümleyi de aktarmakta yarar buluyorum.

«Biz bir restorasyon yaşadık, birincisi, çünkü, diğer uluslar bir ihtilâl yapma cesaretini gösterdiler, ikincisi, çünkü, diğer uluslar bir karşı-devrimle karşılaştılar; birincisinde bizim yöneticilerimiz korktular ve ikincisinde bizim yöneticilerimiz korkmadılar».

Karl Marx - Friedrich Engels, Collected Works, Vol. 3, s. 176-177.

(**) «1789 ve 1848 Fransız devrimleri taklitçilerini Avrupa içinde bulmuşlardı. 1905 yılındaki Birinci Rus Devrimi ise Avrupa'da hiç yankı uyandırmadı, fakat, taklitçilerini Asya'da buldu, devrimden sonraki birkaç yıl içinde İran'da, Türkiye'de ve Çin'de devrimler meydana geldi».

E. H. Carr, Tarih Nedir, İstanbul, 1990.

Bu kartı, Sultanahmet'de doldurmuşum ve üzerinde sayfa numarası yok; eksik. Okuyucumdan özür diliyorum ve yine de kullanıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

miş ve en şiddetli uygulaması oldu. Fransız Devrimi türünün izleyicileri hep, geride kaldılar ve bazı çizgileri eksik gelişti (*). Bu, evrensel düzeyde, soyut planda ve teorik alanda, demokratik devrimi geriletici dinamiklerin hareket halinde olduğunu gösteriyor.

Birinci tezi yazıyorum: 27 Mayıs, Türkiye'de demokratik devrimin en son halkası oldu.

İkinci tezi yazıyorum: 12 Eylül, Türkiye'de Kemalizm'in en son aşamasıdır.

Üçüncü tezi yazıyorum: Çerkez Ethem ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki çatışmanın bir önemli çizgisi, genç subaylar ve komutanlar arası bakış ayrılığıdır.

Yirminci yüz yıl Türkiye'sindeki toplumsal hareketlilikte 1908 tarihli Meşrutiyet Devrimi ile 1960 tarihli 27 Mayıs, birer genç subay hareketi oldular. Her ikisi de komuta kademesinin dışında ve komuta kademesini geçerek gerçekleşti. 1920 tarihli Anadolu İhtilali ise bir komuta kademesi hareketi olarak sonuca ulaştı. Anadolu'daki en yüksek rütbeli iki komutan, Ankara'da Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuad ve Erzurum'da On Beşinci Kolordu Komutanı Kâzım Paşalar, düzenli hareketin temel direkleri oldular. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Hareketi'ne Ordu Komutanlığı'na denk sayılabilecek Müfettişlik ünvanı ile katılmak istedi ve böyle katıldı. Fevzi ve İsmet Paşalar, Anadolu'da ihtilâlcilik mesleğini seçmeden önce, ilki, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nda Milli Savunma Bakanı ve ikincisi de Milli Savunma Bakanlığı müsteşarlığı yaptı. Rauf Orbay, Osmanlı döneminde Bahriye Nazırı oldu.

Kemalist Devrim, Osmanlı düzeninin üst düzey yöneticileri eliyle gerçekleştirildi.

27 Mayısçılar, Kemalist Devrim'in eksikliğini tamamla-

(*) *Prusya'da Mart İhtilâli'nin (1848, y.k.) amacı, istek olarak meşruti monarşiyi ve gerçekte burjuvazinin yönetimini kurmak idi. Bir Avrupa İhtilâli olmaktan çok uzak, yalnızca, bir geri ülkede bir Avrupa İhtilâli'nin güdük yankısı oldu».*

K. Marx, The Revolutions of 1848, D. Fernbach, editör, Penguin, 1973, s. 193.

Levent Şahverdi Arşivi

mak ve Kemalist Devrim'den saptayabildikleri sapmaları gidermek için yola çıktılar. Türkiye'de Amerikan Büyükelçiliği'nde diplomat olarak çalışan, ancak CIA için araştırma yaptığı gizli olmayan George Harris, 27 Mayıs'ın oluşumu için şu gözlemi yapıyor: «27 Mayıs 1960 tarihinde, ordu kuruluşu içinde geniş bir destek sağlayan küçük bir gizli örgütçü tayfası, ulusal birliği koruma adına, yönetimi ele aldı»[2]. Fakat ordu kuruluşunun 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlere desteği sanıldığından çok daha kısa sürdü; tam bir yıl sonra, Haziran 1961 tarihinde Silâhlı Kuvvetler 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerden desteğini tümüyle çekti.

1960 yıllarının ilk dönemi ile son kesitinde, Ordu içinde çeşitli komiteler, toplumun diğer bölmelerindeki ihtilalcı eğilimlerle yakın ya da uzak bağlantılar içinde, hep 27 Mayıs'ın eksiğini ortadan kaldırabilmek için iktidarı almanın yollarını aradılar. En büyük başarısızlıklardan birisiyle, 9 Mart 1971 tarihinde karşılaştılar. 9 Mart girişimi bir genç subaylar hareketi olmamakla birlikte, bazı kuvvet komutanlarının kaypak katılımı içinde, kesinlikle bir komuta kademesi dışı müdahale hazırlığı oldu. 12 Mart'ta, komuta düzeyi kaypaklık gösteren diğer mensuplarını da kendine çekerek, Ordu bütünlüğü içinde ve hiyerarşiyi koruyarak müdahale etti.

12 Mart 1971 tarihine kadar Türk ihtilâlcileri hep eksik tamamlama peşinde koştular.

İhtilâlci dayanak arayan yaratıktır: Tanzimatçılar, dayanağı, büyük devletlerin elçiliklerinde buldular. Yakın zamanlar ordu ihtilalcileri, hep iki dayanaktan birisi arasında gidip geldiler: C.H.P. ve Hiyerarşi.

Güvence alınırken radikalizm verilir.

27 Mayıs, ordunun hiyerarşik yapısına karşı olduğu ve C.H.P. ile Lideri İsmet Paşa, açık desteği reddettiği için, daha radikal gelişebildi. Nisan 1960 tarihinde Millet Meclisi'nde İsmet Paşa, zamanın hükümetine hem bir ihtilal hareketi içinde olmadığını söyleyerek kendisini güvence altına alıyordu ve hem de böyle bir hareketin olduğunu haber vererek tehdit ediyordu. CHP Lideri İsmet İnönü, Bayar-Menderes sultasına şunları söylüyordu: «Beni din-

Levent Şahverdi Arşivi

loyin. Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilal dışımızdan, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejimi istikametinden ayırıp baskı rejimi haline getirmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam»*. Daha açık olabilir mi?

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 27 Mayıs'a desteğini vermedi. Ancak Meclis kürsüsünden askeri bir ihtilal hazırlığını Bayar ve Menderes'e duyurduktan sonra ve 27 Mayıs başarıya ulaşınca, «seçimlerin bir an önce yapılmasında sayısız yarar var» sloganını ortaya attı. İnönü, Fransızca bir deyişle, 27 Mayısçılardan, ateşten kendi kestanelerini almasını bekliyordu. CHP, 27 Mayıs'tan kendi yapamadıklarını yaparak, önünü ve yolunu açmasını istedi. İstediği kısmen yerine geldi.

Geçerken burjuva politikacılar üzerine bir parantez açmam gerekiyor. Miyoptürler; uzağı göremezler. Ampirisistirler; günlük ve yakın deneyimlerini yasa sanıyorlar. Ancak bir ülke yönetiminin sorumluluğu yaşamış oldukları süreçe, İsmet Paşa ya da yakın zamanlarda Süleyman Demirel bu deneyimden geçtiler, bütüne bakmasını öğreniyorlar. Kaybeden bir sınıfın önde gelen temsilcileri oldukları için, bütüne bakmak ve bütünü tutmak, burjuva politikacılarına bir teori ya da bilimsel çözümleme alışkanlığı kazandıramıyor; bunun yerine denge uzmanı oluyorlar (*). Toplumdaki denge değişikliklerini sezen bir ya-

(*) Savaş, politikanın şiddet uygulanarak sürdürülmesidir.

Şiddet, netliktir: bu nedenle savaş romanlarından insanın boyutu daha net çizilebiliyor.

Burjuva politikacısını, savaş yöneten komutanın, daha az net ve zaman zaman da güdük ikizi olarak düşünebiliyorum. Tersinden de söyleyebilirim; savaşçı komutan, burjuva politikacısının gelişmiş tipolojisini veriyor. Bu nedenle aktarabiliyorum.

«Gerçekten de, büyük komutanlar hiç bir zaman çok bilgili subayların veya âlimlerin safından çıkmazlar; bunların durumları çoğu kez geniş bilgiler edinmelerine elvermemiştir».

Levent Şahverdi Arşivi

piya bürünüyorlar. Denge dinamiğine uyum, burjuva politikacılarda, bir içgüdü haline geliyor.

Sultan Abdülhamit'in bir sözü var; diğer çalışmalarımda aktardım. Kurtlarla birlikte ulumak; burjuva politikacısının da kişiliği oluyor. Tehlikenin rüzgârı alıncaya kadar, hiç bir açık çıkışın sahibi olamıyorlar.

Burjuva politikacısı için boynunu ipten kurtarmak, başlıbaşına bir zafer'dir; burjuva sınıf bilinci çok yüksek. Boynunu kurtarmayı burjuvaziyi kurtarmakla özdeş sayıyor.

Yaşamlarını hiç risk olmıyorlar; ancak içlerinde yeni yollar açmayı denıyenler çıkıyor. Burjuva politikacılarını soçkin yapan, bu yeni yol açmada, kendi içlerinden gelen engellemelere karşı gösterdikleri dirençtir; engellemeler aşıldıktan sonra gösterilmiş olan direnç, burjuva politikacısının gücünü kuruyor.

Bu parantez içinde iki somut gelişmeden söz edebilecek durumdayım; demokrasi ile devlet arasında bir nitelik farkı olmadığını tekrarlamak zorundayım. Devlet co-

---

«Belki de savaş sanatı için, komutana bir dış destek sağlıyacak bir iskele gibi, teorik bir yapı meydana getirmenin imkânsız olduğunu kabul etmek zorunda kalırım».

«Savaş maddi çaba ve acılarla dolu bir alandır. Bunlara dayanmak için, insanın, ister yaradılıştan, ister sonradan kazanılmış olsun, bu acıların aldırış etmemesini sağlayan belli bir fizik ve moral güce sahip olması gerekir. Bu niteliklere sahip ve sağduyusunu kendisine kılavuz edinmiş bir insan iyi bir savaş aracıdır».

«Savaş belirsizlikler alanıdır; hürekâtın dayandığı unsurların dörtte üçü kalın bir sis tabakasının ardında saklıdır».

«Savaş ortamını oluşturan dört unsura, yani tehlike, fizik, çaba, belirsizlik ve tesadüf unsurlarına toplu bir bakış atfedecek olursak, bu huzur bozucu ortam içinde güven ve başarı şansı ile ilerleyebilmek için büyük bir fizik ve moral güce ihtiyaç bulunduğu kolayca anlaşılır. Askeri yazarlar ve tarihçiler, şartların doğurduğu değişik durumma göre, bu güce enerji, dayanıklılık, sebat, karakter ve zihin kuvveti adını verirler»

Carl Von Clausewitz, Savaş Üzerine, İstanbul, 1975, s. 153 - 146 - 87 - 92.

Levent Şahverdi Arşivi

lişkileri bastırmak için var oluyor; demokrasi çelişkileri gözetmeyi anlatıyor. Zor'u içeren devlet yapısı içinde demokrasi bir zorlama olarak ortaya çıkıyor.

İsmet Paşa'yı seçkin bir burjuva politikacısı yapan, ne tartışmalı İnönü Savaşları ve ne de henüz diplomatik değeri sis bulutu içinde Lozan Görüşmeleri'dir. Bunları Kemalist Historigrafi'nin abartmaları saymak gerektiğini düşünüyorum.

Parantez içinde parantez açıyorum: İnönü Savaşları'nı Türkiye Üzerine Tezler'in ikinci kitabında ele aldım. Özellikle birincisinde değil bir zafer, bir savaş bile yok; abartmadır. İnönü'nden dolayı zamanında Meclis, İsmet Bey'i değil Fevzi Paşa'yı mareşal yapıyor. Lozan'ın da titiz bir süzgeçten geçirilmesi zamanı geldi.

Hatay ve Musul'u kararа bağlayamayan, Ege Adaları'nı pamuk ipliğine bağlayan, Boğazlar'da sorun biriktiren, gümrük otonomisinde zaman içinde çözümü kabul eden, Amerikan Büyükelçiliği'nin yerini Osmanlı başkenti İstanbul'dan Ankara'ya taşıyamayan bir anlaşmayı «zafer» ile nitelerken titiz davranılması gerektiğini düşünüyorum. Cumhuriyet tarihindeki falsifikasyonların eleştirisini yalnızca Türkiye'nin sağ tarih profesörlerine bırakmanın bir haksızlık olduğunun kabul edilebileceğini umuyorum.

Devam ediyorum: İsmet Paşa'yı seçkin bir burjuva politikacısı yapan işler, 1920 veya 1930 yıllarının damgasını taşımıyor; 1940 yıllarında tarih sahnesine çıkıyor. Bir restorasyonun mimarıdır; 1940 yıllarında rejimin burjuva dayanaklarından kaygılanıyor. Savaşa girmemesi, Ordu'nun savaş gücüne ve halkının burjuva devlete sadakatına güvenmemesinden ileri geliyor.

İnönü, Cumhuriyet politikasında umutsuzluğu simgeliyor. Umut, İsmet Paşa'ya hiç uğramıyor.

Bu değerlendirme ile İsmet İnönü, rejimi güvence altına alabilmek için, ikili bir yol'u deniyor. Bunlardan birisi, Türkiye'yi, zamanın en güçlü kapitalist devleti Amerika Birleşik Devletleri'nin kampına ve şemsiyesine sokabilmek oluyor. Diğeri ise rejime güvensizliği, güvenilir bir muhalefete kanalize etmek istiyor. Bütün muhalefet odak-

Levent Şahverdi Arşivi

larının üzerine şiddetle giderek, yalnızca, Bayar-Menderes yönetimindeki burjuva muhalefete kapıları açık tutuyor.

1950 yıllarına kadar Demokrat Parti'nin «muvazaa partisi», anlaşmalı parti, olduğu suçlamaları, bu gelişmelerin zamanında su yüzüne çıkan somut olgularından kaynaklanıyor. İsmet Paşa'nın politik becerisi, bu yola karşı çıkan, dar anlamda tam Kemalist, Recep Peker ve türünü harcayıp, bunların yerine Kemal Paşa'nın arka plana ittiği, bu nedenle bir restorasyon döneminde temsili ön plana çıkarılma karşılığında her türlü ve ilkesiz desteğe hazır, Ali Fuat Paşa ve Kâzım Karabekir Paşa türünden Anadolu İhtilâlinin ekâbirini yanına alıyor.

İsmet Paşa, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ihtimali karşısında ne düşünüyor? Bu soruya önce bir soruyla cevap vermek gerekiyor: İnsan, bir ihtimali ne zaman büyütür? Çağdaş insan bir ihtimali, gerçekleşmesi halinde kaygısı veya korkusu yüksek ise, büyütüyor.

Bir yoksulun kapısını kilitlemeye özen gösterdiği hiç görülmüş mü? Zengin, kapı üzerine kapı, kilit üzerine kilit kuruyor. Halbuki «hırsız» kavramı, hem yoksul insanda ve hem de zenginde aynı ölçüde var: dil, kavramdır ve aynı dili kullanıyorlar. Yoksul, «hırsız» ihtimalini yüksek tutmuyor; hırsızdan bir kaygısı yok.

İnönü, Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinde hükümete gelmesi ihtimalini hiç yüksek görmüyor; ayrıca bir burjuva muhalefetin, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir il sekreteri ile Osmanlı Darülfünunu'nun önde gelen bir bilim adamının, Cumhuriyet dönemi valisi ile toprak ağasının liderliğindeki bir muhalefetin, hükümet olmasından kaygılanmıyor.

İsmet Paşa'nın 1950 Mayıs ayındaki kaygısızlığı, Süleyman Demirel'in Mart 1971 ve Eylül 1980 başlarındaki kaygısızlığıdır. Demirel, Silâhlı Kuvvetler Komuta düzeyi çerçevesinde bir müdahaleden hiç endişelenmiyor. Bu nedenle olmalı, 9 Mart 1971 tarihinde radikal yönetim hazırlığı ihtimali ortadan kalktıktan sonra, başında bulunduğu hükümete bağlı yüksek rütbeli subaylar, açık sayılabile-

Levent Şahverdi Arşivi

cek toplantılar yaparlarken, bunlara ilgisiz kalabiliyor. Aynı ilgisizlik, 1980 yılı Eylül ayında da gözleniyor.

Demirel, Silâhlı Kuvvetler hiyerarşisi içindeki bir müdahalenin sonucunda kendisinin hükümetten uzaklaştırılmasını, sanki bir seçimle bir süre için hükümetten ayrılma ile özdeş tutuyor. Batı Avrupa'da sosyal demokrat ve muhafazakâr partiler arasındaki seçimlerle hükümet değişimi, Türkiye'de, yakın zamanlarda, ortanın solu ve ortanın sağı partileriyle Silâhlı Kuvvetler Yönetimi olarak bir üçgen çerçevesinde gerçekleşiyor.

Süleyman Demirel de Mart ve Eylül Komutanları'ndan, ateşten kendi kestanelerini almalarını bekliyor. 27 Mayıs'tan sonra İsmet Paşa'nın hızlı seçimde yarar olduğuna ilişkin sloğanını, 12 Eylül'den sonra tekrarlamak istiyor. Ancak bunu kulislerde ve arka odalarda pazarlıklarla yapmayı seçiyor.

İsmet Paşa umut'suz; Süleyman Demirel yürek'siz politikacı tipini sergiliyor. Demirel hep açık çıkışların çok gerisinde ve dolaylı mesajların peşinde oluyor. Her ikisi de, hem İnönü ve hem Demirel, önlerine çıkan engellerin üstüne yürümek yerine, zaman içinde bu engelleri dolaşarak ve dolanarak aşmayı biliyorlar.

Ancak Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek gerekiyor; Demirel'i, Türkiye'de seçkin burjuva politikacıları arasına sokan bir açılımı var. 1962 yılında Türkiye'deki Jupiter Füzeleri ile ilgili olarak Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği pazarlığını yaşamış ve 1964 yılında Birleşik Devletleri Başkanı Johnson'dan Amerikan yardımı silâhların Birleşik Devletler'in onayı olmadan kullanılamayacağını anlatan hakaret dolu bir mektubun Başbakan olarak muhatabı olmuş, İsmet Paşa, yeni bir yolu gerçekten denemek yerine Sovyetler Birliğine, Birleşik Devletler'i kaygılandıracağına inandığı, gösterişli ziyaret programları düzenlemekle yetindi. Kemal Paşa'nın ölümünden az önce uzaklaştığı Başbakanlığa 27 Mayıs ihtilâli sonrasıyla ve Millî Birlik Komitesi'nden iktidarı alan Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin baskısı sonucunda tekrar gelen İsmet Paşa, gecik-

Levent Şahverdi Arşivi

miş yumuşamanın olanaklarını farkedemeden bir daha gelmemek üzere başbakanlıktan ayrıldı.

27 Mayıs'tan hemen önce Mayıs 1960 tarihinde, Sovyet toprakları üzerinde istihbarat uçuşu yapan Amerikan U-2 casus uçağı, düşürüldü ve subay pilot Sovyetler tarafından canlı olarak yakalandı. Casus uçuşu yapan Amerikalı subay, casusluk uçuşlarını Türkiye'deki Amerikan üslerinden havalanarak yaptığını itiraf etti; Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasında büyük tartışmalara neden olan bu açıklamalar üzerine Birleşik Devletler U-2 uçuşlarını durdurduğunu ilân etmek zorunda kaldı.

Demirel, Başbakan olarak, 1970 yılında yapmış olduğu bir basın toplantısında şunları söylüyor: «Daha önce aktedilmiş olan bir anlaşmaya müstenit istihbarat uçuşları, Adalet Partisi'nin iktidar sorumluluğunu devralmasından kısa bir müddet sonra, 28 Aralık 1965 tarihinde durdurulmuş ve bu olay hükümetimizce ikili savunma tertipleriyle ilgili bütün anlaşmaların gözden geçirilmesi için bir vesile ittihaz edilmiştir». Tarihçi Oral Sander, bu açıklamaya ve «Milli Birlik yönetiminin bu konuda ve uçuşların yasaklandığına dair hiç bir açıklamada bulunmaması» gerçeğinden hareket ederek «bu durum bizi, ister istemez U-2 uçuşlarının Milli Birlik yönetimi döneminde tekrar başlamış olabileceği sonucuna götürmektedir» diyor[6]. Milli Birlik dönemini izleyen İsmet İnönü başbakanlıkları zamanında U-2 casus uçuşlarının Türkiye'den havalanarak Sovyet toprakları üzerinde istihbarat yaptığı anlaşılıyor.

1960 yılı başlarında Türkiye'de bir yandan bir «Sosyalist Parti» kurulması (*) ve on yıllık iktidarında Türkiye'yi bir Amerikan askeri alanı haline getirmekten çekinmeyen Başbakan Adnan Menderes'in Sovyetler Birliği'ni ziyaret edeceğinin açıklanması her halde bir rastlantı ol-

(*) İktisatçı Öztin Akgüç'ün babası Atıf Akgüç tarafından kuruldu. Atıf Akgüç bundan sonra sol politikada görünmedi. Kurucuların bir bölümü ise sol politikaya 27 Mayıs'tan sonra kurulan TİP'de devam etti.

Levent Şahverdi Arşivi

mamalı; Türkiye'de siyasal yorumlarda son derece yüzeysel ele alındı. Bu seyahat kararı üzerine Adnan Menderes'in CIA tarafından düşürüldüğü sık sık ileri sürüldü. Mantığı tümden tersine çevirmek gerekiyor; artık şu veya bu yolla sonunun yaklaştığını görerek Birleşik Devletler'in, sadık adamı Adnan Menderes'i yazgısıyla başbaşa bırakmaya karar verdiği düşünülmelidir. Birleşik Devletler'in CIA kanalıyla Ordu'daki gizli örgütlerden haberdar olduğunu tahmin etmek zor değil. Ayrıca gizli örgütlerde ön planda yer almış olan Sadi Koçaş'ın Londra'ya ve Dündar Seyhan'ın da Washington'a askeri ateşe olarak atanmaları sağlanmış bulunuyor. Albay Seyhan, görevini, Birleşik Devletler'de gerekli ilişkileri kurmak biçiminde anlıyor.

Adnan Menderes'in de, bir yandan, 1957 yılındaki Sputnik'ten sonra Washington'un Sovyetler Birliği ile çeşitli diyaloglar aramaya başladığını sezmiş olması ve ayrıca Washington nezdinde hem kendi hükümetinin ve giderek de Türkiye'nin önem ve stratejik ağırlığının azaldığını anlaması mümkün görünüyor; böyle bir durumda Türk dış politikasının geleneksel ve artık Batı'da çok iyi bilinen manevraları çerçevesinde, hem bir sosyalist parti kurdurması ve hem de Sovyetler Birliği'ne gezi düzenlemesi akla uygun geliyor.

Parantez içinde tezi yazıyorum: İsmet Paşa, Menderes, Demirel ve Ecevit, hepsi bir; Türk dış politikası sürekli Türkiye'nin stratejik öneminin artışına dayalıdır. İki oyunu var; birincisi, yakın bölgede bir ilerici devrim olduğu zaman Türkiye'nin stratejik öneminin arttığını bağırmak oluyor. İkincisi, Berlin, Londra ve sonra Washington bunu anlamak istemeyince, Sovyetler Birliği ile yakınlaşma gösterileri başlıyor.

27 Mayıs'ın bu şansı yok; üç askeri müdahale de dış işleri bakanlığı Washington'un kesin güvenine sahip kişilere vermeye özen gösteriyor. Sonuncusu, Eylül, bu işi Washington'un en güvenilir diplomatı İlter Türkmen'e bıraktı. Mart, ikincisi, NATO Genel Sekreter Yardımcısını çağırdı; Türkiye'ye dış işleri bakanı yaptı. Birincisi, Mayıs,

Levent Şahverdi Arşivi

önce yanıldı; Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak 27 Mayıs'a karşı çıkmamış Fahri Korutürk'ün dış işleri bakanlığını ilân etti. Altı saat sonra, Soğuk Savaş'ın mimarı, Sovyetler Birliği ile düşman ilişkilerin çığırtkanı Selim Sarper bakan yapıldı. İkinci Savaş'ın hemen sonunda, Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile merkezde genel sekreter Feridun Cemal Erkin, hem bir soğuk savaş kışkırtıcılığında ve hem de Truman Doktrini'ne yönelen gelişmelerin hazırlanmasında, İsmet Paşa'nın en yakın yardımcıları oldular. İsmet Paşa, 1960 Devrimi sonundaki başbakanlıklarında, önce Selim Sarper'i 27 Mayıs'tan miras aldı ve kendi Dış İşleri Bakanı yaptı ve sonra Sarper'in yerine, daha katı bir Soğuk Savaş teknisyeni Feridun Cemal Erkin'i getirdi. 27 Mayıs ve İsmet Paşa, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin normalleştirilmesi kapısını baştan kapadılar.

Menderes, bu yoldan gerçekten yürür müydü; böyle sorular fantezi oluyor. Ciddiyeti yok. Kesin olan 27 Mayıs ve İsmet Paşa yönetimlerinin dünya ölçüsündeki yumuşama politikalarının Türkiye'ye gelişini geciktirmiş olmalarıdır. Bu yolu gerçekten denemek, Süleyman Demirel'in başbakanlığı ile başladı.

Süleyman Demirel'in imzaladığı 1967 Türkiye - Sovyetler Birliği Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, yeni bir başbakan için cüretli bir açılımdır (*); önemi açısın-

---

(*) «Yeni yönetim, Orta Doğu'daki Sovyet atılımını hızlandırmaya başlayınca, dikkatler ilk önce Kuzey Kuşağı ülkelerine (genellikle Türkiye, İran ve Afganistan anlatılıyor, y.k.) çevrildi. Türkiye ile ilişkileri iyileştirmek için bilinçli çaba harcandı ve Ruslar, Türkler'in desteğini alabilmek için Kıbrıs konusunda görüşlerini değiştirdiler. 1966 yılı Eylül ayında Kosygin Ankara'yı ziyaret etti ve Türkiye'de bir demir-çelik tesisi ile diğer sanayi projelerini gerçekleştirmek için 200 milyon dolarlık Sovyet kredisi sağlandı».

R. O. Freedman, Soviet Policy Toward the Middle East Since 1970, N. Y., 1975, s. 22.

«1967 Anlaşmasıyla, Türkiye'de, Sovyet ekonomik ve teknik yardımı ile, bir çok sanayi işletmesi ile tesisinin kurulması öngörüldü. Bunların her birisi birinci değilse de kendi sektöründe büyükler ya da en büyükler arasında yer alıyordu».

Levent Şahverdi Arşivi

dan ancak 1921 Anlaşması ile karşılaştırılabilir. Ekonomik alanlarda sınırlı tutuluyor; fakat getirdiği bakış açısı ile daha geniş alanları etkileyebiliyor. Bu dönemden, Washington'da Ronald Reagan'ın ve Türkiye'de Orgeneral Evren'in devlet başkanı olmalarına tarihine kadar, Türkiye'nin toplumsal yaşamında ve dış politikasında «Sovyet Tehlikesi» tezi etkinliğini yitiriyor; küçük ve etkisiz çevreler hariç ortadan kalkıyor. Türk burjuva politikacıları, çeşitli almaşıklar arasında fırsat hesabı yapabilen bir duruma giriyorlar; bir arayış dönemi içine giriliyor.

Parantezi kapatıyorum; kuşkusuz böyle bir yolun gerçekten denenmesine dünya ve yurt dinamiklerinin son derece elverişli olduğunu eklemem gerekiyor. Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'nın her üniversite kentinde ve bu arada başkentlerinde üniversite öğrencileri üniversiter yaşamın feodal alışkanlıklarına karşı acımasız bir kütle hareketini başlattılar; mesajlarını üniversite dışına taşıdılar. Kısa ömürlü oldu, bir dejenerasyona uğradı; ancak henüz

---

N.G. Yakubov, Sovremennyy Etap Sovetsko - Turetskogo Ekonomicheskogo i Tekhnicheskogo Sotrudnichestva.

A. M. Samsutdinov, redaktor, Politika i Ekonomika Sovremennoy Turtsii, M. 1977 içinde, s. 220

«Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımlı C. Bayar - A. Menderes Rejimi tarafından gerçekleştirilen Batı ile askeri-siyasal işbirliği, tek yanlı dış politika izlenmesi, uluslararası arenada Türkiye'nin durumunu zayıflattı, ekonomik kalkınmasına darbe indirdi ve ülke maliyesini çökertti».

«Bu ve diğer faktörlerin etkisiyle, ancak 1960 yıllarında, Türk yönetici çevreleri, Sovyet diplomasi tarafından önerilen, SSCB ile ilişkileri geliştirme yoluna girdiler».

B.M. Polshtreiya, Osnovnie Etapi Sovetsko-Turetskih Otnoseniy.

A. M. Samsutdinov, redaktor, Problemi Istorii Turtsii, M., 1978, s. 162.

«Amerikan yardım programı 1968 yılında bir başka kesitin dönüş gösterdi; hazırlıklı ihmal politikasına, policy of benevolent neglect, yöneldi».

G. S. Harris, Troubled Alliance, Washington D. C., 1976, s. 179.

Levent Şahverdi Arşivi

bu sonuçlar bilinmiyordu. Latin Amerika'da başta Che Guevera, sayısız gerilla lideri Castro'nun başarısından esinlenerek sosyalizme yönelik, talihsiz ancak destansı girişimlerini sahnelediler. Asya'da Amerika Birleşik Devletleri, yenilmezlik ünvanını ve prestijini arkada bırakarak Vietnam'dan çekilmek zorunda kaldı. Güney'de Filistin Halkı'nın mücadelesi henüz eklipsini tatmamıştı ve Afrika'da Nasır rüzgârı esmeye devam ediyor; Nukrumah denemesini sürdürüyordu. Türkiye'de Türkiye İşçi Partisi ile başlayan «sosyalist devrim» çizgisi entellektüel çekicilliğini yitirirken, sol, teorik sığlığa yönelmerin karşılığında küresel bir kavgacılık kazanıyordu. Sosyalizm adına, tarihsel olarak geri ve Kemalizm ile 27 May's'ın eksiklerini tamamlamayı amaç edinmiş bir milli demokratik devrim programı, Türkiye topraklarını sallıyordu.

Sezar'ın hakkı Sezar'a verilirken 1960 yıllarının dünya ve Türkiye ölçüsünde bir düzen değişikliği dönemi olduğunun unutulmaması gerekiyor. Sosyalizmin, solculuğun ve devrimciliğin prestiji yüksek bir dönemdir; dünyalılar umut'annda devrim yaşıyorlar.

12 Mart 1971 işte böyle bir zamanda geldi. Devrim umutlarını kırabilmesi için devrimci görünmesi gerekti. Toplumsal pratik Mart'ı iki yüzlü yaptı ve burjuva muhalefet de 12 Mart'a karşı iki yüzlü davrandı.

Mart Komutanları içinde prestiji en yüksek olan, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'dur. Hiç kimse Mart'a Batur kadar uygun düşmüyor; öyle görünüyor. Anılarında bile yazmaktan çekinmiyor; Orgeneral Batur devrimciler arasındaki görüşmelerini ve kuşkusuz kendisini, daha üstlerine haber veriyor.

Yine ve bu kez, yöntemle ilgili parantez açmam gerekiyor Aktörler savunmadalar; umut ve baskı dönemlerinin birbirini izlemesi, her akşamın bir sabahı olacağı gerçeğini, toplumun her iki katına da yerleştiriyor. Tarih içinde kaybeden takımda savunma, bir yandan, mutfaktaki gelişmeleri açıklama ve bir yandan da suçlama olarak gerçekleşiyor. Bu nedenle başka tarihlerde uzun arşiv çalışma-

Levent Şahverdi Arşivi

larıyla bulunabilecek bazı sonuçlar, zamanın hızlı zigzaglar çizdiği Türkiye'de kaldırımlarda satılan kitaplarda bile bulunuyor. Bunu, Türkiye'de bilimsel patlamanın yakınlığıyla ilgili düşüncelerimin ayrı bir kanıtı olarak görüyorum.

12 Mart'a dönüyorum; CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, 12 Mart Muhtırası'na karşı olduğu izlenimini verdi. Bunu Halk Partisi'nin Mart karşısındaki tutumunun bir yüzü saymakta yarar var. Diğer yüzünü, Muhsin Batur anılarında, anlatıyor. Şu bilgileri veriyor: «Muhtıra değişik kesimlerde olumlu-olumsuz çeşitli tepkiler yarattı. İstifa eden Başbakan'dan sonra CHP Genel Başkanı İnönü de muhtıranın karşısında cephe aldı. MİT Başkanı General Fuat Doğu'nun kendisiyle görüşmesinden sonra fikir değiştirdi»[6]. Hepsi bu kadar açık; istihbarat müsteşarı bir general, muhalefet partisi başkanının muhalefetini ortadan kaldırabiliyor.

Aslında İnönü, Muhtıra'ya karşı çıkarken yalnızca görüntüye dikkat ediyor. Ayrıca burjuva politikacıları miyop oluyorlar; çok zaman kendi yanılgılarını yasa yapıyorlar. Hepsinde, 1965 seçimlerinde Adalet Partisi'nin sağladığı büyük başarıyı, Ordu Kurumu'na karşı cephe almış olmasına bağlama eğilimi görülüyor ve Adalet Partisi'nde böyle bir eğilim ve ne de, halkta, iyi ile kötüyü Silâhlı Kuvvetler ile beraber ya da karşı olmaya bağlayan, her zaman değişmez bir inanç var.

Adalet Partisi'nin Mart Müdahalesi karşısındaki tutumuna gelince, ortada hiç bir tereddüt yok; tam bir destek var. Profesör Nihat Erim'in başbakan atanmasıyla birlikte basın danışmanı olarak hükümet çalışmalarının mutfağına giren Kurtul Altuğ, Erim'in, «işte ilk tebrik telgrafı» diyerek sevinçle yurt dışından gelen bir telgrafı gösterdiğini yazıyor. «İhsan Sabri Bey'den, kendisi Londra'da tedavideymiş bana göndermiş»; 12 Mart'ın Başbakanı, bunları, ekliyor. Altuğ da şunları ekliyor: «Telgrafı uzattı. Koçaş ve ben uzandık. Telgraf Koçaş'ın elinde kaldı. Bir göz attı, bana uzattı. Aldım, okudum. Aklımda kaldığı kadar telgrafın metni şöyleydi: 'Başbakanlığa seçilişiniz tercihlerin en iyisidir. Başarı dileklerimin kabulünü rica ederim'.

Levent Şahverdi Arşivi

Sanırım telgrafta bir de bağlılık, ya da kendisinin yardıma hazır olduğunu bildirir bir kaç satır daha vardı. Düşünün, ilk telgraf, çekilmeğe mecbur edilen kabinenin bir üyesinden geliyordu»*. Daha da önemlisi, sıradan bir bakanlar kurulu üyesi değil; görevini bırakan başbakanın yazgı arkadaşı. Çağlayangil, destek ve görev sunuyor.

Bilim, somut'tan soyut'a akıyor. Bilim, hiç bir zaman, «somut» değil.

Bilimsel çaba, somut olgu'yu parçalamakla başlıyor. Her olgu'da iki yan var; somut görüntü ve soyut öz bir olgu'yu veriyor. Buna, güncel kabuk ve kalıcı öz demek de mümkün; bilim, güncel kabuğu parçalayarak kalıcı öz'e uzanmak olarak gerçekleşiyor.

Bilim, olgu'ya şiddet uygulamaktır; ayrıştırıyor.

Burjuva politikacı, ne ölçüde seçkin olursa olsun, güncel kabuk ile oynamayı seçiyor. Somut tutkusu, burjuva politikacısının, ödüncülüğünü, ampirisizmini, dengeciliğini ve iki yüzlülüğünü anlatıyor. Demirel ve Ecevit, 12 Mart Muhtırası ile başlayan dönemde, Muhtıra'ya karşı olduklarını görüntüsünü vermeye ayrı bir önem bağladılar ve özen gösterdiler.

Demirel 12 Mart'a iki ateş arasında girdi; liderliği tehlike ile karşı karşıya kaldı. 1970 başında kendi partisi içinde bir baş kaldırma ile hazırladığı milli bütçe reddedildi, partisi bölündü, hükümeti düştü. En yakınlarının kurduğu yeni parti, Demirel'in kişiliğine ve yönetimine, tam bir taşralı sadakatsizliği ile saldırdı. Bu, sol muhalefetin birikmiş hücumlarıyla birleşti. 12 Mart Demirel'e bir büyük oportünite, bir büyük kurtuluş olarak geldi. Bütün çabasını, bir yandan liderliğine yönelik saldırıları püskürtmek ve diğer yandan da, Mart'ın muhtemel radikalizmini kontrol altına almak için kullandı. Mart'a karşı olduğu izleniminin yayılmasından ayrıca hoşnut olması gerekiyor.

Bilim olgu'yu parçalamakla başlıyor; sonunda, ölü kabuk, vulgar mekanizmaların yardımıyla, bilincsiz kütlelere aktarılıyor. Canlı öz, somuta şehvetle bağlı vulgar kalabalıklarda, uykuya yatırılıyor.

Mayıs, bir tür politikacı kütlesini siyaset alanından

Levent Şahverdi Arşivi

uzaklaştırdı. 27 Mayıs, Demokrat Parti politikacılarını sildi; Demirel'e yer açtı. Demirel'in 27 Mayıs'a içten ve tutarlı bir karşıtlığı söz konusu olabilir mi? Mart, sonunda, Adalet Partisi içinden çıkmış Demokrat Parti hareketini tasfiye etti. Demirel, kendi kampında liderliğini pekiştirdi. Bununla birlikte, 27 Mayıs'ın getirdiği yönetim kurumlarında düzeltmeler ve değişiklikler yaparak, artık Türkiye'yi önetmekte ciddi güçlüklerle karşılaşan burjuva iktidarlarının yönetim sorunlarını kolaylaştırmaya çalıştı. Demirel'in Mart'a karşı olması insan aklıyla kavranabilir mi?

Bülent Ecevit, Muhtıra'yı, parti içinde tırmanışının bir aracı olarak gördü. Adayların birbiriyle mücadeleyi göze almaları sonucunda bir «dark horse» olarak kazandığı genel sekreterlikten sonra, Muhtıra ile başlayan süreç içinde hem parti başkanlığını ve hem de başbakanlığı elde etti. Muhtıra Komutanlarından Muhsin Batur'u, başında bulunduğu parti adına, devlet başkanlığı makamına aday göstererek ve ısrar ederek, 12 Mart'a şükranlarını açıkça belli etti.

1971, Mayıs ile Eylül arasında yer alıyor. Henüz 27 Mayıs'a toptan bir karşı çıkışı sergileyemiyor; bu anlamda gelişmemişlik taşıyor. Çizgileri bulanık ve eğilimleri net olmaktan uzak kalıyor. Henüz toplumsal muhalefete baskı uygulayabilmek için iktidara karşı görünümü zorunlu sayıyor.

Mart, bir dönüşün başlangıcıdır; önemi buradan geliyor.

Eylül, Mart'a göre, daha gelişmiştir; daha şiddetli oldu ve daha net çizgileri sergiliyor. Mart ile Eylül arasındaki on yılda, gerek Bülent Ecevit ve gerekse Süleyman Demirel, artık mevcut hukuki ve siyasal yapı içinde Türkiye'yi yönetemediklerini anladılar.

1970 yıllarında yapılan parlamento seçimlerinde gerek Demirel'in AdaletPartisi'nin ve gerekse Ecevit'in Halk Partisi'nin çoğunluk sağlayamaması da, yönetme güçlerinin eridiğinin bir göstergesidir; tersini düşünmemek gerekiyor. Demirel ve Ecevit'in tek başlarına hükümet kurabilecekleri bir çoğunluğu elde edememelerini bir neden ola-

Levent Şahverdi Arşivi

rak değil, bir sonuç olarak değerlendirmek daha doğru görünüyor. Ayrıca tüm işaretler, 1971 Mart Dönemi'nde düzeltilmiş biçimiyle de, artık her iki partinin 1961 Rejimi'nin bıraktığı hukuki, siyasal yapı ile Türkiye'yi yönetemeyeceklerini anladıklarını gösteriyor. CHP ve AP, Ecevit ile Demirel, hem hukuki-siyasal yapının değiştirilmesini ve hem de toplumsal muhalefetin kırılmasını istiyorlar.

Sorunları, sorumluluklarından doğuyor. Tek başlarına ve özellikle birbirinin muhalefeti karşısında, kırma ve değiştirmenin sorumluluklarını taşıyamayacaklarını düşünüyorlar; öyle anlaşılıyor (*). Türkiye'nin siyasal yapısını aşılmış topraklara geri çekmenin yıpratıcılığını birbirlerinin omuzlarına yıkmayı politika sanıyorlar. Her iki parti yönetimi de, Menderes Dönemini yeniden yaşamanın özlemi içindeler; Eylül'ü bekliyorlar (**). Eylül, Türkiye'yi, tarihin geri aşamalarına bir zorla geri çekme girişimidir. Bütün kurumlarıyla bir 27 Mayıs kazanımlarını silme (***) operasyonu olarak ortaya çıkıyor; 12 Eylül, 27 Mayıs'a karşıdır. Silâhlı Kuvvetler'in hiyerarşik müdahalesi ile sonucuna ulaşıyor.

Tezleri acarak tekrarlayabiliyorum; devlet ile demokrasi arasında bir nitelik farkı yok. Ancak demokrasi gerçekleştiği ölçüde devlet gücünü daha yavaş uygulayabiliyor. Katılım, devletin çelişkileri bastırma işlevini ortadan kaldırmıyor; hızı azaltıyor.

(*) «Demirel'e göre, Ecevit'in, askerlerin istemiş olduğu yasaların çıkarılmasına yanaşmayışı büyük bir hata idi».
Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, Ankara, 1986, s. 214

(**) 1980 yılı Eylül Ayı'nın ilk haftasında yayınlanan «Bir Yeni Cumhuriyet İçin» adını taşıyan çalışmamda, Bülent Ecevit'in bir askeri müdahale bekleyişi içinde olduğunu çok açık olarak yazdım. Zaman yazdıklarımı doğruladı. Şimdi eksiğini tamamlıyorum: Demirel de bir askeri müdahale perspektifi ve bekleyişi içindedir.

(***) Bu çözümlemem doğruysa 27 Mayıs'ı hep savuna gelmiş olan CHP Başkanı Bülent Ecevit'in, yeni konumunun zorladığı bilinçle, 27 Mayıs'a karşı çıkması gerekiyor. Nitekim 27 Mayıs 1986 tarihinde 27 Mayıs'a karşı düzeysiz bir kampanyanın en önde gelen savunucusu oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

1961 Anayasası, çift bölmeli parlamentosu, özerk kurumları ve örgütlenme hakkıyla, devlet gücünün kullanımında katılımı gözetmekten geri kalmıyor; ancak katılım, devlet gücünün işleyişinin yönünü ve niteliğini değiştirmemekle birlikte hızını azaltıyor. İki büyük partinin parlamentoda çoğunluk sağlayacak tabanlarını yitirmeleri ya da bulamamaları da, hızın azalması sonucuna katkıda bulunuyor.

İki büyük parti, yönetim mekanizmasında, yönü çok belli değişiklikler istiyorlar: CHP ve AP, 12 Eylül'ü bekliyorlar.

12 Eylül, daha büyük bir şiddet içeriyor ve daha büyük şiddetle uygulanıyor; şiddet netlik oluyor ve iki yüzlülüğü zorlaştırıyor. CHP ve AP, 12 Mart'ta sürdürebildikleri ikiyüzlü davranış ve tutumlarını, 12 Eylül'de sürdüremiyorlar. 12 Eylül bekleyişini, sahneye konduktan sonra, fiili destekleriyle tamamlıyorlar.

Bilim, görüntüyü aşmak demek oluyor. Dünya, dünyalılara, dönme görüntüsü vermiyor; bilim, döndüğünü ileri sürüyor. Bugün dünyanın pek kalabalık halklarının dünyanın döndüğünü kabul etmeleri, bilimin, çok büyük bir zaferidir; bilim, halkın basit inançlarını ortadan kaldırıyor.

Türkiye'de bilim yapılır: Yapmak isteyenlerin üzerine geliyor.

Dünyanın evrenin merkezi olduğu inancı, sağlam ve kendiliğinden bir görüntüdür; hareketsiz bir dünyada. Orta Çağ imparatorları zamanında, hareketsiz ve merkezi bir dünya anlayışı, yaşanan dönemler felsefesine uygun düşüyor. Bu görüntünün yıkılması zaman alıyor; bir doğallığı var.

Adalet Partisi ile Halk Partisi'nin, ayrıca Demirel ile Ecevit'in 12 Eylül'e karşı olduklan, son derece yapay bir görüntüdür; her iki politikacının bilinçli olarak vermek istedikleri bir izlenimden kaynaklanıyor. Yıkılması çok kolay; burada yıkılıyor.

Bir nokta ve bir soru var; araştırıcılarını bekliyor. Neden Türkiye'de açıklıklar bu kadar hızla ortaya çıkıyor? Neden, 12 Eylül Mutlağı, henüz Eylülist Dönem sona er-

Levent Şahverdi Arşivi

meden açılıyor; üzerinde durulması gerek. İnterregnum duyusu mu, korku mu?

Kitaplar vardır: araştırıcılar için yazılıyor. Ancak Türkiye bir güzel paradokslar ülkesidir: halk, en çok, kendisi için yazılmamış kitapları alıyor. Sevgili Arkadaşım Yalçın Doğan'ın «Dar Sokakta Siyaset 1980 - 1983» adını taşıyan çalışması, bunlardan birisidir; pek çok fıkra yazarı (*) tarafından övüldü, çoğunun neden övdüğünü anlamakta güçlük çektim. Çünkü bu çalışmanın değerine parmak basmamayı tercih ediyorlar.

Dar Sokakta Siyaset'i okumaktan çıkardığım sonuçlar, daha önce, başka bir yerde yazmıştım; birisini aktarıyorum. «Demirel ve Ecevit'in 12 Eylül'ün özüne bir karşıtlıkları görünmüyor. Her ikisi de bir işlevi yerine getirdiğine inandıkları 12 Eylül'den iktidarı almak istiyor. Demirel, iktidarı yönetimin elinden almak planları içinde görünüyor. Ecevit ise yönetim kendi takvimini doldurduğu zaman, yönetimin teslim edileceği kişi olmayı planlıyor» (**). Şimdi bu çalışmadan aktarmalar yapma durumundayım.

(*) Fıkra, özlü hikâye, kısa ve özlü anlatı anlamına geliyor; Fransızca chronique sözcüğünün Türkçe karşılığı oluyor. Zamanın akışı içinde, günlük olaylar üzerine özlü yazı demek oluyor.

Sonra şimdi «fıkra yazarları» yeni bir isim buldular: «köşe yazarı» diyorlar. Çok şaşırıyorum ve yadırgıyorum. Bir kez bu türün hepsi köşede yazmıyor: Uğur Mumcu'nun yazıları köşeden başlamıyor. Ayrıca köşe vuruculuğunu hatırlatıyor. Eskiden futbol takımlarının seçilmiş korner atıcıları vardı; Küçük Fikret'i hatırlıyorum, tembel, ancak, zaman zaman kornerden başarılı atışlar yapıyordu.

«Köşe yazarı» tamlamasını, fıkra yazarı arkadaşlarıma yakıştıramıyorum.

(**) «Dar Sokakta Siyaset 1980 - 1983, bir solukta okunmamalı. Yazık olur. Tartışılarak okunmalı; okuyucu, eğer kafasında soru varsa, bu kitabı okumalı. Yoksa mutlaka almalı ve kitaplığına koymalıdır: bu dönem tartışıldığı bir sıra ve bu tartışmaya yalnız başına odasında ya da yazda, toplantıda, katılmak istediği zaman Yalçın Doğan'ı okumalıdır».

Y. Küçük, Sokakta Siyaset Belleği, Cumhuriyet Kitap, 9 Kasım 1985, sayı 6.

Levent Şahverdi Arşivi

Aktarırken, dünyanın her yerinde, burjuva da olsa, politikacı türü adına, sıkıldığımı belirtmek zorundayım: Yalçın Doğan, 12 Eylül'ün Başkanı Kenan Evren ile 12 Eylül Müdahalesi ile vekâleten oturduğu devlet başkanlığı koltuğundan atılan İhsan Sabri Çağlayangil arasındaki bir konuşmanın tutanaklarını yayınlıyor. Çağlayangil, askeri müdahale ile kendi yerine oturan Orgeneral Evren'e şunları söylüyor: «Paşam! İşiniz zor. İnanın ki, bütün kalbimizle başarılı olmanızın duacısıyız. Buna itimadınızı rica ederim»*. Demirel'in dış işleri bakanının burjuva nezaketini bir ahlâk sorunu haline getirdiği anlaşılıyor.

Duacılar.

Demirel, daha pratiktir; daha çok yapılan işe bakıyor. Bülent Ecevit, politikayı bir gösteriş, zaman zaman bir çadır şovu olarak görmekten kurtulamıyor. 12 Eylül oluyor, Eylülist Dönem sürüyor; yabancı delegasyonlar geliyor. Ecevit, yabancılarla görüşürken 12 Eylül'e tam bir güven içinde olduğunu da göstermek istiyor ve Dış İşleri'ne başvurarak görüşmelerde bir «gözlemci» rica ediyor. Demirel de aynı güven içinde; ancak, görüşmelerinin tutanaklarını dış işleri bakanlığına göndermekle yetiniyor. Her ikisi de, özünde, Eylül'e güvenlerini belirtmekten geri kalmıyorlar (*). Demirel'in dış işlerine ve kuşkusuz buradan da

---

(*) Sekine Evren'in cenazesine giderek bunu kişisel bir saygı ve güvene çevirmekten de geri kalmıyorlar. Hasan Cemal'in günlüğünden nasıl gittikleri anlaşılıyor.

«Evren'in eşi Sekine Evren'in Ankara Hacıbayram'daki cenaze töreni aynı zamanda politik bir olay niteliğine büründü.

Dün yapılan sade törene Demirel ve Ecevit de katıldılar.

Neden?

Gerçekten neden? Necdet Uğur da katılmıştı; bir yemekte sormuştum, «allece tanıştıklarını» söyledi. Demirel ve Ecevit de «allece» tanışıyor, olmalı.

«Dün sabah Yalçın Doğan haberi alınca, Demirel'i aramış. 'Henüz kesin değil düşünüyorum' demiş. Bir süre sonra Yalçın tekrar aramış; Demirel 'gidiyorum törene' demiş».

Bundan sonrası ilginç: demokrasiyi kurtarmak için bir araya gelemeyen iki politikacı, cenazede buluşuyorlar.

«Bunun üzerine Yalçın, Ecevit'i Oran'dan telefonla aramış. 'Kesin gidiyor mu?' diye sormuş. Ecevit 'evet' yanıtını alın-

Levent Şahverdi Arşivi

Milli Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği tutanaklar, bu güveni dillendirmeye yanıyor.

12 Eylül ile başbakanlık koltuğundan uzaklaştırılmış Demirel, Mayıs 1981 tarihinde iki yabancı ile yaptığı görüşmenin tutanaklarında şunları söylüyor: «Şimdi biz Silâhlı Kuvvetlerimizin girişteği mücadeleden başarı ile çıkmasına duacıyız. Türkiye'nin zaafa uğramaması ve uğratılmaması lâzımdır»[*]. Bununla da yetinmiyor; Avrupa Konseyi Asamblesi Başkanı'na Eylül Komutanları'nı fazla sıkıştırmamalarını salık veriyor ve kuşkusuz, tutanağı Türkmen aracılığıyla Orgeneral Evren'e gönderiyor (*). Türki-

---

ca da, 'pek teşekkür ederim' deyip telefonu kapatmış».

Demirel gidiyorsa, Ecevit de gidiyor. Bu arada Mustafa Üstündağ, Ecevit'in ne yapacağını merak ediyor, ancak, Ecevit Üstündağ'a yüz vermiyor: telefona çıkmıyor.

Önemli iş, telefonlar işe yarıyor: «Bu arada Altan Öymen haberi Yalçın'dan duyup Üstündağ'ı bulmuş». Halk Partisi'nin son genel sekreteri böylece muradına ermiş: hem cenazede liderini görecek ve hem de Türkiye'nin yeni yöneticisinin acılı gözlerine görünecek, belki de gözüne girecek.

«Böylece Üstündağ, Erol Tuncer ve Altan Öymen apar topar törene gidiyorlar». Böylece, yanlışlıkla Maltepe'ye gitmeden ve acele ile Hacıbayram'ı buluyorlar. Biraz erken geldikleri anlaşılıyor. «Bu arada Ecevit de Rahşan Hanım'la geliyor». Cemaat tamamlanıyor.

Hasan Cemal devam ediyor, ben de devam etmek gereğini duyuyorum: «Ayrı bir yerde duruyorlar. Üstündağ, Öymen ve Tuncer yanlarına gidiyorlar». Protokola uygun düşüyor: Ecevit'lere yaklaşıyorlar. «Üstündağ, 'şöyle geçelim' diyor, 'burası iyi' yanıtını alıyor Ecevit'ten gayet soğuk». Apar topar gittiği cenazede Üstündağ, Evren'in acısını paylaşıyor, ama, Ecevit'in sevgisini yeniden kazanamıyor.

Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, Ankara, 1986, s. 494 - 495.

(*) 12 Eylül'ün Dış İşleri Bakanı İlter Türkmen, Demirel'e şunları yazıyor :

«Pek muhterem Beyefendi,

Avrupa Konseyi Asamblesi Başkanı De Koster ile yaptığınız görüşmenin zaptını aldım.

İçten teşekkürlerimi sunar, bu vesile ile derin saygılarımı yenilerim».

Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, op. cit. s. 127

Levent Şahverdi Arşivi

ye'deki rejime en çok sorun çıkaran Avrupa Konseyi'nin Meclis Başkanına «Türkiye'yi köşeye sıkıştıracak, Türk Devleti ve milletinin zarara uğramasına sebep olacak hareketlerden sakınmanızı isteriz»[*] diyor. Demirel, sürekli olarak Eylül Komutanları'na destek mesajları gönderiyor.

Kenan Evren, 27 Mayıs öncesi komitelerde hiç adına rastlanmayan bir subay; 27 Mayıs sonrasında Türk Ordusu bir anlamda 1960 yıllarının sonlarındaki üniversite forumlarını andırıyor, Evren'in adı burada da görülmüyor. 1960 ve 1970 yıllarında iktidar girişimini bastıran hareketler var; Evren'in yaşı ve rütbesi hepsine elverişli olmakla birlikte burada da adı geçmiyor. 9 Mart 1971 tarihli iktidar hazırlığı başarısızlığa uğratılınca 10 Mart 1971 tarihinde Genel Kurmay Başkanlığı'nda üç kuvvetin korgeneral, koramiral ve orgeneral ve oramirallerinin toplantısı yapılıyor; Muhsin Batur'un anılarına göre, bunlar arasında ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın en kıdemsizi olarak on dokuzuncu sırada Korgeneral Evren'in adına yer veriliyor (*). Daha sonra da, henüz kuruluşu tamamlanmış olmaktan çok uzak Dördüncü Ordu'nun komutanlığını yapıyor ve buradan emekli olmayı bekliyor. 1977 seçimleri sonucunda, Demirel, sırası gelmiş Adnan Ersöz'ü Kara Kuvvetleri Başkanı yapmak istemiyor; daha sonra Büyük Türkiye Partisi'nin başına genel başkan getirdiği Ali Fethi Esener'i sürüyor. Ecevit, buna tepki gösteriyor. İkisinin inatlaşması, emekliliğini bekleyen Evren'e yarıyor ve ummadığı bir zamanda Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na getiriliyor (**). Bütün bunlar Evren'in, kendisini büyük ve

---

Hem cenaze töreni ve hem de bu yarışma protokolları, 12 Eylül ile birlikte, Türkler'in ne kadar nazik olduğunu gösteriyor. Avrupalılar artık Türkler'in nezaketinin çok gerisinde kaldılar.

(*) Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, İstanbul, 1985, s. 280.

(**) «Başbakan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş ise 'en kıdemli komutan sıfatıyla herhalde Kenan Evren Paşa Kara Kuvvetleri Komutanı olacaktır' demiştir.
Cumhuriyet, 30 Ağustos 1977.

Levent Şahverdi Arşivi

sorumlu yönetimlere hazırlayan süreçlerden geçmediğini gösteriyor: yerine bir başkası Eylül Komutanı olsaydı, bu kadar istekli Demirel ve Ecevit'i rahatlıkla danışman olarak kullanabilirdi.

Evren'in kişiliği, Süleyman Demirel ile Bülent Ecevit'in 12 Eylül'e daha açık ve daha büyük destekler vermesini önledi.

Ecevit, başbakanlık koltuğuna ve Evren de devlet başkanlığına bir türlü rahat oturamadılar. CHP içinde liderlikte iddiaları olanlar, henüz birbirlerini yeteri ölçüde eritemedikleri için ve kolaylıkla geri alabilecekleri inancıyla, genel sekreterliği Ecevit'e verdiler. Ecevit, bir dark horse olarak geldiği genel sekreterlikte kalmadı, tırmandı. Evren, kıdem ve Silâhlı Kuvvetler içindeki konumu nedeniyle önce Kara Kuvvetleri Başkanlığını düşünecek bir durumda değildi; dark horse mekanizması burada da çalıştı. Ecevit, başbakanlıkta, taş toplama ya da köylü dernekleri türünden fantazilerle uğraştı. Evren, Çankaya Köşkü'nde, günlük yaşamda hiç önemli olmayan gelişmelerin üstüne çıkamadı. Yurttaşlar kahvelerde konuştuklarını, Evren'den dinler oldular.

12 Eylül Komutanları, Demirel ve Ecevit'in yalnızca 12 Eylül'e karşı oldukları izlenimini vermek istediklerini göremediler. Bugün için hiç önemli olmayan güncel manevraları abarttılar ve abartılmasına neden oldular.

Hasan Cemal'in 12 Eylül Günlüğü'nü okumak, bu abartmanın, belgesel kanıtı oluyor. Hasan Cemal, güncel olarak yazamadıklarını geçirdiği günlük notlarında, Türkiye'de demokratik mücadelenin nabzını, Demirel ile Ecevit'in telefonunda ya da evinde arıyor. Arkadaşım Hasan aradıklarını bulabildi mi; yer yer hayal kırıklığını dile getirmekten geri kalmıyor.

12 Eylül Günlüğü'nde demokrasinin nabzı değil, reddi var.

«Org. Evren Kara Kuvvetleri Komutanı oldu».
Cumhuriyet, 31 Ağustos 1977, birinci sayfa, sekiz sütunluk haber başlığı.

Levent Şahverdi Arşivi

Hasal Cemal, Günlüğü'nde, 12 Eylül 1980 sabahında Kenan Paşa'nın (*) Çağlayangil'e «özür dileyen bir havada» telefon ettiğini yazıyor. «Size haber veremedik» diyor. Demirel'in dış işleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil de, Evren'e, «inşallah bizim yapamadıklarımızı başarırsınız» cevabını veriyor[11]. Evren'in buradaki mesajı alamadığı anlaşılıyor; Adalet Partisi, Demirel ve Arkadaşları, 12 Eylül'den yapılmasını istedikleri, ancak, yapamadıklarını yapmasını bekliyorlar.

Arkadaşım Hasan, artık İstanbul'da; Gazete'nin başında ve bir gün bir telefon geliyor. «Gözlerinden öperim kardeşim, nasılsın?» Önce bunu işitiyor. «Çok laf var ortalıkta, çok şey birikti, gel de şöyle bir laflayalım». Telefon, Hasan'ı laflamaya çağırıyor. Hasan da 20 Ağustos 1981 tarihinde Tuzla'ya, Süleyman Demirel'e laflamaya gidiyor. Demirel, Hasan'a şöyle laflıyor: «90 günlük gözaltı süresi ile ben Meclis'in karşısına çıkamazdım. Yapamazdım, olmaz böyle şey!»[12] Bu laf'ın Türkiye siyaset tarihinde önemli çözümlemelere yol açtığını söylemek gereğini duyuyorum! «istemem, yan cebime koy» sözüne denk düşüyor.

«Bine yakın idam isteği var. Bu büyük çıkmaz. Altından nasıl kalkılır böyle bir şeyin». Laf, böyle sürüyor. «30 - 40 bin kişi içerde. Yıllarca tutsan ne olur, tutmasan ne olur?» Lâfı uzatıyor (**). Bütün bunlar, güncelliği içinde,

---

(*) İttihatçı Cemal Paşa'nın torunu Hasan Cemal, Türkiye'de ve Türkçe'de paşaların nasıl adlandırıldığını unutmuşa benziyor; Türkiye'de ve Türkçe'de paşalar, küçük isimlerine eklenen «paşa» sözcükleriyle bilinir ve söylenyor. Kemal Paşa, Kâzım Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa ve diğer örnekler var: Atatürk Paşa, Karabekir Paşa, İnönü Paşa, Çakmak Paşa yok. Kuşkusuz daha önceki dönemde soyadının bulunmamasından da kaynaklanıyor. Ancak uygulama böyle: Eylülist Rejim'in uydurmaları, Evren Paşa, Saltık Paşa deyişleri, Türkçe dışı kalıyor.

(**) Yalnızca yazılı değil, aynı zamanda sözlü iletişim var. Eylülist Dönem, Hasan'ın, Yalçın'ın ya da Uğur'un yaptıkı bir görüşmenin üç-dört ağızdan geçerek bozuluşuna ve bozulmuş versiyonun aslının yerine geçmesine tanık oldu. Bu tür gö-

Levent Şahverdi Arşivi

eksik ve hayırhah bir biçimde dışarıya sızdığında, Demirel'in, toplamalara karşı olduğu izlenimini vermeye yetiyor. Burada arkadaşım Hasan'ın soğukkanlılığının ve yer yer de muhatabına karşı duyarsızlığının işe yaradığını görüyorum. Demirel'in lafını, Günlüğü'ne, olduğu gibi aktarıyor. Tekrarlayarak, aktarıyorum: «30-40 bin kişi içerde. Yıllarca tutsan ne olur, tutmasan ne olur? Bugün bıraksan olmaz». Demirel, kendisinin tutamadığını başkasının tutmasını istiyor.

Hemen bu laftan sonra gelen ve Hasan'ın tırnak içinde verdiği bir başka laf var: bir araştırıcı için altın değerinde bir laf olduğuna inanıyorum. Demirel, idam istekleri konusunda, yalnızca bin kişiyi idam etmenin zorluğundan laf ediyor. Cezaevini doldurantar için de «Bugün bıraksan olmaz» lâfını telâffuz ediyor. Bütün bunlardan sonra ettiği sonuç lâfı şöyle: «Bugün gel al iktidarı deseler almam»[13]. Bunun sıradan bir lâf olmadığına ve «bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» değerinde bir lâf olduğuna işaret etmek durumundayım. Çünkü bu önemli lâf'ı ile Demirel, «bırakırım, assınlar ve bırakırım, tıksınlar» özgürlüğünün savunucusu olduğunu kanıtlıyor.

---

rüşmeler, özellikle, direncini ve güvenini yitirmiş ağızlar aracılığıyla Demirel'i, bir demokrasi kahramanı, militarizmin elinde palalı karşıtı haline getirdi. Demirel, ilerici kesimdeki yılgınlıktan kaynaklanan bu altın propagandadan çok yararlandı.

«Bizim» ilerici yılgınlarımız son derece cömerttirler: Nazlı Ilıcak ya da Metin Toker, iki kaypak yazı ile bile, demokrasi kahramanı oldu. Üniversitedeki son zamanlarımı, Nadir Nadi'nin yazdıklarına bakmayıp, her gün Nazlı Ilıcak'ın demokrasi serüvenlerinden heyecanlanan arkadaşlarımı teskin etmekle geçiriyordum.

Aydın Belgesi'ni hazırlarken yine nerede ise her akşam Nazlı ile karşılaşıyordum. Herkes «Nazlı var mı?» ya da «Nazlı ile görüşüldü mü?» diye söze başlıyordu. Nazlı'sız bir gece geçiremez olduk. Nazlı olacak; Mehmet olmayacak. Mehmet Barlas'a itirazları Nazlı'ya çevirmeyi becerebildim: Nazlı Hanım'dan imza istenecekse mutlaka Mehmet Barlas'tan da imzalanması gerektiğini ileri sürdüm. Jülide Gülizar yardıma yetişti; Nazlı imzalarsa, imzalamayacağını söyledi.

Süleyman Demirel ile Nazlı Ilıcak'ı, yılgınlık bir ara demokrasi şampiyonu yaptı.

Levent Şahverdi Arşivi

Demirel'in bir 12 Eylül bekleyişi içinde olduğu çok açık olarak ortaya çıkıyor; burada bırakıyorum (*). Şimdi sıra Ecevit'e geliyor ve yine Hasan Cemal'in Günlüğü'nden bir aktarma uygun düşüyor. «En önemli mesele terör ve anarşiydi Demirel'e göre. Çok fazla mesafe alınamadığını belirtti. Bu arada, tıpkı Ecevit gibi, anarşi ile mücadelede başvurulan bazı yöntemleri benimsediğini de ekledi» [14]. Bilim, seçmeci'dir; gerçeklik, bir teorik tutarlığa kavuşunca, dil de uyum gösteriyor. Hasan, Demirel'den söz ederken, «tıpkı Ecevit gibi »diyor; tersini de yazabilirdi ve 12 Eylül bağlamında, Ecevit'ten söz ederken, «tıpkı Demirel gibi» diyebilirdi.

Her mücadele, aynı zamanda, bir iç mücadele oluyor.

Cepheye gitmek isteyeni, ayağına yapışıp önlemek isteyen yılgının kini, çok zaman, cephede göğüsten vurmak isteyen düşmanın kinini aşıyor.

Başka bir aktarma yapıyorum ve utanıyorum. Halk Partisi Başkanı, 12 Eylül'den sonra güvenlik gerekçesiyle gönderildiği Hamzaköy dinlenme tesisinden, dönmüş bulunuyor; Halk Partisi erkânı, Oran'da Bülent Bey'in evinde toplanıyorlar. Arkadaşım Yalçın Doğan'ın çalışmasından

---

(*) «Early in August I twice had a chance to ask Prime Minister Demirel privately if he expected a military takeover. He assured me that he did not».

James W. Spain, American Diplomacy in Turkey, Praeger, 1984, s. 14.

Bu bölümde birinci ekte, 12 Eylül'den hemen önce gelen ve hemen sonra giden Amerikan büyükelçisi Spain'in bir CIA mensubu olduğunu gösteriyorum. Üstelik, bunu zamanın Başbakanı Demirel de biliyor. Spain, Ağustos 1980 başlarında, iki kez özel olarak Demirel'e bir askeri harekât bekleyip beklemediğini soruyor; beklemediği cevabını alıyor.

Öyle görünüyor: Bir CIA mensubu Amerikan büyükelçisinin sorusu bile Demirel'i kaygılandırmıyor. Mümkün mü? Şimdi yaptığım çözümlemeler ışığında, Demirel'in en içten karşılığı, «nerede, bir türlü yapamadılar!» olabilir. 1961 Ağustos ayında «bugün gel al iktidarı deseler almam» diyen bir başbakanın, askeri müdahale karşısında bir kaygısı olabilir mi?

Levent Şahverdi Arşivi

aktarıyorum ve aktarırken utanıyorum. Halk Partisi Kâtib-i Umumisi Mustafa Üstündağ, bir sunuş yapıyor. Bir utanç belgesi olarak buraya alıyorum: «Efendim, siz yokken, biz şöyle bir değerlendirme yaptık, önce şuna baktık ve karar verirken İsmet Paşa'dan yararlanalım dedik. 12 Mart'ta İsmet Paşa nasıl bir tepki göstermiş?»[12] Bu tarihte İsmet Paşa altı yıldır ölmüş bulunuyor ve Halk Fırkası Kâtib-i Umumisi bir «hadis» yolunu deniyor. «İsmet Paşa'nın o tarihte yaptığı konuşmaları taradık. Bu konuşmaların birinde İsmet Paşa aynen şöyle diyor: 'Askerler ancak başarılı olurlarsa kışlaya dönerler, buna çok dikkat etmek gerek, yani onların başarılı olmalarına ve kendilerini başarılı hissetmelerine! Bu sözden bizim anladığımız, askerleri sıkıntıya sokmamak gerek, dönüş yollarını açık tutmak gerek. Ne kadar kısa sürede başarılı olduklarına güvenirlerse, o kadar kısa süre içinde kışlalarına dönerler». Tam bir teslimiyet politikası var; inanılmaz bir demokrasi inançsızlığı ortaya çıkıyor. Askerlerin 1961 Anayasası kurumlarını ortadan kaldırmak için yönetimi aldıkları biliniyor; Halk Fırkası erkânı, yalnızca bunun bir an önce gerçekleştirilmesi için yardımcı olmayı düşünüyor.

Üstündağ'dan Ecevit'e rapor devam ediyor: «Bu görüşten hareket ederek üç maddelik bir strateji geliştirdik. Bir; 12 Eylül kaçınılmazdı. İki; Türk ordusu bir Güney Amerika ordusu değildir, geleneği vardır, geleneğinde demokrasi vardır. Geçmişteki müdahalelere baktığımızda hep sözünde durmuş ve kışlasına dönmüştür. Üç; bunlardan hareketle biz parti olarak askerlere yardımcı olmaya çalışmalıyız». Bu Sevre ya da Münih anlayışına, bir de «strateji» etiketi yapıştırmaktan geri kalmıyor.

Yalçın Doğan, Üstündağ'ın bu teslimiyet stratejisine Ecevit'in cevabının üzerinde durmuyor (*). Cevabı, başka

(*) Hasan Cemal de Hamzaköy'dan gelen Demirel ve Ecevit'e Eylül Komutanları'nın tebliğatı üzerine, Üstündağ'ın sevincini yazıyor. CHP Genel Sekreteri Hasan Cemal'i arıyor ve konuşuyor: «Normal rejim içinde terörün kaynaklarına inmek, böylesine inmek olanaksızdı. Dün, tarihi bir gündü. Şun-

Levent Şahverdi Arşivi

bir konuşma ile birlikte, yazıyor. Aktarmak gereğini duyuyorum.

«Hamzaköy'den döndükten sonra liderini ziyaret edenlerden biri de İsmail Hakkı Birler'dir. Bir ara Ecevit'le başbaşa kaldığında düşüncesini açıkladı.

'12 Eylül bir gecede planlanmadı. Askerlerin bir gündemi var. Başarılı olmalılar ki gündemlerini tamamlasınlar ve kışlalarına dönsünler. Bu nedenle biz CHP olarak gündeme yeni bir madde eklemeyelim. Askerlerin gündemlerini bitirmeleri için onlara yardımcı olalım. Aksi halde onların kalış sürelerini uzatmış oluruz!'

Ecevit, başını sallayarak Birler'i onayladı.

'Gördüğünüze katılıyorum. Gündemlerini uzatmamak gerek'». Askerleri ev temizliğine gelmiş bir ekip sayıyorlar, işlerini yaparak çekilip gitmelerini bekliyorlar: Toptan Teslimiyet.

Bülent Ecevit, partisi içinde istediği düzenlemeleri dayatabilmek için olduğu kadar 12 Eylül Rejim'inin planladıkları düzenlemeleri yapmada tam bir serbestlik tanımak için de CHP Başkanlığından ayrıldı. Demirel'in bir an için yazgısını bağlı sandığı Ecevit'in bu istifası karşısında şaşkına döndüğü anlaşılıyor; Demirel, parti başkanlığından ayrılmakla, Ecevit'in mücadele alanını terk ettiğini düşünüyor. Demirel'in düşündüklerini Yalçın Doğan aktarıyor; buraya almak gereğini duyuyorum. Şöyle: Sayın Ecevit bugün yapılan kavganın aktörlerinden biridir. Onun da, benim de, üzerimizde sürekli tartışılmaktadır. Sahnede biz varız. Askeri müdahalenin muhatapları bir anlamda biziz. Şimdi o artık 'eski gazeteci-yeniden gazeteci' olamaz. Eski gazeteci olarak yazı yazamaz, çünkü bugünkü yönetime çok fazla karşı duramaz. Çünkü ortam uygun değil. Yeni yazar olarak bugünkü durumu yine savunamaz. Zaten savunması mümkün değil ki. Onun için hangi misyonla istifa ediyor, hangi misyonla gazeteciliğe dönüyor,

---

ları yapma diyorlar liderlere, fakat çok esnek, nazik davranıyorlar».

Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, op. cit., s. 90.

Levent Şahverdi Arşivi

dergi çıkarmak istiyor, bunu anlamak müşkül»[16]. Ecevit 12 Eylül Komutanlan'nın işlerini kolaylaştırmak için bir mücadele aracı olan partisinin başından ayrılıyor.

Bundan sonra yalnızca kişisel yatırım niteliği taşıyan ve ne için olduğu bile bilinmeyen kısa süreli tutuklamalan tercih ediyor (*). 12 Eylül'ün CIA mensubu Amerikan Büyükelçi de bunu fark etmiş görünüyor: ısrarla tutuklanmanın yollannı arayışından, tutuklanmaya kur yapmasından, persistent courting of arrest, söz ediyor[17]. Öyle görünüyor Bülent Ecevit vulgar yığınlar için 12 Eylül'ün mağduru izlenimini verdiğine inandıktan sonra tutuklanma için önemsiz bahaneler yaratmaktan vazgeçiyor.

12 Eylül'e karşı ciddi hiç bir çıkışa veya tepki belirlemesine istekli olmadığından kuşku duymamak gerekiyor; bu Üstündağ'ın teslimiyet stratejisini açıklamasından sonra göstermiş olduğu tepkiden açıkça anlaşılıyor. Tes-

---

(*) Bülent Ecevit, yakın zamanlarda ve 12 Eylül'ün ikinci döneminde, bu kısa tutukluluk hallerinden çok fazla ve büyük bir övünçle söz etmeye başladı. Başka bir çalışmamda, bunun doğru bir yol olmadığını, insana, hangi koğuşta yattığını, saçının kesilip kesilmediğini, koşulları sorabileceklerini işaret ettim.

Aydın Özerine Tezler'in Dördüncü Kitabından sonra açıklık geldi. Hasan Cemal, Ankara Büro Şefi Yalçın Doğan'ın teleks notunu de Günlüğü'ne almış; aktarıyorum.

«Şimdi biraz sana Ecevit'in 'içerdeki manzarasından' söz etmek istiyorum. Ecevit'i tek bir odaya kapattılar. Kapatıldığı oda cezaevi dişçisinin odası. Dolayısıyla bir anlamda diğer mahkûmlardan tecrit edilmiş oluyor. Oda bir kaç gün önceden hazırlandı. Daktilo, kitap, yatak, sandalye ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabileceği biçimde hazırlandı. Odadaki konfor pek fena sayılmaz».

«Eğer odada yalnız kalmak istemezse, cezaevi müdürüne başvuracak ve genel koğuşa geçmek isteğini iletecek. Durum bu merkezde».

Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, op. cit., s. 437-438

Sevgili Yalçın'ın bu önemli bilgiyi neden kendi kitabına da almadığına şaşırdım. Belki de «halkçı» Ecevit'in cezaevi söz konusu olduğunda halkını unutarak hiç bir hükümlüye gösterilmeyen ayrıcalıkları kabul ettiğini yazmak istemedi; gerçekten umut kırıcı olabiliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

limiyet stratejisine karşılığı şöyle oluyor: «12 Eylül, bir 12 Mart değil 12 Eylül, geçen yüz yıldan bu yana ordunun ülke yönetimine en ağır müdahalesidir. En kapsamlı, en derin müdahaledir. 12 Mart olmadığına göre ve bugün koşullar 12 Mart'tan çok daha farklı olduğuna göre, elbette her zaman aynı çıkış yapılmaz. Bundan endişe etmeyin» (*). 12 Eylül'ün daha şiddetli olması daha büyük bir netliği doğuruyor ve 12 Mart iki yüzlülüğü azaltıyor; tekrarlamış oluyorum.

12 Eylül, yapanların başarısı değil, Türkiye'deki burjuva demokrat olduğu sanılan siyasi partilerin demokratik programlarla ilgilerini kesmelerinin kanıtı oluyor. Demokrasi, bir devlet durumudur; çekişen ve haklarını arayan yurttaşların işi olarak yaşayabiliyor.

İlk bakışta, 12 Eylül ile demokrasiye karşı çıkanlar hiyerarşik düzeni içinde Türk Silâhlı Kuvvetleri'dir; bu birinci basamak soyutlama düzeyini gösteriyor. İkinci basamak soyutlama düzeyinde, demokrasiyle göbek bağlarını koparmış olanların, Türkiye'nin iki büyük partisi, bunların iki lideri ve yönetici kadroları olduğu belirleniyor. Üçüncü basamak soyutlama planında ise, Türkiye'deki sermaye sınıflarının toptan artık demokrasi ile bir bağlarının kalmadıkları ve sürekli kendini tekrarlayan konjönktürlerde devleti koruma gerekçesiyle bir devlet biçimi olan demokrasiyi ortadan kaldırdıkları ortaya çıkıyor.

12 Eylül bütün partileri kapatıyor. Ecevit'in Or-An Mahallesi'ndeki evinde toplanıyorlar. Bu geceyi, uzun da olsa, oktarmak zorundayım; tam bir ibret levhası çıkıyor. Gelecek kuşakların bu konuşmalara bakarak «demokratik

---

(*) Endişe etmiyorlar. «Bu sözler, odada bulunan Mustafa Üstündağ, Genel Sekreter Yardımcısı Aktan Öymen, Erol Tuncer, Metin Somuncu, Coşkun Karagözoğlu'nu büyük ölçüde rahatlattı».

Yalçın Doğan. Dar Sokakta Siyaset. İstanbul 1985. s. 69.

12 Eylül'e karşı bir tepki gösterilmeyeceğini öğrenmekten rahatlayan bir CHP yönetici heyeti (!) neden bu mutfak bilgileri bu kadar çok hızlı biliniр oluyor?

Levent Şahverdi Arşivi

güçleri» hakkında bir bilgi sahibi olmaları gerekiyor; önem veriyorum.

Bir tiyatro sahnesi düşünülebilir; oyuncuların havası şöyle: «Herkes sinirli, herkes tedirgindi. Birkaç gecedir, kimseyi de uyku tutmuyordu»[15]. Böyle bir durumda sözün baş oyuncuyla başlamasının uygun olacağını düşünüyorum. Başlıyor: «Bana göre durum çok vahim. Ben bildiğiniz gibi bir açıklama yaptım. Beni şimdi yalnız bırakmamanız gerekir». Birinci oyuncu kendi sırasını savdığına inanarak iş yüklemek istiyor, ancak, ikinci oyuncu, hemen kaçış yollarını arıyor. «Evet ama, bildiriniz yayınlanmadı». Bunun üzerine birinci oyuncu, gerçek yaşamda Bülent Ecevit, kendisine gösterilen bu alışılmamış ölçüde saygısız tepkiden etkilenmemiş görünüyor; ikinci oyuncunun, gerçek yaşamda Mustafa Üstündağ, parti kapatılmasına karşı Ecevit'in bildirisinin hiç bir yerde yayınlanmadığını söylemesine aldırmıyor. «Ben üzerime düşeni yaptım» diyor. Sırasını savdığını düşünüyor. «Şimdi sizin de, bütün örgütünüzün de, parti kapatılmasına karşı uygar ve açık bir tepki göstermenizi istiyorum». Baş oyuncu, başsız bıraktığı kütleden hareket bekliyor. Yapmazlarsa? Birinci oyuncu hemen faturayı yazıyor: «Eğer bunu yapmazsanız, ilerde çocuklarınıza bunun hesabını veremezsiniz». Bu tehdit, çocuk sahibi oyuncular üzerinde olumlu etki gösteriyor.

İkinci oyuncu, Üstündağ, bir tepki göstermeye hazırlanıyor; fakat, İsmet Paşa yaşamıyor ve bu nedenle ne yapacağını bilemiyor. Bu nedenle ne yapacağını, kendisine bir tepki göstermesini söyleyene soruyor ve Ecevit'e dönüyor: «Tepkinin biçimi konusunda bir öneriniz var mı?» Odada bulunan bütün aktörlerin bu soru üzerine heyecanlandıklarını düşünebiliyorum; birinci oyuncunun cevabından sonra ise hepsinin içinden gülmeye başladığını görüyorum. Birinci oyuncuyu oynayan Bülent Ecevit, «Anayasa Mahkemesi'ne dava açın» diyor.

İnanılır değil; fantezi bile saymak mümkün değil. Metin Sabuncu, söz alıyor ve hemen şunları söylüyor: «Sayın Genel Başkanım, Anayasa Mahkemesi'ne dava aça-

Levent Şahverdi Arşivi

tutmak için bir sıfatımızın olması gerekir. Parti kapatıldı. Artık yetkili organ değiliz. Çünkü sıfatımız yok, artık. Bizi Anayasa Mahkemesi'nin kapısından çevirirler». Söyledikleri pek yerinde; ancak CHP yöneticisi Somuncu'nun, birinci oyuncunun gerçekten oyun oynadığını anlamadığı anlaşılıyor. Birinci oyuncuyu canlandıran Ecevit, bir Ionesco oyunundan bir cevapla, rolünü yapıyor: «Siz aidin Anayasa Mahkemesi'ne, onlar çevirsinler». Önemli olan oyun oynamak değil mi?

Erol Tuncer'in bu oyundan sıkılmış olduğu anlaşılıyor; Bilgesu'nun henüz yazmamış olduğu Misafir Oyunu'ndaki oyun çıkarma tutkusundan esinlenerek ortaya çıkıyor: «Sayın Genel Başkanım, bir başka öneriniz daha var mı, bizim yapmamızı istediğiniz?» İmar ve İskân Eski Bakanı Erol Tuncer'in bu çıkışını yerinde buluyorum. Buna, baş aktörün cevabı şöyle oluyor: «Bir bildiri yayınlayın o zaman». Güzel! Parti kapatılırsa, yöneticiler bir araya gelerek bir bildiri yayınlayabilirler ve sonucuna katlanırlar. Ancak Ecevit hemen devam ediyor: «Ama genel yönetim kurulu üyelerinin tamamının imzasını isterim». Birinci oyuncunun işi yokuşa sürmekten yana olduğu gözleniyor. Neden? Kimseye haber vermeden parti başkanlığından ayrılan bir genel başkan hangi insani ve siyasi gerekçelerle bütün genel yönetim kurulu üyelerini isteyebiliyor? Çok daha disiplinli siyasi örgütlenmelerde bile kapanıştan sonra böylesine bir birlik aranmıyor ve aransa da bulunmuyor.

Bu kısa «oyun içinde oyun» burada sona eriyor. Köy kökenli merhum Mustafa Üstündağ yine evlad-ı ayal dolu, gözü yaşlı ve yalvarışlı bir konuşma ile oyunu acıklı bir sona getiriyor. Bildiri talebi üzerine «veremeyiz» cevabını veriyor. Şunları söylüyor: «Sayın Genel Başkanım, kapatılmış bir parti... Artık hiçbirimizin sıfatı yok. Böyle bir kaç kişinin bir araya gelerek bildiri yayınlaması, gizli örgüt olarak bile değerlendirilebilir. 141 ve 142'den bile suçlayabilirler. Arkadaşlarımızın hepsinin çoluğu, çocuğu var, ev geçindiriyorlar. Kendilerine göre bir iş buldular, onlara 'gelin birlikte bir şeyler hazırlayalım' demek hakkını ben

Levent Şahverdi Arşivi

kendimde bulamıyorum. Ama siz bizim liderimizsiniz. Siz bir bildiri hazırlayın, altına önce ben imza atacağım». Gerçekten son derece acıklı ve bunları yazarken son derece acı çekiyorum.

Milli Eğitim Bakanlığı yapmış Üstündağ, T.C. Kanunu'nun 141 inci maddesinin komünist bir düzen kurmak için gizli örgütlenmelerle, 142 inci maddenin komünizmi övme ve propogandası yapmakla ilgili olduğunu, bu maddelerin, Or-An Mahallesi'ndeki toplantılara uygulanmayacağını bilmiyor. Kaygısından düşünemiyor. Ayrıca bu maddenin hep çoluk ve çocuksuzlara uygulandığını düşünerek pek çok yanılıyor.

Belki de bütün bunları, yayınlanacak bildirinin baş oyuncunun kaleminden çıkmasının daha iyi olacağını anlatmak için ileri sürüyor. Fakat Bülent Ecevit de ısrar ediyor: «Bildiriyi ben değil, siz hazırlayacaksınız». Bu kısa oyun içinde oyun, burada, gerçekten bitiyor. Partileri kapatıldığı zaman, CHP yöneticileri, bildirinin içeriğinde değil, kimin hazırlayacağından anlaşamıyorlar. Bildiri yayınlamıyorlar.

Elleri kalem tutmaz oluyor.

Elleri titriyor.

Bütün oyun, birbirini engellemek için kuruluyor.

İsteç yoksa eller tutmuyor.

İsteç yok.

Rezistans doğmuyor.

Çünkü Bülent Ecevit ve Halk Partisi, 12 Eylül istiyor.

Bütün oyun, 12 Eylül sonrasında görüntüyü korumaya yöneliyor.

Devam ediyorum. Aktarırken, Hasan Cemal yazarken duymuyor, utanıyorum.

Hasan Cemal, gazeteciliğe Sevgili Doğan Avcıoğlu'nun yanında başladı; ilk öğretmeni Doğan'dır. Hasan pek üstüne varmıyor. Doğan'dan kuru mantıkla yazmayı öğrendiği anlaşılıyor; duygusuz 12 Eylül Günlüğü yazıyor. 10 Ekim 1980 tarih ve bir Cuma Günü, Günlüğü'ne şöyle başlıyor: «Demirel ile Ecevit'in 'telefon diplomasisi' sürmekte. Bir bakıma 'telefonla politika' yapılıyor»[10]. Ankaralı-

Levent Şahverdi Arşivi

lar için bilinen bir yöntem var; telefonlarının dinlendiğini düşünenler, devlet ricali'ne bir «mesaj göndermek istediklerinde mesajı açıp telefona okuyorlar. Hasan Cemal sürdürüyor: «Özellikle Ecevit bu yöntemi kullanmakta. 'Teybe okuduğu' mesajlarla 'uyarı' ve 'telkinlerini' iletiyordu». Ecevit'in yönteminin sıradan Ankaralıların yönteminden daha gelişmiş ve doğrudan olduğuna işaret etmek gerekiyor. Hamzakoy'dadır; koruyucu gözetim altında bulundurulduğu. Hasan, burada tarihçiler için bir dipnot düşüyor ve şunları yazıyor: «Çünkü bütün telefon görüşmeleri bandа alınıp, sonra Konsey yetkililerine gönderiliyordu». Hasan'ın bu dipnotunu, sayfa altından çıkarıp üstüne geçiriyorum. Hamzakoy'dan Ecevit'in Milli Güvenlik Konseyi'ne bir «mesaj» göndermesi için telefon etmek istemesi ve telefona konuşması yeterli oluyor. Özgürlük var; telefonlu teybe mesaj okumak son derece serbest tutuluyor (*). Hamzakoy'dan Ecevit, Milli Güvenlik Konseyi'ne desteğini, büyük gözaltı içinde, sağlıyor.

Sanki koyda değil, bir Animal Farm yaşıyor.

Big Brother is Watching You!

12 Eylül ile yönetimin el değiştirmesinden henüz bir ay geçmemiş; 10 Ekim 1980 tarihinde CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, yönetimi alan ve beş yüksek düzey komutanından oluşan Milli Güvenlik Konseyi'ne bir «mesaj» göndermek istiyor. Kolayı var; teybli telefona ya da tele-

---

(*) Sevim Tarı'nın, sonraki yıllarda Sevim Belli, 1951 Tevkifatı ile kondukları Sansaryan Han'da, Mihri Belli'ye yazdığı mektuplarını polis müdürü Ahmet Topaloğlu'na kapturması ya da daha sonraki genç solcuların dışarıya çıkartmak istedikleri yazıları gardiyanlarına yakalatmaları, uzun tartışma ve yıpratmalara konu olabildi.

Başbakanlık yapmış olanlar bu işi daha açık yapıyorlar. Bilinçle.

Bu bölümde yazılıyor: Muhsin Batur Hava Kuvvetleri Komutanı olacağını, polis müdürlüğünden AP Dönemi Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'ndan öğreniyor. Batur, hem cuntalar içinde yer alıyor ve hem de «altını tutamıyorum» gerekçesiyle ve üstlerini «reformlara zorlamak» için, içinde olduğu cuntaları MİT'e ve benzeri yerlere haber veriyor.

Levent Şahverdi Arşivi

fonlu teybe okumak yeterli oluyor. Hasan'a telefon etmesi yeter; tekrar ediyorum, Hasan Cemal, bu sayfalara yazdığı dipnotta şunu belirtiyor: «Çünkü bütün telefon görüşmeleri bandа alınıp, sonra Konsey yetkililerine gönderiliyordu». Bu, birinci dip not. Hasan, Ecevit'in bu teype konuşmasını anlattığı Günlüğü'ne bir ikinci dip not daha düşüyor. Şöyle: «Daha sonraki yıllarda çıkan Pişmanlık Yasası». Bülent Ecevit, Hamzaköy'dan, Konsey'e Pişmanlık Yasası tavsiyesinde bulunmak için Hasan'a telefon ediyor, teype okuyor. İnanılması pek çok zor!

İnanıyorum. Utanıyorum.

Devam ediyorum. Daha doğrusu Hasan devam ediyor: «Dün sabah saat on biri geçiyordu. Yalçın Doğan odama gelip, 'Ecevit benim telefonda, seni istiyor' dedi. Bundan sonra Hasan yine devam ediyor: «İlk kez kendisi arıyordu». Bundan bir sonuç çıkarmıyorum; demek, Bülent Ecevit, Kenan Evren'e önemli bir haber göndermek istiyor. Bunun için Hamzaköy'dan Ankara'da Hasan Cemal'i arıyor ve haberini, Hamzaköy'daki teybe okuyor.

Kuşkusuz, Bülent Ecevit, biraz içten davranabilse ve Evren'e yardımını, Hasan Cemal'e telefon etmeden, doğrudan doğruya Hamzaköy'daki bir teype okumuş olsaydı, ya da doğrudan Çankaya Köşkü'ne telefon etseydi, bunları öğrenmek imkânı olmayacaktı. Öyle anlaşılıyor; oyun oynamayı seviyor.

Şimdi Ekim 1980 başlarında CHP Genel Başkanı Ecevit'in, teype okuyarak, Milli Güvenlik Konseyi'ne göndermiş olduğu mesajı aktarıyorum. Hasan Cemal'in anlatımıyla şöyle: «Ecevit idamlara da değindi. İdamların caydırıcılığından söz etti ve bir hatırlatma yaptı. Kendi hükümetleri döneminde hazırlanan ve önemli açıklamalar yapacak teröristlerin, itirafta bulunanların cezalarının indirilmesini öngören bir tasarıdan söz etti». Hasan burada iki yıldız koyarak bir dip not yazıyor ve «daha sonraki yıllarda çıkan Pişmanlık Yasası» diyor. Böylece Bülent Ecevit, Türk toplumunda büyük ahlâki bunalımları sergileyen Pişmanlık Yasası'nı hazırlamanın öncülüğünü iddia ediyor. Daha sonraki yıllarda MLSPB önde gelenlerinden

Levent Şahverdi Arşivi

Şemsi Özkan'dan ilk önemli itirafları olarak bu yolu açan İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcısı ve MDP Milletvekili Binbaşı Faik Tarımcıoğlu'nun öncülük iddialarına göz koymuş oluyor.

Şecaat arzederken merd-i kıpti sirkatin söyler.

Yalnız Ecevit'in bu teype okunan mesajının yalnızca övünmek için olmadığı ortaya çıkıyor. Kaldığı yerden devam ediyor :«Oysa Demirel Hükümeti'nin daha sonra anarşi paketinden bu tasarıyı MHP'nin baskısıyla çıkarmış olduğunu söyledi». Böyleco sadık muhalefeti Demirel'i de eleştirmeyi ihmal etmiyor. Ancak Ecevit'in mesajının övünme ve eleştiri için de teype okunmamış olduğu sonucuna varıyorum. Devam ediyor: «Bu tasarının askerlere hatırlatılmasının önemine değindi. Çok sayıda idamdan böyle kurtulmanın mümkün olabileceğini söyledi». İşte bu kadar. Teype okunan mesajın amacı, askerlere, Bülent Ecevit'in çok daha öncoden çalışarak, Pişmanlık Yasa Tasarısı'nı hazırlatmış olduğunu bildirmek; çok açık.

Bir rezistans tuluatı sahneleniyor.

Bu sahne 19 Eylül 1980 tarihinin damgasını taşıyor. Anlatı başlıyor: «Dün öğleden sonra saat beş civarında Yüksel Çakmur büroya geldi. Telâşlı, tedirgin bir havadaydı. 'Özel konuşabilir miyiz?' dedi. Kapıyı kapattım». Bülent Ecevit'in Gençlik ve Spor Bakanı Yüksel Çakmur, gençliğe özenmiş; illegalite oynamak istiyor. «Gecen gün Ecevit'le Hamzakoy'dan telefonla konuştuğunu ve kendisine bu mesajı dikte ettirdiğini, arkadaşlarla üzerinde düşünülmesini rica ettiğini söyledi. Bu arada 'güvenilir arkadaşlara' da okunmasını istediğini ekledi». Bülent Ecevit'in, telefonla teype okuduğu mesaj, eski Gençlik Bakanı'nın elinde illegal yayına dönüşüyor. Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Büro Şefi'nin odasında «heyecanlı heyecanlı» ve «kısık bir sesle» bir metin okuyor. Ecevit'in askeri teype okuduğu bir buçuk soyfalık bir metin, büyük bir gizlilik içinde, Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Büro Şefi Hasan Cemal'e aktarılıyor.

Hasan Cemal, bürosunda, Ecevit'in bu ilk mesajını aldıktan sonra dayanamıyor ve santrala bir telefon yazdı-

Levent Şahverdi Arşivi

rıyor; oktoriyorum: «Gelibolu, Hamzakoy askeri tesisleri, Bülent Ecevit, arayan, Hasan Cemal, Cumhuriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi»[10]. Bu kadar basit. Hemen cevap geliyor: «Buyrun, ben Bülent Ecevit». Karşılıklı nezaket sözleri telâffuz ediyorlar. Sonra Hasan, Günlüğü'nü yazıyor: «Bu girişten sonra Ecevit, aylardan beri yokındıkları, uygardıkları ekonomik modelin bu kez ordu eliyle uygulanmaya başlanacağına işaret etti. Ancak bunda askerlerin korumlu olmayacağını söyledi ve 'onları eleştirmeyiniz' dedi». Çok açık ve daha da açmak gerekiyor. Bülent Ecevit, Ocak 1980 tarihinde Başbakan Demirel tarafından ilân edilen yeni ekonomik politika kararlarını ancak bir askeri yönetimle uygulanabileceğini ve bu nedenle Latin Amerika modelinin Türkiye'ye de geleceğini ileri sürüyordu. Askeri yönetim geldi ve ilk açıklamada, Ocak Kararları'na sahip çıktıklarını belirttiler.

12 Eylül'den tam bir hafta sonra, Bülent Ecevit, bütün bu işlerde askerlerin kusuru bulunmadığını ve eleştirilemeyeceklerini bir askeri teype okuyor. Bu teyp, askeri yönetimin komutanlarına gönderiliyor.

Hasan, bu eleştirilemezlik savının arkasından Ecevit'in, «mesajının çerçevesinde» konuştuğunu da kaydediliyor. Öyle de anlaşılıyor; Yüksel Çakmur'a, 12 Eylül'ün ilk haftasında dağıtım yapması için dikte ettirdiği mesajı da, 12 Eylül Komutanları'nı, işlerine başlarken, ibra etme mecburiyetini taşıyor.

«Sonuç olarak ordu müdahalesi kaçınılmaz duruma getirildi. Ordu'nun kusuru değil. Ordu icbar edildi. Yılbaşından beri uygulanmakta olan ekonomik modelin gereği demokrasiden ve işçi haklarından kurtulmaktı. Bunu, başından beri söylüyorum. Dediğim oldu». Peki ne olacak? Cevap teype okunan illegal metinde yer alıyor: «Şu anda bu gelişmelere karşı bir mücadele açmak da yersizdir. Çünkü halk, can güvenliğinden başka bir şey düşünemez hale getirilmiştir, planın sonucu olarak». Cevap, her türlü mücadele kapılarını kapamak olarak belirliyor.

Herhangi bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek

Levent Şahverdi Arşivi

gorekiyor: Bülent Ecevit, kısa mesajında, bunu tekrarl
mak gereğini duyuyor. «Türkiye'nin bu duruma getir
mesinde ordunun bir kusuru yoktur. Orduyu karşımıza ç
madan ve tedirgin etmeden mücadelemizi sürdürmeye c
lışmalıyız». Askeri müdahalenin bir haftası dolmadan, b
anayasal düzene son veren komutanlan bu kadar ısrar
ve bu kadar açık bir biçimde kusursuz ilân eden bir ba
ka «demokratik güç» (*) veya burjuva demokrat bir po
ti liderinin zor bulunabileceğini düşünüyorum.

(*) Bilim, kavramların, diyalektik ilişkisine dayanan b
anlatımdır.

Savaşta birliklerin işlevi ne ise, bilimde kavramlar a
rolü oynuyor: Net, disiplinli, hareketli ve açılımlı olmak
runluluğuyla karşı karşıya bulunuyor.

«Demokratik güç» kavramı, bu ölçüte hiç uymuyor; a
dınlatmaktan çok aydınlatma görevini erteliyor. Kim, ne, ha
gi kaynaktan geliyor; cevabı yok.

Bir rapor var; resmi. ABD Senatosu için hazırlanıyor
yayınlanıyor; 1980 Mart tarihini taşıyor. Bir cümle aktarı
rum.

«Son yıllarda Türkiye'nin içinde tökezleyip durduğu
yasal bunalım, artık ülkedeki demokratik güçlerin, democra
forces, sonunda, bu meydan okuyuşa, cesaret ve enerji ile ka
şılık vermeye başladığı bir had safhaya ulaştı».

Buradaki demokratik güçler'den, Silâhlı Kuvvetler,
ve bir ölçüde CHP anlatılıyor.

Bu raporun on son cümlesini de aktarıyorum: «Howe
if General Rogers fails in his effort to achieve agreement
the terms of Greek reintegration into NATO, then a v
high-level U. S. effort may be required to adress that par
cular aspect of the Greco-Turkish dispute and, in the pr
cess, to facilitate other negotiations».

1980 başında Washington, Greko-Türk sorunları çöz
ve bunun için de demokratik güçleri harekete getirmek i
NATO Komutanı Rogers'i görevlendiriyor. Rogers'in başa
sız kalması halinde, Türk ve Grek Başbakanları'nı Washi
ton'a, birlikte, çağırmayı planlıyorlar.

Rogers, başarılı oluyor: Türkiye'de 12 Eylül başarıya ul
şıyor.

*Turkey, Greece and NATO: The Stained Alliance
A staff Report to the Committee on Foreign R
lations United states Senate, Wash., D.C., Mar
1980, s. 22 ve 64.*

Levent Şahverdi Arşivi

Bülent Ecevit, daha 12 Eylül'ün ilk haftasında, etkileyebildiği ölçüde, askeri rejime karşı bir rezistansı kırmayı görev biliyor. 19 Eylül tarihinde Hasan Cemal'e, Ecevit'in teypo okuduğu mesajı «heyecanlı» ve «kısık» sesle aktaran Eski Gençlik Bakanı Yüksel Çakmur, Ecevit'le görüşmesini «geçen gün» yaptığını ifade ediyor. Demek oluyor: Ecevit, daha askeri müdahalenin ilk saatlerinden itibaren destekçi bir tutum almaya karar veriyor. Bu da, «Bir Yeni Cumhuriyet İçin» adıyla yayınlanan ve henüz üzerindeki yasak kararı süren çalışmamda yer alan Ecevit'in bir askeri idare bekleyişi ve umudu içinde olduğu yönündeki görüşlerime uygun düşüyor.

Ecevit, 12 Eylül'ün Başkanı Orgeneral Kenan Evren'e yaranmayı bir politika sayıyor. Bu politikasından hiç şaşmadığı görülüyor (*). Gerek Hamzaköy'de ve gerekse da-

---

(*) Ege üzerindeki gelişmelerde Türkiye açısından bir tatminsizlik belirince, basın, NATO Komutanı Bernard Rogers'e karşı bir kampanya açtı. Rogers, Brüksel'de bir basın toplantısı yaparak «Türk basınında çıkan haberlerin Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yönlendirilmiş olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır» dedi. Ayrıca şunları da ekledi: «Cumhurbaşkanı Evren'den bahsederken şunu söylemek isterim. Kendisi bir arkadaşımdır. Ve eğer benimi şahsıma yönelen bu kampanyadan haberi olsa, mutlaka durdururdu». Rogers, hakkındaki kampanyadan rahatsız oluyor.

Cumhuriyet, 24 Mayıs 1986.

Doğrusu bir NATO Komutanı'nı doğruladığım için üzülüyorum: ne yazık, söyledikleri doğrudur. Türkiye'de dış politika ile ilgili bütün basın kampanyalarını dışişleri bakanlığı başlatır, yürütür ve istediği yerde keser. Türk basınının dış politika alanında, haberlerde ve kampanyalarda hiç bir bağımsızlığı yok.

Gazeteci Mehmet Kemal, buna, ilk parmak basanlardan birisidir. Çeşitli anılarda, Türk dışişleri bakanlarının bir gün sonra çıkacak başyazıları bile önceden okuduğu yazılıyor. Bu, bir gelenek. Sultan Abdülhamit, zaman zaman yabancı basını bile denetliyebiliyordu.

Fakat Rogers'e Türkiye'den tepki yağıyor. En şiddetli tepki, beklenebileceği gibi, Ecevit'ten geliyor ve Rogers'un komutanlıktan çekilmesini istiyor. Ecevit şunları da demeç olarak açıklıyor: «General Rogers, Cumhurbaşkanı Evren arkada-

Levent Şahverdi Arşivi

ha sonra geldiği Ankara'da sürekli bir mesai veriyor. 29 Eylül 1980 tarihinde Hasan Cemal, Hamzaköy'de, Ecevit'le konuşuyor. Kuşkusuz, telefonlu teype konuşuyorlar ve Ecevit, Cumhuriyet'e bir yayın politikası çiziyor. Aktarıyorum: «Cumhuriyet'in önünde tarihsel bir fırsat var. Aktarıyorum: yazılabilecek çok şey var. Üst düzeyde yazmak gerek. Askerler iyi niyetli insanlardır, onlarla; anlatmak gerek onlara da». Milli Güvenlik Konseyi üyeleri bu teypi dinlerlerken, «iyi niyetli» nitelemesinden hoşnut olmuşlardır; tahmini zor değil. «Cumhuriyet bu dönemi boşa harcarsa yazık olur. Bir boşluğu dolduracak bir yayın politikası saptamak gerek. Henüz saptanamadığı anlaşılmakta. Tirajınız da yükselmiş. Bunu sürdürmek için de gerekli bir yayın politikası. Askerleri aydınlatıcı bir yayın politikası». Bunu öneriyor; Cumhuriyet'e, askeri rejimin iktidar gazetesi olmasını teklif ediyor.

Bülent Ecevit, telefonlu teype ve Kültür eski Bakanı Ahmet Taner Kışlalı'ya, Kışlalı, İç İşleri eski Bakanı İrfan Özaydınlı'ya, Özaydınlı Hasan Cemal'e söylüyor: «Uyarmak gerek komutanları»[*]. Yayılan bu oluyor ve her hangi bir karşı koyma kesinlikle yasak sayılıyor (*). Karşı koymayı düşünen bile aforoz ediliyor.

şımdır. Eğer benim şahsıma yönelen bu kampanyadan haberi olsa mutlaka durdururdu' demekle de, Türk Cumhurbaşkanını, kişisel dostluklara hem de yabancılarla kişisel dostluklara ulusal yarardan daha üstün değer verecek bir kimse gibi göstermeye kalkışmaktadır; Sayın Cumhurbaşkanına, böylece, büyük saygısızlıkta bulunmuş olmaktadır. Bu saygısızlığa ve had bilmezliğe gereken tepkinin Cumhurbaşkanlığınca gösterileceğini umarım».

Cumhuriyet, 25 Mayıs 1986

Bir: Bu bölüme birinci ekte görülüyor; Evren, Türkiye'ye gelen Amerikan Generallerine hep «arkadaşım» veya «dostum» diyor. İki: Amerikan General David Jones için, bütün protokolları alt üst edip, Amerikan Büyükelçiliği'ndeki yemeğe katılıyor ve co-host oluyor. Üç: Ecevit'in tepkisi, bir liseli biçeminı aşamıyor. Dört: Kraldan fazla kralcı görünüyor.

(*) Mustafa Üstündağ, 6 Eylül 1981 tarihinde Cumhuriyet'in Ankara Bürosu'na uğruyor. Ne ölçüde teslimiyetçi olduklarını bir kez daha gösteriyor ve gidiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

«Uyarmak gerek komutanları»; çünkü «askerler iyi niyetli insanlardır». Peki, iyi niyetli askerlerden ne bekleniyor? Artık Hasan Cemal'i, Bülent Ecevit'in nerede ise sır kâtibi yerine koyduğunu biliyorum. İlerde de tarihçilerin bir dönemi yazarken utanarak bakacakları bu günlük notları aktarmak zorunluluğunu duyuyorum. Hamzakoy'dan gelince, bu kez, Hasan Cemal Or-An Mahallesi'nde Ecevit'i ziyaret ediyor. Hasan bunları kaydetmekle iyi etmiş; ne yazık, Türkiye'de Ecevit'i aburtıyor. Or-Aan ziyareti konusunda bilgi vermeden önce bir giriş yapıyor ve şöyle: «Hamzakoy'dan 'banda okuduğu' mesajlar, Yüksel Çakmur eliyle dağıttırdığı 'bu bir demeç değildir' diye başlayan değerlendirme ve arkasından istifası... Bütün bunlar bir zincirin halkaları gibi..» Doğru, ancak Hasan Cemal, hangi zincirin halkaları olduğu konusunda görüşlerini açık etmiyor. Yalnız Ecevit'in ne düşündüğünü açıklıyor: «Terörün üstüne kararlılıkla gidiliyor olmasından memnun». Gerçekten çok açık oluyor. Devam ediyor: «29 Ekim Cumhuriyet Bayramı konuşmasında Evren Paşa'nın orduya sızmalar'dan söz etmesinin üstünde durdu. Bu konunun ciddiyetle izlenmesinin, yarım kalmamasının büyük önem taşıdığına işaret etti». Daha açık olabilir mi? Ecevit de hiyerarşik düzeni içinde Silâhlı Kuvvetler'in yönetimi almasını, tıpkı Demirel türünden, son derece meşru' sayıyor. Silâhlı Kuvvetler'den, CHP ve AP yönetimlerinin yapamadıkları «temizlik» bekliyor. Silâhlı Kuvvetler'de ve toplumsal yaşamda «temizlik» yapıldıktan sonra, kıtalarına dönmelerini bekliyor.

Ne kadar bekliyorlar? Bir: Bu arada her ikisi de, askeri müdahale ile mağdur oldukları ve askeri idareye karşı «kahramanca» mucadele ettikleri izlenimini vermeye özen gösteriyorlar. Bunun için zamana ihtiyaçları var. İki: Temizlik bitmelidir. Zaman gerektiriyor. Üç: «Kör düğüm ba-

---

«Askerin üstüne gidilmemesi gerektiği kanısında. Bu konuda Demirel'e kızıyor. Demirel'in askeri kışkırtmasından yakındı».

Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, op. cit., s. 368.

Levent Şahverdi Arşivi

dem gözlü olur». Yönetimlerinin becerikszizliklerinin, yönetimlerinin yolsuzluklarının unutulmasını düşünüyorlar; zaman istiyorlar.

Bunun içindir, Demirel, 12 Eylül'den sonra bir zaman, «bugün gel al iktidarı deseler almam» diyebiliyor. Hasan Cemal, Ecevit'in olduğu kadar Demirel'in de sır kâtibi rolünü oynuyor. Birbirlerinden ayrılmıyorlar. Financial Times'ın önde gelen kadro elemanlarından Türkiye uzmanı David Tongue Ecevit'le görüşüyor ve izlenimlerini Hasan'a anlatıyor. Hasan Cemal de Günlüğü'ne alıyor; David Tongue'un Ecevit değerlendirmesini aktarmam gerekiyor: «Ecevit bu rejimin daha uzun sürmesinden yana gözükü-yor sanki. Çünkü kısa sürede sona ermesini kendi kişisel parti içi hesapları açısından uygun görmüyor. Kişisel bir yaklaşım var». Bir İngiliz entellektüeli olan David Tongue, tekil ve kişisel olana takılıyor; soyutlayarak bir sonuç çıkartmakta güçlük çekiyor. Hasan, bir toplumsal boyut ekliyor: «ilginç bir izlenim David'inki» dedikten sonra şunları yazıyor: «Bana göre de Ecevit askeri yönetimin kısa sürede gitmesinden yana değil gibi. Özellikle terörizmle mücadeleyi yarım bırakıp gitmesini istemiyor». Her ikisi de pek çok yerinde; ama bu kadar mı?

Demirel ve Ecevit, siyasal rüştlerini, 1950 - 1960 Menderes Dönemi'nde yaşadılar.

1970 yıllarında hükümet ettiler ve 1961 Sistemi ile Türkiye'yi yönetemeyeceklerini gördüler.

Ecevit ile Demirel'in yaptıkları, yalnızca 12 Eylül'e katıksız bir destek çıkmak değil; bu, var. Bu çıplak gözlemle görülebilen somut bir olgudur. Bu olgunun gizlediği öz daha önemli görünüyor. Demirel ve Ecevit, bir devlet biçimi olan demokrasi ile bağlarını koparıyorlar. Salt Devlet'e dönüyorlar.

Devam etmeden önce bir parantez açmakta yarar görüyorum.

Bilim bilimse, «yerleşik» bilimin direnişiyle karşılaşıyor.

Bilim, yerin altını üstüne çıkarır. Sonra yer altına iniyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Bilim bilimse, ilk alıcıları yer altı oluyor.

Yerleşik bilimin direnişiyle karşılaşması ve ilk alıcılarının yer altında bulunması, bilimsel yeniliğin, pratik testlerini sağlıyor.

Devam ediyorum: 27 Mayıs, Türkiye'de demokratik devrim sürecinin en ileri aşamasıdır. 12 Eylül, büyük bir geriye çekiliş ve çekme operasyonu oluyor. Dahası var; 1960 yıllarının sonundan başlayarak Türkiye'de iki büyük partili burjuvazinin artık ortaya çıkmış yapıyla Türkiye'yi yönetemeyeceğinin anlaşılmasıyla, Türkiye'de yönetim iki ayaklılıktan çıkarak üç ayak ile kurumlaşmaya başlıyor. 12 Eylül'de, Adalet Partisi ve Lideri Demirel ile Halk Partisi ve Lideri Ecevit'in, hiyerarşik düzenini koruyan Silâhlı Kuvvetler'in komuta düzeyi ile tam bir anlaşmışlığı var.

Tezi yazıyorum: faşizm, yöneten sınıf ya da sınıflar içinde, çelişkilerin, bir taraf lehine, ortadan kaldırılması ya da ertelenmesini anlatıyor. Tezin uzantısı var; faşizm, yöneten sermaye grupları içinde, ister ülke toprakları içinde ve isterse dışında olsun, yeni alanlar zaptetmek isteyenlerin rejimi oluyor. Bu, sermaye sınıfı için, yeni alanların zaptı anlamına geldiği ölçüde, bir devlet durumu olan demokrasi, yerini terk ediyor. Yeni alanlar zaptetmek, devlet gücünü, hızla ve engelsiz uygulamayı gerektiriyor.

Türkiye'ye dönüyorum; 12 Eylül'den, kendilerini Cumhuriyet Rejimi ile yaşıt ve özdeş sayan, Koç Sermaye Grubu, «temsilî» niteliğini kaybetmiş olarak çıkıyor. Hep Koç Sermaye Grubu'nun uydusu olarak hareket etmiş olan Eczacıbaşı Sermayesi de eski ağırlığını yitiriyor. Şöyle de söylenebilir; 12 Eylül'de sanayi sermayesinin siyasal yapısı monolitik özelliğini geride bırakıyor. Bayar - Menderes Rejimi ile doğan Sabancı Sermaye Grubu, çok daha yayılmacı ve arogon bir politika izliyor. 12 Eylül yöneticileriyle kurduğu yakınlıktan yararlanarak rakip Karamehmetler Sermaye Grubu ile çatışmasını yargı mekanizmalarına kadar götürürken, Koç Grubu'na karşı vur-kaç taktiğini uyguluyor. Tam bir Eylülist Kompleks olan Enka Gru-

Levent Şahverdi Arşivi

bu ile birlikte Sabancı Sermayesi (*), hızlı ve engelsiz işleyen devlet mekanizmasının isteklilerinin ve dolayısıyla da hasatçılarının başında yer alıyorlar.

Daha önceki yıllara geliyorum; Türk düşüncesi henüz yüzeysel olanı ve somutu aşamıyor. Çok yaygın, 1950 seçimi ile Türkiye'nin bir demokratik döneme girdiği, «yorumcular» ve yorumlayanlar tarafından, bir papağan istikrarı ile, tekrarlanıyor. Bazan yazılıyor ve bazan yazılmıyor; en büyük kanıt olarak da 1950 yılında Türkiye'nin tek ve ilk sivil devlet başkanının göreve geldiği ileri sürülüyor.

İlgisi yok; demokrasi bir üniforma giyme sorunu değil. Bayar-Menderes Rejimi, İsmet Paşa'nın çok daha önceden başlattığı restorasyon süreci içinde bir ve son aşamadır; devlet gücü, engelsiz ve hızla uygulanabiliyor. Bayar - Menderes döneminde Amerikan askerleri Türkiye'dedir (**); Şefik Hüsnü, Zeki Baştımar, Mihri Belli, Sevim Tarı, Ruhi Su, Enver Gökçe, Sıdıka Su ve diğerleri içerdedir. Bu dönem, meş'um 1951 tevkifatı ile başlıyor; grev hakkı yok, sendikalar yeni doğuyor. Bu dönemin ilk yarısında, sözü edilebilir anlamda bir demokratik mücadele bile yok; Soğuk Savaş'ın McCarhtyism'i var. Bu

---

(*) STEFA. Sezai Türkeş - Fevzi Akkaya Şirketi, bir Bayar - Menderes bağ bozumudur: 1970 yıllarında petrodolarlarla Arap topraklarının imarında rol alıyor, 12 Eylül ile birlikte tekrar içeriye dönerek, burada yayılmacı bir şirket kimliğini kazanıyor ve Bayar - Menderes bağ bozumuna Eylülist markalar ekliyor.

(**) Anı anlatmayı ve yazmayı sevmiyorum: yine de bazı episodları aktarmaktan geri kalamıyorum.

İlk okul ve orta okul dönemim bir liman kentinde geçti. Amerikan denizci askerleri çıkmaya başladılar. Biri, bir köşe başında duruyor; elinde bir yeşil dolar var. Sokağın çocukları sıçrayıp dolayı yakalamaya çalışıyor; denizci, elini daha yukarıya kaldırıyor. Çocuklar sıçrıyor, denizci eğleniyor. Bir diğer Amerikan denizci askeri, bu eğenceyi, fotoğraf makinasıyla ölümsüzleştirmeye çalışıyor.

Çocukluğumda Amerikan askerlerinin Türkiye'ye girişini böyle hatırlıyorum.

Bundan ne zevk alıyorlar; bir türlü anlayamıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

dönemde, bir tür olan, Soğuk Savaş Aydınları (*), büyük ölçüde sessizliği seçiyorlar.

Temsil demokrasi, zaman içinde, demokrasi'den ayrılıyor. Tekelci aşamada ve emperyalist çağda, 1950 yıllarında Türkiye'nin tekelci aşamada olduğunu ileri sürmüyorum, demokrasinin, temsil kurumlarını saklı tutarak içini boşaltmak mümkün olabiliyor.

Tezi şöyle yazıyorum: 27 Mayıs, 1940 yılları ortalarından itiboren süregelen bir demokrasi akımının yönetimi almasıdır. Yönetimi almada, Silâhlı Kuvvetler içinde çalışan bir gizli örgütün önemli ve sonuç alıcı rol oynamasını abartmamak gerekiyor. Artık Türkiye'de Silâhlı Kuvvetler'in şu ya da bu ölçüde katılımı olmadan bir yönetim değişikliği düşünülemez; bunun kabul edilebileceğini umuyorum.

27 Mayıs'ta, dönüşüm dinamiğine uygun olarak, Silâhlı Kuvvetler'in en üst kademeleri de, artık aynı usülle yönetilemeyeceğini sezmeye başlıyorlar. Ancak üst kademede yalnızca işlerin eskisi türden yürümeyeceği inancı var; iktidar olma isteği yok. Nitekim Bayar - Menderes döneminin son Kara Kuvvetler Komutanı Cemal Gürsel, rejime, rahatsızlığını bir mektupla bildirmekle yetiniyor. Ancak üst kademedeki bu işlerin artık böyle yürümeyeceği inancı, gizli örgütçü genç subaylar için çok büyük güç oluyor. İstanbul'da Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Fahri Özdilek, daha sonra Milli Birlik Komitesi üyesi oluyor, Albay Muzaffer Yurdakuler'e, ihtilâli doğru bulmadığını söylüyor; ancak ihbar etmeyeceğini de belli ediyor. Devrimci durumunun varlık koşullarından birisi, yöneticilerin statüko ile başka bir durum arasında bocalaması, böylece somut olarak duyuluyor.

Bunu en iyi görenlerden birisi, uzun yıllar Türkiye'de görev yapmış olan CIA Türkiye uzmanlarından G. Harris'dir; yazdığını, tekrar aktarıyorum: «27 Mayıs 1960 tarihinde, silâhlı kuvvetler içinde geniş destek gören, bir küçük gizli örgütçü takım, ulusal birliği koruma adına, yönetimi

(*) Aydın Üzerine Tezler dizisinin beşinci kitabında yer alacak, hazırlıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

eline aldı» (*). 27 Mayıs'ı çözümlerken, bunun küçük bir gizli örgüt tarafından gerçekleştirildiğini ve büyük yapının, yer yer istekle ve bölüm bölüm isteksiz, ancak bir bütün olarak olumlu bir bakışla, gizli örgütçülerin yaptığı işi desteklediğini vurgulamakta yarar var. Çözümleme bu; çok zaman unutuluyor. Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren gizli örgüte desteği Haziran 1961 tarihine kadar sürdü ve bir yıl içinde sona erdi.

CIA uzmanı Harris'ten bir aktarma daha yapıyorum.: «1960 Darbesi, Türkiye'nin gelişmesinde, birçok alanda, keskin bir dönüşe işaret etmese bile, en azından zaman içinde Türkiye'de yaşama aynı bir damga vuracak olan güçlü solcu güçleri boşandırdı» (**). George Harris'in burada sözcüğü dikkatle ve özenle seçtiğini belirtmem gerekiyor. İngilizce «unleash» sözcüğü, Fransızca «lâcher», harekete geçirmek ya da serbest bırakmaktan daha çok, atın ya da köpeğin koşumundan boşanması anlamına geliyor. Boşanma sözcüğünü seçiyorum; çünkü burada kan ya da yağmur boşanması türünden bir kontrolsüzlük rengi var (***). 27 Mayıs'ta, Türkiye'de solcu güçleri harekete geçirme ya da serbest bırakma irodesi kesinlikle yok: uzunca bir kuraklıktan sonra bir sağnak boşanması veya beklenmeyen bir kesikten kan boşanması ortaya çıkıyor.

Tezi yazıyorum: Sosyalizm çağında demokratik dev-

(*) «Ve Harp Okulu öğrencilerinin, üniversite arkadaşlarına sempatilerini göstermek için, bir protesto yürüyüşü yapmalarından sonra, artık harekete geçme zamanı ertelenemezdi. Gizli örgütçüler hızla yönetimin liderlerini ve milletvekillerini topladılar».

George S. Harris, Troubled Alliance, AEI-Hoover Policy Study, Washington D.C., 1976 s. 83-84.

(**) «Ortaya çıkmakta olan sol, önceleri, ihtiyatla hareket etti. Taleplerini Kemalizm örtüsü arkasına gizleyen sosyalistler, Atatürk'ün kendilerinden olduğunu ileri sürerek daha çok meşruiyet kazanmaya çalıştılar».

ibid., s. 95 ve 96.

(***) boşanmak- 2. Başlığından veya koşum takımından sıyrılmak. 3 Birdenbire ve bol bol akmak. 4. (Baskı altında kergin duran bir şey) Birden ve hızla kurtulmak.

Türkçe Sözlük, s. 117.

Levent Şahverdi Arşivi

rimler, en büyük düşmanlığı, sola karşı gösteriyorlar. Uzantısını da eklemek mümkün oluyor: demokratik devrim, zaman içinde ne kadar geç geliyorsa ve aynı anlama gelmek üzere sosyalizm ne kadar genişlemişse, düşmanlık, o ölçüde şiddetli oluyor.

Tezin bir de vargısından söz edilebilir: dış politikada, Amerika Birleşik Devletlerine bağlılık, sola karşı olmakla aynı anlama geliyor. Bunu, bütün bu tezlerden uzak bir siyasal tarihçi öğretim üyesinin çalışmasından bir aktarma ile gösterebilecek durumdayım. Türk - Amerikan ilişkileri üzerine bu çalışma, Washington'un, muhtemel bir «27 Mayıs» hareketinden hiç kaygılanmadığını saptıyor ve şunları yazıyor: «Herşeyden önce, Amerikan yöneticilerinin, Menderes Rejimi, ister seçim, ister başka yollarla düşsün, yeni gelecek iktidarın Amerikan karşıtı olamayacağını tahmin ettikleri söylenebilir. Menderes Rejimi'nin izlediği politika konusunda Amerikan Kongresi'nde beliren endişeleri yatıştırmak amacıyla Uluslararası Güvenlik İşleri Danışmanları'ndan Oramiral E.B. Grantham, 1959 Nisanı'nda Kongre'de yaptığı bir konuşmada, Türk Ordusu'nun son derece güvenilir olduğunu, siyasal düşüncelerle hareket etmediğini, muhalefet partisinin ise kuvvetli komünizm karşıtı bir tutum içinde bulunduğunu, her iki büyük partinin de dış politikada aynı görüşü paylaştıklarını ve bütün bu nedenlerle, ne olursa olsun, Türkiye'nin izlediği dış politikada herhangi bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir»[**]. Burada ileri sürülen, CHP-DP veya AP-Ordu yönetim üçgeninin, dış bağlantılar açısından, Birleşik Devletler tarafından daha önce sezildiği anlaşılıyor. Sol karşıtı olmakla Birleşik Devletler yandaşı olmak, somut olarak da, gözleniyor.

27 Mayıs 1960 sabaha karşı yönetimi alan gizli örgütçü subaylar, radyodan, NATO'ya ve bir Amerikancı Orta Doğu anlaşması olan CENTO'ya bağlılıklarını ilân etmekle kalmıyorlar; bir ihtilâlci telâş içinde bile bildirilerini, Amerikan Elçiliği'nin kapısının altına atmayı ihmal etmiyorlar. Birleşik Devletler'de yayınlanan bir çalışma, işe

Levent Şahverdi Arşivi

Amerikan Büyükelçisi'nin kapısının altından bildiri (*) atarak başlayan ihtilâl için şunları yazıyor: «Amerikan yöneticileri, 1960 Devrimi'nin ne NATO'ya ne de Birleşik Devletler'e karşı olduğunu, öğrenmekten memnun kaldılar. 27 Mayıs 1960 tarihinde, sabah saat dörtte radyodan okunan silâhlı kuvvetler manifestosunun bir kopyesi, Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin giriş kapısının altından atıldı; bunda, ihtilâlci cunta, Türkiye'nin tüm ittifaklarına sadık kalacağını açıklıyordu»[23]. Gizli örgütçü subaylar, Amerikan Elçiliği mensuplarının radyoyu dinlememeleri ihtimaline karşı önlem olmayı uygun buluyorlar.

Menderes Rejimi'nin son aylarında, işlerin artık eskisi gibi sürdürülemeyeceğini, bir mektupla bildirmek gereğini duyduğu için, İzmir'deki istirahatından alınarak, yeni kurulan Milli Birlik Komitesi'nin başına getirilen Cemal Gürsel'in, sosyalizm çağında, demokratik hareketlerin anti-sosyalist çizgilerinin baskısından kurtulamayarak, Devlet Başkanı makamını işgal ettiği bir zamanda bile, Komünizmle Mücadele için kurulan bir derneğe «fahri» başkan olmaktan kendisini alamadığı biliniyor. Orgeneral Gürsel, gördüğü tepki üzerine, bundan geri çekilme uyumunu gösterebiliyor.

Gürsel'inki bir özensizliktir. 27 Mayıs Rejimi'nin, solculuk konusunda, çok daha özenli ve sistematik davran-

---

(*) 27 Mayıs öncesinde Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi F. Warren, Menderes Rejimi'ni desteklemeyi çok açık boyutlara ulaştırması nedeniyle çok eleştirildi.

«Ayrıca Askeri Komite, sabahın erken saatlerinde ABD Büyükelçisi F. Warren'a hareketin Türkiye'nin müttefiklerine yönelmiş olmadığı konusunda bilgi vermiştir».

«Yeni rejimin Dışişleri Bakanı Selim Sarper ise, 1 Haziranda verdiği demeçte, (New York, Times, 2 Haziran 1960, y.k.) ABD ile askeri ittifak da dahil olmak üzere Menderes Rejimi tarafından imzalanan bütün uluslararası anlaşmalara bağlı kalınacağını söylemiş ve U-2 olayına zımnen atıfta bulunarak, Amerikan uçaklarının Türk üslerini kullanmaları sonucu bu üslerin Sovyetler Birliği tarafından bombalanacağı tehdidini de dikkate almayacaklarını belirtmiştir».

Doç. Dr. Oral Sander, Türk - Amerikan İlişkileri 1947 - 1974, Ankara, 1979, s. 200 ve 201.

Levent Şahverdi Arşivi

dığını ortaya koymak zor olmuyor: Uygur Kocabaşoğlu'nun radyo üzerine doktora çalışması çok değerli bir kaynak niteliği kazanıyor. Dr. Kocabaşoğlu, 27 Mayıs Rejimi altında radyoyu incelerken önce şu saptamayı yapıyor: «27 Mayıs hareketinin radyoya ilişkin önemli buyruklarından birisi 'Radyomuzda yayınlanmakta olan - reklâmlar da dahil - bütün proğramlarda, şiirlerde, hüzün, keder, melâl verici kısım ve unsurlar bulunmayacaktır' şeklinde 'ivedi ve mühim' buyruktur»[21]. İhtilâlciler hüzn'ü yasaklıyorlar. Hükümeti almanın doğal coşkusuyla, artık yalnızca neşeli günlerin geldiğini düşünebiliyorlar.

İhtilâlci coşkusunu anlayabiliyorum. Yalnız oldukça gecikiyorlar; bu emirname, 5 Haziran 1961 tarihini taşıyor. Her gecikmenin, daha genel söylendiğinde her sapmanın, bir açıklayıcılık işlevi oluyor; bunun da var.

Dr. Kocabaşoğlu'nun bir başka saptamasını aktarmak durumundayım: «İncelediğimiz dönemin (1960 - 1964) radyo yayınlarında görülen özelliklerden birisi de 'anti-komünist' içerikli proğramların geçmiş dönemlerle kıyaslanmayacak derecede artış göstermesidir»[22]. Genel akıma ve vulgar bakış açılarına son derece ters ve çok değerli bir saptama ile karşılaşılıyor. Uygur Kocabaşoğlu, bu yüzeysel beklentilerden sapan önemli saptamaya bir açıklama getirme gereğini duyuyor; görüşlerini aktarıyorum: «Bu gelişme, radyonun giderek daha fazla bir 'eğlencelik' aracına dönüştürülmesi gerçeği ile birlikte, genel olarak geniş kitlelerin bilinçlenmesine, özel olarak ise sol düşüncenin güçlenip örgütlenmesine karşı bir önlem olarak değerlendirilebilir. Nitekim, dünyada anti-komünizm silâhının etkisini yitirmeye başladığı, soğuk savaşın giderek hızını kaybettiği bir dönemde, Türkiye'de anti-komünist yayınların artmış olması gereğini daha çok ülkenin iç dinamiklerine (emperyalizm olgusunu unutmadan) aramak doğru olur». Tümüyle katılıyorum.

Gecikmelerinin nedeni şuradan geliyor: 27 Mayıs'ta iktidarı aldıkları zaman bir sol patlama ve bir başka deyişle solcu güçlerin boşanması türünden gelişmeler beklemiyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu nedenle, Amerikan Büyükelçisi'nin kapısının altından ihtilâl manifestosu kaydırmayı ve Menderes'in bile ürktüğü Amerikan U-2 Casus Uçaklarının Türkiye'den kalkarak Sovyetler üzerinde istihbarat uçuşlarına izin vermeyi, yeterli saymıyorlar. Yalnız yanıldıklarını anlıyorlar; Şubat 1961 tarihinde, sendikacılardan bir grubun, kendiliğinden bir solcu parti kurduklan görülüyor. Önce yankısız kalan bu hareket, aydınların katılmaya başlamasıyla, güç kazanma işaretlerini veriyor. Bunun üzerine radyo, karşı işaretlere başlamak gereğini duyuyor.

Radyo işaret vermeye başlıyor. Dr. Kocabaşoğlu'nun çalışmasından aktarıyorum: «1961 yılında Devlet Başkanlığı'nın isteği üzerine Ankara Radyosunda 'Vatandaş Dikkat, Su Uyur, Komünizm Uyumaz', 'Komünist Türk ve Müslüman Kıyafetine Bürünerek Arana Girer', 'Komünizm Tatlı Dille Arkadan Sokan Bir Yılandır' ve benzeri 'kamu yararı spotları' yayınlanmıştır»[*]. Televizyonun olmadığı ve radyonun en etkin propoganda aracı olduğu bir dönemde, spikerler, geçimlerini kazanabilmek için, günde bir kaç öğün ve her öğünde bir kaç ölçü, «Komünizm Tatlı Dille Arkadan Sokan Bir Yılandır» tekerlemesini tekrarlamak zorunda bırakılıyorlar. Her halde, henüz televizyon çağına girilmediği için, bu tekerlemeyi okurlarken, arkalarına bakmakta bir sakınca görmüyorlar.

Kuşkusuz yalnızca «spot» yayını ile anti-sosyalist bir kampanya söz konusu değil; ayrıca proğramlar yapılıyor. Bu dönemde, Ankara Radyosu'nun Eğitim ve Kültür Yayınları içinde, «Bir Konumuz Var» başlığı altında, «Ben Bir Zaman Onlardandım», «Maskelerin Arkasındaki Gerçek», «Komünist Çin'den Niçin Kaçtım», «Utanç Duvarı Yıldönümünde Berlin», «Macaristan» türünden, dünya sosyalizmini kötüleyen proğramlara ağırlık veriliyor (*). Demokratik

(*) «Bu proğramların başlıca üç özelliği olduğu söylenebilir. İçerik yönünden bu programlardaki duygusal öğeler fikri öğelerden ağır basmaktadır. Komünizme yöneltilen eleştirileri bilimsel ya da ciddi bir temele oturtmak için her hangi bir çaba harcanmadığı görülmektedir. İkinci dikkat çeken nokta bu proğramların biçim yönünden oldukça başarılı birer radyo

Levent Şahverdi Arşivi

Devrim, kendisini, kaygan bir toprak üzerinde sanıyor; sosyalizme açılan bütün yolları kapatmak istiyor.

Sosyalizme açılan kapıları kapatmaya çalışmak, demokratik devrimin, kendi kendisini red sürecinin başlangıcıdır. Sosyalizm çağında demokratik süreç, en çok ve en güçlü olarak bir red ve geriye dönüş eğilimi taşıyor.

27 Mayıs, Adalet Partisi ile Halk Partisi'nin, Demirel ile Ecevit'in, ellerini dayayarak, kendilerini, geriye doğru ittikleri bir duvar işlevi görüyor. 12 Eylül, 27 Mayıs'ı bir ulusal gün olmaktan çıkarmayı da önemli bir iş sayıyor. Silâhlı Kuvvetler hiyerarşisi içinde gerçekleştirilen 12 Eylül ile Türkiye'deki siyasal yapı, 27 Mayıs 1960 öncesine, Bayar-Menderes Rejimi kurumlarına, çekiliyor.

Bunun 1971 yılında değil, 1980 yılında net bir biçimde ortaya çıkmasının ekonomik nedenleri var. Hiç kuşku kalmamasını gerekli görüyorum: 27 Mayıs, basit bir askeri darbe olmaktan uzak, bir burjuva hareketidir. 27 Mayıs'ın ortaya çıkışında, Türkiye kapitalizmin artan çelişkileri önemli bir rol oynuyor. 27 Mayıs ile birlikte başlayan dönemde, yeni kurumsal yapı ve yeni toplumsal hedefler içinde, Türkiye'de sanayi kapitalizmi rengini ve damgasını vu-

---

programı görünümünde oluşudur. Üçüncü nokta ise, bu programların Macaristan'dan Batı'ya geçenlerin sesleri, Macar, Kübalı, Alman öğrencilerle yapılan mülâkatlar vb. Ankara Radyosu'nun kendi olanaklarıyla sağlayamayacağı ses ve efektlerle yüklü oluşudur. Bütün bunlar söz konusu programların yabancı kaynaklardan sağlanan verilerle hazırlandığını göstermektedir».

«Nitekim, Ankara Radyosu Diskotek ve Kitaplık Şube Müdürlüğü Arşivinde, VOA (Voice of America, Amerika'nın Sesi, y.k.) tarafından hazırlanmış Tactics of Communism (Komünizmin Taktikleri) adlı beş kutu ses bandı ve bu bantlarda Filipinli, Hintli, Endonezyalı, Finlandiyalı vb. pek çok kişinin kendi sesinden komünizmi eleştiren görüşlerinin bulunması bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir».

Uygur Kocabaşoğlu, TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri, Ankara, 1978, çoğaltma, s. 505.

Levent Şahverdi Arşivi

ruyor. Başka yerlerde (*) ayrıntılı ekonomik çözümlemeler yapıldı; tekrarı için bir neden yok. Şu kadarını netlikle söyleyebilecek durumdayım: 1960 yıllarının «özgürlük rejimi», toplu sözleşme ve grev düzeni, öğrenci ve aydınların haklarını arayan, yüksek ücret peşinde koşan işçilerin etrafında kenetlenmesi, Türkiye kapitalizminin bir büyük aşama kaydetmesi için gerekli oldu. Aynı yerlerde, bir ekonomik model çerçevesinde göstermeye çalıştım; DISK'in yüksek ücret düzeyi sağlayan sendikal çalışmaları olmasaydı, büyük sermaye, dayanıklı tüketim malları üretiminde büyük açılımları gerçekleştiremezdi.

27 Mayıs, Türkiye kapitalizminin, pazar ve realizasyon sorunlarını yurt içinde çözüm arayan bir dönemin başlangıcı oldu. 12 Eylül, pazar ve realizasyon sorununu, yurt dışında çözme denemesi olarak hazırlandı ve gelişti. 27 Mayıs, bir merkantilist politikaya ve yüksek işçi ücretlerine dayanmak zorundaydı; sağlandı. 12 Eylül, her türlü kontrol sistemini reddeden ve son derece düşük ücretle sürdürülen bir toplum yapısına muhtaçtı; bu, insanın reçetelerini yadsımayı da anlatıyor, sağlanmaya çalışıldı.

Bu kadar değil. Yalnız bu kadar olsa, burjuvazinin, teorik tanımını reddetme pahasına 27 Mayıs'a bir kin sürdürmesini beklememek gerekiyor. «Demokratik Güçler», bir burjuva hareket olan ve her zaman olduğu türden burjuva devletin güçlenmesine yol açan 27 Mayıs'a kin izliyor. Bu çelişkinin açıklanması zorunludur; deneme yapmak durumundayım.

Çünkü 27 Mayıs, kuruluşuna katkıda bulunduğu 1961 Anayasası ve türev kurumlarıyla değil, daha çok, yarattığı hayal kırıklığı ve tarihsel olarak boşanmasını sağladığı solcu güçlerle gerçekleşiyor. Daha da açık söylenebilir; 27 Mayıs'a rengini ve anlamını veren, önlemek istediği,

---

(*) *Yalçın Küçük, Planlama Kalkınma ve Türkiye, İstanbul, 1985.*

Bu tür çözümlemeyi ilk önce bu çalışmamın 1978 baskısında yayınladım.

Yalçın Küçük, Quo Vadimus - Nereye Gidiyoruz, İstanbul, 1985.

Levent Şahverdi Arşivi

gelişmesini durdurmak için seferber olduğu, solcu güçlerdir.

Babeuf ve üç büyük ütopyacı, Fourier, Saint-Simon ve Owen, iki büyük devrimden, Fransız Siyasal Devrimi ile İngiliz Sanayi Devrimi'nden duyulan hayal kırıklığının ürünü oldular; hayal kırıklığının çocukları olarak büyüdüler. Daha önce de bir sosyal mücadeleler tarihi var; ütopyacılar sosyalizmin gelişmesine büyük katkıda bulundular (*). Aydındılar, sezgileri gelişmişti, önceden duydular.

Devrim, başkadır; yapanları da değiştiriyor. Devrim'den bireyler, değişmiş, daha çok insanlaşmış, kişisel güçlerini son derece abartan, her şeyi yapmaya kadir, Tanrı katına yakın, yaratıklar olarak çıkıyorlar. Anadolu Devrimi'nin başarısı perçinlendikten sonra 1930 yıllarında böyle bir dönem, Dil ve Tarih Tezleri ile birlikte, yaşanıyor. İlk Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarıyla uygulanmasıyla birlikte Sovyetler Birliği'nde, coşkulu ve volantarist çıkışlar yaşanıyor. Mutlaka, burjuva siyasal ve sanayi devrimlerinden sonra da ortaya çıkıyor.

27 Mayıs Günü, bir büyük coşku sahnelendi. 1961 Ekim ayında yapılan seçimler, bir çözümsüzlüğü ortaya çıkardı.

27 Mayıs, coşkusunu ve hayal kırıklığını çok çabuk getirdi ve geçirdi.

1960 yıllarının ilk yarısında başlayan ve gittikçe ivme kazanan, ikinci yarıda Türkiye düzenini sarsan, kütlesel eylemler, hem bir güvenin ve hem de bir hayal kırıklığının patlamasını da anlatıyor. 1960 yıllarının ikinci yarısında, savaş sahnesini, yeni tür insanlar dolduruyor.

1960 yıllarının ikinci yarısında, sosyalist devrim için yola çıkan, ancak bunu yasaklayarak demokratik devrimi hedef sayan bir savaşçılar kütlesi ağırlık kazanıyor. Bu

(*) Okuyucularım, sürekli olarak, Ütopya ve Ütopyacılara, Marx ve Engels'in, daha çok bilinen bazı yazılarından, çok daha farklı, önemli ve olumlu bir yer verdiğimi farkediyorlardır; öyle umut ediyorum. Verdiğim önemin yerini, Marx ve Engels'in daha az okunmuş yazılarında, mektuplarında, bulabiliyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

dönemde aynı zamanda hem iktidardaki Adalet Partisi ve hem de muhalefetteki Halk Partisi, bu yeni savaşçılar kütlesi karşısında, büyük bir şaşkınlık geçiriyor. İki büyük partinin demokratik süreçten dönüş yollarını arayışları işte bu zamanda başlıyor.

1960 yıllarının ikinci yarısında Türkiye'de demokrasinin kendisi bir savaş ve çekişme konusu oluyor. Bir devlet durumu olan demokrasi ancak, çekişme olduğu zaman, duyulabiliyor. İşte tam bu zamanda, iktidardaki partinin başkanı ve başbakanı, «yollar yürümekle aşınmaz» demek zorunda kalıyor. Daha sonraki yıllarda, devletin demokratik durumunu, kurumsal olarak ortadan kaldırma süreci içinde çok büyük eleştirilere konu yapılan bu söz, bir dönem için, bir demokratik durumun varlığına işaret oluyor.

1940 yıllarından başlayarak tökezleye tökezleye ilerleyen gizli örgütçü subaylar, programlarını, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştiremiyorlar. Bu program, daha sonraki yıllarda, Türkiye İşçi Partisi, Yön Hareketi ve Demokratik Devrimciler'den oluşan üçgenin kütlesel atılımıyla, gerçekleşme sürecine giriyor (*). Bu dönem, 1950 Dönemi değil, Türkiye'de demokratik durumun tadılmaya başlandığı bir dönem oluyor; 12 Mart ile ödemleri alınıyor.

1960 yıllarının ortasında solcu güçlerin boşanmasında, bir yönetimi alaşağı etmenin (**) yarattığı güven ile, orta-

---

(*) «Türkiye'de sosyalizm, 1960 Devrimi'nden sonra, ekonomik yaşamın akılcı organizasyonuyla kısalı bir modernizasyonu gerçekleştirmenin hem ideolojisi ve hem de eylem yöntemi olarak ortaya çıktı. Özellikle üniversite profesorleri, öğretmenler, yazarlar, gazeteciler ve eski marksistler, sosyalizmin sözcüsü oldular».

«Üretimin artırılması, ekonomik ve siyasal yaşama artan katılım; çalışmaya saygı, öncelikle sosyal adalet- bunların hepsi devlet planları ile gerçekleştirilecek- bu sosyalizm başlıca hedeflerini meydana getirdiler».

Kemal Karpat, Socialism and the Labor Party of Turkey, The Middle East Journal, Spring 1957, s. 157.

(**) «Esasen 28 Nisan Olayları'ndan sonra (28 Nisan: İstanbul ve 29 Nisan: Ankara, kütlesel öğrenci kalkışması, y.k)

Levent Şahverdi Arşivi

ya çıkan tablonun yol açtığı hayal kırıklığının katkısı büyük olmalıdır; öyle düşünüyorum. Devrimsel başarı insanı coğaltıyor; devrimci sonuç ile tek tek birey daha büyüyor ve güçleniyor. Coğalmış ve kendine güvenini artırmış bireyin hayal kırıklığı, yeni yol arayışlarını, zorluyor.

27 Mayıs'ı bir başka güven ve hayal kırıklığının ürünü olarak görüyorum.

Orduda Modernizasyon ve Toplumda Dönüşüm

Gizli örgütçülerden (*) Milli Birlik Komitesi üyesi, Kasım 1960 tarihinde Komite'den uzaklaştırılan Orhan Erkanlı'dan bir aktarmo ile başlıyorum: «27 Mayıs'ın, daha doğrusu memleketin bir ihtilâle sürüklenmesinin nedenlerini araştırmak için, Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemden başlamak gereklidir. Çünkü, 27 Mayıs, 1938'den 1960'a kadar geçen yirmi iki senelik tarihi gelişmemizin bir sonucudur»[1]. Önemli ölçüde katılıyorum. 27 Mayıs'ta, Mustafa Kemal Paşa'dan sonra İsmet Paşa'nın baş rolü oynadığı Restorasyon Süreci'nin yarattığı umutsuzluğun, bu sürece tepkinin, büyük etkisi var. Böyle bakılması, 27 Mayıs'ı salt bir askeri hareket olmaktan çıkarıyor; çıkarmak gerekiyor.

Birey, eğer bilim yolunu seçmemişse, en çok gençlikte öğrendiklerini veya en fazla gençlik döneminde kafasına takılanları, unutmuyor. 1940 yıllarında Ordu saflarına katılanlar, abartmalı Kemalist Coşku'nun çocukları oluyorlar. Az zamanda çok ve büyük işler başarılmış olduğu-

---

memleket anormal bir döneme girdi, hiçbirimiz tekrar toplanıp konuşmak imkânını bulamadık; ekseriyetimiz örfi idare emrinde idik, vazifelerimizin başından ayrılamazdık. Haberleşmeler ve irtibat, kuryeler vasıtasıyla temin ediliyordu.»

Orhan Erkanlı, Anılar... Sorunlar... Sorumlular... İstanbul, 1972, s. 17.

(*) «İhtilâllerin, askeri darbelerin değişmez özelliği, gizli örgütler tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır».

Orhan Erkanlı, ibid. s. 1.

Levent Şahverdi Arşivi

«ıu inanarak Silâhlı Kuvvetler'de görevlerine başlıyorlar.

1950 yıllarında kurulan ve 1960 yılında iktidarı alan gizli örgütün ilk çekirdeklerinden birisinin Dündar Seyhan tarafından kurulduğu biliniyor; gizli örgütçüler ve bu dönemin üzerinde yazanlar, bu nokta üzerinde anlaşıyorlar. Daha sonra Albay Dündar Seyhan'a, Albay Talat Aydemir'den önce, 21-22 Şubat 1962 darbe girişiminin liderliğini verenler var. En azından bu iki albay, gizli komitelerde çok önemli rol oynuyorlar; 27 Mayıs'ta birisi Washington'da ve diğeri Kore'de bulunduğu için, Milli Birlik Komitesi dışında bırakılıyorlar. Haziran 1961 yılında, Milli Birlik Yönetimi'nin iktidarına son veren Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin liderleri durumundalar; albaylar kuşağının önde gelen isimleri oluyorlar.

Başarılı girişimin dışındalar. Başarısız girişimlerin içindeler: Anı bırakıyorlar. Gizli örgütçü genç subay Dündar Seyhan, subaylığını ilk on yılı sonları için, anılarına, şu değerlendirmeyi uygun buluyor: «Ordudaki subaylık hayatım 10 seneye varıyordu. Ne umut etmiştim. Neler bulmuştum. Adeta, bezgin bir ruh taşımaya başlamıştım»[7]. Hayal kırıklığından da ötede, bir şok anlatımı görülüyor. Çünkü bir büyük başarıdan doğduklarına, bir büyük ideolojik silâhla donatılmış olduklarına inanıyor. Şunları da yazıyor: «Biz, Atatürk ilkeleriyle birlikte yoğrulmuş ve büyümüş olan ilk kuşaktık. Beynimiz O'nun ideolojisinden gıdasını alarak tam O'nun istediği gibi düşünebilmek, kıymetlendirebilmek niteliğine ulaştı. O'nun fikir dokusu dışındaki her hüküm ve mantık bizim kuşağa ters geliyordu»[8]. Bunları, İstanbul'da Boğaz'da, Uskumru Köyü'nde ilk subaylık deneyiminin ilk yıllarının izlenimi olarak hatırlıyor.

Devam ediyor: «Bana, taburumun üç sene içerisindeki kullanış şekli, hıyanet gibi görünmedi ise bile, en azından, bizi idare edenlerin küçümsenmiyecek bir gaflet ve cehalet içinde bulunduğu hakkında kotî bir fikir vermişti». En büyük umut kırıklığını, günlük işlerinde yaşıyanlar; Ordu'nun teknik ve iş akım düzeyini perişan görüyorlar. 1940 yıllarının ortalarında genç subaylar, Atatürk-İnönü-Çak-

Levent Şahverdi Arşivi

mak Triosu ile ilgili bir destan edebiyatı ile büyümüşler; Osmanlı döneminin bu yüksek rütbeli üç subayı, Cumhuriyet döneminin ilk subay kuşağına önder oluyor. Fakat pratik, dayanıksız inançları yıkabiliyor.

Genç subay Dündar Seyhan, «İlkokuldan beri Atatürk'le beraber İnönü ve Çakmak triosu bize milli kahramanları olarak tanıtılmıştı» dedikten sonra, sürdürmek gereğini duyuyor: «Daha o günkü dar görüşümüzle, Türk ordusunun başındaki Mareşal'in yıllarla nasıl büyük bir gaflet içinde Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni Milli Mücadeleyi yaptığı zamandan da daha ihmal edilmiş bir durumda bıraktığını idrak etmemeğe imkân yoktu». Mareşal Kültü, Silâhlı Kuvvetler'e katılmasıyla birlikte yıkılıyor. «Muhayyilemizde insan üstü varlık olarak yaşatıyorduk Mareşal'i. Bütün bunlar açık hakikatlerdi, ama, işte 1940 yılının Türk Ordusu'nun perişan hali de açık bir gerçekti. Yapılacak iş yoktu» (*). Gizli örgüt ihtiyacı, günlük yaşamdaki, bireyin mesleğindeki, eksiklik saptaması ve düzenleme ihtiyacından doğuyor. Daha başka bir söyleyişle, gizli örgütler hep, bireyin günlük yaşamındaki çeğişiklik ihtiyacını belirlemekle başlıyor.

Kuşkusuz bireysel ve toplumsal değiştirme özlem ve

(*) İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusu'nun durumunu en çok Devlet Başkanı İsmet Paşa biliyordu. İsmet Paşa, savaş boyunca, Stalin'e, Churchill'e ve diğerlerine, birden çok kez, savaşa girme tanhhütünde bulundu; hepsinde bir bahane ile vazgeçti. Savaş biterken İsmet Paşa ve Türkiye, «müttefikler» arasında sözüne güvenilmez bir ülke durumuna gelmişti; bu, daha sonraki propaganda yıllarında, İsmet Paşa'ya «büyük diplomat» nitelendirmesini kazandırdı.

Türkiye Üzerine Tezler'in ikinci kitabında, bu çözümlemenin uzun ve ayrıntılı dayanakları var.

«İsmet Paşa, basiretli bir görüşle harbe girmemek için direttiyordu. Ordu'nun durumunu, her halde, gayet iyi biliyordu. Bilhassa, taarruzi harp kabiliyeti yoktu. Ordu'nun, Paşa'nın yaptığı en hayırlı iş, Dünya Harbi belâsından Türkiye'yi koruyabilmek olmuştur».

Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, İstanbul, 1966, s. 14.

Levent Şahverdi Arşivi

istoncinin (*) bir arada olması gerekli; ancak çubuğu tersine bükmeyi bir çözümleme yöntemi olarak yararlı bulduğumu tekrarlamak durumundayım. Bu nedenle ordu içinde modernizasyon ihtiyacının saptandığını göstermek zorundayım.

Talat Aydemir ile Dündar Seyhan'ın, Kuleli Askeri Lisesi'nde sınıf arkadaşı oldukları anlaşılıyor. 1950 yıllarında her ikisi de ayrı ayrı gizli örgüt kuruyorlar ve birleşiyorlar. 27 Mayıs'ı bekleyemeden yurt dışı görev almak için acele etmede de yazgıları birleşiyor; yurda dönünce, kendilerinin hareketlerini başlatmak için fırsatlar arıyorlar. 27 Mayıs'ta başarının yeni denemeleri özendirmesini doğal karşılamak gerekiyor; 22 Şubat 1962 tarihindeki darbe girişiminin iki lideri olarak görülüyorlar. 21 Mayıs 1963 girişimi için anlaşamıyorlar; Albay Aydemir yalnız başına gidiyor. Asılıyor.

Anı yazmak, her halde, bir tür doyum oluyor. Başarısız ihtilâlciler anı bırakıyorlar. Albay Talat Aydemir, ilk gizli örgüt toplantılarından birisinin açış konuşmasını imha etmediğini koydediyor; bu konuşmanın başını aktarıyorum: «Buraya toplanmamızın maksadını hepimiz biliyoruz. Biz kurmay subaylar ordunun bugünkü durumundan daha iyi vaziyete girmesi için fikren anlaştığımız esaslar

---

(*) «O yıllarda, (1940 yılları, y.k.) Atatürk'ün gösterdiği istikametten açık bir sapıtma mevcut olmamasına rağmen, büyük inkılâbın statik bir manzara göstermesini, hızının kesilmesini hazmedememiş Atatürk'çü bazı subaylar arasında, mevcut sistemi devirmeye müteveccih bir teşkilâtın kurulduğu haberini alıyorduk. Bu teşkilâta o zaman kurmay binbaşı - yüzbaşı rütbesindeki bazı subaylar ile bazı genç teğmen ve üsteğmenler katılmışlardı. Hedefleri İsmet Paşa ve kadrosunu bertaraf edip Atatürk inkılâplarına durduğu yerden tam bir hız vererek Türkiye'nin batıya doğru ilerlemesini çabuklaştırmaktı. Bu teşkilâta girmiş subayların bir kısmı sonradan bizimle çalışmışlardır».

Ibid., s. 16.

1940 yılları gizli örgütçü subaylar, zaman içinde ve çeşitli güçlükler karşısında ihtilâl yolunda döküldüler; bir tek genç teğmen rütbesinde 1940 gizli örgütlerine katılmış olan Ahmet Yıldız, ihtilâl yolunda, 1960 tarihine kadar yürüdü.

Levent Şahverdi Arşivi

dahilinde kalkınmasına çalışacağız. Artık neme lâzımcılığı bir tarafa bırakıp nihayet yetişkin ve münevver kimseler gibi düşünmek zamanı gelmiştir. Akademi tahsili hayatımız bitmek üzeredir. Mesuliyetsiz günlerimiz sona ermiştir, asıl ordu saflarındaki vazifelerimize başlamak üzereyiz. Yeni vazife yerlerimize iyi veya kötü olduğumuzu göstermedikçe hayatın bize neler ifade ettiğini anlatmamıza imkân yoktur. Şu hususu katiyetle söyleyebilirim ki, bizler akademi tahsilimizi yeni esaslara göre tamamladık. Yeni doktrinlere yeni zihniyetlere sahip olarak yetiştik»[30]. Bu ihtilâlci mayası hiç olmayan, bunu, elinden ihtilâli üç kez kaçırarak kanıtlayan, yürekli ve karyerist kurmay subay, burada hep silâhlı kuvvetlerin modernizasyonundan söz ediyor (*). Amerikan savaş doktrinleriyle ve Amerikan kitapları ve uzmanlarıyla yetişmiş olmayı bir üstünlük sayıyor.

«Bir münevver olarak, bir kurmay subay olarak ilk önce ordu dahilinde düşüncelerime yakın düşen arkadaşlarla işbirliği yapıp iktidarda bulunan partinin Türk Ordusu'nu ihmal ederek düşürdüğü bu kötü durumdan kurtarma çarelerinin neler olabileceğini ve ne şekilde hareket edilirse bu vaziyete bir son verilebileceğini planlamaya başladım. Bütün düşüncelerimi bu istikamete yöneltip Genelkurmay Başkanlığı'nda zemin yoklıyarak arkadaş aramaya başladım»[31]. Genç Kurmay Subay Talat Aydemir, 1950 yıllarının ortasında gizli örgüt aramaya başlarken böyle düşünüyor. Yalnız Ordu'nun zayıflıklarından değil, bir de kendilerinden önce yetişmiş subayların bakış açısından rahatsızlık duyuyor.

1950 yıllarının gizli örgütçü subayları, daha önceki subay kuşağına güvenmiyorlar: Ordu'yu yönetenlerin yö-

---

(*) «Orduya çok bağlı idim. Bir ordunun yükselmesi için ne lâzımsa yapmaya hazırdım. Çünkü bir memleketin ordusu şerefini muhafaza edip ayakta durmadıkça o memlekette iç ve dış huzur olamaz. O devlet hiç bir sahada yükselemez. Memleket dahilinde yapılan bütün inkılâplar orduya dayanarak yapılabilir».

Talât Aydemir'in Anıları, İstanbul, 1968, s. 22.

Levent Şahverdi Arşivi

netemeyeceklerine inanıyorlar. Devam ediyor: «Bu karargâhtaki kurmay subaylar hepsi Akademi tahsillerini eski sistemde ikmal etmişlerdi. Harp Akademileri'nin vermiş olduğu baskı altından kurtulamamışlardı. Çünkü o mektep öyle bir yerdi ki, inandığın fikirleri savunmana hiç imkân vermez. O baskı altında yetişen subaylar hayatta inisiyatiflerini kaybederler. Daima evetefendim'ci olurlar. Hakikatleri haykırmak istedikleri halde yapamazlar. Daima boyun eğerler» (*). Bu nedenle Aydemir, gizli örgüt için, yeni kuşak kurmay subay aramaya başlıyor.

Eski kuşak subaylara güvensizlik ve bunlara duyulan tepki, anı bırakan, bütün gizli örgütçü subayların ortak özelliğini belirliyor. Orhan Erkanlı da şunları yazıyor: «Silâhlı Kuvvetler kendi haline terk edilmiş, dış yardımlarla artan maddi gücüne rağmen, morali tamamen sarsılmış, izzet-i nefsi kırılmış bir halde. Yedek subaylarla ordunun idare edilebileceği, kravatlı şövalyelerin burunlarının kırılacağı günlük söylentiler arasında; mecliste subayların yatak odalarına kimlerin girip çıktığı en adi ve hayasız bir üslûp içinde tartışılmakta. Ordu'nun yeni adı Bottal Gazi Ordusu'dur artık... Milli Savunma Bakanları'nın paltosunu, havlusunu tutacak kadar mevkiini ve şahsiyetini unutan kumandanlar, bu dalkavukları terfi ettirecek ve bunlara Türk Ordusu'nu ve memleket savunmasını emanet edecek derecede sorumluluk duygusundan uzaklaşmış bakanlar görülmekte»[32]. Ordu içinde bir ikilik ortaya çıkıyor: Yeni kuşaklar, eski kuşak subaylara ve komutanlarına güvenmiyorlar.

Albay Aydemir, 1950 yıllarının başlangıç dönemiyle il-

(*) «İçlerinde bu haleti ruhiyeden sıyrılabilen çok az kişiyi kahraman olarak gösterirler».

Talât Aydemir, ibid., s. 23.

Albay Aydemir, burada, çok daha genel bir eğilime parmak basıyor. Ordu'nun dışında da, özde aynı olmakla birlikte yalnızca biçem ayrılıkları gösterebilenlerin çok abartıldığı oluyor.

27 Mayıs'ın iki Cemal'i, Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu buraya giriyor.

Levent Şahverdi Arşivi

gili izlenimlerini kaydederken «artık bundan sonra yetişecek kurmay subaylara daha çok güvenebilirdim» diyor. Yeni kuşakların üstünlüğünü Amerikan sistemi ve Amerikan savaş doktrinleriyle yetiştirilmesine bağlıyor. Aktarıyorum: Eski kuşak kurmay subaylar ve generallerin en büyük eksiklikleri, «yeni sistemde yetişen kurmay subayların yanında bilgi bakımından zayıf kalmalarıydı. Çünkü yeni yetişen kurmay subaylar, Amerikan doktrinlerine göre yetiştirilmişlerdi. Halen Türk Ordusu, NATO devletleri orduları içinde görev alıyorlardı. Hazırlanan bütün planlar yeni usullere göre yapılıyordu. Eski Alman doktrinleri yerine Amerikan doktrinleri konmuştu». Eski kurmaylar ve generaller, Amerikan doktrini bilmiyorlar ve yeni kuşak karşısında çaresiz kalıyorlar. Bu nedenle ancak eski kuşak subaylardan, «tekâmül kursu, doktrin kursu görmüş olanlar» yeni sisteme uyabiliyorlar; fakat, Albay Aydemir, «bunların sayısı o senelerde çok azdı» diyor.

Diyaloktik, fiziksel bir etki yapıyor; Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Amerikan etkisine açılması, kendi içindeki bütünlüğün bozulmasına ve profesyonel çelişkilerin doğmasına, bunların büyümesine, önemli ölçüde katkıda bulunuyor (*). Türkiye üzerine araştırmalarıyla bilinen CIA uz-

(*) Muzaffer Albay'dan bir çok kez dinlediğim ve hepsinde aynı ölçüde etkilendiğim bir öykü var. Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler, zamanın Genel Kurmay Başkanı, Orgeneral Rüştü Erdelhun'un odasına giriyor ve ayakta bir iş görüşüyorlar. Bu sırada kapıda ağzında pürosuyla bir Amerikan astsubayı görünüyor; Orgeneral Erdelhun müthiş seviniyor, hoşamedide bulunuyor. İki dost türünden, iki koltuk çekiyorlar, Genel Kurmay Başkanlığı'nın resmi dairesinde, Türk orgeneralı ile Amerikan çavuşu karşılıklı oturup sohbet ediyorlar. İhtilâlci Albay Yurdakuler, çok sinirleniyor ve birdenbire bir koltuğu gözüne kestirip oturuveriyor. Orgeneral Erdelhun birden kaşlarını çatıyor ve soruyor: «Ne oluyor, Albayım?» Muzaffer Albayım cevap veriyor: «Bir şey olmuyor. Bir Amerikan çavuşu, bir Türk Genel Kurmay Başkanı'nın karşısında ayağını masaya uzatarak oturursa, bir Türk kurmay albayı da ayakta kalamaz». Erdelhun, bunu beklemiyor ve «çık dışarı» diyor; «sonra görüşürüz». Muzaffer Albayını, dosyaları kapatıyor, «görüşürüz» diyerek çıkıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

mani G. Harris, bunu çok daha önceden, saptamış görünüyor. 1965 yılında yayınladığı, «Türk Politikasında Ordu'nun Rolü» başlıklı incelemesinden aktarma yapmam gerekiyor. Şöyle: «1950 yıllarının başında, yeni bir ruh subaylar arasında hızla yayılıyordu. 1848 yıllarından itibaren Birleşik Devletler'in hem modern silâhlar ve hem de eğitim biçiminde gelişen askeri yardımı, Türk Ordu Kuruluşunu dramatik ölçüde değiştiriyordu. Binlerce genç subay, eğitim için yalnızca Birleşik Devletler'e değil Avrupa ülkelerine de gönderiliyordu. Kore'de de bir Türk alayı savaştı; Türk subayları NATO görevlerine atandılar ve çok uluslu manevralara katıldılar»[33]. Harris, hem başta Birleşik Devletler olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde eğitim görmenin ve hem de NATO içinde çalışmanın, genç Türk subaylarına iki tür etki yaptığını kaydediyor.

«Bu deneyim, bir yanda, Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişmede geri kaldığı ve Batı'ya ancak radikal toplumsal reformlarla yetişebileceği izlenimini güçlendirdi». Bu, sonuçların birisidir; bir de Ordu'nun iç bütünlüğüyle ilgili olanı var. «Aynı zamanda, modern savaşın gelişmiş tekniklerini tanıyabilmiş olan subayların bazılarının, eski kafalı, traditionally-minded, üstlerine karşı saygılarını kaybetmelerine yol açtı. As a result, the long-standing ferment within de officer corps received new impetus. Bunun sonucunda, subaylar arasında uzun zamandır var olan kaynaşma yeni bir hız kazandı». Amerikan etkilerine açılım, Ordu'nun bölünmesini hızlandırdı.

İkicinin aklında da başka randevuları var. Muzaffer Albayım, yaklaşan, hareket gününü düşünüyor. Çok kısa bir zaman sonra, Orgeneral Rüştü Erdelhun, toplanıp, Kara Harp Okulu'na getiriliyor. Muzaffer Albay, Bayar-Menderes Rejimi'nin son genel kurmay başkanının tutulduğu odaya giriyor ve «ayağa kalk» diyor: «karşında ihtilâlci albay var».

Levent Şahverdi Arşivi

KORGENERAL MADANOĞLU: SOSYALİST PAŞA (*)

Türk Ordusundaki Osmanlı tipi paşaların son kalıntılarından olan Paşa, kendi tabiriyle «erkeklik uğruna» 27 Mayıs hareketine 12'ye beş kala katılmış ve bu yoldan politika sahnesine çıkmıştı. Aradan oniki sene geçti; bir gün gazetelerde Paşa'nın, sol bir ihtilâl için gizli örgüt kurmak ve devletin nizamını değiştirmek gibi suçlardan tutuklandığı haberi çıktı. Oniki sene içinde Paşa çok değişmiş; en sağdan en sola gelmiş, eylemci olmuştu.

Kendi arkadaşlarını yurt dışına sürdürerek eylemi durduran ve marifetini özel bir toplantıda basına açıklarken «Ben ilk günden itibaren daima bunu söyledim, biz askeriz, silâhtan anlarız, memleketin âli menfaatleri için bunu yaptık; hemen idareyi devredelim köşemize çekilelim dedim. Hadisat bizi buralara sürükledi, asıl olan hüsnü niyettir, benim hareketimden, hüsnüniyetimden şüphe edenin anasını sinkâf ederim..» diyen Paşa, geçen zaman içinde solcu bir eyleme girecek kadar kendisini yetiştirmiş, fikirlerini değiştirmişti. Paşa'nın «Hadisat bizi buralara sürükledi..» sözü doğruydu. Paşa'yı daima birileri, hadisat, hissiyat v.s. bir yerlere sürükledi. 27 Mayıs'a da böyle sürüklenmişti. Daha sonra yurt dışına sürülmesine sebep olmakla minnetini yerine getirdiği subaylardan birisi, Mayıs ayının başlarında, eskiden tanıdığı Paşa'ya giderek, doğruca konuya girmişti: «Paşam ordu içinde gizli bir teşkilât kurulmuştur. Bu teşkilât en kısa zamanda bir ihtilâl

. . . . . .

(*) Orhan Erkanlı, Anılar... Sorunlar... Sorumlular..., İstanbul, 1972, s. 159-165.

«Sosyalist Paşa» nitelemesi, Erkanlı'ya ait; yalnızca «Korgeneral Madanoğlu» sözcüklerini ekledim.

Levent Şahverdi Arşivi

yapmak ve memlekete askeri yönetim kurmak kararındadır. Arkadaşlar beni sizinle temasa memur ettiler, sizi de aramızda görmek istiyoruz. Sizin erkek bir adam olduğunuzu bildiğim için bunları açıkça söyledim». Paşa, önce, «Benim bu işlere aklım ermez, bende kafa yok, T... var» demiş. Israr üzerine, teşkilât hakkında bilgi almış ve bir gün sonra da kararını vererek, gizli örgütün meşhur yeminini etmişti. Paşa 27 Mayıs'da önemli hizmetler gördü, bilhassa diğer paşalar üzerinde etkili oldu. Paşa 27 Mayıs'ın en popüler simalarındandı; her gün ismi ve resmi gazetelere geçiyor, yakışıklı ve mert görünüşlü paşa halkın sempatisini kazanıyordu. Memnun ve mağdurdu. Başlangıçta devirdiği çamları, babacan tavrı ve külhanbey üslûbu ile Komite'ye kabul ettirebiliyordu. Ankara kumandanıydı. Kumandanlık karargâhı Komite'nin bir nevi gizli hazırlıklar laboratuvarıydı; akıllı ve çalışkan Kurmay başkanının nezaretinde (*) ve Paşa'nın kontrolünde, ordu ve üniversite reformları, generallerin emeklilik işlemleri bu karargâhta hazırlanıyordu.

Paşa ilk günlerde biraz şaşırmış ve etrafında, kendisine teklif yapıldığı zaman isminden bahsedilen generalleri aramış, fakat bunların durum icabı söylenen sözler olduğunu anlayarak susmuştu. Hayatından memnundu; Komite içindeki birkaç generalden birisiydi, her yerde itibar ve saygı görüyordu. Ancak Komite'deki gençlerle arası pek iyi değildi; «bu yüzbaşılar, bu binbaşılar» lâfını sık sık ediyor ve onları küçük görüyordu. Onların yanında kendisine kompleks ge-

. . . . . .

(*) 12 Mart'ın Millî Eğitim Bakanı Şinasi Orel: Albay Orel, 27 Mayıs'ta kurulan Devlet Planlama Teşkilâtının müsteşarlığını, sıkıyönetim ile birlikte sürdürdü. Meclis'in girişte, sağdaki bölmesinin alt katı sıkıyönetim ve üst katı Planlama oldu. ş.k.

Levent Şahverdi Arşivi

liyor, cehaletini anlıyordu. Paşa'nın esasen düşüncesi başkaydı. Bir gün Komite toplantısında, beklenen bomba patladı.

Komite'ye sırası gelen genç bir yüzbaşı başkanlık ediyor, diğer bir yüzbaşı da konuşuyordu; devrimlerden, Atatürkçülük'e dönüşen, milletin kaderini değiştirmekten bahseden yüzbaşıya Paşa daha fazla dayanamadı, oturduğu yerden müdahale etti: «Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez. Vazifemiz DP iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti. Çağıralım İsmet Paşa'yı iktidarı devredelim; biz de kenara çekilelim...» dedi. Öteden beri Paşa'nın fikri buydu: «İsmet Paşa'ya iktidarı devretmek» her fırsatta bunu söylüyordu. Kenara çekilmek sözü bizi avlamak için bir tuzaktı. Paşa'ya sivil döneme geçildiği zaman ordunun en yüksek kademesi vaad edilmiş ve bu duyulmuştu. İktidarın sorumluluğunu çekemeyen ve bu yük altında ezildiğini hisseden ve bunu rahatlıkla açıklayan Paşa bir an önce kendini emniyete almak istiyordu. Yüzbaşının cevabı çok sert ve kırıcı oldu; aylardır birikmiş, dolmuş kırgınlıklar boşalıyordu: «Paşa'm siz istediğiniz yere gidebilirsiniz, kimse sizi zorla tutmuyor. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi, fonksiyonunuzu idrak edemediğiniz bu topluluk bir İhtilâl Meclisi'dir. Burada herkesin rütbesi ve sıfatı eşittir ve birdir; İhtilâl Meclisi üyeliği... Burası kışla değil, siz de general değilsiniz; oturduğunuz yerden müdahale etmeyin, fikriniz varsa, söz alın ve kürsüden söyleyin. Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilâl İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defa İsmet Paşa'ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz, kimin malını kime veriyorsunuz; M B. iktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcile-

Levent Şahverdi Arşivi

riyiz. İktidarı zamanı gelince yapılacak seçimleri kazanana devrederiz; önce devrimler yapılacak, sonra da seçimler...» Oldukça uzun süren ve zaman zaman tartışmalara sebep olan bu konuşma, aslında Komite'nin devrimci kanadının, diğerlerine ilk açık taarruzu idi. Paşa münasip bir hedefti. Bu konuşmadan sonra Paşa Komite'ye iki ay gelmedi. Bazı arkadaşlar bu devamsızlığı istifa sayıp, Paşa'nın Komite'den istifa ettiğini resmen açıklamak istedilerse de buna mâni olduk. Paşa bu günü hiç unutmadı ve ondan sonraki bütün çalışmalarını, imkânlarını yüzbaşılardan kurtulmak gayesine yöneltti; neticede Paşa'nın fendi yüzbaşıları yendi. 13 Kasım oldu. 13 Kasım'ın gerçek sebebi budur.

Paşa, uzun boylu, yakışıklı ve erkek görünüşlü bir adamdı; samimi ve mütevazı davranışlarıyla kendisini herkese sevdiriyordu. Orduda Tümen Kumandanı iken, yedek teğmenlerle tavla oynar, sık sık sinkâf ederdi. İhtilâlden sonra da gazetecilerle aynı hava içinde konuşmaya devam etmiş ve onların sevgilisi olmuştu. Generalliğe terfi ettiği gün, «yahu bu iş çok ucuzladı, ben de general olursam, herkes olur...» diyecek kadar sâf ve samimi idi.

Paşa'nın Komite içinde ve dışında akıl hocaları vardı; her konuyu önce onlarla tartışır, daha sonra kararını verirdi. Hazırlıksız yakalandığı zamanlar: «Bana müsaade edin, arkadaşlarla konuşayım» demekten çekinmezdi. Bilhassa profesörlere büyük bir saygısı ve itimadı vardı. Onların fikrini almadan hiçbir işe girişmezdi. Geceleri profesörler ve bazı politikacılarla toplantılar yapar, ertesi günü onlardan aldığı havaya göre hareket ederdi.

Paşa hayatında iki defa kahraman oldu, vatanı kurtaranların arasında yer aldı; 27 Mayıs ve

Levent Şahverdi Arşivi

13 Kasım. Üçüncü denemelerinde tosladı. Bağımsız milletvekili adaylığı ve solcuların liderliği için yaptığı çıkışlar başarısız oldu.

Paşa M.B. iktidarı sona erince evine çekildi bir süre politikayla ilgisini kesti. Köpeğiyle plâjlarda, salonlarda dolaşmaya başladı. Halk kendisini seviyordu: aydınlar Paşa'yı yakinen tanımadıklarından, ondan çok şeyler bekliyorlardı. Paşa'yı rahat bırakmadılar. Memleketin Paşa'ya ihtiyacı vardı; politikaya ve meclise girmeli, tarihi misyonuna devam etmeliydi. Vatanı iki defa kurtarmıştı; şimdi vatan yeniden bir kurtarıcı bekliyordu. Gürsel'den sonra kim Cumhurbaşkanı olacaktı? Elbette Paşa... Bunun için bağımsız olarak adaylığını koyması ve bu yoldan meclise girmesi lâzımdı. Partilere girdiği takdirde Paşa'nın tarafsızlığı, kurtarıcılık rolü zedelenebilirdi. Paşa her zamanki saflığıyla bunlara kandı. Bilhassa, vatanın kendisine ihtiyacı olduğunun belirtilmesi hoşuna gitmiş ve Paşa'nın kararında müessir olmuştu. 27 Mayıs'ta erkeklik uğruna, 13 Kasım'da demokrasiyi kurtarmak için yaptığı hizmetleri bu defa demokrasiyi yaşatmak için devam etmeliydi...

Paşa 1965 seçimlerinde İstanbul'dan bağımsız olarak adaylığını koydu. Sosyete hanımlarından seçim orduları kurdu; yakışıklı Paşa'nın güzel hanımlar arasındaki resimleri gazeteleri süsledi. Beyoğlu Caddesi'nden açık arabalar üzerinde halkı selâmlayarak geçti; kendisini bir kamyon içinde vatanî şarkılar çalan bir orkestra takip ediyordu. Paşa Türkiye'de ilk defa hanımlı, çalgılı bir seçim kampanyası denedi. Basına iyi bir mevzu çıkmıştı. Paşa'nın her hareketi, konuşması halkın çeşitli yönlerden ilgisini çekecek nitelikler taşıyor; köpeği dahil bütün yaşantısı yazılıyordu. Seçim sistemini bilmeyen, bu mekanizma-

Levent Şahverdi Arşivi

nın nasıl işlediğinden hiç haberi olmayan Paşa, mutlaka kazanacağından emindi. Kendisine: «Rauf Orbay dahi müstakil olarak kazanamadı, bu iş zordur...» diyenlere «O devir başkaydı, şimdi halk uyandı, kendisine hizmet edecekleri seçer..» şeklinde cevaplar veriyordu.

Sandıklar açılınca Paşa yanıldığını anladı; seçimleri kazanamamıştı. Bir süre sonra yanındakiler tek tek çekildiler. Paşa sadık köpeğiyle başbaşa kaldı; küstü ve köşesine çekildi, kendisini anlamamışlar ve seçmemişlerdi...

Türkiye'de askerlerden, özellikle popüler generallerden şeklen faydalanmak, son yıllarda moda olmuştu. Fikir alanında oldukça kuvvetlenen Türk solcuları da bu modaya uyarak Paşa'nın peşine düştüler. Paşa'nın psikolojik durumu sola kaymaya çok müsaitti; yenik düşenler ve küskünler sol fikirlerin en kolay aşılanacağı kişilerdi. Ayrıca Paşa her şeye rağmen halkın tuttuğu bir insandı, orduda tanınırdı. Teşkilâtlanmak ve eyleme geçmek safhasına gelmiş olan solcular kısa zamanda Paşa'yla temas kurdular. Bu sıralarda Paşa, gadra uğramış bir kahraman edasıyla evinde oturuyor, ziyretçilerine küfürlerle karışık hikâyeler anlatmakla vakit geçiriyordu. Artık basın kendisinden bahsetmiyor, köpeğinin resimlerini dahi yayınlamıyordu. Eski dostları çoktan toz olmuşlardı. Paşa yalnızdı, kırgındı, küskündü...

Bu durumda olan Paşa'yla solcuların dialog kurmaları çok kolay oldu. Türkiye'yi ancak sosyalist bir düzen kurtarabilirdi. Memlekette potansiyel olarak her şey hazırdı; mesele teşkilâtlanmak ve zamanı gelince eyleme geçmekten ibaretti. Paşa bu hareketin lideri olacak ve yeniden vatanı kurtaracaktı... Eski ve yeni sosyalistlerin, Şevket Süreyya'ların, Doğan Avcıoğulları'nın sadık bir müridi oldu. Paşa bu hizmeti benimsemişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sıralarda kendisine Kontenjan Senatörlüğü teklif edildi. Eski arkadaşı olan ve kendisinin yardımlarını unutmayan Cumhurbaşkanı, Paşa'yı senatör yapmak istiyordu. Zaten Cumhurbaşkanlığı kontenjanının maksadı da; eski arkadaşlara, eski kıymetlere, devlet düşkünlerine Senato kapılarını açmak değil miydi? Paşa böylece Senato'ya girdi. Seçimlerle gelemediği Meclise tayinle gelmişti...

Paşa Senatör olduktan sonra sosyalizm üzerindeki çalışmalarına devam etti. Kafasıyla beraber konuşma lisanı da değişmişti. Arı Türkçe kullanıyordu. Bir zamanlar Komite devrinde «sosyal» kelimesinin kullanılmasına dahi tahammül edemeyen ve: «Bırakın canım şu sosyal lâfını, içtimai deyin» diyerek itiraz eden Paşa'nın konuşmalarını şimdi de senatörler anlıyamıyorlar ve Paşa konuşurken «Paşam bu hangi lisan, Türkçe konuş da anlıyalım...» diye bağırıyorlardı. Paşa gerçekten gelişmiş ve değişmişti. Düpedüz sosyalist olmuş ve Türkiye'yi ancak sosyalizmin kurtaracağına inanmıştı. Solcu yayın organları; bilhassa dergiler, Paşa'nın Senato'da okuduğu (herkesin kanaati buydu, yani Paşa kendisine yazılı olarak verilen metinleri okuyordu) ileri sürdüğü konuları esas alarak yayın yapıyorlar, «Paşa'nın da Senato'da söylediği gibi» diye başlayan makaleler yazıyorlar, kampanyalar açıyorlardı. Tezgâh iyi kurulmuştu ve iyi işliyordu Paşa Senato'da bazı çıkışların, fikirlerin öncülüğünü yapıyor; solcu militanlar da kendisini diğer imkânlardan faydalanarak takip ediyorlardı. Paşa'nın şahsiyeti ve Cumhurbaşkanı Kontenjan Senatörü olması işleri kolaylaştırıyor ve meşru hale getiriyordu.

Devletin güvenlik kuvvetleri Paşa'yı da çember ve takip altına almakta gecikmediler. Bize de geldiği gibi, şimdi kovalanmak sırası Paşa'ya gel-

Levent Şahverdi Arşivi

mişti. Her hareketi kontrol ediliyordu. Hattâ Paşa'ya gizli servis hesabına çalışan, bir yardımcı sekreter de vermişlerdi (*). Saf Paşa bütün hızıyla düşünülen yeni kurtuluş yolu üzerinde çalışıyor ve olup bitenler günü gününe ilgili yerlere rapor ediliyordu. İktidarda olduğu günlerde başkalarını takip ettirmiş ve başkaları hakkında yalan yanlış bilgiler toplamış olan Paşa herşeyden habersiz faaliyetlerine devam ediyordu...

12 Mart'tan sonra bir gece Paşa'yı evinden aldılar, geldiği yere, bir kışlaya götürdüler. Paşa bu işleri çok yapmış ve yaptırmıştı, gece yarıları adam toplamakta tecrübesi vardı. Paşa şimdiye kadar birçok insana aynı muameleyi yapmış ve her defasında, vatan vazifesi yapmış olmanın gururunu duymuştu... Şimdi şartlar ve roller değişmiş, vatanı yeniden kurtaranlar, aynı duygular içinde kendisini alıp götürmüşlerdi...

Paşa altı ay kadar kışlada tutuklu kaldı; soruşturmaya tabi tutuldu ve bir gün serbest bırakıldı. Hemen gazeteciler etrafını aldılar: «Paşam bundan sonra ne yapacaksınız?» diye sordular. Paşa yine espri yaptı: «... Zengin bir insan değilim, fakir de sayılmam, emekli maaşım var; politikaya devam edeceğim...» deyince gazeteciler kendi aralarında, «Paşa erkeklik uğrunda ihtilâle katılmış, solculuk uğrunda hapse girmişti, şimdi de geçim uğrunda politika mı yapacak?» diye konuşmaktan kendilerini alamadılar.

Paşa'nın üçüncü kahramanlık ve vatan kurtarıcılığı denemesi de böyle sona erdi...

. . . . . .

(*) Mit ajanlığını inkâr etmeyen Mahir Kaynak. y.k.

1950 yıllarında Silâhlı Kuvvetler içinde kurulan bir çok gizli örgüte yeni katılım sağlamada, Ordu'nun profesyo-

Levent Şahverdi Arşivi

nel açıdan bölünmüşlüğü çok önemli bir rol oynuyor. Bu, iki sonucu birlikte getiriyor. Bir: Uzunca süre gizli örgüt yalnızca silâhlı kuvvetlerin modernizasyonu amacına yönelik gelişiyor. Ordu'nun modernizasyonu ile toplumun radikal olarak yeniden düzenlenmesinin bir arada olabileceği çok daha sonra kabul görüyor. Bu kabul aynı zamanda ihtilâl kararı demek oluyor. İki: Gizli örgütçüler, örgütlerine, albay rütbesinin üzerinde subay almamaya, generalleri gizli örgütlerine sokmamaya, işin başında ve kesin karar veriyorlar.

Yurt sevgisi bir sonuçtur; ihtilâl yolu, günlük yaşamdaki dengesizlikten geçiyor (*). Kolay konfora giden treni kaçırmak istemeyen karyerist bir yana, her zaman oluyor, ihtilâl yoluna girmek için, günlük ve somut yaşamda, çözümü gereken doyumsuzlukların bulunması zorunlu oluyor; ihtilâlci bilinci, günlük ve somut düzensizliklerin giderilmesinin ancak kapsamlı bir eylem ile, yönetimin toptan ele geçirilmesiyle mümkün olduğunun kavranmasıyla geliyor.

Kırk kuşağı gizli örgütçüleri, az zamanda çok ve büyük işler başarıldığına inançla, girdikleri yeni dönemde, bunu, hem profesyonel ve hem de günlük yaşamda, bulamamış olmanın arayışını anlatıyorlar (**). Ham hayal, yeni yollar aramaya dönüşüyor.

Kırk Kuşağı Gizli Örgütçüleri ile Kırk Kuşağı Solcu

(*) 1960 yıllarının önde gelen öğrenci aktivistlerinden, Teknik Üniversite öğrenci birliği başkanı Harun Karadeniz'in deneyimini aktarmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

«Cemiyet çalışmalarımız önce tamamen öğrenci sorunlarıyla başladı ve sonra yurt ve dünya sorunlarıyla bütünleşerek ilerdi, gitti».

«Her bilinç düzeyi bir eylemi ve her eylem yeni bir bilinci getiriyordu. İşte 1960 - 1970 dönemini böyle yaşadık».

Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul, 1975, s. 16 ve 8.

(**) «Kırk Kuşağı Gizli Örgütçüleri» nitelemesini bilinçle kullanıyorum. Kırk Kuşağı Solcu Aydınları'nı da düşünüyorum. Bu sonuçları, Aydın Üzerine Tezler'in dördüncü kitabında incelemeye çalıştım.

Levent Şahverdi Arşivi

Aydınları arasında, derinden bir bağ kurmak, Türkiye'de bilimin önündeki sorunlardan birisi olmalıdır; her ikisini de Restorasyon Süreci'ne bir tepki olarak ele almak, bir başlangıç sayılabilir. Ordudaki gelişmelerin toplumdaki oluşumlardan bağımsız olmadığını gösterebilmek için böyle bir bağ arayışı gerekli görünüyor.

Kronik ve konjönktürel yıkımın çocukları oluyorlar.

Dündar Seyhan, Boğaz'da Uskumru Köyü'ne batarya komutanı olarak atanıyor. Ne buluyor ve ne görüyor? «Uskumru köyü sokaklarında, yalın ayak, başı kabak, yarı çıplak çocuklar; renksiz, kansız, yoksul kaynaşır, dururdu». On yılda çok ve büyük işler marşını söyledikten sonra ilk görev yeri Uskumru'dan izlenimlerini hatırlıyor: «Tanzimat, Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet... Hepsi, hevesini kursağında bıraktı bu milletin. Yüz yılın baskısı var milletin gönlünde. Kendisine edileni haykıramamış bir türlü»[31]. Sevinçle okuyor ve sevinçle mezun oluyor; Uskumru Köyü'nün gerçeklerini çarpılıyor. «Türk milletinin mücadelede kaderi: Sevin.. Sevin... Burkul! Her sevincin koynunda kalsın». Dündar Seyhan her gizli ihtilâlci türünden, yavaş yavaş, kendi yazgısıyla ulusunun yazgısını özdeşleştiriyor. Sevin.. Sevin.. Burkul: Bu genç subaydır.

Amerikan sosyolojisi, 1950 yılları için bir kavram ileri sürdü: Revolotion in Expectation. Bekleyişlerde Devrim anlamına geliyor; ikinci dünya savaşından sonra insanların daha iyiyi umut etme hakkını kazandıklarını anlatıyor. Bu, türü ne olursa olsun, daha çok bir devrim sürecinden geçmiş insanda görülüyor: Devrim, bireye, daha iyi isteme gücünü ve eksiklikleri giderebilme güvenini veriyor.

Genç subay Dündar Seyhan, bir başkası da olabilir ve gizli örgüte giren subayların çoğunun aynı deneyimi yaşadıklarını biliyorum. Doğu'ya atanıyor ve gidiyor. 1946 yılında Doğu'ya gönderilen her kamu görevlisi yaşıyor ve ihtilâl yoluna girebilmek için, tepki duymayı bilmek gerekiyor: «Sarıkamış'a sardıkça yol dikleşiyordu. Yol dikleştikçe de tren yavaşlıyordu, öyle ki, pencereden bakıyorduk, bir çok yolcular trenden atlıyorlar, bazı işlerini

Levent Şahverdi Arşivi

gördükten sonra tekrar trene biniyorlardı». Kemalist Türkiye'de demir yolları idaresi, günlük tuvalet ihtiyacını, Birinci Dünya Savaşı'nda Enver Paşa'nın doksan bin askeriyle aşamadığı Sarıkamış Dağları'nda, gidergme özgürlüğünü tanıyor. Ancak genç subayın Harp Okulu'nda çok daha büyük umutlarla ve bu tür pitoresk tuvaletli treneri artık geri sayacak bir onlayışla yetiştirilmiş olduğu anlaşılıyor. Şöyle sürdürüyor: «Bu tren cidden benim asabımı bozmuştu. Atatürk Türkiyesi'nde böyle bir trenin mevcudiyetine tahammül edemiyordum». Aslında bilmiyor; daha büyük sinir bozuklukları bekliyor.

«Erzurum dolayları... Batı'daki köyler, Uskumru, Tayakadın vesaire, onların yanında mamur sayılır». Sanki Boğaz'da Uskumru Köyü'ndeki manzara-i umumiyeyi beğenmeyen genç subayı, haline şükretmesi için, Doğu'ya göndermişler; şükretmiyor, isyana hazırlanıyor. «İçlerindeki hayat standardının, birbirinden pek farkı yoktu. Fakat dış görünüş itibariyle doğudakiler, bir çamur, saman, tezek yığınıdır. Bunlar da meydanda olanları.. Bir de toprağın altına gömülmüşcesine yok olanları vardı. Mağara devri insanı, belki daha insana yakışır olanında yaşadı. Fakat ne iyi insanlardı onların içinde yaşayanlar. Ne görmüş geçirmiş, ne mütevekkil.. Ne olgun.. Ne dürüst bir gelişin çocuklarıydı onlar...» Yaşam düzeyine şaşıyor, üzülüyor, insanlarını seviyor.

Şiddetli sevgi, şiddet yoluna açılıyor.

Bu genç subay henüz gizli örgüte karar vermemiş, henüz yer altına inmeyi düşünmemiş; bu nedenle böyle yer altında yaşamayı, bir subaya yakıştıramıyor. Kars'ta bitpazarına iniyor: «Taboncamı sattım. Hanımın kol saatini, tek kat sivil elbisemi, fötr şapkamı, pardesümü ve daha para edebilecek neyim varsa, hepsini, Kars'ın bitpazarına çıkardım. Verdiklerinin hepsi bana 250 lira sağladı. Artık rahattım, çocuklarımı, Erzurum'a gittiğim zaman sokakta bırakmayacaktım»[33]. Görülüyor, ordu ile toplum, birbirinden ayrılmıyor. Kars bitpazarından Erzurum'a dönüş yapıyor. «Sınıf arkadaşlarım, Selahattin Baktıroğlu ve Müştak Kaçmaz, hemen altı ahır olan bir oda kira-

Levent Şahverdi Arşivi

lamışlar, içine bir saç soba kurmuşlar, o zaman subaylara verilen aylık odun istihkaklarını bir araya getirip odayı ısıtmışlar. Erzurum'a inip de çocuklarımı o sıcak odada emniyete aldığım zaman, bu sevgili arkadaşlarımın vefa ve dostluğunu ölünceye kadar unutmamaya karar verdim». Genç subay, altta hayvanların tuvaletinin çıkardığı gazlardan, yukarda odun sobasından, ısınma ihtiyacını sağlıyor. Isınıyor.

Toplum ısınıyor.

Bu sıcaklığın Silâhlı Kuvvetleri etkilemediği ve etkilemeyeceğini düşünmek bilim dışıdır. Türkiye'de bilim yapılabileceğini tekrarlıyorum.

Tezi yazıyorum: Türkiye'de ilericilik-gericilik kavgasının bir akımı, bilimsel bakışı yerleştirmek isteyenlerle, Türkiye'yi tekil olguların mozaiği olarak görmek isteyenler arasında gelişiyor. Bu bağlamda, Barış Davası'nın açılmasını, yalnızca iyi paşa-kötü paşa ikilemi çerçevesinde görmek isteyenler, Osmanlı gerilliğini sultanların kişisel zaaflarıyla açıklayan tutucuların izleyicileri oluyorlar.

Çaresiz insan, acımasızlıkla karşılaşıyorsa yıkılıyor. Çaresiz insan, güvenli ise, bu, engelleri yıkma eğilimlerine yol açıyor.

1940 yıllarında Ordu'nun İsmet Paşa'yı tuttuğu, Türk toplumsal yaşamında, bir safsatadır; Silâhlı Kuvvetler de tutumunu, toplumsal gelişmelerden etkilenerek, değiştirebiliyor. Bu nedenle Silâhlı Kuvvetler'in İsmet Paşa'yı ve partisini, 1959 yılında, 1949 yılından çok daha fazla tuttuğunu söylemenin doğru olacağını düşünüyorum.

Tezi yazıyorum: Mustafa Kemal'in erken ölümü, Türk siyasal düşüncesinde, çok büyük karışıklıkların nedeni oldu. Sığ ve kısır Türk düşüncesi, bir çok gelişmeleri bilimsel olarak çözümlemek yerine, Kemal Paşa'nın biyolojik yaşamının sona ermesine bağlamakla yetindi.

Kemal Paşa'nın erken ölümü, Türk düşüncesinde büyük bir tembelliğin nedeni oldu..

Yer yer yasa sevmez, tarih tutmaz, tekili aşmaz Türk köylüsünü aşamayan Türk aydın, toplumsal dinamikteki

Levent Şahverdi Arşivi

gelişme ve oluşumları bir yana bırakarak, Türkiye'nin içine girdiği restorasyon sürecini, bir yandan Amerikan emperyalizmi ile yakınlaşmayı ve diğer yandan rejimi, muhafazakâr kemalistler olarak nitelendirilebilecek Demokrat Parti'ye devredebilmek için her türlü önlemlerin alınmasını, Demokrat Parti muhalefeti dışında bütün muhalefet kapılarının sıkıca ve şiddetle kapatılmasını, yalnızca, Kemal Paşa'nın vakitsiz ölümüne bağladı.

Soru'yu yazıyorum: Kemal Paşa, 1940 yıllarında da yaşamış olsaydı, ne değişirdi? Restorasyon Süreci ne olurdu?

Tezi yazıyorum: Mustafa Kemal Paşa'nın erken ölümü, Kemalizm'in daha uzun ömürlü olmasına yol açtı.

Tezi yazıyorum: Muhalif Türk düşüncesini, 1950 yılının başlarına kadar Türkiye Komünist Partisi ve 1960 yılının başlarından itibaren Türkiye İşçi Partisi temsil etti ve kanalize etti. Her ikisinin de Kemalist Tarih'in dışında bir tarih anlayışı olmadı.

Tezin uzantısını yazıyorum: 1970 yıllarına kadar muhalif aydın düşüncesi, TKP ve TİP ile kuşkusuz Yön Hareketi, Kemalist tarih anlayışının sahibi ve sürdürücüsü oldu. Özünde Kemalist bakış açısının dışına çıkamadılar.

Tarih anlayışı, muhalefetin turnusol kâğıdı oluyor: Bağımsızlık kitabı.

Devam ediyorum: Cumhuriyet Ordusu'nun politika ile ilgisinin 27 Mayıs ile başladığı görüşü gerçeklere hiç uymuyor. Bir bir gerici safsata niteliği taşıyor. Politikayla ilgilenmek ve müdahale için hazırlanmak, Türk Ordusu'nun geleneğinde var. Toplumdaki tartışma ve çatışmaların derinleştiği zamanlar, Silâhlı Kuvvetler bu tartışmaların etkisiyle bölünüyor ve politize oluyor.

Muhsin Batur, 1946 yılında Hava Harp Akademisi'nde öğrenci bir yüzbaşıdır; anılarında şunları yazıyor: «1946 seçimleri büyük gürültülerle yapılmış, sonuçlara itiraz edilmişti. Biz de sınıfça parti çekişmelerini izlemeğe başlamıştık. İç politika ile ilk ilişkimiz böyle başladı. Sınıf yumuşakça ikiye bölündü. Bir bölüm, yeni kurulan Demokrat Parti liderlerini, bir bölüm ise CHP'yi ve liderlerini tut-

Levent Şahverdi Arşivi

maya başladı»[30]. Batur bu kadar biliyor; karyerist bir subay, ancak radikal ve yurt sevgisi yüksek subayların karşılıklı kırımından sonra, 12 Mart 1971 tarihine doğru ön plana çıkabiliyor.

Aslında gizli örgütler bu tarihte kurulmaya başlıyor. Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar ile birlikte yayınladığı ve gerçekten pek çok değerli «İhtilâlin İçyüzü» adını taşıyan çalışmasında, yakın zamanda Türk Ordusu'nda gizli örgüt kuruluşları için 1946 seçimlerini bir dönüm noktası olarak ileri sürüyor. «21 Temmuz 1946 günü cereyan eden seçim rezaletinin karşısında büyük infiale kapılanlar meyanında, ordunun bilhassa genç subayları vardı»; İpekçi ve Coşar böyle bir gözlemle başlıyorlar[31]. Kuşkusuz seçim tartışmaları, harekete getirici bir etken oluyor ve bir birikimin üzerine gelmesi gerekiyor. Şöyle sürdürüyorlar: «Bir ay sonra yeni terfi ve tayinler, Ankara'da yurdun dört tarafından gelen ve aynı şekilde cüşünen bazı subayları Kara Kuvvetleri Karargâhı'nda toplamıştı. Ortak fikirler ve hisler, bunları kısa zamanda birleştirmişti. Sık sık bir araya geliyor, memleket meselelerini tartışıyor, dertleşiyorlardı. Toplantı yerleri umumiyetle Kurmay Binbaşı Şefik Erensü'nün eviydi» (*). Bu örgütten birisi, Albay Seyfi Kurtbek, 1950 seçimlerini garantiye alabilmek için istifa ettirildi ve Demokrat Parti listesinden önce milletvekili ve sonra da bakan yapıldı.

Demokrat Parti, bütün iddiaların tersine, iktidara gelirken, Silâhlı Kuvvetler içindeki gizli örgütlerle işbirliği yaptı ve gizli örgüt elemanlarını içine alarak hükümetinde bakan olarak görevlendirdi.

(*) Ankara örgütünde şu subaylar yer alıyor: Kurmay Albay Şeref Konuralp, Kurmay Albay Seyfi Kurtbek, Kurmay Yarbay Necip San, Kurmay Binbaşı Şefik Erensü, Kurmay Binbaşı Cemal Yıldırım, Kurmay Binbaşı Pertev Gökçe, Kurmay Binbaşı Kenan Esengin, Kurmay Binbaşı Mehmet Ali Aytaç, Kurmay Yarbay Celâl Erikan, Kurmay Binbaşı Hakkı Atıl.

Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, İhtilâlin İçyüzü, İstanbul, 1965, s. 15 - 16.

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'da gizli örgüt daha düzenli çalışma yollarını aradı ve buldu (*). Güvenlik içinde ve devletin istihbarat örgütlerinden uzak bir çalışma yeri bularak toplantılarını sürdürdü. İpekçi ve Coşar, İstanbul örgütünün çalışma ve toplantı yeri konusunda şu bilgileri veriyor: «Toplantılar için Milli Emniyet Teşkilâtı'nın Parmakkapı'daki lokalinden faydalanıyorlardı. Aralarında oradaki Emniyet Grubu'nun başkanı vardı. Bu suretle görüşmeleri tam bir emniyet içerisinde cereyan ediyordu» (**). Türkiye'de dönem

---

(*) İstanbul'da Harp Akademileri'nde Kurmay Albay Cavit Çevik'in liderliğindeki gizli örgütte şunlar yer alıyor: Kurmay Albay Kami Akınan, Kurmay Binbaşı Naci Aşkun, Kurmay Yarbay Memduh Taşmaç, Kurmay Yarbay Tevfik Doğantan, Kurmay Binbaşı Nazım Akın, Kurmay Binbaşı Fuat Pulak, Kurmay Yarbay Ethem Baransü, Hava Kurmay Binbaşı Nevzat Gökeri, Hava Kurmay Binbaşı Zeki Zarakol, Kurmay Yarbay Kami Gürtan, Faruk Ateşdağlı, Ahmet Başta

Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, op. cit., s. 16.

1940 yılları gizli örgütçülerden Cemal Yıldırım, emekli olduğu bir zamanda, 1957 yılında, 9 Subay Olayı ile birlikte tutuklanıyor ve yargılanıyor. Ancak 1950 yılları gizli örgütlerine girdiğini gösteren bir işaret yok.

Albay Ateşdağlı, 1957 yılındaki gizli örgütün en yüksek rütbeli mensubu oluyor. Aydemir, «eskiden 1949 yılında Seyfi Kurtbek tarafından hazırlanan bir komitede görev aldığını biliyordum» diyor ve hâlâ bu eski komitede çalışabileceğinden kuşkulanıyor.

Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 41.

Albay Ateşdağlı, 1957 yılında ortaya çıkan 9 Subay Olayı'ndan kaygı duyuyor ve Ordu'dan ayrılıyor.

Dündar Seyhan, Ahmet Yıldız'dan «eski bir ihtilâl esnafı olmakla daima iftihar eden» bir subay olarak söz ediyor; «vaktiyle İsmet Paşa'ya karşı kurulmuş bulunan İhtilâl Komitesi içinde daha teğmen iken vazife alanlardan biriydi» diyor.

Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, op. cit., s. 55.

Böylece 1940 yılları gizli örgütçülerinden yalnız Ahmet Yıldız'ın 1960 Devrimi'nde yer aldığı saptanabilmiş oluyor.

(**) «After every revolution marking a progressive phase in the class struggle, the purely repressive character of the state power stands out in bolder and bolder relief».

K. Marx. The First International and After. Penguin, 1974, s. 207.

Levent Şahverdi Arşivi

var; MİT, hükümeti devirmek isteyenler için en güvenli toplantı yeri oluyor.

«İstanbul Grubu daha teşkilâtlı bir şekilde çalışmak lüzumunu duydu. Bunun için aralarından bir başkan ve bir de kurmay başkanı seçmeye karar verdiler. Yine Parmakkapı'daki Milli Emniyet Teşkilâtı'nın lokalinde toplandıkları bir gece seçimi yaptılar. Aralarında en büyük rütbeyi Cevdet Sunay taşıyordu. Nitekim oylamaya katılan 12 subayın beşi reylerini Cevdet Paşa'ya vermişlerdi. Fakat diğer yedisi, grubun fiili lideri Albay Cevik'i seçiyordu, başkanlığa. Cevdet Sunay, sonucu olgunlukla karşılamış, çoğunluk Cavit Cevik'i seçtiğine göre onun başkanlığında çalışmaya hazır olduğunu söylemişti. Kurmay başkanlığına ise oybirliği ile Cemal Yıldırım getiriliyordu»[24]. İstanbul'daki gizli örgüt, kuşkusuz Ankara'dakilerle de bağlantı içinde, ihtilâle karar veriyor.

İhtilâl yapmak, sözünü etmek kadar kolay değil. Halk Partisi'ne karşı yapılıyor; CHP güvence olamıyor. DP ise henüz kendisi güvenceye muhtaç görünüyor. Fahri Belen bulunuyor. 1960 sonrasındaki girişimler türünden, iş bir yüksek rütbeli subaya kalınca, görüşmeler başlıyor. Görüşmeleri izliyor ve sonunda muhtemel ihtilâlin lideri muhalefet lideri Celâl Bayar'la görüşüyor. «Cemal Yıldırım'ın temasta bulunduğu DP'lilerden İş Bankası Müdürü Selahattin Güvendiren vasıtasıyla Yusuf Ziya Öniş'in Büyükdere'deki evinde bir toplantı tertipleniyor ve Celâl Bayar, Korgeneral Fahri Belen'i burada karşılayıp kendisi ile uzun bir görüşme yapıyor»[25]. Sonunda Seyfi Kurtbek ve Fahri Belen'in Demokrat Parti milletvekillikleri kesinleşiyor.

Orhan Erkanlı'nın da anlatacakları var. Bir bölümü şöyle: «1950 seçimlerini DP kazanınca zamanın kumandanlarının grup halinde İsmet Paşa'ya gelerek 'Paşam Ordu

---

27 Mayısçılar, 1960 yılından sonra, solcuları daha iyi izletebilmek için Milli Emniyet örgütünü geliştirdiler, Milli İstihbarat Teşkilâtı'na çevirdiler: maaşları artırdılar. Devletin gücünü artırmış oldular: 27 Mayıs'tan sonra, MİT'in en önemli işlerinden birisi gizli örgütçü subayları izlemek oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

emrinizdedir' dedikleri ve samimiyetle Paşa'dan emir bekledikleri, Paşa'nın bu teklifleri reddettiği bir hakikattir»[40]. Diğer bölümü de şöyle: «Başka bir subaylar grubu adına bir heyetin Kristal Gazinosu'nda, Bayar ve Menderes'le görüşerek 'genç subaylar sizinle beraberdir, biz sizi desteklemeğe hazırız, eğer iktidar devredilmezse müdahale edeceğiz, hiç bir şeyden korkmayın' şeklinde teminat verdikleri de ayrı bir gerçektir». Ortaya çıkıyor; Silâhlı Kuvvetler toplumdaki tartışmaların dışında kalamıyor.

Orhan Erkanlı'dan bir başka aktarma yapmam gerekiyor; Erkanlı «dikkati çekmek isterim» diyor. «Bizim örgütlenmeye başlama tarihimizde, DP iktidarının zirveden aşağıya doğru kaymaya başlayış tarihlerinin aynı yıllara rastladığına dikkati çekmek isterim». Doğru; dikkat çekmeye değiyor. Demokrat Parti, iktidarına güvence veren cuntanın önde gelenlerini önce kritik ve önemli görevlere getiriyor ve sonra, yarattığı umutları kırarken, aynı subayları, pasif görevlere aktarıyor. Fahri Belen kısa bir zaman içinde bakanlıktan ve milletvekilliğinden ayrılıyor; Albay Kurtbek bakanlığı tadıyor ve bırakıyor. 1950 yıllarının ortalarına kadar, Türkiye'de sözü edilebilir bir muhalefete rastlanmıyor.

CHP hep, başkalarının muhalefetinden kâr çıkarmaya çalışan bir partidir.

Erkanlı, muhalefetin başladığı 1950 yılları ortaları için, özellikle 1956 yılını kastederek, Türk Ordusu içinde «bir sürü gizli kuruluş olduğundan hiç şüphe yoktur» diyor. Şüphe edilmemesi gerektiğine inanıyorum. «Memleket buhranına girdiği zaman Ordu'da birbirinden habersiz örgütler kurulur, bunların bir kısmı tesadüflerle birleşir, aksiyona geçer, bir kısmı kaybolur, gider». Aslında kaybolanların da, büyük nehirlere ulaşamadan kaybolan su'lar türünden, bir katkıları var. Toprağın altının kurumasını önlüyorlar.

«Biz de bir süre sonra, ikinci bir gizli örgütle irtibat kurduk ve birleştik. Örgütün ilk ismi 'Atatürkçüler Cemiyeti' idi»[41]. Birleşmenin en itici gücü, bir anlamda motoru,

Levent Şahverdi Arşivi

iktidar perspektifi'dir; aynı amaç yolunda çoğalmayı dayatıyor.

1960 öncesinin Silâhlı Kuvvetler içinde gizli örgütler tarihi, bir anlamda, birleşmeler tarihi oluyor. 1960 yılının hemen sonrasındaki başarısız iktidar girişimlerinin tarihi ise birleşememenin, ayrılmanın ve dönmelerin tarihini veriyor.

Ancak tarihçi bir garip yaratıktır; bir çok gizli örgütün var olduğunu saptamakla yetinemiyor. 27 Mayıs 1960 tarihinde iktidarı alan örgütün izini sürmek ve kökünü bölmek gereğini duyuyor. Gazeteci Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, 1954 yılı Kasım ayında, Tuzla'da Uçaksavar Okulu'nda iki yüzbaşının konuşmasına kadar iniyorlar: «Neden bir akıntıya kürek çekelim Orhan? Konuşmayı bırakalım, işi fiiliyata dökelim. Mücadele edelim. Cemiyet iki kişiden doğar. Birleşelim, teşkilât kuralım. Mücadele edelim, mücadele»[42]. Böylece 1950 yıllarının gizli örgütü ortaya çıkıyor. Gizli örgütün üçüncü üyesi Yüzbaşı Süreyya Yüksel oluyor. Bunu İpekçi ve Coşar şöyle yazıyorlar: «İşte Yüzbaşı Dündar Seyhan ile Yüzbaşı Orhan Kabibay o gece Uçaksavar Okulu'ndaki odalarında aldıkları kararı derhal tatbike başlıyorlar». 1956 yılına gelindiğinde, İstanbul'da, Harp Akademisi'nde, Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı ile Naci Asutay, Kurmay Yarbay Faruk Güventürk, Nuri Hazer, Necmi Bek, Rıza Akaydın, Kurmay Binbaşı Dündar Seyhan, Şükrü İlkin, Necati Ünsalan, Rauf Gökçe, Kurmay Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Kemal Güner, Mükerrem Erensü, gizli örgütü oluşturuyor. Güventürk başkan, Seyhan sekreter ve kıdemli ihtilâlci Ateşdağlı onursal başkan oluyorlar.

Buradan devam edilebilir; 27 Mayıs'a giden yolda 9 Subay Olayı, bir duraktır. Gizli örgütler çöküyor ve dağılıyor. Üzerinde durmayı gerekli görmüyorum; gizli örgütle ilişkiye giren bir kurmay binbaşı'nın, Samet Kuşçu'nun kendisine güven duyulmadığını anlayınca paniğe kapılmasından ve ihbarından doğuyor. Bundan sonra 27 Mayıs'ta asılan başbakan Adnan Menderes ile 27 Mayıs'ta tutuldüğu Harp Okulu'nun penceresinden kendini atarak intil-

Levent Şahverdi Arşivi

har eden İç İşleri Bakanı Namık Gedik'in hırsız-polis oyunu, gülünçlü oyun yazarlarını hâlâ bekliyor. Samet Kuşçu, gizli örgütten kaçtığı gibi, başbakan ve diğer yetkililerden de kaçıyor.

9 Subay Olayı'nda, zamanın gizli örgütün başkanı olan Yarbay Faruk Güventürk de tutuklanıyor. Bunu da o kadar önemli görmüyorum. Daha önemlisi var; Yarbay Güventürk dahil diğer tutuklu subaylara, tutuklanma sırasında, üstlerinin yardımı kayda değiyor. Hemen her yerde, yüksek rütbeli suboylar, gizli örgüt mensuplarını, yönetime vermek yerine korumayı seçiyorlar. Binbaşı Ata Tan'ı tutuklamak için görevli Albay, «çok üzgünüm Ata, seni tevkif ediyoruz» diyor. Tam tutuklayacakları zaman, yargıç üsteğmenin, binbaşının üzerini aramaya başlayacağı zaman, Binbaşı Tan'ın cebinde, diğer gizli örgüt üyelerinin telefon ve dolayısıyla isimlerini bildiren defter olduğu sezliyor; bu sırada iki yüksek rütbeli subay, yargıç üsteğmeni, «doğru mu, acaba? Bir daha telefon et» diyerek dışarıya çıkarıyorlar. Sonra iki albay, binbaşının ceplerini boşaltıyorlar. Biri «ceplerinde ne varsa boşalt» diyor. İpekçi ve Coşar yazıyor: «Kolordu Kurmay Başkanı Şevket Aslan, Ata Tan'a bu şekilde hitap ederken, Albay Zeki Akdinn da, masanın üzerindeki cep defterini alıyor, gürül gürül yanan sobanın içine fırlatıyordu. Ata Tan'ın ceplerinde de başka bir şey yoktu zaten...» Bu ayrıntıdan şu sonucu çıkarıyorum: 1958 yılından itibaren Türkiye'de bir başka devrimci objektivite oluşuyor.

Fakat burada devrimci objektiviteyi incelemek yerine, Uçaksavar Okulu'na dönmek gereğini duyuyorum. Uskumru Köy'de batarya komutanlığından Sarıkamış'a giderken tuvaleti dağda treni Kemalist Türkiye'ye yakıştırmayan, daha sonraki anılarına koyduğu başlıkla, «Gölgedeki Adam» Yüzbaşı Dündar Seyhan yazıyor: «Türkiye'yi Kobibay hiçbir şeyle mukayese edemiyecek kadar çok seviyordu». Gölgedeki Adam, Yüzbaşı Orhan Kobibay'a söylüyor: «Akıntıya kürek çekiyoruz. Boşuna cana çürütüyoruz. Türkiye ancak aksiyon ile kurtulur. Bu aksiyonu gös-

Levent Şahverdi Arşivi

terebilecek yaradılışta insanlar olduğumuzu zannediyorum. Bunun için gizli bir cemiyet lâzımdır. Ve bir gizli cemiyet en az iki kişiden kurulur, neden seninle bu cemiyeti teşkil eden iki kişi olmuyoruz?»[4] Orhan Kabibay, cevap vermiyor. Bunun yerine şunlar oluyor: «Kabibay ayağa kalktı... Elimi tuttu, birbirimize sarılarak öpüştük». Gizli örgüt öpüşerek kuruluyor.

Uyku tutmuyor. «Orhan Kabibay ile o gece sabahı etmişizdir. İhtilâle karar veren nihayet iki topçu yüzbaşısıydı. Hangi kadro ile ihtilâli yapacaktık?» İktidara giden yolda çoğalmak gereğini duyuyorlar. 12 Eylül yıllarının İzmir Bölgesi Sıkıyönetim Komutanını buluyorlar.

«İhtilale karar verdiğimiz gecenin sabahında, Kabibay'la kararımızı Yüzbaşı Süreyya Yüksel'e açmaya niyetlendik». Gölgedeki Adam, Süreyya Yüksel'i, «korkunç derecede Batı kafalı, Türkiye ruhlu, zekâ ve kabiliyetleri üstün derecede inkişaf etmiş, karakteri steril kalmış» bir subay olarak tanıyor. «İlk yemin, üçümüz arasında yine aynı odada edilmiştir» diyor. Üç yüzbaşı bir gizli örgüt oluyorlar. Bunun sevincini duyuyorlar ve duyduklarını yazıyor: «Sanki, dünya nimetlerini yeni gören ve varlığını henüz idrak eden insanların sevinci ve huzuru içinde idik. Vatana karşı vazifemizi yapmışcasına, bitirmişcesine tatmin edilmiş bir ruh haleti içinde bulunuyorduk. Birbirimize güveniyor, birbirimize dayanıyor, birbirimizi seviyor ve en tatlısı, bu güvenç, bu dayanç ve bu sevgi ile Türkiye'mizin geleceğine mutlu ve aydınlık getireceğimize inanıyorduk». Sanki arınmış insanlardan söz ediyor. Dündar Seyhan hiç devrim yapmıyor; ancak devrimin anındıracağını yazıyor.

Orhan Kabibay, bir çok denemeden sonra, son olarak, 12 Mart Hükümeti'ne siyasal destek toplama işlerini üzerine alıyor. Süreyyo Yüksel, 12 Eylül'ün İzmir Bölgesi sıkıyönetim komutanı oluyor. Dündar Seyhan, 27 Mayıs'ı kaçırıyor ve 22 Şubat'ta yenildikten sonra, Süreyya Yüksel ve Haydar Saltık türünden arkadaşlarının yönetime geldikleri 12 Eylül'e destek olmaya ve destekçi toplamaya

Levent Şahverdi Arşivi

çalışıyor (*). Bakışsız profesyonel ihtilâlciler, her ne pahasına olursa olsun iktidara gelmek istiyorlar; olmazsa, iktidarın kesrine razı oluyorlar.

Yalnızca genel çizginin mantıksal ucunu gösteriyorlar.

27 Mayıs'a yol açan gizli örgütün ilk iki yemincisinin 12 Mart ve 12 Eylül Müdahaleleri için destek örgütlemeye çalışmaları bir nitelik değişimini göstermiyor; gizli bir has-

---

(*) «Gençlik kuruluşları, kadın kuruluşları, dernekler, Erim'e sempati beslemekten çok, olayların gelişmesini kuşku ile karşıladıkları için 'suskun' bir vaziyet aldılar. Devreye girilmesi, kamuoyunun oluşturulması gerekiyordu. Bu işi Erim'in yakın dostu, o zamanlar İstanbul CHP Milletvekili Orhan Kabibay üzerine aldı».

«Orhan Kabibay, eski bir 27 Mayıs'çıdır. Kabibay'ın evi, o sıralarda bir karargâh oldu».

«12 Mart'ın hedefine ulaşması için elden gelen gayret esirgenmiyordu. Kabibay, sık sık toplantılar tertip ederek, kurulacak olan 12 Mart Hükümeti'nin desteklenmesini sağlıyor, telefonun başından ayrılmıyor, bildirileri, TRT'ye buradan aktarılıyordu».

«Kabibay'ın bir haftalık çabası boşa gitmedi. TRT'nin her haber bülteninde bir kaç kuruluşun, Erim'i destekler anlamda bildirileri yayınlanıyor, kamuoyunun desteği alınıyordu. Kabibay daha sonra Hükümet kuruluşuna, yani işin kulisine de girdi».

Kurtul Altuğ. 12 Mart ve Nihat Erim Olayı. Ankara, 1973, s. 7.

Dündar Seyhan, Süreyya Yüksel ile Haydar Saltık'ın uçaksavarcı olduklarını düşünerek, 12 Eylül Komutanlarına destek toplamaya çıktı. Ölümüne kadar sürdürdü. Aynı işi yapan bir başkasını daha bulmak mümkün oluyor.

Hasan Cemal, 19 Eylül 1980 tarihli Günlüğü'nde, 27 Mayısçı Albay Ekrem Acuner'in Cumhuriyet'e gelerek şunları söylediğini kaydediyor: «Son derece dikkatli olunması gerekir; çünkü meydana gelebilecek provokasyonlarla sertleşmeye yol açabilir... O zaman da demokratik rejime geçiş daha da uzayabilir... İşleri zorlaştırmaktan kaçınmak ve özellikle Evren Paşa'yı desteklemek yerinde olacaktır». Bunları söylüyor, görev yaptığına inanıyor. Hasan'ın sözleriyle, «ve her zamanki habaecan ama biraz da esrarengiz havasıyla» gidiyor.

Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, Ankara, 1986, s. 66.

Levent Şahverdi Arşivi

talığın açığa çıkmasını anlatıyor. Yirminci yüz yılda Türk devrimcilerini, sığ bir teori ile şiddetli eylem resmediyor.

Şiddet, parçalanmaktan doğuyor: Çekirdeğin parçalanması çok büyük bir enerjinin doğmasına yol açıyor. En büyük enerji ise teorik ayrışımdan doğuyor. 27 Mayısçıların, zamanlarına göre, anlamlı bir ayrışımları yok. Devirmek istedikleri yönetimin teorik özüne hiç bir itirazları görülmüyor; yalnızca uygulamadaki düzensizliklerden rahatsızlık duyuyorlar.

1950 yıllarının gizli örgütçüleri de iki dayanak arayışı arasında gidip geliyorlar: CHP ve Hiyerarşik Komuta Düzeyi. Her iki dayanak arayışı da, teorik ayrışımlarının çok önemsiz olmasından ileri geliyor. Her iki dayanak arayışı da, risk dağıtımını sağlıyor.

İhtilâl yolu, bir riskli ve yürekli yürüyüştür; sonunda kaybetmek var. İhtilâl yolunda kayıp, kumar masası kaybına benzemiyor; kaybeden ihtilâlcinin başını alıyorlar. CHP desteğini sağlamak ya da hiyerarşik komuta düzeyi içinde hükümet değişikliğini sağlamak, hükümeti devirmeyi düşünen gizli örgütçü subaylar için bir yaşam sigortası (*) oluyor.

Yaşamı reddetmenin yoğunluğu, teorik ayrışımın şiddetine bağlıdır.

Teorik ayrışımın körlüğünde, CHP ile cephe, 12 Mart ve 12 Eylül ile beraberliğe dönüşüyor. Bunda Orhan Kabibay, Dündar Seyhan ve Ekrem Acuner ile benzerlerinin, örgüt bağlarını yitirmiş olmalarının da etkisi var.

Örgüt, bağlı bir biçimde ve oyakta tutabiliyor.

1956 yılına geldiklerinde, iş, gizli örgütü büyütmek

(*) «Evvelâ Uçaksavar Okulu'nda denedik».

«Çoğu sistemin devrilmesi taraftarı idiler».

«Fakat metodu sorduğumuz zaman ordu yüksek kademesini işgal edenlerin davaya el uzatmalarını, en uygun hal çaresi olarak, tavsiye ediyorlardı».

«Bu tavsiye şekli, hiyerarşik nizama inanmış olanların genel anlayış tarzına uygundur. Herkes, derece derece sorumluluğu kendi üstündeki kademeye kaymış görmek ister».

Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, op. cit., s. 47.

Levent Şahverdi Arşivi

olarak görünüyor; tekrar edilmesinde yarar var, henüz «ihtilâl» sözcüğü ağızlara alınmıyor. İpekçi ve Coşar da yaptıkları değerli araştırmada bu saptamayı doğruluyorlar: «O sıralarda ihtilâl kelimesi ağızlara alınmamaktadır henüz. İlk hedefleri orduda bir ıslahatı gerçekleştirmekti. Başlaki kumandanların çoğundan müşteki idiler. Onlar iktidardan gelecek emirlere körü körüne itaat eden birer hizmetkâr olarak görüyorlardı. Ayrıca orduda suistimal, ahlâksızlık ve liyakatsizliklerin çoğaldığını büyük bir ızdırap duyarak izliyorlardı. Buna bir son vermek gerekiyordu»(*). Bunun için çoğalma yollarını aradılar.

Talat Aydemir ile Dündar Seyhan bir araya geliyorlar ve gizli örgütlerin birleşme kararı alınıyor (*). Bundan sonra, 1957 yılından itibaren «ihtilâl» sözcüğünü, kendi aralarında telâffuz etmeye başlıyorlar.

(*) «Ordu'da bizim gibi teşkilâtlanmış subay toplulukları olup olmadığını istihbar etmek bizim için hayati önemi haizdi».

«Aydemir'le lokantada buluştuk. Aydemir, gizli kapaklı ve örtülü konuşmaya tenezzül etmeden, bana karşı tam bir güven içerisinde açıkça konuşmuştur. Ankara ve İstanbul'da bazı arkadaşlarla mutabakata vardığını, bir teşkilâtın kurulması lâzım geldiğini, teşkilâtın gayesinin ihtilâl yapmak olduğunu ve bu lüzumu memleketin mevcut şartlarının empoze ettiğini anlattı».

Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, op. cit., s. 56.

«Durumu kendilerine (örgüt üyelerine, y.k.) açıkladım, herkesin fikrini ayrı ayrı aldım. Bütün ihtimalleri ayrı ayrı söyledim.»

«Sonra bana keşke birleşmeseydik, diyebilirlerdi. Fakat hepsi de itirazsız birleşme fikrini kabul ettiler. Bu durumu Dündar Seyhan'a bildirdim».

«Beşiktaş iskelesinin üzerindeki kahvede toplanıldı. Biraz görüşmeden sonra orası emniyetli bulunmadığı için Üsküdar'a geçildi. İskelenin yanında yüksek bir binanın üst katındaki pastahanede şu arkadaşlar toplanmıştık: Ben, Rafet Aksoyoğlu, Sezai Okan, Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Orhan Kabibay, Ahmet Yıldız, Halil Kayalı».

«Ben üç ay için Paris'e gittim. Yerime komite başkanlığını, diğer komite ile kesin olarak birleşinceye ve ben gelinceye kadar Sezai Okan yapacaktı».

Talât Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968. s. 39-40.

Levent Şahverdi Arşivi

PLANSIZ VE LİDERSİZ VE KANSIZ : KEMALIST DEMOKRATİK DEVRİM (*)

27 Mayıs'ın uygulama safhası artık herkesin malûmudur. Bu konuda gerçeğe yakın yazılar yazıldı, tekrarlamanın faydası ve mânası yoktur ve bu kitabın maksadı dışındadır. Yalnız, 27 Mayıs'dan önceki çalışmaların, toplantıların, görüşmelerin mahiyeti ve ihtilâl öncesi fikirlerimiz hakkında bir fikir vermek üzere, muhtelif zamanlarda ve toplantılarda alınmış olan kararların bir özetini yapmak isterim.

Hiçbir zaman yazılmayan, hafızalara işlenen bu prensip kararları şöyleydi :

1. İhtilâl kansız olacak, suçlular özel bir mahkemede yargılanacaklar.

2. Meclis dağıtılacak.

3. Bütün partiler kapatılacak.

4. Askeri bir idare kurulacak.

5. Süratle bir «İnkılâp Meclisi» teşkil edilecek ve Askeri Cunta ile berabor memleketi idare edecek.

6. Yeni bir Anayasa hazırlanacak.

7. Dinin politikaya alet edilmesi, din istismarı derhal önlenecek, uluslararası bir İslâm konferansı toplanarak dinde reform imkânları araştırılacak.

8. Planlama teşkilâtı kurulacak. En kısa zamanda; sosyal, ekonomik ve kültürel konuları kapsayan «Millî Kalkınma Planı» hazırlanacak ve uygulama bu plân dahilinde yürütülecek.

9. Atatürk devrimleri müsamahasız uygula-

. . . . . .

(*) *Orhan Erkanlı, Anılar.... Sorunlar... Sorumlular..., İstanbul, 1972, s. 14-18.*

Başlıktaki sözcüklerin hepsi, Orhan Erkanlı'nın anlatımında var; yan yana getirerek başlık yaptım.

Levent Şahverdi Arşivi

nacak. Kemalizm ilmi bir doktrin haline getirilecek.

10. Silâhlı Kuvvetler, üniversite, basın, devlet teşkilâtı gibi temel müesseselerden başlanmak üzere, kamu hizmeti gören bütün kuruluşlar, reorganizasyona tabi tutulacak.

11. Hazırlanacak Millî Kalkınma Planı ile koordineli bir şekilde, sosyal ve ekonomik konularda gerekli görülen reformlar yapılacak.

12. Halk ile devlet, idare edenlerle edilenler arasındaki kopmuş bağlar, idarî reform yapılmak suretiyle yeniden kurulacak. Memurlar çağdaş seviyeye getirilecek ve idarenin müessiriyeti sağlanacak.

13. Mânevî boşluğumuzu dolduracak, bölge, din, ırk, mezhep ayrılıklarından doğan parçalanmaları önleyecek, millî birliği kültür ve ülkü alanında sağlayacak tedbirler alınacak.

14. Millî servetlerimizin ve kaynaklarımızın, boş duran iş gücümüzün harekete geçirilmesi, istihsale yöneltilmesi için yeni bir düzen kurulacak. Halk çalışmaya sevk edilecek.

15. Sosyal adalet ve sosyal güvenlik temin edilecek. İşsizlik, ihtiyarlık ve sağlık sigorta sistemi bütün vatandaşları içine alacak biçimde tesis edilecek.

16. Dış politikada, mevcut antlaşmalara sadık kalınacak ve daha bağımsız bir politika izlenecek.

17. Özel teşebbüs ve devletin faaliyet sahalarını ayıran, devletçiliğe öncelik veren bir ekonomik sistem uygulanacak.

18. Ağalığa son verilecek, gerekirse doğu ile batı arasında insan mübadelesi yapılacak.

19. Aşırı cereyanlar, bunların doğmasına ve yaşamasına sebep olan ortam ıslah edilmek su-

Levent Şahverdi Arşivi

retiyle önlenecek, Kemalizm devletin hâkim görüşü haline getirilecek.

20. Zamanı gelince serbest seçimler yapılarak, iktidar, kazanan partiye devredilecek.

İhtilâl sonrası için, yukarda esaslarını belirttiğim hususdan başka bir hazırlığımız, plânımız yoktu. Esasen olamazdı; tarih boyunca hiçbir ihtilâlci grubun, hükümet programları gibi teferruatlı bir plânı, hele yazılı bir plânı olmamıştır. Bunu deneyenler hatalarını hayatlarıyla ödemişlerdir. 22 Şubat ve 21 Mayıs ayaklanmalarını hazırlayanlar, biraz da 27 Mayıs'dan aldıkları yanlış dersler ve intibalar nedeniyle, ihtilâl sonrasını plânlamaya, dosyalar hazırlamaya, kadroyu tesbit etmeye gayret etmişler ve sonunda bu dosyalar nedeniyle mahkûm olmuşlardır. Dosyalı ihtilâl, darbe olmaz. İhtilâllerin ilk ve değişmez hedefleri: Önce mevcut iktidarı yıkmak ve ihtilâlin güvenliğini sağlamaktır. Yıkılan iktidarların enkazını temizlemek, güvenliği sağlamak süresi içinde, ihtilâl idaresinin ayrıntılı plânı, kadrosu tamamlanır.

Elbette her ihtilâlin bir yönü, gayesi olmalıdır. Sadece yıkmak ve yıkılan yere oturmak için ihtilâl yapılması düşünülemez. Ancak bu yönün, hedefin mutlaka klâsik ölçülere uygun olarak ve sağ, sol, orta v.s... gibi sözlerle ifade edilmesi de gerekli değildir ve hattâ zararlıdır.

27 Mayıscılar'ın ihtilâl sonrası için bir plânları yoktu, fakat ekseriyetin fikrine dayanan prensipleri vardı. Kurulması tasavvur edilen İnkılâp Meclisi; yeni ve çağdaş bir yönetim kurarak Türkiye'nin sorunlarını her yönüyle ve kökten ele alacak niteliklere, kabiliyetlere sahip bir topluluk olacaktı. Böyle bir kadronun memlekette mevcut olduğuna ve zamanı gelince bu kişilerin bulunarak hizmete davet edileceklerine inanıyor-

Levent Şahverdi Arşivi

duk. Cunta güvenliği sağlarken, bu meclis gerekli program ve planları tamamlayacak ve derhal uygulamaya geçilecekti.

Esasen 28 Nisan olaylarından sonra memleket anormal bir döneme girdi, hiçbirimiz tekrar toplanıp, konuşmak imkânını bulamadık; ekseriyetimiz örfi idare emrinde idik, vazifelerimizin başından ayrılamazdık. Haberleşmeler ve irtibat, kuryeler vasıtasıyla temin ediliyordu.

O tarihte bir liderimiz, başımız yoktu. Bir süre lider olarak tanıdığımız Cemal Gürsel, Kara Kuvvetleri Kumandanlığından ayrılmış ve İzmir'e yerleşmişti. Örgütümüz başlıca iki şehirde; Ankara ve İstanbul'da faaliyet halindeydi. İstanbul'da görev Ankara'ya nazaran daha kolay olduğu halde, kuvvetimiz yeterli, teşkilâtımız tamamdı. Ankara'da ise, ihtilâl uygulaması daha zor ve tehlikeli; buna mukabil kuvvet durumu şüpheliydi.

27 Mayıs bilinen biçimde ve bu şartlar altında başladı ve başarıldı. Ortamın hazır oluşu, hareketin az kuvvetle yapılmasına rağmen baskın tarzında ve cesaretle uygulanışı, Silâhlı Kuvvetlerin verilen emirleri süratle yerine getirmeleri başarının temel sebepleridir. Mukavemet fırsatı bulunsa ve silâhlı çatışmalar olsaydı, netice yine değişmezdi, fakat çok kan dökülürdü. Daha sonraları birçok kişiler, ihtilâlin kansız oluşunu, ihtilâl sonrası bakımından tenkid etmişlerdir. Belki de kan dökülseydi, sonuçlar daha başarılı ve faydalı olabilirdi... Bu hususda kehanette bulunmak yersizdir. Ancak bir noktayı unutmamak ve idrak etmek lâzımdır; mukavemet görülmez, kimse size karşı çıkmazsa nasıl ateş edersiniz, nasıl katliâm yaparsınız? Suçsuz veya suçluyu nasıl ayırırsınız? Kaldı ki, biz önceden mecbur kalınmadıkça silâh kullanmamaya, suçluların yargılanmasına kesinlikle karar vermiştik.

Levent Şahverdi Arşivi

İhtilâl kararı verilince sorun çıkıyor: Dayanak. Derhal dayanak arayışı başlıyor. 1950 yıllarının gizli örgütü, 1940 yıllarının gizli örgütünün hem devamı ve hem de karşıtı oluyor: Önce İsmet Paşa'yı dayanak kabul ediyor. Gizli Örgütçü subaylar, 1940 yılarının ikinci yarısında İnönü'yü devirmek ve 1950 yıllarının ikinci yarısında ise, tekrar iktidara getirmek kararını alıyorlar.

Burada görünürdeki gerekçe, hükümeti yönetmenin güçlükleri olabilir; hep, bunlar ileri sürülüyor. Bu gerekçenin gerçeği yansıttığını sanmıyorum, kurmay subay dünyanın bütün sorunlarını bildiğine inanıyor; İsmet Paşa'da yaşam sigortası arıyorlar. Ayrıca İnönü ve Partisi'nin o sıralarda savunur göründüğü düşünce sistemine ayrı düşmüyorlar.

1957 seçimlerinden hemen öncedir; İsmet Paşa, değil destek olmak görüşmeyi bile reddediyor[45]. İnanılması zor; ancak bilimin cekicliği burada yatıyor, İsmet Paşa'nın reddetmesine karşın, arayış sürüyor. 1950 yıllarının sonunda iktidar arayışı içinde olan gizli örgütçü subaylar, iktidardan yirminci yüz yılın ilk on yılındaki öncülerinden daha ayrışık olmadıklarını gösteriyorlar; sanki hâlâ muhalefet ile iktidar iç içe yaşıyor. Sanki partiler, henüz bir ayrışmayı göstermiyor. Gizli örgüt içindeki arkadaşları tarafından «Makarios» denilen, o sıradaki örgütün lideri Yarbay Faruk Güventürk, ihtilâlin başına geçmesi için, devirmek istedikleri hükümetin Milli Savunma Bakanı Şem'i Ergin'i buluyor. Güventürk, devirecekleri hükümetin Milli Savunma Bakanı'na gidiyor ve «bir tabancam var, onunla emrinizdeyim» diyor[46]. Şem'i Ergin ise, «ben basit bir avukatım, bir ihtilâle liderlik yapabilecek adam değilim» diyor; yine de düşünmüş olduklarından dolayı teşekkür ediyor. Teşekkürünü, kendisine ihtilâl liderliği öneren subayı, güvenlik kuvvetlerine haber vermeyerek gösteriyor.

Bir hükümetin savunma bakanı, kendisine, ihtilâl liderliği önerenleri ihbar etmiyor: Devrimci Objektivite.

Peki kim ihbar ediyor? Samet Kuşcu'nun ihbarı ile başlayan 9 Subay Olayı ve tutuklaması, İnönü'ye cephe önerisinden bir kaç ay ve Şem'i Ergin'e ihtilâl liderliği

Levent Şahverdi Arşivi

verilmesinden bir kaç gün sonra başlıyor (*). 1950 yıllarının o andaki gizli örgüt lideri Faruk Güventürk ile 1940 yılları gizli örgütünün kurmay başkanı emekli Albay Cemal Yıldırım dahil dokuz subay tutuklanıyor. Sonunda, gizli örgütü çözemiyorlar; ihbar eden binbaşı Samet Kuşçu'nun mahkûmiyetiyle bu dava kapanıyor.

Ancak net bir durum ortaya çıkıyor: 9 Subay Olayı ve tutuklamalar, gizli örgütün dağılmasına neden oluyor. Önde gelenler dış görevler alıyorlar: Dündar Seyhan, Washington'a, Talat Aydemir, Kore'ye gidiyorlar. Gizli örgüte, güvensizlik duvarını aşarak girmiş olan Sadi Koçaş, Londra'ya tayin çıkarıyor.

Bir çekirdek her zaman kalıyor. Dış görevlere gidenlerin yerine, dış görevlerini tamamlayanlar geliyor. Albay Sami Küçük, Albay Muzaffer Yurdakuler ve diğerleri, dış görevden dönüyorlar. Görev alıyorlar.

Toplumsal koşullar, Ordu'yu zorluyor.

16 Ocak 1958 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı bir açıklama yayınlıyor. Aktarmaya başlıyorum: «Türk Silâhlı Kuvvetleri mensupları arasında büyük sayıda tevkiflerin yapılmış olduğu ve binaenaleyh geniş ölçüde bir takım tertiplere girişilmiş bulunduğu yolunda ortada mübalâğalı şayialar dolaşmakta ve bu şayialar ecnebi memleket ajansları tarafından da neşredilmeye başlanmış bulun-

---

(*) Birisi Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş, diğeri Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'ydu. Ben bu isimlere itimat etmiyordum. Faruk Ateşdağlı da aynı fikirdeydi».

Talat Aydemir'in Hatıraları, op. cit., s. 49.

Gizli örgütçüler, başından, Samet Kuşçu'ya ve bu arada 12 Mart'ın Başbakan yardımcısı Sadi Koçaş'a güvenmiyorlar. Fazla bilgisi yok.

Cephe önerilen İsmet Paşa'nın ihbar etmiş olması mümkün mü? Soru ortada duruyor.

İsmet Paşa'nın sırdaşı, eski bakan ve politikacı, bir sohbetimizde bana, 1930 yıllarında, yüksek rütbeli subayların Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir örgüt kurduklarını, İnönü'ye liderlik önerdiklerini, İnönü'nün, yirmi dört saat içinde örgütlerini dağıtmalarını, aksi durumda, Gazi'ye haber vereceğini söylediğini anlatmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Madanoğlu'nun İhtilâl Gerekçesi: Erkeklik

Günler geçiyor, ihtilâl lâfı herkesin ağzında gittikçe yayılmaya başlıyor ve gerek halktan, gerek ordunun alt kademelerinden bu yolda gelen baskı artıyordu. Fakat teşkilât, aralarında yüksek rütbeli bir subay bulunmadıkça harekete teşebbüsün çok tehlikeli olacağını düşünerek kesin hazırlıklara girişemiyordu.

Listedeki ilk isim olan Özdilek ikna edilememişti. Şimdi sıra ikinci generalde: Madanoğlu'ndaydı. Bu görev de Yarbay Orhan Kabibay'a düşüyordu.

14 Mayıs sabahı Kara Kuvvetleri Kumandanlığının ikinci katındaki odasında çalışmakta olan Lojistik başkanı General Madanoğlu, karşısında Kore'den tanıdığı Kabibay'ı bulmuştu.

«Gel be Orhan, dedi, iyi ettin de geldin. Zaten canım sıkılıyordu, nedir bu vaziyet, ne olacak bu memleketin hâli...»

Madanoğlu'nun bu karşılayışı ile derhal meseleye girmek imkânı doğmuştu. Evvelâ dertleştiler. Sonra Kabibay:

«Paşam, dedi, size bir sual soracağım. İşler bu hale geldikten sonra siyaset yoluyla düzelebilir mi? Yoksa memleketi bu durumdan kurtarmak için tarafsız bir kuvvetin, meselâ ordunun müdahalesi gerekmiyor mu?»

Madanoğlu:

«Eh dedi, galiba bu gidişle müdahale lüzumu hâsıl olacak...»

«O halde dinleyin Paşam... Ben aslında buraya çok önemli bir ifşaat ve teklifte bulunmak

. . . . . .

Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar. İhtilâlin İçyüzü. İstanbul. 1965. s. 155 - 159.

Levent Şahverdi Arşivi

üzere geldim. Cevabınız «Evet» olursa tarihe vazifesini yapmış bir insanın haysiyeti ile geçersiniz «Hayır» olursa, ifşa edeceğim sırrı ölünceye kadar muhafaza edecek kadar kalleş olmadığınızı biliyorum.»

Madanoğlu şaşırmış, parlak siyah gözlerini açmış, karşısında heyecanını gizleyemiyen Yarbaya merakla bakmıştı:

«Nedir, yahu söyle...»

«Ordunun müdahalesi gerektiğine inandığınızı söylemiştiniz Paşam... Bizim kuvvetli bir teşkilâtımız var. Her ân bu müdahaleyi yapabilecek durumdayız. Bizimle var mısınız?»

«'Biz' dediğin kimlerdir? Kimler var aranızda?»

«Paşam, aramıza katılmayı resmen kabul etmedikçe arkadaşlarımın isimlerini vermeye yetkili değilim.»

«Yahu iyi hoş ama... Bak Orhan, ben akşamları yatağa yattığımda bir tümenim olsa şunu şöyle yapar, bunu böyle eder diye hayale dalarım. Ama hiç aklımdan günün birinde bu hayalin birdenbire hakikat olacağı geçmezdi. Şimdi birdenbire nasıl karar vereyim? Seni sever, güvenirim. Fakat nihayet sen bir şube müdürüsün, ben de lojistik başkanı... Biz ne halt ederiz... Elinizdeki kuvvetlerin ne olduğunu bilmeden nasıl karar vereyim?...»

«Herşey hazır paşam, siz iltihak etseniz de etmeseniz de bu iş nasıl olsa yapılacak. Fakat ben sizin de bizimle beraber olmanızı istiyorum Paşam...»

«Peki yahu, bari bir gece müsaade et de düşüneyim...»

«Olmaz Paşam, derhal karar vermelisiniz. Arkadaşlar neticeyi bekliyorlar...»

Madanoğlu'nun tereddüt geçirmekte oldu-

Levent Şahverdi Arşivi

günu hisseden Kabibay neticeye varmak için maşrû bir yalan uydurmakta bir mahzur görmedi:

«Gürsel teşkilâtımızda idi... İzmir'e giderken «Benim yokluğumda Madanoğlu aratmaz» demişti bize...»

Madanoğlu:

«Peki ulan, dedi, şarta muallâk kabul ediyorum...»

«Nedir şart Paşam?...»

«Kuvvetinizi, plânlarınızı öğrenirim, baktım ki bana uygun değil, ben kaçarım arkadaş... Açıkça söyleyeyim... Bana kalleş deme... Ama sizi ölünceye kadar ele vermemeye söz veriyorum... Akşama arkadaşlarınla eve gel, konuşalım...»

Kabibay, Madanoğlu'nun odasını sevinçle terketti... Gerçi içinde henüz bir tereddüt vardı ama, hiç değilse bu temas, ilk adımda Özdilek'ten de daha ileri bir netice vereceğe benziyordu. Derhal arkadaşlarını buldu, durumu anlattı.

O gece Kabibay'ın, teşkilâtın Ankara'daki vaziyetini bilen Acuner ile birlikte Madanoğlu'na gitmelerini ve kendisine plânları, teşkilâtları ve ellerindeki kuvvetleri hakkında izahat vermesini kabul ettiler.

14 Mayıs akşamı Madanoğlu'nun kapısını çalan Kabibay ve Acuner, Paşa'nın evde olmadığını hayretle görüyorlardı. Fakat herhalde gelecekti. Dışarda bekleseler şüphe çekebilirlerdi. İçeri girip oturmayı uygun buldular. Biraz sonra Madanoğlu nefes nefese geldi... O gece İstanbul'dan dönecek eşinin, evde böyle bir toplantıdan haberdar olmaması için istasyonda karşılamaya gitmişti. Bir bahane bulup hanımı ahbaplardan birinin evine yollayacaktı. Fakat eşi trenden çıkmamış, o da biraz gecikmişti.

Kabibay ve Acuner, Madanoğlu'na plânlarını

Levent Şahverdi Arşivi

anlattılar, Ankara'da anlaştıkları birlikleri sıraladılar. Başlangıçta Madanoğlu müteredditti:

«Ben bu işe yetmem arkadaşlar, benden büyük rütbe lâzım,» diyordu.

Fakat tereddüdü kısa sürdü:

«Ulan peki, bu iş de erkeklik uğruna olsun... Kabul ettim...» dedi...

Tam bu sırada hepsi heyecanla irkildiler: Sokak kapısı dışardan bir anahtarla açılmak isteniyordu. Madanoğlu ihtiyatlı davranmış, kapıyı sürgülemişti. Fakat anahtarla açılamıyan kapı evvelâ zorlanıyor, sonra ziller çalınmaya başlıyordu.

Derhal yerlerinden fırladılar. Madanoğlu, Kabibay ile Acuner'i yatak odasına gizledi. Sonra merakla kapıyı açtı. Karşısında eşi vardı...

Madanoğlu'nun eşine gözükmeden o gece evden sıvışan Kabibay ve Acuner sevinçliydiler... Generalsiz kalan teşkilât nihayet 10 gün sonra bir başka Cemal Paşa'ya kavuşmuştu.

maktadır». Yalnızca Dokuz Subay olduğu açıklanıyor. «Hakikat şudur ki tevkif edilenler, hepsi İstanbul'da olmak üzere dokuz kişidir. Bunlar da biri emekli olarak 3 albay, bir yarbay, 4 binbaşı ve bir yüzbaşı'dan ibarettir». İhtilâl olmayacağı ve girişimin çok sınırlı olduğu konusunda güvence verilmek isteniyor. «Tahakkuku takdirinde aziz milletimizin maddî ve manevî her sahada mesut gelişmesini sekteye uğratacak ve hattâ vatanımızın emniyetini tehlikeye düşürebilecek mahiyetteki bu gibi hareketlerin şanlı ordumuzun küçük bir birliğinde daha asla mekes bulamayacağı her türlü şüpheden varestedir». Bu güvence yetmiyor; «aksine olarak bu gibi bedbaht cüret ve tasavvurların Silâhlı Kuvvetlerimizin bütün mensuplarınca infial ve nefretle karşılanacağı» ilân ediliyor.

İlân doğru çıkmıyor. İsmet Paşa cephe önerisini, Şemi Ergin lidorlik postunu reddediyor. Gizli örgütçüler çaresiz kalıyorlar ve ihtilâl yapıyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

On yıl geriye yeniden dönmem gerekiyor. 1950 yıllarında ilk gizli örgüt önerisini yaptığı kabul edilen Dündar Seyhan'ın genç subaylığının ilk on yılının sonucunu, tekrarlamak durumundayım: «Ordudaki subaylık hayatım on seneye varıyordu. Ne umut etmiştim.. Neler bulmuştum. Adeta, bezgin bir ruh taşımaya başlamıştım». Bu değerlendirmeden sonra kendisine kızmaya ve kendi kendine konuşmaya başlıyor: «Ordu böyle kalacak... Memleket böyle sürünecek... Ve sen, omuzunda rütbeler, elinde kırbaç, altında kısrak ve kızak, aralarında kasıla kasıla, bir şeymiş gibi dolaşıp duracaksın... Öküz kollarıyla ikmal planları hazırlayacaksın... Değiştirmek lâzım bu gidişi, yüzbaşı, değiştirmek!» Kendi kendine homurdandığı anlaşılıyor: «Evet, bu gidiş değişmelidir ama sen kim oluyorsun?» Bir umut, bir tutamak arıyor; bu izlenimi veriyor.

Arayan buluyor. Bu umutsuzluk anlatımından en çok bir sayfa sonra, bir umut parlıyor. Aktarıyorum: «1949 ve 1950 seneleri, Amerikan devletinin, uyuşmuş politikasından sıkılınerek, dünyanın gerçek gidişini idrak ettiği devre rastlar»[12]. Yüzbaşı Dündar Seyhan'ın uyanışı, Amerika Birleşik Devletleri'nin uyuşukluğu bırakmak için sıkılınişine denk düşüyor. Gölgedeki Adam, savaşın sonunda Roosevelt'in ölümüne ve Truman'ın başkanlığına seviniyor: «Roosevelt'in Eurosia'yı, adeta Ruslara teslim eden sakim tutumunun menfi tesirleri eski dünyada kendini yer yer göstermeye başlamıştı. Komünizmin dünya hakimiyeti yolunda, Makyavel'in görüşüne uygun bir siyasetle her türlü vasıtayı mübah addedercesine adım adım ilerlemeleri, Truman ve etrafındakileri ayıltmış ve intibaha getirmiş olacak ki, İkinci Dünya Harbi'nin bittiği günlerden beri, komünizmin Orta Doğu'ya yayılmasına, her türlü tehlikeyi göze alarak karşı koymuş Türkiye'ye de yardım elinin uzatılmasına karar verilmişti». Türkiye'nin Orta Doğu'da komünizmin gelişmesini önlemesi karşılığında, Truman Doktrini çerçevesinde, Amerikan yardımının Türkiye'ye girmeye başlamasını sevinçle karşılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Gerçekten de, 1950 yıllarında Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri yardım proğramında çok önemli bir yer tutuyor. Bir Amerikan kaynağı, Türkiye'nin, diğer az gelişmiş ülkeler arasında, askeri yardım açısından ikinci ve ekonomik yardımda ise üçüncü sırayı aldığını saptıyor. Özellikle 1950 yıllarında Türkiye, Birleşik Devletler'in uluslararası askeri ve ekonomik programında bir vitrin işlevini görüyor. Truman Doktrini Birleşik Devletler'in Türkiye ilgisini, muhtemel dış tehlikeler ile sınırlı tutarken, bunu izleyen Eisenhower Doktrini ise, içerden gelebilecek tehlikeler karşısında da Amerikan ilgisinin uzanabileceğini ilân ediyor. Böylece Türkiye'deki Amerikan askeri personel ve malzemesi, Türkiye'yi dıştan ve içten gelebilecek tehlikelere karşı korumayı misyon biliyor.

1950 yıllarında pek çok kullanılan deyişle, özgür dünyanın lideri, Türkiye'nin özgürlüğünü garanti almaya katkıda bulunmak istiyor. Özgür dünyanın liderinin Türkiye'nin özgürlüğüne son derece duyarlı olduğu bir zamanda, 1960 yılında, daha sonra 1980 yılında kaldırılıncaya kadar «özgürlük bayramı» olarak kutlanan 27 Mayıs oluyor.

Türkiye'de özgürlük bayramının kaldırıldığı 1980 yılında, Amerika Birleşik Devletleri Senatosu için bir özel rapor hazırlanıyor. Bu raporun bir sonucunu yazıyorum: «A review of Turkey's military problems leads to the conclusion that despite the size of its mimitary force, it would bu extremely difficult for Turkey effectively to perform its NATO missions because of equipment obsolescence and problems with spare parts»[1]. Birleşik Devletler Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu için araştırma yapan uzmanlar, Senato'ya sundukları raporlarında, Türkiye Silâhlı Kuvvetleri'nin, NATO görevlerini yerine getiremeyecek bir durumda olduğunu kesinlikle ifade ediyorlar. Buna malzemenin hurda düzeyde eksikliğini ve yedek parçalarının bulunmamasını, gerekçe olarak gösteriyorlar. Ayrıntılı araştırmaların sonucu olan bu rapora göre, Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni, NATO misyonlarını yerine getirebilecek bir duruma sokmak, hem Birleşik Devletler'in ve hem de Tür-

Levent Şahverdi Arşivi

kiye'nin ekonomik kapasitesinin dışına düşüyor. Burada, bir umut görünmüyor.

Senato Raporu, Türkiye ile müzakereleri yürüten Amerikan askeri ve sivil personelin görüşlerine uygun olarak, Türkiye'nin, NATO görevleri dışında bir Ordu yapısını oluşturmasını öneriyor. Bu konuya geleceğim.

Aynı raporda şu cümle de yer alıyor: «The United States cannot walk away from its role in the region and cannot find an effective surrogate»[49]. Birleşik Devletler'in bölgedeki rolünü bırakamayacağı ve diğer yandan da bir etkin naip, surrogate, bulamadığı ifade ediliyor. İfade etmek, kuşkusuz, tarüşıldığını gösteriyor. «It could not be in the interests of the United States or of Alliance to abandon the role assumed in 1947». 1947 yılında, Truman Doktrini ile, kabul ettiği rolu bırakmasının Birleşik Devletler'in ve İttifak'ın çıkarlarına uymadığı yazılıyor. Birleşik Devletler, Batı Almanya'nın, bir «naip» olarak, bu sorumluluğu almak istemeyişini, «it would appear not just hard but probably impassible to tempi. Bonn onto the chaky ground where Washington has become mired» cümlesiyle dile getiriyor[50]. Bonn'u, Washington'un çamura bulandığı kaygan topraklara sevketmek, yalnızca güç değil, muhtemelen imkânsız görünüyor; Batı Almanya, Fransa'dan çekindiği için, henüz Türkiye'de siyasi sorumluluk almak istemiyor.

Devam etmeden önce bir parantez açmam gerekiyor. Türkiye Üzerine Tezler'in ikinci kitabında, hiç bir belgeye dayanmadan, muhtemelen 1967 yılında, Birleşik Devlet'in Türkiye sorumluluğunu Batı Almanya'ya devretmiş olduğunu ileri sürmüştüm. Bu sonuca, yalnızca ekonomik istatistikleri inceleyerek ve dünya dengesindeki gelişmelere bakarak varmıştım. 1980 yılına ait Birleşik Devletler Senatosu için hazırlanan rapor, bu öngörüyü hem doğruluyor ve hem de düzeltiyor. Şu anda Batı Almanya, Batı Dünyası için, Türkiye Masası'nı oluşturuyor. Şu aşamada bulgularını ve önerilerini, Birleşik Devletler'e sunmak gereğini duyuyor.

Ancak Amerikan kaynaklarının bu tür bir değerlendirme yaptıklarından emin olunmasını istiyorum. Ne yazık,

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'de resmi dış politika ideolojisinin dışında bir «muhalif» dış politika değerlendirmesi de bulunmuyor. Kuşkusuz, dış politikanın yönelişlerinde ayrı düşünce ve önerî var; bunu onlatmıyorum. Değerlendirme planında, Türkiye'de, «muhalif» düşünce, resmi bakış ile çakışıyor. Türkiye'nin «stratejik» önemine ve bu önemin değişmezliğine ve hatta değiştiği zaman da yalnızca artış yönüne bir dinamik gösterdiğine «muhalif» bakış, resmi bakış kadar ve zaman zaman da daha inatla inanıyor. Bunun değişmesi gerekiyor; değiştirmek durumundayım.

«The outlook for the Turkish - American alliance indicates pressures for further disengagement». CIA'nın Türkiye uzmanlarından George Harris, 1945 - 1971 yıllarını incelediği ve «Troubled Alliance», Sorunlu İttifak, başlığıyla ikinci baskısını 1976 yılında yayınladığı çalışmasında, bunları ileri sürüyor: «Türko-Amerikan ittifakının geleceği, daha fazla çözülme yönünde baskı içeriyor»[31]. Kuşkusuz, Türko-Amerikan ittifaktaki çözülmenin gidebileceği bir sınır var; Harris, bunları ekliyor. İttifakın kopması, breaking of alliance, beklenmiyor. Bunun yerine Türkiye'nin Amerika ile özel bağlarının tedricen erozyonu, a gradual erosion of Turkey's special ties with America, söz konusudur; Türkiye'nin dış bağlantılarının odağı, Batı Avrupa'ya yöneliyor. «By the end of the decade, therefore, the United States may come to play a role roughly on a par with that of West Germany in relation to Turkey. In essence, this shift of emphasis can be accomplished without fanfare within NATO»[32]. Harris, 1970 yıllarının sonunda, Birleşik Devletler ile Batı Almanya'nın Türkiye bakımından rollerinin bir birine denk olacağını tahmin ediyor. Bu role değişimin de NATO içinde gürültüsüz bir biçimde, gerçekleştirilebileceğini tahmin ediyor; aslında ise öneriyor.

Yine 1980 yılına geliyorum: 12 Eylül oluyor. Profesör İlhan Öztrak hep 12 Mart veya 12 Eylül dönemlerinde hatırlanıyor ve hükümete sokuluyor. Bu kez Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü sıfatını da alıyor ve Mayıs 1982 tarihinde Birleşik Devletler'de yayınlanan Time Dergisi'ne bir demeç veriyor. Şimdiye kadar hiç üzerinde durulmamış

Levent Şahverdi Arşivi

olan bu demeci, Profesör Öztrak'ın kişiliğinden daha önemli buluyorum (*). İlerdeki yıllarda bu açıklamanın bir çok çözümlemeye temel olacağını düşünüyorum. 12 Eylül Hükümeti'nde sözcü Profesör Öztrak, Time muhabirine şunları söylüyor: «Türkiye komünizmin kucağına düşerse Batı da birşey yapamaz. Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan olayları bunu göstermiştir»[33]. Hükümet adına yapılan bu açıklamanın, Türkiye'nin resmi ve «muhalif» dış politika görüşüne taban tabana zıt olduğunu tekrarlamak durumundayım. Çünkü Türkiye'nin dış politika bakışı, Türkiye'nin her olayda artan stratejik önemine ve hiç bir zaman komünizme terkedilemeyeceği varsayımına dayanıyor. Şunlar ekliyor: «Türkiye Portekiz ya da İspanya durumunda, konumunda, olsaydı faşist ya da komünist rejimden bu ka-

---

(*) Bunun nedenleri var: Öztrak'ın Time açıklaması, 3 Mayıs 1982 tarihinde yayınlanan Yankı Dergisi'nde de yer alıyor. Bundan bir ay önce 3 Nisan 1982 tarihinde ise, 12 Eylül Lideri Evren, Bursa'da, günlerce onceden çok önemli olacağı duyurulan, konuşmasını yapıyor. Burada Evren, «karşımızda bir düşman var, bu devleti yıkmak isteyen iç düşman» diyor. Düşmanın büyük olduğunu düşünüyor ve «12 Eylül son şansdır» diye ekliyor. Komünist Partisi'ne izin verilmeyeceğini ilân ediyor.

Nazlı Ilıcak'ın bu konuşmadan hayal kırıklığına uğradığı anlaşılıyor. 4 Nisan 1982 tarihinde, Evren'in konuşmasını öğrenmeden önce, 3 Nisan 1982 sabah yazdığını ekleyerek, başyazısını yayınlıyor. «12 Eylül'ün 27 Mayıs'ın uygulamalarından farklı olduğu görülmektedir» dedikten sonra «aslında devlet başkanımızın her beyanı sıfatı dolayısıyla mühimdir» sözleriyle konuşmayı önemsemediğini belli ediyor.

Nazlı Ilıcak, Devlet Başkanı'nın Konuşmasından Evvel..., Tercüman 4 Nisan 1986.

Mehmet Barlas ise, başyazısına «Son Şans» başlığını koyuyor. «Devlet Başkanı Orgeneral Evren'in Bursa konuşmasında, hiç tartışmasız kabul edilmesi gereken cümle, '12 Eylül Türkiye'nin son şansıdır' şeklinde olamıydı» diyor.

Mehmet Barlas, Son Şans, Milliyet, 4 Nisan 1982.

Bütün bunlar, Öztrak'ın sözlerinin, bir ortak değerlendirme olduğunu ve geçmişi bulunduğunu göstermeye yetiyor.

Evren'in Bursa Nutku ile Mehmet Barlas'ın «Son Şans» yazısını, bu bölüme ek olarak veriyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

dar korkmayabilir, onların da üstesinden geleceğimizi düşünebilirdik. Ama bu jeo-politik durumda bize kimse yardım edemez» (*). Şimdiye kadar Türkiye'nin jeo-politik durumu, Türkiye'nin komünizme terkedilemeyeceği ve bunun için Batı'nın ve özellikle NATO'nun her türlü riski göze alacağı görüşüne yol açıyordu. Artık görüş tümüyle tersine dönüyor: Türkiye'nin jeo-politik durumu nedeniyle, komünizm karşısında, Batı'nın Türkiye'yi yazgısıyla başbaşa bıraktığı sonucu çıkarılıyor.

Tekrarlamak durumundayım: Bir; Amerika Birleşik Devletler, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin NATO misyonunu yerine getiremeyeceğini açıklıkla ve kesinlikle belirtiyor. Türk Ordusu'nu NATO misyonunu yerine getirecek bir düzeye çıkarmanın imkânsız ve gereksiz olduğunu ileri sürüyor. İki: NATO'nun resmî doktrinine göre, temel misyon caydırıcılık olarak nitelendiriliyor. Caydırıcılık ise, bir sosyalizm tehdidine karşı önleyicilik olarak anlatılmak isteniyor.

(*) Profesör Öztrak'ın Time Dergisi'ne demecinden şu aktarmayı bir T.C. yurttaşı olarak, üzüntü ile ve bir araştırıcı olarak da büyük bir tadla aktarıyorum. Artık Türkiye'de burjuva bakış açısının, her türlü demokrasi ile bağlantısını kesmiş olduğunu ileri sürüp duruyorum; 12 Eylül Hükümet Sözcüsü Prof. Öztrak, bunu açıkça dillendirmekte hiç bir sakınca görmüyor.

«Türkiye'ye faşizm gelirse belki halk başlangıçta, kısa bir süre bir rahatlama hissedebilir. Fakat kısa süre sonra hatalar ortaya çıkar. Hatasız bile olsa halkta değişiklik isteği başlar. Bu ise ülkede marksist bir diktaya yol açar. Marksistler, bir faşist rejimin yarattığı havadan yararlanarak aslında hiçbir zaman yanlarına alamayacakları halk kitlelerini kazanabilirler. Türkiye'deki yöneticiler bu büyük tehlikeleri göze alamayacak kadar tecrübe ve bilgi sahibi akıllı kişilerdir».

Yankı Dergisi, 3-9 Mayıs 1982, Sayı 579, s. 7.

Bir: Faşizm halkta rahatlama yaratır. İki: Ancak ne yazık, hata yapılabilir. Üç: Bundan komünizm çıkar. Mantık. İşte bu; faşizmin kendisine bir itiraz yok. «Hatasız faşizm» olsa hep istenecek; «hatalı demokrasi» hataları kendi içinde eritiyor. Fakat, «hatalı faşizm» komünizme yol açıyor.

Bundan Silâhlı Kuvvetler'in müdahalelerinden sonra, yönetimi CHP ya da AP liderlerine teslim etmesinin, bir temel nedeni görülmüyor mu?

Levent Şahverdi Arşivi

Sosyalizm tehdidinin, dışardan bir Sovyet müdahalesi biçiminde ya da içerden bir sosyalist iktidar için kalkışma türü arasında tam bir açıklık yok; zaman zaman ikisinden birisi kestediliyor. Üç: zaman içinde aynı tarih kesitinde, 12 Eylül Rejimi'nin Başkanı Evren 12 Eylül'ün Türkiye için son şans olduğunu ilân ediyor ve 12 Eylül Rejimi Hükümet Sözcüsü Profesör Öztrak da, Birleşik Devletler ve özellikle NATO'nun bir rejim değişikliğinde Türkiye için savaşa girmeyeceğini söylüyor. Öztrak, Batı kapitalizminin Türkiye kapitalizmi lehine bir savaş riski almayacağını ileri sürerken Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne komşu oluşunu gerekçe olarak gösteriyor; ancak ne Evren'in Türkiye Devleti'ni yıkmak isteyen «iç düşman» nitelemesi, ne de Öztrak'ın dış basına açıklaması, bir «Sovyet tehdidi» tonu taşımıyor. Bu üç net saptamadan çıkarılacak sonuçlar bir yana, önce, ortaya çıkan tablonun çözümlemesi gerekiyor (*). Deneme zorundayım.

Parantez açmam gerek; Türk ilericileri, başta Sovyetler Birliği olmak üzere, diğer sosyalist ülkeleri, Kuzey Amerikan jargonuyla «Doğu Kampı», yalnızca bir sosyalist model olarak ele aldılar. Tek başına bunun yanlış olduğunu söyleyecek durumda değilim; «Sovyet Modeli» her zaman bir model gücünü koruyor. Ancak bu kadar değil; bununla yetinmek kısırlık ve kıraç bir kültür oluyor. Aynı zamanda kuruluşla ilgili bir tarihi var; Sovyet Modeli'nin bu tarihten ayrı düşünmek zor. Sovyetler Birliği'ni yalnızca bir «model» olarak görüp, On Dokuzuncu yüz yıldan başlayan akışı inkâr etmek, ilerici hareketler tarihini yoksullaştırmak sayılmalıdır: öyle sanıyorum. Dahası var; Amerika Birleşik Devletleri her adımını atarken, her hareketinde, başta Sovyetler Birliği, tümüyle sosyalist sistemin tepkisini tahmin etmeye ve ölçmeye çalışıyor. Dünyanın her yanındaki bükü-

(*) Daha önceki yıllara ait çalışmalarım olup olmadığını araştırmaya zamanım yok; 1975 tarihinde, Yürüyüş Dergisi'nin başyazısı, «Avrupa'ya Çekilen Amerika» başlığını taşıyor. Büyük bir kargaşanın başlangıcında böyle bir incelemeyi yayınlayabilmiş olmaktan mutluluk duyduğumu saklamıyorum. Metin-içi ek olarak sunuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

met değişikliğini, öncelikle, sosyalist sisteme yakınlığı ve uzaklığıyla tartıyor; tutumunu belirliyor. Bu bölüme dördüncü ek (*) olarak sunduğum bir tartışmada, Moskova Büyükelçilerinden Hasan Esat Işık daha geri tarihlere götürüyor; ben, Jupiter Krizi'ne bağlanma eğilimindeyim. Türk burjuva hükümetleri de, Eylülist Döneme kadar, sosyalist sistemin tepkisini dış politikalarında önemli parametrelerden birisi yapıyor. Türk ilericilerinin bunu görmemiş olmalarını büyük bir eksiklik olarak görüyorum.

Bunun bir önemli nedeni var: Türk ilericiliği iktidar anemisi ile mustariptir. İktidar perspektifi yok; düşünmüyor, çok uzak akademik tartışmalara öncelik verebiliyor.

İktidar politikası, aynı zamanda bir sanattır.

İktidar perspektifine sahip olduğu zaman, Türk ilericiliğinin bir çok zaafını, hızla atacağına inanıyorum.

Devam ediyorum. Ceçorkon tezleri yazıyorum.

Birinci Soğuk Savaştan İkinci Soğuk Savaş Dönemi'ne kadar, Eisenhower - Menderes Dönemi'nden, Reagan -Evren Dönemi'ne kadar, Sovyet diplomasisinin en büyük başarısı, Güney Kuşağı'nda, Türkiye, İran ve Afganistan, «Sovyet tehdidi» savlarının inandırıcılığını ortadan kaldırması oldu. Artık Türkiye'de hiç bir ciddi yönetici, bir Sovyet tehdidine inanmıyor.

Dışına taşabilir, yalnızca tarih düşmek için söylendiğinde, 1960 yıllarının başında Jupiter Krizi'nden 1980 yılları başında Evren'in Sofya'da Todor Jivkov'u ziyaret ettiği tarihe kadar, Barış Komitesi yöneticileri tam bu sırada tutuklandı, geçen dönemde, Sovyetler Birliği'nin önceliğinin Türkiye içindeki sosyalist hareketin sorunları

(*) 1 Mayıs 1982 tarihli Tercüman Gazetesi'nde, Taylan Sorgun'un yönettiği Hasan Esat Işık, Dışişleri Eski Bakanı Hayrettin Erkmen ve Pekin'de Türkiye adına Büyükelçilik yapan Nuri Erem'in katıldığı bu açık oturumu ek olarak hazırladım. Ne yazık, küçük hurufat ile iki gazete sayfası tutan bu ilginç ve değerli tartışmayı, uzunluğu nedeniyle çıkarmak zorunda kaldım. Okuyucularımın Tercüman kolleksiyonlarından incelemelerini diliyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

olmadığını ileri sürebiliyorum. Bu yılarda, iktidar perspektifi olan güçlü bir sosyalist hareket ile uluslararası ilişkilerin gerekleri birbirlerini bütünlemiyor. Bu dönemde, Türk ilericiliğinin öncelikleriyle, uluslararası gelişmelerin gündemi çakışmıyor.

Devam ediyorum: Türkiye'nin stratejik önemi savı, karanlıkta ıslık çalmaya benziyor. Aynı zamanda Türk ilericiliğine iktidar kansızlığı enjekte yarıyor. İki işlevi olduğu ortaya çıkıyor.

Türkiye'nin stratejik önemi savının karanlıkta ıslık çalmaya benzeyişini anlatmak çok zor değil; yalnızca Birleşik Devletler'in Türkiye'ye silâh ambargosu koymasını göstermek yeter. Stratejik önem ile silâh ambargosunu yan yana getirmek, insan aklının sınırlarını aşıyor ve Washington'u kendi çıkarlarını tutarlı bir biçimde savunamaz bir duruma düşürüyor.

Kuşkusuz, stratejik önem savını tutturanlar da,. silâh ambargosu için bir açıklama arıyorlar; buldukları, Washington Hükümeti'nin önce Grek ve daha sonra da Ermeni azınlıklarının esiri olduğudur. Bu tanı ile, Washington'u bu esaretten kurtarmak gerekiyor; bunun için pahalı ve karşı baskılar oluşturulmaya çalışıldığı bilinıyor.

Birleşik Devletler Senatosu için hazırlanmış özel raporda şunlar yer alıyor: «Türk Genel Kurmayı, malzemelerin içinde bulunduğu durum nedeniyle, kabahati, Birleşik Devletler silâh ambargosuna yüklüyor; bu tutum hâlâ Birleşik Devletler - Türkiye askeri işbirliğini olumsuz yönde etkiliyor». Bundan hemen sonra da şu ifadelere yer verilliyor: «Fakat, silâh ambargosunun, yalnızca ihmal edilebilir ölçüde bir etkisi var»[24]. It appears, however, that the arms embargo itself had only a minimal impact. Senato Dış İlişkiler Raporu, Türkiye'nin savaş malzemesi sorununun nedenini bambaşka yerlerde görüyor; daha temelli nedenlere bağlıyor. Devam ediyor: «Türkiye'nin malzeme sorunları, öncelikle, çoktan hurda olmuş malzemeden, silâh giderlerinin yükselmesinden, Birleşik Devletler'in askeri yardımı, dünya ölçüsünde, hibeden krediye çevirmesinden, Birleşik Devletler'de kullanılabilir sa-

Levent Şahverdi Arşivi

vaş malzemesi artığı kalmamasından, 1975 yılında pahalı F-4 uçaklarının alınmasından ve Türkiye'nin iç ekonomik sorunlarından, kaynaklanıyor». Türkiye'nin savaş malzemesi sorunu ve dolayısıyla Silâhlı Kuvvetler'in gücü sorunu, Kıbrıs Çıkarmaşı'ndan çok daha önceden başlıyor ve sürüyor.

Bu raporun, Amerikan subayları ve uzmanlarınca, Türkiye'de yapılan incelemelerden ve ülkenin çeşitli yerlerine yapılan araştırma gezilerinden sonra yazılmış olduğunu eklemem gerekiyor. Türkiye'de yapılan gezilerden, malzeme araştırmalarından sonra, 1980 yılı Mart ayında elde edilen bulgular şöyle sıralanıyor. Bir: «Türkiye'nin geniş U.S. yapımı tank parkı, 20 yıldan daha yaşlıdır ve eğer yenileştirilmezse, çok kısa bir zamanda, artık normal Birleşik Devletler dış askeri satışlar lojistik sistemi ile desteklenemez duruma gelecektir». İki: «Pek az olan yeni TOW füzeleri dışında, Türkiye'nin anti-tank silâhları yalnızca çok kısa menzillerde işe yarar». Üç: «Türkiye'nin modern taktik komünikasyon sistemi yoktur». Dört: Türk Donanması'ndaki U.S. yapımı büyük hücumbotların hepsi 30 yıldan daha yaşlıdır». Beş: «Türkiye'nin bombardıman uçaklarının yarısından azı, hücum edebilir durumdadır». Altı: «Türkiye'nin U.S. yapımı hava nakliyat uçaklarının çoğu, normal Birleşik Devletler dış askeri satışlar lojistik sistemi ile desteklenemez durumdadır». Yedi: «Türkiye'nin hava savunması hurdadır». Sekiz: «Bütün işlerde yedek parça sıkıntısı vardır ve cephane stokları yetersizdir»[3]. Bunların son derece üzücü saptamalar olduğunu eklemeye gerek görmüyorum.

Üstelik daha üzücü saptamalar da var; 1950 yıllarında Türk Silâhlı Kuvvetleri içinde gizli örgüt kuran ya da bunlara girenlerin önemli bir çoğunluğu Birleşik Devletler'de eğitim olanaklarından yararlanmış iken, genel olarak, Türk Ordusu içinde bu imkânların daraldığı belirtiliyor. Senato Raporu, çok dramatik iki rakam veriyor: 1971 yılında Birleşik Devletler'de 667 Türk subayı, ilâve kurmay eğitimi veya benzeri kurslar görmüşken, bu sayı, 1979 yılında 43'e düşüyor. Rapor, bunu, artık Birleşik Devlet-

Levent Şahverdi Arşivi

ler'in bu tür programları finanse etmekten vazgeçmesine; eğitime geleceklerin kendi ülkelerinin bütçelerinden yararlanarak gelmelerinin mümkün olmasına bağlıyor.

Senato Raporu, Türk Ordusu'nda yabancı dil bilgisinin, kuşkusuz İngilizce kastediliyor, acı acı yakınıyor. Kuşkusuz, İngilizce dilini anlayan, bu dilde kendisini anlatabilenlerin sayısı, Türkiye'nin uluslararasılaşması süreci içinde, artıyor; kastedilen bu değil. «Gittikçe daha az Türk Hava Kuvvetleri pilotu İngilizcenin üstesinden gelebiliyor; bu becerinin NATO hücumlarında önemi çok büyük olabilir ve yokluğu, barış zamanı işbirliğini bile engeller»[38]. NATO savaşlarında komünikasyonu sağlayabilmek için pilotların konuşulan İngilizceyi aksanı ve zaman zaman da

TÜRKİYE'YE AMERİKAN ASKERİ YARDIMI: 1950 - 1980
(milyon dolar olarak)

Yıllar	MAP (hibe)	EDA (hibe)	FMS Finansmanı (kredili)	Toplam
1950 - 1970	2,922.8	483.8	.....	3,402.4
1971	98.7	105.3	.....	203,6
1972	60.6	103.8	15.0	179.4
1973	60.1	120.6	20.0	206.7
1974	80.5	37.2	75.0	192.7
1975	13.3	7.1	75.0	95.4
1976	.....	.....	125.0	125.0
1977	.....	.....	125.0	125.0
1978	.2	.....	175.0	175.2
1979	5.3	.....	175.0	180.3
1980	3.4	.....	250.0	253.4
Toplam	3,250.9	857.7	1,035.0	5,146.3

.....

MAP, Askeri Yardım Programı; EDA, Savaş Malzemesi Artığı; FMS Financing, Dış Askeri Satış Finansmanı.

United States Senate. Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance, Washington D. C., March 1980, s. 17.

Levent Şahverdi Arşivi

argosuyla bilmesi gerekiyor; pilotluk eğitimlerinin çok zaman Kanada ve Birleşik Devletler'de yapıldığı zamanlarda bu mümkündü, giderek ortadan kalkıyor.

Birleşik Devletler Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu için hazırlanan rapor, bir noktayı çok acı olarak ortaya koyuyor: Birleşik Devletler, Türkiye'ye, artık dar ekonomik bir perspektiften bakıyor. Türkiye, eğer stratejik önemine inanıyorsa, bunu, Washington'a anlatmak yerine, bunun gerektirdiği harcamaları yapmaya hazır olmalıdır; Washington'un bakışı böyle özetlenebiliyor.

Bu, rapor konmuş olan bir tablodan da çıkıyor; bunu aktarıyorum. Senato Dış İlişkiler Komisyonu için hazırlanan tablo 1950 - 1980 yılları arasında Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımını gösteriyor. Buna göre, 1950 - 1974 yılları arasında Türkiye'ye ortalama yılda 165 milyon dolarlık Amerikan askeri yardımının girdiği anlaşılıyor. Ambargo yıllarında ise yıllık giriş 130 milyona düşüyor. Amerikan tarafı bu karşılaştırmaya bakarak, ambargonun etkisinin son derece az olduğunu ileri sürüyorlar.

Rakamlara bakıldığında haksız olduklarını söylemek zor; ancak bir fark var. 1970 yıllarının başlarına kadar Amerikan askeri yardımı «hibe» biçiminde girerken, özellikle ambargo ile birlikte hibe tümüyle duruyor ve yerine kredi ile alınan malzeme giriyor. Türkiye, Türkiye'nin stratejik öneminde ısrar ederek, hibenin devam etmesini ve Washington bağışlarla Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni güçlendirmesini istiyor. Washington, kesin «no» cevabını veriyor.

Washington'un Türkiye'nin bir savaş sanayii kurma niyetlerini de ciddiye almadığı görülüyor. Önce bunu «feasible» bulmadığını açıkça belli ediyor; buna karşın, Türkiye kendi savaş sanayiini kuracak olursa, önüne hesap çıkarıyor. Silâhlı Kuvvetler Vakıfları ve diğer kanallarla TUSAŞ içinde yalnızca 200 milyon dolarlık bir olanağın biriktiğini, 300 uçaklık proje için 2.5 milyar doların ve Türkiye'nin bunun için de dış imkân bulması gerektiğini tekrarlıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

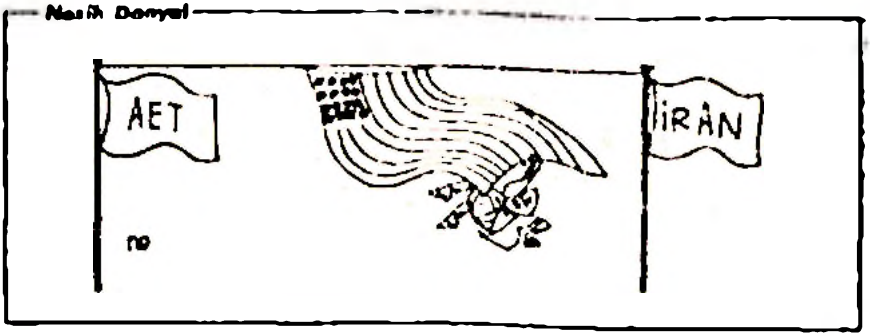
Ayrıca Türkiye ile Birleşik Devletler arasında, Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni güçlendirme perspektifi üzerinde çok daha ciddi görüş ayrılıkları olduğu anlaşılıyor. Kara Kuvvetler'inde, bir, «Birleşik Devletler uzmanları genellikle, çok büyük ölçüde hedefe ayarlı füze (*) kullanan, daha küçük, daha hareketli bir Türk Kuvveti'ni önerirken, Türk askeri plancıları, hâlâ, büyük ölçüde tanklardan oluşan, daha büyük ve daha az hararetli bir kuvvet düşünüyorlar». Bu, ayrılıklardan ilkini anlatıyor. Deniz Kuvvetleri'nde, ikincisi, «Türk plancıları, aynı biçimde, harp gemileri türünden büyük tekneleri düşünürlerken, Birleşik Devletler uzmanları, Türk kıyılarında kullanılmak üzere hızlı devriye ve füze teknelerine ağırlık veriyorlar». Üçüncüsü, Hava Kuvvetleri'nde, Birleşik Devletler uzmanları, Türkiye'nin uçak sanayiini, her bakımdan feasible, yapılabilir, görmüyorlar.

Birleşik Devletler Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu Raporu'nun bir mantığı var: «Yıllardır Birleşik Devletler tarafından Türkiye'ye sağlanan malzeme, genellikle, 1950 yılları yapımıdır ve artık toptan, en bloc, hurdalaşıyor. Birleşik Devletler lojistik sistemi artık bu hurda malzemenin parçalarını veremiyor». Hepsi, bu kadar basit. Birleşik Devletler, artık Türkiye'ye vermiş olduğu savaş malzemesini çoktan üretimden kaldırmış durumda; yedek parçalarını üretmiyor». Buna ek olarak, Birleşik Devletler'in askeri yardım programı, dünya ölçüsünde, hibeden krediye kaydı». Bu durumda Birleşik Devletler, Türkiye'ye, bir tür «silâhsızlanma» önermek durumunda kalıyor.

Kesinlikle, deniz ve hava kuvvetlerini küçültmesini tavsiye ediyor. Senato Dış İlişkiler Raporu'nun soğukkanlı «okunması» bu sonucu veriyor. Aslında Kara Kuvvetleri'nin de küçültülmesine bir itirazı yok; ancak bunun Türkiye'de sert bir mukavemetle karşılaşacağına inanıyor.

(*) Metinde precision-guided munition geçiyor; bunu, hedefe ayarlı füze olarak çevirmeyi uygun gördüm.

Levent Şahverdi Arşivi



Avrupa'ya Çekilen Amerika

Birinci büyük savaşla birlikte dünya emperyalist sistemi en zayıf noktasından koptu. İkinci sınıf bir emperyalist ülke olan o zamanın Rusya'sında sosyalist rejim doğdu. Büyük bunalım ve bunu izleyen ikinci büyük savaş sonrasında emyalist sistem biraz daha daraldı. Çin kıtası ve Doğu Avrupa, emperyalizmin boyunduruğundan kurtuldu. Büyük ekonomik bunalımdan sonra bugünlerde en derin ekonomik daralmasını yaşayan kapitalist sistem yeni yenilgilerle karşı karşıya. Vietnam ve Kamboç halkları, bağımsızlık ve sosyalizm yolunda yeni dersler yarattılar.

Son dersler, yeni şaşkınlıklara ve güvensizliklere yol açıyor. Japonya, telâş içinde Amerika'ya yalvarmaya başladı. «Koruyucu» şemsiyesini uzak doğudan eksik etmemesi için. İkinci sınıf emperyalist ülke durumuna düşen İngiltere ile petrol dolarlarıyla birlikte ikinci sınıf emper-

. . . . . .

Yürüyüş, 3 Haziran 1975, Sayı 8

Yürüyüş'te Nezih Danyal ile yazar-çizer ilişkisi kurmuştuk; baş yazıları Nezih'le tartışıyordum. Nezih, benim sözle anlatmak istediklerimi çizgiye dökülyordu. Çizdiklerinde, zaman zaman, benim anlatabileceklerimin çok daha fazlasını buluyordum. Baş yazısının üstünde yayınlanan bu karikatürünü de sunuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

yalist ülke olmaya özenen İran, iyimserlik türküleri söylüyor. Amerika'nın «güvenilir» bir dost olduğunu, «bağlantılarına» daima sahip çıkacağını ilân ediyorlar. Bu görev şimdi bunlara düşüyor.

Güvenilir mi? Amerika doğu'da ne kadar direlecek? Bu sorunların cevabı dünya dengesini ve daha önemlisi, dünya dengesindeki değişmeleri saptamaya bağlı. Ancak bu iş çok zor. Usta sanatçı Aziz Nesin'in Yürüyüş'ün ikinci sayısında büyük bir ciddiyetle ve önemle parmak bastığı gibi: «Dünya dengesinin nasıl oluştuğunun öğrenilebilmesi için elimizde yayınlar, yeterince veriler, açık-seçik bilgiler yoktur. Bu nedenle, dünya dengesini hesap etmenin bir sezgi işi olduğu, büyük strateji ustalarının bu yanlarıyla sanatçı oldukları bile söylenir».

Ancak dengedeki gelişme ve değişmeleri bilmeye çalışmak zorunlu ve gerekli. Çünkü dünyadaki bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin aşamaları, iç dinamik ve dengelerdeki gelişme kadar, dünyadaki açılım ve gerilemelere de bağlı. Türkiye, bu gelişmelerden doğrudan doğruya etkileniyor. Bu yüzden ne kadar zor olursa olsun, hiç olmazsa yüksek şekle düşünme yöntemini kullanarak, dünya dengesi sorununa eğilmek gerek. Buradaki temel bilgileri ortaya koymak gerek. Çünkü sorun, sadece sezgiye bırakılamayacak veya büyük strateji ustalarının ortaya çıkışına kadar ertelenemeyecek kadar önemli.

Derlenebilen bilgiler bazı ipuçları getiriyor. Son 25 yıl içinde dünya ekonomisinde önemli gelişmeler saptanabiliyor. Dünya ticaretindeki hızlı genişleme bunlardan birisi. Fakat önemlisi değil. Önemli olan dünya ticaretini ekonomiler ve ülkelerde yoğunlaşması. Sanayileşmiş kapitalist ekonomilerin dünya ticareti içindeki payı 1950

Levent Şahverdi Arşivi

yılında yüzde 50 iken 1970 yılında yüzde 72'ye çıktı. Değişikliğin bir önemli yanı da ticarete konu olan metalarda. Dünya ticareti içinde mamul maddelerin payı 1950 yılında yüzde 41 iken 1970 yılında yüzde 65 oldu.

Bunlar önemli gelişmeler. Ancak daha da önemlisi ticaretin altındaki değişmeler. Üretimle ve sermaye ile ilgili olanlar. Amerikan yabancı sermaye yatırımları 1950 yılında 12 milyar dolardı. 1970 yılında 78 milyar dolara çıktı. Eskiden bunların önemlice bir bölümü az gelişmiş denilen ülkelerde idi. 20 yıl içinde Amerikan yabancı sermayesi bu tür ülkelerde sadece 5 milyar arttı. Sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki artış ise 30 milyar çevresinde.

Eskiden Amerikan yabancı sermayesi petrol ve madencilik gibi hammadde türlerinde yoğunlaşıyordu. 1950 yılında imalâtla ilgili yabancı sermaye yatırımı, toplamın üçte biri. 1970 yılında ise yarı yarıya yakın. Amerikan yatırımlarının imalât sanayiinde yoğunlaşması, bunların Avrupa ülkelerine yönelmesiyle aynı zamanda oluyor.

Ortaya çıkan gelişmeleri, yeni bir kavram belki daha iyi açıklar: Sanayiin uluslararasılaşması süreci. Ticaret ve sermayeden sonra sanayi üretimi de uluslararası bir nitelik kazanıyor. Bir sanayi mamulüne giren parçaların çeşitli ülkelere dağılmış fabrikalarda üretilmesi süreci. Çeşitli ülkeler, gittikçe artan ölçüde ve karşılıklı olarak, Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'yı içine alıyor. Amerika, ekonomik platformda, Amerika ile Avrupa'ya çekiliyor.

Kuru ekonomi bilgilerinden çıkan şu: Avrupa Amerika için, Amerika Avrupa için daha önemli olmaya başladı. Diğer bölgelerin önemsiz olduğu sonucu söz konusu değil. Vurgulanan nokta şu: İmalâtın daha da öne çıkması, petrol dahil bazı

Levent Şahverdi Arşivi

hammadelere almaşıklar aranıp bulunması, petrolün almaşığının da gündeme girmesi, bölgesel ağırlıkları değiştirici bir etkiye sahip olacak. Şimdi gözlenmesi gereken dünya emperyalist sisteminin liderli ve silahlı gücü Amerika için Avrupa'nın öneminin belirginleşmesi. Bu belirginliği, bundan bir kaç yıl önce, Vietnam için geçici bir anlaşma yaptıktan sonra, önündeki yılları «Avrupa yılı» olarak ilân ederek Kissinger göstermişti.

Avrupa'nın Amerika için vazgeçilmezliğinin, bir başka deyişle, sosyalizme bırakılamazlığının daha açık bir biçimde ortaya çıkması ile sorunlar bitmiyor. Avrupa nerede başlıyor, nerede bitiyor? Coğrafya olarak bir ucunda Portekiz, diğer ucunda Türkiye var. Portekiz'in durumu şimdi gündemde. Portekiz, açıklığa doğru yola çıktı. Türkiye'nin ise Yunanistan'la sorunları var. Üstelik son zamanlarda, her şeye rağmen, Amerika için bütünüyle güvenilir olmadığını kanıtladı.

Önce, Demirel'in bundan önceki görev dönemlerinde, ilerici güçlerin kitle hareketleri nedeniyle Türkiye'deki üslerini istediği gibi kullanamadı. 12 Mart'ın uysal ve kuyrukçu uygulamalarından sonra Ecevit'in haşhaş kararı bir tokat etkisi yaptı. İlk Kıbrıs çıkartması, Amerika'ya rağmen gerçekleşti. Şu anda Ecevit, Kıbrıs konusunda, istedikleri kolaylıkları göstermemek için Amerika'ya ve Demirel'e diretiyor. Kararlı görünüyor.

Türkiye'de Amerika ummadığı güçlüklerle karşılaşırken Türkiye'nin yanında ummadığı bir güçlü dost bulmaya başladı. Bu, petrol dolarlarıyla, başkalarının yardımı olmadan, silâhlanan ve yine petrol dolarlarının bir bölümü ile emperyalist ülkelerin büyük tekellerine ortak olarak emperyalist dünya ile bütünleşen İran. Emperyalist sistem için Türkiye'nin şimdiye kadar üstlendiği

Levent Şahverdi Arşivi

role sahip bir ülke. Üstelik şimdi demokratik ve sosyalist bir muhalefetin etkinliğinden de yoksun.

İran, Amerika için ve Amerika'dan ayrı olarak Avrupa için, Avrupa'nın sınırını çizmede yeni boyutlar getiriyor. İran, Türkiye'nin bulunduğu coğrafya bölgesinde emperyalizmin vurucu gücü durumuna geliyor. Buna istekli. Bu rolde öncülüğü Türkiye'den almış olmanın kıvancını da hiç saklamıyor. Bu yüzden bugünlerde Türkiye'nin eski «bekçilik» görevinin yanında, zaman zaman bu görevden de çok, Türkiye coğrafyasının transit özelliği üzerinde duruluyor.

Eldeki bilgiler şimdilik bu kadar. Amerika'nın Avrupa'ya doğru çekildiği ve İran'ın bir artçı güç olarak hazırlandığı bir zamanda Avrupa'nın sınırında Türkiye var. Türkiye'nin bu sınırın hangi tarafına düştüğü, gelecek yılların ilerici çizgisi bakımından çok önemli. Ancak Türkiye'nin dünya içindeki konumunun belirlenmesinde de ilerici çizginin etkinliğinin artmasının önemi çok büyük. Başka örneklerin de kanıtladığı gibi sadece bunlardan birisine ağırlık vermek toplumu hiç bir yere götürmez.

«Creating a smaller force would allow more resources to be spent on equipment modernization. The Turkish army, however, serves a social function when it drafts young men from all over Turkey, then educates and assimilates them. Reducing the size of the military, therefore, would be resisted by many». Kara Ordusu'nun küçültülmesine, Ordu'nun gençleri olarak eğittiği gerekçesiyle, karşı çıkılacağını ileri sürüyor. Aslında artık üniversite mezunlarının er yapıldığı bir ülkede, Kara Ordusu'nun eğitim işlevinin çok azaldığı kolaylıkla kabul edilebilir; bunun dışında Kara Ordusu, sık sık ilân edilen sıkıyönetimlerde ülke yönetimini üstleniyor. Asıl iç güvenlik ve askeri yönetim gerekçeleriyle, Senato Raporu'nda belirtildiği türden, Kara Ordusu'nun küçültülmesi, tartışma dışına çıkarılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Ekleyeceklerim var: Birleşik Devletler'in bu görüşleri yeni değil ve değiştirmiyor. Öyle anlaşılıyor. Türk yöneticileri, ya Birleşik Devletler'in Türkiye değerlendirmesindeki azalmanın farkında olmuyorlar ya da farkında olmak istemiyorlar. Türk dış işleri ve askeri yöneticileri, İkinci Savaş sonrasında başta Birleşik Devletler olmak üzere Batı Avrupalı güçlerin dikkatini çekmede sağladıkları başarıyı her zaman tekrarlayabileceklerini düşünüyorlar. Bu düşünce ile olmalı bir yandan NATO'daki esnek tepki, flexible response, politikasını ve diğer yandan da 1964 tarihli hakaret dolu Johnson Mektubu'nu Silâhlı Kuvvetleri kuvvetlendirme programlarının yeni gerekçeleri haline getiriyorlar. 1960 yılları, güçlenen bağımsızlık dalgasının da etkisiyle, ulusal güç tonu da dahil Silâhlı Kuvvetler modernizasyonu politikalarına tanık oluyor (*). Kuşkusuz bu politikalar, eninde sonunda, Birleşik Devletler'den daha çok yardım isteme ile sonuçlanıyor.

1966 yılı Şubat ayında Birleşik Devletler Savunma Bakan Yardımcısı John McNaughton Türkiye'nin yeni yardım isteklerini görüşmek için Ankara'ya geliyor. O tarihteki modernizasyon programı her yıl bir milyar dolar olmak üzere bir kaç yıl sürecek Amerikan yardımına ihtiyaç gösteriyor. Görüşmeleri en yakından bilecek durumda olan bir Amerikan kaynağı şunları yazıyor: «Bir çatışmayı önleme niyetiyle, Savunma Bakan Yardımcısı John McNaughton, 1966 Şubat ayı sonunda, Türk askeri liderlerine, Türkiye'nin öncelikle kara kuvvetlerinin modernizasyonu üzerinde konsantrasyonunu önermek için Anka-

(*) Bu çabaların bir sonucu, yetersiz ve büyük sakıncalarla dolu, Silâhlı Kuvvetler Vakıfları'nın kurulmasıdır; ilki, Batur zamanında, Hava Kuvvetleri'nde ortaya çıkıyor.

«Kıbrıs bunalımı dolayısıyla Silâhlı Kuvvetlerimizin kullanışı hakkındaki görüşlerini nezaket kaidelerine bile uymayan ağır ifadelerle belirten Amerika Cumhurbaşkanı Johnson'un mektubu belleklerde tazeliğini koruyordu. Dış yardım sınırlı. Hava Kuvvetlerimize ayrılan pay nisbeten küçük, milli bütçe olanakları sınırlı idi».

Orgeneral M. Batur, Vakıf gerekçesini böyle açıklıyor.

Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, İst. 1985, s. 173

Levent Şahverdi Arşivi

ra'ya gitti. Hava Kuvvetleri'ne pek az ve Deniz Kuvvetleri'ne daha da az önem verilmesini tavsiye etti»[*]. Açıkça Hava ve Deniz Kuvvetleri'nin ihmal edilmesini, modernizasyondan vazgeçilmesini öneriyor. Peki, hava ve deniz kuvvetleri olmayan, dumura uğramış bir Türkiye'ye ne olacak? Birleşik Devletler Savunma Bakan Yardımcısı, bunu, düşünüyor: «Bu plondan, hava ve deniz kuvvetleri için doğacak zafiyeti telâfi etmek için, McNaughton, Birleşik Devletler Altıncı Filosu'nun yakın deniz desteği sağlayacağını ve Birleşik Devletler hava filolarının kriz anında Türkiye'ye hareket taahhüdü verebileceklerini vaad etti». To compensate for the deficiencies which this plan would entail in the air force and navy, McNaughton promised that the U.S. Sixth Fleet would provide close naval support and that U.S. air squadrons would be committed to move to Turkey in time of crisis. Bakan Yardımcısının yalnızca bunları önermekle kalmadığı ve bir de ayrıntılı plan yaparak gelmiş olduğu anlaşılıyor; Hava ve Deniz Kuvvetleri bir kenara atılınca, Kara Ordusu'nun modernizasyonu için 670 milyon dolar yetebiliyor, Johnson Yönetimi sağlamayı düşünüyor.

Türkiye'nin gözünde Batı'nın koruyucusu kalesi Türkiye, böylece, Birleşik Devletler'in gözünde, Akdeniz'deki Altıncı Filo ve çevredeki Amerikan uçakları tarafından korunabilecek bir Türkiye'ye dönüşüyor. Ve hâlâ, Türkiye'nin stratejik önemi savı ileri sürülüyor.

Türkiye'nin stratejik önemi savı, karanlıktan söylenen bir ıslıktır. Söyleyeni ve dinleyeni, kandırmaya yöneliyor.

Türkiye'de yakın zamanlarda hükümet eden üçgenin üç köşesi de AP ve CHP ile Silâhlı Kuvvetler, bir eğilimi görmezlik edemiyorlar: Türk - Amerikan ilişkileri bir «çözülme», disengagement, süreci içindedir. Temel eğilim çözülme sürecine işaret ediyor ve bunun yanında bir barışçıl çekilme, peaceful pull-out, operasyonu gözlenebiliyor (*). Zaman zaman uluslararası ilişkilerin konjöntürel

(*) «Amerikan görevlileri ve yakınlarının tedrici azalması, 1968 yılında 24 binlik yükseklikten 1970 yılı sonunda 16 bi-

Levent Şahverdi Arşivi

hareketlerine uygun olarak, bu eğilimi tersine çevirici gelişmeler var; İran Devrimi ve Afganistan Devrimi, bunlar arasına giriyor. Fakat bu tür konjöntür hareketleri, genel çizginin hızını yavaşlatmaktan başka bir sonuç doğurmuyor; sonunda kaybolan karşı dalgalar durumuna düşüyor.

Türko-Amerikan ilişkilerindeki disengagement sürecini, CHP ve AP ile Silâhlı Kuvvetler yönetcileri, hiç kimseye söylenemez bir sır olarak saklama eğilimindeler. Bu, ancak göz bebeklerindeki dalgalanmalarla birbirine geçirilebilecek günaha benziyor; ancak buna dayanılarak hareket ediliyor.

Türk dış politikası, çözülme sürecini saptayışından, birbiriyle çelişen iki «oyun» çıkarıyor: İki strateji kuruyor. Bunlardan birisi, bölgedeki her yeni gerginliği, Türkiye'nin stratejik önemini artırıcı bir biçimde kullanmak oluyor. Gerginlikten yararlanmak, giderek, Türk dış politikasını

---

ne inmesi, eylem ve işlevlerde bir düşme ile birlikte gerçekleşti».

«Kuşkusuz, Amerikan operasyonlarındaki azalma, kaçınılmaz olarak, Birleşik Devletler'in bu ülkedeki stratejik kozunun daha da erozyona uğraması demekti; böylece, Türkiye üzerinde etkili diğer etkenlere paralel etki yapıyordu».

George Harris, Troubled Alliance, Washington, D. C., 1976, s. 167 ve 168.

Bir başka kaynak, 12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi Spain, 1965-1979 arasında Türkiye'deki Amerikan askerlerinin sayısının çok azaltıldığını yazıyor. 1080 yılı itibariyle 5000 görevliye indiğini belirtiyor.

Bunun 2500'ü, Adana-İncirlik'te, «60 küsuru», Erzurum'da, Mürted'de «a small USAF unit», bulunuyor. İzmir Karargâhta 500 ve 500 kadar da destek işlerinde çalışıyor. Spain, Sinop için bir sayı vermiyor. Karamürsel'de, bir zamanlar 5000 askerin, okulu, kilisesi ile yerleştiğini, «in the early days of Soviet missile and Space development, Karamursel's contribution to intelligence had been enormous. Sovyet uzay programının başlarında istihbarat önemi çok büyük olan Karamürsel'in artık önemini yitirdiğini ve kullanılmadığını belirtiyor. Yine de bu bölgede 1000 kadar Amerikan askerinin bulunduğu tahmin edilebilir.

J. W. Spain, American Diplomacy in Turkey, Praeger, 1984, Üçüncü bölümdeki bilgilere dayanarak bu özeti yapıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

gerginlikleri bekleyen bir konuma sürüklüyor. İkincisi, Sovyetler Birliği'ni tahrik etmemek, her hareketle Sovyetler Birliği'ni hesaba katmak, Türk dış politikasının bir diğer oyun'u sayılıyor (*). Eylülist Dönem'in en belirgin çizgisi, bu ikinci oyunu, Türk dış politikasının repertuarından çıkarmaktır: 1983 öncesi ve sonrası hükümetler, son iki on yılda gelişen bu bakış açısını ortadan kaldırdılar.

Böyle bir bakış açısı kendiliğinden ortaya çıkmadı; yalnızca sonucu değil, ileri sürülenlerin inandırıcılığını artırmak için, süreci de çözümlemek durumundayım. Başlangıcında, Türkiye açısından Jüpiter Krizi yer alıyor.

Jüpiter Krizi, Küba Krizi içinde bir sahnedir; Türkiye'yi çok yakından ilgilendiriyor ve ne yazık, Türkiye'deki yöneticiler, başlangıçta, değil taraf olmak sahnede bile görünmüyorlar. Hruşof, Kennedy'den, Sovyetler Birliği'nin Küba'daki bazı füzelerini sökmesi karşılığında, Bir-

---

(*) 12 Eylül'ün Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi Spain'in söyleyecekleri var.

«Aralık 1979, tarihinde Sovyetler'in Afganistan'ı işgali Türkiye'de büyük etki yarattı. Birincisi, Afganistan, yakın etnik ve tarihsel bağlarıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir eski dostuydu. Diğeri, öncül, Türkiye için rahatsız edici oldu: Sovyetler Birliği, ilk kez, kendi iradesini egemen yapmak için, askerlerini bir güney komşusunun topraklarına sokuverdi. Afganistan ile Türkiye arasında tek ayrılık Türkiye'nin NATO bağlılığıdır ve İttifak üyeliğinin değeri, Ankara için, bir kez daha artttı».

«Sovyet operasyonunu sözlü olarak sert bir şekilde takbih etmekle birlikte, Türkler, harekete gelince, tedbirli davrandılar. Açıklıkla Sovyetler Birliği'ni tahrik etmek, to provoke, istemediler ve Moskova Olimpiyatları'nı boykot etmeleri konusundaki ricamız karşısında kaypak hareket ettiler.»

«Türkler ayrıca, diğer Batılı ülkeler gibilerini çekerken kendi büyükelçilerini Kabil'de tutmakta ısrar ettiler».

J. W. Spain, American Diplomacy in Turkey. Praeger. 1984, s. 62.

Demirel, daha sonra, Carter'ın baskı ve özel ricalarına dayanamayarak, Olimpiyatları boykot kararı aldı. Daha sonraki 12 Eylül Hükümetleri, Turgut Özal'ınki dahil, «tahrik etmeme», provocation, politikasını bıraktılar.

Levent Şahverdi Arşivi

leşik Devletler'in de Türkiye'deki Jüpiter Füzelerini (*) sökmesini istiyor. Pazarlık ve çatışma, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Sekreteri Hruşof ile Başkan Kennedy arasında geçiyor; Türkiye'nin haberi çok sonraları oluyor. Haber alınca da zamanın Dış İşleri Bakanı Selim Sarper ile Başbakanı İsmet Paşa, çok büyük inat gösteriyorlar; demode Jüpiter Füzeleri'nin sökülmesine itiraz ediyorlar.

Jüpiter Füzeleri, sökülmesine itiraz eden Sarper ve İnönü'nün haberi olmadan söküldüyor.

Sarper ve İnönü, Türkiye'yi, Amerikan Dış Politikası'na bağlayan en önde gelen iki kişidir. Türko-Amerikan bağlantısının çözülmesinde yalnızca olumsuz katkıları oldu.

Bu bunalım çok yazıldı; yazılmaya değer. Soğuk Savaş, burada, en çok ısındı ve bir sıcak savaşın eşiğine geldikten sonra yumuşamaya dönüştü. Başkan John Kennedy, Küba'yı ablukaya aldırdı. Sovyet savaş gemileri Küba'ya doğru ilerliyordu. Başkan savaşa karar vermek durumundaydı; bu sırada yanında en yakını olarak bulunan, daha sonra kendisi türünden öldürülen Adalet Bakanı Ro-

---

(*) Sovyetler Birliği 1957 yılı Ekim'inde Sputnik'i, yani ilk yapma uydusunu gönderdikten ve böylece Amerikan topraklarının dokunulmazlığını ortadan kaldırdıktan sonra ABD'inde başlayan panığın ilk yardımına koşan da yine Türkiye olmuştur. ABD bu olay üzerine ortaya çıkan füze boşluğu'nu, missile gap, kapamak için 1957 Aralığında yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında orta menzilli Amerikan füzelerinin Avrupa'ya taşınmasını ve NATO üyelerinin topraklarında çekirdekli başlık stoku yapılmasını önermiş ve bu öneriyi o toplantıda en çok destekleyen devlet Türkiye olmuştur».

«Bunun sonunda iki devlet arasında 1958 Kasımında bir ikili anlaşma daha yapılmış ve İzmir yakınındaki Çiğli'de 15 füzelik bir jüpiter rampası kurulmuştur».

«Bilindiği gibi, bu rampa, Birleşik Amerika uzun menzilli füzelerini geliştirdikten ve Akdeniz'e Polaris denizaltıları soktuktan sonra, 1962 Küba bunalımı sonucu Washington ile Moskova arasında yapılan pazarlığa bağlı olarak» kaldırıldı.

Doç. Dr. Haluk Ülman - Dr. Oral Sander, Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler, SBF Dergisi, XXVIII/1 Mart 1973, s. 8 ve 9.

Levent Şahverdi Arşivi

bert Kennedy, büyük kardeşinin psikolojisini de yazdı. «Aklı dünyanın diğer bölgelerine kaydı. Türkiye'ye, Berlin'e ne olacaktı? Biz Küba'ya hücum etsek, Sovyetler Türkiye'ye saldırarak karşılık verse, Türkiye'deki füzeler ateşlenecek mi, ateşlenmeli mi?» Hiç «bir şeyden» habersiz Türklerden birden habersiz ölümle karşı karşıya geliyor. Kennedy, hiç olmazsa, Türkler'in ölüm yazgısını, kendisinden başkasının bilmek istemiyor. Emrediyor ve kardeşi, daha sonra, yazıyor: «Atom başlıklı füzelerin başlıklarının sökülmesini emretti; böylece, bunların kullanılmasına izni, yalnızca kendisi verebilecekti». Bundan sonra düşünmeyi sürdürdü: «Bizim cevabımızın oluşmasında Türkiye ve NATO'nun geri kalanının ne rolü olmalıdır? Kısa bir zaman içinde yaşam ile ölüm arasında bir kararla karşı karşıya kalabilirler»[38]. Hruşof, Kennedy'yi bu acıklı düşüncelerden kurtardı.

Robert Kennedy, Küba Bunalımı sonucunda şunu yazdı: «Başkan Kennedy, Sovyetler Birliği'nin savaş istemediğini anladı ve onlar bizim silâhlı ihtilâflardan kaçınmak istediğimizi anladılar» (*). Hruşof, Kennedy'ye, Birleşik Devletler'in Türkiye ve İtalya'daki Jüpiter Füzelerini sökmesi karşılığında Küba'daki füzelerini kaldıracaklarını yazdı. Bu çok kolay bir çözüm yolu oldu; çünkü, daha Küba Krizi olmadan Başkan Kennedy artık pek demode olduğu için, Sovyetler Birliği'ni tahrik etmekten başka bir işe yaramayan Türkiye'deki Jüpiter Füzelerinin sökülmesini, Dış İşleri Bakanlığı'na işaret etmişti. Buna ek olarak Hruşof, Kennedy'i, Küba'ya hücum etmeyecekleri taahhüdünde bulunursa, Sovyetler Birliği'nin de Türkiye'ye hücum etmeme taahhüdünü yapmasını öneriyordu[39]. Bu öneri de son derece rahatlatıcı geldi.

Bir tek sorun var: Birleşik Devletler, Sovyet tehdidi altında, Türkiye'deki füzelerini çözen bir NATO lideri ola-

---

(*) «President Kennedy understood that the Soviet Union did not want war, and they understood that we wished to avoid armed conflict».

Robert F. Kennedy, Thirteen Days, A. Memoir of Cuban Missile Crisis, N. Y., 1968, s. 125.

Levent Şahverdi Arşivi

rak görünmek istemiyor. Bu sorunu da, Robert Kennedy ile Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Dobrinin birlikte çözüyorlar. Bunalımın en sıcak günü sabahında, Washington'da, Robert Kennedy'nin Adalet Bakanlığı'nda buluşuyorlar. Robert Kennedy, tehdit ile füze sökülmeyeceğini söyledikten sonra, Başkan Kennedy'nin bu füzelerin sökülmesi için daha 1961 yılında emir verdiğini anlatıyor; çözüleceğini söylüyor (*). Gerçekten de bir süre sonra sökülüyorlar.

Küba Bunalımı içinde Türk Krizi'nin bir mesajı var: NATO içinde bütün üyelerin yazgıları, birbirine kopmaz bir biçimde bağlı değil. NATO'nun bazı üyeleri, bu arada Türkiye, bütününe, çok daha az sağlam iplerle bağlı; bu sonuç çıkıyor.

Ancak Türk yöneticileri, başta Türkiye'yi Birleşik Devletler'e bağlamış olan Selim Sarper ile İsmet İnönü, böyle bir sonucu çıkarmamak için direniyorlar. Hem Jüpiter Füzeleri'nin sökülmesine itiraz ediyorlar ve hem de Washington ile Moskova arasında füzelerin sökümü konusunda bir mutabakata varıldığını kabul etmek istemiyorlar. Washington ise, Küba Bunalımı'ndan kısa bir süre sonra, 23 Ocak 1963 tarihinde, tek taraflı olarak, Türkiye'deki Jüpiter Füzeleri'nin kaldırılacağını ilân ediyor. İran ve Afgan Devrimleri'nden sonra, Türkiye, Afganistan ve İran'ı bir arada inceleme gereği duyan bir Amerikan araştırıcısı, bu ilânın Ankara üzerindeki etkisini «electrifying» nitelemesiyle anlatıyor. Ankara, sanki elektrik cereyanına çarpılıyor; ancak, aynı kaynak ekliyor, bu, «Türk sahnesinin dikkatli gözlemcileri hariç, hemen belli olmadı»[**]. Çünkü Türkiye, Türkiye'nin stratejik önemi savına sarsılmaz bir biçimde korumak istiyor. Füzelerin sökülmesini, bir hata

---

(*) «Daha 1961 yılı Nisan ayında Başkan Kennedy, artık hurda oldukları ve rollerinin kullanıma hazır olan Polaris Denizaltıları ile gerçekleştirilebileceği gerekçesiyle, füzelerin kaldırılması görüşmelerin başlatılmasını istedi».

«Dış İşleri Bakanı Selim Sarper, bu dönemde, tesislerin sökülmesine şiddetle itiraz etti».

George Harris, Troubled Alliance, op. cit., s. 92.

Levent Şahverdi Arşivi

ve Türkiye'nin önemini unutma olarak görüyor; ve derhal Washington'a hatırlatmaya karar veriyor.

Türkiye'nin burada artık klasikleşmiş ve çok açık, bir oyunu var: Washington'un füzelerin sökületeceğini ilân etmesinin üzerinden bir hafta geçmeden, Ankara'da bir Türk parlamento kurulunun Sovyetler Birliği'ni ziyaret edeceği «bombası» patlatılıyor. Bu 1932 yılından beri ilk kez oluyor. Türkiye, bununla, Washington'a hatasını anlatabileceğini ve yola getirebileceğini düşünüyor.

Fakat, ne yazık, Kıbrıs'taki iki toplum arasındaki çatışmalar ve Türk tarafına yönelik katliamlar üzerine Ankara, Kıbrıs'a çıkartmaya hazırlanırken, Birleşik Devletler Başkanı Johnson'dan bir mektup geliyor. Johnson Mektubu, Türkiye'de daha çok hakaret eden biçemi ve Amerikan yardımı malzemelerin Kıbrıs'ta kullanılmasına izin verilmeyeceğini belirtmesi nedeniyle hatırlanıyor. Johnson, Türkiye Başbakanı İnönü'ye, yer yer, «I must tell you», diye hitap edebiliyor; «bak, sana, söylüyorum» anlamına gelebiliyor. Ancak mektubun daha önemli ve kalıcı yanı şu cümlede toplanıyor: «Your NATO allies have not had a chance to consider to protect Turkey against the Soviet Union if Turkey takes a step which results in Soviet intervention without the full consent and understanding of its NATO allies». Çok açık; Johnson, Türkiye'nin NATO'nun onaylamadığı bir hareketinden dolayı Sovyetler Birliği Türkiye'yi işgal edecek olursa, böyle bir durumda, NATO'nun Türkiye'yi koruma yükümlülüğü olup olmadığına henüz karar verilmemiş bulunduğunu yazıyor.

Küba Krizi içinde Türk Bunalımı ve arkasından Kıbrıs Bunalımı içinde Johnson Krizi, Sovyet diplomasisine, 1950 yıllarının ortalarından beri peşinde oldukları inisiyatifi veriyor (*). Başkan Johnson, yaşlı Türk Başbakanının gönlü-

(*) «1954 sonlarında Türkiye'ye yönelik Sovyet politikasında belli bir değişme oldu: Sovyet basınında, her ne kadar Sovyet Ansiklopedisi'nde değilse de, Kemal Atatürk yeniden ulusal kahraman ilân edildi. Fakat iki ülke arasındaki ilişkiler bir ölçüde normalleşse de, Türkiye'de, küçük bir inançlı partili

Levent Şahverdi Arşivi

nü olmak istiyor ve Washington'a çağırdığı İnönü için, Başkanlık uçaklarından birisini Ankara'ya gönderiyor. Sovyetler Birliği ise Kıbrıs ile ilgili görüşlerinde Türkiye'yi hoşnut edecek düzeltme ve değişiklikler yapıyor (*). Türkiye'de kütlelere kakılmış «Sovyet Tehdidi» inancını kazımak için sürekli ve sabırlı politikalar geliştiriliyor.

İnönü ve Ekolü, bu inisiyatifin içerdiği olanaklara hep kapalı kalıyor. 1965 yılında başbakan olan Süleyman Demirel, açılan kapıdan giriyor ve bu yolun sağladığı imkânları gerçekleştiriyor.

Kosigin'in Ankara ve Demirel'in Moskova seyahatleri, Türkiye'nin, uluslararası yumuşama politikasını yakalamasına yol açtı. Ankara'da yayınlanan ortak bildiride, Vietnam Savaşı'ndan söz edilmesi, bazı Batılı uzman kaynaklarca, «Sovyet diplomasisinin zaferi», a soviet diplomatic victory, olarak değerlendirildi[1]. Süleyman Demirel, bir ekonomik işbirliği anlaşması imzalamanın ötesinde, Moskova'dan döndükten sonra, seyahatinin, Türk-Sovyet ilişkilerinde düşmanlığın son izlerini de sildiğini ilân etti. Batılı araştırmacılar, 1960 yıllarının sonuna gelindiğinde, Ankara'da ve aynı biçimde Tahran'da, kuzeyden gelen bir askeri tehlike olmadığı inancının yerleştiğini yazmaya baş-

---

grubu dışında, komünist etkinin artığını gösteren işaretler yoktur».

Walter Z. Laqueur, Communism and Nationalism in the Middle East, London, 1957, s. 295.

Ancak bu çalışmanın yayınlanmasından sonra, Türkiye'nin Suriye sınırında asker yığması ve harekete hazırlandığına inanılması nedeniyle, iki ülke arasındaki ilişkiler bir süre için yeniden kızıştı.

(*) Özellikle 1974 Kıbrıs çıkartmasından sonra, Sovyetler Birliği, Türkiye'nin iki bölgeli federasyon tezini sürekli olarak destekledi. İki bölgeli federasyon görüşünün, Kıbrıs'a kalıcı bir barış getirebileceğine hiç inanmadım. Kendi çevremde bu görüşlerime fazla taraftar bulamadım: Sovyetler Birliği'nin de iki bölgeli federasyondan yana olması bunun, doğruluğunun kanıtı sayılıyordu. Sovyetler Birliği, Türkiye dostluğuna verdiği önemle bunu destekliyordu. Şimdi Sovyetler, bu plandan uzaklaşmış görünüyorlar; sevindirici buluyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

lodılar[5]. Burada, aynı dönem için, yerli ve yabancı uzmanların, Türkiye'de iktidara yönelik, hazır, bir sosyalist hareket, istenirse buna «tehlike» de denebilir, görmediklerini de eklemem gerekiyor.

1967 yılında Türk-Sovyet işbirliği anlaşması ile Türkiye, 1930 yıllarından sonra, ilk kez ve önemli büyüklükte Sovyet teknik ve ekonomik yardımı almaya başlıyor. İşte tam bu sırada, 1940 yıllarının ikinci yarısında başlayan ve Türkiye ekonomisinin temel parametrelerinden birisi olan Amerikan ekonomik yardımı, Harris'in nitelemesiyle, 1968 yılında keskin bir viraj alıyor, a sharp turn ve «horırhah ihmal», benevolent neglect, dönemine giriyor. Amerika'nın, özellikle Vietnam Savaşı nedeniyle içine girdiği ödemeler dengesi sıkıntısı, bütün yardım programında kesintilere yol açıyor. Ancak bu kesintiler en çok Türkiye programında kendisini duyuruyor.

Vietnam, bir konjüntürü onlatıyor; konjünkürel gelişmeler, temel eğilimleri ya hızlandırıyor, ya da yavaşlatıyorlar. Ödemeler dengesi sorunları, Türkiye'ye yönelik yeni Amerikan eğilimini yalnızca hızlandırma etkisi yapıyor. Aslında çok daha önce, 1965 yılı baharında, Ankara'daki Amerikan Yardım Örgütü Direktörü Grant, açıkça, Türkiye'ye yapılan özel ekonomik yardımın belli bir takvim içinde sona ermesi gerektiğini ilân ediyor. 1960 yıllarının ikinci yarısından itibaren Birleşik Devletler, Türk kalkınma planlarının dış finansmanda sorumluluk almayacakları bir dönemin geleceğini ve Türkiye'nin ödemeler dengesi açısından kendi kendisine yeter bir duruma gelmeyi amaçlaması gerektiğini ısrarla duyuruyorlar. Seçim kampanyasını, Birleşik Devletler Başkanı Johnson'un «adamı» olduğu görüşüne dayandıran Süleyman Demirel'in başbakan olmadan önce Amerikan niyetlerini bildiğinden ve ciddiye aldığından kuşku duymuyorum. Dış politikada temkinli bir biçimde alternatif arayışında bunun rolü olmalı; öyle düşünüyorum.

Ancak Demirel'de de, Türk - Amerikan bağlantısının bir çözülme süresine girdiği bilincinin olduğunu sanmıyorum. Daha ötesi, Türkiye'deki yönetim üçgeninin hiç bir

Levent Şahverdi Arşivi

köşesi, bir çözülme sürecini gözlemek istemiyor; gelişmelere, gözlerini kapatıyorlar.

Halbuki Amerikan tarafı böyle bir süreci, yalnız fiili davranışlarla duyurmakla kalmıyor; ayrıca yazıyorlar. Türkiye'de Amerikan büyükelçiliğinde görev yapan Harris, ilk baskısı 1972 yılında yapılan, çalışmasında çok açık yazıyor: «Güçlüklerin çoğu, ilişkinin bir geçiş sürecinde olmasından doğuyor. Bu, azaldığı belli olan bir tehdide karşı bir savunma düzenlemesidir»[42]. Devam ediyor: «Türkiye NATO'ya katıldığı zaman, her iki taraf da, varolan tüm hedefler açısından, tam bir çıkar çakışması olduğu görüşünü paylaşıyordu. Bu bakış açısı, zamanın sınamasına dayanamadı». Çok açık; Türkiye ile NATO'nun her açıdan çıkar ortaklığı görüşünün zaman içinde ortadan kaybolduğu ileri sürülüyor.

İleri sürülenler açısından bir noktanın tümüyle açık olması gerek; bütün bu çözümleme, Amerika Birleşik Devletleri'nin tasını tarağını toplayarak Türkiye'den çekildiği ve çekilmek istediği anlamına gelmiyor. Böyle bir çözümleme yok; imkânsız. Birleşik Devletler'in bu tür bir çekilişi, Ancak Türkiye'de bir rejim değişikliğiyle birlikte ortaya çıkabilir ve gerçekleşebilir. Bunun dışında Türkiye Birleşik Devletler kampında kalmak istiyor ve Birleşik Devletler de, Türkiye'yi lideri olduğu kampın dışında görmek istemiyor. Burada sorun yok. Sorun, bunun için karşılıklı olarak ödenmesi gereken fiyatta çıkıyor.

Kapitalist dünyada önem, bir fiyat sorunudur.

Kapitalist dünyada fiyat, bir önem sorunudur.

Harris de bunları yazıyor: «Birleşik Devletler ile Türkiye ortaklığını bir biçimde sürdürme ihtiyacı, her iki taraf tarafından da, tümüyle anlaşılıyor ve kabul ediliyor». But the value and nature of the collaboration have become matters of dispute. Ancak, işbirliğinin değeri ve niteliği, ihtilâf konusu oluyor.

«With advances in military technology Turkey's strategic position has shifted». Çok açık; askeri teknolojideki ilerlemeler nedeniyle, Harris yazıyor, Türkiye'nin stratejik pozisyonu kaymıştır. Devam ediyor: «Sovyet - Ame-

Levent Şahverdi Arşivi

rikan nükleer gücünün başabaş olduğu bir dönemde, daha çok savunma rolüne sahip Türk Kuvvetleri, caydırıcılık etkisine önemli bir katkıda bulunmuyor; diğer yandan da, bir genel savaşta Türkiye'nin ilk hedef olması da kaçınılmaz görünmüyor». Türk tarafının bütün iddialarının tersine, savaş teknolojisindeki gelişmeler ve değişen dengeler, Türkiye'yi sıradan bir jeo-politik konuma getiriyor.

Parantez açmam gerekiyor. Bilim, eğilimleri ortaya koyarak gerçekleşiyor. Fakat yalnızca temel eğilimi ortaya koymak ve düzelten, ya da değiştiren yönde etki yapan eğilimleri görmemek, bilimsel alışkanlığı körletiyor. Bilimin heyecanı, temel eğilimi, kısa bir zaman için sekteye uğratacak kadar önemli ters gelişmeleri görebilmek ve bu tersine dönüşle birlikte temel eğilimin bir süre sonra egemen olarak tarihsel akışı sürdürdüğünü göstermekte yatıyor.

Ekonomisinin ve özellikle Silâhlı Kuvvetleri'nin araç donatımının gelişmesini, Birleşik Devletler'in yardımına bağlayan bir ülke, her zaman uluslararası gerginlik için duacı olmak zorundadır; bu, yöneticilerin kişiliğinden bağımsız bir zorunluluk olarak ortaya çıkıyor. Çünkü uluslararası gerginlik arttıkça, yardım veren ülkenin kesesini açacağı, yumuşama döneminde kesenin ağzını sıkacağı çok doğal; politika da fizik yasaların etkisinde kalıyor. Türkiye, ne yazık, böyle bir «oyun» için fazla alışkanlık biriktirmiş bir ülke oluyor.

Uluslararası gerginliğin yoğunlaştığı zamanlarda veya bölgesel çatışmalar çıktığında, Türkiye, stratejik öneminin arttığına inanıyor. Bunu derhal, yeni istekler ve umutlar için masaya koyuyor.

Türkiye ile ilişki içinde olan ülkelerin bu çok tekrarlanmış oyun'u bilmediklerini düşünmek ölçüsüz bir saldırılık sayılmalı; öyle sayıyorum. Birleşik Devletler Senatosu Dış İlişkiler komisyonu için hazırlanmış özel raporda şu değerlendirme yer alıyor: «Türkler, güney ve doğularındaki krizler nedeniyle, Birleşik Devletler nezdinde ülkelerinin öneminin arttığına kendilerini inandırmışlardır»[64]. Anlatımda, belli bir sarcasm var. Şöyle devam ediyor:

Levent Şahverdi Arşivi

«Böylece, Batı'dan, karşılığında, Birleşik Devletler ile askeri düzenlemeler ve Grekler'le askeri-siyasal uyuşma olarak daha az ödeyerek, eskisine göre daha çok destek koparabileceklerine inanıveriyorlar». Oyun, biliniyor.

Başka bir yerde, aynı raporda, sarcasm bir tür kaba eleştiriye dönüşüyor: «Suriye, Irak ve İran'la sınırı olan Türkiye, Orta Doğu ve dışında, Batı için, potansiyel stratejik değerinin bilincinde olarak, yapabileceği fakat açık olarak kabul etmeyeceği taahhütler için fahiş fiyat talep ediyor» (*). Birleşik Devletler'in resmi raporu, Türkiye'den, bir tefeciden söz ederce bahsediyor.

Birleşik Devletler'in Türkiye'den bıkmış bir hali var: «The United States cannot walk away, from its role in the region and cannot find an effective surrogate». Senato Raporu, Birleşik Devletler'in hem bölgedeki rolünü bırakmamasından ve hem de etkin bir naip, effective surrogate, bulamamasından yakınıyor. Çok açık olarak Batı Almanya'nın Türkiye ile ilgili daha açık siyasi bir rol almak istemediğini yazıyor. Naip adayı var; aday, rolünü kabul etmiyor. Bir naip bulmadan, sorumluluğundan çekilip gitmesini ise, NATO içinde liderliğini sarsıcı buluyor.

12 Eylül gerçekleşiyor.

Bir süre için rahatlatıcı etki yapıyor.

12 Eylül, Türkiye'den ayrı olarak, Batı dünyası içinde, Birleşik Devletler'in sarsılan liderlik prestijini de olumlu yönde etkiliyor. 12 Eylül'ün Ankara'daki Amerikan Bü-

---

(*) İngilizce seçilen sözcükler. «Turkey... is exacting a high price...; «to exact» sözcüğünde zorla yüksek fiyat koyma, koparma anlamları var.

Bunları söyler ve sözcükleri seçerken, Senato Raporu, Türkiye'nin öyle fazla özgürlüğü olmadığını da açıkça belli ediyor. Türkiye'nin Arap ülkelerine açılma girişimin, Arap ülkelerinden Türkiye'nin ilk hedefi ve eski kolonileri diye söz ediyor, «ılık» bir karşılık gördüğünü, Arap ülkelerinde Türklerden duyulan rahatsızlığın hâlâ kuvvetli olduğunu belirtme gereğini duyuyor. Ayrıca Üçüncü Dünya'nın da bir alternatif olmadığını belirtiyor.

United States Senate, op. cit., s. 29 ve 30.

Levent Şahverdi Arşivi

yükelçisi (*) adeta, 12 Eylül'ü CIA'ya bağlayan söylentileri körüklüyor.

Tahran'daki Amerikan rehineleri karşısında Başkan Carter'in çaresizliği, bir ölçüde güçlü Birleşik Devletler'in çaresizliği olarak algılanıyor. Sovyetler Birliği'nin, tarihte ilk kez sosyalist bir ülkeye askerlerini göndermesi karşısında, Birleşik Devletler'in bir iç savaştan ve uluslararası kampanyadan yardım umması, bir başka umarsızlığı anlatıyor. 12 Eylül, bu açılardan da, Birleşik Devletler için zamanlı bir gelişme sayılıyor.

Amerikan - Türk İlişkilerinde Krize Doğru

Coşkun Kırca

Bu yıl 734 milyon dolar olarak gerçekleşen Amerikan yardımının, 1987 yılında 485 milyon dolara inmesi beklenmektedir. Azalma miktarı, 249 milyon dolardır. Azalma oranı, yüzde 33.93'tür.

Hemen belirtelim ki, bu kadar büyük bir azalma, tek kelimeyle, muazzam bir skandaldır. Kongre'nin 1987 için böyle bir azalmayı kabul etmesi,

. . . . . .

Coşkun Kırca, Hürriyet, 14 Ağustos 1986. Başlık Kırca'ya ait.

Bilimin iki doğrulayıcısı var, en son çözümlemede, tek doğrulayıcı, eylemdir. Oluşurken de bir başka, ikinci doğrulayıcıdan, söz edebiliyorum. Olgular, mıknatısa tutulmuş kâğıt üzerindeki demir tozları türünden yeni bir salkım oluyorlar. «Özgürlük» alt-bölümünü bitirdiğim akşamın sabahında, Hürriyet, «ABD'yi 3 Konuda Sert Uyardık: Böyle Dostluk Olmaz» başlığıyla çıktı. Birleşik Devletler'in Türkiye'ye fazla önem vermemesi nedeniyle protesto edildiği yazılıyor.

Emekli Büyükelçi Coşkun Kırca, bir aralık 1960 yılından önce CHP Araştırma Bürosu'nda beraber olduk, aynı olguya benim tersimden bakıyor. Ancak yazdıkları, bir kalıbın dişi ve erkek yüzleri türünden, tümü tümüne benim çözümlememe uyuyor. Yazısını, mutlulukla, metin-içi ek olarak sunuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk - Amerikan ilişkilerinde yeni bir buhran döneminin başlangıcı olabilir. Nitekim, Washington Büyüelçimiz, bu konuda Türkiye'nin duyduğu hoşnutsuzluğu, Amerikan Hükümeti'ne dün iletmiştir.

Şu var ki, gelecek yıl yüzde 13 gibi fazlasıyla yüksek bir orandan hesaplanan faizleriyle birlikte, Amerika'ya, yardımdan doğan 450 milyon dolar tutarında borç ödemesi yapmış olacağız. Böylelikle, 1987 yılında Amerika'dan alacağımız yardım miktarı, net olarak, 35 milyon dolara inmiş olacaktır. Her ne kadar, yardım sayesinde satın aldığımız askeri malzemenin fiyatları piyasa fiyatlarının çok altındaysa da, böyle bir durumu izah etmek herhalde imkânsızdır. Aslında, bu borçların tamamının, faizleriyle birlikte iptal edilmesi lâzımdır.

Amerikan yardımında bu ölçüde bir azalma gerçekleştiği takdirde, başta F 16 uçakları imalâtı olmak üzere, iki ülke arasında savaş sanayii alanındaki işbirliği de suya düşmüş olacaktır.

Ayrıca, Amerika, Türkiye'den gelen, F 14 uçağı taleplerini karşılamakta son derecede kısır bir tutum içindedir.

Amerikan yardımındaki azalmanın resmi gerekçesi, bütçenin denkleştirilmesi için kanun gereğince tedbir alınması zorunluğu olarak gösteriliyor. Ama İsrail, Mısır, Pakistan ve İrlanda (evet, İrlanda!), yardım indirimlerinin dışında tutuluyor. Oysa ki, bu dört devletten hiç biri, NATO üyesi değildir.

Özellikle Pakistan'a yardım yapılmasındaki zorunluğu anlamak kolaylıkla mümkündür. Fakat, NATO üyesi Türkiye'nin, bütçe kısıntılarının hedefi olmasını izah etmek, asla mümkün olamaz. Hele, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin teçhizatının modernleştirilmesi çalışmalarına, iki ülkenin muta-

Levent Şahverdi Arşivi

bakatıyla devam edilmekteykenl...

Üzücü olan şudur ki, Amerikan Hükümeti de, Kongre'deki sorumsuzların bu akılsızca davranışı karşısında, şu ana kadar, hiçbir ciddi tepki göstermiş değildir. Bu görülmemiş vurdumduymazlığın sebepleri üzerinde iyice düşünmek lâzımdır.

İlk akla gelen soru, Türkiye'nin, Amerika'nın gözünde stratejik önemini kaybetmiş olup olmadığıdır.

Hayır! Türkiye, Amerika'nın gözünde stratejik önemini kaybetmemiştir. Çünkü, Amerika aklını yitirmedikçe, kaybetmesi mümkün değildir. Eğer Pakistan ile Mısır'ın, Amerika için büyük stratejik önemi varsa, Türkiye'nin en aşağı aynı derecede önem taşımaması düşünülemez.

Şu halde, Varşova Paktı'yla bir savaş çıkarsa, Amerika'nın Türkiye'nin savunmasına katkıda bulunacağından kuşku duymamak lâzımdır. Fakat, mesele, bu noktada değil; Türkiye'nin savunmasını kimin, nasıl yapacağındadır.

Türk topraklarını, Türk Silâhlı Kuvvetleri, kendi elindeki silâhlarla mı savunacaktır? Yoksa, Türkiye'nin savunmasında başlıca görev; bazısı iki ülkenin mutabakatıyla, bazısı da sırf Amerika'nın kendi takdiriyle kullanılacak taktik nükleer silâhlara mı düşecektir?

Amerikan yardımındaki bu önemli düşüş ihtimali, Amerika'nın zihninde ikinci alternatifin kuvvetlendiğini gösterir gibidir.

Oysa ki, hiçbir kendini bilen ülke kendi arazisini savunmasını, en büyük müttefiki de olsa başkasının takdirine terk edemez.

Eğer Amerika'nın, Türkiye'nin savunması hakkındaki gerçek doktrini buysa, Türk ülkesi üzerinde bulunan ortak savunma tesislerinin de, Türk topraklarının savunmasına fazla katkısı olmuyor demektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şahsen, Amerikay'la İkili Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'yla ilgili müzakerelere, hiç bir zaman büyük önem vermemişimdir. Amerikan Senatosu'nun onayından geçmeyecek bir anlaşmada, Amerika'ya açık yükümler yüklemenin mümkün olamayacağı, zaten başından beri belliydi. Amerikan Hükümeti, birtakım açık yükümlerin bu anlaşmaya yazılmasına rıza gösterse bile, Kongre'nin bütçe yapma yetkisini, Senato'nun onaylamadığı bir anlaşmayla bağlamanın mümkün olmayacağı da, ayan beyan ortadadır. Yani, yıllık yardımın miktarı, herhalde, Kongre'nin takdiriyle tespit edilecektir. Ancak Amerika ile ilişkilerimizi, şu veya bu anlaşma değil, fakat, karşılıklı çıkar dengesi düzenler.

Amerika, yardımda böylesine büyük bir indirim yaparsa, işte bu çıkar dengesi bozulacaktır. Türkiye, bundan ötürü, «duvarın öteki tarafına atlayıp» intihar edecek değildir. Aksine, Atlantik İttifakı içersinde kalacaktır. Fakat, o zaman, İttifak içinde Amerika'yı, Papandreu safsatalarından çok daha ciddi, çok daha gerçek bir buhran bekleyecektir.

Her ne hikmetse, Türkiye'nin, aşağı yukarı her on yılda bir, Amerika'ya, «Kendine gel!» demek zorunda kalacağı anlaşılıyor.

Bastırma: Manevra ve Mekanizma

12 Eylül'ü gerçekleştiren ilk beş generalin bir özelliği var; parlak bir subay kariyerine sahip görünmüyorlar. Genel Kurmay Başkanı'nın kariyer subayları arasında önemli bir eksikliği görülüyor; öğrenciliğinde sınıf kaybetmiş ol-

(*) Birinci Bölüm için Birinci Ek'e bakılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

duğu bilinmiyor. 12 Eylül'den sonra, parlak bir kariyer yazma cabalarına karşın, bir Gürsel ya da Madanoğlu türünden geniş sevgi kazanmış ya da bir Faruk Gürler ile yeğeni Necdet Üruğ türünden Ordu'nun «okuyan paşaları» imajına sahip olamıyor; bir karizma eklenemiyor (*). Yeni kurulmuş Ege Ordusu'nun Turgut Sunalp'tan sonraki komutanlığından emekliliğini beklerken, Adnan Ersöz ile Ali Fethi Esener arasındaki Kara Kuvvetleri Komutanlığı çatışması nedeniyle, arkadan gelen komutan olarak önce Kara Kuvvetleri ve daha sonra da Genel Kurmay'a geliyor.

Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'in ise, 15'inci Kolordu Komutanı olarak Kıbrıs'a çıkan birliklerin komutanı olması, orgeneralliğe yükselmesinde önemli bir rol oynuyor. Tahsin Şahinkaya'nın terfii ise Askeri Idare Mahkemesi'nde itiraza uğruyor.

Eklenecek var; geniş «eminsu» gençleştirme operasyonu bir yana, 1961-1971 dönemi, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nde olağanüstü seleksiyon dönemi olarak nitelendirilebilir. Sürekli olarak iktidara yönelen hareketler ve karşı hareketler, sürekli olarak, öne çıkanları, temayüz edenleri, «tasfiye ediyor». Bu tasfiye süreci, her iki açıdan da, «parlak» kariyer subaylarının Silâhlı Kuvvetler dışına çıkmasına yol açıyor.

Tasfiye sürecini açıklayabilmek için somut isimlerden bahsedebilirim: 12 Mart'tan önceki bütün radikal cuntaların devlet başkanı adayı Orgeneral Faruk Gürler, 12 Mart'ın ilk günlerinde kendisini iktidara getirmek isteyen Genel Kurmay Merkez Dairesi Başkanı Tümgeneral Şükrü Köseoğlu ile başında bulunduğu Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan Prensip Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan'ı, Ankara'ya hakim Zırhlı Birlikler Tümeni Komutanı Tümgeneral Turhan Olcayto ve 28'inci Tümen Komutanı Tümgeneral Abdurrahman Ergeç kanalıyla tasfiye ediyor. Ancak

(*) Milli Birlikçi dostlarımdan, Ordu'daki gençleştirme süreci içinde, emekliliğe ayrılacak subaylar listesinde olduğunu ve Sami Küçük tarafından listeden çıkarıldığını öğrendim.

Levent Şahverdi Arşivi

MAYIS İKTİDARININ SONU: SİLÂHLI KUVVETLER BİRLİĞİ

27 Mayıs'ı gerçekleştiren gizli örgütçülerden iktidarı 7 Haziran 1961 tarihinde alan Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin güçlü adamlarından Albay Aydemir, Haziran 1961 Olayları'nı bir arkadaşına anlatıyor (*). Bu mektupta Talat Aydemir duruma hakim görünüyor.

9 Temmuz 1961

•Kardeşim Turhan,

Hatırlarsın, Kore'den döndükten sonra •İhtilâlin emniyete alınması icab eder• demiştim. İşte o ana fikir üzerinden yürüdüm. Eski teşkilâtı genişlettim. Bugün Türk Ordusunda kilit başında bulunan bütün insanlar buna dahildir. Aylardır çalıştık ve bazı prensipler vazettik. Üç ay evvelde bu prensipleri komitedeki arkadaşlarımıza verdik. Bazıları çok iyi karşıladı. Bazıları da aylar sonra bizi arkadan hançerlemeye kalktılar. Bunlar şunlardır:

Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Sezai Okan, Sıtkı Ulay, Ağaoğlu Şen... Halbuki bu arada Osman ve Sezai'ye ben ne kadar bel bağlamıştım. Meğer onlar ne imişler, bizim bu kadar açık kalpli olmamızı onlar bidayette kabul eder gibi göründüler, güya akıllarınca fırsat bulunca darbe indirmeğe kalktılar, fakat tersine oldu. Hava Kuvvetleri komutanının, emir subayının (Gürsel'in emir subayı Agaoğlu ŞEN) marifetiyle tayininden sonra iş patlak verdi.

Emir subayı Agaoğlu Şen, Mason Cemiyetine girmişti, diğerleri de onun izinden yürüyorlar, te-

. . . . . .

(*) Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 91-95.

Levent Şahverdi Arşivi

sir altında kalıyorlardı. Bu gün devletin beş Bakanı da Masondur, sen hükmünü ver..

Bu yukarıda saydığım insanların plânı ile biz 2-3 Haziran gecesi hazırladıkları liste ile yeni bir ondörtler gibi emri vaki ile karşılaşacaktık. Bereket versin, elimizi çabuk tuttuk, bu zaferi dört saat ara ile kazandık.

Derhal alârma geçtik, yoksa bizi şu suçlar ile radyoda dinleyecektiniz. Cemal Madanoğlu Milli Savunma Bakanı, Kara Kuvvetleri Kumandanı Alkoç ile birlikte bir liste tanzim eder. Tabii ki en başta suç şu:

1. Harb Okulu Komutanı, Komitedeki havacılar ile anlaşmıştır.

2. Bunlar Orduyu ayıran insanlardır.

3. En kötüsü komünistlere hizmet edenlerdir.

Bize haberi ikinci başkan olan Muhittin Paşa verdi.

Ondan sonraki icraat tamamiyle bizim hâkimiyetimiz altında cereyan etti. Bu adamlar fazla inat etselerdi, harekâta geçip ortalığı kana boyuyacaktık... O kadar şuursuz insanlardı.. Allah'tan ellerinden bir şey gelmedi. Çünkü artık hiç bir kuvvetleri kalmamıştı. Bu anda da sıfırdırlar. Yedi gün yedi gece uykusuz alârmda kaldık.. Yalnız şuna sevin ki bütün Türk Ordusu, Deniz, Hava, Kara, Jandarma bu anda yekvücuttur. Diğer yolda da bunu sağlayabildiysem artık rahat ölebilirim.

Dâvamızı başta bulunan Genel Kurmay Başkanıma, Kuvvet Komutanlarına, ayrıca kabul ettirdik. Şimdi demir gibiyiz, ama bu kolay olmadı tabii. Eski ideal arkadaşlarım, Türkiye'de her şeye hâkimdirler. Silâhlı Kuvvetler şahsiyetini kazanmıştır.

Yedi Haziranda Komiteye bir ültimatom çektik, benim kalemimden çıktı. Genel Kurmay Baş-

Levent Şahverdi Arşivi

kanı Memduh Paşa'yı (*) köşke götürdü. Hasta Devlet Reisine kabul ettirdi. Yirmi dört saat mühlet vermiştik. Onbirinci saatte yerine getirdiler, yoksa hepsini sileceklik. İş o kadar gergin safhaya girmiş, sabrımız tükenmişti. Ültimatom şu idi:

1. Hava Kuvvetleri Komutanı derhal vazifesine iade edilecek. Öğle radyosunda yayınlanacak.

2. Bizi ihbar edenler ve Hava Kuvvetleri Komutanının harcanmasını sağlıyanlar vereceğimiz listeye göre derhal emekli olacaklar.

3. Cemal Madanoğlu, Osman Köksal derhal kumandanlıkları bırakıp Komiteye dönecekler.

4. Bir daha Silâhlı Kuvvetlerin ve Komitenin haberi olmadan kilit başında bulunan komutanlar tayin edilemiyecek ve emekliye sevkedilemiyecek.

5. Deniz Kuvvetleri Komutanı, Kara Kuvvetleri Komutanı ve Millî Savunma Bakanı derhal emekli olacak.

6. Komite seçimlere kadar azaltılamaz. İstifa edemez, istifaya zorlanamaz.

Şimdi tamamiyle duruma Silâhlı Kuvvetler hâkimdir. Biz daima doğru yolda idik. Devam edeceğiz. Şimdi komitede sayacağım dokuz arkadaşa itimat edilemez.

Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Dz. Yarbay Selâhattin Özgür, Şükran Özkaya, Rafet Aksoyoğlu, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Kadri Kaplan. Biz gene büyüklük ettik hayatlarını bağışladık. İnsiyatiflerini kazandırıp komiteye iade ettik. Yoksa onları silme saat meselesi imiş...

Ondörtler meselesini de garantiye ve sigorta-

. . . . . .

(*) 12 Mart'ın Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç. y.k.

Levent Şahverdi Arşivi

ya aldık. Onların kılına kimseyi dokundurtmayız. Silâhlı Kuvve'lerin himayesindedirler. Yalnız ne var ki sabırla beklesinler. Onlar bana ve bizlere karşı vazifelerini tam mânasiyle yapmadılar. Ama ben içinde iyi tanıdığım bazılarını unutamadım Şimdi beni daha iyi anlayabilirler. Orhan Kabibay mektup yazmıştı, itirafları vardı, saklıyordum. Cevap yazmadım. Sebebi malûm... Ama sen fırsat düşerse ona İrfan Solmazer'e bu mektubumu oku, onlardan yegâne isteğim, itidalli ve sabırlı hareket etmeleridir. Her şeyin zamanını, tayinini bize bıraksınlar.

Şimdi memleket çok karışıktır. Kim ne derse desin iktisadi kriz vardır. Seçimler bile tehlikeye girebilir. İki kritik nokta var: Mahkemelerin infazı, seçimler.

Burada bir halk ayaklanması olabilir, ancak o zaman silâhlı kuvvetlere belki bir vazife düşer, aksi takdirde plânlarımız tahtında işler ilerliyecek, emin olun.

Komitedeki vefasız arkadaşların en büyük hatası beni Kore'den Türkiye'ye getirip, Harp Okulu Komutanı yapmaları imiş... Başlarına çorap örmüşüm. Doğrudur. Kardeşim ne var ki Ondörtler de biraz bana kulak verseydiler, işler başka türlü olurdu. Fakat bizi çabuk unutmuşlardı. İnşallah bundan sonra iyi olur...»

12 Mart'ın hemen sonunda da, tasfiye edenler emekli oluyorlar.

Muvazzaf subaylar, sivil ihtilâlcilere karışmadıkları sürece, iktidarı olmak için giriştikleri hareketlerde başarısızlığa uğradıkları zaman, yalnızca emekli olmakla cezalandırılıyorlar.

Burada, araştırmalarımın bir bulgusunu özetlemek durumundayım: Milli Güvenlik Konseyi üyeleri, 1940 yıla-

Levent Şahverdi Arşivi

rından beri süregelen gizli örgütlerin hiç birinin içinde yer olmıyorlar. Ayrıca bunları bastırma girişimlerinde de ön planda bir yer tutmamaya özen gösterdikleri anlaşılıyor. Ege Ordusu Komutanı Orgeneral Süreyya Yüksel'in, şimdiki Genel Kurmay Başkanı Necdet Üruğ'un adı, 27 Mayıs öncesi gizli örgütler içinde ve üye olarak geçiyor. 12 Eylül'de İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Bedrettin Demirel'in adı, 27 Mayıs sonrasının çeşitli yönetimi almaya yönelik protokollarında yer alıyor. Fakat MGK üyelerinin adlarına rastlayamıyorum.

1961 Haziran ayı ile 1963 Mayıs ayı sonunda geçen iki yıllık süreyi, ancak bir «kaynama» olarak nitelendirebiliyorum. Belki de bu dönemde Türkiye'nin en çok kaynayan ve ukun kesimi, Silahlı Kuvvetleri oluyor. Şöyle de söylenebilir; bu iki yıl, 1968 yılı üniversitelerin «Forum'lu Yılları» ile karşılaştırılabilir. Üniversite, gençlerin forumlarına sahne olur ve bir anlamda forumlarla yönetilirken, bundan yıllar önce Silâhlı Kuvvetler de, daha çok albaylar kuşağının egemen olduğu, generallerin katıldığı forumlar ile yürüyor. Silâhlı Kuvvetler, 27 Mayıs öncesiyle karşılaştırılamayacak ölçüde «politize» oluyor. Bu dönem, Albay Aydemir'in talihsiz girişimi ile son eriyor.

Albay Talat Aydemir'in, 21 Mayıs 1963 darbe girişimi, kendisiyle birlikte Süvari Binbaşısı Fethi Gürcan'ın idam edilmeleri sonucunu doğurmasının yanında, Silâhlı Kuvvetler içinde radikallerin tasfiye edilmesi ve bir süre radikalizmin sona ermesini de beraberinde getiriyor. Subayların bir bölümü, Orhan Erkanlı'nın anılarında, «Mamak Mezbahası» olarak sözünü ettiği, Mamak Askeri Hapishanesi'nde toplanıyor. 27 Mayısçı Orhan Erkanlı şunları yazıyor: «O tarihte, yani 21 Mayıs'tan sonra Örfi İdare parolası, 'İhtilâlcilerin kökünü kazımaktır'. Uzaktan yakından, gelmiş geçmiş ihtilâllere, darbelere değenlerin hepsi tutuklanmışlardı»[2]. Böylece, yaklaşık 1968 yılına kadar, bir dönem kapanmış oluyor.

Bu dönem 6 Haziran 1961 tarihinde başlıyor. Kesin olan şu; bu tarihten sonra Millî Birlik Komitesi'nin iktidar dönemi sona eriyor. Ne oluyor? Bu sırada, Kasım 1960 ta-

Levent Şahverdi Arşivi

rihinde Milli Birlik Komitesi'nden tasfiye edilen 14 gizli örgütçü yurt dışına gönderilmiş bulunuyorlar; ancak hırslarını hâlâ koruyorlar. İçerdeki subay arkadaşlarından düzenli bilgi ve zaman zaman da rapor alıyorlar. 1 Temmuz 1961 tarihli ve dört numaralı raporda, «Haziran ayı içinde Türkiye'de bir saray darbesi olmuştur» diye yazıyor. Düşündürücü buluyorum; tümüyle katılamıyorum.

Kesin olan bir nokta var: Haziran 1961 tarihinden itibaren, yönetim, Silâhlı Kuvvetler Birliği'ne geçiyor. Haziran başında, Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve Osman Koksal, hangi motifle olduğunu tam kestiremediğim nedenlerle bir çıkış yapıyorlar; Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'i yurt dışına tayin ederek yerine bir başkasını getiriyorlar. Gürsel'in alıştığı devlet başkanlığı makamını sağlama almak ve sürekli kılmak için böyle bir çıkışı yapmış olması mümkün; Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin gücü bu çıkış nedeniyle ortaya çıkıyor ve kabul görüyor. Silâhlı Kuvvetler Birliği, 24 saat süre tanıyarak, Tansel'in görevine iadesini, yerine getirilen hava generalinin emekli edilmesini, bu çıkışla ilgili görülen üst rütbeli karacı subayların da ordudan ayrılmasını, Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nı, Albay Osman Köksal'ın Muhafız Alayı Komutanlığı'nı bırakmasını, bundan sonra Milli Birlik Komitesi'nin Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin izni olmadan atama yapmaması, bir ültimatom biçiminde, Milli Birlik Komitesi'ne bildiriyor. Kabul ediliyor.

Türkiye'de Milli Birlik Komitesi yönetim 7 Haziran 1961 tarihinde sona eriyor.

Yerine ne geliyor? Görüntüye göre «Albaylar Kuşağı» yönetiminin geldiği ileri sürülebilir. Silâhlı Kuvvetler Komuta düzeyi yönetimi ele alıyor.

Görüntü geçicidir.

Dalganın uzandığı kıyı şeridi, denizin sınırını vermiyor; geçici olan ileriye çıkışı gösteriyor. Görüntü kayboluyor.

Yönetimin, açığa çıkmış gizli örgütçü genç subaylardan olmarak Silâhlı Kuvvetler'in üst komuta düzeyine aktarılabilmesi için, geçici olarak, bir «Albaylar Kuşağı» yö-

Levent Şahverdi Arşivi

netimine ihtiyaç duyulmuş oluyor. «Albaylar Kuşağı», yönetimi, gizli örgüttaki arkadaşları Milli Birlik Komitesi üyesi albaylardan, Sami Küçük, Sezai Okan, Osman Köksal, Ekrem Acuner, Haydar Tunçkanat ve diğerlerinden, Genel Kurmay Başkanı Sunay başkanlığında üst düzey komutanlara aktarırlarken, kırılıyorlar; emekli ediliyorlar veya asılıyorlar.

Türkiye, İsmet Paşa Restorasyonu sürecine çıkarken, bir neo-kemalizm arayışı içinde bir «canlanma» sürecine girerken, Silâhlı Kuvvetler kendi içinde bir «restorasyon» olgusu yaşıyor. Tüm restorasyonlar kırımla birlikte gerçekleşiyor.

Albay Dündar Seyhan, anılarında, Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin nasıl çalıştığı konusunda bilgiler veriyor. Aktarıyorum: «Usulüne göre yemin ettirilmiş her rütbeden terekküp eden Silâhlı Kuvvetler Birliği Genel Kurulu, Ankara'da Jandarma Okulu şeref salonunda, İstanbul'da Harp Akademileri'nde her gün mesaiden sonra açık oturum misali toplantılar yapıyordu. Bu toplantılarda, Birlik'e mensup her subay, gündemindeki maddelere göre açıkça fikirlerini savunuyordu. Müzakereler sonunda konular kararа bağlanıyordu»[44]. Rütbelerden önce güç'ün, kişilik ve liderlik yeteneklerinin ön plana çıktığı bir durum yaşanıyor.

Türk Ordusu'nun en çok politize olduğu bir dönemdir; uyanık, tartışmaya hazır, gergin ve hareket halinde subaylar düşünülebilir.

Parantez açıyorum: Türk Ordusu içinde savaşı yaşadım. Yalnızca kişilik ve liderlik yetenekleri «konuşuyor». Lefkoşa'nın Mia Milya sanayi bölgesinden, Kıbrıslı Grekler'in ağır havan atışından geçerek, Timbu, şimdiki «Ercan» Havaalanı'nın zaptedilişinin, Paşaköy'de patates kızartmasını kızgın yağda henüz bırakıp kaçanları, kurşuna vurulanları, hatırlıyorum (*). Büyük bir «kargaşa» ola-

(*) Clausewitz, nasıl da güzel betimliyor!

«Savaş maddi çaba ve acılarla dolu bir alandır. Bunlara dayanmak için, insanın, ister yaratılıştan, ister sonradan ka-

Levent Şahverdi Arşivi

rok hatırlıyorum. Savaş'ı hep, her on yanınızda kimin neyi söyleyerek geçtiğini bilemiyeceğiniz bir hareket olarak algılıyorum. 1961-1963 Dönemi, forumlar ve açık oturumlarla yönetilen Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni (*) çözümlerken, bu hedefi ve eğilimi belli «kargaşa» aklıma geliyor. Savaş, bir eksen çevresindeki görkemli dağınıklık oluyor.

Talat Aydemir, 19 Ocak 1962 tarihindeki bir toplantıyı, açık oturum ya da forum da denilebilir, özetliyor; 70 çevresinde üst rütbeli subay katılıyor. Genel Kurmay Başkanı Sunay, yönetimin Başbakan İsmet İnönü'ye teslim edilmesinin yeterli ölçüde büyük bir başarı olduğunu anlatıyor; müdahale istemiyor. Sonra, komutanlara soruyor; Aydemir yazıyor ve aktarıyorum: «Konuşması bittikten sonra sırasıyla hava, kara, deniz kuvvetleri komutanlarına söz verdi. Hiçbir fikir beyan etmediler. Sıra ile generallere sordu. Hiçbiri mütalaa beyan etmedi». Bundan sonra sıra albaylara geliyor.

«Sıra albaylara geldi. İlk olarak Jandarma Okulu Komutanı Albay Necati Unsalan kalktı. Genelkurmay Başkanı ile aynı fikirde olmadığını, 80 yaşındaki bir liderin bu memleketi kurtaramayacağını, fiziki yapısı bakımından enerjisi tükenmiş bir insana bel bağlanamayacağını ve memleketin yaşamış olduğu durumda bu zihniyetle bir adım daha ileri gidemeyeceğini belirtti. Sonra Kurmay Albay Emin Arat konuştu. Aynı şekilde aksi tezi savundu. Kurmay Albay Selçuk Atakan, Genel Kurmay Başkanı ile aynı fikirde olmadığını belirtti»[67]. Albaylar, Genel Kurmay

---

zanılmış olsun, bu acılara aldırış etmemesini sağlayan belli bir fizik ve moral güce sahip olması gerekir. Bu niteliklere sahip ve sağduyusunu kendisine kılavuz edinmiş bir insan iyi bir savaş aracıdır».

«Savaş bir şiddet hareketidir ve bu şiddetin sınırı yoktur».

«Tüm güçlerin aynı anda muhtemel bir şekilde bir araya getirilmesi savaşın niteliğine aykırıdır».

Carl von Clausewitz, Savaş Üzerine, İstanbul, 1975, s. 57-46-51

(**) 12 Mart'ın öncesinde de bu tür toplantıların yapıldığı anlaşılıyor. Ancak bunlara yalnızca korgeneraller ile orgeneraller katılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Başkanı'ndan ayrı düşündüklerini, herkesin önünde, söyleyebiliyorlar.

Sonra ve en son, lider durumunda olan, Albay Aydemir konuşuyor; uzun konuşuyor. Silâhlı Kuvvetler içinde ve dışındaki ihtilâl hazırlıklarını açıklıyor; isim vermiyor. Söze «bizzat Devlet Başkanı Gürsel bir ihtilâl hazırlıyor» diyerek başlıyor. En sonunda şunu öneriyor: «Hiyerarşik sisteme bağlı olmak üzere yapılan bir ihtilâl en az zayiatla ve memlekete en az zararlı şekilde olur. Silâhlı Kuvvetler parçalanmaz». Böylece yönetimi almak için, üst düzey komutanlara, bir tür «cephe» teklif ediyor.

Türkiye'de alt kademede albay ve daha alt rütbeli subaylardan kendilerine ihtilâl önerilen üst rütbedeki subaylar ve özellikle orgeneraller hep bir Necip - Nasır ikilemi içinde düşünüyorlar. 1950 yıllarının başında Mısır'da, Ordu, General Necip'in başkanlığında Kraliik yönetimini deviriyor ve yönetime geliyor. Kısa zaman sonra General Necip devlet başkanlığından uzaklaştırılıyor, yerine Albay Nasır'ın yönetimi geliyor. 27 Mayıs'ta Gürsel ve 9 Mart'ta Gürler, örnek olsun, hep bir Albay Nasır'dan çekiniyor.

Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, Albay Aydemir'in bu «cephe» önerisine, «yoo! beni bu mesuliyete sokma» sözleriyle, Talat Aydemir'in anlattıklarına göre, yerinden fırlayarak ve bağırarak, karşılık veriyor. O onda Aydemir'i bir Nasır adayı (*) olarak gördüğünü tahmin edebiliyorum.

(*) «Silâhlı Kuvvetler'deki kaynaşmanın başını Talât Aydemir ve grubu çekiyordu ve nedense âdeta 'dokunulmazlıkları' vardı. En şaştığım durum ise daha üst rütbeli birtakım insanların albay olan Aydemir'i lider olarak görmeleri idi».

«Ama bu tipler genellikle ikili oynuyorlardı».

Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, op. cit., s. 105.

«Bu saatten itibaren şans artık döndü. İstanbul'dan hiç haber alamadım. Orada da radyo el değiştirince ayağa kalkan birlikler hemen ters dönmüşler, asayiş planını uygulamaya başlamışlar».

«Harbiye'ye parolayı bilmiyerek getirildim diye gelen subay akını başladı».

Talat Aydemir'in Hatıraları, op. cit., s. 255 ve 257

Levent Şahverdi Arşivi

PROTOKOLLAR DÖNEMİ: 21 EKİM PROTOKOLU

1. Türk Silâhlı Kuvvetleri mensupları -aşağıda açık imzaları bulunan- 21 Ekim 1961 günü saat 14.30'da toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve ittifakla aşağıdaki karara varmışlardır:

a. Türk Silâhlı Kuvvetleri onbeş ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan evvel duruma fiilen müdahale edecektir.

b. İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

c. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek seçim neticeleri ile M.B.K. feshedilecektir.

d. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir.

2. İşbu zabıt varakası üç nüsha olarak tanzim edilmiş ve bütün üyeler tarafından aynı anda imza edilmiştir.

21 ekim 1961 protokolünün altında şu general ve subayların imzaları yer alıyordu:

Korgeneral Refik Tulga, Tümgeneral Fikret Esen, Tümgeneral Rafet Ülgenalp, Tümamiral Bahattin Özülker, Tuğgeneral Faruk Gürler, Tuğamiral Celâl Eğicioğlu, Tuğgeneral Yusuf Alpmansu, Tuğgeneral Faruk Güventürk, Tuğamiral Kemal Kayacan, Kurmay Albay Behçet Özdemir, Kurmay Albay Doğan Özgöçmen, Kurmay Albay Suat Aktulga, Kurmay Albay N. Kemal Ersun, Kurmay Albay Burhan Hunoğlu, Kurmay Albay Halim Kural, Kurmay Albay Recai Baturalp, Kurmay Albay Mehmet Bora, Kurmay Albay Vecihi Akın, Kurmay Albay Emin Aytekin, Kurmay Albay Ferit Erdoğan, Kurmay Albay Necati İşcan, Hava Kurmay Albay Turan Çağlar, Kurmay Al-

Levent Şahverdi Arşivi

bay Fikret Göknar, İst. Albay Rüfat Erenulu, Top. Alb. Celâl Baykam, Kur. Alb. Cemal Öcal, Dz. Kur. Alb. Bülent Tarkan, Dz. Kur. Alb. Zarif Çetindağ, Kur. Alb. Bedrettin Demirel, Kur. Albay Celâl Ugan, Kur. Alb. Vahit Gürkan, Kur. Alb. Şerafettin Olcay, Hv. Kurmay Albay Emin Alpkaya, Kur. Yb. Ahmet Gerçeç, Kur. Alb. Necati Ozan, Kur. Alb. Sadeddin Cankır, Kur. Alb. Nihat Arslantürk.

PROTOKOLLAR DONEMI: 9 ŞUBAT PROTOKOLU

9 Şubat 1962 Cuma günü yapılan toplantıda aşağıdaki kararlar ittifakla alınarak imza edilmiştir.

1. Korgeneral Refik Tulga Ankara'ya giderek Hava Kuvvetleri Komutam ile temas edecektir.

2. Planlar 10 Şubat 1962 günü İzmit'de Ankara'nın mümessili ile birlikte koordine edilerek protokola bağlanacaktır.

3. Harekât için hiyerarşik sistem kabul edilmiştir. Fakat her türlü teşebbüs yapıldıktan sonra Silâhlı Kuvvetler Birliği ekseriyetinin kararı kati ise bu kararı tatbik edecek en kıdemli kumandanın emri ile karar tatbik mevkiine konacaktır.

4. Silâhlı Kuvvetler bir bütündür. Her karara müşterek varılacaktır.

5. Kararın zamanı Silâhlı Kuvvetler Kumandanlığınca emredilecektir. Bu husus İstanbul'daki kumandanlar tarafından temin edilecektir. Harekât 28 Şubatı geçmeyecektir. 090100 Şubat 1962.

9 Şubat Protokoluna toplantıdan sonra imza koyan bazı subaylar şunlardır:

Korg. Refik Tulga, Tümgeneral Fikret Esen, Tümg. Rafet Ülgenalp, Tümamiral Bahattin Özül-

Levent Şahverdi Arşivi

ker, Tuğgeneral Faruk Gürler, Tuğgeneral Faruk Güventürk, Tuğamiral İsmail Sarıköy, Tuğamiral Celâl Eğicioğlu, Tuğamiral Kemal Kayacan, Tuğgeneral Zeki İlter, Kurmay Albay Necati Ünsalan, Kurmay Albay Ferit Erdoğan, Kurmay Albay Selçuk Atakan, Kurbay Albay Dündar Seyhan, Kurmay Albay N. Kemal Ersem, Kurmay Albay Behçet Özdemir, Kurmay Albay Vahit Gürkan, Kurmay Albay Emin Aytekin, Kurmay Albay Doğan Özgöçmen, Kurmay Albay Burhan Hunoğlu, Kurmay Albay Necati İşcan, Topçu Albay Celâl Baykam, Kurmay Albay Turan Çağlar, Kurmay Albay Fikret Göknar, Hava Kurmay Albay Emin Alpkaya, Albay Rifat Erenulu, Albay Zarif Çetindağ, Albay Nihat Aslantürk, Albay Halim Kural, Albay Recai Baturalp, Kurmay Albay Vecihi Akın, Kurmay Albay Mehmet Bora, Dz. Kurmay Albay Bülent Tarhan, Kurmay Albay Bedrettin Demirel, Kurmay Albay Cemal Öcal, Kurmay Albay Necati Özan, Albay Sadettin Çankır, Yb. Ahmet Gegeç, Yarbay Osman Deniz.

Bu dönemde, açık oturum ve forumlarla büyük bir politizasyon yaşayan ve nerede ise her gün bir ihtilâle karar verip, özellikle Sunay ve arkadaşlarının manevralarıyla bundan vazgeçen Türk Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin bir «Özel Karargâhı» var. Karargâh, Talat Aydemir, Albay Emin Arat ve denizci albay Nazım Özkan'dan oluşuyor. Her gün günlük çalışmadan sonra toplanan Silâhlı Kuvvetler Birliği kararlarını «Özel Karargâh» formüle ediyor ve uygulanmak üzere gerekli yerlere bildiriyor.

Silâhlı Kuvvetler Birliği'ne «Albaylar Kuşağı» egemen oluyor.

Albaylar Kuşağı'nın telef edilmesi gerekiyor.

Kişilere irade ve bu arada olmayan beceri yüklemiyorum. İrade, istenç, kişilerde ya var; ya da yok. Yapmak

Levent Şahverdi Arşivi

istediğim tarihin akışına mantık çerebilmektir; mantıklı akış, bir istenci, anlatıyor.

Söz konusu «telef etmek» ise, İsmet İnönü'nün repertuarı oldukça zengin duruyor. İnönü'de ortadan kaldırmaya yönelik çeşitli oyunlar bulunuyor. Yok olan, umut ve hülya ile risk alma yeteneğidir. Bunları duymuyor.

Başlatmada İsmet Paşa'nın inisiyatifi ne kadar; söyleyebilecek durumda değilim. Başlarında işini yaptıkton sonra CHP listesinden Milletvekili olan Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Hüsnü Özkan bulunuyor; İsmet Paşa'nın bir rolü olduğu izlenimini veriyor. Telef edebilmek için İsmet Paşa, Albaylar Kuşağı'nı bölüyor: Düzelterek, sonucunda, İsmet Paşa'ya yarayan bir bölünmenin ortaya çıktığını ileri sürebiliyorum. Hüsnü Özkan'ın başkanlığında, çoğunluğunu albayların oluşturduğu bir «Havacılar Cuntası» beliriyor. Gizli örgütün eski mensuplarından havacı albay Halim Menteş, bu cuntanın en etkili mensubu olarak görünüyor.

Dündar Seyhan, Talat Aydemir, 1950 yıllarındaki gizli örgütün kurucuları olarak biliniyor ve kabul ediliyor. Necati Ünsalan, Halim Menteş bu örgüte ilk katılanlar arasındalar. Milli Birlik Komitesi'nin dışında bırakıldılar ve kaldılar. 1961-1963 Dönemi, forumlarla yönetilen Silâhlı Kuvvetler düzenini, bu ve diğer albayların, yöneten Milli Birlik Komitesi'nin dışında kalmasına bağlayan eğilim kuvvetlidir. Tümden yadsımıyorum; hiç bir zaman yalnızca bu dürtülere bağlanamayacağını belirtmek zorundayım.

27 Mayıs, Kemalizm'in bir Hint Yazı, Indian Summer olarak kabul edilirse, Albaylar Kuşağı'nı 27 Mayıs'ın Silâhlı Kuvvetler içindeki artçıları olarak düşünmek mümkün görünüyor. Kırılmaya mahkûmdurlar; yalnızca tarih göstermiyor, mantık da gerektiriyor.

Kara Kuvvetleri içindeki Albaylar Kuşağı ile Havacılar Cuntası, öyle bir duruma geliyor, kovboy filmlerindeki düşman kardeşlere benziyorlar: Birbirlerine, ceplerinde tetikleri çekilmiş, tabancalarıyla yaklaşıyorlar. Silâhlı Kuvvetler Birliği içine, yazması pek zor ve ancak elinde silâh

Levent Şahverdi Arşivi

tutanlar arasındaki bir kızgınlık olarak algılanabilecek, bir güvensizlik yayılıyor.

Bu gerginlik içinde Şubat 1962 başında yeniden ve toptan bir müdahale kararı alınıyor. Sunay, bunu önlemek için manovralarına başlıyor. Bu manevralar içinde ikiye ayrılmış Silâhlı Kuvvetler Birliği'ni birbirine karşı kullanmayı beceriyor (*). Müdahaleden vazgeçilmiş olmasına karşın, gerginlik dinmiyor. Olayların akışı, Talat Aydemir'i hiç hazırlıklı ve layık olmadığı bir yere getiriyor; daha sonradan ellerinden iktidarı alabileceği Silâhlı Kuvvetler üst düzeyinin harekete geçmesinden önce, gösterilen başka, bir iş yapmak istemiyor.

Fakat yine de Aydemir'in bir girişim yapacağına inanılıyor ve bu inançla, bir «alarm» veriliyor. Havacı Grubu alarma geçiyor ve kendisine bağlı kuvvetleri harekete hazırlıyor. Talat Aydemir Grubu, çok güçlü oldukları Harp Okulu'nda toplanıyorlar. Aynı Grup'tan Fethi Gürcan, Çankaya Köşkü'nde toplantı halinde olan Devlet Başkanı'nı, Başbakanı, Genel Kurmay Başkanını kıstırıyor; muhafız alay komutanını tutukluyor. İş bitmiş görünüyor.

Muhafız Alayı Komutanı Cihat Alpan'ı, teslim olan Süvari Binbaşısı Fethi Gürcan, aynı şekilde teslim alabi-

---

(*) İhtilâlcinin ihbarı her nedense, hoş karşılanıyor. Hepsi bunu yazıyorlar. 22 Şubat hareketinin liderinin Dündar Seyhan ya da Talât Aydemir olduğu konusunda, anı yazarları birbiriyle, tartışıyorlar. Dündar Seyhan, 22 Şubat'tan hemen önce, Kara Kuvvetleri Komutanı Muhittin Önür'e gidiyor ve yalvarıyor:

«Paşam, ben babamın elini öpmüş adam değilim. Sizin elinizi ve ayağınızı öpüyorum. Hemen önümüzdeki günlerde mühterit bir ihtilâl hareketi olacaktır. Bunu önlemek ve kuvvetlere sahip olmak için Allah aşkına ne yapmak lâzımsa hemen yapınız».

Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, op. cit., s. 179.

22 Şubat, Albay Seyhan'ın ihtilâlcilik serüvenine son veriyor. Bir ara Doğan Avcıoğlu Grubuna alınması düşünülüyor, İlhami Soysal'ın ifadesine göre, «çok içki içmesi nedeniyle» alınmıyor.

Nazlı Ilıcak, 12 Mart Canlıları, Tercüman, 12 Nisan, 1986.

Levent Şahverdi Arşivi

leceği Devlet Başkanı, Başbakan, Genel Kurmay Başkanı'na ne yapması gerektiğini, Harp Okulu'ndaki karargâhında bulunan Albay Aydemir'e soruyor. Aydemir, Gürcan'a, bırakmalarını emrediyor.

Aydemir ve Gürcan asılıyor.

Daha önce olanlar var: Albaylar Kuşağı'na bir isim verebilirim, bunlar, «kolaycı ihtilâlciler» oluyorlar. Kolay yolun en zor yol olduğunu ve gerçekte bir yol olmadığını bilmek istemiyorlar. Bir yandan ellerindeki güçle, diğer yandan güçlü görüldükleri için etraflarına toplanmış karyeristlerle ve ikna gücü ile, üst düzey komutanları bir ihtilâle götürebileceklerini sanıyorlar. Kolayca kurulmuş bir «cephe» ile yönetime aldıktan sonra, iktidarı kendi kanallarına çekebilmeyi planlıyorlar.

22 Şubat'ta İsmet Paşa cuntasının lideri Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Hüsnü Özkan, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhittin Önür'e bağırıyor: «sen beni ne yüzle çağırırsın, sen değil misin bizi alarma geciren ve alarmda tutan» diyor. Tuğgeneral Özkan, Orgeneral Önür'e bağırınca, «Orgeneral Önür, maruz kaldığı bu hareketten müteessir olarak ağlamaya» başlıyor. Ama emekli olmaktan kurtulamıyor.

22 Şubat'ta Harp Okulu Karargâhı'nda ise başka «dramatik» sahneler yaşanıyor. Oyun'un baş aktörlerinden Dündar Seyhan, artık 1954 yılında Orhan Kabibay'a yaptığı gizli örgüt önerisi üzerinde düzeltme ve açıklamalar yapmak gereğini duyuyor ve «biz iktidar için silâh arkadaşlarımızın kanına susamış vampirler değildik» diyor. 22 Şubat Gecesi, Aydemir, Seyhan, Ünsalan ve diğer albaylar Harp Okulu Karargâhı'ndan gördükleri sahne karşısında da şaşırıyorlar ve şaşkınlıklarını «Korkunç Tablo: İç Savaşa mı Gidiyoruz?» haykırışı ile anlatıyorlar. «Çizilen tablo müthişti» diyorlar ve devam ediyorlar: «Kuvvetler arasında bir çatışma mukadderdi. Aynı kuvvetlerin içinde de iki akım belirmişti. Bir kısım birlikler meşru nizama bağlılıklarını bildirmişlerdi. İleri harekâtın bir iç harbe müncer olması kaçınılmaz bir sonuç olacaktı. Bu durumun Türkiye aleyhine beynelmilel ihtilâller yaratması

Levent Şahverdi Arşivi

mümkündü. Ankara'da, emrimizde bulunan birlikler içinde şiddet hareketine girişmek taraftan olanlar vardı. Oluk gibi kan akacaktı. Masum insanların kanı dökülecekti». Kan dökmek istemiyorlar.

Emekli subay sayısını artırmak istiyorlar (*). Burada artık bir «kurmay» subay olarak hareket ediyorlar.

Bir parantez açmam gerekiyor; Türk Ordusu'nda kurmay subaylık kurumunun yol açtığı bir şanssızlığa işaret etmek durumundayım. Hep bir karar veren değil, karar için çeşitli alternatifleri hazırlayan bir plancı türünden yetişiyor. «Kurmay», hep başkasına karar hazırlayan kimse oluyor. Karar verme alışkanlığını kazanamıyor.

Harp Okulu'nda «O» Gece, sonunda, Kurmay Albay Dündar Seyhan «ben teslim olmaya gidiyorum» diyor. Kurmay Albay Talat Aydemir, hareketi durduruyor.

Devam ediyorum; tarihin akışına mantık geçirmeye çalışıyorum.

Bundan sonra emekli kurmay albayların bir büyük bölümü «ihtilâlcilik» oyununa devam ediyor. Bunların bir büyük bölümü, oyunlarını, tehlike sınırlarından çok uzak tutuyor. Toplanıyorlar ve ayrılıyorlar. İncir çekirdeğini doldurmayacak konular için birleşiyorlar veya kavga ediyorlar.

Eğer incir çekirdeğini doldurmayacak sorunlar için kavga varsa, iktidara yönelen ciddi bir istenç yoktur; bunu bir eğilim olarak çıkarabiliyorum. Türkiye'de ve ilerici kesimde ciddiyetsizlik ile iktidar perspektifi yokluğu, hep bir arada görülüyor.

Tezi yazıyorum: Politika'yı, bir yanıyla bilim'e, ve diğer yanıyla, felsefe'ye yaklaştıran dinamik, iktidara yönelik olmasıdır. Politika, iktidara yönelik dinamiğini kaybettiği zaman ciddiyetsizlik batağına batıyor.

Orhan Erkanlı'dan aktarıyorum: «Bir gün Levent'te bir profesörün evinde en büyük toplantıdan biri yapıldı». 21 Mayıs 1963 tarihinden önceki bir zamana rastlıyor. «Kimler yoktu? Üniversite profesörleri, milletvekili ve se-

(*) Birinci Bölüm için Beşinci Ek'e bakılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

natörler, generaller, emekli ve muvazzaf subaylar, gazete patronları, gazeteciler, 22 Şubatçılar, 14'ler, komite üyeleri, doktorlar, tüccarlar». Bir evin içinde yeni bir ihtilâli konuşuyorlar.

«Evin içi kadar dışı da enteresandı. Eski devirlerde, teşbihte hata olmaz, mazur görülsün, eşkıyalar zaman zaman bir araya gelerek görüştüklerinde pusuya düşürülmemek için, silâhlı muhafızlarını dışarda bekletirlermiş. Bizim toplantı da böyleydi; dışarda herkesin adamları, arkadaşları vardı. Tabii bu arada devletin emniyet teşkilâtının, emniyetin, Milli Emniyet'in, Ordu'nun gizli istihbarat servisinin görevlileri de mevcuttu. Çünkü içerdekilerin ekserisi devamlı olarak takip edilen takımdandı». Erkanlı, Millî Birlik Komitesi'nin Milli Emniyet'in adını, MİT olarak değiştirmiş olduğunu unutuyor. Önemli görmüyor: «Fakat hiç kimsenin endişesi yoktu; adeta bu faaliyetler açıkça cereyan ediyor, hükümet olup bitenleri günü gününe haber alıyor ve susuyordu»[69]. Susmak bir yandan güçsüzlükle ilgilidir ve diğer yandan da, beklemeyi içeriyor.

Susan, ya güçsüzdür ya da bekliyor. Ya da hem güçsüz ve hem de beklemeyi seçiyor.

Emekli Albay Talat Aydemir, hiç istemediği bir zamanda, 22 Şubat gecesi, iktidarı bir kez eline almış ve bir kez de bırakmış, hissediyor. Bundan, istediği zaman eline alabileceği sonucunu çıkarıyor. Bu ün'e istekli, fakat hazırlıksız Albay, 22 Şubat'tan sonra, gördüğü ilgi nedeniyle de, kendisini, bir büyük cephenin komutanı sayıyor.

21 Mayıs 1963 tarihinde, aynı gece Etimesgut'un yayına geçen Hükümet Kuvvetleri Radyosu'ndan Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın kullandığı sözcükle, «Talat'ın üç buçuk adamı» (*) bir kez daha şansını deniyor.

(*) «Türk Silâhlı Kuvvetleri Hükümetin emrindedir. Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Kuvvetleri hükümeti desteklemektedir. Talât'ın üç buçuk adamı hüsrana uğrayacaktır. Maceraperestler muvaffak olamıyacaklardır ve cezalarını bulacaklardır. Bunlar toplanmaktadırlar.

Orgeneral Cevdet Sunay
Genel Kurmay Başkanı

Levent Şahverdi Arşivi

Bir emekli subay, otomobilinin arıza yaptığını söyleyerek telefon etmek için Harp Okulu'na giriyor ve Harp Okulu'nu harekete geçiriyor. Radyo kolayca alınıyor. Ancak Yarbay Ali Elverdi, daha sonraki yıllarda Tuğgeneral olarak Sıkıyönetim Komutanlığı Mahkemesi başkanlığı yaptı ve Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamına karar verdi, kolaylıkla radyoyu tekrar ele geçiriyor ve Hükümet Kuvvetleri lehine yayına başlıyor. Bunun üzerine Üsteğmen Erol Dinçer, tanklarıyla, radyoyu tekrar zaptediyor; bundan sonra, radyo, Talat Aydemir Kuvvetleri'nin eline geçiyor. Hükümet Kuvvetleri, Etimesgut'taki verici istasyondan radyoya müdahale ediyorlar; Aydemir'in sesi kısılıyor.

İş bitiyor. Aydemir, ölümüne giden yolda, radyonun bu kadar önemli olduğunu bilmediğini yazıyor. Hiç aklına getirmemiş; ödüyor.

Talat Aydemir teslim oluyor ve polislere teslim olurken, şunları söylüyor: «Ben ancak sizlere teslim olurum. Askerlere teslim olmam». Tekrarlıyor: «Sakın bizi onlara teslim etmeyin». Çok sevdiği Silâhlı Kuvvetler'den kaygılanıyor. «Bizi evden götüren polislerin elinden eğer Merkez Kumandanı Albay alıp Genel Kurmay'a sokabilmiş olsaydı benim de sağ çıkmam imkânı yoktu». Gerçekten Genel Kurmay'a götürülmüyor. Mamak'a götürülüyor. Süvari Binbaşısı Fethi Gürcan ile birlikte sağ çıkmıyor.

21 Mayıs 1963, bir süre için, emekli ve görevde, Silâhlı Kuvvetler içindeki radikalizmin sonu oluyor. Harp Okulu, tümüyle boşaltılıyor; öğrenciler okuldan çıkarılıyor, tutuklanıyor ve bir büyük bölümü mahkûm oluyor. Aydemir ile can düşmanı olsa da, radikal subayların hepsi, emekli ya da görevli, tutuklanarak Mamak'a toplanıyor. Bunlar arasında, 13 Kasım 1960 tarihinde tasfiye edilen Milli Birlik Komitesi üyeleri önemli bir grubu oluşturuyor. Bir zamanlar Türkiye'nin yazgısına egemen olmuş komite üyelerinin bir bölümü, ummadıkları bir zamanda, tutuklanınca çok üzülüyorlar. Yarbay Fazıl Akkoyunlu çok üzülüyor ve bir kaynakta şunları yazıyor: «Akkoyunlu kendini kaybedecek kadar hastalandı. Devamlı kusuyor, kendini

Levent Şahverdi Arşivi

taştan taşa atıyordu. Doktor hemen hastaneye kaldırılması gerektiğini söylüyordu, ama, bu yetkiyi elinden almışlardı. Yerlerde sürünen arkadaşımızın hali feciydi». Gözlerimin önüne getirmeye çalışıyorum: Milli Birlik Komitesi olarak ünlenmiş ve daha sonra 13 Kasım'da yurt dışına, Türk Büyükelçilikleri'ne danışman olarak gönderilmiş bir yarbayın bu durumunun son derece üzücü ve göz yaşartıcı olduğunu anlıyorum. Aynı kaynak, bu anlayışımın doğru olduğunu gösteriyor: «Bu korkunç manzara karşısında Muzaffer Özdağ'ın kahrından hüngür hüngür ağladığı gözlerimden hiç gitmiyor»[*]. 27 Mayıs'ın radikal yüzbaşısı, Alboy Türkeş'in yazgı arkadaşı, Yarbay Akkoyunlu'nun haline hüngür hüngür ağlıyor.

Ağlamak, insanın kendisine acımasıdır.

İhbarcılar ile İhtilâlciler ve İhtilâlci İhbarcılar

«Orgeneral Evren'le yarım saatlik görüşebileceğimiz söylenmişti.
Ancak Orgeneral Evren, bir saat zaman ayırdı, bana Çok nazikti, sigara verdi, yaktım.
'...Cumhurbaşkanı seçilinceye dek hiç bir gazeteci ile görüşmeyecektim, ancak Le Monde muhabiriyle görüşünce kararımı değiştirdim.' dedikten sonra, 'konuşmanın bir demeç olmadığını, söyleşi sınırları içinde kalmasını istediğini' söyledi. Açıksözlülükle, 'Arasözlerle görüşeyim, dedim. Hem siyasi kulisi alırım, hem de sohbet ederiz diye düşündüm...' diyordu.
Orgeneral Evren'e dilimin döndüğünce bir 'durum özeti' sundum».
Cüneyt Arcayürek, 4 Mayıs 1986, Cumhuriyet

• • •

Şecaat arzederken merd-i kuşti sirkatin söyler.

• • •

Levent Şahverdi Arşivi

Cüneyt Arcayürek, 24 Nisan 1980 tarihinde Genel Kurmay Başkanı ve daha sonra 12 Eylül 1980 tarihinde silâhlı müdahale ile yönetimi ele alan kuvvetlerin başkanı Orgeneral Kenan Evren'e bir «durum özeti» veriyor. Olmaz.

Gazetecilerin işi ve görevi «durum özeti» almaktır; Genel Kurmay Başkanlığı'na «durum özeti» verecek görevliler var. MİT var. Genel Kurmay Başkanı İstihbarat Başkanlığı personeli var; bunun için maaş alıyorlar.

MİT, daha önceki yıllarda Milli Emniyet Başkanlığı, uzunca yıllar yalnızca solcuları izlemeyi görev biliyor. 1940 yıllarında İsmet Paşa yönetimini devirmek için kurulan gizli örgüt, toplantılarına, örgüt üyesi olan Milli Emniyet'in İstanbul Grubu Başkanı'nın Parmakkapı'daki odasında yapmaya başlıyor. Milli Emniyet'in önemli kaygıları arasında subayları izlemek yer almıyor. O kadar öyle ki, 1960 yılında yönetime bir uyarı mektubu vererek İzmir'e çekilen Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Gürsel'in izlendiğini, gizli örgütçü Suphi Karaman'a yine Milli Emniyet içinden haber veriliyor.

1960 yılında yönetime gelen gizli örgütçü subaylar, sınıflı toplumdaki her türlü ilerici ihtilâllerde olduğu türden, devlet örgütünü güçlendirecek önlemler almaktan geri kalmıyorlar. Ülke içindeki solcuları daha iyi izlemeleri için Milli Emniyet Başkanlığı'nı modernize etmeye çalışıyorlar ve yeni bir yapı içinde artırılmış maaşlarla üniversite mezunlarıyla dolduruyorlar.

Milli İstihbarat Teşkilâtı, uzunca yıllar, solcuları değil gizli örgütçü subayları izlemeyi görev biliyor. Bunun çok gösterişli örneği var; sosyalistlerin büyük güvenini kazanmış olan üniversite asistanı Mahir Kaynak, yakınında olduğu Dr.

Levent Şahverdi Arşivi

Hikmet Kıvılcımlı ya da diğer sol örgütlenmeler izlemek yerine, Silâhlı Kuvvetler içinde bağ kurmaya çalışan Doğan Avcıoğlu'nun başında bulunduğu Madanoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal grubunun çalışmalarını bünde almayı tercih ediyor.

Silâhlı Kuvvetler'le içiçe olan MİT, yeniden kurulur kurulmaz, en önemli iş olarak, silâhlı kuvvetler içindeki gizli örgütçüleri izlemeyi biliyor. Kurmay Yarbay Talat Turhan, bu izlemelerin başlama tarihini belirtmekten bile geri kalmıyor. Şunları yazıyor: «Tüm yeteneksizlik ve niteliksizliklerine karşın rastlantılar sonucu elde ettikleri makamları koruma güdülerinde başarılı olan Sunay - Tağmaç, 23 Şubat 1962 den beri MİT örgütlerine el atmış ve köşe başlarını tutmaya özen göstermişlerdi» (*). 22 Şubat girişiminin bastırıldığı tarihi, MİT'in, silâhlı kuvvetleri gözetim altına alma programının başlangıcı olarak gösteriyor. Mümkün.

Memduh Tağmaç, Cevdet Sunay'ın ikinci başkanlığından sonra, 12 Mart öncesinin ve 12 Mart döneminin Genel Kurmay Başkanı oldu. Öyle anlaşılıyor; 12 Mart'ı tümüyle MİT'ten aldığı bilgilere göre yönetmeye çalıştı. Bunu, yazgı arkadaşlarından birisi, 12 Martçı Muhsin Batur çok açık olarak belirtiyor. Aktarıyorum: «Ast kademelerin faaliyetleri hakkında çeşitli kanallardan aldığı haberlerde, Genel Kurmay Başkanı içimizde en fazla bilgiye sahip olandı. İsmen tek tek kimin ne yaptığını biliyordu» (**). Bu bilgileri nasıl elde ettiğini de, bir örnekle, anlatıyor:

(*) *Talat Turhan, Bomba Davası, İstanbul, 1986, s. 125.*

(**) *Muhsin Batur, Anılar, Görüşler, İstanbul, 1985, s. 206.*

Levent Şahverdi Arşivi

devam ediyor: «Örneğin Tümgeneral Celil Gürkan'ın, daha İzmit'te Kolordu Komutan Vekili iken yaptığı temasları biliyor ve kendisini takip ettiriyordu ve durumu bize söylemişti». İnanılması zor bir durum; övünülecek bir durum değil, Orgeneral, Tümgenerali izlettiriyor!

Ancak dahası var: Orgeneral, Orgeneralin takibinden çekiniyor. 9 Mart 1971 tarihinde başarısızlıkla sonuçlanan silâhlı kuvvetler hareketinin önde gelenlerinden Celil Paşa da şunları yazıyor: «Belirli saatte odasına girdim» (*). Celil Paşa, Muhsin Paşa'nın odasına giriyor. «Çalışma masasından kalktı ve geniş odasının ortasında ve iç duvara bitişik küçük bir masaya karşılıklı oturduk». Yazdıklarından bu oturuşun 1970 yılı Kasım ayında olduğunu çıkarabiliyorum; Türkiye Cumhuriyeti'nde, Hava Kuvvetleri Komutanının meşru ve resmi odasında oturuyorlar. Martçı Muhsin Paşa, otururken, Celil Paşa'ya şunları söylüyor: «Bu tür konuşmalarda böyle bir tertibi yeğliyorum. Ne olur, ne olmaz!» Bu kadar. Orgeneral, Orgeneral'in takibine karşı önlem alıyor. Odasında.

Bir garip «ahlâk» doğuyor.

Albay Aydemir'in yaşamından iki yaprak ile bu ahlâk'ı anlatmak istiyorum. Talat Aydemir, 1957 yılında Elâzığ'da gizli örgütü genişletmeye çalıştırken Binbaşı Türkeş ile arkadaş oluyor. Yazıyor: «Elâzığ'da piyade tabur kumandanı bulunan Kurmay Binbaşı Alpaslan Türkeş ile de çok samimi olmuştum, hiç bir dakikamız ayrı gitmiyordu, her sahada iyice anlaşmıştık. Onun da komiteye alınması için Dündar'a yazdım» (**). Al-

(*) Celil Gürkan, 12 Mart'a Beş Kala, İstanbul, 1986, s. 106.

(**) Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 51.

Levent Şahverdi Arşivi

bay Türkeş, Talat Aydemir kanalıyla ihtilâl yoluna giriyor.

Talât Aydemir, bu yolda, idam sehpasına yürüyor. Önce mahkeme var ve Mamak'ta sürüyor. Bu dönemle ilgili olarak, asılmadan önce, şunları hatırlıyor: «İddianamede en çok dikkati çeken bir husus vardı. O da o gece yapacağımız harekât saat 20 de Hükümet'e ihbar edilmişti». Önce kimin ihbar ettiğini bilmiyor. Sonra öğreniyor. «Mahkeme safhasında sıra Alpaslan Türkeş'in sorgulanmasına gelince işin iç yüzü anlaşılır. Meğer ihbarı yapan Türkeş imiş» (*). En yakın arkadaşını ihbar edebiliyor. «Saat 20 de CKMP partisinden Fuat Uluç'a telefon ederek 'gene o namussuz Aydemir bu gece ihtilâl yapıyor', demiş, durumu CKMP Milletvekili Yılanlıoğlu'na bildirmiş. O da hemen CKMP Lideri ve Başbakan Yardımcısı Hasan Dinçer'e bildirmiş. O da Başbakan İnönü'ye bildirmiş. Yani bu suretle hükümet haberdar edilmiş». Aydemir asılıyor.

12 Mart öncesinde iktidara yönelen çok çeşitli örgüt var: Doğan Avcıoğlu'nun başım çektiği sivillerle eski askerleri bir araya getiren hareketten, başında Kara Kuvvetleri Komutanı Paruk Gürler'in ve içinde Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un bulunduğu sanılan Silâhlı Kuvvetler içindeki gruba kadar uzanıyor. Bu grupta «Erci Bey» kod adıyla birisi görülüyor; girişimin başarılı olması halinde, yayınlanan şemalara göre, genel kurmay başkanı olacağı anlaşılıyor.

9 Mart girişiminin genel kurmay başkanı adayının, 12 Mart'ın genel kurmay başkanının ajanı olduğu anlaşılıyor.

(*) Ibid., s. 338

Levent Şahverdi Arşivi

9 Mart'ın kilit adamlarından Celil Paşa, acı ile, şunları yazıyor: «Pek kesin söyleyemeyeceğim ama sanırım 7 Mart'ta Bahçelievler'de bir toplantı yapıldı. Kuvvet durumu hakkında ilgililer bilgi verdiler. O toplantıda ben, Erçıkan, Köseoğlu da vardık. Heyecanlı konuşmalar yapıldı. Erçıkan, gene bermutad sık sık tuvalete gidiyordu. Sonradan bu toplantının da tüm ayrıntıları ile Tağmaç'a intikal ettiğini öğrenecektik» (*). 9 Mart'ın Genel Kurmay Başkan adayı «Erci Bey», Korgeneral Atıf Erçıkan, tuvalette, gizli örgüt toplantısını kayda geçiriyor ve sonra Genel Kurmay Başkanı Tağmaç'a bildiriyor.

Gizli örgütçülerin bir kısmı saf ve bir kısmı da kulağı kesik oluyor. Celil Paşa, hareketten kısa bir zaman önce genç subaylara, müstakbel Genel Kurmay Başkanı Erci Bey'e bilgi vermelerini emrediyor. 12 Mart'ta emekli olan binbaşı Erol Bilbilik açıklıyor: «Takriben dört saat süren toplantı boyunca şık siyah paltosunu çıkarmaması, oda duvarlarını arkasına alarak oturmaya özen göstermesi ve iki defa paltolu olarak tuvalete gitmesi toplantıya katılanlardan bazılarımızın dikkatini çekmişti» (**). Dikkatler çekilmiş olsa bile, bilgi alan, birkaç gün sonra genel kurmay başkanı olacağı için, gizli örgütçü subaylar fazla kuşkulanma hakkına sahip olmadıklarını düşünüyorlar.

Bir Korgeneral neden basit bir istihbarat işine heves ediyor? Kuşkusuz izlenenler, orgeneral, korgeneral ya da tümgeneral olursa, belki korgeneral istihbaratçı zorunlu oluyor; bunu anlayabiliyorum. Fakat, peki neden, «Erci Bey», bu işi üstleniyor? Celil Paşa'nın anıları için topladığı

(*) Celil Gürkan, op. cit., s. 162.
(**) ibid., s. 525.

Levent Şahverdi Arşivi

bilgilere göre, Faik Türün, Atıf Erçıkan'ın istihbarat işine, vatan sevgisi nedeniyle girdiğini ileri sürüyor. Adalet Partisi Bakanlarından Turhan Bilgin ise Genel Kurmay Başkanı Tağmaç'ın emri ile ve Tağmaç'ın ajanı olarak ihtilâlcilerin arasına girdiğini yazıyor. 12 Mart'ın Deniz Kuvvetleri Komutanı Eyicioğlu da, Binbaşı Erol Bilbilik'e, Erçıkan'ın bütün bilgileri verdiğini ve istihbarat için gizli örgütçülerin içine sokulduğunu söylüyor.

Zorlanırsa anlaşılıyor. Anlıyorum.

Ancak kendi kendini ihbar edeni anlamak çok daha bor.

Muhsin Batur, kendisini ve arkadaşlarını, MİT'e ihbar ediyor.

25 Ocak 1970 tarihinde, MİT Müsteşarlığı'nın Atatürk Orman Çiftliği'ndeki özel toplantı yerinde, Devlet Başkanı Sunay, Başbakan Demirel, bakanlar, kuvvet komutanları ve MİT Müsteşarı General Fuat Doğu'nun katıldığı bir toplantı yapılıyor. Mit Müsteşarı bilgi veriyor, Orgeneral Batur konuşuyor. Zamanın Başbakanı Demirel, «Muhsin Paşa, bana konuşmanın bir metnini verebilir misiniz?» diyor, soruyor; «tabii efendim» cevabını ve konuşmanın bir kopyasını alıyor.

«Bugün emri komuta makamında bulunan bizler, bir defa ihtilâlin içinde ve yanında, iki defa da ihtilâlin içinde ve karşısında bulunduk». Yazılı konuşmanın başlarında bu güven isteyen ifadeler yer alıyor. 27 Mayıs'ın içinde ve 22 Şubat ile 21 Mayıs'ın karşısında olduğunu anlatıyor. Bu arada, Silâhlı Kuvvetler'in bölünmesi halinde ne kadar üzüldüğünü ve bu üzüntü ile neler yapmak zorunda kaldığını ileri sürerek, 21 Mayıscıları uçaklarıyla nasıl bir güzel bastırdığını anlatıyor. Herkesin bildiği bir işi yedi yıl sonra hatırlatmak gereği duyuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Devam ediyor: «MİT Başkanının açıkladığı Balon Projesinin tamamen yabancısı değilim». Hemen devam ediyor: «Bazı kimseler bir buçuk, iki yıl evvel benimle de temas aradılar». İhbar başlıyor. Anılarında bir dip not düşerek Orhan Kabibay, Ekrem Acuner ve Mucip Atakli'nın temaslarından söz ediyor. Bundan sonra da, «kendilerine verdiğim cevabın özetini şöyle ifade edebilirim» diyerek ifade ediyor.

Dünyada bir başka yerde olmuş mudur? Bir Kuvvet Komutanı, kendisine yapılan ihtilâl önerilerini, MİT Müsteşarı'na, kuşkusuz, Devlet Başkanı ve Başbakan'a anlatıyor. Hiç bir telâş yok; alışkanlık mı var? Batur'un kendisine yapılan ihtilâl önerilerine verdiği cevabı, MİT toplantısındaki konuşmasından aktarıyorum.

a. «İhtilâl yapmış olmak için ihtilâle teşebbüs edilmez».

b. «İhtilâl için ne ortam müsaittir ve ne de esaslı bir sebep mevcuttur».

c. «Bu şartlar altında yapılacak bir ihtilâl, silâh gücü ile bir başarı sağlama da, Türkiye'yi dış dünya muvacehesinde desteksiz bırakacağı gibi, ekonomik bir felâkete de sebep olur».

d. «Demokratik rejime eninde sonunda dönüleceğine göre, beğenilmeyen bu dönemlerden gene geçilecek demektir. O halde, toleranslı hareket edip, gerekli uyarmalarla aksaklıkları düzeltmek çok daha doğru bir yoldur».

Çok ilginç ve ama bir aktarma daha yapmak zorundayım: «Şahsen ben de, bir zaman süresince, bana pek itimat edilmeyen bir şahıs nazarı ile bakıldığını hissediyordum» (*). Martçı Muhsin Batur, acaba, oğlunun kitaplığından Dosto-

---

(*) Muhsin Batur, op. cit., s. 159.

Levent Şahverdi Arşivi

yevskiy'nin Suç ve Ceza'sını okumuş mudur? Raskolnikov'un davranışını hatırlatıyor.

Bütün komutanlığı süresince bu çizgiyi sürdürüyor: Rejimi değiştirmek isteyen subay gruplarının hepsiyle işbirliği içinde oluyor ve bunların birisi olarak görünüyor. Ancak hükümete, başbakana, devlet başkanına, MİT'e, kendisi de dahil bu grupları sürekli ihbar ediyor. İhbar ederken iki noktaya dikkat ediyor; bunlardan birisi, 1961 Haziran, 1962 Şubat, 1963 Mayıs aylarında, uçaklarıyla, çeşitli cuntaları ne büyük bir beceriyle bastırdığını anlatıyor. Rejimin güvenilir adamı olduğunu anlatmak istiyor. Bunun yanında, ikinci olarak, rejimi değiştirmek isteyenlerin kendisine güven duyduğunu, bir tür lider saydıklarını ve bunların baskısına dayanamadığını, sıkılıyormuş izlenimini yaymaya özen göstererek söylüyor.

Vulgar basın aracılığıyla «sol» imajı vermeye çalışan Batur, Silâhlı Kuvvetler içindeki normal ve Atatürkçü öğretinin yetersiz ve «basit» kaldığından yakınıyor ve devam ediyor: «Halbuki günün şartları ve fikir akımları karşısında, bu basit usullerin yetersizliği dolayısıyla, generalliğe de yükselmiş olsa, bilgilerinin çoğunu sol akımlı basın ve kitaplardan tek taraflı sağladıklarını ve bu sebeplerle cereyan eden ve etmekte olan olayları ve fikir akımlarını kısmen de olsa, yanlış müşahede etmekte olduklarını gördüm ve tabiidir ki üzüldüm». Martçı Muhsin Batur, Ocak 1970 tarihinde, MİT Müsteşarına, başbakana, devlet başkanına, generallerin bile sol yayınlarından etkilendiğini anlatıyor ve üzüntülerini ekliyor. Generallerle konuştuğunu, yanlış düşüncelerini düzeltmeye çalıştığını ve «bu neticeyi kısmen» sağladığını anlatıyor.

«Aşırı sol tehlikeyi küçümseme fikrine katıl-

Levent Şahverdi Arşivi

mam. Aşırı sağ kadar aşırı sol da, yalnız rejimin ismi bakımından değil, fakat devletimizin ve milletimizin geleceği açısından büyük tehlikeler arzetmektedir. (*). Neden ve nasıl olur; yazmaktan kendimi alamıyorum. Martçı General Batur, solu bir tehlike görebilir; olabilir. Peki solu tehlike görüyor da, tehlike'nin içinde ne arıyor? Sol örgütçü subaylara, neden, kendilerinden olduğu izlenimini veriyor ve peki veriyor da, neden daha sonra, MİT'in düzenlediği toplantılarda, ihbarlarda bulunuyor? Bunu politik olarak, karyer açısından anlayabiliyorum, ancak insani değerler bakımından anlamakta güçlük çekiyorum (**). Bir orgenerale yakıştıramıyorum.

(*) *Ibid., s. 338.*

(**) 9 Mart 1971 tarihinde başarısızlıkla sonuçlanan hazırlığın önde gelen asker liderlerinden Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan Prensip Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan, 12 Mart'tan çok kısa bir süre önce Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un Amerika Birleşik Devletleri'ne çağrıldığını açıklıyor.

«12 Mart'a yaklaşıldığı sıralarda, Batur'un ABD Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı (Komutanı) Orgeneral Ryan'ın resmi davetlisi olarak Birleşik Amerika'ya yaptığı ve içyüzünü, amacını bilmediğimiz - zaten kendisi de bunu hiç bir zaman bizlere açıklamak istememişti - ilginç bir geziye tanık oluyoruz. Ankara'da Havacılar kanadındaki arkadaşlarımızdan bizlere iletilen doğru ise Batur, bu geziye alışılagelenin tersine, yanına karargâhından hiç bir yardımcı almadan, deyim yerinde ise tek başına çıkmıştır».

Bu geziden sonra arkadaşları örgüt toplantısında Batur'dan bilgi istiyorlar ve Batur şu kısa bilgiyi veriyor:

«Benim onuruma verilen bir kokteylde Orgeneral Ryan ile başbaşa olduğumuz sırada bana, 'Türkiye'deki olaylar hakkında bazı sorular sordu ve sözü getirip 'Siz askerler bir müdahalede bulunmanın tam zamanı olduğunu düşünmüyor musunuz?' gibi bir niyet yoklamasında bulundu. Ben de açık vermeyen bir mukabelede bulundum».

Celil Paşa, bunları aktardıktan sonra devam ediyor:

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç: «Bu sebeple MİT Müsteşarımız tarafından izah edilen vak'anın önemli olduğu kanısındayım». Bu, MİT'in, 12 Mart öncesinde Doğan Avcıoğlu, Orhan Kabibay, Ekrem Acuner grupları ve Silâhlı Kuvvetler içinde ise Gürkan - Köseoğlu hazırlıkları ile ilgili bilgileri olmalıdır; öyle anlaşılıyor. Devam ediyor: «Fikirler kitlelere mal edilmeğe başlanırsa örgütlenme kolaylaşır. Örgütlenme hücre çalışmasına geçince takip ve kontrolu çok güçleşir». Acil önlem istiyor.

24 Nisan 1970 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nun toplantısına, bakanlar alınmıyor. Sunay ve Demirel ile Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları katılıyor; kuşkusuz MİT Müsteşarı Fuat Paşa, bilgi vermek üzere hazır bulunuyor. Muhsin Batur, daha sonra yazdığı anılarında, MİT Müsteşarı tarafından verilen bilgilerin bir bölümünü şöyle özetliyor: «İhtilâl ile ilgili hazırlıklara gelince, ihtilâl heveslileri bilhassa Ankara'da artmıştır. Em. General Madanoğlu, Doğan Avcıoğlu, Osman Köksal çalışma içindeler. Milli Birlikçi Ekrem Acuner de 'Devrimci Kemalizm Grubu' olarak muvazzaf ve emekli subaylarla ilişki halindedir. Hıfzı Kaçar, Org. Gürler ve Orgeneral Batur'la ihtilâlin liderliği için temas aramış, bu istek reddedilmişti». Muhsin Batur, burada iki dip not düşüyor ve MİT raporlarındaki su-

«Orgeneral Ryan'ın bu sorusu bize oldukça garip görünmüştü. ABD ünlü ve güçlü CIA örgütü kuşkusuz 'Türkiye'de ve Türk Silâhlı Kuvvetleri içinde olup bitenlerden haberli idi».

«Belleğim beni yanıltmıyor ise, 12 Mart Muhtırası'nın verilişine ön alan hafta, ya da haftalar içinde, CIA Başkanı Richard Helms de Tel-Aviv'den ülkesine dönerken açıklanmayan kısa bir ziyaret için Ankara'ya uğramış, ya da bir başka deyimle Ankara'dan geçmişti!»

Celil Gürkan, 12 Mart'a Beş Kala, İstanbul, 1986 s. 205 ve 207.

Levent Şahverdi Arşivi

bayların adlarını açıklamanın doğru olmadığını ve kendisine de liderlik önerilmediğini anlatıyor.

Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç söz alıyor ve özeti şu olan bir konuşma yapıyor: «Bu ortam içinde 'Silâhlı Kuvvetler bir ihtilâl yapamaz' diye kimse garanti veremez». Bundan sonra da muhtemel ihtilâlin niteliğini belirliyor: «Sağ, bir ihtilâle mani olamaz. İhtilâl sol bir ihtilâl olacaktır ve genç subayın fikri buna yatkındır». Genel Kurmay Başkanı, genç subayların etkisinde sol bir ihtilâlden kaygılanıyor ve önlem alınmasını istiyor.

Demirel, Silâhlı Kuvvetler'in Başkanı'nın istediği anayasa ve yasa değişikliklerine karşı çıkıyor ve daha çok ihtilâl davet edeceğini söylüyor. Demirel, «Silâhlı Kuvvetler niçin bir Madanoğlu'nu veya Avcıoğlu'nu başa geçirip desteklesin?» sorusunu ortaya atıyor. Ordu Komutanlarına, alt kademe ile sorunları çözmenin, kendilerinin işi olduğunu hatırlatıyor.

Burada bir parantez açıyorum: Demirel, toplum içinde, sürekli bir anayasa değişikliği ve özgürlükleri sınırlayıcı yasalar için propaganda yaparken, askerlerle görüşmelerinde, tam bunun karşısına çıkıyor. Bu, bir. İkincisi, çeşitli gizli örgüt haberleri içinde hiç kaygılanmıyor. Bir kaygısı var; radikalizmi önlemek. Radikallerin yönetime gelmesi halinde Silâhlı Kuvvetler'in yönetime gelmesine hiç itiraz etmiyor. Tam tersine, bu üçüncüsü oluyor. Silâhlı Kuvvetler'in yönetime gelmesini istiyor. Üç: Demirel, 61 Anayasa'sındaki değişiklikleri kendi görüntüsü yerine, Silâhlı Kuvvetler'in döneminde yapılmasını kesinlikle seçiyor. Bu, 12 Mart tarihinden önce ortaya çıkmaya başlıyor.

Tekrarlıyorum: AP ve Demirel ile CHP ve Ecevit, bir arada bir Silâhlı Kuvvetler Hiyerarşik Yö-

Levent Şahverdi Arşivi

netimi'nin, kendilerinki kadar, meşru olduklarına inanıyorlar.

Tekrarlıyorum: Türkiye'de AP - CHP - SKH yönetim üçgeni var.

Bu çözümlemenin, bundan sonraki toplumsal pratiğe, yeni açıklıklar getireceğine inanıyorum.

Ekliyorum: Muhsin Batur'un çok yerinde ve değerli bir gözlemi var. «Demirel, demokrasi hakkındaki düşüncelerinde samimi olabilirdi. Ama Adnan Menderes'in durumuna düşmemek endişesini de taşıyordu» (*). Bunun, Demirel politikalarının temel kaygılarından birisi olduğunu düşünüyorum. Devam ediyor, Orgeneral Tağmaç için: «27 Mayıs öncesindeki Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'un durumuna düşmek istemiyordu». Yazıldı: Rüştü Paşa, 27 Mayıs sabahı tutuklandı ve Yassıada'da yargılandı.

Devam ediyorum. Bu toplantıda Muhsin Batur, genç subaylarla görüşülerek teskin edilmeleri yolunu öneriyor. Tağmaç buna karşı çıkıyor ve «astlarla münakaşa yolu açacak tarzda konuşmak uygun değildir» diyor. Buna karşılık Devlet Başkanı Sunay, destekçi oluyor: «ben de Muhsin Paşa ile aynı fikirdeyim» fetvasını veriyor. Böylece Orgeneral Batur, ihtilâlci subaylarla temasını sürdürebilmek için bir icazet almış oluyor. Sevgilisinin yatak odasında yakalandığı zaman tansiyon ölçtüğünü söyleyebilecek doktor türünden Martçı Muhsin Paşa da, ihtilâlciler arasında «teskin işi» ile uğraştığını ileri sürme olanağına kavuşuyor.

Bu eki bitiriyorum. Muhsin Batur'un, Devlet Başkanı'na verdiği bir rapordan söz etmek durumundayım. 21 Kasım 1970 tarihini taşıyor ve Dev-

---

(*) Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, op. cit., s. 185.

Levent Şahverdi Arşivi

let Başkanlığı'nın dışında bilgi için kuvvet komutanları ile genel kurmay başkanlığına da iletiliyor. Resmi raporunda şunları yazıyor: «MİT'ten aldığım isimler, benim kendi hissettiklerimle birleştiklerinde, Silâhlı Kuvvetler'in, şahsi istikbal kaygılarından ari, en çalışkan, akıllı ve ehil kimselerinin, mevcut sistemle Türkiye'nin meselelerinin hallinden ümit keserek teşkilâtlanmakta oldukları, Komuta kalına karşı şimdilik nisbi bir itimatları olduğu, fakat bunun gün geçtikçe azalmakta olduğu, bu gidişe dur denilmezse Türkiye'nin kaderinde yazılı on yıllık devrenin bitmek olduğu sonucunu zat-ı âlinize ifade edebilirim». MİT ile Muhsin Paşa'nın bilgileri, yakında bir hükümet değişikliği olacağını, ilgililere haber veriyor.

İhtilâli hazırlayanların başında ise Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler bulunuyor; daha doğrusu Faruk Paşa, ihtilâlin başına konuyor. 1970 Ağustos'unda İkinci Ordu Komutanı idi ve Birinci Ordu Komutanı Kemal Atalay'ın Kara Kuvvetleri Komutanı olması söz konusu edildi. İç çatışmalar olduğu anlaşılıyor ve Muhsin Batur şunları yazıyor: «Ağustos 1970 tarihinde Komuta kademesinde yeni bir değişiklik yapıldı. Cumhurbaşkanı, Hükümet ve Genel Kurmay Başkanı'nın aralarında neler cereyan etti, ben bilmiyorum, söylentilere dayanarak da bir şey yazamam». Yazılabilecekler var: Faruk Gürler, radikallerin adayı olarak ortaya çıktı. İlhan Selçuk, sütununda, Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir kuvvet komutanı değişikliğine, doğrudan müdahale etti; Gürler'in, kuvvet komutanı olması gerektiğini savunan fıkra yazdı. Faruk Gürler, radikallerin devlet başkanı olmak üzere, Kara Kuvvetleri Komutanı oldu.

«Celil Paşa! Ben General Nacip olmak iste-

Levent Şahverdi Arşivi

mem! Siz bana Genel Kurmay Başkanlığını, Aslanlı Kapı'yı, (Genel Kurmay Başkanlığı'nın kapısı, y.k.) veriyor musunuz, onu söyleyin. Ne yapacağım ben otoritesiz, yetkisiz devlet başkanlığını?» (*) Faruk Gürler, kendisini devlet başkanı yapmaya çalışan örgütün en önemli elemanlarından birisine bunları söylüyor. Biliniyor; Faruk Gürler, Genel Kurmay Başkanı da oluyor. Ancak devlet başkanı olamıyor. Gizli örgütler yerine parlamentodaki seçim ile gelmek istiyor; olmuyor.

Gürler de, Batur da, devlet başkanı olmak istiyorlar. Aday oluyorlar. Seçilemiyorlar.

Batur da, Gürler de, Cevdet Sunay örneğini doğru tanıyorlar fakat eksik kaldıklarını göremiyorlar.

Cevdet Sunay, 27 Mayıs'tan sonra, radikal girişimleri bastırma uzmanı oluyor.

1940 yıllarında gizli örgüte giren ve başkan olmak isteyen Cevdet Sunay, daha sonra, Genel Kurmay Başkanı olduktan sonra, iktidara yönelen radikal subayların karşısına çıkıyor ve karşı hareket ede ede tam bir «kontra» oluyor. Bu hâliyle hem İsmet İnönü'nün ve hem de Demirel'in güvenini kazandığı için devlet başkanı olabiliyor.

9 Mart'ı bastırmak, yeterli güven sağlamıyor; eksik kalıyor. Gürler ve Batur'un daha çok radikal harekete karşı çıkmış olmaları gerekiyor; şansları yok.

Gürler de Batur türünden ikili oynuyor. Genel Kurmay Merkez Dairesi Başkanı Tümgeneral Şükrü Köseoğlu ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan Prensip Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan ile ihtilâl hazırlığı yapıyor. Zırhlı Birlikler Oku-

---

(*) *Celil Gürkan. 12 Mart'a Beş Kala. op. cit., s. 228.*

Levent Şahverdi Arşivi

lu Komutanı Tümgeneral Turhan Olcayto ve 28. Tümen Komutanı Tümgeneral Abdurrahman Ergeç ile de muhtemel ihtilâli bastırmaya hazırlanıyor. Bu son ikisi, Ankara'daki vurucu güçlerin çok büyük bir bölümünü oluşturuyor.

Celil Gürkan - Şükrü Köseoğlu, Faruk Gürler'in «sol kolu» oluyorlar ve Turhan Olcayto - Abdurrahman Ergeç de «sağ kolu» sayılıyorlar. Sol kolunu, sağ koluna kırdırıyor. 9 Mart önleniyor ve 12 Mart'tan sonra Celil Paşa ile Şükrü Paşa ve diğerleri emekli oluyorlar. Turhan Olcayto ile Abdurrahman Ergeç Paşalar da, 12 Mart'ın baskı mekanizmalarını harekete getiriyorlar.

Celil Paşa, anılarında, yazıyor: «10 Mart günü Genişletilmiş Komuta Konseyi toplandı. Ancak 9 Mart akşamı saat 23.30 da 28 inci Tümen Karargâhı'ndan bir subay, bana telefon ederek, birliklere alarm verildiğini, bu alarmın, büyük bir olasılıkla Gürler'i tutuklamaya yönelik bir hareket için verildiğini söyledi». Radikaller, kendi dışlarındaki bir alarmın, liderlerini, müstakbel devlet başkanlarını, tutuklamak için verilmiş olduğunu düşünüyorlar. Böyle düşünmekte haklılar; yalnız gerçeklere uymuyor. Celil Paşa, anlatmayı sürdürüyor. «Durumu Gürler'in emir subayına ilettik. Yani 10 Mart günü saat 01.30 da Gürler'e telefon edildi, durum iletildi». Böylece gerekli özen gösterilmiş ve önlem alınmış oluyor. Oluyor mu? Gürler, emir subayına ve emir subayı da Celil Paşa'ya iletiyor ve ben de buraya alıyorum. «Evet, birliklere alarm verildi. Bu alarmı ben verdim. Çünkü solcu bir ihtilâl hazırlığı vardı. Bu ihtilâli önlemeyi amaçladım». Burada bitiyor.

Ne oluyor?

Kendisi de ihtilâle bulaşmış Mişel Zevago'nun Pardayanlar dizisinden bazı sahneler mi?

Levent Şahverdi Arşivi

Feodal saraylar arası çatışmaları konu alan daha ucuz bir roman mı? Bizans Sarayı'nı sahne seçen bir oyun mu? Bilimsel bir çözümleme mi?

Sonuncu olduğuna inanıyorum. Kişisel davranışları eğilimlere çevirebildiğimi düşünüyorum. Bu eğilimleri, çok daha büyük bir değişim dinamiğine bağlandığımı sanıyorum.

Radikalizm korkusu, egemen eğilim oluyor.

MİT ve Sovyet İstihbaratı
12 Mart Cuntaları

Burada MİT Ajanı Mahir Kaynak ile Nazlı Ilıcak'ın sohbeti yer alıyor. Mahir Kaynak, İstanbul Üniversitesi'nde iktisat asistanı ve daha sonra da doçent idi. Çevresinin çok güvenini kazanmıştı. 1960 yıllarının ortasında Devlet Planlama Teşkilâtı'nda İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın modelini hazırlarken, Prof. Sencer Divitçioğlu ile İdris Küçükömer'in, danışman olarak, Ankara'ya gelerek katkıda bulunmalarını istedim. Sencer, kendisi yerine çok güvendiği asistanı Mahir Kaynak'ı gönderdi; bir süre, benim yönettiğim şubede danışman olarak çalıştı. Üç ay sonra ayrıldı. Kendi isteğiyle ayrıldı. Daha sonra, deşifre olduktan sonra, «marksistlere değil, cuntacılara düşman olduğunu» söyleyip, durmuş; beni ve arkadaşlarımı, beğenmediği sonucunu çıkarıyorum. Avcıoğlu Grubu'na sızdığı Sovyetler'in haber vermesiyle ilgili sözlerini düzeltmem gerekiyor: Sevgili Doğan'dan da dinledim. Devrim Bürosu'na gelen Sovyetler Birliği büyükelçisi değil; mümkün değil. Gerçekten bir gün Sovyet Elçiliği'nden bir diplomat geliyor, gelirler ve sohbet ederler, sağ basına da giderler: kısa sohbeti sırasında masanın üzerindeki her hangi bir kâğıda, Doğan'ların top-

. . . . . .

Nazlı Ilıcak, 12 Mart Cuntaları, Tercüman 8 Nisan 1986.

Levent Şahverdi Arşivi

lantılarının MİT tarafından dinlendiğini yazıyor ve gidiyor.

Sovyet İstihbaratı, «Devrim» Grubu'na, MİT'in girdiğini, Devrimcilere haber veriyor.

— Sayın Mahir Kaynak, MİT elemanı olarak, Madanoğlu cuntasına sızdınız. Bu toplantılara nasıl giriyordunuz? Teşkilatı teyple mi dinliyordunuz? Hafızanızda mı tutuyordunuz?

— Bu toplantılar ilginç olduğu zaman özel cihazlar, teyp götürüyorduk.

— Nasıl cihazlar?

— Bunu söylemeye yetkili olduğumu sanmıyorum. Çünkü bu teşkilâtın kullandığı vasıtalar. Özel bir takım araçlardır.

— Peki, niye «önemli olduğunu düşündüğümde teyp götürüyordum?» diyorsunuz? Bunları içeri sokmak zor muydu ki her zaman teybi yanınıza almıyordunuz?

— Değildi, fakat teşkilâtın kendine göre birtakım güvenlik önlemleri vardı. Bir keresinde, Madanoğlu herkesin kontrol edilmesini, ceketlerin çıkartılmasını istedi. Bereket versin kontrolü bana verdi. Bana verdiği için de yakalanmadım. Halbuki üzerimde teyp vardı. Vücudum yoklansa anlaşılabilirdi.

— Sizin, Madanoğlu cuntasına girmeniz bir tesadüf eseri, Hıfzı Kaçar vasıtasıyla olmuş.

— Devrim Ocakları'nın toplantısındaydım. Kaçar da o toplantıya geliyordu. Bu vesileyle tanıştık.

— Devrim Ocakları'na giderken görevli olarak mı gidiyordunuz?

— Görevli olarak gidiyordum. O toplantılarda beni izlemiş. Devrimci bir niteliğe sahip olduğum ve kendileri için uygun bir kişi olduğum kanaatine sahip olmuşlar. Aslında benim hakkımda bilgileri varmış. Bana söylenene göre...

Levent Şahverdi Arşivi

— Ne gibi bilgileri...

— Kendileri açısından olumlu bir kişi olduğum kanaatine varmışlar. Zaten benimle tanışmak istiyorlarmış. Ben o sıralarda asistandım.

— Sizin kanalınızla ne elde etmek istiyorlardı? Üniversiteye sızmak mı?

— Benim anladığım kadarıyla, bir yere sızmadılar. Kendileri açısından yararlanılabilecek bir eleman olduğumu düşündüklerini zannediyorum. Fikren, tavırlarımla, belki kişiliğimle...

— Böyle bir teklif alınca...

— Hemen kabul etmedim. İlginç olduğunu söyledim. Ve bu arada hemen teşkilâta bildirdim. Biraz tereddüt ettikten sonra, toplantılara katıldım. İlk defa Madanoğlu ile tanıştırıldım. Sonra da Madanoğlu'nun yakını olarak cuntaya girdim.

— Toplantılarda, açıktan ihtilâl lâfları konuşuluyor muydu?

— Ertesi günden itibaren konuşulmaya başlandı.

— Böyle bir görevi neden kabul ettiniz?

— Türkiye'de cunta olayları esas itibariyle bir iç mesele olarak konuşulur. Yani Türkiye'de ordunun bir kısmı iktidardan şikâyet eder... Devrimcilik adına, Atatürkçülük adına, şikâyet eder. Sonra da ihtilâl yapılır. Ben bu konuda hiç böyle düşünmüyorum. Türkiye'deki siyasi olaylarda büyük ölçüde dış müdahaleler görüyorum. Askeri müdahalelerin bir dış boyutu olduğuna inanıyorum. Tabii, bu sözlerimin de çok iyi anlaşılması lâzım. Yani, kimseyi dışarının kuklası telâkki etmiyorum. Ama, mizansenin dışarıda hazırlandığını, problemin temelinde Türkiye'nin dış meseleleri olduğuna inanıyorum. Onun için, 1971 olayını da böyle mütalâa ediyorum. O da dıştan Türkiye'ye bir müdahale idi. Ortam dışarısı tarafından hazırlanmıştı. Benim bu olaylara girişimde bir

Levent Şahverdi Arşivi

tek neden vardır. Türkiye'de, Türk başbakanlarını Türkler'in tayin edip, Türkler'in indirmesini savunuyorum. Bu bir bağımsızlık meselesidir.

— Madanoğlu cuntası için teklif gelmeden önce girdiniz teşkilâta, değil mi?

— Evet, önce girdim teşkilâta... Çünkü, şunu görüyordum. Türkiye'deki sol hareket, Türkiye'nin meselelerinden kaynaklanmış bir hareket değildi. Amaç, Türkiye'nin siyasi yapısını Avrupa'ya uydurmaktı. Hattâ ben şöyle diyorum: «Bir gün evvel sağcı yalanlar ertesi gün solcu kalktılar». Bu sol devrimi yapan subaylar gençliklerinde komünist avlamışlardır. Öyle bir gelişimi vardı solun... Solun, Avrupa'nın bir uzantısı olarak Türkiye'ye geldiğini gördüm. İhtilâlci hareketin kaynağını orada bulduğum için, karşı çıktım. Sola karşı çıkmadım. Türkiye'de sağcılar olabilir, solcular olabilir. Bunların hiç birine karşı değilim. Bu konuda ideolojik hiçbir bağlantım yok. O zamanki sol hareketi «naylon sol» olarak vasıflandırıyordum. Temelde halkın ihtiyaçlarından kaynaklanan bir sol hareket değil... Yukarıdan aşağıya, Avrupa'yla bütünleşmek amacına matuf bir hareket olarak görüyordum.

— Madanoğlu'yla tanıştıktan sonra onların üslûbuyla mı konuşmaya başladınız? Nasıl size güvenmesini sağladınız?

— Onların üslûbuyla konuşuyordum. Yalnız, cunta çeşitli kanatlardan oluşuyordu. Bir koalisyondu. Madanoğlu'nun komünist olmadığını çok iyi biliyordum. Fakat, buna karşılık hareketi daha sola çekmek isteyenler vardı. Ben her iki kanadın da muteber adamıydım. Bana çok güveniyorlardı. Her iki taraf da bu olaydan sonra, birbirlerini bertaraf etmeyi planlıyorlardı. Ben o bertaraf etme planlarının da içindeydim.

Levent Şahverdi Arşivi

— İki taraf derken birisi Avcıoğlu, İlhan Selçuk, öbürü Madanoğlu mu?

— Madanoğlu, askeriyeye dayanan kanat... Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk kanadı. Bu iki kanat birbirleriyle koalisyon halindeydi ve amaçları iktidarı devirmekti, o zamana kadar beraber yürüyeceklerdi. Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk kanadı, Madanoğlu'ndan bir koruma bekliyorlardı. Ve buna güveniyorlardı. O korumanın nasıl gerçekleşeceğini o zaman anlayamadım. Ama mahkemelerden sonra ne kadar büyük bir güç olduğunu anladım.

— Koruma ne demek?

— Himayelerinde olmak. Hapse atılmamak, ceza görmemek... Sonunda bir hesaplaşma olacaktı. Madanoğlu da onların kamuoyundaki yaygın etkinliklerinden yararlanacaktı. Doğan Avcıoğlu'nun, İlhan Selçuk'un popülaritesinden istifade edecekti. Sonra da onları bertaraf edecekti.

— Askeri kanat dediğiniz, Madanoğlu'nun temas halinde olduğu Adnan Arabacıoğlu, İbrahim Artunç gibi aynı zamanda Gürler - Batur cuntası içinde olan isimler mi? Fakat, Madanoğlu'nun onlarla direkt teması yoktu. Asker kanat, Madanoğlu'nu lider kabul etmiyordu ki...

— Madanoğlu, toplumda askeri bir hâkimiyetin tek başına kurulamayacağını biliyordu. Onun için İlhan Selçuk'a ve Doğan Avcıoğlu'na ihtiyaç vardı. Madanoğlu, bu popüler insanları cuntaya pazarlıyordu. Tabiri caizse, katalizörlük görevi yapıyordu.

— İlhan Selçuk'un ve diğerlerinin askeri cuntayla direkt temasları yoktu değil mi?

— Yoktu... Fakat kişisel temasları olduğunu tahmin ediyoruz.

— Sizin şahitliğiniz ve teyp bantları mahkemede kaale alınmadı. Neden?

Levent Şahverdi Arşivi

— Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda karar var. MİT mensuplarının âmirlerine yaranmak için doğru olmayan bilgiler verebilecekleri ve bu yüzden şahitliklerinin kabul edilmeyeceği teyp bantlarının delil olmayacağı söylendi. Bu yüzden benim şahitliğim hiç bir şey ifade etmedi.

— Hiç elinize yazılı bir doküman geçmedi mi?

— Madanoğlu'nun Anayasa tüzüğü vardı. El yazısıyla yazılmıştı. «Bunu 1960 öncesi hazırladım» dedi. O zaman kendisine sordular: «Komandolar ne arıyordu?» diye... Ve bu soru cevapsız kaldı.

— El yazısı belgelerde «Cumhuriyet Senatosu yerine, Devrim Konseyi kurulacak» deniliyordu. O zaman Cumhuriyet Senatosu yoktu ki? Sonra dil itibariyle tam öztürkçe kullanılmış. 1960'da öyle bir Türkçe konuşulmuyordu.

— Ama mahkemeler öyle karar verdi. Böylece, İlhan Selçuk kanadının, Madanoğlu'ndan beklediği korumanın ne olduğu anlaşıldı.

— Peki, ne sağladı Madanoğlu?

— Bunun için ancak bir takım tahminlerde bulunabilirim.

— Nasıl tahminler?

— Teyp açıkken söylemesem daha iyi.

— Nasıl bir sol ihtilâl düşünülüyordu?

— Avrupa ülkeleri, milli gelirlerine göre birtakım kategorilere ayrılıyor. Türkiye'yi de bin dolarlık kategoriye ayırmışlardı. Biz onlara göre, sosyalizmin Arapçası olan baasla idare edilmeliydik. Böyle bir rejim münasip görülmüştü. Zannederim, 1971 hareketinin temelinde bu vardı. Türkiye'de baas tipi bir iktidar kurmak asker ve sivillerin oluşturduğu sol görünümlü bir siyasi partiyle ülkeyi yönetmek istiyorlardı. Baas solu deyince, hem anti Amerikan, hem anti Sovyet bir

Levent Şahverdi Arşivi

yapı düşünmelisiniz. O zamanın şartlarını iyi değerlendirmek lâzım. O zaman Amerika'yla Avrupa arasında bir ihtilâfın olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Avrupa, Amerika'dan iktisadi ve siyasi açıdan bağımsız olmak istiyordu. O günün şartları da buna uygundu.

— Bu hava, askeri cuntada var mıydı?

— Hayır, askeri cuntada böyle bir hava yoktu. Ama askeri cuntanın kuracağı iktidar sonuç olarak, anti Amerikan, anti Sovyet olacaktı.

— Madanoğlu'nun el yazısıyla yazdığı tüzük nasıl elinize geçti?

— Bana telkik için vermişlerdi. Ben de fotokopisini teşkilâta vermiştim.

— Bir tek yazılı belge o muydu sadece?

— Bildiğim kadarıyla o kadardı...

— Askeri cuntanın da ayrı bir anayasa taslağı vardı. O ayrıydı değil mi?

— Evet, biz askeri cuntadan sadece dolaylı haberler alıyorduk. Onların hareketlerini kolluyorduk.

— Ama, askeri cuntanın iki elemanı Adnan Arabacıoğlu'yla, İbrahim Artuç Madanoğlu'nu kabul etmişlerdi değil mi?

— Tartışma oldu, fakat kesin bir sonuca varılmadı. Doğan Avcıoğlu, Madanoğlu'nu kabul etmiyorsanız, ben bu işin içinde yokum dedi. İlhan Selçuk da aynı şeyi söyledi.

— Siz askeri cuntanın içine giremediniz mi?

— Hayır, girmedim. Öyle bir çaba da göstermedim. Çok fazla meraklı görünmek istemiyordum. Olayın disiplini öyleydi. Ben, Madanoğlu'nun adamıydım ve sonuna kadar öyle kaldım.

— Madanoğlu cuntası 12 Mart'a varamadan dağıldı, değil mi?

— Dağılmadı. Hattâ 12 Mart muhtırası verildikten sonra, bize görevi almaya hazır olma-

Levent Şahverdi Arşivi

mız söylendi. 12 Mart'ı hatırlarsınız, önce solun iktidara geldiği şeklinde yorumlandı. Biz de görevi almak için hazır bekliyorduk.

— Doğan Avcıoğlu ve diğerleri itiraflarında, «Bizim Madanoğlu cuntasıyla alâkamız bitmişti» diyorlar.

— Bitmemişti, ilişkiler devam ediyordu. İhtilâflar vardı. Her örgütün içinde birtakım fraksiyonlar, bölünmeler ihtilâflar olabilir. Bunlar vardı. Bugün bütün siyasi partilerde var. Ama ilişki kesilmesi diye bir şey yoktu.

— Sizin raporlarınız üzerine, İbrahim Artuç ile Adnan Arabacıoğlu'nu başka yerlere tayin ettiler.

— Tabii, subayları dağıttılar. Madanoğlu cuntasının gelişmemesinin sebeplerinin bir tanesi de budur. Sürekli olarak dağıtıldı ve onlara karşı tedbir alındı.

— MİT'e bildirdiğiniz raporların birinde, bir gün Rus sefirinin Devrim gazetesinin bürosuna geldiği ve el yazısıyla (Madanoğlu cuntasına sızma olduğu) haberini verdiği yolunda bir bilgi mevcut.

— Evet, Rus sefiri Ankara'da Devrim'in bürosuna geliyor. Yazıyla, cuntaya bir sızma olduğunu haber veriyor.

— Bunu nasıl tesbit ettiniz?

— Bu olayı örgüt içinde tartıştılar. Ve ben öğrendim. MİT'e söyledim.

Levent Şahverdi Arşivi

BİRİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1 Christopher Hill, Reformation to Industrial Revolation, Vol. II, Pelican, 1969, s. 127
2 K. Marx - F. Engels, Secected Works in one Volume, s. 403
3 George S. Harris, Troubled Alliance, AEI-Hoover Policy Study, Washington D.C., 1976, s. 83-84
4 Emin Karakuş, 40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara, İstanbul, 1970, s. 432
5 Doç. Dr. Oral Sander, Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1964, Ankara, 1979, s. 196.
6 Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, İstanbul, 1985, s. 302
7 Kurtul Altuğ, 12 Mart ve Nihat Erim Olayı, Ankara, 1973, s. 9
8 Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset 1980 - 1983, İstanbul, 1985, s. 105
9 ibid, s. 125
10 ibid., s. 127
11 Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, Birinci Cilt, Ankara, 1986, s. 239
12 ibid., s. 353
13 ibid., s. 356
14 ibid., s. 353
15 Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, op. cit., s. 68
16 ibid., s. 80
17 James W. Spain, American Diplomacy in Turkey - Memoirs of an Ambassador Extra-ordinary and Plenipotentiary, Praeger, 1984, s. 28
18 Yalçın Doğan, op. cit., s. 143
19 Hasan Cemal, op. cit., s. 87
20 ibid., s. 60
21 ibid., s. 81
22 Doç. Dr. Oral Sander, Türk American İlişkileri, op. cit., s. 198
23 Ferenc A. Vali, Bridge Across the Bosphorus - Foreign Policy of Turkey, The John Hopkins Press, 1971, s. 127
24 Uygur Kocabaşoğlu, TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri, Ankara, 1978, Çoğaltma, s. 476 - 477

Levent Şahverdi Arşivi

25 Ibid., s. 503-504
26 Ibid., s. 506
27 Orhan Erkanlı, Anılar... Sorunlar... Sorumlular..., İstanbul, 1972, s. 2
28 Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, İstanbul, 1966, s. 30
29 Ibid., s. 16
30 Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 28
31 Ibid., s. 23
32 Orhan Erkanlı, op. cit., s. 8 - 9.
33 George S. Harris, The Role of the Military in Turkish Politics Part II, Middle East Journal, Spring 1965, s. 170
34 Dündar Seyhan, op. cit., s. 20
35 Ibid., s. 28
36 Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, İstanbul, 1985, s. 49
37 Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, İhtilalin İçyüzü, İstanbul, 1965, s. 15
38 Ibid., s. 17
39 Ibid., s. 22
40 Orhan Erkanlı, op. cit., s. 5
41 Ibid., s. 12
42 Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, op. cit., s. 28
43 Dündar Seyhan, op. cit., s. 43-44
44 Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, op. cit., s. 32
45 Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, op. cit., s. 62 ve Dündar Seyhan, op. cit., s. 63
46 Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, op. cit., s. 65
47 Dündar Seyhan, op. cit., s. 31
48 United States Senate, Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance, Washington, D.C., March 1980, s. 16
49 Ibid, s. 3
50 Ibid., s. 63
51 George S. Harris, Troubled Alliance, op. cit., s. 210
52 Ibid., s. 212
53 Yankı Dergisi, 3-9 Mayıs 1982, Sayı 579, s. 7
54 United States Senate, op. cit., s. 1
55 Ibid., s. 55
56 Ibid., s. 14
57 George Harris, Troubled Alliance, op. cit., s. 156
58 Robert F. Kennedy, Thirteen Days, A. Memoir of the Cuban Missile Crisis, N. Y., 1968, s. 98-99
59 Ferenc Vali, Bridge Across the Bosphorus, op. cit., s. 128
60 Alvin Z. Rubinstein, Soviet Policy Toward Turkey, Iran and Afghanistan, Praeger, 1982, s. 19
61 Walter Laquer, The Struggle for Middle East-The Soviet Uniton in the Mediterrancan 1958-1968, London, 1969 s. 22
62 Ibid., s. 182

Levent Şahverdi Arşivi

63 George Harris, Troubled Alliance, op. cit., s. 201
64 United States Senate, op. cit., s. 62
65 Orhan Erkanlı, op. cit., s. 198-199
66 Dündar Seyhan, op. cit., s. 143
67 Talat Aydemir'in Hatıraları, op. cit., s. 111
68 Orhan Erkanlı, op. cit., s. 193
69 Dündar Seyhan, op. cit., s. 201

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm İçin Birinci Ek

Müdahale İçinde Müdahale : 12 Eylül ile Si-AY-E

Amerika Birleşik Devletleri'nde Rand Corporation'ın bir CIA kuruluşu olduğuna inanılıyor; CIA adına her türlü bilimsel araştırma yapıyor. Uzmanlar, CIA'de çalışmanın yol açabileceği toplumsal rahatsızlıklar karşısında Rand Corporation'da çalışmayı tercih ediyorlar.

Ajanlar emekli olmazlar; olmuyorlar. Ufuk Güldemir, 12 Eylül'ün Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi James Spain'in «artık emekli olup Rand Corporation adlı bir danışmanlık şirketi»nde çalıştığını yazınca (*) hipotezi kurmaya başladım. Spain'in bir CIA ajanı olabileceğini düşünmeye başladım.

Tanzimat Dönemi'nin İstanbul'daki Büyük Britanya Sefiri Lord Stratford Canning'in anılan, çarpıtıcı övünmelerle süslüdür; bunları olduğu türden kabul etmek Tanzimat çözümlemelerinde önemli yanılgılara kaynaklık etti (**). Lord Canning, kendi başkentinde yükselme hırsını gerçekleştirememişti; desteksiz övünmelerinin kaynaklarından birisi burada yatıyor. 1930 yıllarında, yeni Cumhuriyet'i protesto ederek büyükelçiliğini Ankara'ya taşımayan Amerika Birleşik Devletleri'nin yine İstanbul'daki sefi-

---

(*) *Ufuk Güldemir, Kanat Operasyonu, İstanbul, 1985, s. 10.*

(**) *Stanley Lane-Poole, Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları, Ankara, 1959.*

Levent Şahverdi Arşivi

ri Joseph Grew'un anıları ise gerçekten değerli ve kullanılabilir bilgiler getiriyor (*). Soğuk Savaş'ın açılması sırasında Washington'da Dışişleri Bakan Yardımcılığı da yapan Grew, Türkiye'de edindiği bilgileri, gücü ölçüsünde, bir Soğuk Savaş'ı önlemek için kullanmak istiyor.

Tanzimat Türkiyesi, hâlâ, dünyanın önemli bir olgusudur; İstanbul hâlâ kariyerde yükselmek isteyen diplomatlar için önemli bir misyon niteliğini taşıyordu. 1930 yılları ve 1940 yıllarının ilk yarısında Türkiye, gerginlik diplomasisinin odak noktalarından birisi oldu; Grew anılarına okuyucu bulabilir. Peki, Spain'in değeri nereden geliyor?

Amerika Birleşik Devletleri'nin 12 Eylül Büyükelçisinin anılarında ciddi ve açıklayıcı ipuçları bulabileceğimi düşündüm. Anıları yayınlayan yayın evi, Praeger, işin başında ve yatarı ölçüde açıklayıcı oldu (**). Amerikan dışişleri yaşamı ile ilgilenenler, Amerikan kitaplarını satın alarak okuyanlar, Praeger'in, genellikle CIA uzmanlarının çalışmalarını veya en azından CIA'nın görüşlerine uygun düşen kitapları yayınladığını düşünüyorlar. Bunun kanıtlanması, ancak yaygın bir kanı olduğunu söylemek durumundayım (***). Ayrıca bu kadarı da, başka ipuçlarıyla birle-

---

(*) *Joseph C. Grew, Turbulent Era - A Diplomatic Record of Forty Years 1904 - 1945, Vol. II, Boston, 1952.*

(**) *James W. Spain, American Diplomacy in Turkey - Memoirs of an Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary, Praegel, 1984.*

(***) Praeger'in yakın zamanlarda yayınladığı bir Türkiye çalışmasını bir başka kanıt olarak gösterebiliyorum.

A.Z. Rubinstein, Soviet Policy Toward Turkey, Iran and Afghanistan, Praeger, 1982.

Türkiye, İran ve Afganistan'a yönelik Sovyet politikasını inceleyen bu çalışma, örnek olsun, bir dipnotta şu bilgileri veriyor: «Mart 1976 tarihinde Pravda, bir full-time gazeteciyi, Aleksandr Filipov'u, Ankara'ya gönderdi. Lidiya Suyetina, Moskova Radyosu'nun Türkçe servisinde düzenli olarak yayın yapıyor».

A.Z. Rubinstein, ibid., s. 53.

Bu tür ayrıntılar, bilimsel çalışmaları değil, CIA'yı ilgilendiriyor ve CIA izliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

şince, yetiyor: emekli olduğunda CIA bağlantılı Rand Corporation'da çalışmak ve anılarını Praeger'de yayınlamak, Spain'in bir CIA mensubu olduğu tezi ile başlamam için sağlam ipuçları sayılabiliyor.

«Müdahale İçinde Müdahale: 12 Eylül ile Si-AY-E», bu ipuçlarının irdelenmesine dayanıyor. Sonuç, 12 Eylül Amerikan Büyükelçisi'nin bir CIA mensubu olduğunda kuşkuya yer bırakmıyor. Başka kaynağa gerek yok; Spain'in anıları, Spain'in CIA bağlantısı için, açık ve tartışmasız kanıtlar sağlıyor.

Yazıma, bu kanıtları ortaya koyarak başlamıyorum. Araştırmada sonuç kadar, sonuca götüren yol da önemlidir. Yolu da yazmak gereğini duyuyorum.

İnsan aklının çalışma dinamiği ile toplumsal dinamik arasında bir koşutluk bulunması gerektiğine inanıyorum. Bilim, bir ölçüde de, bu koşutluğun bulunmasına dayanıyor. Buluş ile gelişiyor.

Bir parantez açmam gerekiyor: Bütün kurgu, sondan başlamış olabilir. Önce Spain'in CIA bağlantısını bulmuş ve buna göre bir «senaryo» geliştirmiş olabilirim. Böyle düşünmemek için kesin bir gerek bulunduğunu söyleyebilecek durumda değilim. Yine de önce sonuca uzanan yolu yazmak gereğinden ayrılmıyorum. Bunun için de iki gerekçe yazabiliyorum: birincisi, okuyucumun güvenini kazanabilmiş olduğumu düşünüyorum. İpuçlarını irdelemek büyük bir serüven ve sonsuz bir coşku'dur; tarik-i ilm, bilim yolunun, özel çekiciliği burada yatıyor. İz sure süre ilerlenen yolun bir yerinde, 12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi Spain'in CIA bağlantısını gösteren kanıtlarla karşılaşmak büyük bir haz'dır; aldığım hazza okuyucularımı ortak etmek istiyorum.

İkinci gerekçe şöyle: Okuyucularımın güvenini, kötüye kullanmış olabilirim. Önce Spain'in CIA ilişkisinden emin olmuş ve sonra buna uygun bir yol uydurmuş olabilirim. Bu, bir bilimsel çalışmayı oyun'laştırma denemesi oluyor. Gerçekçi oyun'un, gerçek'ten daha güzel ve sahih olması gerektiğine inanıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Devam ediyorum ve bir tez ile uzantısını yazıyorum. 12 Eylül'ün Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi Spain CIA ile ilişkilidir ve büyükelçilik işlevlerinin dışında CIA misyonu ile gönderilmiştir.

Tezin uzantısını formüle ediyorum: Gerek 12 Eylül öncesi Demirel Hükümeti ve gerekse 12 Eylül'ün Ulusu Hükümeti, Spain'in CIA misyonlarından bilgi sahibi olmalıdır.

Türkçe bilen Spain'in Türkiye'deki büyükelçilik görevi son derece kısa oldu. Dört yıl, bir atama için ortalama süre sayılıyor; Spain, 18 ay sonunda merkeze çağrıldı. Bu kadar kısa zamanda merkeze çağrılması, başlı başına üzerinde durulmayı gerektiriyor; Spain onlarında, atamanın demokrat Başkan Carter zamanında yapılmış olmasını ve cumhuriyetçi başkan Reagan'ın yönetimi devir almasını, erken geri çağrılışının nedeni olarak göstermek istiyor. böyle bir izlenim vermeye özen gösteriyor. İnandırıcı değil; çünkü Ankara, ikinci ve son büyükelçilik yeridir (*). İlk önce Tanzanio'ya büyük elçi oluyor ve büyükelçilik payesini alması, Cumhuriyetçi Ford yönetimine denk geliyor.

Washington, çok riskli ve başarılı misyonlardan sonra, Büyük operasyonlar başarmış CIA ajanlarının sahayı hemen terk etmeleri ilkesine uygun olarak Spain'i geri çağırıyor. Spain, önemli işler başarmıştır; «misyon gerçekleştirilmiştir». Yerini, bir başka misyona bırakmak zorunda kalıyor. Yaşlı profesör Strautz-Hupe, 1960 yıllarının başında Kennedy'ye karşı çıkarılan aşırı sağcı Goldwater'ın kampanya yöneticilerinden birisidir; son derece sağ görüşlere sahiplik ediyor. Basını ve kamuoyunu manuple etmekte uzman kabul ediliyor. Hukuk doktoru CIA mensubu Spain, büyükelçiliği, aşırı sağcı (**) ve basınla

(*) Spain'in emeklilik işlemi çözülerek Sri Lanka'ya Büyükelçi atandığını Sedat Ergin'den öğrendim. Bir CIA mensubu için uygundur: Sri Lanka'da iç savaş var.

(**) Arthur Miller, Strautz-Hupe için şu bilgileri veriyor: «Hakkında bütün bildiğim Barry Goldwater'e kampanya danışmanlığı yapmış olması idi. Daha sonra Pennsylvania Üni-

Levent Şahverdi Arşivi

ilişkilerde deneyimli yaşlı profesör Strautz-Hupe'ye bırakıyor.

Önce anti-Amerikan başkaldırı ezdiliyor. Sonra pro-Amerikan bir basın ve kamu oyu yaratılmak isteniyor.

Spain'in Hakkı: Övünmek

Türkiye, Türkler'in boş inancına karşın, dünya sahnesinde önemli ve ilgi çekici bir yere sahip olmaktan çok uzak; üstelik var olduğuna inanılan stratejik yeri giderek azalıyor. 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül bir ortak çizgiyi taşıyor: ABD için bir kaygı kaynağı olamadı. Her üçü de ABD için bir rahatlık nedeni oldu.

Kaygı olmazsa, ilgi'yi bulmak çok zor.

Görülecek: Spain, 18 aylık misyon zamanında yalnızca başarılı değil, aynı zamanda aşırı ölçüde başarılı olabildi. Bu, var. Ancak bunu, Amerikan piyasasında, Praeger yayınevi aracılığıyla da olsa, bir Türkiye büyükelçisinin anılarının yayınlanabilmesi için yeterli saymıyorum. Spain'in anılarının, Türkiye'yi aşan ve Amerikan iç piyasasına uzanan mesajları olması gerekiyor.

Gönderildiği zaman üç olgu var: Birincisi, İran'da Amerikan rehineleri duruyor. Humeyni, yalnızca Amerikan büyükelçiliği mensuplarını rehin tutmuyor; bununla, Amerika Birleşik Devletleri'nin çaresizliğini de sergiliyor, ilân ediyor. Afganistan, Sovyetler Birliği'nin güney kuşağında, Türkiye, İran, Afganistan şeridinde, Nisan Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği ile askeri bağlantısını pekiştiriyor ve Sovyet askerleri Afganistan'ın meşru güçleriyle birlikte bir iç savaşta taraf oluyorlar. Amerikan araştırıcıları, belli bir sonucu tahmin ediyorlar ve bunu önleyememiş

---

versitesinde öğretim üyeliği yaptığını ve aşırı sağın önde gelen bir düşünürü olduğunu öğrendim».

Arthur Miller, Dinner with The Ambassador, The Nation, 18 Mayıs 1985, s. 594.

Levent Şahverdi Arşivi

olmanın rahatsızlığını duyuyorlar (*). Diğer taraftan 1980 yılının başında, Washington'da, Leh Walesa'nın liderliğindeki Solidarnost'a, Polonya'yı sosyalist dünyadan ayırma açısından bağlanan umutlar, azalmaya başlıyor. Amerika Birleşik Devletleri'ne, Polonya da sosyalist cizginin

---

(*) «Görülebilir gelecekte Moskova'nın hedefi pasifikasyondur. Aşiret liderlerine, yardım, ödün ve baskının bir bileşimini uyguluyarak, Moskova, ciddi resistansın belini kırmaya ve kukla Afgan Halkı Demokrat Partisi'nin kabul edilmesini sağlamaya çalışıyor».

«Moskova, Sovyet-Afgan ilişkilerinin geleceğini, SSCB ve Mongolistan Halk Cumhuriyeti ilişkisinde görüyor. 1920 yıllarında Moskova, Mongolistan'da uyumlu bir Komünist Partisi'ni iktidara getirdi, bu ulusa biçimsel bağımsızlık ile önemli ölçüde iç otonomi tanıdı, ancak stratejik kontrolu tümüyle elinde tuttu».

A.Z. Rubinstein, Soviet Policy Toward Turkey, Iran and Afghanistan, Praeger, 1982, s. 174-175 ve 173-174.

Sovyet dış politika dergisi Meşdunarodnaya Jizn, İngilizce baskısında, Afganistan'da beklenebilecek gelişmelerin yönünü belirten bir inceleme yayınladı.

«Afgan ihtilâlcilerinin hâlâ önünde duran temel görev, ulusal-demokratik devrim ile devrimci-demokratik sistemin kültürel toplum temelinin dört başı başındır genişlemesini gerçekleştirmektir».

Bu amaçla, toplum katmanlarının mümkün olan çokluk'ta, ihtilâl'e çekilmesi öneriliyor. Bunlar, 1985 yılı sonunda, yönetimdeki Afgan Halkçı Demokratik Partisi'nin kararları içinde yer alıyor; mülk sahipleri ve tacirler önce sayılıyor.

«İslâm din adamlarına ve özellikle kırsal kesimdekilere ciddi özen gösterilmelidir. Ülkenin akçalı olanaklarının dar olmasına karşın, askerlik hizmetini yapanlar da dahil bütün din adamlarının geçiminin devletçe üstlenilmesi için önlemler alınıyor».

«Aşiretlerle ilişkilerde de sorunlar var: Bakanlık ve devlet dairelerinin taahhütlerini yerine getirmede başarısız kalmaları nedeniyle, aşiretlerle bağlantı ve anlaşmalar, genellikle, bozuluyor. Bu aşiretler gözünde devrimci hükümetin prestijini sarsıyor, daha önceki kazanımları sıfıra indiriyor».

Y. Semyonov, Revolutionary Afghanistan: Eight Years Later, International Affairs, May 1986, Sayı 5, s. 48 ve 49.

Levent Şahverdi Arşivi

tekrar etkinlik kazanması sürecine seyircilik düşüyor.

Rejimler, boşan isterler.

Politikanın yaşam damarlarından en önemlilerinden birisi boşan dolaştırmak zorundadır.

1980 yılı başında ABD, dünya arenasında bir başarısızlık tablosu çiziyor.

Spain'in anılarının kapağında «memoirs of an ambassador extraordinary and plenipotentiary» yazıyor; tam yetkili ve fevkalâde büyükelçi olarak Türkiye'ye geliyor. Atanmasına, ilerde anlatılıyor, New York'un güçlü senatörü Jacop Lavits engel olmak istiyor; Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Washington'daki yeni büyükelçisi Şükrü Elekdağ ile elbirliği içinde, engelleri aşıyor (*). Spain, güçlü bir büyükelçi olarak Türkiye'ye gönderiliyor.

Amerikan halkına, 12 Eylül'ün bir Amerikan başarısı olarak sunulması gerekiyor, Spain, başan yazmak zorundadır; övünmek durumunda kalıyor.

Çok dikkatli olduğunu kabul etmek zorunluluğu var. Övünmek gerektiği zaman, başkalarını kullanabiliyor; diplomat eşleri her zaman joker rolü oynuyorlar.

İlk oktarmayı Ufuk Güldemir'in kitabından yapıyorum: «12 Eylül akşamı eve döndüğümde eşim Edith'i de onları (televizyonda MGK üyelerini, y.k.) izlemiş buldum. 'Ne garip James' demişti, 'hayatımda hiç ihtilâlci ile tanışmadığımı sanıyordum, oysa son iki haftadır verdiğimiz davetlerde hepsiyle beraber olmuşum da haberim yok! Allah'tan ki Edith'in bu iyi niyetli ve masumane cümlesi o yıl-

(*) «Benim Türkiye deneyimim ve bilgim, Dış İşleri Bakanlığı'ndaki bölge uzmanlarınınkilerle yarışabilecek düzeydedir; bu, merkezde, çalışmalarımı bir daha değerlendirmek isteyenlerin cesaretini kırdı. Ayrıca benim Türkiye için seçilmemde Başkan ve Dış İşleri Bakanı'nın birlikte rol oynamış olmaları gerçeği, Washington'da dış politika kararlarını oluşturanların, bana, karar dikte etmeye ya da Türk dosyasını istedikleri gibi denetlemeye fazlaca istek göstermelerini engelledi».

James W. Spain, American Diplomacy in Turkey, Praeger, 1954, s. 200.

Levent Şahverdi Arşivi

larda Moskova Radyosu'nun kulağına gitmemişti» (*). Spain, karısının ağzından, Orgeneral Haydar Saltık'ı da ekleyerek, 12 Eylül'de yönetimi alan altı orgeneralin müdahaleden hemen önceki onbeş gün içinde bir çok kez Amerika'nın Ankara Büyükelçisi ile beraber olduklarını açıklıyor.

Anılarında Ankara'nın kordiplomatik yaşamına, partilere, 12 Eylül yönetiminin yakınlıklarına, uzun bölümler, oyn pasajlar ayırıyor; ancak, 12 Eylül'den hemen önceki, Edith'in sözünü ettiği beraberlikler ile ilgili olarak başka hiç bir bilgi vermemeyi tercih ediyor (**). Bu kadarının

---

(*) *Ufuk Güldemir, Kanat Operasyonu, İstanbul, 1985, s. 21.*

(**) James Spain, Washington'da Ufuk ile görüşürken, yeni çıkmış kitabından neden imzalayarak bir tane vermedi veya Ufuk, Washington'da Embassy Row'a pek yakın Dupont Plaza'daki kitapçılardan neden bir «Memoirs» satın almadı; bunu anlayamıyorum. Ufuk'un kitabı ile Spain'in anıları yer yer aynı malzemeyi ve aynı cümlelerle aktarıyor; fakat önemli çeviri ayrılıkları içeriyor.

Edith, Spain'in aktarmasına göre, «ihtilalci», revolutionary, sözcüğünü kullanmıyor; kullanmasına da imkân yok. Edith, kocasının aktarmasına göre, «cuntacı», «member of a military junta» nitelemesini uygun görüyor.

«That evening Edith remarked to me, 'I never knew even one member of a military junta before, and all six of these have been in our house in the past couple or weeks! Fortunately, this perfectly innocent comment never came to the attention of Radio Moscow».

J. W. Spain, op. cit., s. 21.

Aslında «junta» sözcüğünden alınmak için hiç bir neden göremiyorum. İspanyolca «junta» sözcüğünden geliyor, «huntah» olarak telâffuz ediliyor; «kurul» ya da «komite» anlamına geliyor. Türkiye'de zaman zaman Celâl Bayar için övgülü bir biçimde kullanılan, «komiteci» sözcüğü ile «cuntacı» sözcüğü arasında bir fark yok.

Ufuk'un değerli çalışmasında ve yeni baskılarda düzeltmesi dileğiyle, ekliyorum. Spain, 12 Eylül harekâtının başlamasından önce Genel Kurmay'dan bir general tarafından bilgi verildiğini söylüyor ve «harekât sabaha karşı 04.00'de gerçekleştirilecek, hemen ardından 24 saatlik bir sıkıyönetim devreye girecekti» diyor.

Levent Şahverdi Arşivi

yeterli olacağından güvenli görünüyor; kuşkusuz, bu bölümü okuyan bir Amerikalı, kitabının kenarına, «I see, it had been cooked up in the embassy» diye yazacaktır, bunu düşünüyor.

Spain, övünmeyi, başkasının anlatımına bırakıyor; sürdürüyorum.

12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi, 13 Eylül pazar günü, Büyük Britanya elçisi Sir Peter ile buluşuyor ve bir değerlendirme yapıyorlar. «On arriving at the office early Monday morning», Spain, anlatımını sürdürüyor: «Pazartesi sabahı erken, Elçiliğe geldiğimde, Mısır, Japon, İsrail büyükelçilerinin «danışmada bulunmak» için, çok acele olarak beni görmek istediklerini söylediler. Kendisini görmekten mutluluk duyacağımı söylemenin dakikasında dolayan Japon Büyükelçisi'nin, önceki bir kaç günün olaylarında benim bir şekilde aktif bir rolüm olduğu konusundaki söylenmeyen varsayımıyla ilgili olarak hiç bir kuşkusu yoktu» (*). Ankara'daki Japon Büyükelçisi de, 12 Eylül ile ilgili önemli işlerin, elçilikte pişirilmiş olduğunu, «to be cooked up», düşünüyor; Spain, bunu, özenmediği izlenimi vermeye çalışarak, yazıyor. Mısır ve İsrail Büyükelçileri de yeni rejimin Filistin politikasını öğrenmek için İlter Türkmen'e değil James Spain'e başvurmayı uygun ve doğru buluyorlar. Amerikan Büyükelçisi'nin kapısına koşmalarının nedeni burada yatıyor; Spain, böyle yazıyor.

Bu kadar değil; Spain, 12 Eylül müdahalesinde Amerikan müdahalesi görüşünü, başkalarına da söyletmeyi sürdürüyor. «In mid-morning, one of our second secretaries come in to report that he had just come from a meeting with a British second secretary who had forthrightly

---

Mümkün mü? Sıkıyönetim var. Ayrıca 24 saatlik sıkıyönetim olur mu? Spain, sokağa çıkma yasağından söz ediyor ve «curfew» sözcüğünü kullanıyor.

Ufuk Güldemir, op. cit., s. 13.

James W. Spain, op. cit., s. 13.

(*) *James Spain, op. cit., s. 22.*

Levent Şahverdi Arşivi

congratulated the United States on having run the coup» (*) . Meslektaşı Britiş ikinci kâtibi ile görüşen elçilik ikinci kâtibi, arkadaşının, Birleşik Devletleri'ni darbeyi yapmış olmaktan dolayı, çekincesiz bir biçimde kutladığını, Büyükelçi Spain'e, aktarıyor. Elçiliğin siyasi müsteşarı, yüzüne şaşkın bir ifade takınarak, «tongue in cheek», ikinci kâtipten ikinci kâtibe telefon ederek böyle dedikodular yaymamasını ve yakın bir dosttan, «closest friends», böyle bir dedikodunun çıkmasının doğru olmayacağını söylemesini öneriyor. İkinci kâtip ikinci kâtibe telefon ediyor; tıpkı Amerikan ikinci kâtibin işi Spain'e götürmesi türünden Britiş kâtip de, Sir Peter'e yakınıyor. Sir Peter telefonu alıyor, derhal, Spain'e telefon ediyor. Konuşuyorlar. Spain, «we both agreed to let the boys have their fun» diye yazıyor. «Bırakalım, çocuklar eğlensin, dedik». Böylece Birleşik Devletler'in 12 Eylül'de müdahalesi sorunu bir çocuk eğlencesine dönüşüyor. İndirgeniyor.

Devam ediyor. Spain, 12 Eylül Müdahalesi'nde CIA müdahalesi sorununu bir de yeni rejimin üst düzeydeki kişilerinden birisine anlattırmak gereğini duyuyor. Ufuk Güldemir'in çalışmasından aktarıyorum. Şöyle: «13 Eylül sabahı, şu anda rejimde üst düzeyde bulunan bir arkadaşımla beraberdik. O da bu konuya (CIA parmağı, y. k.) değindi, üzgün olduğunu belirterek 'bu ihtilâlin başarılı olması, Türkler tarafından planlandığının kanıtıdır' dedi. Ardından da 'içinde CIA parmağı olup da böylesine başarılı olmuş ve halkın desteğini almış bir ihtilâl gösterebilir misiniz?' diye sordu. Hükümet değişmişti ama Türklerin mizaho düşkün ruhu değişmemişti» (**). Doğrusu aynı malzemeyi iki kaynaktan irdelemek son derece aydınlatıcı oluyor.

Demek oluyor: 12 Eylül Rejimi'nin bu üst düzey yöneticisi, yeni rejimin sokağa çıkma yasağının kaldırıldığı ilk günün sabahını Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği'n-

---

(*) *Ibid., s. 22*

(**) *Ufuk Güldemir, op. cit., s. 18-19.*

Levent Şahverdi Arşivi

de geciriyor. Üstelik burada Amerikan Büyükelçisi ile, müdahaledeki parmak sorununu tartışıyor.

Şimdi Ufuk Güldemir'i bırakıyorum ve aynı konuyla ilgili olarak Spain'in doğrudan yazdıklarına geliyorum. Aktarıyorum: «The next morning, when I met an old friend, now a high official in the regime, he began our conversation by remarking that it was sad that so many uninformed Turks were saying that the CIA had run the coup. As I started to agree, he slapped me on the back and, with a grin on his face, added, 'of course, the CIA didn't do it. The takeover worked. So it must have been the Pentagon! Government had changed, but the Turkish sense of humor had not» (*). Son derece şaşırtıcı bulduğumu söylemek durumundayım. Bir: Bunlar, Spain'in, Washington'da Ufuk Güldemir'e söylediklerinden çok farklı; çeviri aynılıklarını aşıyor. İki: 12 Eylül Cuma günü sokağa çıkma yasağı uygulandı. Her kim ise bu 12 Eylül döneminin üst düzey yöneticisi, 13 Eylül Cumartesi sabahına kadar, bir çok bilgisiz Türk'ün 12 Eylül'ü «coup», darbe, diyor, CIA'nın yaptığını söylediğini duyuyor; bunu 13 Eylül Cumartesi sabahı iş günü olmamasına karşın Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi'ne yetiştiriyor. Eğer doğruysa, bir tek durum var: Bu 12 Eylül Rejimi'nin üst düzey yöneticisi, Spain'in eski arkadaşı, an old friend ve Spain ile konuşurken sırtına vuracak kadar yakını, he slapped me on the back, telefon dinleme idaresinin başı olmak zorundadır. Çünkü 13 Eylül Cumartesi sabahına kadar Türkiye'de insanlar ve Ankaralılar, birbirleriyle yalnızca telefonla görüşebildiler ve konuşabildiler.

Öyleyse 13 Eylül sabahı, Spain, elçilikte, bir üst düzey istihbarat örgütü yöneticisiyle ve senli-benli konuştu. Bundan Spain'in de istihbaratçı olduğu ve Türkiye'de bu kişiliğiyle bilindiği sonucunu çıkarıyorum. 12 Eylül Rejimi'nin bu üst düzey yöneticisinin, sıntarak ve Spain'in sırtına vurarak söylediklerini yeniden aktarıyorum. «Kuş-

(*) James W. Spain, op. cit., s. 19-20.

Levent Şahverdi Arşivi

kusuz, CIA yapmadı. Yönetimi olma gerçekleşti. Öyleyse Pentagon olmalıdır». Türk istihbarat yöneticisi olduğunu tahmin ettiğim üst düzey görevlisi de emin olamıyor.

Övünmek Spain'in hakkıdır; az zamanda çok büyük işler başarıyor.

Bir yandan bir seyahat acentası türünden çalışmış olduğu anlaşılıyor.

Bir gün, Afganistan'ın Ankara'daki maslahatgüzarının kendisine bir veda ziyareti için gelmek istediğini öğreniyor. Biraz tereddütten sonra, with some hesitation, kabul ediyor ve mükemmel Türkçe konuşan maslahatgüzarın aslında Amerikan Büyükelçisine değil, kendi hükümetine veda etmek istediğini öğreniveriyor. Afgan maslahatgüzarı görevinden istifa edeceğini, Avrupa ve Amerika'ya gideceğini, sonra ülkesini son defa ziyaret edeceğini, hep, Amerikan Büyükelçisi'ne anlatıyor. Spain, peki, sonunda nereye yerleşeceğini soruyor ve «in the, earth I expect to die fighting» cevabını alıyor; Afgan maslahatgüzarı, savaşarak ölmeyi ve sonunda kara toprağa yerleşmeyi umut ediyor.

Bu kadarı bir prelude izlenimini veriyor ve arkası geliyor: «Bir kaç ay sonra, Ankara'daki Afgan elçiliğinin geri kalanı, iki subay ve aileleri, Birleşik Devletler'e siyasi iltica istemek için geldiler» (*). Böylece, Spain'in Ankara'daki görev süresinde Ankara'daki Afganistan büyükelçiliği, Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınmış oluyor.

Bu kadar da değil; son yıllarda, Batı'ya iltica eden Sovyet yurttaşlarında çok önemli bir azalma gözleniyor. İran, Afgan Devrimleri ile 1980 yazından sonra Polonya'daki gelişmelerin almış olduğu yeni çizgi, Batı'nın kendi sisteminin çekiciliğini en azından kendi yurttaşlarına kanıtlaması zorunluluğu daha da artıyor. Bu arada, bir paradoks görünebilir, Birleşik Devletler 12 Eylül Dönemi'nin ilk İstanbul Festivali'ne, Avrupa'da hazır sıradan bandolarının birisiyle katılırken, Sovyetler Birliği, seçkin Bolşoy Balesi'ni göndermekte sakınca görmüyor.

(*) ibid., s. 62.

Levent Şahverdi Arşivi

1981 yılının 4 Temmuz tarihinde Türkiye'deki Amerikalılar her yıl olduğu türden Bağımsızlık Günleri'ni kutluyorlar. İşte böyle bir zamanda, «4 Temmuz'a denk gelirse», Spain yazıyor, «baş rolü oynayan balerina Birleşik Devletler'e sığınma istemek için İstanbul Konsolosluğu'na geliverdi» (*). Üstelik Sovyet kadın, «Birleşik Devletler'e gitmek üzere hava alanına gitmenin dışında binayı terketmeyi reddetti». Bundan sonrası, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ciddi sürtüşmelere başlangıçlık etti. Spain, zamanın Başbakanı Bülent Ulusu'yu gördü ve işlerliği olan bir çözüm buldu. Balerina, Türkiye'de Türkiye'ye sığınmadan Amerika'ya sığınabildi ve sonunda istediği yere gitti.

Bunların kolay işler olmadığı, bir hazırlık dönemini gerektirdiği, ciddi bir ajan ağının ahenkli ve becerikli çalışması sonunda sonuçlandırılabildiği kabul edilmelidir; Spain'in, başarıs kadar Türkiye'den çabuk ayrılışını da anlatıyor.

Bir kez İstanbul'da konsoloslukta, bir kez de, Kıbrıs çıkartması zamanında büyükelçilikte müsteşar kapasitesinde çalışıyor. Tanıdıkları ve ilişkileri var.

James Spain bu kez Türkiye'ye Büyükelçi olarak geliyor. Gerçekten de olağanüstü bir hüsnü kabul görüyor.

Spain, ne kadar övünse o kadar hakkıdır; övünmesine bir sınır göremiyorum.

Yeni rejimin duruma egemen olduğu anlaşılır anlaşılmaz, Zamanın Birleşik Devletler'i, Türkiye'nin yeni yöneticilerine verilmek üzere, Amerikan elçisine, bir telgraf gönderiyor. Bunun ve benzerlerinin üzerinde bundan sonraki bölümde duracağım. Görebildiğim kadarıyla, ABD, belki de Avrupalılar'dan daha önce demokrasiye dönüş takvimi istiyor ve bunun için baskı yapıyor; görebildiğim, Birleşik Devletler, bu baskı ile, diğer isteklerini gerçekleştirebilmek için pazarlık masasına oturuyorlar, demokrasiye dönüşü, önce Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünün bir

(*) *Ibid.*, s. 66.

Levent Şahverdi Arşivi

kozu olarak kullanıyorlar. Bunun irdelenmesine sıra geliyor.

Spain, Muskie'nin telgrafını alıyor, Ulusu'ya götürüyor. T.C. Başbakanı Ulusu, ABD Büyükelçisi Spain'i, eğer Spain'in yazdıklarına güvenilecek olursa, «how is my brother (kardeşim) now?» diyerek korşılıyor (*). Ulusu, söze, «şimdilerde kardeşim nasıl?» sorusuyla başlıyor; böylece, Spain'in kitabını okuyacak olan dikkatli Amerikan yurttaşları, Türkçe bir sözcük öğrenmiş oluyorlar. Birisi İstanbul'da konsolos ve diğeri Donanma Komutanı iken birbirlerini tanımış olduklan anlaşılıyor; ancak bir başbakanın bir büyükelciye «kardeşim» diye hitap etmesini son derece yadırgatıcı bulduğumu yazmak zorundayım.

Büyükelçidir; tüm protokoller ve zaman zaman da iki ayrı devletin biçimsel aynlıkları unutuluyor.

Büyük Reşit Paşa'nın, Büyük Britanya'nın İstanbul Sefiri Lord Canning'e «biraderim» diye hitap etmeyi akıl edemediğini düşünüyorum.

Si-AY-E mensubu olduğunu gösterebileceğim James Spain, Türkiye'de, ancak On Dokuzuncu Yüz Yıl büyükelcilerinin görebileceği bir hüsn-ü kobul ile karşılaşıyor. Övünmek hakkıdır; Lord Canning'i aşıyor.

Turgut Özal başbakanlık dairelerini karıştırıyor.

James Spain, 1981 yılı Ocak ayında, İstanbul'daki Amerikan işadamlarının çağrısını kabul ederek Propeller Club'ün yemeğine gidiyor; usuldür, konuşuyor ve yakınmaları dinliyor. Olağanüstü ve tam yetkili büyükelçidir, yakınmalara çare bulmak gereğini duyuyor.

Dönüyor.

Bundan sonrasını yazıyorum; inanılmaz geliyor, bu nedenle önce İngilizce aktarıyorum. «Upon my return to Ankara I telephoned Deputy Prime Minister Turgut Özal to tell him my experiences in İstanbul and to ask if he and some of his staff would join me at the residence for dinner and discussion with the business people. Turgut

(*) *Ibid., s. 23.*

Levent Şahverdi Arşivi

Bey said he would be happy to do so, and representatives of the U.S. firms came up from Istanbul for the occasion. Most of the problems I had heard about in Istanbul were raised and solved on the spot» (*). Gerçekten inanılması zor; pek çok kınanan Tanzimat Nazırları'ndan hiç birisinin bu kadarına cüret edebildiğini bilmiyorum. Spain, Ankara'ya dönünce, Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'a telefon ediyor, adamlarından bir kaçıyla birlikte, dosyaları da alarak, rezidansa gelmesini rica ediyor. Turgut Özal, «istenileni yapmaktan mutluluk duyacağını» cevap olarak bildiriyor. İstanbul'daki Amerikan işadamlarına haber salınıyor, geliyorlar. Spain'in konutunda hem yemek yiyorlar ve hem de resmi işleri konuşuyorlar. Spain, İstanbul'da çözüm edilmiş olan problemlerin çoğunun masaya geldiğini yazıyor ve ekliyor «ve orada çözüldü». Most of the problems were solved on the spot.

Başbakan Amerikan Büyükelçisi'ne «my brother» diye hitap ediyor ve Başbakan Yardımcısı, dosyaları ve yardımcılarını alarak, devletin resmi işlerini görmek üzere, Amerikan Büyükelçisinin resmi konutuna gitmekte bir sakınca görmüyor. Şimdi sıra Devlet Başkanı ile Amerikan Büyükelçisi arasındaki ilişkilere geliyor.

Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, başta Amerikan olmak üzere yabancı ülkelerin önde gelen generallerinden söz ederken «arkadaşım» ya da «dostum», zaman zaman da «eski dostum» nitelemesini kullanmaktan hoşlanıyor. Bunu son derece yadırgadığımı yazmak durumundayım. Devlet yönetiminde çıkarlar ve ancak çıkarlar içeren masaların yakınlığı, beraberliği söz konusudur; devleti yönetenlerin, başka ülke yöneticilerine karşı gerekli mesafeyi tutmaları, ülke çıkarlarına uygundur. Ayrıca dostluk, karşılıklı gelişmektir; yalnız görevde olunan zaman içinde kurulmuyor ve gelişmiyor.

Orgeneral Evren'in, NATO Başkomutanı Bernard Rogers'i «dost» gördüğü ve dostları arasında saydığı bilini-

(*) Ibid., s. 78.

Levent Şahverdi Arşivi

yor. Spain bir zaman ABD Dış İşleri Bakanı olan General Haig'ten, Türkiye'nin demokrasiye dönüşü ile ilgili Batı Avrupa baskısına işaret eden bir mesajı doğrudan doğruya Evren'e götürdüğünde, Evren önce sinirleniyor ve sonra da «eski dostuna», old friend, doğrudan cevap yazacağını söylüyor (*). 12 Eylül Dönemi'nin boşlarında, Türkiye'ye gelen ABD Genel Kurmay Başkanı General David Jones da Evren'in arkadaşlarından birisi çıkıyor ve Orgeneral Evren, devlet başkanlığı sıfatını ve bunun gerektirdiği protokolu aşarak büyük bir tevazu ile, General Jones için arkadaş yemekleri veriyor ve arkadaş yemeklerine katılıyor.

Teşrifat'ın en gelişmiş biçimine Bizans Sarayı'nda rastlanıyor; Osmanlı Sarayı, Bizans'ın mirascısı oldu, tüm protokolu aldı. Cumhuriyet Türkiye'sinde, Kemal Paşa'nın zaman zaman Dördüncü Murat'ın etkisinde kalmasına karşın, protokol kuralları, Osmanlı aracılığıyla Bizans'tan geliyor; katı. 12 Eylül eritiyor. Protokol Şefi (**), görevini yapmamış duruma düşüyor.

Sahne hazırlanıyor: Birleşik Devletler Genel Kurmay Başkanı David Jones, Türkiye'ye hazırlanıyor. Bir protokol sorunu var; Türkiye Genel Kurmay Başkanı aynı zamanda Devlet Başkanı makamını tutuyor. Protokol kuralı tartışmasız; böyle bir durumda Orgeneral Evren'e devlet başkanlığı protokolundan daha azı uygun düşmüyor. Bu o kadar öyle ki, Spain de anılarında, «it was assumed that someone else would host General Jones», General Jones'a ev sahipliğini bir başkasının yapacağı varsayılıyordu, diye yazıyor. Yalnız varsayımlar olayların gelişmesine ters düşüyor. Birinci sürpriz; General Jones'un Ankara'ya gelişinden bir kaç gün önce bir davet alıyor. Davet sahibi, Çankaya Köşkü'nden başkası değil. Devlet Başkanı,

---

(*) *Ibid., s. 235.*

(**) Spain'in Memoirs'inda yayınladığı fotoğraflardan zamanının protokol şefinin Akgün Kıcıman olduğunu çıkarıyorum. Fakülteden sınıf arkadaşım oluyor; öğrenciliğinde bile protokolu biliyordu. Yazık, unutma zorunluluğunu duyuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

bir başka ülkenin genel kurmay başkanına, Cumhurbaşkanlığı köşkünde yemek veriyor ve büyükelçileri çağırıyor; inanılması pek zor.

İkinci sürpriz için, Spain, «Türk ve Birleşik Devletler protokol görevlilerini şeytan çarpmışa çevirdi», to furher bedevil Turkish and U.S. protocol officers, diyor (*) Ward came that General Evren expected and would accept an invitation from me for the lunch I was giving on the second day for his old and good friend General Jones». Evren, Amerikan Büyükelçiliği'ne, «kadim ve iyi dostu» Jones için Spain'in vereceği öğle yemeğine davetiye beklediğini ve daveti kabul edeceğini haber veriyor.

Aslında sürprizler bir başlayınca bitmek bilmiyor; resmi dairelerde masaların yerlerinin, resmi yemeklerde konukların sandalyalarının bir dili var, ehem ile mühim'i birbirinden ayırıyor, hiyerarşiyi anlatıyor. Spain, Başkanlık Sarayı'na gittiğinde yemek masasına isminin yazılı olduğu sandalyayı görünce, anılarında, Türklere iltifat etmekten kendisini alamıyor; protokolun çıkıntıları ve zorlukları varsa da, Turks are wise and thoughtful, «Türkler akıllı ve düşünceliditler». Aslında Türkler bu iltifatı Devlet Başkanı Kenan Evren'e borçludurlar; çünkü, Spain anlatıyor, «Başkanlık Köşkü'ne vardığımda, yerlerin, şeref konuğuna, O'nun ve benim ortak evsahipliği, cohosting, yapacağımızı gösterecek biçimde düzenlenmiş olduğunu anladım». Spain övünmekte haklıdır; bir Amerikan büyükelçisi olarak, olağanüstü ve tam yetkili olması da dahil, Mustafa Kemal'in açtığı başkanlık sarayı'nda evsahipliği bile yapabiliyor. Türkler'in pek çok konuksever oldukları konusunda Batı'daki edebiyatın doğruluğuna inanmaya başlıyorum.

Sürprizler sürüyor.

Yemekten sonra Spain ayrılırken, yeniden şaşırıyor, T.C. Devlet Başkanı hem Amerikan Büyükelçisi'ne «göz kırpıyor», İngilizce metinde «twinkle», hem de «aynını ya-

(*) *ibid.*, s. 189.

Levent Şahverdi Arşivi

nn yaparız değil mi», «we do it the same way tomorrow, eh» diye telkinde bulunuyor, öneriyor. Spain, öğle yemeğini buna göre hazırlıyor ve bazı büyükelçileri de çağırıyor. Manzara o kadar alışılmamıştır ki, Spain, anılarında, diğer büyükelçilerin ülkelerine çekecekleri telgrafın ne olabileceğini de yazıyor: «Bugün Birleşik Devletler Genel Kurmay Başkanı General David Jones için, Birleşik Devletler Büyükelçisi'nin verdiği ve Türkiye Başkanı'nın onikdar bir biçimde ortak evsahipliği yaptığı öğle yemeğinde öğrendim ki...» Gerçekten Spain'in Türkiye'deki kısa büyükelçilik serüveni olağanüstü gelişiyor ve geçiyor.

İki Dönüş Arasında Bir Trade - off: Demokrasiye ve Nato'ya

Şimdi önemli bir rapordan söz edebiliyorum.

Araştırma yöntemiyle ilgili bir parantez açmak zorundayım: Araştırmada arşiv ya da gizli belge, teorik ipuçlarından oramoda el yazmaları, manüskriler, bir fetiş haline getirilmemelidir; getiriliyor. İnsanlık maden kömürü çıkarımına, Shakespeare'in kenti Stratford çevresinde ormanların tüketilmesiyle odun kömürü kaynaklarının sona ermesi üzerine başladı. Arşiv çalışmaları, gizli belge açıklamaları ve teorik sona ermesi üzerine başlıodı. Arşiv çalışmaları, gizli belge açıklamaları ve teorik arayışlarda elyazmaları işe yarayabilir; bırakılması gerektiğini ileri sürmüyorum. Ancak açık, herkesin elinin altındaki kaynaklar, tüketilmediği sürece, bunlar, yeni düzenlemeler içinde yeni açıklıklara çevrilmediği sürece, hâlâ değerlerini koruyorlar.

Değer bileşimle birlikte ortaya çıkıyor.

Birleşik Devletler Kongresi, çeşitli komite ve alt komite çalışmalarında uzman araştırmacıların, her türlü bilgiyi siyasal değerlendirmelerle birleştirerek hazırladıkları raporları kullanıyorlar. Bunlar yayınlanıyor; gizliliği olmayanlar, bilimadamlarına ve politikacılara açık oluyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Birleşik Devletler Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu için ve bu Komisyon tarafından hazırlatılan «Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance» adını taşıyan rapor, 1980 Mart tarihinde yayınlanıyor. Kendi halinde önemlidir; hazırlanma ve yazım süreci ile James Spain'in Türkiye'ye büyükelçi gönderilme prosedürü aynı zamanda denk geliyor, aralarında çok yukardan bir bağlantı kurma eğilimindeyim.

Pek çok önem verdiğim bu raporun son cümlesini aktarıyorum: «Eğer General Rogers, Yunanistan'ın NATO ile yeniden bütünleşmesi koşullarında bir uyuşma sağlama çabalarında başarısızlığa uğrarsa, Greko-Türk anlaşmazlığının bu özel yanını ele almak ve süreç içinde diğer görüşmeleri kolaylaştırmak amacıyla bir çok üst düzey Birleşik Devletler çabası gerekebilecektir» (*). Düşünülen, Camp David'de, Mısır ve İsrail başkanlarının Birleşik Devletler Başkanı ile bir araya gelerek sorunlarını çözme örneğini, bu kez Türk ve Grek Başbakanları ile Birleşik Devletler Başkanı arasında tekrarlamaktır; öyle anlaşılıyor.

Senato bu raporu, işin çözümüne çok acil bir sorun olarak bakıyor. «Kendisini dayatan Greklerin NATO ile yeniden ve tam olarak bütünleşmesi sorununa bir çözüm bulmak için çok üst düzey bir Birleşik Devletler gayreti, acele olarak gerekebilir» (**). ABD açısından bir sıkışmışlık ve çaresizlik gözleniyor.

Sorun, Türkiye ve Grek topraklarındaki Amerikan üslerinin karşılıklı ilişkilerinden doğuyor; öyle anlaşılıyor. Truman Doktrini'nin bu iki ülke için birlikte ilân edilmesi, Soğuk Savaş koşulları içinde Greko-Türk yakınlaşmasını Birleşik Devletleri yeteri ölçüde hoşnut etmesi, aynı dönemdeki Balkan Paktı denemesi, iki ayrı toprakta üslerin

---

(*) *Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance. A staff Report to the Committee on Foreign Relations, United States Senate. Washington, March, 1980, s. 64.*

(**) *Ibid., s. 3.*

Levent Şahverdi Arşivi

bir bütün ve birbirini tamamlayıcı bir biçimde kurulmasına yol açıyor. Şöyle de söylenebilir: Türkiye ve Grek topraklarındaki üslerin birbirinden ayrı değerleri fazla değil. Bunu, 1980 Mart ayında, ABD Senatosu'nun kullanımı için hazırlanmış özel rapordan çıkarıyorum. Aktarıyorum: «The functions of these bases in Greece and Turkey are complementaray and interrelated, and the interrelationship of this defense network is critical to the successful defense of both countries against an attack by Warsaw Pact forces» (*). Kullanılan sözcükler complementary ve interrelated, tamamlayıcılığı ve karşılıklı bağıntıyı anlatıyorlar. Varşova Paktı kuvvetlerine karşı, tekrar oluyor, Türkiye'deki ve Grek topraklarındaki yabancı üslerin ayrı ayrı bir savunma değeri yok; bir arada kullanılmaları gerekiyor.

Dahası var; Amerikan stratejistlerinin değerlendirmesine göre, sorun, yalnızca yabancı askeri imkânların birbirini tamamlayacak ve birbirini destekleyecek biçimde kullanılması zorunluluğundan doğmuyor. Ayrıca bu iki ülke arasında bir yazgı bütünlüğü varsayılıyor ve rapor bunu açıklıyor. Türkiye övüne dursun, Amerikan Senatosu için hazırlanmış yeni rapor şunları yazıyor: «Yunanistan'dan destek sağlamadıkça, Türkiye, Bulgaristan üzerinden Boğazlar ve Çanakkale istikametinde bir Varşova Paktı hücumunu uzun süre durdurmayı umut edemez» (**). Türkler, herhalde, Grek desteği olmadan Varşova Paktı'nı durduramayacakları yargısından hoşlanmazlar; ancak bu raporu, bu çalışmamın başka yerlerinde de kullanacağım, şimdilik şu kadarını işaret etmekle yetinebilirim, Amerikan stratejistleri Türk Ordusu'ndan dışarıya yönelik önemli görevler beklemez olmuşlar.

Rapor kaldığı yerden devam ediyor: «Türkiye boğaz kanalını kapatmazsa, Yunanistan ve Ege'deki dağınık adaları, derhal Sovyet deniz ve hava gücünün vuruş alanına, vulnerablex, girer». Türkiye, Marmara'nın iki ucunda ve

(*) Ibid., s. 14.
(**) Ibid., s. 6.

Levent Şahverdi Arşivi

üstünde, Sovyetler'e karşı koymazsa, Yunanistan'ın da halinin harap olacağı ileri sürülüyor. Bir sonuç çıkıyor ve hemen bu iki önermeyi izliyor: «Birbirinden ayrılırsa, bu iki ülke nötralize edilebilir ve Batı için kaybedilir». Birleşik Devletler, Türkiye ve Yunanistan'ı kaybetmeye razı olabilir mi?

Doğrusu, Senato Dış İlişkiler Raporu, bunun aksini düşünenler için, sürprizlerle dolu; kuşkusuz, henüz razı değil. Ancak düşünmeye başlıyor. Öyle anlaşılıyor, «Grekler ve Türkler arasındaki dalaşmalar Birleşik Devletler'in sabrını patlama noktasına getirmiştir» (*). Birleşik Devletler, iki ülke arasındaki sorunları çözmeye çalıştıkça her iki ülke ile ilişkilerinin daha da bozulmaya yüz tuttuğunu düşünüyor. Böyle bir durumda ne yapabilir?

Bir yol, iki ülke arasındaki anlaşmazlıktan uzak durmak, to distance itself ve giderek Greko - Türk uyuşmasında sorumluluğu terk etmek olarak ortaya çıkıyor. Bir yoldur; itirazla karşılaşıyor. «Such a policy would amount to an abdication of U.S. leadership within NATO» (**). Liderlik kolay değil, böyle bir yolun, Birleşik Devletler'in NATO içindeki liderliğinden vazgeçme anlamına geleceği yazılıyor.

Başka bir yol tartışılıyor: bu bölge için bir nalp, surrogate, bulunamaz mı? Türkiye Üzerine Tezler'in ikinci kitabında ayrıntı ile gösterilmeye çalışıldı; Truman Doktrini ile Birleşik Devletler'in bu bölgenin sorumluluğunu Batı adına alması, Büyük Britanya'nın artık bu sorumluluğu sürdüremeyeceğini açıklayan bir notası ile başladı? Kuşkusuz Britanya olamaz; peki güçlenen Batı Almanya Türkiye'de ABD için bir anlp, surrogate, olamaz mı? Bu «opsiyon, Grek, Türk ve NATO yöneticilerince tartışılmıştır»; çekici yanları var. Fakat mümkün olmadığı ileri sürülüyor: Batı Almanya bu bölgede «siyasal liderlik» olmaktan ısrarla kaçınıyor. «Komşularının eskiden kalma korkula-

(*) ibid., s. 63.
(**) ibid., s. 63.

Levent Şahverdi Arşivi

rına duyarlık gösteren Almanya, siyasal sahnede ön plânda görünmeye mukavemet ediyor». Devam ediyor: «Bonn'u Washington'un çamura bulandığı bu kaypak zemine çekmek yalnızca güç değil muhtemelen imkânsız görünüyor» (*). It would appear not just hard but probably impossible to tempt Bonn onto shaky ground where Washington has become mired. Öyle anlaşılıyor, Washington bu bölgeyi bırakmak istiyor; fakat güvenilir bir naip bulamıyor

Bırakamıyor.

Diyalektiğin yasaları var: Bırakmak mümkün değilse daha fazla girmek gerekiyor.

İki tür daha fazla girilebilir: doğrudan olabilir, Başkan iki ülkenin başbakanını Camp David'e çağırır, carrot and stick yöntemini uygular, hem havuç gösterir ve hem de sopayı, biraz yardım vaadeder biraz da azarlar, bir sonucu deneyebilir. Bir de rejim değişikliği ihtimallerine bakılabilir; dolaylı yol oluyor.

Birleşik Devletler Başkanı'nın acele etmesinin bir nedeni görülüyor: Andreos Papandreue hükümeti zorluyor. Atina'daki ortanın sağındaki hükümet, Washington için mümkün olan en elverişli koşulu oluşturuyor. Türkiye'de Demirel var; artık daha açık bir biçimde ve daha mahkûm bir biçimde Batıcı, bundan kuşku duyulmuyor. Ancak hem hükümeti sağlam değil ve hem de ortanın solundan, ortanın soluna da daha soldan gelen muhalefet karşısında, Yunanistan'ı tatmin edecek formülleri kolaylıkla kabul edemiyor. Yine de Atina'da yakın seçimler sonucunda muhtemel bir Papandreue hükümetinden önce Yunanistan'ın NATO ile yeniden bütünleşmesini sağlamak gerekiyor; Washington'un acelesi var.

Bu nedenle olmalı, Başkan iki başbakanı çağırmadan önce bir General Rogers Misyonu hazırlanıyor.

Şimdi 13 Eylül Cumartesi sabahına ve Ankara'daki Birleşik Devletler Büyükelçiliği'ne dönebilirim; başka bir bağlam içinde tekrarlıyorum. Amerikan Büyükelçisi, 12

(*) *Ibid., s. 63.*

Levent Şahverdi Arşivi

Eylül Rejimi'nde üst düzey yöneticisi olduğunu belirttiği, benim asker ya da sivil istihbarat görevlisi olduğunu kestirebildiğim bir Türk ile bir değerlendirme görüşmesi yapıyor. Üst düzey Türk yöneticisi «of course, the CIA didn't do it, the takeover worked, so it must have been the Pentagon» diyor. Daha önce de aktardım; «kuşkusuz CIA yapmadı, yapan Pentagon olmalıdır» diyerek, olumlu fiille soru soruyor.

Rogers Misyonu, Pentagon Operasyonu için bir kod mu?

Ufuk Güldemir'in çalışmasında, Ankara'da Spain ile Rogers arasında geçen konuşmalara da yer veriliyor; Ufuk bunları, Washington'da Spain'den dinlemiş olabilir. Spain, NATO Komutanı Rogers'in 1980 başlarında Ankara'daki görüşmeleri hakkında bilgi isteyince, Rogers, «bu askeri bir konudur Sayın Büyükelçi» diye tersliyor. Büyükelçi'nin ısrar etmesi üzerine «Sayın Başkan'ın emri var, bilgi veremem. Ancak Sayın Büyükelçi, alacağım sonucun sizi memnun edeceğini şimdiden taahhüt etmekte sakınca görmüyorum» karşılığını veriyor (*). Rogers güvenli konuşuyor ve Ufuk Güldemir, bu güvenin dayanağını da yazıyor.

Ufuk Güldemir, kitabında, Brüksel'de NATO Komutanı General Rogers'a, Türkiye Genel Kurmay Başkanı General Kenan Evren'in şunları söylemiş olduğunu ileri sürüyor: «Türkiye'nin savunma ihtiyaçları bizim için her şeyin ötesinde önem taşımaktadır; ancak Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne sırf Amerika Türkiye'ye daha çok yardım verecek diye razı olmamız mümkün değildir. Fakat biz askerler olarak zaten Yunanistan'ı bir NATO'nun dahu güçlü olacağına inanıyoruz. Yetki bizim elimizde olsa bu işi bitiririz» (**). Ufuk Güldemir'in, iki general arasında

---

(*) *Ufuk Güldemir, op. cit., s. 75.*

Bu arada Ufuk için küçük bir not: Amerikan İngilizcesi'nde «sayın başkan» veya «sayın büyükelçi» anlamını verecek bir hitap şekli yoktur. İnönü-Ecevit Türkçesini Amerikalılar bilmezler; «Mr. President» ya da «Mr. Ambassador», «Bay Başkan» ya da «Bay Büyükelçi» olarak hitap ediliyor.

(**) *ibid., s. 76.*

Levent Şahverdi Arşivi

gecen bir konuşmayı böylece cesaretle yazabildiğine göre, güvenilir bir kaynağı olduğunu varsayıyorum: Washington'da Amerikan kaynaklarından olmış olabilir.

Washington, 1980 yılı başından itibaren Türkiye'de bir askeri yönetim bekleyişi içine giriyor. Senato Dış İlişkiler Raporu, Şubat 1980 bilgilerini de içeriyor, çıkardığı sonuçlardan birisini şöyle formüle ediyor: «Türkiye'nin iç durumu kritiktir. On yılı aşan koalisyon hükümetleri dönemi, siyasal kutuplaşma, kent terörizmi, canlanan Kürd nasyonalizmi ve temelli sosyo-ekonomik sorunlar Türkiye'yi anarşi ya da askeri yönetiminden birisinin eşiğine getirdi» (*). Rapor, bu bulgusunu, tekrarlamaktan geri kalmıyor.

12 Eylül'ün Amerikan Büyükelcisi Spain de, 1980 yılı ortalarına denk düşen bir zaman için, şunları yazıyor: «Türk Ordusu ile çok yakından çalışan Birleşik Devletler askeri kadroları, bunun, olmak üzere bulunduğu konusunda nerede ise ittifak halindeydi» (**). Spain, askeri müdahaleyi 1980 yılı yaz ortasında ve özellikle Nihat Erim ile Kemal Türkler'in öldürülmeleri üzerine beklediğini yazıyor. Daha ileri giderek bu dönemde iki yeni istihbarat raporunun hazırlanmış olduğunu, Türkiye'de idarenin değişmek üzere bulunduğunu ve bunu çok güçlü bir dille ifade ettiklerini belirtiyor; bu iki CIA raporunun her gece okunması için Başkan Carter'e sunulan önemli belgeler arasına konduğunu da ekliyor (***). Bu iki rapor ve verilen

(*) *Turkey, Greece and NATO, op. cit., s. 7.*

(**) *Spain, op. cit., s. 12.*

(***) 1980 30 Ağustos'undan sonra bana gelen bilgiler, CIA tarafından hazırlanan raporlarla uyuşuyor; Müdahale'nin 1980 Temmuz ayı içinde yapılmasının kararlaştırılmış olduğunu ve bundan son anda vazgeçildiğini düşünebiliyorum. Ertelemenin müdahaleye toptan bir karşı çıkmadan ileri gelmediğini sanıyorum. 30 Ağustos'ta oluşacak yeni komuta heyetinin müdahaleyi gerçekleştirmesinin daha uygun olabileceği ileri sürülmüştür: özellikle İstanbul'daki birlik komutanları hiyerarşik düzen içinde yapılan müdahalelerin, üst kademedeki normal akışı engellediğini ileri sürebilmişlerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

önem. Washington'da askeri müdahalenin fiilen gerçekleştirildiği haberlerin yayılmasına da yol açıyor; o kadar öyle ki, 12 Eylül'den önce ve bir ara Washington'un Ankara'yı «darbenin nasıl olduğu konusunda» soru yağmuruna tuttuğu da kaydediliyor.

En umursamazı Başbakan Süleyman Demirel oluyor. Spain şunları yazıyor: «Ağustos başında iki kez Başbakan Demirel'e özel olarak bir askeri yönetim bekleyip beklemediğini sordum. Beklemediğine beni inandırdı» (*). CIA mensubu olduğunu bildiği bir büyükelçinin bir askeri müdahaleyi bekleyip beklemediği konusunda bu denli ısrarlı olması karşısında Demirel umursamaz davranabiliyorsa, bu, yalnızca askerlerin müdahale etmeyeceklerinden emin olmasıyla açıklanamaz; aynı zamanda bir askeri müdahalenin sonuçlarından da emin olması ve hatta bir yol olarak kabul etmesi de gerekiyor.

Ecevit ve Demirel, 12 Mart ve 12 Eylül'den sonra yalnızca timsah gözyaşları döktüler ve dökülyorlar.

Devam ediyorum: 12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi, görevli başbakan Demirel'in askeri yönetim beklemediğine inanıyor; yoksa, askeri yönetimin geleceğinden kuşkusu yok. Nasıl olabilir? Hem kendi işlevini biliyor ve hem de Rogers Misyonu'ndan haberli olduğu anlaşılıyor.

Müdahalenin içindeki müdahale kimin? CIA mı, yoksa Pentagon mu?

Açıklıkla şunları yazıyor: «Yeni perdenin ne zaman açılacağından emin olmamakla birlikte hepimiz sahnenin hazır olduğunda birleşiyorduk. Bunu bir telgrafla Washington'a bildirdik ve bir hükümet değişikliğince bizimkilerle ilgili genel ilkelerde anlaştık» (**). Bu kadar açık ve arkası var.

Orgeneral Necdet Üruğ, 12 Eylül'ün üst terfi mekanizmalarında yarattığı tıkanıklıkları, barış dengeleriyle gidererek, Genel Kurmay Başkanlığı görevine gelebildi.

(*) *Spain, op. cit., s. 14*

(**) *Ibid., s. 14*

Levent Şahverdi Arşivi

Sahne hazır, ikinci perde açılacak; ancak bir işin bu kadar içinde olununcа bir de önlem gerekiyor. Birleşik Devletler, artık geride görünmek istiyor; perdenin açılışını «kendi sözleri veya hareketi ile» çabuklaştırmak istemiyor. Ankara'daki Amerikan kolonisi heyecanlanıyor. Spain, 11 Eylül 1980 tarihinde öğle yemeğinde, Amerikan Subay Eşleri Klübü'nde konuşuyor; anılarında «nervous luncheon», sinirli öğle, yemeği diye söz ediyor. Subay eşleri bir askeri hükümet değişikliğini izlemenin sinirliğini belli ediyorlar. Span, daha sonra, böyle bir yemekte, «there was no reason for them to be concerned; everthing was going olong qui normally», demekle övünüyor (*). Amerikan subay eşlerinin kaygılanmaları için bir neden yok, her şey son derece normal gelişecek; Spain, 11 Eylül 1980 tarihinde öğle yemeğinde bunları söylüyor.

12 Mart, Türkiye'de devrimci bekleyişlerin yüksek, geleceğe yönelik umutların üstün olduğu bir zamanda geldi. İçinde taşıdığı ikircik tohumlarının bir kaynağı burada yatıyor.

12 Eylül, bir yorgunluğun izleyicisidir.

12 Eylül'den önce devrimci iktidar perspektifi yitirilmiştir; duruyor.

12 Eylül, egemen olan için mantıki sınırlara kadar bir açıklık demek oluyor.

12 Eylül, hükümet değişikliğini, gerçekleştirince, beklenen ve bilinenlerin aksine, ilk tepki Birleşik Devletler'den geliyor. Spain, ilk açıklamalarda, temsili sisteme dönüşün belirtilmemiş olmasından üzüntülü olduğunu yazıyor. İlter Türkmen, Ufuk Güldemir'in yazdığına göre, 12 Eylül günü Spain'e telefon ederek Dış İşleri Bakanı olacağını bildiriyor (**). Henüz başbakan belli değilken İl-

(*) *Ibid., s. 15.*

(**) Demokrat Parti dönemi Milli Emniyet Başkanı bir generalin oğlu olan İlter Türkmen kendi kuşağı içinde en önde gelen bir amerikanofil diplomattır; Birleşik Devletler, Türkiye'nin Moskova ve Atina büyükelçiliklerine özel ilgi gösteriyor.

Levent Şahverdi Arşivi

ter Türkmen Dış İşleri Bakanı olacağını biliyor (*). Öğleden sonra NATO ülkeleri büyükelçilerine brieting vereceğini, ama daha önce Spain ile görüşebileceğini Spain'e bildiriyor. Spain, Tükmen'in nezaketine hayranlığını tazeliyor.

İlginç: 12 Eylül gerçekleşir gerçekleşmez Amerikan misyonu demokrasi'yi hatırlıyor. 12 Eylül'ü en yakından bildiği için, müdahaleye müdahale edebilecek durumda olduğuna inandığı için olmalı. Birleşik Devletler, dünyada, ilk kez demokrasiye dönüşün şampiyonluğunu yapıyor. .O kadar öyle ki, nerede ise Birleşik Devletler'in Grek bütünleşmesini unutmuş olduğu bile düşünülebilir.

«21 Eylül tarihinde başlayan haftanın başında, Dış İşleri Bakanı Muskie'den, darbe günü gönderdiğim mesajı cevap olarak, ender karşılaşılan birinci - şahıs fiil kullanan bir telgraf aldım». Spain böyle anlatıyor ve şöyle devam ediyor: Telgraf, yapılanlar karşısında Washington'un anlayış gösterdiğini ve sempatisini ifade ediyordu, fakat aynı zamanda, eğer Birleşik Devletler'in Türkiye için güçlü desteğinin devamı isteniyorsa, demokrasiye yeniden dönüş hareketinin önemi de vurgulanıyordu» (**). Muskie, temsili hükümete dönüş için bir takvim, timetable ve siyasi liderlerin ya serbest bırakılmasını ya da yasalara göre yargılanmasını istiyordu.

Türkmen, Türko-Amerikan ilişkilerinin en çok gerildiği Kıbrıs bunalımlarında bile Amerikan görüşlerine ters düşmemeye özen göstermiş bir diplomattır: Türk Dış İşleri'nin arşivleri açıldığında bu söylediğimin kanıtlanabileceğini düşünüyorum.

İlter Türkmen'in Dış İşleri Bakanlığı döneminde Türkiye, Cumhuriyet Türkiyesi, dış politikada en yalnız dönemini yaşadı. Buna karşın, bu dönemde Türkmen başarılı bir Dış İşleri Bakanı olarak sunulabildi. Bunu, ilişkilerine bağlıyorum.

(*) 27 Mayıs'ta Fahri Korutürk Dış İşleri Bakanı olarak ilan edildi. Değiştirildi. Soğuk Savaş'ın eşiğinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper getirildi.

ABD Türk diplomatlarıyla ilgili notunu, Moskova ya da Atina Büyükelçilikleri döneminde veriyor.

(**) *Spain, op. cit., s. 23.*

Levent Şahverdi Arşivi

Bu istek, arada bir tekrarlanıyor (*). Muskie'nin titizliğini, Spain, kendisini «how is my kardeşim?» diye ve sıcak bir biçimde karşılayan Başbakan Ulusu'ya verbatim, oktardı. Or beş gün kadar sonra sıra Başkan Carter'e geldi. 12 Eylül'ün Ankara Büyükelçisi, 4 Ekim Cumartesi günü, Washirgton'dan bir uyarı telefonu aldı; Spain, bir gün sonra, Pazar günü, Buşkuri Carter'den General Evren'e verilmek üzere bir mesaj alacaktı, hazırlıklı olması isteniyor. «The president wanted it delivered before General Evren received NATO Commander General Bernard Rogers at three o'clock Monday afternoon» (**). Carter, 6 Ekim Pazartesi günü öğleden sonra saat üçte, Evren'in Rogers ile görüşeceğini biliyor ve elçisinden mesajını, bu görüşmeden önce General Evren'e iletmesini istiyor.

Şimdi Spain'in verdiği bilgilere göre Ufuk Güldemir'in yazdıklarından bir paragraf aktarıyorum: «General Rogers, 17 Ekim 1980 günü Amerikan Hava Kuvvetleri'nin tahsis ettiği özel uçakla Brüksel Hava Alanı'ndan Türkiye'ye hareket etti. Bu, 12 Eylül harekâtından sonraki bir ay içinde dördüncü Ankara ziyaretiydi. Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne Evren'in iznini koparduğu bu ziyaret bir tesadüf sonucu da gazetelerin yayınlanamayacağı Kurban Bayramı'na isabet etmişti» (***). 12 Eylul'ün Amerikan büyükelçisi, 12 Eylül'ün hazırlanmasıyla ilgili dış dinamikler içinde önemli bir yer tutan NATO Operasyonu'nun iki asker Rogers ile Evren arasında bağlandığı izlenimini vermek isti-

---

(*) Daha sonra Haig Dış İşleri Bakanı olunca da bu tür mesajlar gelmeye başlıyor. Ancak öyle anlaşılıyor: artık Türkiye'nin yeni yöneticileri de Birleşik Devletlerin demokrasi'ye dönüş uyarılarının bir pazarlık malzemesi olduğunu seziyorlar. Bu nedenle Haig, Spain'in Evren'e ulaştırdığı mesajında, Batı Avrupa'daki anlayışsız ülkelerin eleştirilerini öne sürüyor. Evren kızıyor ve yine de «kadim dost» Haig'e doğrudan cevap vereceğini söylüyor.

(**) *Ibid., s. 235.*

(***) *Ibid., s. 24.*

(***) *Ufuk Güldemir, op. cit., s. 77.*

Levent Şahverdi Arşivi

yor. Ufuk'un çalışması böyle bir izlenimin yayılmasını sağladı.

Fakat Amerikan pazarı ve araştırıcıları için yazılmış anılarında ise böyle bir izlenimin izine bile rastlanmıyor. NATO Operasyonu, Carter ile Evren arasında ve 6 Ekim 1986 tarihinde, Spain aracılığıyla, bağlanıyor.

Spain, Carter'in mesajını verdikten sonra, «Evren gözlüklerini taktı, arada bir İngilizce sözcük ya da deyimleri, odadaki genç görevliye sorarak, dikkatlice okudu» diye yazıyor. Bu görüşme ile ilgili olarak Evren'in Ege Sorunu'nun çözümüne öncelik vermekten vazgeçtiğini ve yalnızca Yunanistan'ın ittifaka yeniden dönmesini istediğini belirtiyor. «He had given that up and asked only that the Greeks come back into the alliance». 6 Ekim 1980 tarihinde, Spain'in Carter'den getirdiği mesajla bu sorunun çözülmüş olduğu anlaşılıyor.

Bir paragrafı olduğu gibi aktarıyorum: «Birleşik Devletler görevlilerin, 12 Eylül Olayları ile ilgili olarak, Türklerle konuştukları zaman, olanları eleştirmedikeri, ancak daha çok mümkün olan çabuklukta demokrasiye dönüşe verdikleri önemi vurguladıklarını söyledim. Türkiye'nin iç hükümet biçimi bizi doğrudan doğruya ilgilendirmez, fakat, NATO bir demokratik uluslar ittifakıdır. Yunanistan'ın, NATO'nun askeri kanadına mümkün olduğu kadar çabuk dönmesinin önemine inanıyoruz ve General Rogers Planı çerçevesinde yeniden bütünleşmenin başarılabileceğine büyük ümitler bağlıyoruz. Eğer General Rogers bu sonucu sağlayamazsa, bu durumda, Birleşik Devletler ile bizzat Başkan Carter'in işe karışması mümkün görünüyor» (*). Demokrasi ve Carter, işin içine giriyor. 1980 Mart ayında yayınlanan ve Spain'in Türkiye'ye atanmasına denk düşen Senato Dış İlişkiler Komisyonu Raporu'nun önemi bir kez daha ortaya çıkıyor.

«General Evren, birbirimizin görüşlerini anladığımız konusunda mutabakatını bildirdi». Çay ısmarladı. Yarım saat «eski günler», the old days, konuşuldu. Spain çıkar-

(*) *Spain., op. cit., s. 25.*

Levent Şahverdi Arşivi

ken Evron, «İttifakı yeniden birleştirmek için elinden geleni yapacağını söyledi ve iki hafta daha sabır göstermemizi istedi». As I was leaving, he said that he intended to do all he could to reunite the alliance and asker that we be patient for two more weeks. Bundan sonra da şunu yazıyor: «Tam 15 gün sonra, Rogers Planı çerçevesinde Yunanistan'ın NATO ile yeniden bütünleşmesi ilân edildi». Hepsi, bu kadar.

Bağlantı ve Örtü

Spain'in yazdığı çok hızlı bir anıdır; bir büyükelçinin, henüz ilgililerin büyük bir bölümü, şurada ya da burada, ancak görev başında iken anılarını yayınlamış olmasına pek az rastlanıyor. Büyükelçi, Türkiye'ye ve anılarına, ilginin azalabileceğini düşünmüş olabilir.

Anıdan çok rapor yazmış olmayı istediği de düşünülebilir. Fakat Spain'in yazdıklarında en fazla düşündürücü olan isim vermekten ve özellikle isim verme zorunluluğu olduğu zamanlarda da, söz konusu kişilerin Birleşik Devletler ile yakınlığını anlatabilecek ifadelerden özenle kaçınmış olmasıdır. Bu özen, Spain'in CIA bağlantısı ile ilgili bir hipotez kurmamda etkili oldu.

Bir büyükelçinin yaşamına her zaman düşmez; Spain, çok kısa sayılabilecek misyonunu tamamladıktan sonra Türkiye'den ayrılırken, pek az büyükelçinin hayal edebileceği lütuflarla da karşılaşıyor. Bunu ayrıntılarıyla yazması gerekiyor; yapmıyor. Yalnızca «Paşa'lardan birisinin», one of the pashas, yıldızlı bir gecede, Çankaya Tepesi'nde Paşa'nın Konutu'nda, «at the pasha's house on Çankaya Hill», bir veda partisi verdiğini belirtiyor. Diğer büyükelçilerin de böyle veda partileri beklemelerini önlemek, bir öncül doğması ihtimalini ortadan kaldırmak için, Paşa, dikkatli davranıyor ve davetiyeye, «ünvanlarını», his titles koydurmuyor. Bu ifadeden giden büyükelçiye veda partisi veren Paşa'nın birden çok ünvanı olduğu sonucunu çıkarıyorum. «House» İngilizce'de, White House örneği var,

Levent Şahverdi Arşivi

saray anlamına da geliyor; köşk de denilebilir. Parti, elli Türk ve diplomata, cher collèques, aziz meslektaşa, verilmiş; akla, Çankaya Köşkü'nün içindeki Kuvvet Komutanları'nın, Genel Kurmay İkinci Başkanı ve belki de MGK Genel Sekreteri'nin konutları geliyor.

«Deniz Kuvvetleri Komutanı ve MGK Üyesi» Oramiral Nejat Tümer, dendiğinde, gerçekten ünvanların çok olduğu anlaşılıyor. Partideki uzak ülke büyükelçilerinden birisi, Spain'e yaklaşarak, «teşekkürler! Eğer sizin gidişiniz olmasaydı, Ankara'da ne kadar uzun kalırsam kalayım, imkânsız, bu köşkü göremezdim» diyor ve Spain de, teşekkürü kendisine değil, elçiliğe borçlandığını hatırlatıyor (*). Bu teşekkür, Spain'e veda partisi verilen yerin Çankaya Köşkü içindeki yeni yapılan komutan kademesi evlerinden birisi olduğunda kuşku bırakmıyor.

Bir büyükelçi kendisine bu kadar nazik ve lütufkâr davranan komutanın adını neden saklar? (**). Öyle görü-

---

(*) *Spain, op. cit., s. 235.*

(**) Balzac'ı en çok sınırsız merakı nedeniyle seviyorum. Bir başka insandır; türünü simgeliyor.

İnsanların özel yaşamlarını hiç merak etmiyorum; ancak kafamdaki bir sorunu çözünceye kadar rahat edemiyorum. Spain'in adını vermediği yüksek komutanı çok merak ettim; yalnızca ipuçları var. Haydar Saltık olabilir mi?

Cengiz Çandar, Birleşik Devletler'den ve yakın bir zamanda şunları yazıyor: «Oysa Türkiye'ye sempatisi olan' Pentagon, 'Türkiye'ye hasım' ermenileri rahatsız eden Blackdağ'dan hiç hoşnut değil. Pentagon koridorlarında, belki Dış İşleri Bakanlığında da, şu anda Bern'de büyükelçi olan Emekli Orgeneral Haydar Saltık'ın ismi kulaklara fısıldanıyor. Washington'da ideal bir Türk büyükelçisi olabileceği düşüncesiyle. Ya da 'Türk dostu' Amerikan yetkilileri, geçmiş tecrübelerine dayanarak Haydar Saltık'ın da 'kendilerinin sadık dostu' olarak davranacağına güveniyorlar».

Cumhuriyet, 5 Temmuz 1986.

Bu bölümü yazarken Cumhuriyet'te arkadaşım Sedat Ergin'e zaman zaman danışmak gereğini duydum. Bu paragrafı da, değerlendirmem için, Sedat hatırlattı. Teşekkür ediyorum.

Ekleyeceklerim var: General Haydar Saltık'ın Bern'e büyükelçi olarak atanması için agreman, normal süreden çok geç geldi. Diplomatik nezakete göre bu kadar gecikmiş bir agre-

Levent Şahverdi Arşivi

nüyor; Spain, CIA bağlantısının bir gün nasıl olsa Türkler tarafından da açıklıkla bilineceğini düşünüyor ve yerinde bir özenle bir Türk Komutanını, gereksiz sıkıntılardan uzak tutmak istiyor. Olabilir.

12 Eylül günü, Genel Kurmay Başkan Vekili Haydar Saltık ile bir telefon görüşmesi yapmak istediğini ve başarılı olamadığını kaydediyor. Bunun yerine, «Türkiye'nin en kültürlü ve deneyimli diplomatlarından birisi olan «Dış İşleri Bakanlığı Genel Sekreteri Ilter Türkmen, Spain'i arıyor. Türkmen, Dış İşleri Bakanlığı'nın başına geçtiğini, NATO büyükelçileriyle toplanacağını, ancak Spain istiyorsa, görüşebileceklerini söylüyor. Türkmen de, 12 Eylül'ün Amerikan büyükelçisine nazik ve lütufkâr davranmak gereğini duyuyor.

Yine de iyi dost olduklan anlaşılıyor. Türk protokolu, yabancı büyükelçilerin pek alışık olmadığı, bir usule sahip görünüyor: Ankara'daki ağırlıklı büyükelçilere, dış işleri bakanları onuruna yemek vermeyi telkin ediyorlar. Spain, Hayrettin Erkmen için yapılan öneriye şaşırmakla birlikte, daha sonra 12 Eylül'ün Dış İşleri Bckanı Ilter Türkmen onuruna yemek vermekten mutluluk duyuyor. Türkmen yemeğinde bardaklan şerefe kaldırırken, bir Türk atasözünü Türkçe söyleyerek konuşmasına başlıyor, ancak bu sözü İngilizce yazıyor ve İngilizcesini aktarıyorum: «eat with a friend, drink with him, but don't do business with

---

man ile atama yapmamak gerekiyor. Agreman geciktirilmesi evsahibi ülkenin atanmak isteyen büyükelçisi büyükelçi olarak kabul etmemek istediği anlamına gelebiliyor.

Burada Birleşik Devletler'in Bern nezdinde girişimleri olmuş olabilir. Bern'den Washington'a geçiş daha önceden hesaba katılmış sayılabilir.

Eklemeye devam ediyorum: 12 Mart Bakanları içinde Birleşik Devletler görüşlerine en yakın olan Washington'un ne düşündüğünü önceden bilen, nabzını tutan, kişilerin başında Profesör Sıuat Bilge yer alıyor. Profesör Bilge, 12 Mart'ta üç gencin idamını dış dünyaya anlatmada çok önemli bir rol oynadı. 12 Mart'tan sonra Profesör Bilge de Bern'e büyükelçi gönderildi.

Levent Şahverdi Arşivi

him» (*) Spain'in söylediği ve arkadaşıyla ye, iç, ancak iş yapma; anlamına gelen bu Türk atasözüne Türkmen, «gracefully and wittily», zerafet ve nükte ile cevap veriyor. Aktaramıyorum; çünkü Spain, bu zarif ve nükteli cevabı yazmıyor.

Spain, dostu Türkmen ile iş tutmanın imkânsızlığını anlatmak istiyor; bu imkânsızlığı anlatabilecek her hangi bir örnek vermek zahmetine katlanmıyor. Tam tersine verdikleri örneklerden 12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi ile Türk Dış İşleri Bakanı arasında son derece «intimate» işbirliği olduğu anlaşılıyor. Ankara'ya Amerikan heyetleri geliyor; bir bölümünün işi Türk yetkililerini görmeyi gerektirmiyor. Senato İstihbarat Komisyonu Başkanı Senator P. Leahy, her hangi bir Türk yetkilisi ile görüşmeden, Sinop ve benzerleri yerlerdeki intelligence tesislerinde incelemeler yaptıktan sonra ülkesine dönmeyi planlıyor. Spain şunları yazıyor: «Dış İşleri Bakanı ile önceden, bazen biraz içine kapanık olan, ancak bilgili ve etkileyici Başbakanı gelen yabancı ziyaretçilere mümkün olduğu kadar çok göstermenin bütün taraflar için iyi olacağında anlaştık» (**). Denizci Ulusu, daha yumuşak ve esnek izlenimi veriyor; sert komutan beklentisi içindeki yabancılar, Başbakan Ulusu ile görüşünce bir sürprizle karşılaştıklarını düşünebiliyorlar. Bu değerlendirmeyi Türkmen ve Spain birlikte yapıyorlar ve Leahy de dahil gelen yabancılar Ulusu ile bir kez kesinlikle görüştürülüyorlar.

12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi, bağlantılarını belli etmemeye özen göstermesine ve 12 Eylül'ün Türk Dış İşleri Bakanı İlter Türkmen için, «dostumdur, yerim, içerim, ancak iş tutmam» demesine karşın, yine de beraberce başarılı iş yapmış olduklarını anlatmaktan geri kalamıyor; istemiyor, ancak, yine de örnek veriyor. Ankara'ya Birleşik Devletler Savunma Bakan yardımcısı West geliyor; televizyonda birbiri arkasından ziyaretleri anlatılıyor. Türkmen'e gidiyorlar; Spain de var. Türkmen önce gerçekten

(*) *Spain, op. cit., s. 188.*
(**) *ibid., s. 218.*

Levent Şahverdi Arşivi

yenilip içilecek, ancak iş yapılmayacak birisi olduğunu gösteriyor: İncirlik üssünün, Mısır - İsrail Savaşı'nda kullanılamayacağını söylüyor. Bu normal; bunun üzerine Amerika tarafı bir soru soruyor. Şöyle: «Peki, Sovyet Kuvvetleri, Afganistan'a doğru, güneye hareket ettikleri gibi, Suriye üzerinden Kuzey'e çıkacak olurlarsa Türkler nasıl davranacaklar?» Sanki Spain, bu soruya alacağı cevabı önceden biliyor; Türkmen'in cevabını cınlarına koyuyor. «Dış İşleri Bakanı, benim bu sorunun cevabımı kolaylıkla tahmin edebileceğimi düşündüğünü ve gerçekten Turko - Amerikan çıkarında bazı 'çakışmalar' olduğunda hemfikir bulunduğunu söyledi» (*). Spain, Türkiye'den ayrılıncaya kadar bu «çakışma» sözcüğünün, overlop, Türk - Amerikan ilişkilerinde bir parola, catchword, niteliği kazandığını ve bunu belirtmekten de büyük haz duyduğunu yazıyor.

Çok güzel.

Amerika Birleşik Devletleri'nde önemli kamu görevlilerinin atanmaları, Senato'da görüşülüyor ve karara bağlanıyor. Senato'nun onayını almadan, önemli kamu görevlileri ve bu arada büyükelçiler atanamıyor. New York'un etkili Senatörü Jacob Javits, Spain'in büyükelçi olarak Türkiye'ye atanmasına karşı çıkıyor. Gerekçe olarak Spain'in bir zamanlar CIA'da çalışmış olmasını gösteriyor ve ısrarlar karşısında dc, en azından Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne bir CIA bağlantılı büyükelcinin gönderileceğinin haber verilmesi için ısrar ediyor.

Spain, reddetmiyor; gençliğinde, Dış İşleri Bakanlığı'ndaki görevden ayrılarak yüksek lisans çalışması yaparken CIA'dan maaş aldığını ve araştırıcılık yaptığını kabul etmekle yetiniyor. Kuşkusuz, 1950 yıllarının başında CIA'de araştırıcılık yapmak ve bundan sonra bağları koparmak o kadar önemli bulunmayabilir; Senatör Javits'in buna inanmadığı anlaşılıyor. Sürekli bir bağlantı söz konusu olmasa, bir zamanlar, Birleşik Devletler Başkanlığı adaylığı için de adı geçen Senatör Javits'in ısrarlı olması beklenemez; beklenmiyor.

(*) *İbid., s. 223.*

Levent Şahverdi Arşivi

1979 sonunda Spain'in büyükelçi atanması yönetimce kararlaştırılmış olmasına karşın, atama, Senato'daki engellemeler nedeniyle gecikiyor. Başkan Carter ve zamanın Dış İşleri Bakanı Cyrus Vance, atama için ısrar ediyorlar. Vance, atama onayını bekleyen Spain'e bir de haber gönderiyor: endişelenmemesini tavsiye ediyor. Spain, Vance'ın «ülkeme güzel ve namuslu hizmetimden dolayı cezalandırılmama izin vermeyeceğini» bildirdiğini yazıyor.

Bu eki bitiriyorum: öykü güzel ve inanılmaz görünebilir, Türkiye'yi de ilgilendiriyor. Spain'in dosyası Senato'ya gönderiliyor; Senato'da cızırlık grubunun, o zaman Cumhuriyetçiler, uzmanlar grubu başkanı eski bir diplomat. Spain, bu kimseden, «vesveseli» olarak söz ediyor. İşleri karıştırdığını anlatmak istiyor ve vesveseli uzmanın bir sorunu var, açıklıyor. Spain yazıyor: «Sorun, beni birinci kez hariciyeden ayırdıktan sonra, Columbia'da yüksek lisans için çalışırken, yaşamı. Merkezi İstihbarat örgütü, CIA için araştırıcı çalışarak kazanmamdan doğuyordu. Şiddetin hüküm sürdüğü Türkiye'ye, bu vesveseli uzman ısrar ediyordu, CIA bağlantılı, someone with CIA connection, birisini göndermek tehlikeli değil miydi?» (*). Üstelik Senato'ya gönderilen biyoğrafide CIA bağlantısı da belirtilmiyordu. «Demek Senato'dan bilgi saklanıyordu» İş, böyle ortaya çıktı.

Senatör Javits, atamayı önlemeye çalıştı. Olmayınca, önceden Türkiye'ye bildirilmesini istedi. Türkiye bunu kendisi bulup öğrenirse kötü olabilirdi; Senatör böyle düşünüyor. Başkan Carter ve Bakan Vance ise Spain'in «en iyi» seçim olduğuna inanıyorlar. Türkiye'ye sormak istemiyorlar; bunun bir öncül olmasından endişe ediyorlar. Çaresizler; Ankara'daki görevli Amerikan Büyükelçisine sormayı akıl ediyorlar. Büyükelçinin cevabı ilginç ve öğreticidir; şöyle: «Türk Hükümeti, muhtemelen, hiç ilgilenmez, ancak, bu soruyu sorarak köşeye sıkıştırmak akıllıca olmaz». Büyükelçi, Türk Hükümeti'nin CIA'den korkmadığından emin görünüyor.

(*) *Ibid., s. 126.*

Levent Şahverdi Arşivi

Dış İşleri Bakanlığı çaresizlik içindedir: bir akşam üzeri saat sekizde otururken birden Bakan Yardımcısı Warren Christopher, anıden telefona uzanıyor ve Washington'a yeni atanmış Türk Büyükelçisi Şükrü Elekdağ'ı buluyor (*). Elekdağ şaşırmıyor: atamada bir sorun görmüyor, hükümetinin de görmeyeceğini düşünüyor, ancak bunun daha sonra ve her hangi bir nedenle Türkiye aleyhine kullanılmasından endişe ediyor ve bu nedenle Ankara'ya bildireceğini söylüyor.

Elekdağ daha fazlasını yapıyor.

Spain, anılarının kapağına, «extraordinary and plenipotentiary» olduğunu belirtmekten geri kalmıyor. Gerçekten, meslekten olanlar için, bu iki sözcüğün hiç bir özel anlamı yok. Fakat serüvenin gelişimi Spain'in elçiliğinin «olağanüstü» ve «tam yetkili» olduğunda kuşku bırakmıyor.

Türkiye'den ayrılmadan önce askeri rejiminin en üst düzeydeki komutanlarından birisi Spain onuruna Çankaya

---

(*) Şükrü Elekdağ'ın yükselme kararına bir rastlantı sonucu tanık oldum. Birinci Ecevit Hükümeti döneminde yükseldi. Dış İşleri Bakanlığı Genel Sekreteri yapıldı.

Elekdağ, Vehbi Koç Grubu'nun yakını bir diplomattır; karısı Amerikalıdır. Turan Güneş, nüktelerliyle örtmeye çalışmasına karşın, katkısız Koç Sermaye Grubu'nun görüşlerini gözeten bir politikacı oldu. Japonya Büyükelçisi Elekdağ'ın göndermiş olduğu ekonomik raporları beğendiğini ve bu nedenle Elekdağ'ı Genel Sekreter yapacağını söylüyordu. Kuşkusuz, bana değil; kabine arkadaşı ve parti içinde etkili, Maliye Bakanı Deniz Baykal'a bu gerekçeleri ileri sürdü.

Deniz de kendi gerekçelerini ekledi. Deniz ile Bakanlıkta saat onbirde buluşacağı bir gün, randevu gecikti. İçerdeki görüşme uzadı. Sonradan Deniz, bana, açıkladı: Elekdağ'ı, Güneş, bir de Deniz Baykal'ın görmesini istemişti. Zaman Ecevit'in köy-kent modası dönemiydi. Elekdağ, Türk ya da Amerikan koylusu arasında gidip gelen bir tip ve gülünç sergiliyordu; çorapları kurtulamadığı bir koylü beğenisini açıklıyordu.

Deniz, «bizim genel sekreterimiz köylü tipli olmalıdır» diyordu: mon cher diplomat tipine bir tepkiyi dile getirdi.

Demirel, Elekdağ'ı, Washington büyükelçisi yaptı.

Levent Şahverdi Arşivi

Köşkü'nde veda partisi veriyor (*). Türkiye'ye gelmeden ve Senato'dan atanmasının konfirmasyonu çıkmadan önce. Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Elekdağ, James Spain için, tam elli kişilik yemek veriyor. Böylece insiyatif kullanıyor; CIA bağlantılı bir büyükelçi gönülden istediğini Ankara'dan önce Washingtonlulara anlatmış oluyor.

14 Şubat Tarihinde, St. Valentien Günü'nde, Şükrü Elekdağ, önce resmen, Christopher'u ve arkasından da Spain'i özel olarak haberdar ediyor. The government of Turkey was not interested». Türk Hükümeti, Spain'in CIA bağlantısı ile ilgilenmiyor.

(*) Bu eki tamamlarken, 17 Temmuz 1986. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçisi'nin veda kokteyli vardı. Türkiye boykot kararı almış. Bulgaristan Büyükelçiliği'nde Türk olarak, gazetecilerin dışında, dört kişi vardı: İş adamı arkadaşımız Üstün Güven, Milli Birlik Komitesi üyesi Suphi Gürsoytrak, Hikmet Çetin ve ben.

Tarih kesiti, zaman zaman kişisel yazgıyı aşıyor.

Boykot edilen Argir Konstantinov, İstanbul ve Sarıyer doğumludur; çocukluğu ve gençliği Türkiye'de geçmiş, 1970 yıllarının ikinci yarısında İstanbul'da Başkonsolos olarak görev yaptı. Türk - Bulgar dostluğuna, Türk aydınlarının Bulgaristan'ı ve Bulgar yazarlarının Türkiye'yi tanımalarına önemli katkıda bulundu.

Temmuz ayında Hürriyet'i geçerek Türkiye'nin en yüksek tirajlı gazetesi olan Sabah, konuya, bir başyazısının önemli paragraflarını ayırdı. Aktarıyorum.

«Türk Solunun Talihsizlikleri...

Bulgaristan Büyükelçisi Konstantinov'un kokteylini Türk hükümet ve bürokrasi boykot etti.

Soydaşlarımıza yapılan zulmü protesto eden bu eylemi, Türk dostu yabancılar da destekledi.

Fakat kokteylde üç Türk bulundu.

Eski Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin, 27 Mayısçı Suphi Gürsoytrak ve yazar Yalçın Küçük.

Küçük'ün durumunu Aziz Nesin geçenlerde «delilik ve psikomanyaklik» olarak değerlendirmişti.

Diğer ikisinin mazereti ne acaba?»

Sabah, 19 Temmuz 1986

Bir kitap ithaf etmiştim, bir de dipnot gerekiyor: bu dipnotu Aziz Nesin'e ithaf ediyorum. Pek çok yakışıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Spain Ankara'ya CIA bağlantısı ile geliyor.

12 Eylül'ün Amerikan Büyükelçisi'nin CIA bağlantısı hem Washington'da ve hem de Ankara'da biliniyor.

Bu nedenle elini çabuk tutuyor. İşini bitirdikten sonra hemen ayrılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm İçin İkinci Ek

MAHMUT ŞEVKET PAŞA KONAĞI VE GİZLİ ÖRGÜTÜN İHTİLÂL KARARI (*)

Artık esas gayemizin açıklanması zamanı gelmişti. Ben ve o iyi tanıdığımız bu arkadaşlarla teker teker randevu verdik ve görüşmek suretiyle gayeyi açıkladık ve şu şartı belirttik:

«Bunun nihayetinde muvaffak olmamak ta vardır. Veya akamete maruz da kalınabilir. O zaman ceza büyüktür. Bir mango askerin karşısında kurşuna dizilmeye razı mısınız?» Diye gayeyi açıkladığımız arkadaşlara soruyor ve karar vermek içinde en geç yirmidört saat mühlet veriyorduk. Ben, Sezai, Adnan, Fahrettin, Rauf Gökçe ve Dündar Seyhan ile görüşüp muvafakatlerini aldım. Rafet te, Halil Kayalı ve Ahmet Yıldız'dan muvafakat almıştı. Hemen hemen bütün bu arkadaşlarımız hiç çekinmeden der-

---

(*) Silâhlı Kuvvetler içinde modernizasyon planının aşılarak yönetimi alma kararı, 1957 başlarında, Mahmut Şevket Paşa Konağında yapılan toplantıda alınıyor. Gizli örgüt ihtilâle karar veriyor.

Mahmut Şevket Paşa, Hareket Ordusu Komutanı olarak İstanbul'u zaptediyor. Başbakan oluyor. 31 Mart'ı bastırdığı için, gericilerin intikamına hedef seçiliyor; öldürülüyor.

Talat Aydemir, bu konuda, yazılı anı bırakıyor. Buradan alıyorum.

Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 30 - 35.

Levent Şahverdi Arşivi

hal razı oldular. Zaten onlar da aynı hislerle dolu imişler. Birbirimize büsbütün açılmıştık. Artık teşkilâtımızın sağlam bir esasa bağlanması ve bu arkadaşlarla bir araya gelerek kendi içimizden seçilecek bir heyete planlama vazifesinin verilmesi, teşkilâtın idare kurulunun tayin edilmesi gerekiyordu. Bunun için bütün İstanbul'da bulunan arkadaşlarla beraber bir toplantı yapılması kararlaştırıldı. Rafet Aksoyoğlunun evinde, Üsküdarda eski Mahmut Şevket Paşanın konağında Mart 1957'de, bir cumartesi günü öğleden sonra Adnan Celikoğlu, Osman Köksal hariç (yalnız Osman Ankara'daydı) toplandık. Adnan işi olduğunu beyan ederek gelmemişti. Yalnız bu iki arkadaş ta bizim vereceğimiz kararlara iştirak edeceklerini bildirmişlerdi. Orada bulunanlar şunlardı:

Ben, Sezai Okan, Rafet Aksoyoğlu, Halil Kayalı, Fahrettin Ermutlu, Raul Gökçe, Ahmet Yıldız, Dündar Seyhan, Orhan Kabibay.

Mutat üzere toplantıyı ben açtım. Kısa bir konuşmadan sonra hemen esasa geçildi. Gaye açıklandı. Çalışmalarımızın neticesi bu memleketi bu gidişatından kurtarmak için ne lâzımsa yapmak ve icap ettiği takdirde hükümet darbesi yaparak idareyi ele almak, kararlaştırıldı.

Yalnız bunun için bir çok hazırlıklara ihtiyaç vardı. İşte o hazırlıkların planlanması gerekiyordu. Bu planlamaya geçilmeden evvel ilk önce aramızda dört kişiden ibaret bir idare kurulunun seçilmesi ve yemin edilmesi gerekiyordu. Gizli reyle seçim yapıldı. O vakit için ben Başkan, Ahmet Yıldız Genel Sekreter, Sezai Okan ve Rafet Aksoyoğlu üye olarak seçildik. Dündar Seyhan'ın hemen orada hazırladığı (Halbuki daha evvelden esası hazır olan) yemin suretini Orhan Kabibay'ın getirdiği tabancanın üzerine elimizi teker teker koymak suretiyle tamamladık. Büyük heyecan içinde olduğumuz gözlerimizden okunuyordu. İlk defa komite resmen kurulmuştu. Çünkü hayal gibi gözüken düşüncelerimizin temeli işte o gün orada atılmıştı. Bundan sonra işin planlanmasına geçilecekti. Planlama şu hususları ihtiva ediyordu. Sırasıyla ben heyeti umumiyeye arz ettim:

Levent Şahverdi Arşivi

1. Komitenin genişletilmesi,

2. Komiteye alınacak şahıslarda aranılacak vasıfların tesbiti,

3. Komiteye alınma usullerinin kararlaştırılması,

4. Komiteye dahil edilen şahısların ordu dahilinde kilit noktalara getirilme işinin planlanması,

5. Orduıdaki bu kilit noktalarının neler olduğunun tesbiti,

6. Haberleşme sisteminin tayini,

7. Komite içerisinde herhangi bir arkadaşın veya arkadaşların bir felâkete uğraması halinde yapılacak maddi yardımlaşmanın esaslarının tesbiti,

8. Herhangi bir surette yanılıp ta komiteye ihanet edenin cezasının tayini.

9. Komiteye dahil olanların riayet edeceği genel prensiplerin neler olacağı.

10. Ordunun kalkınması için lâzım gelen hususların neler olduğunun tesbiti.

Bütün bu konular hakkında arkadaşlarımız fikren hazırlanacaklardı. Heyeti umumiyenin teklifi ile bu işlerin ve planın ana hatlarının çizilmesi idare kuruluna bırakıldı. Ve idare Kurulunun hazırlayacağı ana prensiplerin tartışılarak karara bağlanması kararlaştırıldı. Birbirimize başarılar dileyerek ayrıldık. Hazırlanacak bu plana şahsen büyük emek verdim. Fikren hazırladığım gibi yazılı olarak da madde başlarını tesbit ettim. İdare Kurulunu ilk defa toplantıya davet ettim. Hazırladığım hususları tartıştık, anlaşmaya vardık. Tekrar Genel Kurul ile bu hususları tartıştık ve neticeye vardık.

1. Komitenin genişletilmesi işi şöyle olacaktı:

Her arkadaş kendi bulunduğu yerde itimat ettiği arkadaşlarını fikren yoklayacaktı.. Komiteye alınacaklarda aranılan vasıflara uygunsa ilerde bütün mesuliyet kendisine ait olmak üzere teklif edecekti. Komiteyi teşkil eden bütün üzolar ve arkadaşlar o arkadaş hakkında incelemelerini yapacaklar ve nza gösterdiklerini genel sekretere bildireceklerdi. Çünkü komite içinde bütün muhaberat genel sekreterin kanalı ile olacaktı. Ondan sonra idare

Levent Şahverdi Arşivi

kurulunun vereceği kararla teklif edilen arkadaş hangi kademedeki hücreye girecekse teklif eden arkadaşa bildirilecek ve o kademenin şefine irtibatlandırılacaktı. Komiteye alınacak her şahıs için üyelere veto hakkı tanınmıştı. Birinci kademeye altı ay gibi tecrübe safhasından geçmedikten sonra hiç kimse alınmayacaktı. Komiteye tavsiye edilen arkadaşlar derecesini tayin etmek için muhaberatta kullanılan ve kararlaştırılan parola şuydu:

Filâncanın (yani komiteye teklif edilen ismin veya adresin yazılarak) selâm var, çok selâm var, gözlerinden öpüyor...) diye bildirildi mi hakkında tahkikat o dereceye göre yapılırdı. Netice teklif eden arkadaşa aynı parola ile bildirilirdi. Bazen değişik cevaplar da gelebilirdi. «Selâm var - Üçüncü kademe», «Çok selâm var - İkinci kademe», «Gözlerinden öper - Birinci kademeye» girecek anlamına gelirdi.

2. Komiteye ordudan albay rütbesinden fazla rütbeye sahip hiç kimse alınmayacaktı. Bilâhare bunun için de karar verilecekti. Komiteyi 1959 senesine kadar Albay rütbesinden daha yukarı kimse dahil edilmezdi. Arada sırada bazı generallerin fikirleri yoklandıysa da kimseyi dahil etmeye cesaret edemedik. Zaten henüz katî olarak yanaşan da yoktu.

3. Komiteye dahil edileceklerde aranılacak vasıflar şunlardı :

Şerefli, namuslu, dürüst olmak. Mazisi tamamiyle temiz olmak, vatanperver, fedakâr olmak. Cesur, enerjik olmak. Medeni cesaret sahibi olması, fikirlerini her zaman, her yerde, her rütbede inandığı şekilde savunmasını yapmasını yapabilecek şekilde hareket etmesi, sır saklamasını bilmesi. Aldığı görevi kontrolsuz yapmaya alışmış olması, mevki hırsı bulunmaması, haris olmaması. İşbirliği veya yardımlaşma zihniyetine sahip olması. Her şeyden evvel memleket menfaatine olan dâvaları benimsemiş olması, sırası geldiğinde hayatını feda etmekten dahi çekinmeyecek şekilde fedakâr olması.

4. Ordu dahilinde kilit noktaları önem sırasına göre şöyle tesbit edilmişti:

Levent Şahverdi Arşivi

Kara Kuvvetleri Komutanlığı Personel Başkanlığı, Erkan Şubesi, Sınıf dairelerinin personel şubeleri,

Başvekâlet, Riyaseti Cumhur ve Milli Müdafaa Vekâleti, emir subaylıkları.

Hususi kalem müdürlükleri, genel sekreterlikler, Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Muhafız Alayı Komutanlığı, Harb Okulu Kurmay Başkanlığı, Sınıf Okulları Kurmay Başkanlıkları ve buradaki hocalıklar.

Genelkurmay Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Genel Karargâh Şubeleri, bilhassa planlama şubeleri.

Zırhlı Tugay Kurmay Başkanlıkları ve kıta hizmeti gelenlerin tercihan bu kıtalara atanması.

Ordu, kolordu, tümen karargâhları, tugay karargâhları, üçüncü şube müdürlüğü ve kurmay başkanlıkları, yedek subay kurmay okulu başkanlığı veya öğretmenlikleri.

(Ankara'da, İstanbul'da, herhangi bir yer de olabilirdi.)

5. Komitenin genel prensipleri :

Bütün şahısların riayet edeceği hususlar :

a) Hiçbir kimse komitenin haberi olmadan diğer bir komiteye giremez.

b) Komitenin karar altına almış olduğu fikirlerin, düşüncelerin haricinde konuşma yapılamaz.

c) Komitece benimsenmiş ve bir tek fikir olarak kabul edilmiş olan ordunun ana dâvalarının hallıne ait görüşler, aynı şekilde her yere yayılır, savunulur, bilhassa büyük rütbeli subaylara, generallere sırası gelince duyurulmasına çalışılır.

d) Komite içinde hiç kimse şahsî işi ile uğraşamaz. Bu gibi durumlar komitece vazifelendirilecekler tarafından halledilir.

e) Komiteye yeni üye bulmak için herkes bütün gayretiyle çalışır.

f) Üyeler komiteye mensup olduğunu hiç bir suretle hiç bir kimseye açmağa yetkili değildir.

g) Komite mensubu hiçbir suretle hiçbir yerinde ko-

Levent Şahverdi Arşivi

miteyle ilgili döküman, not, adres taşıyamaz. Herşey zihinde muhafaza edilir.

h) Herhangi bir muvaffakiyet halinde iktidar ele geçince herkes bulunduğu rütbe ile iktifa edecek, ordu dahilinde verilen vazifede çalışmasına devam edecektir.

i) Komite mensubu hiç bir siyasi parti ile temas etmiyecek, ancak komitece karar alınlıktan sonra partilerle işbirliği yapmak yoluna gidilecektir.

k) Komiteden ayrılmak isteyen her zaman için serbesttir. Haber vermek suretiyle ayrılabilir. Fakat hiç bir suretle ihbar etmemek lâzımdır aksi takdirde cezası yine ölümdür. Bu gibi kimselerin komiteye tekrar alınması bahis konusu olamaz.

6. Ordunun kalkınması için hâl edilmesi lâzım gelen ana dâvaların neler olduğu tesbit edildi. Bunlan sıra ile öncelliğe göre alınıp etüdleri komiteco hazırlanacaktı. Katî olarak henüz bu çalışmalar yapılamamıştı.

7. Komite dahilinde yardımlaşma, haberleşme usulleri karara bağlandı.

8. Herhangi bir suretle yanılıp ta ihanette bulunana karşı ölüm cezası tanındı. İttifakla karar altına alındı.

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm İçin Üçüncü Ek

Evren'in Bursa Nutku :
«12 Eylül Son Şanstır»

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 3 Nisan 1982 tarihinde, Bursa'da, daha önceden çeşitli olanaklarla, çok önemli olacağı bildirilen bir konuşma yaptı. Bu konuşmada, «12 Eylül Türkiye için son şanstır» dedi. «Bu şansı en iyi şekilde kullanacağız» vaadini dile getirdi.

Bir askeri hareketin ülke için son şans olduğunun ilân edilebilmesi, hem bir büyük tehlikenin olduğunun gösterilmesine, birincisi, hem bunun başka yollarla önlenemediğinin kanıtlanmasına, ikincisi, hem de, büyük tehlikenin bir daha ortaya çıkmayacağının inandırıcı bir biçimde ilân edilmesine bağlı görünüyor. Genel Kurmay Başkanı Evren, Bursa Nutku'nda «karşımızda bir düşman var, bu devleti yıkmak isteyen iç düşman» diyor. Böylece tehlikenin dışardan gelmediğini, içerden doğduğunu anlatmaya çalışıyor.

Maraş Olayları'ndan sonra Ecevit Hükümeti, ülkede sıkıyönetim ilân ediyor. Bunun Silâhlı Kuvvetler içinde bir hoşnutluk kaynağı olduğunu söyleyebilirim. Evren, Bursa Nutku'nda açıkladığına göre, sıkıyönetim ilânından sonra, bazı iç güvenlik yasalarında, sıkıyönetim yasalarında, polis görev ve yetkileri yasasında ve benzerlerinde değişiklik istiyor. Ecevit, toplumsal muhalefetten çekinerek bu isteklerin hepsine olumlu cevap vermiyor.

«Devleti yıkmak isteyen iç düşman» karşısında hükû-

Levent Şahverdi Arşivi

metin yeterli ölçüde hızlı hareket etmemesi üzerine, 27 Aralık 1979 tarihinde, Evren ve diğer komutanlar, Devlet Başkanı'na bir uyarı mektubu veriyorlar. Bu mektup içinde, Bursa Nuku'nda açıklanıyor, bir önlemler paketi yer alıyor. Orgeneral Kenan Evren, Bursa Nutku'nda, şunları ifade ediyor :

«Şimdi o tedbirler paketinde size neler olduğunu anlatmak istiyorum. Anarşi ile mücadelede siyasi partiler ve anayasal kuruluşlar bir ve beraber olamamışlardır.

Devlet çarkı iyi çalışmamaktadır. Partizan yönetimden bir türlü kurtulamamaktadır.

Milli eğitim ve güvenlik teşkilâtı politikanın içine girmiştir.

Atatürkçülük iyi anlatılmadığından bu boşluk yabancı ideolojiler tarafından doldurulmuştur.

Silâh kaçakçılığı bir türlü önlenememiştir.

Kötü kentleşme, işsizlik, hayat pahalılığı gibi sosyo-ekonomik durum anarşi için uygun bir ortam oluşturmuştur.

Sıkıyönetim komutanlarının yetkileri arttırılmalıdır. Silâh kaçakçılığı önlenmelidir.

Sıkıyönetim suçlarının cezası arttırılmalıdır.

Sıkıyönetimin sona ermesi halinde, sıkıyönetim mahkemelerinin görevlerine devam etmesi sağlanmalıdır.

Emniyet teşkilâtı etkinliğe kavuşturulmalıdır.

Mahkemelerin süratle karar almasını sağlayacak etkinlikler getirilmelidir.

Dernekler Yasası değiştirilmelidir.

Anarşik olaylar için af çıkarılmamalıdır.

Her türlü olaylar için af çıkarılmamalıdır.

Her türlü zararlı yayınlar önlenmelidir.

Seçim ve Siyasal Partiler Konunu yeniden düzenlenmelidir.»

12 Eylül Rejimi'nin Başkanı, iki büyük partinin bu önlemler paketini yerine getirmediğini açıklıyor. Bunları, «devleti yıkmak isteyen iç düşman» tehlikesini yenmek için kaçınılmaz görüyor. Konuşmasını sürdürüyor ve aktarıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

«Siyasi partiler, yıkıcılık ve bölücülük faaliyetlerinin önlenmesinde bir ve beraber olduklarını bir deklarasyonla kamuoyuna açıklamalıdırlar. Biliyorsunuz, hiçbir parti lideri buna yanaşmadı. Ama cumhurbaşkanı seçiminde bu tedbirleri almaya zaman kalmadı ki. Bu şartlar altında elbette o zamanki sıkıyönetim komutanları, ancak yapılabileni yapmışlardır.

Hiçbir toplumda sınırsız hürriyet yoktur. Türkiye'de bugün demokrasi olmadığından bahsedenler, vardır. Şunu söylemek isterim: İçinde bulunduğumuz dönem normal dönem değildir. Biz bir harbin eşiğinden geldik. Bugüne kadar neyi açıkladık isek hepsini zamanında yaptık. Aldığımız tedbirler milletin huzur ve güveni için alınmıştır. Şu andaki durumumuz Türkiye'nin elinde bulunan son şanstır. Bu şansı en iyi şekilde kullanacağız».

Bursa Nutku'ndan anlaşılıyor; MGK Yönetimi, Avrupalıların, Türkiye'nin bir iç savaştan döndüğünü anlamadıklarına inanıyor. «Türkiye bir iç harpten dönmüştür» diyen Genel Kurmay Başkanı, Avrupalıların sabırlı olmasını istiyor. İç savaş kazanıldıktan sonra ve aynı tehlikenin bir daha ortaya çıkmamasını güvence altına alan önlemler geçirildikten sonra, yeni bir döneme girileceğini, tekrar, hatırlatıyor.

Bursa Nutku, bundan sonraki dönemde, komünist hareketlere izin verilmeyeceğini, ayrıca, açıklamak gereğini duyuyor. Evren'in Bursa Nutku'nun bundan sonraki bölümünü olduğu gibi veriyorum.

«Biz kendimizi Avrupa camiasından sayıyoruz. Bu camianın içinde bulunmanın da demokratik bir idare ile şart olduğunu biliyoruz. Ama, Türkiye, bir iç harpten dönmüştür. Onun için bize zaman tanıyınız. Açıkladığımız zaman içinde yapılacak seçimlerle işbaşına gelecek olanlara yönetimi devredeceğiz. Biz bir Avrupa ülkesiyiz. Fakat aynı zamanda bir Orta Doğu ülkesiyiz. Avrupalı dostlarımız 51 parlamenterin oyuna uyarak Türkiye aleyhine karar alacaklarsa, buyursunlar, alsınlar. Bu, kendilerinin bileceği bir iştir. Bunun vebâli de onların olacaktır. Bir taraftan

Levent Şahverdi Arşivi

yurt dışında yapılacak baskılara bel bağlayanlar, diğer taraftan da yolan haber düzmekteki hünerlerini göstermektedirler. Ben Kuveyt'e giderken, Ersin Paşa'yı da Cumhurbaşkanına vekâleten bırakmamam için Pakistan'a gönderdiğimi söylüyorlar. Oysa, pazartesi günü resmi bir ziyaret için Romanya'ya gideceğim ve yerime de Ersin Paşa vekâlet edecektir. Ben 12 Eylül günü yaptığım açıklamamda söylediğim gibi, biz subay, astsubay ve erler olarak ordunun tüm fertleri, vatan ve millet uğruna her şeyimizi, hayatımızı seve seve feda etmeye hazırız.

12 Eylül'den itibaren hummalı bir çalışma içerisindeyiz. O kadar çok el sürülmemiş mesele var ki, biz el sürülmemiş mesele bırakmamak istiyoruz. Çünkü, bizden sonra gelenler rahat etsinler. 12 Eylül öncesine bir daha gelinmemek için gerekli kanunlar çıkarılmıştır.

Biz, işçilerimizi ve gençlerimizi maşa olarak kullanan, onları sokaklara döken, kötü ideolojilere âlet ederek ellerine silâh tutuşturan, terôre sürükleyen sendika liderlerini de mahkemeye verdik. Bu memlekete huzurun gelmesi için ne lâzım gelirse yapacağız.

Sendikal haklarından dolayı mahkemeye verilmiş ve tutuklanmış hiç kimse yoktur. İlk günden itibaren işçilerimizin işine son verilmesini önledik. Hiç bir işçinin fabrikadan veya işyerlerinden çıkarılmasına müsaade etmedik.

Sosyal Sigortalar Kurumu iflâs durumundaydı. Bunun sebebi işçilerden kesilen sosyal sigorta primleri çok düşük faizle bankalarda bulunuyordu. Bu faizi yükseltmek suretiyle Sosyal Sigortalar Kurumu kendini kurtarıcı duruma gelmiştir. İşçilerin kıdem tazminatlarının güvence altına alınmasını sağlayacak olan kıdem tazminatı fon yasası hazırlanmaktadır. Yurt dışında çalışan işçilerimizin de bazı sorunları vardır. Bunları geriye göndermek isteyen bazı ülkeler mevcut. Fakat bunu önlemek için hükümetimiz elinde olan bütün imkânları kullanmaktadır. Şayet bunlardan bir kısmı yurda dönmek zorunda kalırlarsa, onlar için burada her türlü tedbir alınacaktır. Bundan kimsenin şüphesi olmasın.

Yönetimimiz rüşvet, iltimas, irtikâp, suistimal ve ma-

Levent Şahverdi Arşivi

kam nüfuzundan istifade ederek birçok kişilere makam ve mevki dağıtanlarla da mücadele etmektedir. Bu arada kaçakçılarla da etkili bir mücadele içersindeyiz. Anarşi ve terör ile mücadelede halkımız nasıl bu yönetime yardımcı olmuşsa bu konuda da bize yardımcı olacağına inanıyoruz. Bunları yapanlar her kim olursa olsun, yakasına yapışacağımızdan kimsenin şüphesi olmasın. Bir millette rüşvetsiz bir iş yaptırmanın mümkün olmadığı bilinci yerleşirse o milleti oluşturan fertlerin idareye güveni olur mu? Bu güven sarsılınca işler kanun ve nizam içinde yürütülebilir mi? Maalesef bu çirkin alışkanlıklar bir takım kurumlarımıza yerleşmiştir. Nasıl yerleşmesin ki, sevgili vatandaşlarım, bakan yaparsa başkası niye yapmasın?

Özgürlük ve demokrasi Türk milleti ile Türk ordusu ile özdeştir. Atatürk: 'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' demiştir. Öyledir ve öyle kalacaktır. Demokrasimizi bir daha yıkılmayacak şekilde sağlam bir temele oturtmak yolunda epey mesafe kotettik. Normal düzene geçiş programını ilân ettik. Danışma Meclisi üyeleri hummalı bir çalışma düzeni içinde Türkiye'yi arzu edilen yapıya kavuşturacak yasaları, bu arada Anayasa'yı hazırlamaya çalışıyorlar. Takvimin belirtilen tarihlerde gerçekleşeceğinden eminiz. Anayasamızın hangi çevrelerden geldiği belli olan iç ve dış ideolojik telkinlere değil, Atatürk ilkelerine ve Türk milletinin yapısına uygun olarak hazırlanacağından hiç bir kuşku duymuyoruz.

Anayasa komünizme de faşizme de, teokratik düzene de kapalı olacaktır. Bazı ülkeler komünist partisini kabul etmiş diye Türkiye kabul edemez. Türkiye'de komünist partisinin işi yoktur. Gerek faşizm, gerekse komünizm ikisi de felâket getirir. Türkiye o ikisine de kapalı olacaktır. Ancak eğer bir daha 12 eylül öncesini yaşamak istemiyorsak, demokrasinin bir fazilet rejimi olduğunu, karşılıklı hoşgörüyü, sağduyuyu, toplumun menfaatlerini, kişisel menfaatlerin üstünde tutulması gibi temel davranışların içimizde yer etmesini sağlayalım.

Bugün Türkiye içte ve dışta gerek, siyasi ve gerekse

Levent Şahverdi Arşivi

ekonomik bakımdan itibarlı ve istikrarlı bir ülke durumuna gelmiştir.

Açıkladığımız demokrasiyi yeniden kurma takvimi içerisinde ülkemizin geleceği için milletimizin desteği ile üstesinden gelemeyeceği hiç bir meselesi yoktur.»

Birinci Bölüm Üçüncü Ek İçin Ulak

Son Şans

Mehmet Barlas

Devlet Başkanı Orgeneral Evren'in Bursa konuşmasında, hiç tartışmasız kabul edilmesi gereken cümle, «12 Eylül Türkiye'nin son şansıdır» şeklinde olanıydı.

Gerçekten de, belki Türkiye'nin değil ama, Türk demokrasisinin ve siyasal istikrarın son şansıdır 12 Eylül... Eğer asker ve sivil kadrolar, tüm toplumun da katılması ile «12 Eylül»'ü başarıya ulaştıramazsak, demokratik ve sivil bir yönetimin yerleşik düzen haline gelmesi ümidini terketmemiz gerekir.

Son 20 yılı, askeri müdahaleler ve sivil kargaşa dönemleri arasında yaşanan, hassas bir demokrasimiz var. Bütün ümit ve çaba, 12 Eylül'ün son askeri mudahale olması yönündedir. Aynı şekilde, 12 Eylül'e dayanan günlerdeki kargaşa dö-

. . . . . .

Milliyet, 4 Nisan 1982, başyazı

Levent Şahverdi Arşivi

neminin yeniden sahneye getirilmemesi, bu ümide dönük ön şarttır.

Bilelim ki, ileride yaşanılacak yeni bir askeri müdahale sonunda, zaten ağır aksak yürüyen demokrasi, iyice luçkalaşacaktır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde, kendimize model olarak Batı Avrupa demokrasilerini almamız imkânsızlaşacaktır. Orta ve Uzakdoğu'nun askeri demokrasileri örneği, kaçınılmaz biçimde gelecektir gündeme...

Orgeneral Evren, altını çizerek bunları hatırlatmak istemiştir Bursa'da...

Böyle bir kötü ihtimali devre dışı bırakmak için ne yapmalıyız?

Biz siviller olarak, hiç olmazsa, rahmetli İsmet İnönü gibi davranmaya çalışmalıyız... Bu zor geçiş döneminde, iktidar koltuğunda bir parti ya da bir taraf oturmuyor. Bunu bilmeliyiz!.

12 Eylül'ün kadrolarına, biz sivil kesim olarak güvence vermeliyiz... Yeni demokrasinin, geçmişlekine benzer bir «hesap sorma» ve «kamplaşma» çizgisine oturabileceği ihtimali, en azından Orgeneral Evren'in işini zorlaştırır.

Aynı şekilde 12 Eylül yönetimine de bazı ayrıntıları gözetmek düşmektedir. Geçiş dönemleri, sertleşerek demokratik düzene zor bağlanır... Anarşi ve terörün sorumluları ile düşünceleri özgürce açıklamaktan yana olanlar ayırdedilmelidir... Sivil toplum ile hukuk düzeni içindeki diyalog kopmamalıdır. 12 Eylül öncesi ortamın sivil şartları, bugün, çok katı ayıraçlara vurulmamalıdır.

Türk ulusunun bu ortamı yaratabileceğine inanmak için, her sebep mevcuttur. Sorun, birkaç kişinin kavgası sorunu değil, hepimizin ve çocuklarımızın geleceği sorunudur.

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm İçin Dördüncü Ek

Ders Notlarıyla İdam Sehpasına Çıkan İhtilâlci

Bir ihtilâlci okınının kınlan artıkları değilse, ne idiler?

Sayılarla ifade ediliyorlar: 14'ler ile 22 Şubatçılar bir araya gelmek istiyorlar. Gelemiyorlar. Çok çeşitli nedenleri olabilir; Talat Aydemir, kendi ekibinin, çok daha hazırlıklı olduğuna inanıyor. Ölümüne giden yolda bir «Kemalist Doktrin» geliştirdiklerine inanıyor. Anılarında şunları yazabiliyor: «Bizler, Emin Arat, Bahtiyar Yolta başta olmak üzere doktrin olarak kabul ettiğimiz Kemalizm'i dile ve kaleme getirmeğe çalışıyorduk. Buna da muvaffak olmuş, ortaya selâbetli bir fikir ile çıkmış ve bizlere inananlara da kabul ettirmiştik» (*). Zavallı Talat Aydemir, ihtilâl'i, bir oyun sanıyor; bana ihtilâlciden çok bir ihtilâl oyununa çıkmış acemi bir tiyatrocu izlenimi veriyor.

Bu zeki olmayan Albay, 22 Şubat'ta kendi eliyle ve kolayca bir iktidarı teslim etmiş olmasından, her zaman ve aynı kolaylıkla iktidarı alabileceği sonucunu çıkarıyor. Hem 22 Şubat'ta ve hem de 21 Mayıs'ta, iktidarı almadan önce, iktidara gelmiş bir liderinin protokolüne heves ediyor.

14'lerden Orhanlı Erkanlı, 22 Şubatçılar'dan Talat Aydemir ile bir araya geliyorlar. Erkanlı'dan aktarıyorum: «Aydemir'le birkaç defa görüştük ve anlaşamadık. O yeni

(*) *Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 165.*

Levent Şahverdi Arşivi

bir 22 Şubat modelini denemek arzusundaydı. Biz bu görüşe katılmadık; bize göre silâhlı bir hareketten önce yapılması mümkün başka hareket tarzları vardı. Ayrıca Aydemir, iktidar sonrasını planladığı ve 27 Mayıs'ın en büyük kusuru sayılan noksanı giderdiği kanısındaydı. Daha sonra kendisini ölüme götüren meşhur dosyaları gösteriyor ve «bizim bütün hazırlıklarımız tamamdır, birinci gününden itibaren nelerin hangi önceliklerle yapılacağı tesbit edilmiştir» (*) diyordu. Orhan Erkanlı, Talat Aydemir'in ölüm dosyalarında nelerin bulunduğu konusunda da görüşlerini yazıyor.

Türk ihtilâlcisi, ders notlarıyla idam sehpasına çıkıyor.

«Bu dosyalarda, bazı üniversite öğretim üyelerinin hazırladıkları ders notlarından alınmış bölümler vardı ve kimlerin hazırladığını, o kişilerin siyasi ve ekonomik görüşlerini de yakinen biliyorduk». Erkanlı, bu saptamalarla, Aydemir'e şunları söylüyor: «Bu dosyalar ders notu olarak istifadeli olabilir, fakat bir iktidarın işine yaramaz, hepsini yakmanızı ve özellikle isimleri yok etmenizi tavsiye ederim. Dosyalı ihtilâl olmaz. Sizin vazifeniz darbeyi gerçekleştirmek ve en az üç ay ihtilâlin güvenliği için tedbirler olmak maksadıyla hazırlıklar yapmaktır». Aydemir'in ders notlarıyla doktrini karıştırdığını ileri sürüyor.

Türk ihtilâlcisi, ders notlarını, ihtilâlci doktrin sanıyor.

Talat Aydemir ve arkadaşlarının doktrinlerinin üç dosyada saklı tutulduğu anlaşılıyor. Kemalizmin Özet İfadesi, Kemalizm Esaslarının Açıklanması, Kemalizmin Gerekçesi dosyaların başlıklarını veriyor. Hazırlıklı olmadığı lider rolünü oynamak zorunda kalan bu yürekli albay, bu üç dosyadan, yalnızca birisini anılarına alıyor. Ancak bu eksikliği gidermek için olmalı, bir de, kemalizm tanımı veriyor. Şöyle: «Ferdi ve toplumu düşünme ve yaşama seviyesine, kendi bünyesine uygun olarak, içinde bulunduğu ve gele-

(*) *Orhan Erkanlı, Anılar... Sorunlar... Sorumlular..., İstanbul, 1972, s. 195 - 196.*

Levent Şahverdi Arşivi

ceğin şartlarına göre, müstakar, demokratik, devrimci ve cumhuriyetçi bir devlet nizamı içinde yükseltmek ve korumak». Bu hiç kimsenin anlayamayacağı, anladığı takdirde herkesin katılacağı cümlelerin, ölüm çağıran çekiciliğini anlamakta güçlük çekiyorum.

Türk ihtilâlcisinin eyleminin şiddetli ile inancının sığlığı, bir birine ters düşüyor.

Harp Okulu eski komutanının, Harp Okulu öğrencilerine dayanarak gerçekleştirmek istediği 21 Mayıs 1963 Girişimi'nin doktrini, bir belge olarak, bu ekte sunuyorum (*). «Türkiye İçin Kemalizmin Özet İfadesi: Türk Devleti'nin Temel Yasası ve Siyasi İnancı» başlığını taşıyor.

«Türk Milletini bugünün ve geleceğin medeni milletleri seviyesine çıkarmak, devlet kudretini, ülkede huzur emniyeti, halkın refah ve saadetini arttırmak maksadı ile:

Türkiye milliyetçiliğini şuurlandırmak, laik devlet anlayışını Milli Birliğe ve medenî gelişmeye uyar tarzda dine saygılı olarak uygulamak.

Hayata uymayan hayalci, katı ve statik düşünceden ziyade gerçek devrimci bir anlayışa sahip olmak.

Ferdin ve toplumun hak etme esasına göre varlık ve geçim kaynaklarını düzenlemek.

Serbest teşebbüsle toplum menfaatlerini bağdaştırarak halkın yapacağını halka ve devletin yapacağını devlete yaptırmak sureti ile istikrarlı, muvazeneli, aktiv ve gelişen bir istikamette demokratik bir cumhuriyet idaresi ile barış, huzur ve emniyet içinde yaşamaktır.

Kemalizm Davranış kuralının temel fikirleri :

1. Maksat :

a. Türk milletini bugünün ve geleceğin medeni milletleri seviyesine çıkarmak.

b. Halkın refah ve saadetini arttırmak, varlık ve geçim kaynağını düzenlemek.

c. Cumhuriyetçi, Demokratik Devlet kudretini arttırmak. Devlet mekanizmasını süratli ve verimli bir şekilde işletmek, huzur ve emniyeti, milli birliği sağlamak, milli

(*) *Talat Aydemir, op. cit., s. 165 - 167.*

Levent Şahverdi Arşivi

menfaatleri hassasiyetle koruyan ve sağlayan barışçı ve aktiv bir dış politika gütmektir.

2. Sosyal Görüş :

a. Laik Devlet anlayışına bağlı ve bünyeye uygun olarak, din inancı ile medeni hayat tarzını birbiriyle çatışmayacak şekilde ayrı müesseseler halinde tutmak ve teşkilâtlamak.

b. Medeni gelişmeyi süratlendirmek, Millî Birliği ve din anlayışını sağlamak için dini ve pozitiv eğitim ve öğretim. Devlet gözetimi altında olmak üzere gençleri kabiliyetlerine ve ihtiyaca uygun olarak yetiştirmek.

c. Türk vatandaşını doğuştan ölümüne kadar öğretim ve eğitim, hastalık, kaza ve ihtiyarlık hallerinde korumak, meslege ve meskene sahip kılmak.

d. Düşüncede, harekette, metodda, teşkilât ve cihazlanmada, hayalden uzak katî ve statik düşünceden devrimci bir anlayışla her sahada ilerlemek ve engelleri kaldırmak için yenilikleri takip etmek ve sarsıntısız olarak kolaylıkla bünyeye almak.

e. Aile müessesesi devletin özel dikkat ve himayesi altında bulunacaktır.

3. Ekonomik Görüş :

a. Kalkınmayı sağlamak için ferdi, toplumun hak etme esasına uygun olarak yukarı seviyeye çıkarmak üzere, varlık ve geçim kaynaklarını devletin gözetimi altında düzenlemek ve milli servet dağılışını âdilâne bir surette yapmak.

b. Serbest teşebbüsü teşvik etmek suretiyle toplum menfaatlerini zedelemeden insan emeğini, zaman ve para israfını önleyerek milli serveti artırmak.

c. Halkın yapacağını halka, Devletin yapacağını Devlete yaptırmak.

d. Mülk edinme, miras hakları ve veraset müessesesi korunacaktır.

4. Politik Görüş :

a. Mülki taksimat, coğrafya, ekonomi, sosyal yapı bakımından yeni baştan ele almak ve düzenlemek.

b. Devlet mekanizmasını zaman ve insan gücü kayıp-

Levent Şahverdi Arşivi

larını önleyen işlerin muntazam akımını sağlayan, süratlendiren, imkân, sorun ve yetki dengesini, ehliyete dayanan bir şekilde tanzim etmek.

c. Halkın idareye iştirakini ve alâkasını, tabii hakların eşitlik içinde kullanması, düşünme ve iradesini serbestçe göstermesi istikrar, huzur ve emniyetin sağlanması demokratik bir Cumhuriyet nizamı içinde olacaktır.

d. Manen ve maddeten yükselmiş, konuş, kuruluş eğitim ve öğretim vasıtası, silâh sevk ve idare itibarı ile dinamik vurucu ve güvenli bir Silâhlı Kuvvete sahip olmak.

e. Karşılıklı saygıya ve eşitliğe dayanan, meselelerin barış ve uzlaşma yolları ile halline komşu devletlerle iyi münasebetlere, İslâm âlemi ve Balkan devletleri ile tarih ve kültür bağlarına uyan batı ile dayanışmaya önem veren siyasi sınırlarımız dışında kalan Türklerin haklarını milli hüviyetlerini, insan ve hak ve hürriyetleri muvacehesinde devletler hukuku, uluslar arası anlaşma ve usullere uygun olarak dikkatle korumak devam üzere takip etmek.

f. Uluslararası ekonomik, sosyal, siyasî ve kültürel münasebetlerde millî menfaat ve şeref esasına uyan millî bir politika gütmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm İçin Beşinci Ek

22 Şubat 1962: Yenilgi ve Tasfiye

22 Şubat 1962 gecesi harekâtı durdurmuş, sabahleyin Silâhlı Kuvvetlerin almış olduğu tedbir gereğince serbest bırakılmış evime gitmiştim. Saraçoğlu mahallesi 1. Cadde 6/1. dairede oturuyordum. Benim oturduğum apartmanda Orgeneral Cevdet Sunay (Genelkurmay Başkanı), Orgeneral Muhittin Önür (Kara Kuvvetleri Komutanı), Tuğgeneral Abdurrahman Doruk, (Jandarma Genel Komutanı) oturuyordu.

İlk defa eve gazeteciler doldu. Meraklı suallerine çok az cevap verdim. Beş gün, beş gecedir hiç uyumamıştım. Gece istirahate çekildim, uyuyordum.. Saat 23.00 de dairenin kapısı hem vuruldu, hem de bağrışmalar vardı. Eşim yataktan fırlayıp kapıyı açtı. Derhal görülen manzara şuydu... Beş tane kurmay subay (yarbay rütbesinde) karımın göğsüne beş adet tomsunu dayamışlar, beni istiyorlardı. Hemen pijama ile kapıya gittim, silâhları bana tevcih ettiler. Apartmanın içi tomsunlu subaylarla dolu idi. Buna neden lüzum vardı anlayamadım. Beni tevkif etmeye gelenler arasında Kurmay Yarbay Necip Torumtay da vardı. Akademiyi beraber okumuştuk. Yassıada İrtibat bürosunda çalışmıştı. Bizimle birlikte yeminli subaylar arasında idi. Bana karşı o geceye kadar çok hürmetkâr idi. Fakat ne olmuştu. Canavar kesilmişti, hiç bir isteğimi yerine getirmek istemiyor, dışarda kar yağdığı halde beni pijama ile

---

(*) *Talat Aydemir'in Anıları. İstanbul, 1968, s. 156-158*

Levent Şahverdi Arşivi

sürükleyip kapıda bekleyen cipe bindirmek için uğraşıyordu.

Kendisine aynen şu cevabı verdim: «Ben henüz Türk Ordusunun bir Albayıyım, giyinmeden hiç bir yere gitmem. Hem bu gibi muamelelere ne lüzum vardı, telefon dahi etseydiniz istediğiniz yere gelirdim» dedim. Her türlü ısrarlara rağmen kapının önünde zorla elbisemi giydim. Evde eşim, kızım, bir de karımın yengesi vardı.

Giderken tıraş takımımı, pijamalarımı almak istedim. Necip Torumtay bana: «Bunlara lüzum kalmayacak» demekle vahşi hislerini gösterdi. Her halde bizim sabaha karşı kurşuna dizileceğimizi düşünüyordu.

Dışarı çıkınca ne göreyim, evin etrafında tomson tabancalı 50'ye yakın subay vardı. Vasıtaya binip Genelkurmay'a geldik oradaki manzara da şuydu: Sanki bir Rus Albayı getiriliyormuş gibi koridorlarda iki sıralı, tomsonlu kurmay subaylar vardı. Hepsi de büyük bir sevinçle bana bakıyorlardı.

Bu kurmay subayların çoğu bir gün önce bir emrin var mı albayım? diyenlerdi. Ama şimdi devir bir gecede değişmişti. Sonra bu çıkarcıların sıra ile ateşe olarak, Avrupa, Amerika ve Tahran'a gittiklerini gördüm. Hepsi de yepyeni otomobillerle dönüyorlardı. Çünkü 22 Şubatta hemen doksan derece bir dönüş yapıp düşmanımız kesilmekle efendilerine olan sadakatlarını ortaya koymuşlardır. Bir aşağılık duygusu bu tip subaylarda mevcuttur, bunu üzülerek yazıyorum ama realite budur.

Genelkurmay karargâhına benden başka Kurmay Albay Emin Arat, Kurmay Albay Dündar Seyhan, Kurmay Albay Turgut Alpagut da getirilmişti. Gece yarısı saat 02.30 da bir odadan çıkarılıp koridora 10'ar adım mesafe ile dizildik. Her iki yanımızda tomsonlu subaylar tarafından aşağıya indirilerek bir odaya hapsedildik. Yattığımız karyolanın başucunda da havacı subaylar tomson ile nöbet tutuyordu. Dört gün bu şartlar altında hapis yattık, bizleri emekliye sevkettiler ve serbest bıraktılar.

Olaylar verilen sözlere uygun bir gelişme göstermedi. Benimle birlik olduklan gerekçesi ile Ordunun bir çok

Levent Şahverdi Arşivi

kıymetli, şeref ve haysiyet sahibi personeli o gün canlarını bağışladığımız kişiler tarafından emekliye sevkedilmeye başlandı. Harekâttan hemen sonra emekliye sevkedilen arkadaşlarım şunlardı:

Albay Emin Arat, Albay Selçuk Atakan, Kurmay Yarbay Daniş Çağlar, Kurmay Albay Muammer Şahin, Süvari Binbaşı Fethi Gürcan, Kurmay Yarbay Fahrettin Ermutlu, Albay İhsan Erkan, Albay Necati Ünsalan, Albay Turgut Alpagut, Kurmay Yarbay Mustafa Ok, Kurmay Albay İhsan Sürek, Kurmay Albay Asım Mutludoğan, Kurmay Albay Orhan Alpakın, Kurmay Albay, Dündar Seyhan, Kurmay Albay Şükrü Ilkin, Kurmay Binbaşı Bahtiyar Yalta, Kurmay Binbaşı Kadri Citak, Yarbay Necdet Efe, Binbaşı Osman Ucok, Yüzbaşı Şükrü İnanç.

Ilk önce bu arkadaşlar emekliye sevkedildiler, bunların arkasından askerliğin icaplarını yaparak emirlerimizi yerine getiren genç subayların hiç bir gerekçe gösterilmeden emekliye sevkedilmesine başlandı.

Milli Savunma Bakanlığı 2 Mart tarihinde de bir açıklama yaparak emekliye sevkedilenleri açıkladı: Bu listeyi on dokuz Martta emekliye sevkedilen diğer arkadaşlar takip etti. Böylece 69 subay ve dört astsubay emekliye sevkedildi. Halbuki bizimle beraber olduklan halde son dakikada kcrar değiştiren bir çok yelkenci albay ve general oturduklan yerlerde kalmışlardı. Hepsi de toplantılara iştirak etmişler, protokollere imzalarını koymuşlar, şeref sözleri vermişlerdi. Insanların bu kadar küçülüp, bu kadar şerefsizce hareketlere gireceklerini doğrusu hiç tahmin etmemiştim .

Levent Şahverdi Arşivi

İKİNCİ BÖLÜM

CEPHE

Demokrasi, burjuvazinin, gayri meşru çocuğudur; reddediyor.

Cephe, sosyalistlerin, üvey çocuğudur; eşitsiz gelişme yasası'ndan doğuyor.

Geride yapılmamış işlerin ve yapılabilir işlerin kaldığını anlatıyor. Cephe, hep geride kuruluyor. Tarih içinde yeni roller için doğmuş, gelişmiş ve örgütlenmiş olanların dönüp geride kalmış işleri üstlenmelerini kapsıyor.

Demokratlar, uzun hazırlık ve çıkışlardan sonra, en gelişmiş tipolojisini kanla çizerek, feodaliteden iktidarı alıyorlar; devleti geliştirip güçlendiriyorlar. Demokratların iktidarı ile merkezi devletin güçlenmesi eş anlamlıdır ve aynı tarihe düşüyor. Burjuvazinin demokrat iktidarının bir gerileme ve çürüme dönemi yaşaması kaçınılmazdır; yaşıyor. Böyle bir zaman kesitinde sosyalistlerin demokratlarla iktidar mücadelesine başlamaları bekleniyor. Bu cepheden cepheye, ancak cephe'siz, bir mücadele olarak yazılıyor; yalnız burjuvazi ile işçi sınıfının kaldığı ve çarpışacakları öngörülüyor.

Komünist Manifesto anlayışında ve 1851 yılından itibaren düzelten eğilimleri saptamış olmasına karşın yazılarını temel eğilimi alındığında tümüyle Marx'da, cephe kavramı yok; son derece yabancı düşüyor. Çünkü burjuva ve sosyalist devrimler, istenirse burjuva ve sosyalist proğramlar da denebiliyor, birbirinden teorik ve pratik olarak netlikle ayrılıyorlar; tarih içinde netlikle birbirini izli-

Levent Şahverdi Arşivi

yorlar. İki program arasında Çin Duvarı yer alıyor. Birinden diğerine yapılacak iş kalmıyor.

Pratik, bunun böyle olmadığını, gösteriyor. Tarih, burjuva demokrasisi'ni teorik bir konuma itiyor. Bu teori'nin yeterli ayrıntıda ve özenle yazılmamış olduğunu düşünüyorum. Gelişmemiş bir teorik kategori olarak kalıyor. Meta dolaşımı ile gerçekleşme sorununun sınırlarının, burjuva demokratik programı belirleyeceği varsayılıyor; gerçekçi bir varsayım olduğundan kuşku duymuyorum. Fakat burjuva demokratik programın sınırlarında burjuva iktidarını tehdit eden bir durum, bu varsayımın içine girmiyor. Sığmıyor.

Lenin, Rusya despotizminde ve daha önemlisi eşitsiz gelişme yasasının despotluğunda, ortaya çıkıyor ve düşünmeye başlıyor. Düşünmesinde, eşitsiz gelişme yasasının, bilincinde olduğundan çok daha fazla etki yaptığını, düşünüyorum. Kapitalizmin eşit adımlarla ilerlemediğini ve işçilerin iktidar bilincine yaklaştıkları bir zamanda, burjuvazinin programının çok geri bir biçimde uygulanmış olduğunu duyuyor ve görüyor.

Başta Almanya, Avrupa'da sosyal demokratların ve Rusya'da narodnicetvo, devrimci demokratların egemen olduğu bir dünya geliyor. Sosyal demokratlar, işçi sınıfını ve narodnikler, köylülüğü, devrimci mücadelenin temeli sayıyorlar; eşitciz gelişme yasası, Rusya'da, tarihsel ve bilimsel olarak «demokrat» köylülüğü, burjuva demokratik iktidarın karşısına itiyor.

Yirminci yüz yılın başında artık burjuva demokratik programla sosyalist program arasındaki teorik ve pratik ayrılık çürümüş görünüyor; ancak, iki programın teorik olarak birbirinden ayrılabileceği ileri sürülebiliyor. Pratik olarak birleşiyorlar. Çin Duvarı, indirilliyor.

Burjuva demokratik ve sosyalist programlar arasında Çin Duvarı indirilirken, «Cephe» yükselmeye başlıyor. Tarihin; işçi sınıfının omuzuna, demokrat köylülerle cephe tutarak, sınıf için geride kalmış burjuva demokratik programı uygulama görev ve sorumluluğunu yüklediğine ve artık işçi sınıfının ilk ve birinci görevinin bu olduğuna,

Levent Şahverdi Arşivi

bunu yapmadan, sosyalist devrime yönelmesinin bir büyük yasak sayıldığına inanılıyor.

«İki Taktik» ile «Ne Yapmalı?» Bir de «Devlet ve İhtilâl» okunuyor. 1960 yıllarının ikinci yarısında gençlik, en çok bu iki kitabı okuyor. «İki Taktik», gençliğe, «cephe» programını veriyor. «Ne Yapmalı» ile dışardan bilinç götürülebileceği öğreniliyor. «Devlet ve İhtilâl» başkalarının el kitabı oluyor. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Hüseyin Cevahir ve diğerleri, üç kitabı okuyorlar; cephe'ye yöneliyorlar. Ölüyorlar.

Cephe, yapılmamış işler ile yapılacak işler'in ayrı ayrı programlanabileceğini var sayıyor: Minimum ve Maksimum Programlar doğuyor. Eşitsiz gelişme yasasının geçerli olduğu bir dünyada, sosyalist hareket, birbirinden ayrı ve birbirini tamamlayan iki program çıkarabiliyor: minimum program, sosyalist olmayan hareketlere açık tutuluyor. Bütün «cephe» girişimlerinde kaçınılmaz olan budur; ileri güçler, tarihsel olarak daha geri ve kendilerinin dışındaki programları uygulamayı üstleniyorlar. Buraya kadar açık; yalnız, bundan sonrası da var. Cephe kurmada, sosyalistlerin minimum programı ile, burjuvazinin ihmal ettiği, yapmadığı işlerden oluşan, yapılabilir işler programının çakışması gerekiyor; çakışacağı düşünülüyor.

Minimum Program ile Yapılabilir İşler'den oluşan Demokratik program, özünde, ekonomik programdır; ekonomik içerikleri bunlara bir zorunluluk kazandırıyor. Cephe kurmada güvence, çakışan programın salt ekonomik içerikli olmasıdır; kesinlikle kapitalizmin yararına olmayı anlatıyor.

Ardarda iki varsayım var; burjuvazinin, geride kalan burjuva işlerin artık yapılmasını isteyeceği ve bunun yapılmasının, en azından, işçi sınıfı ile birlikte olmasında bir sakınca görmeyeceğidir. İki varsayım da, iki sorun demek oluyor.

Yirminci yüz yılın başında çok tartışılmış olduğunu eklemek durumundayım. Bu tartışmadan, burjuvazinin demokrasi programında tutarsızlığı ve işçi sınıfı ve bu ara-

Levent Şahverdi Arşivi

da sosyalistlerin «en tutarlı» demokrat olduğu görüşleri, giderek tekerlemeleri doğdu. Her cephe kuruşta, bu «tutarlı demokrat» tekerlemeleri, yoğun bir duyarsızlıkla, sürekli bir biçimde tekrarlanıyor.

Tutarsızlığın bir ileri aşaması, «ricat» ya da «kaçış» oluyor. Rusya'da tartışma gündemine giriyor; rastlantı değil. Çünkü çok daha önceden dile getirilmiş olduğu anlaşılıyor. Üçüncü Aleksandr'ın İç İşleri Bakanı D. Tolstoy, daha 1880 yıllarında şunları söylüyor: «Rusya'da, Batı Avrupa'nın parlamenter hükümet biçimini uygulama girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûmdur». Bu bir kötümserliği ifade ediyor ve «Rusya'da Çarlık» ekliyor, «devrilecek olursa, yerini komünizm, şu geçenlerde Londra'da ölen ve teorilerini dikkat ve ilgiyle incelemiş olduğum Karl Marx'ın saf, açık, komünizmi alacaktır»[1]. Sosyalizm ve komünizmden ayrı bir burjuva demokrat program düşünemiyor.

Demokrat işler ile sosyalist programı ayırt edememek (*) burjuvazinin kendi programından ric'at etmesi ya da kaçışını doğurabilir mi? Yirminci yüz yılın başında en

---

(*) «Özgür» ve «demokrat» dünyanın lideri Amerika Birleşik Devletleri'nin bakış açısını, en kaba ve en yalın bir biçimde anlatan CIA yayınlarında, şunları yazıyor: «The international fronts operating since Wolrd War II are counterparts of organizations set up after the First World War. Their function today is the same as during the interwar period: to unite communists with persons of other persuasions to support and thereby lend respect - tability to Soviet foreign objestives». CIA, cephe'leri, komünistlerle diğer inançtaki kişileri bir araya getirmeyi amaçlayan ve bu yolla, Sovyet dış politika amaçlarına destek ve saygınlık sağlayan girişimler olarak görüyor.

Dünya, Barış Konseyi, Dünya Sendikalar Federasyonu Uluslararası Demokrat Kadınlar Federasyonu, Demokrat Hukukçular Uluslararası Derneği, Dünya Demokrat Gençlik Federasyonu, Afro-Asya Halklar Dayanışma örgütü ve diğerleri, hep, CIA tarafından «uluslararası komünist cephe örgütleri», international communist front organization, sayılıyor.

1980 Yearbook of *International Communist Affairs, Hoover Institutin Press*, s. 439.

Levent Şahverdi Arşivi

çok tartışıldığı yerde, Rusya'da, bu soruya, olumlu cevap veriliyor (*). Tutarsızlığı da aşarak, demokrat olmanın gereklerinden kaçan bir burjuvazi, daha yirminci yüz yılın başında yazında yerini alıyor.

Egemen çizgi, Rusya'da, yalnızca bu soruya olumlu cevap vermekle kalmıyor ve aynı zamanda oldukça iyimser görünüyor. Hâlâ burjuva demokrat ve sosyalist programların birbirinden ayrılabileceğini ve birbirini önemli ölçüde etkilemeyeceğini saklı tutuyor. İyimserlik, kendi programından ricat eden burjuvazinin yerine köylülüğün konulabilmesiyle eksikliğin giderilebileceğine inanılmasından doğuyor. Burjuvazinin, kendi programını gerçekleştirecek eylemin üzerine yürümesine ihtimal verilmiyor.

Yirminci yüz yılın başında Rusya'da çözümleme, demokratik ve sosyalist programların uygulanmasında çözülmez bir bağ, ancak teorik platformda ise bir ayrılık noktasında kalıyor. Eşitsiz gelişme yasasının kazanmış olduğu belirginlik içinde teorik ayrılığın da ileri sürülmesinin zorlaştığını düşünüyorum. Bu, cephe sorunun teorik dayanaklarını ortadan kaldırıyor.

Yaşanan tarihte, Türkiye'de, cephe bir pratik sorundur. Cephe girişimlerini bir teorik gereklilik düzeyine çıkarmak, anlaşılmaz yapmakla özdeş oluyor.

(*) Kartlarım İki Taktik'in değişik baskılarından alınmış; buna göre aktarma yapmak durumunda kalıyorum.

«Burjuvazi, kütlesel olarak, dar, egoist çıkarları yerine getirilir getirilmez, tutarlı demokrasiden 'ricat' eder etmez *(ve şimdi ricat etmeye başladı bile)* karşı devrime, otokrasiye yönelecek ve devrime, halka karşı çıkacaktır».

V.İ. Lenin, Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution.

V.İ. Lenin, Selected Works, Vol. I, s. 528.

«Rusya devrimi, burjuvazi ricat ettiği zaman ve köylülük kütleleri, proleteryanın yanında, aktif ihtilâlciler olarak ortaya çıktığı zaman, gerçek açılımını bulmaya başlayacak ve burjuva-demokrat devrim çağında mümkün en geniş devrimci kapsamına gerçekten ulaşacaktır.»

V.İ. Lenin, Collected Works, Vol. 9, s. 100.

Levent Şahverdi Arşivi

Milli Demokratik Devrim

Bir tanı gerek; 27 Mayıs yıllarında Türkiye'nin feodal üretim biçimini verdiğimin yazılması zorunlu oluyor. Yerel koşul bulunuyor.

Bir «teori» ya da «varsayım» ekleniyor; yirminci yüz yılın ikinci yarısında emperyalizmden kopuk, teknik anlamda bağımsız, bir kapitalizm olabileceğine inanılıyor. Evrensel koşul ortaya çıkıyor.

Bir yerel ve bir de evrensel koşul yeterli oluyor: Milli Demokratik Devrim savı doğuyor. Feodalizmi, kendisi yoksa kalıntılarını, ortadan kaldırmayı amaçlayan, emperyalizm ile tüm bağları koparan, bunun için anti-emperyalist olan, bir devrim düşünülüyor ve gerçekleştirmek için de bir cephe öngörülüyor.

Bilgi kuramını ilgilendiren yanları da var: Sosyalizm çağında burjuva demokratik devrime bir gerekçe bulmak zorunlu oluyor. Özellikle milli demokratik devrim ve cepheyi sosyalistlik iddiasındaki bireylerin başlatmaları, tarihsel gerekçe ihtiyacı ile bireysel rasyonalizasyon zorunluluğunun çakışmasına yol açıyor.

Milli Demokratik Cephe: Manifesto

Mihri Belli (*)

Sosyalizm etrafındaki tartışmalar olumlu bir senteze varmış bulunuyor. Şu beli başlı noktalarda bir görüş birliği meydana gelmiş gibidir.

(*) Yön Dergisi'nin Kasım 1962 tarihli 48 inci sayısında, «Sosyalizm Tartışmaları» başlığıyla ve Mehmet Doğu imzasıyla, okuyucu mektupları arasında çıktı.

İmzayı Mihri Belli'ye çevirmek için nedenler var; bir kaynağı aktarıyorum.

«Doğuştan alaycı bir yüzü vardı. Gururlu ve kendine hastalık derecesinde güveni olan bir kişi olduğu izlenimini bende yarattı».

«Mihri Belli bir akşam, Ankara'da oturduğum eve geldi. Adresimi nasıl bulduğuna şaşmıştım. O zamanlar

Levent Şahverdi Arşivi

Bugünün Türkiyesi, dünün bağımsız, antiemperyalist, Kemalist Türkiye'si değildir. Zamanla, gittikçe güçlenen, çıkarı ve kaderi emperyalizme bağlı bulunan ticaret burjuvazisi, feodal unsurlarla uzlaşmıştır ve bu Komprador-Ağa ittifakı Türkiye'nin kumanda mevkilerini ele geçirmiştir. Türkiye'nin geri, yabancıya muhtaç, tâbi bir ülke durumunda kalışı, bu egemen çevrelerin çıkarlarına uygundur. Bunlar, gerçek demokrasiye, Türkiye'nin sanayileşmesine, gerçekten kalkınmasına karşıdırlar.

Gelişmesinin bu safhasında bulunan Türkiye'nin önündeki ödev, milli bağımsızlığını ve demokratik inkılâbını gerçekleştirmektir. Türkiye'nin bütün ilerici, zinde kuvvetlerinin kutsal ödevi de emekçilerin yararına gerçek bir kalkınma ve gerçek bir demokrasiyi hedef tutan köklü re-

---

İçeebeci'de oturuyordum. Elinde bir yazı vardı. Yön Dergisi'nde yayınlanması için aracılığımı istedi. Bana bir ara, 'Nasırcı bir rejim bugünkü idareden her halde iyidir' dedi».

«Mihri Belli'nin bıraktığı yazı kısaydı. 'Mehmet Doğu' takma adını kullanmıştı. Sol karakterdeki bir askeri yönetimi savunmaktaydı».

«Yazı Yön Dergisi'nde okuyucu mektupları arasında çıktı. Bu, Mihri Belli'nin Yön Dergisi'nde yayınlanan ilk yazısıydı».

«Mihri Belli, şansını denemek için, çok geçmeden Ankara'ya gelecek ve yerleşecek. Stratejik görüşlerini Milli Demokratik Devrim adı altında geliştirecek. Şiddeti uğraş alanı seçecek. Radikal küçük kentsoylulara karşı *düzenli şiddet*, sol karşıtlarına karşı da 'devrimci şiddet'i, 'devrimci yalan'ı uygulayacak. Bu alanda üstün yetenekli bir siyasal adam olduğunu gösterecek. Ve sonunda, kendisinin dört başı mamur bir Türk Bakunin'i olduğunu kanıtlayacak».

«Mihri Belli, gerçekten de, eşitlilmiş bir görevliden daha büyük bir tahribatı TİP içinde yapmayı başardı».

Dr. Yahya Kanbolat, Olduğu Gibi, Ankara, 1977, s. 15-16-17-18. 24

Levent Şahverdi Arşivi

formların başarılması için birleşerek, gerici cepheye karşı durmaktır.

Bu karşı duruş, zorunlu olarak antiemperyalist bir mahiyet taşıyacaktır. Çünkü, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizim yurdumuzda da emperyalizm en geri sosyal düzenin temsilcileriyle ittifak halindedir. Bu bakımdan bugun, Türkiye'de halk düşmanı gerici cepheye el kaldıran karşısında emperyalizmi de bulacaktır. Demek ki, Kemalist kuvvetlerin savaşı sadece demokrasi uğruna antifeodal bir savaş olarak kalmaz; bu savaş, aynı zamanda emperyalizme karşı bir milli savaştır.

Demokratik devrim ve milli hareketler, en geniş anlamda emekçi kitlelerinin, küçük burjuvazinin ve hatta bağımsız bir Türkiye'yi özleyen burjuvazinin bir kısmının da yararınadır; yani bağımsızlık ve demokrasi uğruna savaş, bir avuç sömürücü dışında bütün Türk Milletinin savaşı-

---

Bu okuyucu mektubu'nun «manifesto» niteliği için de bir başka kaynak gösterebiliyorum. Sadun Aren - Behice Boran liderliğindeki «Emek» Grubu'nun organı Emek Dergisi'nde Doçent Dr. Mehmet Selik «Milli Demokratik Devrim Fetişizmi» başlıklı bir dizi inceleme yayınladı. İnceleme, MDD'ci Türk Solu Dergisi'nin «Milli Demokratik Devrim» broşürüne karşı yayınlanıyor. Dr. Selik, incelemesinin girişinde, şunları yazıyor: «Yedi yıl kadar önce Yön Dergisi'nde (Sayı 48, 14 Kasım 1962) Mehmet Doğu imzalı bir okuyucu mektubunda, yanılmıyorsak, ilk defa yazılı halde ifadesini bulan görüşler ele alacağımız broşürde (aynı kalemden çıkmışcasına fakat inandırıcılığında her hangi bir fark olmadan ve hatta yer yer aynı benzetme ve cümlelerle) aynen tekrar edilmektedir». 1940 yılı cephe girişimleri, Batı Avrupa'daki ve özellikle Fransız Halk Cephesi'ni sürdürüyor. Milli Demokratik Cephe, ilk kez, 1960 yıllarında formüle ediliyor.

Mehmet Selik, Türkiye'de Sosyalizm Tartışmaları: Milli Demokratik Devrim Fetişizmi, Emek, sayı. 5, 30 Haziran 1969.

Levent Şahverdi Arşivi

dır. Onun için, milletin en geniş surette temsil edileceği, bütün ilerici çevrelerin desteğini sağlamış bir Milli Cephe'yi kurarak, bu savaşı yürütmenin zorunlu olduğu aşikârdır. Bütün devrimciler, böyle bir cephede saflarını sıklaştırmalıdırlar.

Bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'yi özleyen her Türk yurtseveri, politik ve meslek teşkilâtlariyle işçiler, köy ve şehir emekçileri, Atatürkçü aydınlar, Kemalist gençlik bu çağırıya kayıtsız kalmıyacaklardır. Milli Cephenin bir an önce, en derin ve en geniş surette kurulması, uzuvlanması için, yaratıcı bir ruhla bütün ilericiler seferber olmalıdır. Kaybedilecek vakit yoktur.

Burada, yerinde ve doğru sayamıyacağımız bazı görüş ve tutumları, kısaca eleştirmeden geçemiyeceğiz. Bu safhada, yani demokratik devrim safhasında, en önemli ana meselelerde, yani antiemperyalist ve antifeodal savaş sorunluğu konusunda gerçekten Atatürkçü çevreler arasında görüş birliğine doğru kuvvetli bir eğilim belirmişken, işçi sınıfı öncülüğü konusunu başmesele olarak ele alıp, muhayyel «Halkçı» lara çatmak pek olumlu ve yapıcı bir tutum sayılamaz. Bu konu etrafındaki tartışmaların «gereksiz» diye vasıflandırılması, tamamen yerindedir.

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu şartlarda biricik makbul mücadelenin, İşçi Partisi içinde olabileceği görüşü de Milli Cephe zihniyetine aykırı ve fazla inhisarcı bir görüştür. Elbette ki durumları uygun olan ilerici aydınlar, İşçi Partisi saflarına katılmalı ve hem gerici cepheye karşı ve hem de parti içinde oportünizme karşı savaşmalı; özellikle devrimci işçi liderlerini, öncü kadroyu yetiştirmek, pratikte ve teoride eğitimini sağlamak için gayretlerini esirgememelidirler. Ama bundan, hiç değilse bu safhada İşçi Partisi dışında

Levent Şahverdi Arşivi

antiemperyalist ve antifeodal savaşın olamıyacağı veya olsa bile, bunun öteki kadar makbul sayılamıyacağı sonucu çıkarılamaz.

Sosyalizmin işçi sınıfının ideolojisi olduğu, ekonomik ve sosyal durumu gereği işçi sınıfının devrimci sınıf olduğu ve sosyalist devrimin işçiler olmadan, işçi sınıfı öncü rolü oynamadan, gerçekleşemiyeceği elbette ki bilimsel bir gerçektir. Hepsi o kadar da değil, devrimci bir sınıf olarak, barutunu çoktan tüketmiş olan burjuvazi, artık çağımızda burjuva demokratik devrimde de öncülük edecek durumda değildir. Tam tersine, bizde olduğu gibi burjuvazi, feodal unsurlarla ittifak halinde gerçek bir demokratik devrimi önlemeye gayret eder. Bu bakımdan burjuvazi, demokratik devrimde de işçi sınıfının, tayin edici, öncü rol oynaması mukadderdir. Ama bu böyle olmakla beraber, bir ülkede, belirli şartlar altında, işçi sınıfı ile doğrudan doğruya ilgili bulunmayan ilerici çevreler, politik gelişme üzerinde etkin rol oynayabilir ve bu ilerici çevrelerden gelen anti-feodal ve anti-emperyalist cephe kurmayı hedef tutan çağrıya, «Dur hele, ilkönce işçi sınıfının önderliği meselesini halledelim» gerekçesiyle kayıtsız kalmak, sonuçları pahalı ödenecek vahim bir hata olur. Sekterliğin, doğmacılığın tarihte işçi sınıfı hareketine çok zararları görülmüştür. Ancak işçi sınıfının tecridine yarıyacak olan böyle bir tutumdan, titizlikle kaçınmamız gerekir.

«Açık Rejim» şartları içinde, Türkiye'de sosyalizme geçişin sağlanabileceği yolunda iyimser temennilerin, olaylar tarafından teyid edilmesini bütün gönlümüzle dileriz.

Bilim bize, bütün ülkelerin, ergeç sosyalizme gideceklerini, ama her ülkenin sosyalizme bir tek yoldan gitmiyeceğini, her ülkenin kendi milli şartlarına en uygun düşen sosyalizm yolunu bulabile-

Levent Şahverdi Arşivi

ceği ve bu yolun mutlaka şu veya bu ülkenin geçmiş olduğu yol'a benzemesinin gerekli olmadığını öğretir.

Önümüzdeki tarihi günlerde, Türk aydınının omuzlarına büyük bir sorumluluk düşüyor.

Bugün Türkiye'yi yeniden Kemalist gelişme yoluna sokmak demek, milli bağımsızlığı sağlamak, Atatürk ilkelerini günümüzün gerçekleri ışığında geliştirerek, yeniden egemen kılmak demek, bugünkü Türkiye'yi değiştirmek, gerçek bir devrim başarmak demektir. Bu da çok çetin bir işdir. Ama Türk toplumunun ileriye yönelmiş, zinde kuvvetleri, bütün çetinliğine rağmen, bu gerçekten demokratik devrimi başarabilecek güçtedir. Yeter ki antiemperyalist ve antifeodal toplanış, Türkiye'nin eksiksiz bütün ilerici çevrelerine hitap edebilsin, çatısı altına bütün Türk yutseverlerini toplayabilsin ve bu Milli Cephe olanca derinliği ve genişliği ile kurulabilsin.

Parantez açıyorum. Bu dönemi sevgiyle yazıyorum. Bu görkemli dönemin görkemli tartışmasının her yanında olanlara, kuşkusuz kendim hariç, şükran duyuyorum. Bu dönemi görkem ile nitelememde, Türkiye'de ilericiliğin uzun bir restorasyon sürecinin sonucunda, görkemli bir dünyaya, düşün ve eylemlerin görkemine, yeniden doğuşunu görmem rol oynuyor.

Ulus'un doğuşu için mutlak bir düşman millet gerekiyor.

Bir bilimsel kategori olarak kapitalizm ortaya çıkmadan önce bir bilimsel kavram olarak feodalite yoktur. Aynı biçimde bolşevizm, kendisini «anlatırken», menşevizmi de tanıtıyor.

Gerçeklikten bir düşünce, bir kategori ya da bir «teori» oyulup çıkarılırken, dişisi, boşluk olarak gerçeklikte kalıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Düşünce ve düşünme tarihi, karşıt düşüncelerin tarihi oluyor. Bu nedenle, düşünce ve düşünmeye katkı, başka düşünce ve başkaca düşünenleri karşıya almakla başlıyor.

Milli Demokratik Devrim, Sosyalist Devrim tezine bir karşı sav olarak ortaya çıkıyor. Hep, Milli Demokratik Devrim görüşünün karşısında yer aldım (*). Fakat burodaki çözümlemeleri mümkün olduğu ölçüde, istenç olarak tümüyle, bu karşıtlığın dışında geliştirmeye çalışıyorum. «Ders» kitabı yazmıyorum ve ayrıca, kendi düşünceleri-

---

(*) Milli Demokratik Devrim'in temel yayın organları, başında, YÖN, daha sonra Türk Solu ve «kırmızı» ve «beyaz» Aydınlık Dergileri oldu.

Bunlardan YÖN'ün hazırlık çalışmalarına katıldım ve 1966 yılından itibaren, MDD Savları'nın çok yaygın bir biçimde yaygınlandığı yıllar oluyor. Doğan Avcioğlu ile dostluğumu sürdürmekle birlikte, YÖN ve daha sonraki Devrim ile bir ilişkim kalmadı.

Sosyalist Devrim tezinin temel açıklamaları, Emek Dergisi ile başlıyor. Yurt dışında olmama karşın, kuruluşunda yer aldım, yazı gönderdim ve daha sonra aylık çıkan Emek'te yazılar ve baş yazılar yazdım.

Daha sonra Yürüyüş Dergisi ile sürdü. Yürüyüş Dergisi'ni kurdum ve uzunca süre başyazılarını ve önemli yazılarını yazdım.

Daha sonra Sosyalist İktidar Dergisi ile devam etti. Yürüyüş Dergisi ve daha doğrusu TİP ile bağlarımız koptuktan sonra, arkadaşlarımla birlikte çıkardık ve 12 Eylül'e kadar yayınını sürdürdü.

Emek, Yürüyüş, Sosyalist İktidar Dergileri'nin dışında Zonguldak'ta yayınlanan Sömürücüye Yumruk Dergisi de sosyalist devrim tezinin savunuculuğunu yaptı.

Emek Dergisi hakkında, THKP-C Savunması'nda şunlar yazılıyor :

«İddianame'nin altıncı sayfasında 'Kurtuluş Savaşı dönemini, daha sonraki Kemalist devrimeler döneminden ayırmak gerekir' şeklinde bizim görüşlerimizmiş gibi ileri sürülen görüşler bize ait değildir. Bu görüşe katılmadığımız gibi, bize ait de değildir. Emek Dergisi'nin görüşüdür. Ve bizim Emek Dergisi'yle hiç bir bağlantımız yoktur».

Savunma, Türkiye Halk Kurtuluş Parti - Cephesi Dava Savunması I, İstanbul, 1979, s. 127.

Levent Şahverdi Arşivi

mi dillendirmeye özen gösteriyorum; ancak, hiç bir zaman kişisel deneyimlerimi yazmayı planlamıyorum. Birikmiş eylemin imbiğinden geçenleri sunmak istiyorum.

Milli Demokratik Devrim'in, yeni kuşakların bulması pek zor bazı temel belgelerini, ekler biçiminde sunuyorum. Bunun, bir dönemi yaşamış olduğum karşıtlıkların etkisiyle yazmak istemeyişimin kanıtlarından birisi olarak kabul edileceğini umuyorum.

Parantezi kapatarak devam ediyorum. Sosyalizm çağında sosyalistlik iddiasıyla burjuva ve demokratik devrim için militan çaba harcamayı boğdaştırmak, tarihsel gerekçe bulmak veya bireysel rasyonalizasyon geliştirmek gerekiyor. Kitaplara başvuruluyor.

Sosyalizm çağında, Türkiye'de, sosyalistler için, kitaplardaki koşullara uygun bir durumun olmadığı öne sürülüyor (*). Sosyalizmin temel kitaplarındaki koşulların olması üzerine demokrasinin temel kitaplarındaki düzenin Türkiye'de gerçekleştirilebileceğine inanılıyor.

Şöyle de söylenebilir: Türkiye'de sınıfların gelişimi, dünya ölçüsündeki gelişimin gerisinde kalıyor. Böyle bir durumda, sosyalist devrim koşullarının olmadığı bir tarih kesitinde, tarihin daha gerisinde gerçekleştirilmiş, ancak, Türkiye'de bir türlü tamamlanamamış burjuva demokratik devrimi gündeme getirmenin daha doğru ve giderek daha «devrimci» olduğu görüşü savunuluyor.

Feodalite teşhisi, tanı, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar zengin işlev yükleniyor. Hem kapitalizmi ve hem de yaratıklarını, işçi sınıfını, tartışmanın dışına itiveriyor. Fe-

---

(*) «Oysa ki kitaplar olayların başka türlü gelişmesi gerektiğini yazıyordu. Bu kitaplar başka bir çağda, dünyanın başka bir yerinde, başka koşullar altında sosyalizmin doğru bir uygulamasını yansıtıyordu, o zaman ve o yer için bilimsel metodun doğru uygulamasıyla varılan sonuçlar kesin olarak doğruydu, ama kimi dogmacılar, metodu benimseyeceklerine sonuçları âyet âyet olarak kabullendiler».

E. Tüfekçi, alias Mihri Belli. Sosyalizmde Metod Meselesi. Yön, Sayı 152, 25 Şubat 1966, s. 12.

Levent Şahverdi Arşivi

odalite tanısı ile, işçi sınıfının varlığı ve öncülük tartışmasından da çok, gündemdeki devrimin anti-kapitalist niteliği silinmiş oluyor.

İlerlemek için, politikada, bilimin sınırlarını zorlamak gerekiyor. Bu nedenle her dönüşüm, aynı zamanda, bilimin yeni olgulara uzanmasına da yol açıyor.

Çok açık olarak yazılması gerekiyor: feodalite ve kapitalizm, birer, bilimsel kategoridirler. Somutun zenginliğinde birer tipoloji çalışmasını anlatıyorlar. Her ikisi de birer katı kurumlar toplamı olmaktan çok, ilişkiler bütünlüğünü yansıtıyorlar.

Bu, alfabedir; kolaylık sağlıyor. Her ikisinin de birer geliştirilmiş tipoloji olmaları, her zaman şaşmaz sonuçlar veren ölçüt arayıcılarını hayal kırıklığına uğratabilir; bir toplum yapısının feodal ya da kapitalist olarak nitelendirilmesi için araştırmak ve tartışmak gerekiyor.

Kuşkusuz, uç durumlarda karar vermek daha kolay; Orta Çağ İngiltere'si ile Sanayi Devrimi İngiltere'si arasında fazla bir tartışma olmayacağını tahmin etmek zor olmuyor. Zorluk, geçiş dönemlerinde daha da artıyor. Bunun da ötesinde, kapitalizm öncesinin bile tipik bir feodalite olmadığı konusunda geniş tartışmaların bulunduğu biliniyorsa, ya da en azından gecikmiş ve bu nedenle güdük kalmış bir feodalite olduğuna inanılıyorsa, böyle düşünüyorum, daha çok tartışma ve araştırmaya gerek duyuluyor.

Aynı biçimde, emperyalist sistemin dışına çıkabilen bir kapitalizm de, son derece tartışmaya açık görünüyor. Emperyalizm kategorisinin kendisi bir ilişkiler ağını anlatıyor ve tekeller ile en uzak topraklardaki işletmeler arasında bir bağımlılık ilişkisini içeriyor. Bunun hem evrensel platformda ve hem de 1930 yıllarının Kemalist Uygulamaları çerçevesinde tartışılması da zorunlu oluyor.

Teori'yi birikmiş ve çoğalmış gerçekliğin özünün soyutlanması olarak anlıyorum. Varsayım ise gerçeklik görüntüsüyle ilgili ilk yaklaşım oluyor. Birbirine çok uzak düşüyorlar; yaklaşabilirler. Ancak politika sahnesinde or-

Levent Şahverdi Arşivi

taya atılan teori'lerin, zaman içinde, birer varsayım olmanın yüksekliğini aşamaması mümkün görünüyor.

Bütün bunlar, bilimsel araştırma ve tartışmanın sınırlarında dolaşma zorunluluğu, politikaya bir sanat tonu kazandırmasının ötesinde iradi bir boyut da giydirebiliyor. Buradaki «iradi» sözcüğünü de iki anlamda kullanıyorum. Birincisi, olumlu anlamdır; politika, toplumu değiştirerek bir başka düzeye götürme işidir ve kesinlikle istenç gerektiriyor. İkincisi, olumsuz anlam, gözlem ile teoriyi yan yana getirerek bir tanı'ya ulaşılırken, «iradi» davranabilmeyi gösteriyor. Burada, «irade» sözcüğünden, istenç, daha çok «istek» uygun geliyor; akıl süreçleri, yürekten gelen etkilerle, deformosyona uğruyor.

Bu bağlamda düşünüldüğünde, feodallere karşı savaşın, 1960 yıllarında Türk aydınına daha sıcak geldiğini anlayabiliyorum. Doğallıkla, Türk aydınında burjuva değil köy kökeni ağır basıyor. Ayrıca henüz soyutlama sürecinin çok geri basamaklarında ve hep elle dokunduğu veya gözle gördüklerini algılayabiliyor. Kapitalist sistem, bir ilişkiler ağı olarak, Türk aydınına, Doğu ve Güney Anadolu'da rastgelebileceği şeyh ve beylere göre, çok «soyut» geliyor. Üçüncüsü Türk aydını bu «yolu» bildiğini düşünüyor; Mustafa Kemal Paşa'nın bir kez bu yoldan yürüdüğü düşüncesini, düşünce sisteminin önemli öğelerinden birisi haline getiriyor.

27 Mayıs'ta gizli örgütçü subayların, kolay sayılabilecek bir biçimde, Mustafa Kemal Paşa'nın yoluna tekrar çıkmış olmaları, böyle bir denemenin tekrarlanabileceği inancını daha da güçlendiriyor. Yön Dergisi'nin, bu denenmiş yolu, bu kez asker-sivil aydın örgütlenmesiyle bir kez daha denemek için çıktığında kuşku bulunmaması gerekiyor (*). Milli Demokratik Devrim savı, bu denemede, önemli halkalardan birisini sağlamak üzere geliştiriliyor ve zamanı geldiğinde ileri sürülüyor.

(*) Burada yalnızca gerektiği ölçüde değiniyorum; Yön Hareketi'nin çözümlenmesini Aydın Üzerine Tezler'in Beşinci kitabında yapıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Yön Hareketi (*), Yön bir dergiden daha çok bir hareket olarak gelişti. Doğan Avcıoğlu'nun adına bağlıdır. Sevgili Doğan, Bursa Lisesi'nden sonra Paris'te Siyasal Bilimler okudu; İngiltere'yi tanımak için bir süre Londra'da kaldı. Türkiye'de, Siyasal Bilgiler Fakültesi binası içine yerleşmiş olan Amme İdaresi Enstitüsü'nde koryere başladı, Akis'te çalıştı, Metin Toker'in hapse girdiği zamanlar tek başına bir dergi çıkarıyordu. CHP Araştırma Bürosu kurulduğunda, fiilen Doğan bu büroyu yonetti ve İsmet İnönü'nün bir tür ekonomi danışmanlığını yaptı. 27 Mayıs'tan sonra İsmet Paşa kontenjanından Kurucu Meclis'e girdi ve Anayasa Komisyonu'nda 1961 Anayasası'nın hazırlayıcılarının arasına katıldı.

Bütün bu bilgileri şunun için veriyorum. Lise çağlarında pokeri pek çok seven, Yedi Gün Dergisi'nde şiirler yazan Doğan Avcıoğlu için, bütün bunlar, bir hazırlık dönemini gösteriyor. Doğan Avcıoğlu, ciddi (**) bir işe hazırlanıyor.

Doğan Avcıoğlu'nun güzel yaşamında bir tek amacı oldu: İhtilâl.

Yön Dergisi, Doğan Avcıoğlu'nun ihtilâl planlamasında, birinci aşamayı oluşturuyor. Bu aşamada, kendi saflarını genişletir ve pekiştirirken, karşı safların moralini bozmayı deniyor (***). Bunu ciddi ölçüde başarabildiğini söyleyebiliyorum.

(*) «Yön Hareketi, baştan sona dek tüzüksüz bir parti olarak kaldı. Daha başlangıçta Türkiye İşçi Partisi'yle Yön Hareketi'nin birbiriyle uzlaşmalarının olanaksız olduğu ortaya çıktı».

Dr. Yahya Kanbolat. Olduğu Gibi. Ankara, 1977. s. 38

(**) Doğan'ın son çözümlemede belirleyici ölçütü «ciddiyet» oluyor. İnsanları, ciddiyet ölçüsüne göre sınıflara ayırıyor ve «ciddi» olanları seçiyor.

Bursa'da Lise'de okurken, Bursa'da yatan Nazım Hikmet'i, ziyarete gidiyor. Hapishane yonetimi izin veriyor; Nazım, hayranı ve yürekli bir gencin kapıya kadar gelmesine karşın, adını bilmediği Doğan Avcıoğlu ile görüşmeyi reddediyor.

Doğan'ın kaç kez, bana, «Nazım, ciddi adamdır ve yaptığı doğrudur» dediğini hatırlıyorum. Kırılmıyor.

(***) 1965 yılında seçimi kazanarak başbakan olan Süley-

Levent Şahverdi Arşivi

Doğan'la tartışmamış olduğuma üzülüyorum: Yön Hareketi'ni, bir savaşın topçu atışı dönemine benzetiyorum. Hâlâ bir savaşın, istenirse mücadele de denebilir, üç temel aşaması olduğunu düşünüyorum. Bunlardan ilki ve belki de mücadeleyi sürdürmede sonuç başlangıca büyük ölçüde bağlıdır, en önemli aşama, topçu atışlarıdır; sütre gerisinden ve görmeyerek yapılıyor. Topçu, düşmandan çok uzak, güvenilir bir yerdedir; önemli olan bireysel hedefler değil, kesinlikle, bir alanı dövmek önemli oluyor.

Amerikan uzmanlar, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet başarılarını, «savurganlık derecesinde topçu» ateşine bağlıyorlar (*). Topçunun dövdüğü alana, tanklar giriyor. Tank savaşında görülen hedefler arasında bir ateş söz konusudur; bir alana yerleşmede tanklar çok büyük görevler üstleniyorlar. Doğan'ın Yön'ü kapattıktan bir süre sonra, bir ara Türk aydınının bakış açısını belirlemede etkin olan Türkiye'nin Düzeni'ni yayınladıktan sonra, Devrim Gazete'sini çıkarmasını, tank savaşı aşaması olarak değerlendirmek istiyorum.

En önemlisi piyadelerdir; savaş görmüş piyade, savaş görmemiş piyadeden farklı oluyor. Piyade savaşı sonucu alıyor ve savaşan kütleleri değiştiriyor.

Yön Hareketi'nin piyadeleri kimlerdir?

Devrimci Gençlik Dernekleri üyeleri mi, yoksa daha

---

man Demirel, Bursa Nutku'nda, Yön Dergisi için şu değerlendirmeyi yapıyor: «Sol fikrin bütün idealistlerini ilk defa bir araya toplayan ülkücü, mütecaviz yayınlarıyla, bütün ihtilâlci sosyalistlere ilk hücum işaretini vermiş olan haftalık dergi».

Yön Dergisi, 15 Ekim 1965, Sayı 133, s. 4.

(*) Mareşal Jukov'un anılarına yazdığı önsözde Harrison E. Salisbury şu değerlendirmeyi yapıyor: «Jukov'un verdiği bu muharebelerden her birinin özelliği, son derece dikkatli ve itinalı bir karargâh çalışması; savurganlık derecesinde topçu kullanılması, tanklarla diğer zırhlı araçların en büyük ölçüde, piyadenin de kitleler halinde savaşa sokulması olmuştur».

Georgiy K. Jukov. Kitle Savaşının Ustası Mareşal Jukov, İstanbul, 1982, s. 35.

Levent Şahverdi Arşivi

beşka ve Yön'de pek kullanılan bir deyişle «zinde kuvvetler» mi? Bunu bir soru olarak bırakıyorum.

1961 yılı Aralık ayında çıkıyor. Bugün bile hep olumlu değerlendiriliyor. Türkiye İşçi Partisi'nin ilk genel sekreterlerinden Dr. Yahya Kanbolat, yıllar sonra, şunları yazabiliyor: «Yön Hareketi için, 'şöyledir, böyledir' denebilir ve denecektir. Ama sosyalist düşünceyi hayata katmak, meşruluştırmak yolunda Yön Hareketi'nin pek çok emeği geçmiştir»[2]. Bu değerlendirmenin, topçu savaşı döneminin, kalıcı moral etkisini yansıttığını sanıyorum. 1960 yıllarının gençlik önderlerinden Harun Karadeniz de «1960 sonrasında en önemli sol yayın olarak Yön'ü görüyoruz» (*) diyor.

Dev-Genç ve giderek Türkiye Halk Kurtuluş Partisi, daha da sıcak bakıyor. Mahir Çayan, sevgili Doğan'dan, «küçük burjuvazinin azami programını çizmekte olan D. Avcıoğlu» olarak söz ediyor[3]. 1970 yılında yayınladığı yazılarının birisinin dipnotunda da, «Yön'ün Aybar-Aren-İdris ve Divitçioğlu oportünizmine karşı açtığı mücadele, sosyalist saflarda bir uyanış sağlamıştır» diyor (**). Sovyet kaynaklarının incelenmesi ise, Sovyetler Birliği'nin, 1960 yıllarında en dikkat ve önemle izlediği hareketin, Yön Hareketi olduğunu gösteriyor.

(*) *Harun Karadeniz. Olaylı Yıllar ve Gençlik. İstanbul, 1975, s. 54.*

(**) Mahir Çayan, «İdris» sözcüğüyle Profesör İdris Küçükömer'i ve Divitçioğlu ile de Profesör Sencer Divitçioğlu'nu anlatmak istiyor. Profesör Sadun Aren'in Yön'ün ilk sayılarındaki önemli katkısını unutmuş görünüyor.

Devam ediyor: «Özellikle R. Tüfekçi ve Vahap Erdoğdu'nun yazıları».

Mahir Çayan. Toplu Yazılar. Ankara, 1978, s. 91.

R. Tüfekçi, Mihri Belli'nin müstear adıdır ve 1965 seçimlerinden sonra Yön'ün önde gelen yazarlarından birisi oluyor. Vahap Erdoğdu ise Muzaffer Erdost ile birlikte Mihri Belli'nin Ankara'daki iki yaveri'dir: Yön'de öyle çok yazısı yok. En önemli yazısında Sadun Aren'in CIA ajanı olduğunu ileri sürdü. Sevgili Doğan ile, İlhan Selçuk'un da bulunduğu bir gün, bu yazı nedeniyle tartıştığını hatırlıyorum. Doğan, bu yazıyı savunmadı ve yanlışlık olduğunu söyledi.

Levent Şahverdi Arşivi

1960 yıllarının ikinci yarısında, aktivist gençliğin en çok okudukları kitapların başında, Lenin'in 1905 Devrimi sırasında ve umulmadık bir zamanda gelen bu kütlesel patlamanın yarattığı aşırı iyimserlikle yazdığı, İki Taktik çalışması yer alıyor. Aktivist gençlik, sosyalistlerin iki programı olabileceğini ve bunlardan birisine «minimum» program denileceğini ve buna, burjuvazinin eksik bıraktığı veya henüz iktidara gelmediği için yapamadığı demokratik düzenlemelerin girdiğini, bundan ayrı olarak sosyalist önlemleri içeren bir diğer programın daha olması gerektiğini, buna da, «maksimum» program adının verildiğini öğreniyor. Öğrenmeyen kalmıyor ve bir yerde, ne yazık, tartışma zaman zaman, Lenin'in iki Taktik çalışmasının «şerh» edilmesine dönüşüyor (*). Mahir Çayan, Lenin'in sosyalistler için yaptığı bu ikili ayrımıncan sonra, «küçük burjuvazinin» azami programı» diyerek, aynı ayrımı, burjuvalara da uyguluyor; bunu Çayan'ın bir katkısı saymak gerekiyor.

Sovyetler Birliği'nin bakış açısı ise, bu kadar «sofisti-

Vahap Erdoğdu ve Muzaffer Erdost,TİP'nin tahribinde, Mihri Belli'nin en yakın yardımcıları arasında yer aldılar.

Dip nota ekleme yaparken belleğimin beni yanıltmadığını belirtmem gerekiyor: arkadaşım Hikmet Özdemir, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Yön Hareketi üzerine doktora tezini, tüm engellemeleri aşarak tamamlamış bulunuyor. Bir de yazarlar dizini hazırlamış olduğunu biliyorum ve Hikmet'in dizininden kontrol edebiliyorum.

Vahap Erdoğdu'nun 11 Ocak 1967 tarihli 198 sayılı Yön'de bir açıklaması ile 11 Kasım 1966 tarihli 189 tarihli Yön'de de sözünü ettiğim yazısı yayınlanıyor. Başka yok.

Mahir Çayan, yanılıyor.

(*) Emek Dergisi'nin üçüncü sayısında İki Taktik üzerine iki yazı var. Birisi şöyle bitiyor: «Sosyalist eylemin önünde, her zaman 'yakın' ve 'uzak' hedefler bulunacaktır. Bu durum her zaman bir 'asgari' ve 'azami' program zorunluluğu çıkarsa bile - ki, bu zorunluluk' tartışılabilir -, bundan 'asgari' programın, her zaman bir 'demokratik devrim programı' olması zorunluluğunu çıkarmak yanlıştır».

Kenan Somer, İki Taktik'i Okurken, Emek, 2 Haziran 1969, sayı 3, s. 16.

Levent Şahverdi Arşivi

ken değil daha basit ve doğrudan bakıyorlar. 1977 yılında Sovyetler Birliği Bilimsel Akademisi tarafından yayınlanmış çalışmadan aktarıyorum. «Doğan Avcıoğlu, milli burjuvazinin her hangi bir ihtilâlci kapasitesini reddetmekle kalmıyor, yerel burjuvazinin tümüyle, emperyalist merkezlere bağlı komprodor burjuvaziye dönüştüğünü ileri sürerek, bugünkü aşamada mevcudiyetini bile reddediyor». İşçi sınıfı, devrim sürecinde, yönetimi ele alabilir, ancak, işçi aristokrasisi ve sendikal bürokrasi, bu tarihsel görevin gerçekleştirilmesini önlüyor; Avcıoğlu'nun böyle düşündüğü yazılıyor. Sovyetler Birliği Bilimsel Akademisi yayında, Doğan Avcıoğlu'ndan «milli devrim yolu'nun ideoloğu», «ideolog natsional'no-revolyutsinnogo puti», olarak söz ediliyor. Sol güçlerin parlamenter seçimleriyle iktidara gelemeyeceğini, bunun «burjuvazinin için ataraksiyan» olduğunu savunduğu belirtiliyor. Poetomu v usloviyak sovremennoy turtsii nadejhoy opcroy natsional'no-osvoboditel'noy revolyutsii, po utverjdeniyu D. Avcıoğlu, bu nedenle, D. Avcıoğlu'nun görüşlerine göre, ulusal-kurtuluş devriminin en güvenilir kaynağı, yalnızca, «armiya i revolyutsionnaya partia», «ordu ve devrimci parti» olabilir. Doğan Avcıoğlu, bu yolla, Atatürk'ün başlattığı ve yan yolda kalan, ulusal- kurtuluş devriminin başarıya ulaşacağını, emperyalizmden yana güçlerin diktatörlüğüne, diktatura proimperialisticeskih sil, son verilerek, halkın diktatörlüğü'nün, diktatura naroda, kurulacağını ileri sürüyor. Mısır'ın Nasır'ın prestijinin çok yüksek olduğu bir dönemde, kapitalist olmayan yolu seçen, anti-emperyalist rejimlerin arasına, bir de Türkiye katılacak mı; önemli soru burada yatıyor.

Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'deki sosyalist hareketin sorunlarıyla fazla ilgilenmediği görülüyor. Türkiye Komünist Partisi, ne içerde ve ne de dışarda, varlığını duyuramıyor; canlandırılması yönünde bir istek de gözlenmiyor (*). Bununla birlikte, güçlü ya da güçsüz, Sov-

(*) Türkiye üzerine bir yabancı kaynak, bir İtalyan Dergisi'nin, Corrispondenza Socialista, Haziran 1965 sayısında, 302

Levent Şahverdi Arşivi

yet değerlendirmeleri, çok uzun yıllar, 1970 yıllarının ikinci yarısına kadar, TKP'ni, tek «parti» olarak görmeyi sürdürüyor; ikinci TİP, TSİP ile birlikte birer «parti» olarak görülürken, birinci TİP böyle sayılmıyor (*). Ortada yalnızca Yön Hareketi kalıyor; yakından izleniyor.

20 Aralık 1961 tarihinde bir «aydınlar bildirgesi» ile yayın başlıyor. Bildirge seçkin aydınların imzasıyla çıkıyor ve sürekli imzaya açık tutuluyor. Yankı uyandırıyor ve çeşitli dillere çevriliyor.

---

ve 303 üncü sayfalarda, TKP'nin «hâlâ olup olmadığını merak etti» diye yazıyor.

Prof. Dr. Jacob M. Landau, Türkiye'de Aşırı Akımlar, Ankara, 1978, s. 151.

CIA, 1972 Yıllık'ında, «The TKP has never been able to create a strong organization and is an insignificant political force» değerlendirmesini yapıyor TKP'nin güçlü bir örgüt kuramadığını ve ülke politikasında önemsiz olduğunu ileri sürüyor.

Yearbook of International Communist Affairs 1972, Hoover Institution Press, 1972, s. 237.

TKP Davası'nda İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, iddianamesinde, şunları yazıyor: «Ocak 1974 tarihine tabir caizse TKP'nin yeniden toparlanışından ziyade yeniden kuruluşu adını verebiliriz».

Türkiye Komünist Partisi TKP, TKP İşçinin Sesi, TKP Devrimci Kanat İddianamesi, Sıkıyönetim Komutanlığı, İstanbul, 1982, s. 33.

Vulgar basında yazılması sağlananlar hariç, CIA ve Türk istihbaratının, sıkıyönetim savcılarına bilgilerin buradan geldiğini düşünüyorum, 1970 yıllarının başına kadar TKP'nin varlığını önemsemedikleri görülüyor.

(*) Bir Sovyet yayınında yer alan Danilov'un incelemesindeki sıralama ilginç görünüyor: «1960 yıllarının sonlarına doğru sol örgüt ve grupların eylemleri önemli ölçüde arttı, büyük çoğunluğu sol örgütlerin etkisinde olan öğrenci gençliğin siyasal eylemleri başladı. Proleteryadan küçük burjuvaziye kadar emekçi yığınların çeşitli katmanlarına hitap eden, apellirovavşaya ko mnogim sloyam trudovego naseleniya - ot proletariata de melkoy burjuvazi -, Türkiye İşçi Partisi kuruldu. TİP'in popülaritesi hızla arttı».

A. M. Şamsildinov, redaktor, Politika i Ekonomika Sovremennoy Turtzii, Moskva, 1977, s. 20.

Levent Şahverdi Arşivi

«Türkiye'de Soldaki Bölünmeler» yazarı, Yön çizgisi ile Devrim Dergisi çizgisinin aynı olduğunu düşünüyor ve «sol kemalizm» olarak niteliyor. Devrim Dergisi'nin entelektüel düzeyinin çok daha düşük ve teorik arayışlara kapalı giderek bunları «akademik» gevezelikler sayması bir yana, bu süreklilikten kuşku duymamak gerekiyor. «Soldaki Bölünmeler» yazarı, bu nitelemeden sonra, şunları yazıyor: «Bu 'Sol Kemalizm' akımı başlıca TİP ile TİP içindeki ya da onu destekleyen kümelerle çatışma durumundadır. Milli demokratik devrim kümesi ile tam bir anlaşma içinde olmasa bile hiç olmazsa bu kümenin bir kümeciği de TİP ile olduğu ölçüde bir uyuşmazlık söz konusu değildir»[*]. Bu değerlendirmeye de zaman açısından düzeltme getirmek durumundayım. Daha da önemlisi, milli demokratik devrim savının, bir Yön Hareketi açılımı olduğunu düşünüyorum.

Çıkarken Yön Dergisi'nin Türkiye İşçi Partisi'ne bir karşıtlığı yok; TİP, henüz sendikacılar tarafından kurulmuş ve Aybar'ın liderliğine geçmemiş durumdadır. Yön Dergisi'nin 1965 yılına kadarki sayılarının incelenmesi, Dergi'nin, TİP'ne karşı tutumunun, ancak «soğuk bir yakınlık» veya «sıcak bir uzaklık» ile anlatılabileceğini ortaya çıkarıyor (*). Karşıtlık kesinlikle söz konusu değil; Mihri Belli'-

---

(*) TİP'in kuruluşundan sonra Türk-İş içinde bir Çalışanlar Partisi girişimi var. Zaman zaman bir «Yön Hareketi» olarak sayıldı; sayılıyor. Avcıoğlu, 1966 yazında artık TİP'le bağları koparmak ve TİP'in etkinliğini kırmak için bir tartışma açıyor. Çetin Altan Akşam Gazetesi'ndeki sütununda buna tepki gösteriyor. Buna karşılık verirken Yön, «Çalışanlar Partisi dahil, Yön'ün hiç bir parti kuruluşunda rolü olmamıştır ve görünür bir gelecekte de olmayacaktır» diyor.

Yön, 24 Haziran 1966, s. 5.

Bu tartışmaya katılan İlhami Soysal, Çalışanlar Partisi'nin kuruluşunda rolleri olmadığını tekrarlıyor. Sosyalist Kültür Derneği kuruluşu ile ilgili olarak yapılan eleştirileri cevaplıyor; TİP'in bölücü davrandığını ileri sürüyor.

İlhami Soysal, Eğri Oturalım, Doğru Konuşalım, Yön, 29 Temmuz 1966, s. 11.

Sosyalist Kültür Derneği öykücü araştırıcısını bekliyor. Şu anda söylenebilecek: inisiyatifin Yön Hareketi'nden gelmediği ve başında Doğan Avcıoğlu ile Mümtaz Soysal'ın karşı çıktıkları oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

nin «manifesto» olarak nitelediğim ilk yazısı, Yön Dergisi'nde yalnızca okuyucu mektubu olarak çıkabiliyor. Bu manifesto'nun Yön Hareketi'nin ideolojisini yansıtmasının yanında şu cümlelere de yer verdiği görülüyor: «Türkiye, bugün içinde bulunduğu şartlarda biricik mücadelenin İşçi Partisi içinde olabileceği görüşü de Milli Cephe zihniyetine aykırı ve fazla inhisarcı bir görüştür». Bu manifesto okuyucu mektupları arasında yayınlandıktan sonra, 1965 seçimleri sonuna kadar uykuya bırakılıyor.

Ancak Yön'ün çıkışı ve «aydınlar bildirgesi», Türkiye İşçi Partisi'ni kurmuş olan sendikacıları etkiliyor: aydınlara yönelmek ve başlarına «tanınmış» bir aydın getirmek ihtiyacını duyuruyorlar. Prof. Z.F. Fındıkoğlu, Ali Rıza Artunkal, Dr. Ekmel Zadil, Mehmet Ali Aybar, Orhan Arsal, Sabahattin Zaim, Sedat Erbil, Yaşar Kemal, Sabri Esat Siyavuşgil, Esat Tekeli, Nadir Nadi, Esat Çoğa düşünülen isimler arasında yer alıyor*: sendikacılar aşırı soğdan, dincilerden, demagoglardan, demokratlara ve sosyalistlere kadar uzanan bir liste içinde Mehmet Ali Aybar üzerinde karar kılıyorlar. Aydınlar, Türkiye İşçi Partisi'ne üye olmaya, desteklemeye başlıyorlar. 1951 Tevkifatı'ndan çıkan ve Türkiye'de kalarak solculuğunu sürdüren TKP'nin eski üyeleri de TİP'den desteklerini esirgemiyorlar. TİP üyeleri Yön'de yazıyorlar ve bir bölümü de sütun schipleri olarak sürekli yazarlığını yapıyorlar.

Beraberlik, Ekim 1965 seçimlerine kadar sürüyor. Adalet Partisi'ne iktidar ve Süleyman Demirel'e de başbakanlık kapısını açan 1965 seçimleri, bir yol ayrımı oluyor. Sonuçların değerlendirilmesi, farklı yollara işaret ediyor.

Yön Hareketi'nin seçimleri değerlendirmesini çözümlemeden önce, bugün, aradan yirmi yıldan daha uzun bir zaman geçtikten sonra seçim sonuçlarını «konuşturmayı»

---

*«Çalışanlar Partisi kurulması fikri, Ocak 1962'de Türk - İş Temsilciler Meclisi'nde ve Çalışma Bakanlığı Çalışma Meclisi toplantısında açıklanmıştır. 1962 Ocak ayında Türk - İş Başkanı Seyfi Demirsoy, yeni bir parti kurma gereğini savunmuştur».

Kemal Sülker, 100 soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri, İstanbul, 1976, s. 162.

Levent Şahverdi Arşivi

denemeyi yararlı bir eksersiz sayıyorum. Her durum saptaması bir eylem programıdır: düşünce, oksiyona dönüşüyor.

Bir: 27 Mayıs'ta iktidardan uzaklaştırılan ve kapatılan Demokrat Parti'nin devamı olduğunu belli eden Adalet Partisi hükümete geliyor. Bundan, Silâhlı Kuvvetler'in bir hayal kırıklığını duyacağı ve tekrar yönetime gelme eğilimlerinin güçleneceği sonucu çıkıyor.

İki: Seçim kampanyasına ABD Başkanı Johnson'la çekilmiş bir fotoğrafla başlayan, Amerikan Morrison Şirketi ile bağlantısı olduğu için «Morrison Süleyman» adı takılan Süleyman Demirel başbakan oluyor. Bundan, anti-Amerikan kampanyalar için kolay ve inandırıcı bir durumun ortaya çıkmış olduğu sonucu beliriyor.

Üç: İsmet Paşa'nın başkanlığındaki CHP, tarihinin büyük yenilgilerinden birisini alıyor ve önceki seçimlere göre önemli oy kayıplarıyla seçimi tamamlıyor. Almış olduğu oylar, Halk Partisi'nin yalnızca bu seçimde değil, bir sonraki seçimde de, muhtemelen iktidarı kaybedeceğinin işareti sayılıyor. Bundan, parlamenter yoldan yakın bir iktidarın mümkün olmadığı ve parlamento dışı yolların denenmesi gerektiği sonucuna varılabiliyor.

Dört: Tip, üç yüz bin çevresinde oy alıyor. Nisbi temsil sisteminin mantıki zorlaması demek olan milli bakiye hesabının yardımıyla, bu oyla, parlamentoya on beş milletvekili gönderiyor. Bu ilk ve büyük bir başarı oluyor. Bu başarı da, Türkiye'de solcu bir temelin varlığını göstermesine karşın, seçimle bir sol iktidarın çok uzak bir hayal olduğu sonucuna da götürüyor.

Her durum değerlendirmesi bir eylem programıdır. 1965 seçimi ile ilgili durum değerlendirmesinden Yön Hareketi ve daha çok Doğan Avcıoğlu, İhtilâl programını çıkarıyor.

Seçim sonuçları belli olduktan sonra ilk Yön iktidar koltuğuna ağzında bir Amerikan pürosuyla oturmuş bir büyük beyaz at ve «'Kır At' iktidarda» yazılı kapağıyla çıkıyor. Başyazıyı ise Mümtaz Soysal yazmış; Dr. Soysal,

Levent Şahverdi Arşivi

kendi isteğiyle ihtilâl programlarında yer almaz ve başyazısı, güncel önemi olan ancak kalıcı bir niteliği bulunmayan bir çizgide gelişiyor. Bundan hemen sonraki ve Yön'ün en çok okunan sayfasında «Seçim Sonuçları Washington'u Sevindirdi...» başlığı yer alıyor. Alt başlık ise şöyle: «Sosyalizmin Romantik Dönemi Artık Mutlaka Kapanmalıdır». Bu bir tür ikinci başyazıyı Doğan'ın yazmış olduğundan kuşku duymuyorum.

İki sayfaya taşıyor ve yer yer çerçeve içinde küçük yazılarla çekici hale getiriliyor. Biri «Malum!» başlığını taşıyor: Demirel'in Alman Televizyonu'na verdiği demeçte «Türkiye'nin ihtilâllere tahammülü yoktur» demesi ele alınıyor. «Bizim ihtilâllere tahammülümüz yoktur» demesi gerektiği hatırlatılıyor. Türkiye'nin değil, Demirel ve Partisi'nin ihtilâllere tahammülü olmadığı anlatılıyor. Diğerinde ise, daha sonra müslüman olan ancak o sıralarda saygın bir Fransız solcusu sayılan Roger Garaudy'nin «Sosyalizm ve İslâmiyet» kitabının Doğan Avcıoğlu ve E. Tüfekçi tarafından Türkçeye çevrildiği ve yayınlandığı duyuruluyor (*). Böylece D. Avcıoğlu ile M. Belli yakınlaşması ilk ürününü çıkarmış oluyor: seçim sonuçlarına denk düşürülüyor.

(*) Avcıoğlu ile Mihri Belli'nin bu çevirisi, tepki ile karşılaşıyor. Yön yazarı Niyazi Berkes ile Melih Cevdet Anday, tepkilerini Yön'de ifade ediyorlar.

Artık Yön Dergisi yazarları arasına girmiş olan Mihri Belli, buna, cevap veriyor: «Bütün dünyada bir müslüman sosyalizmi olduğunu, ama bir müslüman kapitalizmi olmadığını hatırlatmayı gerekli saydık».

E. Tüfekçi, Açık ve Sağlam Bir Tutum, Yön, 24 Aralık 1965, s. 16.

Cezayir evrimi'nin de etkisiyle, Marx'ın etkisini silmek için, bu dönem Avrupa'da İbn Haldun'un moda olduğu yıllara içeriyor. Mihri Belli de bu modaya uyuyor.

E. Tüfekçi, «Batı» Nedir Artık Bilmeliyiz, Yön, sayı 126.

E. Tüfekçi, «Batı» Nedir Artık Bilmeliyiz, Yön Sayı 152.

Müslüman ülkelerde ve İslamda sosyalizm olduğunu yayarak, Silâhlı Kuvvetler mensuplarına, sosyalizmin, Türkler'e

Levent Şahverdi Arşivi

Seçim sonrasında Yön'ün ilk sayısındaki ikinci başyazıdan aktarma yapmak zorundayım. «TİP'e Gelince» ara başlığından sonra şöyle başlıyor: «Koltuk sayısı itibariyle TİP'in aldığı sonuç önemlidir. Parlamentoda 15 koltuk küçük rakam değildir. Ne var ki TİP, nasırlı eller'den çok, TİP olmasa CHP'ye gidecek memur, öğretmen, gençlik v. s. oylarını almıştır»[*]. İşçi Partisi'nin işçilerden oy alamadığı anlatılıyor.

Devam ediyor: «Seçimlerden bir gün önce AP ile yanyana Ankara'da yapılan TİP mitingi bu durumun tipik bir örneğiydi. Beşbine yakın kişinin izlediği TİP mitinginde, hariciyeciler, plancılar, sosyete dedikodulan sütunlarında ismi geçen güzel hanımlar bol sayıda gözükmekteydi (*). Bu hanımlar birbirlerine ne nazik topluluk' diye iltifat yağdırmaktaydı». Bir aydınlar hareketi olduğu, mitinge katılan insanların meslekleri ve giysileriyle konıtlanmak istoniyor.

Burada, devam etmeden önce, bir parantez açmak gereğin iduyuyorum. Çok ileri sürülen bu eleştirinin pek ciddi bir dayanağını olmadığının söylenmesi gerekiyor; dünyanın her yanında böyledir ve bir başka yolunun olmadığı biliniyor. Sosyalist düşünceler, bir topluma, sürekli olarak en seçkin aydınlar kanalıyla giriyor. On dokuzuncu yüz yıl Rusya romanı, sosyalizm tartışmalarının, ilk

---

pek uzak olmadığının anlatılmak istendiğini sanıyorum. Sosyalizmin her tarafa anlatılması gerektiğine inanıyorum; geriye tepen silâhlar kullanılmasını ise uygun bulmuyorum. «İslâmda Sosyalizm» hep geriye vuran bir silâhtır: böyle düşünüyorum.

(*) Yurt dışında çalışan Türkiye kökenli bir profesör de şunları yazıyor: «Türkiye'deki partilerin en hetorojen toplumsal yapısına sahiptir ve çalışan sınıflarla çok az bağlantısı var. Adalet Partisi mitingleri gerçek halk toplantıları olurken, İşçi Partisi'ninki, genellikle iyi giyinmiş entelektüellerin, kürklü hanımların, özel araba sahiplerinin katıldıkları toplantılar oluyor».

Kemal Karpat, Socialism and The Labour Party of Turkey, The Middle East Journal, Spring 1967, s. 170.

Levent Şahverdi Arşivi

önce fabrikalarda değil asilerin saraylarında başladığını ortaya koyuyor. 1951 Tevkifatı, toplumun en seçkin aydınlarından bir bölüğü içeriye alıyor.

Böyle başlıyor ve kuşkusuz böyle gitmemesi gerekiyor.

Türkiye popülist dönemi aşıyor. Sosyalist parti toplantılarında tulumlarıyla gelen işçi görülmediği zaman, kürküyle gelen hamamlara kızmaktaki mantığı anlamak zordur; her zaman desteğe gerek duyuluyor.

Mehmet Ali Aybar akademik karyerden geliyor. Behice Boran akademik karyerden geliyor. Mihri Belli, akademik karyerden ayrılıyor. Doğan Avcıoğlu akademik karyerden ayrılıyor. Türkiye, diğer ülkelerin deneyim çizgisinden ayrılamıyor: Turgenyef'in Ham Toprak'ı, bana, Babalar ve Oğullar kadar ve zaman zaman daha aydınlatıcı geliyor.

Aktarmayı sürdürüyorum: «Bir TİP toplantısında bulunan CHP Senatörü Mebrure Aksoley de, dostlarına, 'ben CHP toplantılarında bu kadar nezih insanı bir arada görmedim' demekteydi. Konuşan hatipler, böyle bir topluluğa 'işçiler, ırgatlar' diye seslenmekteydi». Bundan sonra, aynı gün yapılan AP mitingine geliyor. «Bir kaç yüz metre ötede 20-30 bin kişinin katıldığı AP mitingi yapılmaktaydı. Orada işçi ve ırgatların hepsi Demirel'i alkışlamışlardı». Böylece seçimlerden hemen sonra, seçimlerden hemen önceki TİP ve AP mitingleri karşılaştırmalı olarak saptanmış oluyor. Bir durum değerlendirmesi yapılıyor ve sonucu geliyor.

«Bu ters tutumun nedenleri iyice araştırılmalı ve sosyalist hareket 1860 yıllarında görülen 'popülizm' çıkmazından kurtarılmalıdır. 'Halka gider doğrulan söyleriz, halk aydınlanır, 1969 da da iktidara geliriz' gibi popülist edebiyat, gücünü bilimden aldığını söyleyen sosyalist düşünce için, bilim dışı kötü bir romantizmdir». Seçimden zafer sarhoşluğuyla çıkmış olabilecekler için soğuk duş hazırlanıyor.

Çok doğru uyarılar, arkadan geliyor: «Yüzlerce yıldır hakim sınıfların ideolojisiyle yoğrulmuş bir kütlenin,

Levent Şahverdi Arşivi

doğrular anlatılınca hemen aydınlanması hayaldir». Toplumsal mücadelede ısrarın önemi vurgulanıyor. Her türlü politikanın bir güç işi olduğu; güç'ün hedefe yürürken önemli bir faktör olduğu da anlatılmak isteniyor. Şöyle: «Şüphesiz sol, toprak vaadi yerine, toprak verebilecek durumda bulunabilse, geleneksel güvensizlik ve iftiralar bir çırpıda etkisiz hale gelecektir». Doğan Avcıoğlu, her zaman, solun karşılaştığı sorunların çoğunun iktidar içinde ortadan kalkabileceğine inanıyor.

«Sosyalist hareket Türkiye'de henüz çocukluk aşamasındadır. Romantizmden uzak, bilimsel bir politika, çocukluktan olgunluk çağına arızasız geçişin ilk şartıdır». Bu, bir işaret oluyor. Sevgili Doğan, TİP yöneticilerini, her zaman, romantikler olarak görüyor.

1965 yılı seçimlerinden sonraki ikinci sayı, Doğan Avcıoğlu'nun, başyazısıyla çıkıyor ve beklenebileceği türden başyazı «Yeni Dönem» başlığını taşıyor. Başlıyor: «Gerçekleri hayale kapılmadan olduğu gibi görmek gereklidir. TİP parti olarak başarı sağlamakla beraber, 1965 seçimleri, sol'un yenilgisiyle ve sağın zaferiyle sonuçlanmıştır. Washington, seçim sonuçlarını, Amerika'nın zaferi ilân etmiş, ünlü Amerikan televizyon şirketleri ile gazeteleri 10 Ekim'i, memleketi sola kaydırmak isteyen İnönü'nün yenilgisi' şeklinde yorumlamışlardır'. Birincisi, sol'un yenilgisini saptamak oluyor.

Arkasından «karşı devrim» saptaması geliyor. «1960 Mayıs'ında süngüyle gidenler, 1965 Ekim'inde büyük oy çoğunluğu ile iktidara gelmişlerdir. Yeni iktidar istese de istemese de bir karşı devrim niteliği taşıyacaktır». Üçüncü olarak Menderes Politikası'na dönüş haber veriliyor. «Hafiften sola kaymaya eğilim gösteren iç ve dış politika, geniş ölçüde sağa kayacaktır. Komprador, toprak ağası ve yabancı tekel üçlüsüne dayanan Amerikan Yardım Teşkilâtı'nın gözetimindeki Menderes tipi kalkınma politikası, 27 Mayıs'ın zinde kuvvetleriyle sağcı çoğunluk arasındaki gerginliği artırmak pahasına, belki daha ihtiyatlı bir şekilde, fakat özü değişmeden uygulanacaktır». Doğan, hiç açık kapı bırakmak istemiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

«Azgelişmiş ülkede komprador, toprak ağası ve yabancı tekel ittifakına dayanan kapitalist düzenin, demokratik özgürlükleri artan ölçüde kısma eğilimi göstermesi temel bir sosyolojik kanundur». Doğan Avcıoğlu, Batı radikal iktisadının, kapitalist kalkınma ile demokrasinin bağdaşmazlığıyla ilgili bulgusunu tekrarlıyor. Bu arada çok değerli bir eklemede bulunuyor: «Kapitalist gelişme çabasındaki fakir memleketlerde, faşizme kayma eğilimi, sosyal tenkidin gücü ve etkisi ölçüsünde hız ve şiddet kazanmaktadır». Bu görüşü Türkiye ile zenginleştirmek mümkün görünüyor: eğer 1950 - 1960 yılları arasında Türkiye'de, bir çok «ilerici» yorumcuyu yanıltan bir demokrasi görüntüsü varsa, bu, Doğan'ın sözleriyle, sosyal tenkidin güç ve etkisinin az olmasından kaynaklanıyor.

Bütün bunlar bir «tehlike» tanısı'na ve hiç kuşkusuz beraberinde bir «cephe» çağrısına hazırlık için yazılıyor. Aktarıyorum: «Böyle bir ortamda hayale yer yoktur. Anayasa tehlikededir. Anayasa ancak 27 Mayıs'tan yana güçlerin bilinçli ve azimli direnmesiyle korunabilir. Anayasa'nın savunmasında, parlamentonun içinde ve dışındaki bütün ilerici kuvvetler güç birliği yapmalıdırlar. Sosyalistlerin en önemli meselesi, hiç bir fedakârlıktan kaçınmıyarak ve parti farkı gözetmeden anayasa cephesini gerçekleştirmeye çalışmak olmalıdır». Adı değişebilir; «cephe» önerisi tekrarlanıyor.

«Bilmek gerekir ki» diyor ve devam ediyor: «Sosyalizm, beş on yılda gerçekleştirilecek bir dava değildir. Sağcı bir iktidarın, eğer hesap dışı gelişmeler olmazsa bir seçim döneminde 'otomatikman' başarısızlığa uğrayacağı fikrine dahi itibar edilmemelidir. Tarihsel gidiş yönünde olma rehavetine kapılarak, her şeye hayır demek, ya da her şeyi siyah-beyaz olarak basitleştirmek kolaylığına düşülmemelidir». Bu satırlarda sosyalist hareketi bir «tekke» sayma eğilimlerine karşı uyarılar okunuyor. Başyazı, «hiç şüphe yok, sosyalizmin zor dönemi, asıl şimdi başlamaktadır» ifadesiyle sona eriyor.

Bir durum saptamasıdır; her durum saptaması bir ey-

Levent Şahverdi Arşivi

lam programına işaret ediyor. Ancak bu kadar değil; her «durum» bağında çözüm bekleyen bir çok soru bannd ırıyor. Şimdi soru şu: Bütün bunları ileri sürebilen, kendi içinde tutarlılığını sağlayan, Doğan Avcıoğlu'nun, bir Mihri Belli'nin, alias E. Tüfekçi'nin, katkısına ve özellikle bir «milli demokratik devrim» sözcülüğü kürsüsüyle çıkmasına ihtiyacı var mı? Var denilebilir, eğer Mihri Belli'nin bir gücünün olduğu gösterilebilirse: ancak söz konusu tarih kesitinde olmadığı bilinıyor. Daha da önemlisi, Mihri Belli'nin gücü, Yön Hareketi ile güç birliği içine girdiği zamandan sonra artıyor. Oyleyse soru ortada duruyor.

Tezi yazıyorum: «Yön Hareketi», Mihri Belli ile bir İç - TKP yaratmak istiyor.

Bu, daha önce düşünmediğim (*) ve bu çalışma ile birlikte geliştirdiğim bir tezdir; Doğan Avcıoğlu'nda bulunan Kemalizm'in aşkın düşünürü kimliğine pek çok uygun düşüyor. Tezin uzantılan pek çok çeşitli alana saçılıyor.

Bir: Türkiye Komünist Partisi'nin ne dün ve ne bugün Kemalizm'den bağımsız bir tarih ve toplum görüşü olmadı. TKP, özünde, tümüyle kemalisttir; somutta, edebiyat ve sanat ile daha renkli ve dış politikada sosyalist sistemle daha çok uyumlu bir çizgi istiyor.

İki: Kemalistlerin ve tümüyle burjuvazinin gözünde TKP, bağımsız karar veren bir örgüt sayılmıyor. Mustafa Kemal Paşa, iktidara yürürken, dışardaki Komünist Fırkası'nı tasfiye ederken içerde kendisine yakın bir başka Komünist Fırkası kuruluyor (**). Sovyetler ile serbest gö-

---

(*) Sevgili Doğan ile bu tezi tartışmış olmayı çok isterdim.

(**) Amerika Birleşik Devletleri'nde hükümetin politikasını saptaması için hazırlanmış resmi bir rapordan aktarıyorum.

«Bir devletin, komünist olan ve yasaları çiğneyen yurttaşlarına yaptığı muamelenin, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini etkileyeceğine inanmak abesle uğraşmak oluyor. Nitekim, Mussolini ile Kemal Paşa, komünist yurttaşlarına büyük bir şiddet uygularken, Sovyetler Birliği, İtalya ve Türkiye ile en içten ilişkilerini sürdürdü».

Arthur M. Schlesinger, jr., genel editör, Dynamics

Levent Şahverdi Arşivi

rüşme ve anlaşma yollarını bulabileceğine inanıyor.

«Yön Hareketi», ihtilâl yoluyla, iktidarı hedef alıyor.

Üç: Aydınlar ve öğrenci gençlik üzerinde etki sahibi Türkiye İşçi Partisi, uzun ve sabırlı bir dönemden sonucunda sosyalist iktidarı savunarak, Yön Hareketi'nin potansiyel gücünün dağılmasına yol açıyor. İç-TKP, sosyalist devrim peşindeki TİP ile mücadele edebilir; İşçi Partisi'nin, aydın ve gençlik üzerindeki otoritesini sıfıra indirebilir. Bu, Yön Hareketi'nin kestanelerini ateşten almakla özdeş oluyor.

Dört: Dış-TKP, kendi dışında bir mücadeleyi asla kabul etmez. Yeni kurulan Türkiye İşçi Partisi'ne uzak davranıyor ve «küçük burjuva» olarak görüyor. Ancak bir İç - TKP gelişmesini ve özellikle Zeki Baştimar - Mihri Belli çekişmesi nedeniyle, Belli'nin başını çektiği bir İç-TKP'ni çok daha büyük tepkiyle karşılar; Tip-Dış TKP yakınlaşmasının yolu açılıyor. Bu, Yön Hareketi'ne göre, İşçi Partisi'nin etkisizleşmesinde önemli bir katkı oluyor.

Beş: Dış TKP ile çatışmalı örgütlerle «cephe» iktidarı açısından daha büyük bir şans getiriyor (*). Yön, sayfalarını açtığı İç-TKP ile Dış-TKP arasındaki çatışmayı zaman zaman yansıtmakta yarar görüyor

Bir yöntemsel paranteze gerek duyuyorum; feodalite, kapitalizm çağında çözümleniyor. Yarar çok gelişme çizgileri çok daha belirgin oluyor ve dün görülmesi zor olan eğilimler daha büyük gelişmişlikte çok daha açık oluyor. Bu kadar değil; yeni bilgiler var. Eklenecekler var; «teorik» zenginlik artıyor. Bütün bu artışlar, feodalite çözümlemelerine giriyor. Böylece «somut» feodalitenin eski olmasına karşın, çözümlenmiş feodalite yeni yerini alıyor.

---

of World Power - A. Documantary History of United States Forcig Policy 1945 - 1973. Europe and the Soviet Union, N. Y., 1973, s. 126.

(*) Sovyetler Birliği'ne dost kişilerin katıldığı ortak hareketleri önce cepheye ve sonra da Sovyetler Birliği Dış İşleri Bakanlığı'na bağlıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Kuşkusuz, geçmişten çıkarılan olgu'ların, bu şemayı uygun bir biçimde doldurabileceğini gösterebilecek durumdayım. Hem çok yakın bir zaman çözümlendiği ve hem de okuyanı, sosyalizm bilimının kendine özgü sözlüğü ile zorlamamak için, mümkün ölçüde uzak kaynakları kullanıyorum. Önce bir İsrail ve daha sonra da bir CIA kaynağını sunuyorum.

Türkiye'deki radikal akımları incelemiş olan Profesör Landau, önce şunları yazıyor: «Yön aydınlarının işini zorlaştıran, derginin sütunlarındaki sosyalizmin tek mi olduğu, yoksa birden çok sosyalizm türünün mü var olduğuna ilişkin tartışmaydı. Bir bölüm, doğmatik bir biçimde, yalnızca bir sosyalizm olduğunda direnirken, ötekiler -görünürde konuyu tartışanların çoğunluğu- da birden çok sosyalizm olduğunu düşünüyor ve Türkiye ile az gelişmiş ülkelerde en uygun olanı savunuyorlardı»[8]. Elips mi, yuvarlak mı? Bu, bir soru ve aynı soru şöyle de sorulabilir: Beyaz mı, turunç rengi mi? Şöyle de sorulabilir: pişirilir mi, çiğ mi yeniyor? Bir ya da çok soru olması fark etmiyor; yumurta ve portakal çıkıyor.

Sosyalizm tek mi, çok mu? Aynı soru şöyle de sorulabiliyor: Kapitalist mi, yoksa feodal mi? Aynı soru şöyle de tekrarlanabilir: anti-kapitalist mi, anti-emperyalist mi? İlk soruda birinciye oynayanlar şaşmaz bir biçimde ikinci ve üçüncü sorularda da birinci şıkkı seçiyorlar ve Türkiye İşçi Partisi'ne giriyorlar. İkinci şıkkı seçenler kesinlikle Milli Demokratik Devrim Partisi'ne katılıyorlar. Profesör Landau doğru yazıyor: ikinci parti, 1965 yılından sonra hızla büyümeye başlıyor. 1968 yılına gelindiğinde İşçi Partisi'nin aydınlar ve öğrenciler açısından boşalmaya yaklaştığını söylemek mümkün.

Landau devam ediyor: «En azından Avcıoğlu'na göre kapitalist olmayan yol - az gelişmiş ülkelerde - büyük bir sosyal devrim mücadelesine yönelecekti. Burjuva devrimcilerin de, yukarı orta sınıf ile feodal öğelere karşı bu mücadeleye katılacaklarını ileri sürüyordu; ulaşılacak rejim ne burjuva demokrasisi, ne de sosyalist demokrasi olmayacak, ikisi arasındaki geçiş aşaması olan bir 'milli

Levent Şahverdi Arşivi

demokrasi' olacaktı. Burjuva demokrasisinde burjuvazi, sosyalist demokraside de işçiler yönetirdi; milli demokraside ise, milli demokratik toplumun tüm anti-emperyalist ve anti-feodal milli güçleri hükümette yer alacaklardı. İktidar bir Milli Cephe'de olacaksa da, milli demokrasilerde işçilere ve köylülere önemli bir rol verilecekti». Çok net olarak ortaya çıkıyor. Profesör Jacob Landau, bu yazdıklarına, bir dip not ekliyor ve dip notu buraya çıkarıyorum: «İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye Komünist Partisi ile yan örgütlerinin zaman zaman savundukları da budur. Bir süre TKP'ne yakın olan Avcıoğlu'nun etki altında kalıp kalmadığı sorucunu akla getirmektedir, doğal olarak». Dip not, yapılan çözümlemeleri tamamlıyor.

Mihri Belli liderliğinde yeni kurulan İç-TKP karşısında, Türkiye İşçi Partisi, Hemingway'ın İhtiyar Balıkçısı'ndaki balığa benzedi; TİP, deniz içinde bir büyük balık iskeletine dönüşüyor. Böyle bir durumda, güçlenen İç-TKP ve Yön Hareketi ittifakına karşı, gücünü yitiren TİP ile fonksiyonsuz Dış-TKP yakınlaşması, normal bir gelişme olarak ortaya çıkıyor. Gerçi ideolojik güçlük var; TKP hep kemalisttir ve Kemalizm'den bağımsız olamıyor, yeni bir kemalist iktidar döneminin peşinde koşuyor. Türkiye İşçi Partisi'nin başında ise İsmet Paşa döneminde hapis görmüş, Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'dan çok daha kıdemli İsmail Fazıl Paşa'nın yakın akrabası Mehmet Ali Aybar bulunuyor. İsmail Fazıl Paşa'nın oğlu Ali Fuat Paşa, Kurtuluş Savaşı'nda Ankara Kolordusu'nun başında bulunmasına karşın Mustafa Kemal Paşa tarafından İstiklâl Mahkemelerine sürükleniyor ve politikadan tasfiye ediliyor. TİP Kemalizm'den olmasa bile, yeni bir kemalist iktidar dönemine uzak düşüyor.

Bu dönemde radyo yayınları dışında cansız Dış-TKP'nin tek canlılığı, Türkiye'ye gönderilen ve milli demokratik devrim savının içyüzünü açıklama iddiasını taşıyan bir broşür'dür; erozyona uğramış TİP kadrolarında önce büyük bir sevinç ve sonra da büyük bir düş kırıklığı yaratıyor. Dış-TKP, milli demokratik devrim görüşüne değil ve yalnızca Mihri Belli'ye karşı çıkıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

1971 yılı Ocak ayında, Yön Hareketi iktidarının yakın görüldüğü bir tarihte, 19 Ocak 1971 tarihinde, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde Neues Deutschland'a verdiği demeçte Yakup Demir, alias Zeki Baştimar, bir CIA kaynağından aktarıyorum, TKP'nin «temel güncel görevinin», Washington'un başını çektiği emperyalizm ve Türkiye'deki «gerici cjanları» ile mücadele etmek olduğunu açıklıyor[10]. Bir sosyalist sistem, Yakup Demir devam ediyor, ancak, işçi sınıfının liderliğinde «burjuva-demokratik devriminin tamamlanmasından» sonra kurulabilir; şimdi işçi sınıfı, «Atatürk'ün zamanındakine göre çok daha güçlü ve deneyimlidir». Hükümetin devrilmesinden sonra kurulacak «bir gerçekten demokratik (*) yönetim» altında, Türk halkının, işçi sınıfının liderliğinde «sosyalizme giden yolu» açacağı ileri sürülüyor. Türkiye'de Silâhlı Kuvvetler'in en üst düzeyinin, radikal bir askeri yönetimi önlemek için planlar tartıştıkları bir zamanda Dış-TKP, milli demokratik devrim partisi ile, kesin beraberliğini, ilân etmekten geri kalmıyor.

Tekrar Yön Hareketi'ne dönüyorum. Yön, 1965 seçimlerinden bir yıl geçmeden, yönünü, Türkiye İşçi Partisi'ne çeviriyor ve TİP ile ilgili bir tartışmayı başlatıyor. İlhami Soysal türünden dönemin en kavgacı ve etkin yazarlarından birisi, Muvaffak Şeref ve Erdoğan Başar, Halil Berktay'ın babası oluyor, türünden eski tüfekler, Türkiye İşçi Partisi'ni ağır eleştiri ateşine tutuyorlar. Kuşkusuz bu ateşin en ağır toplarından birisi, Avcıoğlu'ndan sonra, yine E. Tüfekçi'dir.

Buna geleceğim; bundan önce hazırlıklardan söz edilmesi gerekiyor. 28 Ocak 1966 tarihli Yön Dergisi'nin başyazısı «Sovyetler ve Biz» başlığını taşıyor ve Doğan Avcıoğlu imzasını taşıyor. Henüz detente'ı duymamış bir Türkiye'de, Türk - Sovyet Dostluğu açısından, açılım sayılabilecek ve cesur değerlendirmeleri içeren bu yazıdan ak-

---

(*) Belki de «Jön Türk» tamlamasından sonra, dünya siyaset yazınına Türkiye'den ihraç edilen ikinci tamlama «gerçek demokrasi» oluyor. İngilizcesi «truly democratic rule» ve Rusçası, «podlinnaya demokratiya» oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

tarma yapmak durumundayım. Sevgili Doğan, Soğuk Savaş döneminin bilgi birikiminin etkisiyle olabilir, Sovyetler Birliği'nin diğer sosyalist ülkeleri, dış ticaret kanalıyla «sömürdüklerine inanmak için kuvvetli sebepler vardır» diyor[11]. «Sömürme politikası, ancak 1953'ten sonra değişmiştir» diye ekliyor.

Bundan sonra yazdıklarının mesajı son derece açık: «Büyük devletlere özgü bu egoist politikalara rağmen, Sovyetler Birliği emperyalist bir ülke değildir. Orada dev tekeller ve dev tekellerin emrinde bir devlet yoktur». Bu dönemde bu tür sözlerin Türkiye'de büyük cesaret sayıldığını eklemek zorundayım.

Diyalektiğin Sorunları :

Çubuğu Tersine Bükme
ve
Kendini Geriye İtme

Düşünmenin sorunları, dinamiğin sorunlarıdır. Toplum ve doğadaki hareketin dışında düşünmenin sorunları bulunmuyor.

Düşünme sürecinde çubuğu tersine bükme yöntemi, Adam Smith'te var; sözünü ediyor. Ancak geliştirmesi söz konusu değil; çünkü, Adam Smith, düşünce tarihinin en ünlü eklektiklerinden birisi oluyor.

Lenin, çubuğu tersine bükme yöntemini, bir düşünme süreci yöntemi düzeyine çıkarıyor. En ünlü uygulamasını «Ne Yapmalı» ile ilgili olarak, yine kendisi açıklıyor. Bir ara «Ne Yapmalı?» çalışmasında çubuğu tersine büktüğünü ilân ediyor. Bununla, «klasik» marksizmi, daha sonra adı konacak olan, bir menşevik öğretiye dönüştürme eğilimini ortaya çıkarmış oluyor. İktidar bilincinin, kapitalizmin bunalımı içinde ve bu bunalımın ekonomist eylemleriyle birlikte, kendiliğin-

Levent Şahverdi Arşivi

den geleceğini ileri süren eğilimlere karşı, işçi sınıfına bilincin dışından götürülmesi gerektiğini savunuyor.

Bu, kuşkusuz, bir marksizm'dir; ancak bu marksizm'i Lenin öğretiyor. Lenin'den önce marksizm böyle anlaşılmıyor.

Her çubuğu bükme, bir anlamda, küçük ya da büyük bir yol ayrımıdır. «Ne Yapmalı» ile Lenin, eski yol arkadaşlarından ayrılıyor. Lenin ve arkadaşları, daha yaşlı kuşaktan Plehanov, Rusya'da narodniçetvo hareketine doğuyorlar; narodnikler, kapitalizmi yaşamadan, Rusya'da despotizmin yıkılmasından hemen sonra, köy ortak yaşamından esinlenen bir sosyalizme geçilebileceğini savunuyorlar ve tarihin pek az kaydettiği şiddetle, büyük bireysel özverilerle, Çarlık düzenine savaş açıyorlar. Devrimci - demokrat nitelemesi, bir kavram olarak ortaya çıkıyor.

Plehanov bunlardan, bu çevreden geliyor; ayrıca Pyotr Struve ve Tugan - Baranovskiy türünden, daha sonraki yazında «legal marksist» olarak adlandırılan, çaplı iktisatçılar var. Bunlar, Lenin'in önündeler; marksizmin alfabesini ve bu arada Komünist Manifesto çizgisiyle, Kapital'in temel kurgusunu, ısrarla savunuyorlar; kapitalizmin gelişeceğini ve sınıf çelişkilerinin artacağını, kütlesel işçi hareketlerinin ön plana çıkacağını ileri sürüyorlar.

Lenin, bunlara katılıyor ve çubuğu tersine bükerken, bunlardan ayrılıyor.

Struve ve Tugan - Baranovskiy ile diğerleri için, kütlesel işçi sınıfı hareketi açısından bir araç olan kapitalizm, giderek, bir amaç oluyor; geleceğini ısrarla yazdıkları kapitalizme tutuluyorlar ve ayrılmıyorlar. En çoğuyla liberal burjuva oluyorlar. Böylece, narodnik hareketin şiddetine duydukları tepki, legal marksistleri ve arkalarından

Levent Şahverdi Arşivi

menşevizmi, ilerici çizgiden, ayırma sonucunu doğuruyor. Tersinden de söylenebilir; legal marksistler norodniçestvo'yı ve menşevikler, bolşevizmi, kendilerini geriye itmek için, hız aldıkları birer set olarak kullanıyorlar.

Çubuğu tersine bükme yöntemi, iradi bir buluş değil; gerçeklikten çıkıyor. Yaşam ve mücadelenin bir temel çizgisi, bir eğilimi var; ancak, zigzagları içeriyor ve dönüşleri barındırıyor. Daha da önemlisi eğrisi var; fakat bütün adımlar ve bütün eylemler, tüm buluşlar, birbirine tam uyacak bir biçimde, önceden ölçüsü verilmiş türden, ortaya çıkmıyorlar.

Colt tabancası ya da daha az uygun olarak Kırıkkale yapımı bir tabanca düşünülebilir: Sökülür ve takılır. Takılırken, kesme, bükme veya eğelemeye gerek yok; en iyi, çavuşlar yapıyorlar. Çünkü parçalar, daha önceden ölçülü verilmiş olarak, birbirine girecek bir biçimde yapılıyorlar. Eylemler ve yeni düşünceler, böyle olmuyorlar.

Eklenecekler oluyor: Devrimler, tarihsel konumlarını sağlamlaştırabilmek için, daha ileriye gitmek zorunda kalıyorlar. Düşünceler de böyledir; bir düşünce alanını tutabilmek için ileriye çıkmak gerekiyor.

Max Planck, teorik fiziğin gelişiminde, zaman içinde «yanlış» olduğu ortaya çıkan görüşlerin, ancak, savunucu ve sahiplerinin, yaşamdan çekilmesiyle, etkisizleşebildiğini saptıyor. Bunun üzüntü veren, ancak, gerçekçi bir saptama olduğuna inanıyorum.

Türkiye'nin sosyalist devrim-milli demokratik devrim tartışması, Rusya'nın narodniçetvo - sosyal demokrat işçi partisi arasında gelişen tartışmasını andırıyor. Bu tartışmada da hem çubuğu tersine bükme yönteminin ve hem de kendini geriye itme sürecinin örnekleri görülüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Modern Türk menşevizminin ortaya çıkışı, bu tartışma ile birlikte oldu. Bunu, seminer haline getirdim ve Yürüyüş'te yazdım; tekrarlamam için bir gerek yok. Yalnızca iki çizgisine işaret etmekle yetinmek istiyorum.

MDD, işçi sınıfı öncülüğünü ortadan kaldırabilmek ve devrim stratejisi içine anti-kapitalist eğilimlerin girmesini önlemek için, feodalite savına, giderek daha kıskançlıkla bağlandı. Bunun karşısında, Sosyalist Devrim, Türkiye'nin kapitalist niteliğini belirtmek için mantık sınırlarını çok aştı (*). Bunun ötesinde ve daha önemlisi, kapitalizmin geliştiği tezi, giderek, kapitalizme övgüye dönüştü. İşçi sınıfı kültesini artıracağı düşüncesiyle, Ortak Pazar'a katılma ve taşra burjuvazisini zor duruma sokacağı ve monetizasyonu Doğu Anadolu'ya götüreceği gerekçesiyle Finansman Yasası, «soldan» büyük destekçi bulmaya başladı. Ekonomik alanda, Demirel, yeni destekler edindi.

Her türlü «devrimci demokrat» eylemi provokasyon ve bunların önderlerini de provokatör sayma ve gösterme eğilimi, bu dönemde, güçlendi. MDD ile mücadele, Türkiye'de de, kendini geriye

---

(*) Emek Dergisi yazı kurulunda, Kurthan Fişek ile Kutlay Ebiri'nin, Türkiye'de kapitalizmi, 1453 yılından itibaren başlatmak için çok ısrar ettiklerini hatırlıyorum. Elimde Kapital ciltleri ve çantamda kartlar, saatlerce bunun böyle olmadığını anlatmaya çalıştığımı hatırlıyorum. İstedikleri türden yazı çıkmazsa ayrılmakla tehdit ediyorlardı.

Kurthan Fişek, daha sonra, SBF Dekan Yardımcısı oldu. Şimdi Hürriyet Holding'e seks dergisi çıkarıyor.

Kutlay Ebiri, tam bir IMF'ci oldu ve Özal'ın ekonomi politikalarını savunduktan sonra, Washington'da bir kuruluşta iş buldu. Her halde Latin Amerika'daki diktatörlüklerin birisine ekonomi danışmanlığı yapıyordur: öyle duyuyorum.

Türkiye, dönüşlerle birlikte, temel çizgisini sürdürüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

ilmek isteyenler için, bir set işievi gördü. Sosyalizmden liberal burjuvaziye bir kayma oldu.

Yüzme havuzu düşünülebilir ve dönüşlere bakılabilir: hız almak için, havuzun kenarını ilmek gerekiyor. Toplumsal pratikte dönemeçler önemli oluyor.

Dökülmelerin çoğu, dönemeçlerde, ortaya çıkıyor.

«Sovyetler Birliği», Sevgili Doğan devam ediyor, «emperyolist ülkelerle olan mücadelesinde, Üçüncü Dünya'nın politik ve ekonomik bağımsızlığına kavuşmasından yanadır. Sovyetler, geri bırakılmış ülkelerin sanayileşme yoluyla emperyalizmin pençesinden kurtulacağı inancındadır. Bunun içindir ki, Sovyet Yardımları, Üçüncü Dünyanın sanayileşmesini önlemeye değil, aksine bu ülkelerin sanayileşmesine ve modernleşmesine yönelmiştir». ABD yardımlarının karşısına Sovyetler Birliği ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konuluyor; ABD ve Sovyet yardımlarının arasında bir nitelik farkı olduğu vurgulanıyor. Ekleniyor: «1945 - 53 sömürme döneminde dahi Doğu Avrupa ülkelerinin hızla sanayileşmesinde Sovyet katkıları büyüktür». Böylece Sevgili Doğan, Soğuk Savaş bilgi birikiminden kaynaklanan Sovyetler Birliği'nin diğer sosyalist ülkeleri, bir süre de olsa, sömürdüğüne ilişkin ileri sürülen görüşleri, önemli ölçüde, geri almış oluyor.

Sıra Türkler'in durumuna geliyor. Daha sonraki yılların «Türklerin Tarihi» yazan Doğan Avcıoğlu, önlemli ve «dengeli» yazı biçemiyle, Sovyetler Birliği'ndeki Türkler'in durumunu ele alıyor. «Türkler olarak, Stalin zulmünü unutacak değiliz. Ama bu, başka bir gerçeği görmemize engel olmamalıdır. Aşiret hayatı yaşayan ve kırk yıl önce Anadolu'dan kat kat geri bulunan Türkistan, komünist yönetim altında hızla modernleşmiş ve kalkınmıştır. Bugün Türkistan, Anadolu'dan kat kat ileridir». Modernizasyon çabalarının kapsayıcı etkisine parmak basılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir de, daha sonraki yıllarda ön plana çıkan «kadın hakları» karşılaştırması yer alıyor. Şöyle: «İlk kadın hükümet başkanı diye Bayan Indra Gandi'ye tebrik telgrafı çeken politikacı hanımlarımız, Özbekistan Cumhurbaşkanının Bayan Nosreddin adlı enerjik bir Türk kadını olduğunu öğrenmelidirler. Milliyetçilik etiketini kimseye vermek istemeyen bir kısım çevreler, 'Sovyet zulmü altında inleyen kardeşlerimiz'in imdadına koşmadan önce, bu gerçeklere eğilmeli ve Türkistan'dan önce Anadolu'yu kurtarmamız gerektiğine inanmalıdırlar». Son derece barışçıl bir çağrı olduğuna inanıyorum.

«Bütün bunlar», bir sonuç çıkarmak için yazılıyor, «Amerikan emperyalizmine benzer biçimde bir Sovyet emperyalizminden söz edilemeyeceğini göstermektedir. Aksine, Üçüncü Dünya ülkelerinin yeni sömürgeciliğin pençesinden kurtulma çabaları, ancak Sovyet yardımlarıyla başarıya ulaşmaktadır». Bu sonucun genel bölümünü oluşturuyor; bir de özel ve yerel bölümü var. «Türkiye'mizin de, ister Batı ittifakı içinde, ister bağlantısız bir ülke olarak, milli çıkarları ön planda tutan bağımsız bir dış politika izleme yolunda atacağı ilk adım, Sovyetler Birliği ile ekonomik ve politik ilişkileri geliştirmek olacaktır. Başka türlü Menderes tipi bir iç ve dış politikadan kurtulmak mümkün değildir». Bütün bunlar, tekrar ediyorum, yeni'nin içinden çıktığı eski'nin bulaşıklığını taşıması türünden Soğuk Savaş klişelerinin bazı izlerini taşımasına karşın, yep yeni bir açılımı anlatıyor ve Demirel Hükümeti'nin dışında bir iktidar programını içeriyor.

Peki, bu güzel açılımın ve yeni programın önünde, Yön Hareketi'ne göre, hiç mi pürüz yok? Var: «Amerikan emperyalizmine benzer biçimde bir Sovyet emperyalizminden söz edilemez» düşüncesini içeren paragraf. «Türkiye Komünist Partisi» ara başlığıyla başlıyor. Bir trade-off çıkarıyor ve şöyle sürüyor: «Aramızda diplomatik ilişkiler bulunmayan Doğu Almanya'da yerleştiği anlaşılan Moskova'nın emrinde bir Türkiye Komünist Partisi'nin varlığı ve Bizim Radyo'nun münasebetsiz yayınları, ölçülü davranma lüzumunu haklı olarak artırmaktadır. Komünist

Levent Şahverdi Arşivi

Partileri toplantılarında Çin'e karşı bir oy sağlayabilmek için, Moskova böyle kukla teşekküller besleyebilir. Fakat bu davranışlarının şüpheler yarattığını bilmelidir». Burada, Sevgili Doğan, doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'ne hitap etme gereğini duyuyor.

Bunu bir paragraf izliyor ve burada, özel yaşamında son derece kibar Doğan, ağır gözcüklar ve nitelemeler kullanma gereğini duyuyor: «Bizim komüniste de saygımız vardır, ama Moskova'nın, ya da Pekin'in değil, Türkiye'nin komünisti olmak ve önce Türkiye demek şartıyla. Moskova ve Pekin papağanlarının, Washington uşaklarından pek farklı yaradılışta olduklarını sanmıyoruz». Bütün bunlarla, Mustafa Kemal Paşa'nın 1921 yılı pratiğini önemsememenin yanında, «İslâmiyet ve Sosyalizm» türü Garaudy çalışmalarını çevirerek, sosyalizmin Türkiye topraklarına pek yabancı olmadığını, İslâm kanalıyla köklerinin gelip yerleştiğini anlatmaya çalışan Yön Hareketi teorisyeninin, Silâhlı Kuvvetler'de üstün bir bağımsızlık dürtüsünün, tarihsiz olarak, varlığına inandığı (*) ve bu inanca göre hareket gereğini duyduğu anlaşılıyor.

(*) 1960 yıllarının sonuna yaklaşırken Doğan Avcıoğlu Grubu'nun iktidar arayışını somut harekete yaklaştırdıkları görülüyor. Toplanıp yol arıyorlar: Cemal Madanoğlu'nun güvenini kazanan bir MİT mensubu aralarına giriyor ve konuşmaların çoğunu banda alıyor.

Bu toplantıların birisinde İlhan Selçuk, MİT kayıtlarına göre, şunları söylüyor: «Birinci mesele Türkiye'yi bağımsız kılmak ve dışarı ile işbirliği yapan kompradorları etkisiz kılmaktır. Bu hal Ruslar'ın işine gelir, Amerika'nın ise aleyhinedir. Ama biz Ruslar'la mesafeyi muhafaza edeceğiz». Doğan'ın görüşleriyle çelişmiyor.

Toplantıdan İlhan Selçuk'un MİT ajanıyla ayrılmış olduğu ve yolda sohbet ettikleri anlaşılıyor. MİT ajanı, bu yol sohbetinde İlhan Selçuk'un şunları söylediğini rapor ediyor: «Askerler bize itimat etsin yeter. Ondan sonra alacağımız bütün tedbirleri tasvip ederler. Onun için ben, askerlere bir şey anlatmaktan ziyade onlarla dostluk kurmaya çalışıyorum». Bütün bu iyiniyetli dostluk kurma çabalarına karşın, askerlerin yönetime geldikleri 12 Mart Dönemi'nde İlhan Selçuk, Ziverbey Köşkü'nde işkence görüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

«Sovyetler ve Biz» başyazısının son paragrafını da aktarıyorum. «Türkiye bugün bir bağımsızlık savaşı içindedir. Bu milliyetçi savaşın öncülüğünü yapan Türk sosyalistleri, bağımsızlığımıza gölge düşürecek davranışlara, nereden gelirse gelsin, en ufak müsamaha gösteremeyeceklerdir». Bu, her halde, «zinde kuvvetler» için gerekli bir güvenoo sayılıyor.

Bu başyazı, daha önce çizilen şema'ya tam bir uyum gösteriyor. Bunun arkasından TİP'in etkisizleştirilmesi döneminin gelmesi çerekiyor ve geliyor. Yaklaşık dört ay sonra, Avcıoğlu'nun «TİP'e Dair..» başyazısıyla, Türkiye İşçi Partisi, tartışma ve otopsi masasına yatırılıyor. «TİP'e Dair..» başyazısı, «TİP, güç şartlar altında şerefli bir görev yapıyor» cümlesiyle başlıyor[12]. Bir haklılık yanında bir nezaketi ifade ediyor.

Üç aktarma yapmak zorunluluğunu duyuyorum. Birincisi şu: «TİP programındaki toplumsal yapının tahlili ile ilgili uzun açıklamalar, elli yıl önce yazılmış Batı kitaplarından yapılmış çok genel planda kalan bir çeviri'den ibarettir. Ne var ki, bunun kabahati TİP'te değil, Türkiye'de sosyalist düşüncenin kısırlığında aranmalıdır. Sosyalist düşünce de, kapitalist düşünce gibi, bir Batı aktarmacılığından öteye pek gidebilmiş değildir. Sosyalist düşüncenin, Türk toplum yapısını evrimi içinde aydınlatacak verimli bir metod olarak kullanılması, hâlâ el sürülmemiş bir konudur». Doğan'ın bu görüşlerine pek çok itiraz gelebileceğini sanmıyorum.

İkinci aktarmayı yapıyorum: «Parti organlarına seçileceklerin yarısının işçilerden gelmesi zorunluluğu, aslında çoğunluğu sosyalizmden habersiz, opurtünist ve bürokrat küçük burjuvalar olan sendika yöneticilerine, değerli unsurların feda edilmesi pahasına, haksız imtiyazlar tanınmasına yol açmıştır». Doğan Avcıoğlu, yaşamı boyunca

---

MİT Raporları, Nazlı Ilıcak'ın yazı dizisinde geçiyor. *Nazlı Ilıcak, 12 Mart Cuntaları, Tercüman, 13 Nisan 1986, s. 5.*

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'deki sendikacıların sosyalistliğine, bir eğilim olarak, hiç ama hiç güvenmiyor (*). Bu pekiştirmeden sonra aktarmaya, kaldığı yerden, devam ediyorum. «İşin garibi, işçiden kopuk ve işçi oyu üzerinde etkisiz sendika yönetimlerine bu imtiyazlar verilirken, TİP'in dayandığı en sağlam güç olan gençlik, bir sınıf teşkil etmiyor gerekçesiyle küçümsenmiştir. CHP'nin Kurultay'dan sonra en yüksek organı olan Parti Meclisi'nde, gençlik kollarının iki temsilcisi yer almaktadır. TİP ise, gençlik kollarından gelen talebe rağmen, gençliğin parti organlarında temsilini reddetmiştir. Bir yandan bütün gücünüzü köklü değişikliklerden yana 'zinde kuvvetler'den alacaksınız, öte yandan bu gücü küçümseyeceksiniz. Ortada bir tersliğin bulunduğu muhakkaktır». Türkiye İşçi Partisi, gençlik kollarından hep çekiniyor; Avcıoğlu, burnu eleştiriyor.

Son aktarmaya geliyorum: «Türkiye'nin bir numaralı meselesinin, bugünkü bağımlı durumdan kurtulmak olduğu noktasında, sanırız, bütün sosyalistler birleşmişlerdir. Bu görüşün gerektirdiği antiemperyalist milliyetçi mücadele, henüz sosyalizme hazır olmayan, fakat sağlam Atatürkçü geleneği ile, antiemperyalist mücadeleye açık olan önemli çevrelerde destek bulmaktadır. Milliyetçi mücadele, bu çevrelerin bilinçlendirilmesi ve kazanılması ile ancak gerçek bir ağırlığa kavuşacaktır». Görülüyor: milli demokratik devrim savı, ana çizgileriyle ve tekrar açıklanıyor. Bir engele işaret ediliyor. «Ne var ki, TİP, bir yandan antiemperyalist mücadeleyi bir numaralı mesele sayarken, öte yandan klasik bir proleter-burjuva mücadelesinin sloğanlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmakta ve zayıflatmaktadır». Bu, bundan sonra, hem İç-TKP ve hem de Dev-Genç tarafından TİP'ne karşı yöneltilen en

(*) Doğan Avcıoğlu, bu tutumunu hiç değiştirmiyor. Abdullah Baştürk, DİSK Genel Başkanı olduktan sonra, 12 Eylül'den hemen önce, Avcıoğlu'nun yakını Uğur Mumcu'yu yanına alarak, yeni bir parti kuruluşu için, Çamlıca'daki evinde Doğan Avcıoğlu'nu ziyaret ediyor. Doğan Avcıoğlu, Baştürk'ün parti önerisini, başından reddediyor ve hiç «umut» ve hiç «yüz» vermiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

sert eleştirilerin tartışmasız gerekçesi oluyor; daha sonra TİP'e yönelik şiddet uygulamaları da bu gerekçeye dayanıyor. «Başka bir deyişle, TİP, aynı anda iki meydan muharebesi vermekte, üstelik ikinci muharebe yüzünden, ilk muharebeye hazır güçlerin azalmasına ve amaçlarının dağılmasına yol açmaktadır». Bu bir hüküm oluyor; buna, İç-TKP ve Dev-Genç'in ekleyebileceği yeni bir eleştiri yok. Bunların zaman içinde daha geniş aydın kütlesine yayılması gerekiyor ve yayılıyor.

Bundan sonraki açılmış bir yolda yürümekten farksız; gerekleri yapılıyor. Yön Hareketi'nin açmış olduğu «Tip Tartışması» içinde Mihri Belli'nin «Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı» başlıklı katkısı, milli demokratik devrim partisi'nin bir deklârasyonu niteliği taşıyor ve adını vermemekle birlikte, Türkiye İşçi Partisi'ni «oportünizm» ile damgalıyor. Katkı'sının sonuna doğru önce şunları söylüyor: «Demokratik devrim aşamasında, bu devrimden yana olan güçleri karşımıza alırsak, devrime karşı olan sınıfları tecrit etmede kusur edersek, en bilinçli devrimciler olarak, sosyalist olarak, devrimci güç birliğini kurma işinde öncü rol oynama yolunda çaba göstermezsek, sosyalizmin iyi şey, kapitalizmin kötü şey olduğu anlamındaki sözlerimiz, boş sol gevezelikten öteye bir değer taşımaz». Bundan sonra bir de «görev» ve «eylem »çağrısında bulunuyor. Bunu da şöyle yapıyor: «Devrimci teoriyi sulandırma çobalarının Türkiye'de sosyalizm davasına zararı vardır. Onun için oportünizm diye nitelendirmemiz gereken bu gibi tutumlara karşı durmamız, bunları sosyalizmin bilimi ve Türkiye'nin gerçekleri açısından eleştirerek yanlışlıklarını ispat etmemiz bir görevdir». Hızla gelişen İç-TKP ve Dev-Genç bu görevi üstleniyorlar.

1967 yılı başında ise, Doğan Avcıoğlu Yön'ü kapatarak, iktidar için tank savaşına geçiş hazırlıklarını yaparken başlatmış olduğu tartışmanın bir blançosunu yapıyor ve bunu bir «fatura» olarak ortaya koymaya çalışıyor. Her satırı ayrı bir ağırlık taşıyan bu başyazıda «üzülerek söylemeliyiz ki, ısrarlı uyarmalara rağmen, TİP yöneticilerinin milliyetçi demokratik güçleri bölücü davranışları de-

Levent Şahverdi Arşivi

değişmiş değildir» deniliyor[13]. Türkiye İşçi Partisi'nin, Adalet Partisi iktidarından önce doğru yolda olduğu, «cephe» çağrısı yaptığı, ancak bundan sonra «bozulduğu» ileri sürülüyor. Açıkça şunlar yazılıyor: «AP iktidara geldiğinden beri ne değişmiştir de, dün kutsal ödev sayılan Milli Cephe çağrısı yırtılıp atılmıştır? TİP yöneticilerinden emperyalizmi ve işbirlikçilerini pek sevindiren bu önemli politika değişikliğinin nedenlerini açıklamalarını istemek hakkımızdır». Açıklama isteği, TİP'ne yönelik büyük bir muhalefet olarak gelişiyor.

Şöyle bir sıralama yapılıyor: «TİP'in görüşlerini dile getirdiği belirtilen bir dergi, başyazısında, TİP'li gençliğe Kızılay ve Beyazıt meydanlarına bağımsızlık sloganlarıyla dökülen öteki Atatürkçü gençlerden uzak durmayı önermektedir. TİP'in kontrolündeki bir öğrenci klüpleri federasyonu yayınladığı bültende, emperyalizme karşı cesur mücadelesiyle gururlandığımız Türkiye Milli Talebe Federasyonu da dahil, 'mevcut gençlik kuruluşlarının, aslında egemen güçlerin birer uydusu» olduklarını yazmaktadır. Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği seçimlerinde TİP'ne bağlı grup, antiemperyalist Kemalist Cephe'ye, AP'li grupla birlikte karşı çıkmaktadır. İlerici güçlerin bölünmesi, sosyalistliği ve halkçılığın gereği sayılmaktadır». Bu sıralama, kuşkusuz bir eylem programına dönüşüyor. Gençlik örgütlerinde İşçi Partisi etkinliğinin ortadan kaldırılması, programın ilk maddesini oluşturuyor.

«TİP'in kontrolündeki bir öğrenci klüpleri federasyonu», Fikir Klüpleri Federasyonu'nu anlatıyor 1950 yılları ortasında, Siyasal Bilgiler Fakültesi içinde kurulmuş ve ülke çapında sesini duyurmuş olan Fikir Klübü (*). 1960 yılından sonra diğer fakültelere yayılıyor. 1960 yıllarının

(*) Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdiğim zaman Fikir Klübü, ilk başarılı yılını geride bırakmıştı. Profesör Turhan Feyzioğlu, Doçent Aydın Yalçın, Doçent Muammer Aksoy, öğretim üyeleri olmalarına karşın, «ilerici» aydınlar olarak Fikir Klübü'nün içinde ve başlattığı panellerin başında yer alıyorlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

ortalarında, yüksek öğrenim gençliğinin demokrat ve kütlesel örgütü Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun yerini almaya başlıyor (*). Yön Hareketi ve bağlı olarak İç-TKP,

---

Panel'ler, Türkiye'ye, Fikir Kluibü ile geldi.

İlk genel başkanı, Maliye Teftiş Kurulu'nda çalışan Ertuğrul Baydar'dır; Ertuğrul daha sonra CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı oluyor. İkincisi, daha sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde profesör olan ve şimdi Paris'te yaşayan arkadaşım Taner Timur'dur; ben Taner'den sonraki ve üçüncü başkanıyım. Benim zamanımda Fakülte Dekanlığı, Fikir Klübü'ne tahammül edemedi ve fakülte içindeki yerini yıktırdı.

Yönetimde bulunduğum zaman, diğer fakültelerde de klüpler kurmayı denedik; başarılı olamadık. 27 Mayıs'tan sonra yayıldı ve önce FKF, daha sonra da Dev-Genç'e dönüştü.

FKF'nin kurucu genel başkanı Hüseyin Ergün'dü. Emek Dergisi'nin ce yazı işleri müdürlüğünü yapıyor. TİP yöneticisi olarak girdiği hapisten af ile çıktıktan sonra politikayı bırakıp; ticaretle uğraşıyor. Diğer başkanı Kudret Ulutürk, Danıştay'da görev yapıyor. İzzet Ararat, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünde personel işlerini yönetiyor ve Zülküf Şahin de avukatlık ve SHP içinde politikayla yaşamını sürdürüyor.

(*) Çok eski yıllardan kalma ve hep geri Milli Türk Talebe Birliği'nin yanında Türkiye Milli Talebe Federasyonu, daha az tutucu oldu. MTTB ve TMTF, eylem olarak, Hatay Mitingleri, Kıbrıs Türktür Mitingleri, Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyaları türünden Türk dış politikasının kütlesel hareketlerini düzenlemenin ötesinde bir görev bilmiyordu.

MTTB, fakültelerde yalnızca seçme üyeleri olan derneklerin birliği iken, TMTF, fakülte ve yüksek okul düzeyinde bütün öğrencilerin, tanım gereği, üye olduğu öğrenci cemiyetlerine dayanıyordu. Bu nedenle TMTF'nin «demokrat» çizgiye çekilmesi mümkün görüldü.

1950 yıllarının ortasında TMTF, demokrat çizgiye geçişin işaretlerini veriyordu. DP yönetimi buna şiddetle karşı koymak istedi. Öğrenci-polis çatışmaları, ilk kez, bu dönemde çıktı.

Ankara Üniversitesi Talebe Birliği'nde başkan, fakülteler arası rotasyonla seçildiği için, ben ancak ikinci başkan olabiliyordum. Bu çatışma içinde, daha sonra AP'de politika yapan başkanı iskat ederek, Ankara Üniversitesi Talebe Birliği'nin yönetimini ele geçirdim. İstanbul Üniversitesi, daha sonra, AP ve DP'den milletvekili olan Samet Güldoğan'ı destekliyordu ve gericilerin kalesi idi. Teknik Üniversite Talebe Birliği ile birleştik.

Levent Şahverdi Arşivi





Hürr

GÜNLÜK MUHAFIZ

Pazar

19

OLDU MU ? : T.M.T.F. de iki başkanın talip olduğu seçimlik sanda
Güldoğan oturtulmuş ve bazı uzucu hedefler olmuştur. Üstüste seçi
miler Mehmet Ra (soldan üçüncü) Samet Güldoğan (soldan dördün
Yalçın Koçak (orada sıralıdır), bu sahne esnasında ve sıkan mün
sonunda polis tarafından karakola götürülen bazı talebeler (Foto:
polislerle münakaşa ederlerken görülmektedirler.



OLDU MU ? : T.M.T.F.



Levent Şahverdi Arşivi

sosyalist devrim tezini savunanların etkisindeki FKF'nin, Fikir Klüpleri Federasyonu'nun, «milli cephe» dışında kalarak ve buna karşı çıkarak bölücülük yaptığını ileri sürüyor. Bir eylem programı çıkıyor: TİP'lilerin FKF'den uzaklaştırılması eylemi başlıyor. FKF, isim değiştiriyor ve Dev-Genç'e dönüşüyor.

Bir tarihsel beraberlik ve süreklilik var; bu nedenle, 1971 yılında, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, bir cıvıma işlemi yerine bir toplama yönetimini izliyor ve 1971 yılına kadar birbirinden ne ölçüde ayrı olurlarsa olsunlar, 12 Mart Günleri'nde FKF ile Dev-Genç'i aynı «iddianame» içine alıyor. İddianame, «1965 yılından itibaren teorik hazırlıklar tamamlanmış, 1968 yılında pratiğe geçme yolunda çalışmalar başlamıştır» diyor; bu değerlendirmeyi «Fikir Klüpleri Federasyonu» bölümüne başlarken yapıyor[14]. Yarbay İlhan Şenel ve diğer savcı arkadaşlarının bu periodizasyonunu yerinde buluyorum.

Bundan sonraki bölümün başlığı, «Türkiye'de İç Savaş» oluyor. 1968 yılından başlatabileceğimi düşünüyorum.

1968 yılına kadar, eldeki mevcut teori ile taşınamayacak ölçüde, bir basınç birikiyor ve biriktiriliyor. Sosyalist devrim tezi, barışçıl geçiş ile resmen parlamento seçimlerinde artan başarılarla iktidara işaret ediyor. Bir «sosya-

---

Kongre Başkanı olarak, TMTF'nin yönetimi, benim başkanlığımdaki demokratların eline geçti. DP iktidarı polis kullanmaktan çekinmedi. İki yaz kadar süren bu çatışmalar üniversite gençlik kütlesinin polisle tanışma ve çatışmasının ilk büyük olayları oldu. Türkiye'nin en önemli siyasal olayları arasında sayıldı: gazeteler her gün ve resimlerle birinci haber olarak izlediler.

28 Nisan İstanbul ve 29 Nisan Ankara Olayları için, genel prova yerine geçti. 28 Nisan ve 29 Nisan'ı, TMTF olayları içinden deneyim kazanmış öğrenciler düzenlediler ve birbirleriyle bağlantı içinde hareket ettiler.

Arşivimden, TMTF olayları resimlerinden, çok küçük bir bölümü, burada yayınlıyorum. Zamanın en etkin yayın organlarından, Orhan Birgit, Emil Galip Sandalcı, Sadun Tanju ve dikerleri tarafından çıkarılan KİM Dergisi'nin kapağını, Türkiye Üzerine Tezler'in üçüncü kitabının arka kapağına koyuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

FKF'den Dev-Genç'e: Merkez Komiteleri

FKF Son MK	Dev-Genç Birinci MK	Dev-Genç İkinci MK
Yusuf Küpeli	Atila Sarp	Ertuğrul Kürkçü
Mehmet Demir	İrfan Uçar	Sinan Kâzım Özdoğru
Çetin Özkaraz	Aktan İnce	Zafer Kutlu
Münir Aktolga	Gün Zileli	Oğuzhan Müftüoğlu
Çağatay Anadol	Ergun Aydınoğlu	Şaban İba
Tunçer Eşsizhan	Ahmet Bozkurt	Hüseyin Yavuz
Mustafa Ulusay	Tuncay Çelen	Cemal Selmanpakoğlu
Süleyman Coşkun	Ömer Ö. Turgut	Levent Eren
	Oral Çalışlar	Fevzi Bal
	Oktay Etiman	
	Nurettin Öztürk	
	Ruhi Koç	
	Hüseyin Onur	

Yarbay İlhan Şenel ve diğerleri. FKF. Dev. Genç... İddianamesi. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı. Ankara, 1971, çoğaltma, s. 153.

Levent Şahverdi Arşivi



Levent Şahverdi Arşivi

kist iktidarı var; sıcaklığı ne ölçüde artırırsa artırsın zaman içinde çok uzağa düştüğü için, birikmiş umut ve enerjiye denk düşmüyor. Milli demokratik devrim savı ise, sözde sosyalist iktidarı gündemden çıkarmamakla birlikte, sosyalist devrimi gündemlerinin birinci maddesi yapanların varlığına bile tahammül edemiyor.

Sosyalist devrim tezinin resmi açılımının, bu açılımda Mehmet Ali Aybar ile Behice Boran arasındaki kıl payı bile bir ayrılık yok, barışçıl geçiş ve parlamento seçimlerini temel alması nedeniyle iktidarın uzun yılların arkasına sarkıtmasına ve milli demokratik devrim savının da, giderek, en büyük şiddetli, sosyalist devrim tezini savunanlara uygulamasına karşın, mevcut rejimi korumak isteyenlerle koruma durumunda olanlar, bu ikisi arasında kıl payı bile fark görmüyorlar; her ikisini de aynı sepete ve sonra da aynı hücreye koyuyorlar.

Bunu pratik olduğu kadar da teorik bir yaklaşım sayıyorum: Tekelci aşamada kapitalizmin demokrasi'yi reddettiği ve Batı Avrupa dışı ülkelerde, gücünün yettiği zaman, ortadan kaldırılabildiğini gösteriyor. Kapitalizmin demokratik sınırlarının ve demokrasinin, kapitalist programının yeniden incelenmesi gereğini ortaya çıkarıyor. Demokrasiyi tümden reddederek yaşayabilen bir kapitalizmin varlığında, on sekizinci yüz yılın burjuva devrimler çağında bile kapitalizm ile demokrasi arasındaki paralelin her zaman bire bir bir ilişki olup olmadığının araştırılmasını, bir sorun olarak, gündem maddesi yapıyor. Rejimi koruyanlar ve korumak durumunda olanlar, artık, verilen demokrasi'nin ötesinde bir program için mücadele etme ile sosyalizm için mücadeleyi özdeşleştirmekten geri kalmıyor, aynı sayıyor.

Kanıtlanmamış isteklere dayalı, niyeti belirtmekle yetinen, nesnel olmaktan uzak, öznel bir hukuk anlayışı, böyle bir bakışın, zorunlu sonucu oluyor (*). Yaygınlaştırılmasına çalışılıyor.

(*) Yasallık karinesinin yerini yasal olmama karinesi alıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

FKF-Dev-Genç İddianamesi, MDD ile SD arasındaki mesafenin kıl payı olduğuna inanan bir bakış açısını yansıtıyor. Aktarıyorum: «Yukarıdan beri zikrolunan yazıların ışığı altında milli demokratik devrimin, sosyalist devrimin ilk aşaması bulunduğu, Marksist - Leninistlere göre milli demokratik devrim gerçekleştirilmeden önce sosyalist devrimin gerçekleştilmesinin düşünülemeyeceği, bu devrimin sosyalizme geçiş için gerekli ortamı hazırladığı, bu devrim aşamasının her yönden bağımsızlığı hedef olarak antiemperyalist, antifeodal mücadeleyi kapsadığı, amacının dış ve iç sömürüden, feodal kalıntılardan arınmış Türkiye yaratmak ve her sınıf ve zümreden meydana gelen halk iktidarını gerçekleştirmek olduğu, milli demokratik devrim mücadelesinin işçi sınıfının öncülüğünde bütün anti-emperyalist, millici sınıf ve tabakalar ile yürütüleceği, bu mücadelenin Amerikan emperyalizmine, onun yerli işbirlikçilerine ve feodal mütegallibeye karşı verildiği, komünist partilerinin, toplumların kapitalist dönemden sosyalizme geçişinde uyguladıkları bir strateji, kat edilmesi zorunlu bir aşama olduğu, milli demokratik devrim ile varılması istenen nihai amacın sosyalist devrimin tahakkuk ettirilmesi sonucuna varılmaktadır»[15]. Görülüyor; Lenin'in İki Taktik'in dünyada tek de olsa bir sosyalist iktidardan önce yazılmış olmasıyla, sosyalist devletlerin var olduğu bir dünyada okunması, önemli farklılıklara yol açabiliyor. Sosyalizmin bir gerçeklik olduğu bir dünyada, iki taktik arasındaki kesintisizlik savı, kapitalist düzeni korumak isteyenlerle korumakla görevli olanlar için, iki taktiğin tek taktik olarak algılanması sonucunu doğuruyor.

Cepheye bakış da, bu görüşün kesintisiz devamı olarak ortaya çıkıyor. 12 Eylül Dönemi, TİP İddianamesi'nden, teknik açıdan son derece özensiz olarak hazırlanmış bir belge olduğunu yazmam gerekiyor, aktarıyorum: «Cepheye katılanlar kim olursa olsun Cephe'nin idaresini elden kaçırmamaya dikkat ederler. Cephe taktiği, komünistlere, kendilerinden olmayan geniş kitleleri ve büyük kuruluşları, maksatlarına alet etmek fırsatını verir»[16]. Mevcut rejimi korumak isteyenlerle korumakla görevli olanlar, cep-

Levent Şahverdi Arşivi

ne'yi, buradaki çözümlemelerden tümden ayrı olarak, geride kalmış işlerin yapılması için bir yol olarak değil, çok daha ileri tarihlerin işlevlerini yerine getirmenin yöntemi sayıyorlar. Bu sayımda, en küçük bir ikircikli davranıştan ısrarla uzak kalıyorlar.

Bu ısrar ile uyumlu olarak da, FKF - Dev-Genç İddianamesi, Fikir Klüpleri Federasyonu'nun tüzüğünde yazılı amaçları, yalnızca, «derneğin kanunen muteber olabilmesi için gösterilen» amaçlar sayıyor ve pek itibar etmiyor. İtibar edilmeyen FKF amaçlarını aktarmak gereğini duyuyorum: «Fikir Klüpleri Federasyonu, bilimsel düşünme ve davranma yeteneğine ulaşmış yüksek öğrenim gençlerinin aralarındaki dayanışmaya, karşılıklı eğitime, iş ve eylem birliğine dayanan örgüttür. Gençlik, yurt ve dünya olaylarını bir bütün olarak ele alır. Gençlerin mutluluğunu, insanın kendini yetiştirebileceği olanakların var olduğu bir düzende görür. Bu ileri düzene ulaşabilmek için gençlere ödev düştüğü kanısındadır. Gençlerin ödevlerini yerine getirebilecek olgunluğa erişmesi, bilinçlenmesi, eşgüdümlü ve örgütlü eylemlere girişerek yurda ve dünyaya yön verebilmesini amaçlar. Amacına varmak için, toplantılar, yarışmalar düzenler, Sergiler açar. Yasalarca yasaklanmayan her türlü eğitim ve sanat çalışmaları yapar». Bu amaçların, 1960 yıllarının ikinci yarısında, hızla birikken basınç ile birlikte, hızla aşıldığına işaret edilmesi gerekiyor.

Fikir Klüpleri Federasyonu'nun 7 Temmuz 1968 - 4 Ocak 1969 dönemini kapsayan faaliyet raporu, bu aşılmanın, kanıtı olarak ortada duruyor. Faaliyet raporunda, dünya, şöyle görülüyor: «Emperyalizmin kanını, iliğini emdiği topraklardan sosyalizm boy vermiş yükseliyor. Artık sosyalist düzenin gücü ve kudreti gittikce artmakta ve uluslararası etkisi günden güne büyümektedir». Aynı rapor, yurt'a bakınca da şunları görüyor: «Türkiye'nin bağımlı durumdan kurtulması emperyalizmin bütün unsurları ile ülkemizden def olup gitmesine bağlıdır. Batı modeli demokrasi, emekçi yığınların uyanışını engellecek ve halkı sömürmek için egemen sınıfların ellerinde bir oyun-

Levent Şahverdi Arşivi

Milli Demokratik Cephe :

Dev-Genç Sloganları

1 — *Cici demokrasiye paydos.*
2 — *Devrimciler elele milli cephede.*
3 — *Fabrika işçinin - Toprak köylünün.*
4 — *Gerici parlamenterizme hayır.*
5 — *Hak sahibinin eliyle alınır.*
6 — *İşçi-Köylü-Gençlik-Ordu elele.*
7 — *İşçiler birleşiniz.*
8 — *Kahrolsun Amerikan emperyalizmi ve yerli işbirlikçileri.*
9 — *Kahrolsun halkımıza zulüm eden toprak ağaları.*
10 — *Milli Ordu.*
11 — *Milli sanayi.*
12 — *Milli iktidar.*
13 — *Nato'ya hayır.*
14 — *Ne Amerika, ne Rusya tam bağımsız Türkiye.*
15 — *Parlamento dışı muhalefet.*
16 — *Tam bağımsız ve gerçekten Demokratik Türkiye.*
17 — *Toprak işliyenin, su kullananın.*
18 — *Yaşasın Halk savaşı.*
19 — *Yaşasın işçi ve emekçilerin devrimci iktidarı.*
20 — *Yaşasın Dünya halklarının zaferi.*
21 — *Yaşasın işçi sınıfının devrimci mücadelesi.*

. . . . . .

Yarbay İlhan Şenel, Binbaşı Mustafa Akın, Yüzbaşı Beti Tuğ, Yüzbaşı Gün Soysal, Yüzbaşı Ali Hüner, Yüzbaşı Muhteşem Savaşcın, FKF - Dev-Genç... İddianamesi, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1971, çoğaltma, s. 134 - 135.

Levent Şahverdi Arşivi

yaşasın Türkiye Halklarının devrimci mücadelesi.
22 — Yaşasın halk savaşının zaferi.
23 — Yaşasın ezilen halkımızın emperyalizme karşı vereceği savaş.
24 — Bağımsız Türkiye'yi kuracağız.
25 — Yaşasın işçi - köylü - asker ve gençliğin devrimci dayanışması.
26 — Kahrolsun petrol sahalarını kapatan yabancı petrol şirketleri.
27 — Yaşasın Amerikan emperyalizmine ve yerli ortaklarına karşı savaşan tüm Türkiye halkı.
28 — Ya bağımsızlık, ya ölüm.
29 — Yaşasın bağımsızlık ve demokrasi savaşçıları.
30 — Halkın mücadelesine devrimci gençlerle birlikte katılalım.
31 -- Kahrolsun katil Amerikan filosu.
32 — 6 ncı filo defol. 6 ncı filoya karşı diren.
33 — Yaşasın emperyalizme karşı dövüşen dünya halkları.
34 — Yaşasın işçilerin devrimci eylemleri.
35 — Dünya halkları güzelim bir dünya kuracaklardır.
36 — Yaşasın ikinci milli kurtuluş savaşımız.
37 — Devrimci kavgada saf tutalım.
38 — İşsizlige ve pahalılığa karşı birleş.
39 — İşçi köylü elele milli cephede.
40 — Devrimciler ölür, devrimler yaşar.
41 — Devrimciler ölür, silâhı beraber gömülmez.
42 — Birleşelim zalimlerin zulüm kanunlarını yere çalalım.
43 — Milli demokratik devrim mücadelesini güçlendirelim.

Levent Şahverdi Arşivi

coktır. Bu düzenin değişmesi, işçi sınıfının ve ezilen halk tabakalarının bilinçlenip örgütlenmesi ve iktidara sahip çıkması ile mümkündür. TİP, emekçi halk yığınlarının gerçek sesi ve bir cik ümit kaynağı olup ümit verici gelişmeler kaydetmiş, sosyalist hareket emekçi halk yığınlarının bağrında kök salıp kök vermeye başlamıştır»[14]. FKF, bu rapor dönemine kadar, tümüyle Türkiye İşçi Partisi'nin etki ve kontrolunda gelişiyor ve çalışıyor.

O kadar öyle ki, FKF, yalnızca TİP çizgisini savunmakla kalmıyor, TİP içinde başlamış çatışmada da bir tarafı tutuyor. Anı rapor, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın «hürriyetçi sosyalizm, güler yüzlü sosyalizm, tarih hürriyet kavgalarından ibarettir, sosyalist ülkelerin maskelerini düşüreceğiz» türünden sözlerini[15] bilimsel sosyalizmin evrensel ilkeleriyle bağdaşmaz sayıyor ve eleştiriyor. Böyleco, İşçi Partisi'ni, daha çok alevi donlu bir köylü hareketiyle bir demokrat parti hareketine dönüştürmek isteyen Aybar'a karşı parti içi muhalefete destek çıkıyor. «FKF, sosyolist gençlik örgütü olarak örgütü yayma, güçlendirme, diğer örgütleri etki altına alma, eğitim, bilim, yayın ve eylem olarak bir takım faaliyetlerde bulunmuştur» derken FKF'nin bir «sosyalist gençlik örgütü» olduğunu ilân ediyor, ileri sürüyor. Belki de farkında olmadan, kısa bir sure sonra FKF'den tasfiye edilecek olan TİP'liler, kurmak zorunda kalacakları örgütün adını da, sosyalist gençlik örgütü, açıklamış oluyorlar. Aynı rapor, yapılan eylemleri, Altıncı Filo'yu Protesto Yürüyüşleri'ni sayıyor ve tüm toplantılarda, «sosyalist Türkiye» ve «emekçi Türkiye» sogonlarının atıldığını belirtiyor.

Ayrılık tamdır ve sloganlar savaşı başlıyor.

Bu raporun okunduğu FKF Genel Kurulu, Türkiye İşçi Partisi'nin etkinliği kaybettiği toplantı oluyor. Yönetimi MDD çizgisi alıyor. Talat Aydemir'in 21 Mayıs girişimine katıldığı için tutuklanan Harp Okulu'ndan uzaklaştırılan, ODTÜ ile Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kısa süreler okuduktan sonra Castro ve Che Guevera'yı incelemek için Paris'e gidip gelen, İşçi Partisi'ne ve Fikir Klübüne giren, Yusuf Küpeli başkan oluyor. Küpeli, daha sonraki

Levent Şahverdi Arşivi

bir mektubunda, iddianame'den aktarıyorum, FKF yönetimine gelmelerini, Doğu Perincek'in yönetimi alması olarak niteliyor.

Küpeli başkanlığındaki yeni yönetim, FKF'nin amaçlarını yeniden tanımlıyor ve şöyle ifade ediyor: «FKF, bilimsel sosyalizmi kendisine eylem klavuzu edinmiş gençlerin örgütüdür. Sosyalist gençliğin örgütü olarak FKF, bilimsel sosyalizmin Türkiye gibi yarı bağımlı, yarı feodal ülkeler için öngördüğü, emperyalizmin ve onun yerli işbirlikçilerine karşı, bağımsızlık ve demokrasi yolunda mücadeleyi görev bilmiştir». Çok açık görülüyor: herhangi bir geçiş dönemine gerek olmadan, FKF, SD vokabülerini bırakıp MDD sözlüğünü kullanmaya başlıyor.

Artık gençliğin sloganı «sosyalist Türkiye» değil, «bağımsız Türkiye» oluyor. «Bağımsız Türkiye» ayrıca, FKF tarafından çıkarılan yayın organına da isim yapılıyor.

1969 yılı, «Fikir Klüpleri» adının, yaşanan günlerin şiddetli coşkusunu yansıtmayışına da tanık oluyor: Ekim 1969 tarihinde yapılan yeni bir genel kurul sonucunda, FKF, adını Devrimci Gençlik Federasyonu, kısaca Dev-Genç olarak, değiştiriyor. Milli demokratik devrim programı, Dev-Genç'in resmi belgelerine de giriyor.

Fikir Klüpleri Federasyonu'nu, FKF, Devrimci Gençlik Federasyonu, DGF olarak değiştiren ve 1969 yılı Ekim ayının başında yapılan genel kurul, Türkiye İşçi Partisi içinde FKF'den tüm umutları kesme biçiminde bir değerlendirmeye yol açıyor. Tip içinde henüz iktidara gelmemiş olan Emek Muhalefeti'nin yayın organı Emek Dergisi'nde, bu değişme, «Küçük Burjuvazinin Gençlik Örgütü: DGF» başlıklı bir yazıda ele alınıyor. Şöyle bitiyor: «FKF sosyalist öz ve niteliğini, milli demokratik devrim tezi doğrultusunda yitirerek, bir küçük burjuva gençlik örgütü olan DGF'yi doğurdu. Sosyalistlerin FKF yahut DGF içinde mücadele etmelerinin anlamı yoktu. Çünkü, gençliğin doğal ideolojisinin temsilcisi olan bir gençlik örgütüne yeniden sosyalist öz ve nitelik kazandırılamazdı»[19]. Bu, sosyalist devrim çizgisinin savunanların Dev-Genç'i boşaltması anlamına geliyor. Yazının sonu, bunu, saklamıyor:

Levent Şahverdi Arşivi

«Gençlik hareketlerini sosyalist örgütlenme mihveri etrafında dönendirmek için, sosyalist gençler yeniden örgütleneceklerdir». Yeni bir örgütün haberi veriliyor.

Çok geçmeden Sosyalist Gençlik Orgütü, SGÖ, Nihat Akseymen'in liderliğinde kuruluyor ve Emek Dergisi'nde SGÖ Genel Sekreteri Akseymen, uzunca bir inceleme ile kuruluşun ideolojik gerekçelerini açıklıyor. Yeni örgütün Genel Sekreteri, incelemesinde FKF'nun neden kaybedildiğini açıklamak gereğini duyuyor ve şunları yazıyor: «Küçük burjuva kökenli öğrencilerin gerekli sosyalist bilim ve ahlâk ile silâhlandırılmaları çalışmaları gereğince başarılamayınca, Türkiye sosyalist hareketinin içine girdiği buhrandan da yararlanan MDD sapması, üniversiteli gençliğin bu küçük-burjuva özelliklerinden yararlanarak örgütü bilimsel sosyalist çizginin dışına çekti»[2]. Milli demokratik devrim savını bir sapma olarak nitelendiren Akseymen, önce, FKF çalışmalarında eksiklik buluyor. Sonra «ana örgüt» sorunlarını ön plana getiriyor. Aybar'a karşı sürdürülen mücadele, Aybar'ı bir günah keçisi haline getirerek, ortak sorumlulukları Mehmet Ali Aybar'a yükleme kolaylığını da getiriyor. TİP'te «kişiye tapma yaygındı» diyor ve devam ediyor: «Yani ideolojik olarak küçük - burjuva sosyalizmine, popülizme ve bilgi olarak da, kulaktan edinme şeylere sahiptiler. Partinin geçirdiği sert buhranda, Aybar oportünizminin su yüzüne çıkması, tutunamadılar. MDD görüşü bunlar için can kurtaran yerine geçti ve o tarafa uzun süren bir akış oldu. Bu küçük - burjuvanın en büyük özelliği olan bir uçtan bir uca savrulmasıdır». SGÖ Genel Sekreteri, MDD çizgisine çok büyük bir kayma olduğunu, «uzun süren bir akış» ile anlatmaya veya anlatmamaya çalışıyor. «Önümüzdeki aşama milli demokratik devrim değil, sosyalist devrimdir» diyor ve milli demokratik devrimi savunan Dev-Genç'in bu sakatlıkla yüklü olduğunu ileri sürüyor.

Sosyalist Gençlik Örgütü kuruluncaya kadar yalnız FKF değil, Türkiye İşçi Partisi içinde de çok büyük ve çok hızlı bir kanama, kanamayla birlikte kan kaybı görülüyor. TİP üye ve sempatizanları, nerede ise akın akın MDD çiz-

Levent Şahverdi Arşivi

gisini program yapmış olan Mihri Belli'nin İç-TKP'ne kayıyorlar. Daha sonra TİP'te kalan bir avuç SD Tezi savunucusunun değerlendirmesiyle, «akşam TİP'li yatan, sabah MDD'ci oluyor». Kalanlar, birbirine güven duyamaz hale geliyorlar.

Fakat 1970 yılı başında kanama durmaya yüz tutuyor: TİPliler, DGF'yi boşaltırken MDD'ciler de TİP'i boşaltmış oluyorlar. 1970 yılı başlarında İç-TKP'nin bir kütlesel gençlik gücü ile önemli bir aydın dayanağının olduğunu söyleyebilecek durumdayım. Böyle bir ortamda SGÖ kuruluşu, TİP için yeni bir umut ve canlılık kaynağı oluyor.

Doğrusu o zamanlar, ne yazık, bu mirasın büyük payını İç-TKP'nin oldığını gören Dış-TKP'nin de, bir pay alabilmek için, harekete geçmiş olduğu bilinmiyor. «Küçük burjuvazinin en büyük özelliği bir uçtan bir uca savrulmasıdır» diyen SGÖ Genel Sekreteri, 12 Mart'tan çok kısa bir zaman önce, ODTÜ'de öğrenci olan karısını da alarak ortadan kayboluveriyor; Londra'dan çıkıyor (*). Nihat Akseymen, kurucusu olduğu SGÖ ile doğru yolda bulduğu TİP'i terkederek, Sosyolist Devrim'i Türkiye topraklarında bırakıyor. MDD çizgisini savunan TKP'ne katılmak üzere dışarıya çıkıyor. Muhtemelen FKF'nin İstanbul Sekreteri ve yine TİP'li Veysi Sarısözen ve diğerleriyle birlikte Dış-TKP'nin ilk bölük transferlerini oluşturuyorlar.

(*) «TKP, İngiltere'de 1971 yılında Veli Dursun ve R. Yorükoğlu takma adını kullanan Nihat Akseymen tarafından kurulmuştur».

«Özellikle 1979 yılı sonlarına doğru İşçinin Sesi grubunun ve bu grubun lideri Nihat Akseymen'in Türkiye'de devrimci durumun var olduğunu ileri sürmesi ve silâhlı mücadeleye cevaz verir beyanlarda bulunmasının, İsmail Bilen Grubu, yani TKP Merkez yönetimiyle ihtilâfa düşmesine yol açtığı ve bu gelişmenin TKP'den ihraç edilme noktasına kadar uzandığı bir vakıadır».

TKP Türkiye Komünist Partisi, TKP İşçinin Sesi, TKP Devrimci Kanat, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 90.

İşçinin Sesi, MDD çizgisinden uzaklaşıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Parantez açmam gerekiyor: iki büyük «cephe» projesini çözümlemeye çalışıyorum. İkincisi, «ulusal demokratik cephe» adını alıyor ve DİSK tarafından ortaya atılıyor. 1970 yıllarının ortasında ortaya atılan bu projenin sonunda, DİSK, parçalanmış ve güçsüzleşmiş bir sendikal örgüt durumuna düşüyor. UDC projesi, bu projeyi gerçekleştirmek üzere baş rolü olan DİSK cephesini dağıtıyor.

MDD projesi ise TİP'nin dağılmasına yol açıyor. Milli demokratik cephe projesi, Türkiye siyasal tarihinin bu en önemli siyasal örgütlenmelerinden birisinin etkin yaşamını sona erdiriyor.

Paranteze devam ediyorum: Her iki «cephe» projesi de bir askeri müdahale ile sona eriyor. «Cephe» projeleri ile askeri yönetimler arasında bir neden-sonuç bağlantısı kurmuyorum; ancak «cephe» projelerine canlılık veren dinamikler aynı zamanda, askeri yönetimlere de hazırlık ve gerekçe yerine geçiyor. 12 Eylül, DİSK'in çalışmasını durduruyor. Bu durdurmanın aynı zamanda DİSK'in çalışmaz duruma yaklaştığı gerçeğini de örttüğünü düşünüyorum. 12 Mart döneminde TİP, kapatılıyor. Fakat bu kapatmadan önce TİP'in mücadele gücünü yitirdiğini görüyorum.

Parantezi sürdürüyorum. Türkiye topraklarına ciddi marksist tohumların MDD-SD tartışması döneminde atıldığını, Türkiye'nin düşünme kapılarını Leninizme, yine bu çatışma sırasında açtığına inanıyorum. TİP, bu tartışmalar ve çatışmalar içinde, marksist bir parti kişiliği kazanmaya başlıyor (*); ancak, bu, bir yorgunluk ve mücadele gücünün azalmasıyla birlikte geliyor (**). Bunu, yakın za-

---

(*) Amblemine «köylüye toprak» sözünü duyuran TİP, bu tartışmalar içinde, programında baş köşeyi tutan toprak reformunun, marksist anlamda sosyalist değil, bir demokrat önlem olduğunu öğrenivermiş. MDD karşıtlığı içinde, nerede ise, toprak reformunu reddeden bir politikayı benimserken, Lenin'in yazıları imdadına yetişti. Toprak reformu, SD içinde önem sırasını kaybetti, fakat, yine de yerini koruyabildi.

(**) Görüş çizgimi hiç değiştirmedim. İkinci TİP'in durup dururken benimle ihtilâf çıkarmasını, SD çizgisinden uzaklaşa-

Levent Şahverdi Arşivi

man gelişmelerinin ortaya çıkardığı bir paradoks saymak gerekiyor.

Parantezi kapatıyorum. Bu dönemi, bir de 12 Eylül Dönemi'nin bakış açısından, «anlatmak» gereğini duyuyorum. Dev-Yol ana iddianamesi, örgütün gelişimini çizerken şunları yazıyor: «1960'lı yıllarda Dev-Genç adı ile teşkil edilmiş olan Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu, milli demokratik devrim stratejisini benimsemiş ve yöneticileri, bu stratejinin uygulanması içinde olduklarını çeşitli vesilelerle beyan etmişlerdir»[1]. Böyle başlıyor ve Dev-Genç'in, ideolojik planda, bir anti-TİP örgüt olarak ortaya çıktığını öne sürüyor. «1965 yılı sonlarında çeşitli Fikir Kulüpleri'nin birleşmesiyle kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun, yayın organları ve düzenlediği toplantılarla ideolojik mücadele hudutları içinde kaldığı ve pasifist ve oportünist olan o zamanki Türkiye İşçi Partisi'nin yörüngesinde olduğu iddiasıyla eleştirilere» uğradığı belirtiliyor.

---

bilme eğilimlerine dayanıyorum. Programdaki SD çizgisini, 1977 yılında bir «cephe» yerine seçime girme kararını, benim omuzlarıma koyma, isteklerini biliyorum. Hiç bir itirazım yok; program, herkesten daha çok benim izlemi taşıyor. Programa yalnızca «barışçıl geçiş» ile ilgili açıklamalar koymamaya karar vermiştik; sonradan ekleniyor.

Bütün bunları şunun için yazıyorum: İkinci TİP'nde benim rolüm önemlidir. Ancak «biz» İkinci TİP'ni önemli bir kuruluş haline getiremedik. Buna karşın, birinci TİP'te benim rolüm önemsizdir; sonuna doğru artıyor ve 12 Mart Muhtırası'ndan sonra önem kazanıyor. Fakat artık TİP önemini yitiriyor. Bu nedenle birinci TİP'nde benim rolüm ihmal edilebilir. Yalnız birinci TİP ihmal edilemez; edilemiyor.

Özetliyorum.

İkinci TİP'nde benim rolüm önemlidir. İkinci TİP hiç önemli değildir.

Birinci TİP'nde benim rolüm önemli değildir. Birinci TİP çok önemlidir.

İkinci TİP'ni tarihten çıkarabilirsiniz. Birinci TİP'ni tarihten çıkaramazsınız.

Bireysel önem, kişisel değildir.

Kişisel önem, toplumsaldır.

Levent Şahverdi Arşivi

İddianame'de yer alıyor: «Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun demokratik devrim odımını hiç bir zaman maksistleninis: temellere oturtarak savunmadığı, kendiliğinden gelen işçi, köylü, gençlik hareketleri ve giderek keskinleşen sınıf mücadelesi karşısında Türkiye İşçi Partisi oportünizmin iflâs ettiği belirtilmiştir». 12 Eylül Dönemi iddianamesi, 1969 yılı Ocak başında yapılan genel kurulda, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun MDD çizgisinin eline geçtiğini tekrarlıyor. Bu çizgide, bu tarihte, bir iç-TKP lideri olarak nitelediğim Mihri Belli ile Belli'yle çok yakın işbirliği içinde olan Doğu Perinçek ön planda görünüyor. FKF'nin, TİP etkisinden alınarak, MDD çizgisine geçirilmesi, kişi düzeyinde, Mihri Belli ile Doğu Perinçek'in kontrolüne geçmesi anlamına geliyor.

Tarih, bu kontrolun, çok kısa sürdüğünü gösteriyor. Bunda, İç-TKP'nin hızla güçlenmesinde, o güne dek Kemalizm'in hâlâ en güçlü ideolojisi olmasının, Türk aydınının bir türlü kurtulamadığı sürü kompleksinin ve ayrıca, İç-TKP'ni iktidara yakın görerek koyver hesapları yapanların kayışının, etkileri var. THKP - C Devrimci Yol ona iddianamesi, şu bilgileri veriyor: «17 Ekim 1970 tarihinde yapılan Dev-Genç Kurultayı'nda başkanlığa Ertuğrul Kürkçü seçilmiş ve bu Kurultay ile Mahir Çayan ve arkadaşları Dev-Genç'e tamamen hakim olmuşlardır». İddianame, bu bilgilerle yetinmeyerek, «Mahir Çayan, Ertuğrul Kürkçü, Yusuf Küpeli, Ramazan Münir Aktolga ve Kâzım Özüdoğru tarafından Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi fiilen kurulmuştur» sözleriyle, DGF'nin bu genel kurulunu aynı zamanda yeni ve illegal bir partinin kuruluş toplantısı olarak gösteriyor(*). Böylece, Türkiye Komünist Partisi'nden ayrı olarak, ikinci illegal siyasal örgütlenme ortaya çıkmış bulunuyor.

«Cephe» savı gücünü koruyor; yeni kurulan bir siyasal örgüt, THKP adına «Cephe» sözcüğünü eklemek gereğini duyuyor. THKP, milli demokratik devrim çizgisini benimseyerek kuruluyor (*). Bunu sürdürüyor.

(*) «Evet, Mustafa Kemal sosyalist değildi, bizler ise sos-

Levent Şahverdi Arşivi

Oyle görünüyor, bu tür bir yeni parti kuruluşuna kadar, SD eğilimlerini yalnızca FKF içinde etkisiz hale getirmek yetmiyor; aynı biçimde, İşçi Partisi içinde tümden ortadan kaldırmak çok önemli oluyor. Bunu, bugün ancak, 1961 - 1971 döneminde Türkiye İşçi Partisi'nin bir sosyalist parti olarak kendisini kabul ettirmiş olmasına bağlıyorum. Özellikle ilerici gençlik, parti olarak, boşuna bir örgütü düşünemiyor ve kesinlikle TİP'ni «almak» zorunluluğunu duyuyor (*). Türkiye İşçi Partisi ve yöneticilerine hiç bir zaman hak etmedikleri, haksız ve yoğun bir şiddeti uygulamaktan geri kalmıyorlar.

Mahir Çayan, Toplu Yazılar bıraktığı için, bu şiddet uygulamasının bir bölümünü aktarmak olanağı doğuyor. TİP içindeki Emek Muhalefeti'nin Behice Boran ile birlikte önde gelen ismi Profesör Sadun Aren, çeşitli ilçeleri gezerek, muhalefetin nedenlerini anlatmaya çalışıyor. Emek Dergisi bu gezilere yer veriyor[2]. Sadun Aren, Şaban Erik, Behice Boran ile Fatma Hikmet İşmen'in gezi-

---

yalıstız. Ve biz sosyalistler şartlar ne olursa olsun, O'nun başlattığı Anadolu İhtilâli'ni (Milli Demokratik Devrim'i) sonuna kadar götürmeye kararlıyız»..

«Kemalizm, emperyalist boyunduruk altında olan yarı-sömürge ülkelerin devrimci - milliyetçilerin bir kurtuluş bayrağıdır».

«Kemalizm soldur, Milli Kurtuluşculuktur, emperyalizme karşı bu zümrenin isyan bayrağıdır.»

«Demokratik devrim, çok kısa deyişle, feodal boyunduruğun parçalanması, bu baskı altında olan geniş halk kitlelerinin özgür vatandaşlar' topluluğuna dönüşmesi demektir. Demokratik devrim, uluslama devrimidir».

«Milli demokratik devrim, anti-kapitalist bir devrim değildir»

«Her şeyden önce MDD, özünde bir köylü devrimidir».

Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi Dava Savunması, İstanbul, 1978, s. 117 - 125 - 129 - 136-138.

(*) Kepler, dünyanın güneş çevresinde dönüşünün yasalarını bulabilmek için, on bir yıl daire varsayımı ile çalışıyor. Kilpsi hiç aklına getiremiyor. Çünkü «daire», o zamanlar hem bir estetik ve hem de bir ideolojik ağırlığa sahip bulunuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

leriyle ilgili bu kısa haberde şu görüşler ön plana çıkarılıyor: «Görüşmelerde, parti içindeki son ayrılığın seçimlerde arkadaşlan çalışmaktan alıkoymaması, seçimlerin sosyalizmi halk yığınlarına götürmek için büyük fırsat olduğu, bütün sosyalistlerin bu fırsatı değerlendirmek için olanca güçleriyle çalışmalan gerektiği anlatılmış ve bu konuda bütün partili arkadaşlara şevkle çalışmak görevinin düştüğü söylenmiştir. Oy almaktan çok daha önemli olarak, sosyalist bilincin arttırılması ve örgütlenmenin sağlanması için seçimlerin fırsat olduğu ve seçimlere özellikle bu yönlerden değerlendirmek gerektiği de üzerinde durulan noktalardan olmuştur». Sadun Aren'in bunları, Senatör Fatma Işmen'le birlikte, Zonguldak'ta ve Ereğli'de söylediği anlaşılıyor.

Siyasal Bilgiler Fakültesi profesörü ve TİP Milletvekili Sadun Aren'in bu gezilerini, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi ve TİP üyesi Mahir Çayan'ın, beğenmediği anlaşılıyor; aynı yerlerde hocasını izliyor ve «Aren Oportünizminin Niteliği» başlıklı yazısını yayınlıyor[24]. Mahir, bu incelemesinde, oportünizmi ele alıyor ve Türkiye'de nasıl ortaya çıktığını çözümlemeye çalışıyor. Oportünizm, Mahir Çayan'a göre, Türkiye'de şöyle ortaya çıkıyor: «Bizim gibi milli demokratik devrim aşaması içinde bulunan yarı sömürge ve yarı feodal bir ülkede ise oportünizm ya 'devrim düz bir hat izlemek zorundadır' diyerek yanına alabileceği güçleri karşıya iter, temel çelişki - tali çelişki ayrımını gözden uzak tutar veya tali çelişkiyi temel çelişki kabul eder. İşçi sınıfı ile çelişki olan tüm sınıf ve tabakalara karşı, bir kör döğüşüne kalkar»[25]. Bu dönemin tartışma yazınında çelişkileri önem ve ağırlıklarına göre ayırmak, sıralamak ve sınıflamak önemli bir yer tutuyor.

Bilim sınıflara ayırmakla başlıyor. Eğilimlerin ağırlıklarını tartma ile sürüyor.

Mahir Çayan, Türkiye İşçi Partisi'nin üzerine bir giysi olarak kesmek istediği opörtünizm çözümlemesine devam ediyor. «Ya da belli bir süre için bile olsa, işçi sınıfına politik bilinç verme örgütlendirme sorunlarını ihmal eder, gereken gayreti göstermez veya geçici güçlüklerin yanlış

Levent Şahverdi Arşivi

bir analiziyle, korku ve saire nedeni ile karşı-devrim saflarını olduğundan güçlü, kendi güçlerini olduğundan zayıf değerlendirerek milli kurtuluş mücadelesinde pasif kalır veyahut milli kurtuluş mücadelesinde millici sınıflara olan tali çelişkisini unutarak onları denetim altında tutmaz». Birincisinde politikayı bilememek ve ikincisinde de gerekli yürekten yoksun olmak anlatılmak isteniyor.

Sadun Bey'in Ereğli ilçe örgütünde neler anlattığı, Emek Dergisi'nde yer almıyor. Mahir Çayan'ın Türk Solu Dergisi'ndeki yazısında ise yer alıyor. Mahir Çayan'ın yazdıklarına göre, Profesör Aren şunları söylüyor: «Biz proleteryanın öncülüğünde sosyalist devrimi savunuyoruz. Onlar ise küçük burjuva reformistleri olan asker ve sivil bürokrasinin öncülüğünde demokratik devrimi savunuyorlar». Ayrıca Sadun Bey, «Türkiye'de demokratik devrim geniş ölçüde tamamlanmıştır» diyor. «Bu nedenle önümüzdeki aşama sosyalist devrim aşamasıdır»; böylece SD çizgisi özetlenmiş oluyor.

Mahir Çayan, «tabii, hemen müdahale ettik, Ereğli'de birkaç devrimci arkadaşla birlikte Sadun Aren'in konuşmasına» diyerek, gelişmeleri anlatmaya başlıyor. Konuşmaya başlıyor ve daha sonra söylediklerini yazıyor: «Sadun Aren'in gerçekleri tahrif edip, söylenmemiş sözleri söylenmiş gibi anlattığını, yalan söylediğini ve yarı sömürge, yarı feodal bir ülkede, bir ileri aşamanın devrimini, yani sosyalist devrimi savunmanın, sosyalizme ihanet ve milli cepheyi böldüğü için Amerikan emperyalizmine hizmetten başka bir şey olmadığını, nedenlerini açık bir biçimde ortaya koyarak, diğer ülkelerin devrimlerinden örnekler verip, kısaca izah ettik». Öyle anlaşılıyor, anlaşılmasına karşın yine de yazılması gerekiyor, SD-MDD çatışmasının sıcaklığı içinde saygın bir öğretim üyesi olan ve zaman içinde, sosyalizm yolunda zahmet ve acıya da dayanaklı olduğunu gösteren Sadun Aren'e, gerekli saygılı biçem ile hitap edilmiyor.

«Odaya girdiğimizde hayretlerini gizlemeyerek ve burada ne aradığımızı sorarak bu karşılaşmadan müthiş sıkılmış görünen (emperyalizme hizmetten dolayı FKF'den

Levent Şahverdi Arşivi

atılmasını önerenlerden olduğumuz için) Aren'i bu köşeye sıkışmış durumdan Senato'daki sosyalizmin (!) sesi olan Bayan Fatma Hikmet Işmen kurtardı». Bu kurtulma da ayrıntılı olarak yazılıyor ve aktarıyorum: «Senatör Fatma Hanım birden bire rahatsızlandı, sağına soluna ağrılar girdi». Mahir Çayan'ın anlatımına göre, ilçe örgütünde güzel güzel tartışmalar yapılırken, Senatör Işmen, birdenbire «rahatsızlandım» diye konuşmaya başlıyor. «Bir an önce Ankara'ya gidip istirahat etmesi gerektiğini, arabayı kendisinin kullandığı için de yorgun düştüğünü, bu nedenle hemen kalkmaları gerektiğini» söylüyor. Tutturuyor: «Fatma Hanım tutturmuştu bir kere, 'gideceğim ben' diye». Fakat bırakmak istemiyorlar.

«Bay Aren de Fatma Hanım'a tabi olduğunu, bu nedenle kendisinin de Fatma Hanım'la birlikte gitmesi gerektiğini söyledi. Partili arkadaşlar direndiler bu kaçışı önlemek için». Öyle görünüyor, kimse Fatma Işmen'in ağrılarına inanmak istemiyor. «Bizim ve diğer arkadaşlarımızın direnmeleri karşısında ileri bir tarihte, 5 Temmuz kararlaştırıldı, geleceğine dair söz verdi, Sadun Aren. Ve neşesi tekrar gelen Fatma Hanım'la birlikte partiyi acele terkettiler». Sadun Bey'in, 30 Mart 1972 tarihinde, Kızıldere'de, bıyıkları henüz terlemiş dokuz arkadaşıyla birlikte insafsız bir randevusu olan Mahir'le, insafsız bir tartışmaya girmek istemediği anlaşılıyor.

TİP ve CEPHE

Doğan Avcıoğlu (*)

Bazıları sanıyorlar ki, sosyalizm tartışmaları, teorik planda bilgiçlik taslamak için başlatılmıştır. Hayır, YÖN, eyleme ışık tutmayan bilgiçliği, aydın gevezeliği saymış ve bundan daima kaçınmıştır. Esasen YÖN'ün gücü ve başarısı, Türkiye'nin somut davalarını teker te-

. . . . . .

(*)Yazı, «Açık-Seçik» başlığıyla yayınlanmıştı. Adını değiştirdim.

YÖN, 20 Ocak 1967, sayı 199, s. 3.

Levent Şahverdi Arşivi

ker gün ışığına çıkarmasından ileri gelmektedir. Sosyalizm gevezelikleri yapmaktan değil.

Sosyalizm tartışmalarını da, TİP yöneticileri tehlikeli bir yola girme eğilimi gösterdikleri için başlattık: İkinci kurtuluş savaşından söz eden, emperyalizm ile işbirlikçilerine karşı ön safta şerefli bir mücadele veren ve bütün milliyetçilerin birleşmesini haklı olarak isteyen TİP yöneticileri, parlamentoya alıştıktan sonra, tehlikeli tezler ileri sürmeye başlamışlardır. İönünü Hükümetinin anormal biçimde düşürülmesi üzerine, «Türkiye'nin politik ve ekonomik bakımdan tam bağımsız bir devlet haline gelmesi ve yaşaması, bugün Türk milleti için bir ölüm kalım meselesidir. Tıpkı Kurtuluş Savaşı yıllarında olduğu gibi, milletimizin bütün namuslu, yürekli ve gerçekten yurtsever kuvvetlerinin bir milli cephe hâlinde işbirliği etmeleri ve dayanışmaları kutsal bir ödevdir» diye Sayın Aybar'ın imzasıyla bir «Milli Cephe Çağrısı» yayınlayan TİP yöneticileri, önemli bir politika değişikliği yaparak, «Antiemperyalist mücadele, sosyalist mücadeledir. Bunu sosyalistler gerçekleştirir» demeye başlamışlardır. Artık, sosyalist olma şartına bakmadan «milletimizin namuslu, yürekli ve gerçekten yurtsever bütün kuvvetlerini bir milli cephede toplama» söz konusu değildir. Aksine, Milli Cephe Çağrısında, «Geç de olsa, bağımsız ve kişiliği olan bir dış politika yürütme zorunluluğunu anlayarak ABD'yi endişelendirdi» diye övülen İnönü aleyhine «vatanı Amerikalılara peşkeş çekmek»ten, «bunun hesabının sorulacağından» söz açan parti bildirileri yayınlamıştır. Emperyalizm ve işbirlikçileriyle mücadeleyi ihmal pahasına, emperyalizmin en çok çekindiği güçlere yüklenme politikası, parti programı ile çatıştığı anlaşılan yeni ve çok orijinal teorilere bel bağlanmıştır. Yeni teorilere göre, ilk

Levent Şahverdi Arşivi

kurtuluş savaşını yapan ve 27 Mayıs'ı gerçekleştiren güçler.. «Osmanlı tipi ceberrut devletin halk düşmanı temsilcileri»dir. Emperyalizm ile işbirlikçilerinin egemenliğini sağlayan DP ve AP hareketleri ise, «yörüngesine oturmamış halk devrimleri»dir. Bu mantıkla, Mustafa Kemal hareketinin ve 27 Mayıs'ın, faşist nitelikte karşı-devrim sayılması gerekmektedir!

Milliyetçi güçleri bölen ve sosyalizmi tehlikeli bir «halk dalkavukluğu» halinde dejenere edebilecek olan bu tehlikeli eğilimler üzerinedir ki, sosyalist strateji tartışmalarını zorunlu saydık. Tunçkanat'ın açıkladığı CIA Raporunda, milliyetçi güçlerin birleşmesi en büyük tehlike olarak gösteriliyor ve bunun mutlaka önlenmesi isteniyordu. TİP yöneticilerinin herhalde iyi niyetli tutumu, objektif olarak, CIA planının uygulanmasını kolaylaştırıyordu. Tartışma, gerekli idi.

Tabii ki, Türkiye'de çok zaman görüldüğü üzere, tartışma, yörüngesinden kaydırılmak istenmiştir. «Tepeden inmecilik, halk düşmanlığı, faşistlik, halksız sosyalizm» gibi yakıştırmalar, esas anlaşmazlık konusunu bir toz ve duman bulutu içinde unutturma çabasının sonucudur. İşçi ve köylülerin iktidara gelmesi yolunda mücadele veren bütün sosyalistlerin en geniş demokrasi talebinden ve halkın safından ayrılamıyacakları aşikârdır. Faşizme kesinlikle karşı ve tam demokrasiden yana olduğumuz içindir ki, faşizm ihracatçısı ve emperyalizmle ve işbirlikçileriyle mücadeleyi, bütün demokratik güçlerin elbirliği ile yürütmelerini baş görev saymaktayız. Bunun için - dir ki, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı çıkan bütün milliyetçi demokratik güçlerin birleşmesini engelleyen her türlü bölücü, ayırıcı dav-

Levent Şahverdi Arşivi

ranışı şiddetle eleştirmekteyiz ve demokratik devrimi savunmaktayız.

Üzülerek söylemeliyiz ki, ısrarlı uyarmalara rağmen, TİP yöneticilerinin milliyetçi demokratik güçleri bölücü davranışları değişmiş değildir. TİP'in görüşlerini dile getirdiği belirtilen bir dergi, başyazısında TİP'li gençlige Kızılay ve Beyazıt meydanlarına bağımsızlık sloganlarıyla dökülen öteki Atatürkçü gençlerden uzak durmayı önermektedir. TİP'in kontrolündeki bir öğrenci kulüpleri federasyonu, yayınladığı bültende, emperyalizme karşı cesur mücadelesiyle gururlandığımız Türkiye Milli Talebe Federasyonu da dahil, «mevcut gençlik kuruluşlarının, aslında egemen güçlerin birer uydusu» olduklarını yazmaktadır. Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği seçimlerinde TİP'e bağlı grup, antiemperyalist «Kemalist Cephe»ye, AP'li grupla birlikte karşı çıkmaktadır. İlerici güçlerin bölünmesi, sosyalistliğin ve halkçılığın gereği sayılmaktadır. Geçen yıldan beri geliştirilen halkçılık teorisine göre, «halk, zinde kuvvetlere düşmandır. Sosyalistler, zinde kuvvetlerin paralelinde görünürlerse, halkla aralarında bir duvar çekmiş olacaklardır. Sosyalistler, zinde kuvvetlerin uzağında ve hatta karşısında yer almalıdırlar. Halk, Menderes'i seviyorsa, bunu anlayışla karşılamalıdırlar». Zinde kuvvetler ile halk arasındaki uçurumu doldurmaya çalışacak yerde, zinde kuvvetleri «halk onları sevmiyor, Menderes'i seviyor» diye afaroz eden «halk dalkavukluğu» teorisi, bu düşünce sahiplerini, zinde kuvvetlerin paraleline düşmekten kurtarmakta, ama onları emperyalizm ile işbirlikçilerinin paraleline itmektedir.

TİP yöneticileri, ilerici gençliği bölücü bu tutumları ve teorileri önleyecek yerde teşvik etmektedirler. TİP yöneticilerinin sosyalist strateji konu-

Levent Şahverdi Arşivi

sunda son zamanlarda ileri sürdükleri görüşler, zinde kuvvetleri halk düşmanı sayan bir bölücü tutuma gerekçe hazırlamaktadır. Yöneticilerin görüşü şöyle özetlenebilir: «Öncülüğünü bizim yapmadığımız antiemperyalist bir hareket ki sosyalist hareketten ayrılamaz - dejenere olmaya, faşizme kaymaya ve tekrar emperyalizmin kucağına düşmeye mahkûmdur». Pek iyi, pek güzel. Sosyalizme göre aslında çok daha mütevazi bir hedef olan antiemperyalist mücadelede, işçi sınıfını temsil ettiğini ileri süren TİP buyursun öncülüğü ele alsın. Buna kimsenin itirazı yok. Ama TİP teorisyenleri diyorlar ki «Öncülüğü milli burjuvazi kapacaktır». Çok zayıf olduğunu kendilerinin söyledikleri milli burjuvazi önderliği ele geçirebileceğine göre, TİP halen harekete öncülük edebilecek güçte değildir. Peki TİP hareketinin öncülüğünü yapacak duruma gelene kadar ne eyliyeceğiz? Tarih duracak ve TİP yöneticilerinin «Hazırız» demelerini mi bekliyecektir?

Türkiye'de Demirel - Feyzioğlu ikilisi ile bir «Filipin Demokrasisi» kurma yolunda ciddi çaba gösteren emperyalizm, sosyalist güçlerle, tarihi görevlerini yapacakları güne kadar bir mütareke mi imzalayacaktır? Haydi tarihi de durduralım ve emperyalizme mütareke imzalatalım. Bu bekleme döneminde TİP yöneticilerine düşen iş nedir? Emperyalizm ve işbirlikçilerini ihmal edip, enerjilerini öteki antiemperyalist güçleri kötüleme yolunda harcamak mı? Pasif direnme kampanyasını, Amerikalılara ters bakmaktan ibaret bir mizah konusu hâline getirmek mi? Kendi teşkilâtının, kanun çerçevesinde, antiemperyalist mitingler düzenleme isteğine karşı çıkmak mı? «Sonra emekçi sınıflarla aramıza duvar çekilir» gerekçesiyle, TİP'li gençliği öteki ilerici gençlik hareketlerinden ayırmak mı? Kızılay ve Beyazıt meydanlarına dö-

Levent Şahverdi Arşivi

külen ilerici gençliği halk düşmanı ilân etmek mi?

Sayın Behice Boran, «Birinci Kurtuluş Savaşı, milli burjuvazinin önderliğinde kaldığından dejenere oldu» diyor. İkinci Kurtuluş Savaşını yapmaya çıkan Boran, ilk savaşta bulunsaydı, Kurtuluş savaşı nasıl olsa dejenere edilecektir, çünkü bizim liderliğimizde değildir» diye savaşı mı bırakacaktı? Proleteryaya «Madem öncü değilsiniz, savaştan vazgeçin, öncülüğe hazırlanın» direktifini mi verecekti?

TİP'in son teorileri, bu ölçüde anlamsız sonuçlara götürmektedir. Şüphesiz, parti olarak TİP öteki ilerici siyasi teşekküllerle rekabet halindedir. Bu rekabette TİP'e düşen görev CIA'yı fena halde telâşlandıran olumlu gelişmeleri, ille de olumsuz göstermek ve milliyetçi güçbirliğini engelleyici teoriler icat etmek değil, daha büyük bir güçle emperyalizmin ve işbirlikçilerinin karşısına dikilerek ve daha kararlı bir mücadele örneği vererek, taraftarını çoğaltmaktır.

TİP yöneticileri, AP iktidarından önce bu doğru yoldaydılar. «Tıpkı Kurtuluş Savaşı yıllarında olduğu gibi, milletimizin bütün namuslu, yürekli ve gerçekten vatansever kuvvetlerinin bir milli cephe halinde işbirliği etmeleri ve dayanışmaları kutsal bir ödevdir» derken, bizim de yürekten paylaştığımız ve bugün de ısrarla savunduğumuz bir çağrıyı dile getirmekteydiler. AP iktidara geldiğinden beri ne değişmiştir de, dün kutsal ödev sayılan Milli Cephe Çağrısı yırtılıp atılmıştır? TİP yöneticilerinden emperyalizmi ve işbirlikçilerini pek sevindiren bu önemli politika değişikliğinin nedenlerini açıklamalarını istemek hakkımızdır.

Levent Şahverdi Arşivi

«Ereğli'de söylediğimiz doğru çıkmıştı. Bay Aren yoktu, Zonguldak'ta». Ne önemi var? Çok da önemli sayılmıyor. «Bay Aren'in sosyalist slogan diye öne sürdüğü 'toprak köylünün, fabrika işçinin' sloganının yanlış olduğunu, ayrı iki devrim aşamasının sloganlarının birbirine karıştırıldığını, ayrıca bir bölgedeki fabrikanın bizatihi o bölgedeki işçilerin değil, işçilerin devletine ait olduğunu ve bu şiarın olsa olsa işçinin devletinin kurulması aşamasının, sosyalist aşamanın, bir şiarı olabileceğini, toprak köylünün şiarının ise sosyalist değil demokratik devrimin şiarı olduğunu söyledik». Söylemek istediklerini, yokluğunda da, söyleyebiliyor. Şunları da ekliyor: «TİP içinde Aybar ve Aren'in temsil ettiği oportünist kliklere karşı tavır alan, bunlara karşı parti içinde mücadele açan proleter sosyalistler olduğumuzu söyledik». Açık olması gerekiyor; THKP, Türkiye İşçi Partisi içindeki bir mücadeleden doğuyor.

Teorik olmaktan uzak, pratik bir noktası var; «milli cephe» kurulması isteniyor. «Sosyalist devrim» isteklerinin,cephe'ye girmesi mümkün katmanlarda ürküntü yaratacağına inanılıyor. Bu inançla, «yüzde bilmem şu kadar feodalizm vardır, ana üretim biçimi kapitalize ilişkilerdir», Mahir Çayan bir başka yazısında ileri sürüyor, «diyerek, Yankee emperyalizmine karşı kurulması gereken Milli Cephe'nin, millici sınıflarını karşıya iten ve bu aşamada sosyalist saflarda eylemsizliği oluşturan 'Sosyalist Devrim', şiarını ortaya atan Aren ve Emek oportünizmi», bir «sağ sapma» ilân ediliyor[2]. Buna ek olarak, yapılmak istenen devrim'in de pek beğenilmediği görülüyor: «Bu beylerin sosyalist devrimden kastettikleri Filipin tipi demokrasilerde oyların yüzde elli birini alıp iktidara gelmek». Barışçıl geçiş ya da parlamenter seçimler yoluyla iktidara gelme perspektifi, Türkiye İşçi Partisi'ne yöneltilen eleştirilerin odak noktasını gösteriyor.

1961-1971 yılları arasındaki görkemli çarpıklık, Mehmet Ali Aybar'ın seçimlerle iktidara gelinebileceğini aşırı ölçüde ön plana çıkarmış olmasından güç alarak sağ ve sol sapma ayrımını teorik özünden koparıp iktidar ara-

Levent Şahverdi Arşivi

yış yöntemindeki ayrılıklara indirgiyor. Sınıf bakış açısı, çözümlemede etkin olamıyor. Silâhlı mücadele yöntemini benimseyenler «sol» ve parlamenter yolu düşünenler ise «sağ» sayılıyor. Böyle bir sayımın mümkün olamayacağını ileri sürmek zorundayım.

Mahir Çayan, MDD çizgisini savunurken, sosyalist devrim yolunu ileri sürenlerin yürüyüş biçimini geri buluyor. Sadun Aren, SD çizgisini savunurken, silâhlı mücadele yoluyla da olsa, MDD programının ulaşmak istediği iktidarı geri sayıyor. Yürüyüş biçemi ile hedef tanımı arasındaki, bugün çok daha net algılanabilen, bu kavga, zamanında trajik sahnelerle yaşanıyor.

«Bu durumda, proleterya partisinin görevi, proleter devrimcilerin görevi, 'sosyalist devrim' çığlıkları atmak değil, bütün ulusun en bilinçli sözcüsü olarak milli cephenin başına geçip, Amerikan postalları altında ezilen milli bağımsızlık bayrağını yükselterek milli devrimi yapmaktır»[27]. Bu görevi anlamayanların yazgısında ise, ne yazık, şiddet uygulaması düşüyor.

Emek'ten bir aktarma yapmanın ve bir başlığı bugüne getirmenin sırasıdır. TİP'in İstanbul İl Kongresi haberini, Emek Dergisi, «MDD, emperyalizmin bir oyunudur» üst başlığıyla anlatıyor (*). Nisan 1970 tarihindeki Kong-

---

(*) Fikir Kulüpleri Federasyonu'nu, MDD çizgisine alan ekibin önde gelen isimlerinden iddianamelere yansıyan istihbarat örgütü bilgilerine göre, Mahir Çayan, Ertuğrul Kürkçü ile birlikte THKP-C kurucusu olan, Yusuf Küpeli, uzun bir hükmü çekmekte olduğu Niğde Cezaevi'nde, Uğur Mumcu'ya «özeleştiri» yapıyor.

«Bilmiyerek burjuvaziye hizmet etmiş olmakla birlikte burjuvazideri nefret ediyordum ve burjuvaziye hizmet ettiğimi anladığım an kendimi mahkûm etmekte tereddüt gösteremezdim».

«Mihri Belli oportünist olarak bile önemsiz bir kişi».

«Duruşmalarda, marksist olmanın çok iyi birşey olmasına karşın komünist olmadığımı, provokasyon niteliğinde anarşist, troçkist bir pisliğe bulaştığımı, hatta daha sonra karşı çıkmış olmama rağmen bunun yöneticilerinden olduğumu, işçi sınıfının bizleri yargılayacağını, istemeyerek provokatör durumuna düştüğümü vb. söyledim».

Levent Şahverdi Arşivi

re'nin yapılışıyla ilgili olarak haber şöyle başlıyor: Kongre, «parti üyesi olmayan bir güruhun müdahaleleri yüzünden sosyalist bir parti kongresi olmaktan daha başlangıçta, uzaklaştı. Molotof kokteyli, dinamit lokumu, tabanca ve daha bir çok zorbalık aleti ile donatılmış bu güruhun müdahaleleri ve zorbalık gösterileri altında ve tam bir faşizan hava içinde devam edip bitti»[29]. Kongre açılınca yapılan başkanlık seçimini, SD taraftarlarının adayı Ali Yaşar, büyük bir oy farkıyla kazanıyor. MDD, bunu kabul etmiyor. Kavga başlıyor.

«Çıkan kavga yatıştıktan sonra, tam bir terör havası içinde faşist sloganlarla yeniden oylamaya» gidiliyor. SD taraftarlarının adayına oy verenler, «histerik bir yuh dal-

---

«O dönemde, siyasi hayatta etkin olan bir marksist hareket olmadığı içindir ki, umutsuzluk yayılmıştır. TİP bir umutsuzluk yaymıştır, MDD bir başka umutsuzluk yaymıştır».

«Bu hareket (MDD y.k.), komplocu bir harekettir. Komünist bir hareket değildir. Bir programı bile yoktur. Sarsak ve basit bir harekettir. İşte, gençliği kendisinden göstererek, bazı kişilerin ihtilalcilerle pazarlığa oturmasına yarayan bir kumar oportünizmidir».

«Komploculuktan amacım, siyasi kumarbazlıktır».

«MDD hareketinin bu tutumu da yeni umutsuzluğa kaynak olmuştur».

Uğur Mumcu, Çıkmaz Sokak, Onuncu Baskı, İstanbul, 1984, s. 69-70-68-59-57-58.

Emek Dergisi'nde yazılanların çok daha ağırını, kendi geçmişine yöneltiyor. Bu türü, sevmiyorum. Böyle türleri olduğu için özeleştiri kurumunu eleştiriyorum. Bunlar, insanoğluna yakışmaz: çok metafizik görünüyor. Sanki Yusuf Küpeli'nin gözünün önünden perde kalkmış, vahiy gelmiş ve aydınlık'ı görmüş.

Albay Aydemir ile darbe girişimine katılmış; reddetmiş, TİP'li olmuş. Reddetmiş, İç-TKP olmuş; MDD çizgisini savunmuş. Sonra İç-TKP'den ayrılmış, THKP olmuş. Sonra reddetmiş... Peki sonra ne olacak? «Hata yapmak ayıp değildir, hatayı kabul etmemek ayıptır» sözü ilk okul öğrencileri içindir. Çizgi değiştirmeyi bir yaşam çizgisi haline getirenlerin seksek oyununu devrimcilik sananların, en son çizgilerini değiştirmeyeceklerine nasıl inanmalı?

Dünya dönüyor; ben yine de bu kadar çok dönmeyi ve dönenleri sevemiyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

gası» ile ödüllendiriliyor. «Arkasından tehditler, en yakası açılmadık soyundan küfürler» geliyor. Bu hava içinde SD çizgisi taraftarları Kongre'yi terkediyorlar (*). Fakat Genel Sekreter Behice Boran kalıyor: söz istiyor ve söz alamıyor. «Beş dakika yeter» diyorlar; Parti'nin Genel Sekreteri Parti'nin en büyük ilk kongresinde yarım saat konuşma hakkını elde edebiliyor. Emek Dergisi, bu konuşmayı, şöyle anlatıyor: «Boran, orada bulunan Genel Başkan'ın müdahalesi ile ve uzun tartışmalardan sonra konuşabildi. Yarım saatlik konuşmasında Boran'ın en az elli kez sözü kesildi, yuhalandı ve en aşağılık cinsinden küfürler» ile karşılaştı. SD-MDD ayrılığı şiddete dönüşüyor.

Emek Muhalefeti, Aybar'a muhalefetten daha çok, tüm enerjisini MDD çizgisini savunanlara ayırmak zorunda kalıyor. İstanbul Kongresi'nden sonra, MDD için bir muhalefet hareketini aşan bir değerlendirme yapılıyor. Aktarıyorum: «Milli Demokratik Devrim, artık en küçük bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlaşılmıştır ki, emperyalizm ile burjuvazinin sosyalist hareket içindeki bir koludur. Parti'yi yıkmak ideolojisi ve hareketidir». Sonunda, gerçekten, Türkiye İşçi Partisi, son derece güçsüzleşiyor.

İstanbul Kongresi ile ilgili yazı, öznel olarak olmamakla birlikte, nesnel olarak MDD çizgisini savunanları emperyalizmin ajanı olmakla suçluyor. Yazı şu tür cümle sıralamaları ile sona eriyor: «MDD, burjuvazinin sos-

---

(*) Dev-Genç'in önde gelen kadro elemanlarından Nahit Töre, yıllar sonra, hükmünü çekmekte olduğu Nikde Cezaevi'nde Uğur Mumcu'ya günah çıkarıyor.

«O dönemde İstanbul TİP'in ele geçirilmesi istenmişti. MDD'nin o günkü önderleri tarafından. Bir kampanya başladı, bir kavga başladı. Hatta İstanbul İl Kongresi'ni doverek, zorbalıkla aldık».

«Bizim karşımızda olan arkadaşları, şiddetle, zorbalıkla tasfiye ettik ve hareketin dışına ittik. Bunların işçi sınıfına daha yakın bir politikaları vardı. Biz'den daha yakın politikaları vardı».

Uğur Mumcu, Çıkmaz Sokak, İstanbul, 1984, Onuncu Basım, s. 77.

Levent Şahverdi Arşivi

yolist hareket içindeki koludur». Bunu bir diğeri izliyor: «MDD, burjuvazinin, Türkiye'de sosyalist mücadeleye karşı giriştiği en büyük harekâtıdır». Arkasından bir başkası geliyor: «MDD, gerçek bir antiemperyalist mücadeleyi imkânsız kılmakta, emperyalizmin değirmenine su taşımaktadır». Sonra bir başkası var: «MDD, partiyi sosyalist niteliğinden koparmak ve yıkmak amacındadır». SD, milli demokratik devrim cephesinin kongrelerde uyguladığı şiddete, şiddetli sözlerle karşılık verebiliyor.

Bir parantez açabiliyorum; bugün kırk yaşının üstündeki aydınlar arasında, dün en büyük parti, İç-TKP idi, bugün, kırk yaşının üstündeki aydınlar ile eski sendikacılar arasında en büyük parti ex-TİP'liler, eski-TİP'liler partisi oluyor. «ExTİP'liler Partisi», eski TİP'ten ayrıdır; tersi sayılıyor.

Ankara İl Kongresi'nden sonra, her iki taraftan da birer küçük kümenin, başlarına dikiş attırmak ya da sardırmak için hastahaneye gittiklerini hatırlıyorum. Güçlerin birbirine yakın olduğu yerlerde şiddet ön plana çıkıyor. İzmir'de ise MDD çizgisinin zayıf olduğu anlaşılıyor. SD daha kibar davranıyor. İzmir'de milli demokratik devrim savının sözcülüğünü avukat Güney Dinç yapıyor. Kongre'de söz istiyor ve söz alıyor.

Emek Dergisi'nden aktarıyorum: «Parti üyesi olmıyan ve hatta partiden çıkarılmış bir takım MDD'cilerin önerge vererek söz istedikleri görüldü. Bu önergeler delegelerin büyük bir çoğunluğunun oyları ile reddedildi. Sadece Genel Yönetim Kurulu üyesi ve İzmir'de parti içinde MDD tezinin sözcüsü Güney Dinç'e yine üyelerinin oyu ile söz verildi. MDD'ci Güney Dinç, yöneltilmiş soruların hiç birine cevap vermeden, kimsenin aksini iddia etmiyeceği bir takım genel doğrulara çarpık fikirler ekleyerek konuşmasını yaptı». Arkasından kavga başlıyor.

Dergi, kavga edenler için «MDD komandosu» nitelemesini yapıyor[28]. Sosyalizm düşmanı olduklarını ileri sürüyor ve bunun için şunları yazıyor: «Merkez ilçe kongresi,

Levent Şahverdi Arşivi

DMM'cilerin çirkin yüzünün açığa çıkması için güzel bir vesile oldu. Üyeler onların nasıl ilâh olmaz bir sosyalizm ve parti düşmanı olduğunu bizzat gördüler». Güncel nitelemenin ötesinde, aradan belli bir zaman geçtikten sonra, İç-TKP'nin TİP'ne verdiği önem gerçekten şaşırtıcı görünüyor.

Kürsüye gelen demokratik devrimci Erdoğan Güçbilmez (*) sosyalist devrimcileri ordu düşmanlığı ile itham etti, parti örgütü dışında yürütülen anti-emperyalist mücadelenin yeterliliği anlamına gelecek sözler söyledi. Altıncı Filo'nun Türkiye'ye gelemediğini ifade ettikten sonra Türkiye şartlarına göre hedefin milli demokratik devrim olduğunu, bunun da proleter sosyalistliğin icabından bulunduğunu savundu»[30]. Çankaya Kongresi'nden bir «kongre sahnesi» anlatımı böyle başlıyor. «Yine aynı gruptan Gün Zileli, emperyalizmin 'Bağımsız Türkiye' sloganlarına karşı 'Sosyalist Türkiye' ve 'Kemalist Türkiye' sloganını attığını iddia ederek, Aydınlık Dergisi'nden pasajlar okuyarak Sosyalist Devrimciler'in ajan olduklarını ispat etti!» 1960 yıllarının başlarında başlayan görkemli tartışma, teorik ve bilimsel tartışmalara alışkanlığı olmayan Türkiye topraklarında, giderek kuruyor ve boş suçlamalara dönüşüyor.

Cevap verme işi Adil Özkol'un omuzlarına düşüyor. Emek Dergisi ve Emek Muhalefetinin genç ve önde gelen isimlerinden Adil Özkol söz alıyor. «Adil Özkol, partinin ve sosyalist eylemin küçük burjuva artıkları tarafından iki sapma aracılığıyla tehdit edildiğini; Aybar'ın temsil ettiği birinci sapmanın sosyalizmin bilimselliğini münakaşa ettiğini, işçi sınıfının öncülüğünü reddettiğini, demokratik devrimcilerce yaratılan ikinci sapmanın objektif sonucu

(*) İç-TKP, yalnızca TİP'ne muhalefetten doğdu ve kısa bir süre sonra da, önce, ikiye ayrıldı. Başkan Mao'nun çizgisine Türkiye'de sahip çıkanlar Doğu Perinçek'in liderliğinde ayrı bir grup oldular. Siyasal Bilgiler Fakültesi asistanı Erdoğan Güçbilmez, bu grubun lider kümesi içinde yer aldı. Daha sonra istihbarat örgütleriyle ilişkisi olduğu gerekçesiyle uzaklaştırıldı. Şimdi inşaat ticareti ile uğraşıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

nun işçi sınıfının küçük burjuvazinin peşine takmak olduğunu, bunların örgütü yıprattıklarını, eylem yaptıkları yerlerde uyguladıkları yanlış strateji sonucu potansiyeli CHP lehine kanalize ettiklerini anlattı». Kuşkusuz, bu anlatımdan sonra, kavga çıkıyor. Kongre'deki hükümet temsilcileri, kavga üzerine, kongreyi dağıtmak istiyorlar; ikna ediliyorlar.

Artık 1960 yıllarının sonlarına doğru, Türkiye'nin bir «forumlar» ülkesi olduğuna hükmetmek kesinlikle gerekiyor. Üniversiteler forumlar ile yönetiliyor. Bundan önceki bölümde görülüyor; Silâhlı Kuvvetler de, 1960 yıllarının başlarında forumlarla karar alıyor ve bu 1960 yıllarının sonlarında, yalnızca çok yüksek rütbeli subayların katılımı ile tekrarlanıyor. İşçi Partisi kongrelerinin de forum niteliği kazandığı ortaya çıkıyor.

Kongre devam ediyor. «Bundan sonra verilen bir önerge ile TDGF Başkanı Atilla Sarp ile Turgutlu üyesi Ömer Özerturgut'un konuşmaları istendi. Her iki konuşmacı da, millî demokratik devrimin gerekliği üzerinde durdular». Parti üyesi olmayanlar veya partiden çıkarılmış olanlar, istifa edenler, kongrelerde gelip konuşabiliyorlar.

Sıra Vahap Erdoğdu'nun konuşmasına geliyor. «Daha sonra Vahap Erdoğdu'nun konuşması istendi, oylama sonucu lehte ve aleyhte eşit oy çıktı. Yeniden oylama veya başkanlık divanının Çankaya delegesi dört üyesinin de oy kullanması önerileri olduğu sırada başkanlık divanı etrafında toplanan demokratik devrimciler itişe-kakışa başladılar. Bu gürültü arasında hükümet komseri kongreyi dağıttığını bildirdi». Böylece Çankaya'da birinci perde kapanıyor.

Ses çatlaması yaşanıyor.

Çocukluk bir yeni başlangıçtır; sorulmamış soruların sorulduğu ve alışılmamış cevapların arandığı bir dönem oluyor. Çocukluk dönemini, aklın, yürek ve düşe sınır koyamadığı bir dönem olarak tanımlamak mümkün; yalnız çocuklar ellerini ateşe sokabiliyorlar. Bilmiyorlar. Akılları yetmiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonra aklın yüreği denetimine almaya başladığı bir döneme açılıyor. Bu döneme geçiş, önce, sesin değişmesi ve çatlamasıyla duyuluyor. Türkiye, 1960 yıllarının sonlarına doğru uzatılmış bir ses çatlaması dönemine giriyor.

Ses çatlaması dönemi, insanın, en az sevimli göründüğü bir zaman kesiti oluyor.

1960 yıllarından 1970 yıllarına geçildiğinde, 1970 ve 1971 yıllarında iki «pratik», milli demokratik cephe girişim ve projelerini yerle bir ediyor. «Cephe» dağılıyor ve «cephecilik» prestijini yitiriyor.

Hemen ve bir kaç yıl sonra, milli demokratik cephe, ulusçu demokratik cephe olarak ortaya çıkıyor. Çok ilginçtir; bir ülke insanlarının düşünsel sıçraması açısından üzerinde durulmaya değiyor. Aradan on yıl bile geçmeden, milli demokratik devrim savının temel dayanağı olan Türkiye'nin feodal yapısı bırakılıyor; artık, Türkiye'yi feodalizmin boyunduruğundan kurtarma savı ile bir cephe kurma söz konusu değil. Aradan on yıl bile geçmeden, feodalizmi temizlemek için cephe girişimleri bir büyük yenilgiyle karşılaştıktan sonra, Türkiye sanayileşiveriyor ve üstelik bu sanayileşme süreci içinde rekabetçi kapitalizm aşamasında da kalmayarak birdenbire bir tekeller ülkesi oluveriyor. İşte feodallere karşı milli demokratik cephe, on yıldan kısa bir zaman içinde kayboluyor ve bu kez, Türkiye'de tekellerin egemenliğini kırarak bir demokratik ülke yaratmak için ulusal demokratik cephe öneriliyor.

Aydın katında görebiliyorum; Türkiye'nin feodallerin boyunduruğunda inleyen bir ülke olduğu için üzülen aydınların çok büyük bir bölümü, bu kez, Türkiye'nin tekellerin egemenliğinde ezildiğini görerek daha çok üzülmeye başlıyorlar. Cephe'ye gidiyorlar.

Sığ, ayrışmamış, kısa bir zaman için bile olsa yalnız kalma yürekliliğini gösteremeyen aydın sürü içgüdüsüyle hareket edebiliyor. Cephe için cepheye koşuyor. Cephenin siyasal ve ideolojik dokusu değil, yalnızlıktan korkan aydının yalnızlıktan kurtulması önemli oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Toplumdaki teorik sığlık, bunu daha da güçlendirici bir etki yapıyor.

Türkiye entelijansiyası, 1960 yıllarındaki görkemli tartışma döneminde, tartışmaktan yoruluveriyor. Ses patlamasından sonra, bütün öğrendiklerini reddettiği (*) bir dönem içinde, yalnızca pratikle yaşamaya başlıyor (**). Böyle bir zaman aralığında bir arada ve çokluk durumunda olmak, birinci derecede, önem kazanıyor.

Türkiye'de sol akımların, başta TKP ve daha az ölçüde, birinci TİP olmak üzere, kemalizmden başka bir bakış açısı geliştirememiş olmaları, «cephe için cephe» eğilimlerini daha da güçlendiriyor. Kemalizmden başka bir ideoloji sahibi olmamak, sosyalist sözlükle süslü bir edebiyat sonucunda ve eninde-sonunda kemalist bir iktidarı amaçlamak olarak ortaya çıkıyor.

Birinci bölümde, rejimi sürdürmek isteyenler açısından, bir AP-Silâhlı Kuvvetler Hiyerarşik Yönetimi-CHP üçgeninin aynı ölçüde «meşru» çözümler olduğu anlatılıyor. Kemalizmden bağımsız bir bakış açısı geliştiremeyen Türkiye solu ise, iktidar alternatifi olarak, yalnızca bir ikili düşleyebiliyor. Birinci cephe projesi, silâhlı yolla, Silâhlı Kuvvetler müdahalesi ile kemalizmin bir radikal yönetimini amaçlıyor. İkinci cephe projesi, ulusal demokratik cephe, çok daha açık bir biçimde ve yalnızca bir CHP yönetimini ortaya atıyor.

Her iki cephe projesi de, devrim günlerine yakışır şölenlerle ilân ediliyor ve sürdürülüyor. Tek başına cephe ilânı, sonuçtan çok daha büyük bir sevinç kaynağı sayılabiliyor.

Kuşkusuz, milli demokratik cepheyi savunanlar, 1970 yılı 15-16 Haziran Günleri'nde, Kocaeli ve İstanbul İleri'nde patlak veren işçi hareketlerini bir sürpriz olarak görüyorlar ve kesinlikle büyük bir sevinçle karşılıyorlar. Bu aşamada, sevinçle ilân edilen bir cephe projesinin bir

(*) «Reddiye Dönemi». Aydın Üzerine Tezler'in Beşinci kitabında çözümleniyor.

(**) Buna Osmanlı usulü yaşam da denebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

diğer sevinç ile büyük bir darbe yediğinin farkında görünmüyorlar.

Eylemler var; adları üzerlerinde, pratiktirler. Ancak, zaman zaman, tekil de olsalar somutun zenginliğini ve bu anlamda teorinin özünü içeriyorlar. 15-16 Haziran patlamasını hep böyle gördüm; teorik görünüyor. Türkiye'de egemen üretim biçiminin feodal olduğunu ileri süren, temel sayan, bütün bakış açılarını ve teorik çözümlemeleri çürütüyor.

Parantez açıyorum. Finans Kapital görüşünün, Dr. Hikmet Kıvılcımlı eliyle Türkiye'deki uygulaması, Türkiye'nin feodal egemenlik altında olduğunu ileri süren milli demokratik cephe çözümlemeleri ve Türkiye'nin tekellerin boyunduruğundan kurtarılması için önerilen ulusal cephe ile Türkiye'deki kötülüklerin tek kaynağını oligarşik yapıda arayan bakış açılarında hep kendiliğindencilik ve kestirmecilik eğilimleri var. Buna paralel olarak, ulusal cephe projesi bir yana, diğerlerinin tümü bir yığıtleme çağrısı da içeriyor.

Yığıtleme çağrılarının işçi sınıfını etkilememesini mümkün görmüyorum. 1960 yılları, aslında, çağrısız bir yığıtleme dönemi de oluyor. Dünya solu için bir başarılar dönemidir, bir arayış patlamasına tanıklık ediyor. Latin Amerika'da Castro'dan sonra Che Guevera ile izleyicilerinin, insanın kendi yaşamını reddetmesine dayalı, arayışları, Asya'da Vietnam Halkı'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne verdiği unutulmaz dersler, Afrika'da kapitalist olmayan yolların açılması denemeleri, bütün bunlara, Kuzey Amerika ile Batı Avrupa yüksek öğrenim gençliğin, üniversite yapılarıyla sınırlı kalsa da, yeni bir düzen arayışlarıyla katılmaları, hep aynı on yıl içine sığıyor. Aynı on yıl Türkiye'de bir askeri gizli örgütün hükümeti devirmesiyle başlıyor ve sendikacılar, adı «İşçi Partisi» olan bir örgütle buna cevap veriyorlar. Kurulmasından çok daha önemli olarak Türkiye'de adı Türkiye İşçi Partisi olan bir örgüt, bir on yıl içinde yaşamını sürdürebiliyor. Seçimlerde parlamentoya giriyor ve rejim, sosyalizm adına parlamentoya girmiş on beş milletvekiline tahammül etmek-

Levent Şahverdi Arşivi

ten başka bir yol bulamıyor. Daha sonra, adında «devrimci» sözcüğü bulunan bir işçi sendikaları konfederasyonu kuruluyor ve çok daha önemli olarak, giderek büyüyor. FKF'den sonra Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç, kütlesel etkinlik açısından daha ileri boyutlara ulaşıyor ve küçük bir bilinçli işçi kesiminin tepkisine yol açacak biçimde sosyalist devrim yolunu sansür etmeye çalışmasına karşın, ülkenin her toprağına kavgacılık tohumları ekmeye başlıyor.

15-16 Haziran Günleri'nde Kocaeli ve İstanbul'da yaşananlar, bütün bu evrensel ve yerel yükseliş dalgalarını içererek dışarıya vermek oluyor. Son derecede teorik görüyorum; 15-16 Haziran Günleri'ne baktığımda somut görmüyorum.

12 Mart uygulamalarında 15-16 Haziran Günleri'nin yarattığı endişe ve korkunun katkısı büyük görünüyor. Zamanın hükümetinde İç İşleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu, İstanbul'da Valilik Konağı'ndan İzmit Valilik Konağı'nı arıyor ve Kocaeli Valisi'ne, Kolordu Komutanı'na iletilmek üzere «talimat» veriyor. Görevdeki hükümetin sorumlu bakanının talimatını, Kocaeli Valisi'nden, aktarıyorum: «Sayın Paşam, sayın Bakan diyorlar ki, Komutan'a söyleyiniz, işçilerin kente girmelerine asla izin vermesin. Çok vahim durumlar meydana gelebilir. İşçiler, askerin tıkadığı yolun dışına taşarak kente ulaşmak isteyebilirler. Bu nedenle, gerekirse zor kullanarak işçileri mutlaka dağıtsın, fabrikalarına kadar sürüp atsın!..»[31] Kolordu Komutanı, AP Hükümeti'nin silâh kullanma talimatını uygulamıyor. Kocaeli'nde 15-16 Haziran Günleri, bir çatışma olmadan tamamlanıyor.

İzmit'te Kolordu'nun başında vekaleten General Celil Gürkan var; anılarında neden ateş açılması yoluna gitmediğini şöyle açıklıyor: «Soruna, salt asker gözü ile, sadece otorite perspektifinden değil, karşımdakilerin de 'insan' olduğu, kardeşim olduğu, vazgeçemeyeceği anayasal haklara sahip Türk vatandaşı olduğu gerçeğinden bakmıştım»[32]. Öyle anlaşılıyor; Celil Paşa, işçilere, anayasal hakları olan insanlar ve yurttaşlar gözüyle bakarken,

Levent Şahverdi Arşivi

bazı gölge insanlar da «kem» gözlerini de Celil Paşa'nın üzerinden ayırmıyor.

Zamanın Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, tekrarlıyorum, şunları yazıyor: «Ast kademelerdekilerin faaliyetleri hakkında çeşitli kanallardan aldığı haberlerle, Genelkurmay Başkanı içimizde en fazla bilgiye sahip olandı. İsmen tek tek kimin ne yaptığını biliyordu. Örneğin Tümgeneral Celil Gürkan'ın, daha İzmit'te Kolordu Komutan Vekili iken yaptığı temasları biliyor ve kendisini takip ettiriyordu ve bu durumu bizlere söylemişti»[*]. Doğrusu son derece güzel! Celil Paşa, anılarında, «beni Kolordu Komutanlığına vekâlet ile görevlendiren Tağmaç, izlettiren gene Tağmaç!» sözleriyle şaşkınlığını dillendirmekten geri kalamıyor.

1970 yılı da, Türkiye'yi yönetenlerin yönetmekte güçlük çektiği, yönetimin böyle sürdüremeyeceğini gördükleri ve birbirine güvenlerini yitirmeye başladıkları bir konjonktürü yaşıyor. Bu konjonktür kütlesel eylemlerle derin dalgalara dönüşüyor (*). Radikal hazırlıkların 9 Mart 1971 ta-

---

(*) «Bu olayları, iki yasada değişiklik yapılmak istenmesi üzerine DİSK'in düzenlediği ve yönettiği hareket olarak görmek belki yanlış değildir, ancak değerlendirme yapabilmek için yeterli de sayılmaz».

«Hemen belirtelim ki bu direniş, burjuvazinin ve onun iktidarının değerlendirdiği gibi 'kanlı bir ihtilâl provası' değildir. Çünkü öncelikle bu direniş, işçi sınıfını yöneten ve eylemi kontrol eden bir işçi sınıfı partisinin önderliğinde olmamıştır. İkinci olarak direniş amacı iktidarı almak değil, ortadan kaldırılmak istenilen demokratik hakları savunmaktır. Üçüncüsü bütün ülkeye yaygın bir eylem olmayıp yalnızca iki şehirde olmuştur. Son olarak silâhlı bir eylem değildir».

16 Haziran Günü, Valilik Konağında, İç İşleri Bakanı ile toplantı yaptıktan sonra DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, radyodan bir açıklama yapıyor.

«İşçi kardeşlerim, işçi sınıfının bilinçli temsilcileri, sizlere seslenmiyorum. Beni iyi dinleyiniz. Anayasal haklarınız için direndiniz. Direniyorsunuz. Anayasamız her türlü toplantı ve yürüyüşlerin silâhsız ve saldırısız olacakın: emreder. Sizler anayasaya sımsıkı bağlı işçiler olduğumuz için hiçbir hareketimiz anayasaya aykırı olamaz. Ne var ki bizim aramıza çeşitli

Levent Şahverdi Arşivi

rihinde başarısızlığa uğramasının arkasından 12 Mart baskı döneminin başlaması (*) milli demokratik cephe projelerine ikinci büyük darbeyi indiriyor.

İzmit, Ankara-İstanbul yolu üzerindedir; gelip geçen çok oluyor. 1950 yıllarında gizli örgütün ilk kurucularından, 27 Mayısçı ve 14'ler ile birlikte tasfiyeye uğrayan, bu tarihte CHP milletvekili Orhan Kabibay bunlardan birisidir; yönetimi ele alma konusunda Tümgeneral Celil Gürkan ile görüşmeler yapıyor. Aynı yazgı içinden gelen Numan Esin ekleniyor. Dr. Memduh Eren'in adı da bu grup içinde yer alıyor (**). Emekli ihtilâlci subaylar ve radikal aydınlar, Türkiye'nin objektifitesinin elverişli olduğuna inanarak, Silâhlı Kuvvetler müdahalesi ile yönetime gelmek istiyorlar.

Kara Kuvvetleri içinden General Celil Gürkan, Hava Kuvvetleri'nden General Aydın Kınşoğlu ve Aydın Kınşoğlu'nun hastalanarak tedavi için Londra'ya gitmesinden

---

maksatlar güden kişiler, çeşitli kılıklara bürünerek girebilirler. Hatta kötüsü, gözbebeğimiz Şerefli Türk Ordusu'nun bir mensubuna kötü maksatlarla taş atabilir, tahrik yapabilirler. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Genel Başkanı olarak sizi uyarıyorum».

T. Arıtan - S. Öztürk. İşçi Sınıfı - Sendikalar ve 15 - 16 Haziran. İstanbul. 1976. s. 28-29-94.

(*) Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, DİSK, Türkiye Öğretmenler Sendikası, TÖS, Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç, 12 Mart Muhtırası'na destek telgrafları çekiyorlar.

Bundan önceki bölümde, bu telgrafların derlenmesinde, 9 Mart için hazırlanan Orhan Kabibay'ın etkin olduğu yazıldı.

Yalnızca TİP, 12 Mart Muhtırası'nı benimsemedi. Bunu belirtmekten öteye gidemedi. Gücü yetmedi.

(**) Fenerbahçe'de futbol oynamış, bir süre Fransa'da geçirmiş ve gecikmiş bir Tıbbiyeli olan Memduh Eren'i, 27 Mayıs öncesi TMTF çalışmaları sırasında tanıdım. Memduh, kendiliğinden, ilericiler yanında kavgaya katıldı. 28 Nisan'da çok emeği geçti. 27 Mayıs ile hayal kırıklığını tadması için uzun beklemesi gerekmedi. 9 Mart'tan önce, Ankara'ya geldi, yaklaşan iktidarı sezdirdi ve yardım istedi. Dost, ancak, özgün ayrıldığımızı hatırlıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

sonra General Ömer Çokgör ve Deniz Kuvvetleri'nden Amiral Vedii Bilgel, görevli subayların gizli ya da açık örgütünün kilit insanları oluyorlar. Karacı subayların Orgeneral Faruk Gürler ve Havacı grubun da Orgeneral Muhsin Batur ile ilişki içinde olduklan ve her ikisini, yeni iktidarın kollektif liderleri saydıklan da biliniyor.

Dışardakiler, sivil kökenliler ile sivil sayılan eski ihtilâlci subaylar, belli deneylmlerinin sonucu olabilir. Gürler ve Batur olmadan bir askeri yönetimin peşinde görünüyorlar. Celil Gürkan bunu, «Kabibay ve Esin ve onlann çevresindekiler, Gürler ve Batur'u beklemeden 'düğmeye basılmasını' ister görünüyorlardı» diye anlatmaya çalışıyor. Ancak burası o kadar önemli değil; sivil radikal aydınlar, görevli subaylarla birlikte bir gizli örgüt ve daha sonra da ihtilâl konseyi istiyorlar. Celil Paşa bu istekleri, görevli subaylara aktarıyor. Kabul edilmiyor. Silâhlı Kuvvetler içinde harekete hazır subaylar, «ne yapılacaksa katıksız şekilde Silâhlı Kuvvetler bünyesi içinde ve Silâhlı Kuvvetler mensuplarınca yapılmalı, emekli askerler, ya da sivil kişiler, şimdilik hazırlıklara ve kararlara katılmamalı» görüşü egemen oluyor[34]. Daha sonra, kurulacak olan Devrim Konseyi'ne de yalnızca görevli subaylann alınması karara bağlanıyor.

Bu kararda subayların gizlilik kaygılarının daha duyarlı olacakları türünden gerekçelerin etkili olmasının yanında Silâhlı Kuvvetler içinde askeri iktidar peşinde koşan subaylar için bir tür yaşam güvencesi endişeleri de rol oynuyor; öyle düşünüyorum. Silâhlı Kuvvetler hiyerarşisi, sivil aydın ve kesimlerle bağlantı kurulmaması halinde başarısız girişimleri, yalnızca katılanları emekli etmekle sonuçlandırabiliyor. 21 Şubat 1962 ve 9 Mart 1971 girişimlerinde sonuç, kaybedenlerin emekliliği oluyor; 21 Mayıs 1963 girişiminin sonunda Talât Aydemir ile Fethi Gürcan'ın asılmalarında, sivil güçlerle bağlantı kurmalannın ve kendilerinin de bir tür sivilleştirilmiş subaylar olmalarının etkisi var. 1960 yıllarının sonları yaklaşırken, bunlar, birikmiş deneyimler olarak duruyorlar.

Yön Hareketi, iktidarı deneme aşamasına girdiği bir

Levent Şahverdi Arşivi

zamanda umulmadık bir «sivil»ler giremez» bariyeri ile karşı karşıya kalıyor. Celil Paşa, anılarında, Doğan Avcıoğlu ile ilgili olarak, «kendisi ile 12 Mart öncesinde maalesef tanışmış değildim» diyor ve ekliyor: «Ama o, Havacı subaylarla, tabii bu arada rahmetli Kırışoğlu ile görüşüyordu. Bu temastan Batur'un habersiz olması düşünülemez»[35]. Örgütün dışında tutulmakla birlikte Yön Hareketi ile sürekli temas yapıldığı anlaşılıyor.

Bu dönem, örgütlerin hızla doğup ve hızla ortadan kalktığı bir zaman aralığını gösteriyor. Yön Hareketi de, özellikle 1968 yılından itibaren, asker kişileri de içine alan ve doğrudan doğruya iktidarı almaya yönelik örgüt denemelerine girişiyor. Modeli, İttihat ve Terakki'den çıkardıklarını düşünüyorum. Bir tüzük hazırlanıyor ve okunup imha ediliyor. Örgüte girebilmek için bayrak, Atatürk ve silâh üzerine yemin ediliyor. Bir başkan, 27 Mayıs'cılardan emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu, bir genel sekreter, Yön Hareketi'nin motoru Doğan Avcıoğlu, seçiliyor.

Bu örgütle ilgili olarak Ziverbey İşkence Evi'nde alınan ifadeleri okuyunca, devrimci coşku denilen çocuksu bir duygunun olduğuna bir kez daha inanmak gerekiyor. Başkan emekli Korgeneral Madanoğlu, Genel Sekreter Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal, İlhan Selçuk ve diğerleri bir araya geliyorlar ve Anıtkabir'in yolunu tutuyorlar. Şöyle oluyor: «Türkiye'nin kalkınması ve çağdaşlaşması için var gücümüzle çalışacağımızı, kişisel amaçlar peşinde koşmayacağımızı, Atatürkçülük'ten ayrılmayacağımızı, bir gün Anıtkabir'e gidip Ata'nın huzurunda ant olarak tekrarladık»[36]. Bir devrimci coşku olmalı: gizli örgüt, açık yemin için Anıtkabir'e gitmekten çekinmiyor.

Disiplinli ve sürekli bir örgüt olamıyor; kapanıp kapanıp açılıyor. Başlangıçta, bir çok başlangıçta olduğu türden Orhan Kabibay var; Kabibay'ın arkasından Numan Esin geliyor. 14 Kasım'da Kabibay ve Esin'i tasfiye eden Cemal Madanoğlu da akla geliyor. Alınıyor. Ancak Numan Esin'i görünce, Milli Birlik Komitesi'nde genç yüzbaşılardan «çektiklerini» hatırlıyor; dayanamıyor, ağzını açıyor ve örgütü kapatıyor. Tekrar kuruluyor. Bu kez, Tur-

Levent Şahverdi Arşivi

han Selçuk'un karikatürlerinin Devrim Gazetesi'nde basılacağı yer konusunda Doğan Avcıoğlu ile İlhan Selçuk'un arası açılıyor. 15-16 Haziran Günleri'ne geldiğinde bir kez daha değiliyor.

Kişisel sürtüşmelerini önemsemiyorum. İki nedenle önemsemiyorum: birincisi, dar anlamda «kişisel» görünenlerin bile çok derinde, henüz sezgi düzeyine bile ulaşamamış önemli ve ciddi nedenleri olabiliyor. Kişisel olarak görülen ayrılıklar, daha sonra, ciddi yol ayrılıkları olarak belirlilik kazanıyorlar. İkincisi, gerçekten önemsiz olabiliyorlar; büyük akış içinde ve büyük sayılar yasasına göre, yuvarlanarak, sivrilikleriden uzaklaşabiliyorlar.

Tezi yazıyorum; büyük yürüyüşlerde küçük sürtüşmeleri ön plana çıkarmak, yürümemek isteğini anlatıyor. Önemli olan, bu sürtüşmelere rağmen, yürüyebilmektir. Her büyük yürüyüşte, Türkiye türünden, büyük pratik dalgalar arasında yaşayan bir ülkede, her yürüyüşün yepyeni yürüyüşçülerle yapıldığı bir toprakta, sürtüşmelerin varlığını çok doğal karşılamak gerekiyor.

1960 yıllarının sonlarında radikal aydınların objektif bir iktidar talebi var. Güçlüdür. Bunu bastıracak güçte yerleşmiş bir kapitalizm olduğu da görülüyor. Ancak asker-sivil radikal aydınların bütün güçlerini objektif durumdan aldıkları kesin; örgütlerinin hiç bir gücü yok.

12 Mart öncesi, gerek Silâhlı Kuvvetler içinde ve gerekse bağlantılı olarak dışındaki gizli örgütlerin hepsinin pamuk ipliği örgütleri olduğunu söylemek durumundayım. Gizlilikleri bile kuşkuludur; hepsi biliniyor. Bütün bunlara karşın, kapitalist rejimi korumak isteyenler ve koruma durumunda olanlar, pamuk ipliği örgütler karşısında bile yıllarca ve aylarca bocalıyor. Yönetim güçlüğü ortaya çıkıyor.

İkircikliidir; «reform» yapmak üzere geliyor. Umutlar yavaş yavaş kırılıyor.

Niyetler, niyetlilerle birlikte, kırılıyorlar.

7 Haziran 1961 tarihinden 22 Mayıs 1963 tarihine kadar, Silâhlı Kuvvetler içinde bir Albaylar Kuşağı'nın yöne-

Levent Şahverdi Arşivi

timi var: bu, bir dönem. Bu döneme bir geçiş dönemi adını vermek zorunluluğu var. Albaylar Kuşağı, Albay Arat, Albay Ünsalan, Albay Seyhan, Albay Aydemir ve diğerleri, yönetimi, Milli Birlik Komitesi'nden alıyorlar ve Genelkurmay Başkanı'nın başkanlığındaki komuta düzenine veriyorlar. Nesnel olarak yaptıkları, budur; kesin. Bunu tersinden de söylemek mümkün, eğer böyle bir Albaylar Kuşağı olmasa ve bu Albaylar Cuntası'nın ileri atılışıyla iktidar Milli Birlik Komitesi'nden alınmasa, Silâhlı Kuvvetler Komuta Kademesi'ne geçebilir mi? Kesinlikle geçmez; en başta, başta Cevdet Sunay ve beraberindekiler bunun özel risklerine katlanmazlar.

Albaylar Kuşağı, Cevdet Sunay liderliğindeki komutanlar koleji tarafından temizlendiler. Çoğu emekli oldu ve bir bölüğü asıldılar. Böyle bir durumda, Albaylar Kuşağı'nın, Selçuk Albay'ın, Necati Albay'ın, Dündar Albay'ın, Talât Albay'ın, Turgut Albay'ın, niyetlerinin, yönetimi, ihtilâl yoluna beraber çıktıkları, Sezai Albay'dan, Sami Albay'dan, Muzaffer Albay'dan, Osman Albay'dan, Ahmet Albay'dan, Yarbay Gürsoytrak'tan, Yarbay Karaman'dan, Ekrem Albay'dan, Haydar Albay'dan olarak, Cevdet Sunay ve arkadaşlarına teslim olduğu söylenebilir mi? Kesinlikle söylenemez. Niyetlerinin tam tersi olduğu söylenebilir; iktidarı almak istiyorlar.

Özel niyetlerine çok ters bir rol oynuyorlar. Silâhlı Kuvvetler içinde başkaldırı durumundan restorasyon durumuna geçiş işlevini üstleniyorlar.

Üzerlerinden geçiliyor.

Kınlıyorlar.

Daha küçük bir ölçekte ve başka bir ortamda, özel niyetle, objektif niyetin bu trajik buluşmasını «Beyin Takımı» yaşıyor. Yön Hareketi'nin radikal hükümete yönelişi 9 Mart 1971 tarihinde önleniyor ve 12 Mart 1971 tarihinde ancak reformları yapma gerekçesiyle Demirel Hükümeti'nin yerine Nihat Erim Hükümeti kuruluyor. Profesör Erim, henüz hükümetini kurmadan, «reformları beyin takımı ile yapacağız» diyor; prestijli bir aydınlar hükümeti kurmayı zorunlu ve gerekli görüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

«Birinci Plancılar», 1960 yıllarının başında, abartmalı ancak yüksek prestijli bir teknokrat kümesini oluşturuyor. 27 Mayıs'tan sonra temsili sisteme geçilirken, üst düzey bürokratlarla politikacı bakanların bir araya gelerek ekonomik ve güvenlik sorunlarını tartışacakları «istişari» Yüksek Planlama Kurulu ile Milli Güvenlik Kurulu, bir tür «demokratik bozulmalara» karşı sigorta sayılıyor. 27 Mayısçıların büyük umutlar enjekte ettikleri Birinci Beş Yıllık Plan'ın hazırlığı sırasında, henüz bürokratlaşmamış planlama teknisyenleri ile İsmet Paşa Başkanlığı'ndaki koalisyon hükümeti, 1962 yılı sonunda, çatışıyor; Devlet Planlama Teşkilâtı'nın müsteşar ve daire başkanları, Türkiye'de bürokratik geleneklerde pek az rastlanan bir biçimde, toptan istifa ediyorlar. «Birinci Plancılar», «Devlet Planlama Teşkilâtı'ndan ayrıldıktan sonra, o sıralarda kuruluş çalışmaları tamamlanan Sosyalist Kültür Derneği'nin kurucu yöneticileri oluyorlar.

Kısa bir süre sonra da, uluslararası kuruluşlarda ve özel kesimde görev olmak üzere Sosyalist Kültür Derneği'ni de bırakıyorlar. Ancak arkalarında güzel bir isim ve teknokratik yetenekleri konusunda büyük bir güven bırakıyorlar.

12 Mart Dönemi'nin başbakanı Nihat Erim, «beyin takımı» olarak bunlara güveniyor. Daha doğrusu, eksik olan kendi güvenini, bunlarla, tamamlıyor. Atilla Karaosmanoğlu, Ayhan Çilingiroğlu, İhsan Topaloğlu, Özer Derbil, bunlara katılan Selâhattin Babüroğlu, Profesör Türkân Akyol, Atila Sav, Albaylar Kuşağı'nın yüklenmiş olduğu rolün benzerini üstleniyorlar. Maliye'de Sait Naci Ergin, Milli Savunma'da Ferit Melen türünden Türk idaresinin tanıdığı en muhafazakâr politikacılarla birlikte, çekinmeden, yer aldıkları bir kabinede, baskıcı bir düzene geçiş için köprü oluyorlar.

Niyetlerinin, üstlendikleri rol türünden meşum olduğu söylenebilir mi? Kesinlikle söylenemeyeceğini düşünüyorum.

Beyin takımı, baskıcı politikalara köprü oluyor.

Rollerini tamamladıktan sonra temizleniyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Beyin Takımı, 12 Mart Muhtırası'ndan sonra kurulan Nihat Erim Kabinesi'ne girerek, bakan olduklarını düşünüyorlar. Hiçbirisi, Türkiye politikasıyla ciddi ölçüde ilgilenmemiş, hep amatör bakmışlar; güçleri, örgütleri, kişileri tanımıyorlar. Beyin Takımı'nın beyni durumundaki Atila Karaosmanoğlu, yıllardır Dünya Bankası'nda çalışıyor ve Washington'dan doğrudan doğruya Ankara'ya Başbakan Yardımcısı oluyor. AP ve basını için yalnızca birer kolay hedef sağlıyorlar.

Bakan olamıyorlar: AP basınının eleştirilerini, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a şikâyet ediyorlar. Memduh Tağmaç, Erim Hükümeti'nin ikinci kabine toplantısına geliyor; AP'li basını kendisine şikâyet eden bakanları bir güzel azarlıyor. Bakanlar Kurulu toplantı salonunda, Memduh Tağmaç'ın, 12 Mart Hükümeti'ni terslemesini, olduğu gibi, aktarıyorum: «Kaç günlük hükümetsiniz? Bu tenkidlere kızıyorsunuz. Zaman zaman Başbakan bana şikâyet ediyor. Aylardır, sol basın komutanların ne satılmışlığını koydu, no Amerikan uşaklığını, arabalarımıza 'Amerikan uşağı', 'satılmış generaller' diye yazılar yazdılar, kâğıtlar yapıştırdılar. Ordu rahatsızdır. Biz bunları eski hükümetlere çok anlattık. Tedbir almadılar. Memleket bu duruma geldi». Memleketin içine girmiş olduğu durumdan çıkabilmek için Tağmaç bir «çare» görüyor ve bunu, Reform Hükümeti'nin yüzüne bağırıyor. Tağmaç'ın bağırmasını da buraya alıyorum: «Vekil Beyler, Vekil Beyler, şu duvarların dili olsa da söylese, Demirel Hükümetleri'ne neler anlattığımızı? Son olarak şunu söyleyeyim, sıkıyönetimsiz huzuru getiremezsiniz..»[37] Sonuçta, huzuru getirebilmek için sıkıyönetimi getirmek gerekiyor; Demirel getirmeyince, bir başkası hükümete getiriliyor.

Bir soru çıkıyor: 1970 yıllarının başları, bir radikal yönetime elverişli midir? 9 Mart 1971 tarihindeki başarısızlığa bakarak, elverişliği olmadığı sonucuna varılabilir; böyle bir sonuç için acele edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Zaman zaman Bonapartist Hükümetler ortaya çıkabiliyor; sınıfların karşılıklı konumundan kaynaklanan güç boşluğuna denk düşüyor. Bonapartist Hükümetler'in or-

Levent Şahverdi Arşivi

taya çıkışını, sınıfların yokluğuna veya güdük oluşlarına bağlamamak gerekiyor; daha genel olarak, nesnel ya da öznel nedenlerle, belli bir süre için, sınıfların iktidardan kopmaları nedeniyle, bir güç boşluğunun doğmasında aramakta yarar görüyorum.

İktidardaki burjuvazi karşılaştığı ekonomik sorunlar nedeniyle, ç çatışmalar sonucunda güç yitirmiş olabiliyor; yerine bir başka sınıfın iktidarı istemediği veya olamadığı bir durum ortaya çıkabiliyor. Böyle bir gelişme içinde Bonapartist Hükümet düşünmek mümkün; ancak, mümkün olmayan, hiç bir burjuva akımının, kendiliğinden, radikalizme prim veya iktidar vermesidir.

Daha gerilere de götürülebilir, buradaki çözümleme için yirminci yüz yılın başı yeterli oluyor; burjuvazinin baş düşmanı radikalizmdir. Burjuvazi, kendi iradesiyle, hiç bir zaman radikalizme açık kapı bırakmıyor.

Bonapartist bir durum olsa bile pamuk ipliğine bağlı örgütlerle hükümete gelinmiyor. 9 Mart Girişimi başarı ile sonuçlanmış olsaydı, eninde sonunda, deneme ve yanılmaların sonunda, Yön Hareketi iktidarı eline alabilirdi; ne kadar alabilirdi; ne kadar tutabilirdi, söylemek çok zor. Kuşkusuz, Yön Hareketi'nin de ciddi sayılabilecek bir örgütlenmesi olmadığı ortaya çıkıyor; ancak hem kilit yerlerdeki kadrosu ve hem de prestiji nedeniyle, bir süreç içinde, hükümeti elde etme ihtimalini yadsımıyorum. Daha açık bir deyişle, bir koalisyon hareketine benzeyen 9 Mart Girişimi sonucunda hükümetin elde edilmesi halinde, iktidar en çok ve bilinçle isteyen Yön Hareketi'nin, belli bir anda, «iktidarı çalma» şansını görebiliyorum. Fakat 9 Mart Koalisyonu başarılı olamıyor, iktidar, en örgütlü güç olan Silâhlı Kuvvetler'in başındaki Orgeneral Memduh Tağmaç'ın eline geçiyor.

Orgeneral Memduh Tağmaç, reform yapma niyetiyle hükümete gelenlerden, reform yerine, sıkıyönetim istiyor.

Mahkûmlar.

Gerekçeye muhtaçlar; kişisel düzeyde, reform niyetini sıkıyönetim ilânına çevirmenin mazeretini bulmak zorundalar; Buluyorlar; Osmanlı Bankası'nın Kavaklıdere Şu-

Levent Şahverdi Arşivi

basi soyulunca, bekledikleri kılıfa kavuşuyorlar. Banka soyulur soyulmaz, Başbakan Erim, 27 Mayıs öncesi gizli komitelerin güvenilmeyen üyesi Başbakan Yardımcısı Albay Sadi Koçaş'ı, sıkıyönetim için Silâhlı Kuvvetler ile ilişki kurmaya memur ediyor. Hükümet Sözcüsü İsmail Arar, on bir ilde sıkıyönetim ilân edeceklerini ilân ediyor.

Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, 12 Mart ile birlikte kuruluyor ve başına, becerikli ve acar, Özer Derbil getiriliyor. Beyin Takımı'ndan Derbil, dış ticaret rejimini değiştirerek ithalât ve ihracat yoluyla yapılan soygunları, mümkün olduğu ölçüde, azaltmak istiyor; bunun için bir kararname hazırlıyor. Muhafazakâr Ferit Melen, bu kararnameyi imzalamıyor. Dış ticaret soygunlarını azaltmak isteyen Özer Derbil, kabine arkadaşı Ferit Melen'in kararnamesini imzalamayı reddetmesi üzerine, çok sakin, «o halde ben de sıkıyönetim ile ilgili kararnameyi imzalamam» diyor[14]. Böylece bir «ticaret» imkânı doğuyor: Melen, dış ticaret kararnamesini ve Derbil de sıkıyönetim kararnamesini imzalıyorlar.

Askeri tutukevleri ilericilerle dolduruluyor. 12 Mart Muhtırası'nı desteklemiş olanlar, bunun için kutlama mesajları gönderenler, teker teker toplanıyorlar; Mamak ve Selimiye Askeri Tutukevleri'ne konuyorlar.

Yanlışlıktır: «12 Mart rayından çıkarıldı» diyenler oluyor. Düzeltme yollarının varlığı tartışılırken «Balyoz Harekâtı» uygulamaya konuyor. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın serbest bırakılmasını sağlamak için İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Elrom kaçırılıyor. Hükümet, buna, Sadi Koçaş'ın radyodan okuduğu bir bildiri ile cevap veriyor ve devlet gücüne karşı çıkanların başına balyoz türünde inileceği anlatılıyor. 17 Mayıs 1971 tarihinde Efrail Elrom'un kaçırılması ve Balyoz Harekâtı'nın başlatılmasından sonra, adı duyulmuş ya da duyulmamış ilericilerden gözaltı ya da tutuklanma deneyimlerini geçirmeyen pek az kimse kalıyor.

Konsolos Elrom öldürülüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Bilim mi daha çok gerçekçi, yoksa somut gerçek mi, daha çok gerçek? Bilim, eğer bilim olabiliyorsa, somut gerçekten çok daha gerçekçidir, çok daha «sahih»; buna inanıyorum. Bulgularımın, yurttaş düşünenlerin acımasız hücumlarına uğramasını istiyorum; kuşkusuz, bu hücumların sonunda, ayakta kalabilmelerini diliyorum.

Bulgularımın, yurttaş düşünenlerin, yoldaş kafaların açacakları bir savaşı yaşamadan, ayakta kalmalarından kaygılanıyorum. Bunun bu ülke için önemli bir talihsizlik olabileceğini görebiliyorum.

Aydın Üzerine Tezler'de, Türkiye tarihinde Tezler'e kadar olmayan, iki iç savaşı bulup çıkarabildiğimi sanıyorum. 1806-1826 Dönemi ile 1903-1923 Dönemi, sınırlarda belli düzeltmelerle birlikte, iç savaş dönemleri olarak ileri sürüldü. Bundan sonraki bölümün başlığı, «Türkiye'de İç Savaş» oluyor. Bu sonuncuyu, önemli bir bilimsel bulgu ve katkı saymıyorum; tarihleri aynı olmakla birlikte, pratikte de, söylenebiliyor.

Bu bölümde, bundan önceki çözümlemelerde, kurulmamış bir parti kurmak zorunda kaldım. İç-TKP'ni gelecek için değil, geçmiş için ve daha açık bir söyleme ile geçmişi çözümlemede gerekli ve yararlı bir «işlem» olarak geliştiriyorum. Bu yol, diferansiyel kalkülüste çok geçerlidir: sonuç çözüm için, önceden ve ayrı bir yerde, ayrı işlemler sonucu bir blok elde ediliyor ve bu «yerine koyma» işlemiyle, sorunun tümü çözülmüş oluyor. İç-TKP, bir blok olarak yerine konulduğunda, milli demokratik cephe problemi daha gerçekçi bir çözüme ulaştırılmış oluyor; öyle düşünüyorum.

Kuşkusuz, bir yöntem başkaldırısı söz konusudur; matematikte bu yan işlemin ve ortaya çıkan çözüm bloğunun gerçekçi olması zorunluluğu yok. Bilimde ise böyle bir zorunluluk var; bu itirazı kabul etmek durumundayım. İç-TKP, kongrelerle ve usulüne göre seçilmiş bir yönetim komitesinden, kabul edilmiş bir program ile üyelerin uymak zorunda oldukları bir geçerli tüzükten yoksundur; yalnız-

Levent Şahverdi Arşivi

ca siyasal hareketlilikler içinde bir taraf durumunda oldu ve üyelerini harekete geçirebildi.

Bu çekinceleri kabul etmemek mümkün değil; ancak yine de, çalışma masamda kurmuş olduğum, İç-TKP'nin bir parti olarak kabul edilmesinin gerektiğini düşünüyorum. Çünkü eğer bu koşullarla İç-TKP bir parti olarak kabul edilmezse, Dış-TKP, kesinlikle ve öncelikle, bir parti olarak kabul edilemez. Çünkü TKP ve çözümlemeyi kolaylaştırması açısından Dış-TKP çok daha uygun düşüyor, parti sayılabilmek için İç-TKP'nden daha elverişli koşullara sahip görünmüyor. Poliste verilen ifadeleri ve çıkarılanların anılan, bütün bunlardan öte genellikle bilinenler, Dış-TKP merkez komitesinin bir seçim sonucu ortaya çıkmadığında kuşku bırakmıyor. En azından uzun yıllar Dış-TKP merkez komitesinde bir kez bulunanlar, bundan sonra girecekleri belirliyorlar ve otama yapıyorlar. Uzun yıllar bir programı olmadığı da biliniyor ve yakın zamanlarda yayınlanmış bir tüzük de görünmüyor. Üye ile sempatizan pek çok zorlukla birbirinden ayrılıyor ve herhangi bir aidat ödemesiyle ilgili bir ize rastlanmadığı gibi, üyelerin hiç birisinin, herhangi düzeyde herhangi bir parti kongresine katıldıkları da ileri sürülmüyor.

Bütün bunları İç-TKP'nin bir parti olarak kabul edilebileceğini göstermek için sıralamak gereğini duyuyorum. Bunun da bir amacı var; ulusal demokratik cephe çözümlemesini yapabilmek için bir parti daha kurmak zorunluluğu doğuyor.

SIP, Sosyal İlerleme Partisi, son derece fiktif, yine çalışma masamda doğan, ancak son derece legal bir partidir. Övülebilir veya eleştirilebilir; legal sayılıyor. Çözümlemelere, istendiği ölçüde ve özgürlükle sokulabiliyor. Ulusal demokratik cephe çözümlemesini yapabilmek için Sosyal İlerleme Partisi'ni, SIP, kurmak gerekli oluyor.

Ancak eklenebilir; bu gereklilik, sadece bir düşünsel platformda ortaya çıkmıyor. İç-TKP de yalnızca düşünsel bir zorunluluk olmadı; aynı zamanda ve gerçek siyasal yaşamda, Yön Hareketi ve bu hareketin lideri Doğan Avcıoğlu için gerekti. SIP'nin de durumu aynıdır; DISK ve

Levent Şahverdi Arşivi

Genel Başkanı Kemal Türkler'e, kesinlikle, bir SİP gerekiyor.

Nedenlerine geleceğim; ancak önce sonuçlarını açıklamak durumundayım. Sonuç ikidir; birincisi, milli demokratik cephe ve bunun için kurulan İç-TKP, Türkiye İşçi Partisi'ni çökertti (*). İç-Türkiye Komünist Partisi'nin saldırıları karşısında TİP, bir ideolojik netlik ve tutarlılık kazanmakla birlikte, mücadele gücünü kaybetmiş oldu. Zaman, milli demokratik cephe sözcülerinin TİP'nin yüzüne yapıştırmak istedikleri «oportünist ve pasifist» yaftasını, özellikle yeni kuşakların gözünde, çıkarıp atmanın imkânsız değilse bile kolay olmadığını gösterdi. Ulusal demok-

---

(*) 1960 yıllarının önde gelen aktivistlerinden, İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz, basımı ölümüne yetiştirilen çalışmasında, yazıyor. Aktarıyorum.

«MDD görüşü ilk yıl gençlik arasında pek tutunamadı. Fakat 1968 yılından itibaren tutunmaya başladı».

«MDD bir yandan gençlik içinde yerleşmeye çalışırken, öte yandan TİP içinde çalışmaya başladı. TİP içindeki ilk çalışma Şişli ilçesinde yapıldı ve ilçe ele geçirildi. Daha sonra diğer ilçeler ele geçirilecek ve nihayet TİP İstanbul İl Örgütü de MDD'cilerin eline geçecek ve fakat geçtiği andan itibaren adeta kapatılacaktı».

«Burada belirtmek istediğim nokta, MDD'cilerin çalışmalarının, bir örgütü çalıştırmaktan çok o örgütü ele geçirmeye yönelik oluşuydu. Bir örgüt ya da bir ilçe hedef seçiliyor ve ele geçiriliyordu, ancak, ele geçirildikten sonra bir çalışma yapılamıyordu».

«Son tahlilde cuntacı olan o dönemin MDD'cileri için iktidar değişmeli ve yurt severler iktidara gelmeliydi. Biz ise tepeden inme bir iktidar değişiminin yarar sağlamayacağına inanıyorduk».

«Cunta getirici çalışmalara karşı çıkış ve sonu cuntaya yönelik olarak ortaya çıkan MDD'ye 'evet' demeyişim sürekli saldırıların gerçek nedeniydi. Yoksa yıllar yılı yürüyen ve kendince bir şeyler yapmak üzere çabalayan bana karşı sadece yukardaki olaydan ötürü 'oportünist, pasifist' denmezdi».

Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul, 1975, s. 231 - 232 - 195 - 150 - 151.

Harun'dan sonra Teknik Üniversite Öğrenci Birliği de, milli demokratik cephe kontroluna geçiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

ratik cephe ve bunun için gereken SİP, ikincisi oluyor. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu bitirdi; 12 Eylül'den önce bitkin düşürdü.

Başta Kemal Türkler olmak üzere DİSK üst yönetimine bir SİP gerekiyor.

Kemal Türkler ve yönetimi, önce 15-16 Haziran Günleri'nden ve daha sonra da, arkasından gelen 12 Mart Dönemi'nden yorgun çıkıyor. DİSK tabanının ise daha kavgacı bir konum içinde olduğunu gösteren işaretler var. Bu durumda tabanı sulandırmak ve DİSK'nu, bir CHP'li konfederasyon haline getirmek kararlaştırılmış bir politika olarak ortaya çıkıyor (*). Fakat hem zorlayan ve hem de zorlaştıran faktörler görülüyor.

1974 ve 1975 yıllarında iki yasal sosyalist parti, DİSK içinden önemli sayılabilecek sendikalar ve DİSK'te en üst noktalarda yöneticilik yapmış sendikacılarla birlikte kuruluyor. Basın-İş Genel Başkanı Burhan Şahin, TSİP'in kuruluşuna katılıyor; Kimya-İş Genel Başkanı Dinçer Doğu, Turizm-İş Genel Başkanı Turgut Gökdere, Sosyal-İş Genel Başkanı Özcan Kesgeç, Keramik-İş Genel Başkanı Mustafa Aktulgalı TİP'nin kurucuları oluyorlar. DİSK'in temel direklerinden Maden-İş'i iş yeri temsilciliklerinde zorluyorlar; Selim Mahmutoğlu, Bölge Temsilcisi olarak, hem Maden-İş'i ve hem de TİP'ni Bursa'ya yerleştiriyor. Hürcom-İş'te, Tekstil-İş'te, sosyalist işçi ve sendikacılar, önemli köprü başlarını tutuyor. 1960 yılı sonlarında öğrenci derneklerinden yetişmiş Çetin Uygur'un başkanlığındaki Yeraltı Maden-İş, arkadan gelerek, daha kavgacı bir sendikal çizgiyi zorluyor.

Türkler ve üst yönetime iki sorun birden çıkıyor. Birincisi, bir partiye dayanmadan DİSK'teki konumlarını korumaları imkânsızlaşıyor; sendikacılık ve ideolojik açıdan

---

(*) «1974 sonunda ise bütün güçlü bağımsız sendikaların DİSK'e katılması prensip olarak kararlaştırıldı ve 1975'te bu prensip kararı gerçekleşti».

Kemal Sülker, 100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri, İstanbul, 1976, s. 140.

Levent Şahverdi Arşivi

dayanabilecekleri tek partinin Ecevit'in Halk Partisi olduğunu görüyorlar ve anlıyorlar. Ancak, ne yazık, sosyalizme bir akış olduğu bir zaman aralığında, Ecevit'le parlatılmış CHP imajı, DISK tabanının aradığı imaja denk düşmüyor. Daha sosyalizan bir imaj gerekiyor.

Kemal Türkler'in hiç bir zaman TKP üyesi olmayacağını düşünüyorum. Türkler, ideolojik ve politik açıdan, en çok, Mehmet Ali Aybar çizgisine yakın düşüyor. Bu nedenle ortada bir boşluk doğuyor (*). Bu boşluğu SİP ile doldurmaya çalışıyorum. Sosyal İlerleme Partisi'nin müdiran ve dirijan kadroları, DISK'nun uzmanlık kadrolarını dolduruyor. SIP ile DISK, sorunsuz ve sorumsuz bir sosyalizan imaj kazanıyor ve bu imaj altında DISK büyük bir cüretle CHP'lileştiriliyor.

Milli demokratik cephe girişiminde İç-TKP'nin oynadığı rolün benzerini, ulusal demokratik cephede SIP üstleniyor: DİSK'in uzman kadrolarına yerleşmiş SİP kadroları, Aydın Meriç, Sıtkı Coşkun, Nabi Yağcı ve diğerleri aklın zor alabileceği bir kinle, DİSK içinde sosyalist işçi ve sendikacı avcılığına çıkıyorlar. Selim Mahmutoğlu, bölgesinden ve temsilcilikten işsizliğe atılıyor. Mustafa Aktulgalı ve Burhan Şahin, sendikalarının başlarında kalabilmek için, partilerinden ayrılıyorlar. Kimya-İş ve Turizm-İş likidasyona uğratılıyor, bir daha eski güçlerine hiç bir zaman gelemiyorlar; Dinçer Doğu ve Turgut Gökdere'nin sendikal yaşamlarına son veriliyor. Sosyal-İş için daha orta bir yol bulunuyor ve DISK üyeliği askıya alınarak ter-

---

(*) DİSK'in CHP'lileştirilmesine en çok TİP ve TİP'nden de Yürüyüş Dergisi karşı çıktı. TİP Genel Başkanı Behice Boran, böyle bir boşluğu doldurmak isteyen heveslileri «sosyalist havariler» olarak nitelendirdi. Genel Sekreter Sargın da, işleri bittikten sonra «limon gibi sıkılıp atılacaklar» dedi.

Bunlar, Yürüyüş Dergisi koleksiyonlarında var: tekrarlamak istemiyorum.

Kuşkusuz sosyalist sendikaların DİSK içinde eritilerek CHP'lileştirilmesine karşı koymaya çalıştım. SİSK, Sosyalist İşçi Sendikaları Konfederasyonu, düşünmekle ve korumaya çalışmakla suçlandılar. Yalnızca not düşüyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

biye olması bekleniyor. Bütün bunları süsleyebilmek için bir takım acemi ve aceleci gösterilere baş vuruluyor ve her birisinde binlerce bilinçli işçinin işsiz kalması sonucu yaratılıyor.

DİSK içinde sosyalist işçi ve sendikacılara karşı açılan savaş, DİSK'in Halk Partisi'ne teslim edilmesi demek oluyor; bu, burjuvazi için, çok büyük bir sevinç kaynağı sayılıyor. Bülent Ecevit, 1977 Seçimleri sonucunda, seçimleri kazanmış olduğu için değil, bu sonucun sağlanmasındaki katkıları nedeniyle başbakan olabiliyor.

Devam edebilmek için bir özet yapmak durumundayım. İç-TKP ve SİP, geçici partidir ve görüntü partileri oluyorlar. Fakat her ikisi de belli tarih noktalarında son derece güçlü olabildiler; iki nokta alınacak olursa, 1969 tarihinde kütlelerin en çok içinde olan İç-TKP ve 1979 yılında da SİP'dir. Güçleri geçiciliklerinden ve görüntü olmalarından kaynaklanıyor; rüzgâr gibi geçiyorlar. Kütlelerin içine giriyorlar. Kütleleri tutamıyorlar.

Güçleniyorlar; ancak, toptan, Türkiye sosyalist hareketinin ya da daha mütevazi bir sözcükle Türkiye solunun gücünü artıramıyorlar. Azaltıyorlar. Her ikisi de büyük bir sığlıkla cephe için gerekli kütlesel tabanı genişletirken, kurulmuş kurumları, kırıp geçiyorlar. Bu kırımı, 12 Mart ve 12 Eylül dönemleri izliyor.

Devam edebilmek için bir parantez açmak zorundayım. Ne İç-TKP ve bunu izleyen THKP-C ile bu dönemdeki silâhlı eylemlerle ne de SİP ve DİSK tarafından açıklanan ulusal demokratik cephe çağrıları, düzenlenen büyük Bir Mayıs Gösterileri'yle, bunları izleyen, askeri rejimler arasında bir neden-sonuç bağlantısı kurmak durumundayım; daha önemlisi böyle bir bağlantıyı kurmanın mümkün olamayacağına inanıyorum. Türkiye'de askeri müdahale ve rejimlerin, kapitalizmin derininden gelen ve emperyalizmin siyasal sorunlarıyla bütünleşen nedenleri var.

Parantez içinde tezi yazıyorum: Türkiye'de provokasyon saplantılı askeri müdahale savları yalnızca beyin tasarrufunu ve bu amaçla da beyinleri kullanmamayı, anla-

Levent Şahverdi Arşivi

tıyor. Beyinleri çalıştırmama amacını güdüyor; ana okullarına uygun düşüyor.

İdeolojik açıdan, hem İç-TKP'nin ve hem de SİP'nin, TKP ile bir ayrılığı görünmüyor; TKP de, 12 Mart'tan önce milli demokratik devrim ve 12 Eylül'den önce de ulusal demokratik devrim görüşlerini savunuyor. Siyasal açıdan da aralarında bir fark bulunmuyor; 12 Mart Dönemi'ne kadar İç-TKP ve TKP, «bir kemalist on sosyaliste bedeldir», ilkesine bağlı kalıyorlar. 12 Eylül öncesinde ise SİP ve TKP için bu ilke, «bir CHP'li on sosyaliste bedeldir» sloganına dönüşüyor; bir nitelik değişmesi olmuyor.

Bu temel beraberliklere karşın, İç-TKP ile TKP arasında çetin bir örgütsel karşıtlık gelişiyor. TKP ile SİP arasında ise böyle bir karşıtlık ortaya çıkmıyor; aslında, teorik açıdan da, çıkmaması gerekiyor. Birisi yurt dışında çalışan ve Türkiye'de legal örgütlenmesi olmayan ve diğeri yurt içinde ve tümüyle legal çalışabilecek iki parti arasında herhangi bir örgütsel çekişmeyi düşünmemek de icap ediyor.

Pratik nedenler de var; TKP, özellikle 1951 Tevkifatı sonrasında, hiç bir zaman önemli bir örgütlenme olmadı. Hep güçsüz kaldı. Böyle olmakla birlikte, Türkiye'de çeşitli yönetimler, Türkiye Komünist Partisi'ni olduğundan çok güçlü göstermeyi ve her türlü sosyalizan çabaları, son çözümlemede, TKP'ne bağlamayı bir politika biliyor. Bunun iki nedeni ortaya çıkıyor; birincisi, Türkiye'de yönetimler, TKP'nin omuzları üzerinden, Sovyetler Birliği ile «konuşuyor». 1927 Tevkifatı hariç, bu istenmeyen bir gelişmedir. Türkiye'de rejimler TKP Operasyonları ile hep öncelikle Sovyetler Birliği'ne ve aynı zamanda zıddına, kapitalist Batı kampına, «bir mesaj» göndermeyi amaçlıyor; zamanlamasını buna göre düzenliyor. İkincisi, her türlü sol girişimi, TKP'ne bağlamakla, eninde-sonunda, Sovyetler Birliği'ne bağlamış olduğunu düşünüyor; böylece, sol girişimlere, olduklarından çok daha fazla «bir tehlike» yüklemiş sayılıyor.

Burjuvazinin «korku jeneratörü», on dokuzuncu yüz yılın ilk yarısında Fransız Devrimi'dir; yirminci yüz yılın

Levent Şahverdi Arşivi

ilk yarısında Ekim Devrimi oluyor. Robespiere ve Stalin, bu iki devrim için, sırasıyla, günah keçisi yapılıyorlar (*). Her ikisinin adları, ya da Jakobenizm ile stalinizm, en çok korkutan oluyorlar.

TKP güçsüzdür; Sir çok güçlü olabiliyor.

Ayrımı ortaya koyabilmek için, çok kısa olarak, Türkiye Komünist Partisi'nin çözümlenmesi gerekiyor. Bir kaynak sorunudur; söz etmek durumundayım.

Resmi istihbarat kaynakları, Türkiye'nin sol tarihi açısından önemli bir kaynaktır; gizli tutuluyor. Önceleri Milli Emniyet Başkanlığı ve daha sonra Milli İstihbarat Teşkilâtı, sol kuruluşlar ile ilgili belgeler topluyor, konuşmaları kaydediyor ve bunları dosyalıyor. Büyük Britanya, kendi istihbarat örgütünün, Batı kampının, CIA'den tek bağımsız örgüt olduğunu ileri sürerek övünüyor. MIT'nın, CIA ile yakın işbirliği ve bilgi alış verişi içinde çalıştığını varsaymak için çok fazla çaba harcamaya gerek yok; varsayılıyor. Böyle bir durumda CIA ve MİT bilgilerinin yayınlanması halinde, sol tarihinin çok daha tutarlı bir çözümlemeye kavuşturulabileceğine inanıyorum.

Kısmen yapılıyor. CIA, hem ilgililerin bildiği «resmi» yayınlarla ve hem de CIA uzmanlarının yayınlanmış çalışmalarıyla, elindeki bilgilerin bir bölümünü açıklamaktan geri kalmıyor. Milli Emniyet Başkanlığı veya MİT bilgileri için de bir kısmî yayından söz edebiliyorum. TKP üyesi olduktan sonra ihbar yolunu seçen tiyatro sanatçısı Aclan Sayılgan'ın, 1940 yıllarında Albay Türkeş ile ırkçı tutuklamasından geçen doktor üsteğmen Fethi Tevetoğlu'nun, Türkiye solu ile ilgili olarak yayınladıkları kitaplarda, istihbarat arşivlerinden yararlanılmış olduğu açıklıkla belli oluyor ve belli ediliyor. Türkiye solu üzerinde değerli araştırmasıyla bilinen Mete Tuncay da, bulgularını, istihbarat arşivlerine dayanılarak yazılmış bu çalışmalardaki bilgilerle tartmak gereğini duyuyor. Buna, 12 Eylül öncesinde solcular tarafından öldürülen İlhan Darendelioğ-

(*) «Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu,1925-1940» başlıklı çalışmamda, bu konuyu ele alan, ayrı bir bölüm var.

Levent Şahverdi Arşivi

lu'nun çalışmalarını da ekleyebiliyorum (*). Darendelioğlu da istihbarat arşivlerinden yararlanıyor.

Bunlar eski kaynaklar; bir yenisi ortaya çıkıyor. 12 Eylül Dönemi'nde Sıkıyönetim Mahkemeleri, yalnızca iddianamede değil, TKP Davası ile ilgili gerekçeli kararda bile, 1970 yıllarında Aydınlık Gazetesi'nin TKP ile ilgili yayınlarını, kaynak olarak kullanıyor (**). Aynı kaynağın, TKP çözümlemelerinde, CIA yayınlarında da kullanılmış olduğunu saptayabiliyorum (***). Bütün bunlardan, 1970 yıllarında Aydınlık Gazetesi'nin doğrudan doğruya Millî İstihbarat Teşkilâtı arşivlerine dayanan bilgileri kullanmış olduğu sonucunu çıkarıyorum. MİT, elindeki raporların bir bölümünü yayınlamak ihtiyacı duymuş olabilir (****). Sıkıyönetim Mahkemeleri ve CIA yayınları, Aydınlık Gazetesi'-

---

(*) *Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, İstanbul, 1968.*
Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Hareketler, Ankara, 1967.
İlhan Darendelioğlu, Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri, İstanbul, 1977.
Mete Tuncay, Türkiye'de Sol Akımlar 1908 - 1925, Ankara, 1967.

(**) «Aydınlık Gazetesi'ne göre İsmail Bilen'in genel sekreterliğe el koyduğu tarih kesin olarak 24.5.1973'dür».
Gerekçeli Karar, Türkiye Komünist Partisi Davası, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985, s. 70.

(***) A comprehensive survey of leftist organization, for example, listed a total of roughly 50 groups, of which 33 were said to be active in 1979 (including the still proscribed Turkish Communist Party, TCK. Additional eight organizations claimed to speak for the Kurds.) (Aydinlik, 5 and 13 March; Joint Publications Research Service, JPRS..)»
Hoover Institution, 1980 Yearbook on International Communist Affairs, 1980, s. 216.

(****) Bu dönemde, MİT içinde bürokratik sürtüşmelerin su yüzüne çıktığı anlaşılıyor. Çeşitli gizli örgütlerde ve radikal kanatta yer alan Kurmay Albay Turan Çağlar'ın yaşam çizgisi ilginç görünüyor: önce tasfiye ediliyor. Sonra gazetelerde Amerikalılara bilgi satarken bir emekli kurmay albayın, Turan Çağlar'ın, yakalandığı duyuruluyor. Daha sonra cezaevinde intihar ederek öldüğü ilân ediliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

nin yayınladığı bilgilerin istihbarat arşivlerine dayandığından güvenli görünüyorlar; karşıt durumda, özellikle mahkemelerin, yayınlanan bilgileri kullanmaları düşünülemez.

Mevcut kaynaklara, şimdiye kadar yapılmış çözümlemelere, sıkıyönetim iddianameleri ile mahkemelerin verdiği gerekçeli hükümlerde yer alan bilgiler eklendiğinde, bazı sonuçlar, kendiliğinden çıkıyor. Yazmak düşüyor.

Bir: 1950 yılları başlarından 1970 yılları başlarına kadar, Türkiye Komünist Partisi paralize bir kuruluştur; felç geçiriyor. Bu nedenle, 1970 yıllarının ilk yarısında, TKP'nin canlanmasından değil, yeniden kurulmasından söz edilebiliyor.

İki: TKP, felçli döneminde bile, Türkiye'de kendi dışında sol çaba ve örgütlenmeleri hoş karşılamıyor. TKP, çok uzun yıllar, Zeki Baştimar ve İsmail Bilen dahil, kendisini «Dış Büro» olarak adlandırıyor; ancak içerde bir çaba yerine, başka çabaları eleştirmeyi seçiyor.

Üçüncüsü daha önce yazıldı ve burada tekrarlanıyor. Üç: 1961-1982 Dönemi'nde, dış dinamik, uluslararası gelişmelerin akışı ve uluslararasında güçler dengesi, Türkiye'de güçlü bir sosyalist örgütlenme ile aynı yönde çalışmıyor.

TKP Ana Dava Gerekçeli Karar'dan aktarma yapmadan önce açıklama durumundayım; bir paradoksa parmak basılması zorunlu oluyor. Vulgar basın aracılığıyla bir korku yayılmak istendiğinde hep, TKP ve TKP bağlantısıyla «Sovyet Tehdidi» üzerinde duruluyor ve bunun için de her taşın altında ve zamanın her noktasında TKP bulunuyor, çıkarılıyor. Paradoks, Gerekçeli Karar'ın, tarih çözümlemeleriyle ilgili bölümünün bunun tam tersini yazmasından ileri geliyor (*). Sıkıyönetim Mahkemesi, 1960

(*) «Davamızda TKP'nin hedefine varmak için şiddete başvurduğu yolunda bir iddia mevcut değildir. Gerçekte de TKP'nin faaliyetleri içerisinde yaygın şiddet eylemine dönüştüğü yolunda yeterli delil elde edilememiştir».

Gerekçeli Karar, TKP Davası, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1985, s. 107.

Sorumlu hukukçuların bu yargı ile verilen cezaları bir bilimsel karşılaştırmaya tutmalarını diliyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

ile 1973 yılları arasında, Türkiye Komünist Partisi'nin «boş geçirmiş» olduğu görüşünü ileri sürüyor. Şöyle: «Bu dönem içerisinde Türkiye'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'ni destekler görünmüşler, bir süre sonra parti içerisinde bazı ihtilâflar doğmasına sebep olmuşlar, hatta devrin parti başkanı Mehmet Ali Aybar'la parti içindeki diğer bir grup arasında ideolojik kopukluğun doğduğu gözlenmiştir. Bu dönem için Aydınlık Gazetesi 6 Şubat 1979 tarihli sayısında '1970'e kadar Doğu Almanya'ca villâlarda yaşadılar, bazı toplantılara katıldılar, Bizim Radyo'dan milli demokratik devrim tezini ortaya atıp TİP'ni desteklediler' demekte, faaliyetlerinin bunlarla sınırlı olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır»[39]. Bu değerlendirmeyi onayladıkları görülüyor.

Yalnız dışından değil, zaman zaman da içinden, eleştirilere uğruyor. İçerden eleştiri yapanlar ihraç ediliyor. «Devrimci Kanat», yakın zamanda, TKP içinde muhalefet ettikten sonra ihraç edilen, ancak TKP ile ilgili iddialarını sürdüren hareketlerden birisi oluyor. Yakalattıkları belgeler arasında «İç Haberleşme Bülteni» de yer alıyor (*) ve Gerekçeli Karar'a göre bu bültenlerin birisinde şunlar yer alıyor: «1960'dan sonra 13 yıl görevde kalan Demir, Bilen, Saydam yönetimi partiyi likide etti. Partiyi örgütlemekten titizlikle kaçındı. Önce Aybar'ın, sonra Boran'ın kuyruğuna takıldı»[40]. Böylece bir başka yoldan da, uzun bir süre, en azından 1970 yıllarının başlarına kadar Türkiye Komünist Partisi'nin bir bitkisel yaşam geçirdiği vurgulanıyor.

Açıklama zorunluluğu var: Hem milli demokratik devrim tezini savunmak ve hem de Türkiye İşçi Partisi'ni ve birbiri arkasından Aybar ve Boran'ı desteklemek nasıl oluyor? Kuşkusuz Gerekçeli Karar «Türkiye İşçi Partisi'ni destekler görünmüşler» ifadesini kullanırken hem daha temkinli davranmış oluyor ve hem de gerçeklere yakın düşüyor. TKP, hiç bir zaman TİP'ni desteklemiyor; ayrıca

(*) Mahkeme, «Devrimci Kanat» için, daha ağır cezalara hükmediyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye Komünist Partisi'nin, CHP dışında, yurt içinde desteklemiş olduğu hiç bir örgüt bulunmuyor. «Görünüyor».

TKP, hep cepheci'dir; cephecilik söz konusu olduğunda TKP (*) ile THKP-Cephe, düşman kardeşler oluyorlar. Türkiye'nin bu iki gizli örgütü cephecilik cephesi'nden hiç ayrılmıyorlar.

Devam etmeden önce, bundan sonraki bölümde ortaya çıkacak olan, THKP ile TKP arasında bir başka paralellikten söz etmek durumundayım: Her ikisi de bir güç ya

---

(*) «1945 yılında gizli Türkiye Komünist Partisi yönetiminde Tek Cephe faaliyetinin legal alana geçmesi için bazı hazırlıklara girişildi. 4 Aralık 1945 nümayişleri ile komünistlerin sahneye koydukları oyun akamete uğratıldı».

Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, İstanbul, 1976, s. 288.

Türkiye Üzerine Tezler dizisinin ikinci kitabında ayrıntılı bilgi ve çözümlemeler var.

Görüşler Dergisi ile Sabiha Sertel ve Behice Boran,Celâl Bayar ve Adnan Menderes grubuyla bir «cephe» kurmaya çalışıyorlar.

«Komünist meyilleri çoktanberi malûm olan Bayan Sabiha Zekeriya, Ekim ve Kasım aylarında Ankara'da milliyetçi diye tanınan bazı kimselere başvurarak, dış dünyadaki fikir ve sanat hareketlerini memlekete aksettirmek için Görüşler adında bir fikir dergisi çıkaracağını söyledi ve bu dergiye yazı yazacaklarına dair bilhassa Demokrat Parti kurucularından söz almak istedi».

«Bu manzara karşısında temeli yeni atılan partinin kötü bir suikaste kurban olabileceğini düşündüm ve dergiyle hiç bir ilgileri olmadığını derhal ilân etmeleri hakkında Celâl Bayar , Adnan Menderes ve Fuat Koprülü'ye ikazda bulundum».

Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Dördüncü Cilt, İstanbul, 1971, s 48.

«Zekeriya Sertel'in yerini bu kez Vatan Gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman aldı».

«Bir gün İnönü'nün, Celâl Bayar'ı Çankaya'daki köşkünde bir akşam yemeğine çağırdığını öğrendik. O gece neler konuşulduğu konusunda bir haber verilmedi, daha sonra İnönü'nün Bayar'dan güvence aldığı, kendisine 'başarılar dilediği' duyuldu».

Emin Karakuş, 40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara, İstanbul, 1977, s. 78 - 80.

Levent Şahverdi Arşivi

da güçsüzlük gösterisini, temel politik çizgi yapmaktan geri kalmıyor. THKP - C, devletin güçsüzlüğünü göstermeyi önemli sayıyor. TKP, kendisini güçlü göstermeyi pek çok önemli buluyor.

İdeolojik açıdan TKP, milli demokratik devrim-cephe savını savunuyor.Ancak örgütsel planda bu savı savunan Mihri Belli ile Belli'nin iç-TKP'ni can düşmanı sayıyor. Bu nedenle, ideolojik olarak milli demokratik devrim görüşünü savunurken, aynı zamanda, bu görüşe canla-başla karşı çıkan Türkiye İşçi Partisi'ni destekler görünmekten uzak duramıyor.

İşine yanıyor ve devam ediyor: TKP, atılım yaparken, bu paradoksu ilke sayıyor. Hiç bir zaman ideolojik ve politika platforma öncelik tanımıyor; yaşanılan teorik sığlık, bunu, kolaylaştırıyor. TKP, atılımında, örgütsel yakınlık ve zıtlıklara hareket noktası oluyor. Şimdi çok daha açık olarak ortaya çıkıyor: TKP, 1970 yıllarının başlarında, yeniden ortaya çıkmaya karar verince, ilk transferlerini, ideolojik olarak yakın olduğu milli demokratik cephe tarafdarlarından değil, tam bunun karşısından, MDD çizgisine sonuna kadar karşı koyabilen, gücünü yitirmekte olan YİP'nden yapıyor (*). Türkiye İşçi Partisi'nin, büyük kan kaybına karşın, milli demokratik devrim ve cephesini kesinkes mahrum ettiği ve 1970 yılı sonbaharında yapılan dördüncü kongresi sonrasına kadar TİP içinde kalan kişiler, TKP'nin ilk transferleri oluyorlar. İsmail Bilen atılımını, bunlarla ve bunlara ek olarak Dev-Genç'e karşı kurulan Sosyalist Gençlik Örgütü'nden yapmış olduğu aktarmalarla gerçekleştirmeye çalışıyor.

Öyle anlaşılıyor, TKP, bu tür transferlere mecbur kalıyor. TKP-Devrimci Kanat'ın, resmi makamların eline geçen İç Haberleşme Bülteni'nin birisinde şu ifadeler yer alıyor: «1960'dan hemen sonra hapisten çıkan Zeki Baş-

(*) İstihbarat organlarındaki bilgilere güvenilecek olursa, bu dönemde ateşli MDD ideolojisini ve politikasını savunduktan sonra, 12 Mart'ın ardından TKP'ne geçenler, yönetim kadrolarına gelemiyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

tımar (Yakup Demir) yoldaşın yönetiminde TKP toparlanma girişiminde bulunmuştur. Komünistlerin bir kesimine yurt dışına çıkma çağrısı yapıldı. Ancak, Reşat Fuat Baraner'in de içlerinde olmak üzere üyelerin hemen tümü bu çağrıyı çeşitli nedenlerle yanıtsız bıraktılar. İlk önce TKP Dış Bürosu, daha sonra da TKP Merkez Komitesi adını alan aslında Zeki Baştımar, İsmail Bilen, Aram Pehlivanyan yoldaşlardan oluşan bir Polit-Büro kuruldu. Bu Polit - Büro 13 yıl boyunca görevde kaldı». Bu dönemde, Parti'yi, Bilen, Demir ve Saydam soyadını kullanan Pehlivanyan yönetiyordu.

Yönetim, bu dönemde, büyük ölçüde 1968 yılında yayına başlayan «Bizim Radyo» ve daha sonra «TKP'nin Sesi» yayınlarını yönetmek olarak belirleniyordu. Eski tüfekler yurt dışına çıkmayı kabul etmeyince, Hemingway'ın İhtiyar balıkçısındaki balığa dönen TİP'nden, sağlam İç - TKP karşıtlarının yurt dışına çıkarılmasına başlanıyor. Eldeki bilgilere göre, 1970 yılları başlarından itibaren, TKP'nin yeniden kuruluşu başlıyor. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından hazırlanan, TKP ve TKP - İşçinin Sesi, TKP - Devrimci Kanat ortak iddianamesi'nde «TKP, İngiltere'de 1971 yılında Veli Dursun ve R. Yörükoğlu takma adını kullanan Nihat Akseymen tarafından kurulmuştur» deniliyor[1]. Aydan Bulutgil'in Gerekçeli Karar'a esas olan polis ifadesinde (*) de «İngiltere'nin beş

(*) Sevgili Aydan, büyük acılarla verdiğini bildiğim polis ifadesinin ilk sayfasında, nasıl sosyalizm bilincine geldiğini şöyle anlatıyor: «1968 yılında SBF'nin Maliye - İktisat Bölümü'nden mezun olduktan sonra lisans üstü öğrenim görmek üzere aynı yılın Eylül ayında İngiltere'ye Birmingham Üniversitesi'ne gittim. Okula gittikten sonra kiraladığım pansiyonda kalmaya başladım. Kendisini daha önceden tanımadığım aynı üniversitede doçentlik tezi üzerinde çalışan ODTÜ öğretim görevlilerinden Yalçın Küçük isimli bir Türk'le tanıştım. Kendisi ile sosyalizm sorunları üzerine ve Türkiye'deki politik gelişmeler üzerine konuşmalar yapardık. Kendisi Türkiye'de TİP'ni savunuyor ve bu partinin işçi sınıfı partisi olduğunu söylüyordu ve beni de TİP görüşleri doğrultusunda

Levent Şahverdi Arşivi

kişilik bir il komitesi kurarak bu yıldan itibaren İngiltere'nin parti içerisinde bir il statüsü ile idaresine» başlandığı belirtiliyor[42]. Böylece, Büyük Britanya İmparatorluğu, Türkiye Komünist Partisi'nin yeniden kuruluşunda bir il statüsüne indirilirken, bu yolla da, Türkiye'nin illerinin sayısı altmış sekizi bulmuş oluyor.

Buraya kadar güzel. Yurt dışına çıkanlarla yurt dışında doktora yaparken bağlantı kurulanlar bir süre yalnızca hazırlık ekzersizleri yapıyorlar. 1973 yılında, 1920 yılları ortalarından beri yurt dışında olan Laz İsmail TKP Dış Bürosu Sekreteri oluyor. Uzun yıllar dışardaki komünist parti üyelerine Dış Büro denilmesi, merkezin yurt topraklarında olduğunu belirtmek için gösterilen özenle açıklanıyor. İsmail Bilen'in genel sekreter olmasından sonraki gelişmelerle ilgili olarak bilinen İ. Bilen'in bu görevi almasından sonra Türkiye Komünist Partisi yeni bir atılım yaparak geniş çapta propaganda ve örgütlenme eylemine girişti. Ocak 1974 tarihi itibariyle çıkarmaya başladığı aylık, merkez komitesi yayın organı 'Atılım' ile de bunu vurgulamış oldu. Bu tarihe kadar zaman zaman Türkiye'de kurulan

---

bilinçlendirmeye çalışıyordu».

Mehmet Aydan Bulutgil, Emniyet İfadesi, çoğaltma, s. 1.

Gerekçeli Karar'da şu biçime geliyor :

Birmingham'da «Yalçın Küçük isimli doktorasını yapmakta olan bir Türkle tanışan sanık, önce Türkiye İşçi Partisi doğrultusunda bu şahsın etkisiyle bilinçlenmiş, bu doğrultuda da 1969 yılında İngiltere'deki Türk öğrenci derneklerini kapsayan İTÜF'ün çalışmalarına katılmaya başlamıştır».

Gerekçeli Karar, TKP Davası, op. cit., s. 127.

Doktora yapmıyordum, tez hazırlamıyordum; Rusya ve Doğu Avrupa Ülkeleri Araştırma Merkezi'nde research fellow olarak çalışıyordum. «Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu 1925 - 1940» adını taşıyan çalışmam burada ortaya çıktı.

Dostluklarımla siyasal çalışmalarımı hep ayrı tutuyorum. Hâlâ pek çok sevgi duyduğum Aydan'ın bu acılı ifadesi, güzel bir dostluğu kayda dökmüş oluyor. Aydan'ın, kendisini sosyalist devrim çizgisinde gördükten önemli bir zaman sonra TKP'ne transfer edildiği iddia ediliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

meşru siyasi partilerin arkalarında yer olmasına rağmen bu tarihten itibaren TKP'nin hiç bir siyasi partiyle ilişkisi olmadığını zira TKP'nin 1920'lerden itibaren faaliyet içinde olduğunu, işçinin tek ve en güçlü örgütünün TKP olduğunu savundu. Bu tarihlere kadar yurt dışında bulunan teşkilâtına 'TKP Dış Bürosu' adını veren parti, bu tarihten sonra kendisini 'TKP Merkez Komitesi' olarak lanse etti»[*]. Bu bilgileri bir değerlendirme izliyor ve aktarıyorum: «Ocak 1974 tarihine, tabir caizse, TKP'nin yeniden toparlanışından ziyade yeniden kuruluşu adını verebiliriz». Bu yargıyı desteklemek için de ekleniyor: «Gerçekten TKP bu tarihten sonra 975 yılında yeni bir tüzük ve programla karşımıza çıkmaktadır». Bunları Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı söylüyor. Üye sayısı artırılıyor (*); hızlı bir kampanya başlıyor.

Yarım yüz yıla yakın bir zamanı yurt dışında bekleyerek geçirdikten sonra, herhangi bir kongre toplamaya gerek duymadan TKP Genel Sekreteri olan Laz İsmail'in övünmek hakkıdır; yakışıyor. Ancak, ne yazık, sorunlar çıkıyor. Yurt içinde yaşayanların, S. Üstüngel adını da kullanan Laz İsmail ve çok az sayıdaki arkadaşları kadar sabırlı olmadıkları anlaşılıyor. 12 Mart döneminden çıkarken yeniden sosyalist parti kurmaya kalkıyorlar; mücadeleye devam etmek istiyorlar.

Ahmet Kaçmaz, Oya Baydar ve arkadaşları 1974 yılı Haziran ayında Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'ni, TSİP, kuruyorlar. Elli yıl bekleyerek TKP Genel Sekreteri olan ve

---

(*) CIA, 1980 yıllığında, 12 Eylül'den önceki 1979 yılını gösteriyor. TKP üyelerinin toplamının 2000 olduğunu ileri sürüyor. 1982, 1983, 1985 yıllıkları «negligible», «ihmal edilebilir» olduğunu yazıyor.

Hoover Institution, Yearbook on International Communist Affairs, 1980 Yıllığı, s. XIII; 1982, s. XX; 1983, s. XXIV; 1985, s. XXV.

Buna ek olarak Gerekçeli Karar'da, Polit-Büro üyesi Aydan Bulutgil'in, Merkez Komitesi üyeleri Çağatay Günel, Ulvi Oğuz, Birol Başören'in seçimle değil atama ile kurullara girdikleri yazılıyor.

Gerekçeli Karar, TKP Davası, op. cit., s. 78.

Levent Şahverdi Arşivi

bu andan itibaren de TKP'nl, yurt dışında olmasına karşın, Türkiye'nin tek ve biricik işçi sınıfı partisi ilân eden Laz İsmail kızıyor. TSİP'nin çıkışındaki Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşlerinin etkisini görerek, Laz İsmail, TSİP'in içinde bir başka partinin bulunduğu sonucuna varıyor: TKP-R'de, Türkiye Komünist Partisi - Reorganizasyon, karar kılıyor. Elinde bir tek imkân var; radyo. Radyo ile, TSİP içinde bir İç-TKP kurulduğunu düşünerek, TKP-R adıyla gizli bir komünist partisi kurulduğunu ileri sürüyor; kısaca isim vererek ihbar ediyor. Mayıs 1975 tarihinde kurulan TİP için de, «Titocu» yaftası uygun bulunuyor. Bu, yurt dışına haber veriyor. TSİP kurucuları henüz yurt dışında bilinmiyorlar.

Ahmet Kaçmaz ve arkadaşları, TSİP'ni yerleştirdiklerini düşünüyorlar ve en azından TSİP olarak sürdürmek gerektiğini savunuyorlar. 1970 yıllarının sonuna gelirken, parti kuruluşunda yer almış bir kesim, daha yeni yolları denemek iddiasına bağlı kalmak istiyor ve TSİP içindeki bir ihtilâftan sonra ayrılıyor. Geçmişe dönük bir tarihle ve bu kez TKP - B, Türkiye Komünist Partisi - Birlik, adını alan bu hareket bir parti türünden çalışmaya başlıyor. 12 Eylül'de genel yazgıyı paylaşıyor. TKP - B İddianamesi'nde, TSİP ve TİP'in kurulduğu zamanla ilgili önce şu bilgi yer alıyor: «TKP, İngiltere ve Batı Avrupa ülkelerinde bulunan kadrolarını Türkiye'ye sevk etmeye başlamıştır»[44]. Bunun arkasından da Laz İsmail'in ihbarı şöyle anlatılıyor: «TKP - R'nin varlığından haberdar olan TKP Doğu Almanya'da bulunan ve propaganda aracı olarak kullandığı radyo yayınları vasıtasıyla TKP - R içinde bulunanları ajan provokatör diyerek kimlikleriyle deşifre» ediyor. Laz İsmail, bir legal partinin kurucularını illegal parti yöneticileri olarak ilân etmekte bir sakınca görmüyor.

Aynı İddianame'de yazıldığına göre TSİP'nin ilk kongresinde kurucular dan ve tanınan isimlerden Oya Baydar, «TSİP gerçek bir işçi sınıfı partisi olamaz, gerçek işçi sınıfı partisi hayatiyetini korumaktadır, TSİP ancak bir ge-

Levent Şahverdi Arşivi

çiş partisi olabilir» diyerek partisinden ayrılıyor (*). Oya Baydar, hemen SİP'e, Sosyal İlerleme Partisi'ne katılıyor; kocasıyla birlikte Maden-İş'in satın aldığı Politika Gazetesi'nin başına geçerek, DİSK'in CHP'lileştirilmesinde önemli ve üstün bir rol oynuyor.

TKP ve Laz İsmail, SİP'ne, TSİP ve TİP'ne olduğu türden düşmanca bir tutum almıyor. SİP de hiç bir zaman işçi sınıfının tek ve biricik partisi olduğu iddiasıyla ortaya çıkmıyor. Laz İsmail'in yurt dışında olmasına karşın zaman zaman SİP'liler «İ. Bilen aramızda» hayaline bile kapılabiliyorlar. Ne de olsa SİP de bir hayalet partidir; bir geçici ve görüntü parti oluyor. Bir işlevi var; DİSK'in CHP'lileştirilmesinde serap işlevini üstleniyor. İşlevi, CHP'leştirme operasyonunun sonuna kadar sürüyor. Sonunda, yıkılmak yazgısından kurtulamıyor.

SİP'nin sosyalizan hayaleti altında, DİSK içindeki sosyalist sendikalar ve sosyalist sendikacılar temizleniyor. Bunun için DİSK üst yönetimi gösterişli, sonuçsuz ve DİSK tabanının kavgacılığını kurutan eylemleri arka arkaya sahneye koyuyor. Aydın Engin'in yönetimindeki ve Oya Baydar'ın siyasal yazarlığını yaptığı Politika Gazetesi, SİP'nin önde gelen yazıcıları olarak, DİSK içindeki sosyalistlerin temizlenmesine bir heyecanlı tören havası verebil-

---

(*) «TSİP ayrılığından kısa bir süre sonra TKP/R merkezinde yer alanlar artık Türkiye'de sol hareketin birbirinden farklı bir çok merkeze ayrıldığını, reorganizasyonun anlamını yitirdiğini, Türkiye'de tüm solu bir çatı altında toplayacak bir partinin bulunmadığını, bunun tarihsel bir görev olduğunu ve bu görevi kendilerinin yapmakla zorunlu olduklarını savunarak TKP/R nin adını Türkiye Komünist Partisi - Birlik, TKP/B, şekline dönüştürdüler, bu tarihten itibaren yasa dışı parti bu adla, zamanımıza kadar çalışmalarını sürdürmüştür».

«Çalışmaları sonucu tam anlamıyla yasa dışı komünist partisi kimliğine ulaşmıştır».

TKP-B. İddianame. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı. Ankara, 1981, s. 17.

TKP-B, sanıklardan bazılarının polis ifadelerine göre 1980 yılı Haziran ayında otuz kişi ile kongre yaparak merkez komitesini seçiyor. İbrahim Seven ile birlikte dokuz kişi seçiliyor.

Gerekçeli Karar, TKP-B. Ankara, 1984, s. 25.

Levent Şahverdi Arşivi

mek için üstün ve önemli çabalar harcıyorlar. Bu çabalar içinde 1977 Genel Seçimleri geliyor. DİSK, sosyalistlerin de katıldığı bu seçimlerde, net bir biçimde CHP'ni desteklemeye karar alıyor. SİP, bu kararın Türkiye ve dünya işçi sınıfı hareketi açısından düşünülebilecek en hayırlı karar olduğunu ilân ediyor. Seçimlere girererek sosyalizm propagandası yapmak isteyen sosyalistleri de bölücülükle suçluyor. Bütün bunların yetmeyeceğini düşünen DİSK üst yönetimi, 1977 Seçimleri'nden hemen önce, metal işleyen iş kolunda, hazırlıksız ve stokları birikmiş işverenlerin uzun bir süre dayanabileceklerinin önceden bilindiği bir durumda grev ilân ediyor. Grevle birlikte işçilere, CHP'nin seçimleri kazanması halinde, çok iyi bir toplu sözleşme imzalanacağı vaad ediliyor.

Kazanamıyor. İyi toplu sözleşme imzalanamıyor. Gerici partiler Milliyetçi Cephe hükümetini kuruyorlar. İşte bu sırada DİSK, tıpkı maden iş kolundaki grev türünden hiç bir hazırlık yapmadan ve resmi radyo kanalıyla ulusal demokratik cephe ilân ediyor. Sosyalist partiler reddediyorlar; aslında cephe önerisi de, sosyalist partileri, pek muhatap kabul etmiyor. SİP, CHP'nin hepsinden önemli olduğunu düşünüyor; CHP cepheden uzak duruyor. DİSK üst yönetiminin işi bitiyor. Bir kongre sonra, CHP eski milletvekili Abdulloh Baştürk, DİSK Genel Başkanı oluyor. Böylece deneyimli ve birikimli işçileri barındıran Maden-İş yerine, henüz köylülükten kurtulamamış temizlik işçilerinin egemen olduğu Genel-İş, DİSK'in yönetimine geçmiş oluyor.

SİP, rolünün burada bittiğini anlamak istemiyor. Kemal Türkler, hırçınlık gösterilerine başvuruyor. SİP kadrolarını doldurun DİSK sendikaları uzmanları, ayrı baş çekme denemelerine hazırlanıyorlar; Baştürk, kararlı davranıyor. Maden-İş ile aynı tutum içindeki SİP ağırlıklı sendikaların DİSK üyeliklerini kaldırıyor, askıya alıyor ve disiplin kuruluna veriliyor. Ulusal demokratik cephenin sonu ilân ediliyor.

Bu bölümü bitirmiş oluyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Ulusal Demokratik Cephe :

DİSK Sloganları

1 Mayıs Miting'lerinden DİSK tarafından tesbit edilerek atılan sloganlar şunlardır:

Yaşasın DİSK.
Yaşasın 1 Mayıs.
Yaşasın Sosyalizm.
141 - 142'ye Hayır.
İşçiler Geliyor.
İşçiler Birleşin.
İşçiyiz Güçlüyüz Devrimlerde Öncüyüz.
Bağımsız Türkiye.
Genel Grev Hakkımız Söke Söke Alırız.
Referandum Hakkımız Söke Söke Alırız.
1 Mayıs Katilleri Bulunsun Hesap Sorulsun.
Faşizme Karşı Omuz Omuza.
Faşizme Geçit Yok.
Kahrolsun Faşizm.
Birlik - Mücadele - Dayanışma.
DGM'yi Ezdik, Yaşasın DİSK.
Hak Verilmez Alınır.
Bu Alan 1 Mayıs Alanı.
Faşizme İhtar - Yaşasın DİSK.
Yaşasın Genel Grev - Yaşasın DİSK.
İşçi - Köylü - Gençlik Devrim İçin Birleştik.
Katiller Bulunsun - Hesap Sorulsun.
Sosyalizm Şiarımız - 20 Mart İhtarımız.
Faşizmi Ezeceğiz.

∴

. . . . . .

Albay Süleyman Takkeci ve diğerleri, İddianame, DİSK, DİSK'e Bağlı Sendikalar.. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 685 - 190.

Sloganları kümelere ayıran ifadeler de, İddianame'de geçiyor: yalnızca aktarıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

1 Mayıs Mitingleri'nde DİSK tarafından tespit edilip hazırlanan ve taşınan pangartlerdeki sloganlar da şunlardır:

Yaşasın Sosyalizm.

Kurtuluşumuz Sosyalizm.

Yaşasın Dünya Halklarının Kardeşliği.

Yaşasın İşçi Sınıfının Birliği.

Bağımsızlık - Demokrasi - Sosyalizm Yolunda İleri.

1 Mayıs İşçi Sınıfının Uluslararası Birlik - Mücadele - Dayanışma Günü.

1 Mayıs İşçinin Emekçinin Bayramı.

1 Mayıs 1977'yi Unutmayacağız.

Fazişme Karşı Mücadelede İşçi Sınıfı Ön Safta.

Faşizm Zulüm - Açlık ve Yoksulluk Demektir.

Faşizme Geçit Vermeyeceğiz.

Faşizme Karşı Omuz Omuza.

Faşist Yuvaları dağıtılsın.

Faşist Cephelerden Hesap Sorulsun.

Kahrolsun Faşizm.

Yaşasın Anti-Faşist, Anti-Emperyalist, Anti-Şovenist, Güç Birliğimiz.

Kahrolsun Emperyalizm.

NATO'ya hayır.

CENTO bitti, Sıra NATO'da.

IMF'ye Hayır.

İkili Anlaşmalara Hayır.

Sömürüye son.

Sömürüsüz ve Savaşsız Bir Dünya Kuracağız.

Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin.

Yaşasın 1 Mayıs.

Ya Hep Beraber Ya Hiç Birimiz Kurtulmak Yok Tek Başına.

Bir Ölür Bin Doğarız.

141 - 142'ye Hayır.

Genel Grev Hakkımız Söke Söke Alırız.

Levent Şahverdi Arşivi

Eşit İşe Eşit Ücret.
Referandum Yasallaşmalıdır.
Lokavt Hak Değil Suçtur.
İş Yasası Demokratikleştirilmeli.
Yaşasın 20 Mart Faşizmine İhtar Eylemi.
Dernekler Yasası Demokratikleştirilmeli.
İş Yasasındaki 13. 17 ve 24. Maddelere Hayır.
Kahrolsun Şovenizm.
40 Saatlik Çalışma Haftası.
Tarım İşçilerine Demokratik İş Yasası.
Tüm Çalışanlara Grevli Toplu Sözleşmeli Sendikalaşma Hakkı.
Çocuklarımıza Kreş.
Her Mahallede Çocuk Bahçesi.
İşçi Memur Ayırımına Hayır.
Herkese İş.
Evlât Acısına Son.
Banka ve Sigortalar Devletleştirilmeli.
Petrol ve Tüm Madenler Devletleştirilmeli.
Silâhlanma Yarışına Son.
Sömürüye Karşı Savaş. Savaşa Karşı Barış.
Helsinki Kararları Hayata Geçirilmelidir.
Komşularımızla Barış İçinde Yaşamak İstiyoruz.
Sendikalaşma Özgürlüğü.
Sınırsız Grev Hakkı.
DGM'yi Ezdik - Yaşasın DİSK.
Nötron Bombasına Hayır.
Atom Bombasına Hayır.
Hidrojen Bombasına Hayır.
1 Mayıs İlk Dileğimiz - Seni Yaşatacak Tunç Bileğimiz .
Geliyoruz Zincirleri Kıra Kıra. Hey;
Sömürünün Temeline Vura Vura Hey.
Fabrikalarda Biz - Tarlalarda Biz - Biziz Hayatı Yaratan.
Hey Hey de Hey: DİSK'in Sesi Bu.

Levent Şahverdi Arşivi

Demokratik Üniversite.
Can Güvenliği - Öğrenim Özgürlüğü.
İşçi - Köylü - Gençlik, Devrim İçin Birleştik.
Katiller Bulunsun - Hesap Sorulsun.
Sansüre Hayır, Eser Düşmanlığına Son.
İşçilerin Kurtuluşu Kendi Eserleri Olacaktır.

∴

DİSK tarafından 1 Mayıs Mitinglerinde atılan slogan ve pankartlarda yazılı ibarelerin yukarıda belirtilen şekilde hazırlanmış olmasına rağmen; 1 Mayıslarda özellikle 1978 1 Mayısında Taksim Alanında yukarıda belirtilen slogan ve pankarttaki ibareler haricinde slogan ve pankatların taşındığı tesbit edilmiştir.

Taksim Alanında atılan slogan ve pankartlardaki ibareler şunlardır:

Yaşasın 1 Mayıs Dünya İşçi Sınıfının Savaş, Birlik ve Dayanışma Günü.

Faşist Tehlikeye ve Emperyalizme Karşı Halkımızın Savaş Birliğini, Ulusal Demokratik Cepheyi Oluşturma Yolunda İleri.

Komünistler, Sosyalistler, CHP'li Yurtseverler, Faşist Tırmanışa, Emperyalizme Karşı Savaş Birliğine.

Türkiye Komünist Partisine Özgürlük.

Emperyalist Tekellerin, Para Ponlarının Sömürüsüne ve Dayatmalarına Karşı Ekonomik Bağımsızlık İçin Savaş.

Bölgemizde Barış - Güvenlik - Komşularımızla, Sosyalist Ülkelerle Dostluk ve İşbirliği.

Sovyetler Birliği ile Dostluk, Saldırmazlık Anlaşması İmzalansın.

İşçi Sınıfının Tüm Bölüklerinin Sendikal ve Politik Eylem Birliği İçin Savaş.

Yaşasın TKP - İşçi Sınıfının Marks'cı - Lenin'ci Öncüsü.

Komünistler İşçi Sınıfının Politik Birliği Yo-

Levent Şahverdi Arşivi

lunda TKP'nin Güçlenmesi İçin Savaşın.

Komünistler, TKP'nin, TİP'in Öteki Sosyalistlerin Eylem Birliği İçin Savaşınız.

DİSK, Türk-İş ve Öteki İşçi Sendikalarının Sendikalı Sendikasız Tüm İşçilerin Kapitalist Sömürü ve Baskıya Sınıf Uzlaşmacılığına, Faşist Tırmanışa, Emperyalizme Karşı Eylem Birliği İçin İleri.

İşsizliğe ve Pahalılığa Karşı Savaş.

Sarı Sendikacılığa ve Sınıf Uzlaşmazlığına Karşı Sınıfsal ve Yığınsal Sendikal Birlik İçin Savaş.

Yaşasın Yurt Dışındaki İşçilerimizin Bulundukları Ülkelerin Proletaryası ile Enternasyonalist Dayanışması.

Yaşasın İşçi ve Köylülerin Savaş Birliği - Savaş Bağlaşıklığı.

Köylüler Demokratik Toprak Reformu İçin Köylü Komitelerinde Birleşin. İşçiler Toprak Ağalarına Karşı Köylülerin Toprak ve Özgürlük Savaşını Destekleyin.

Tekellere, Bankalara, Tefeciye ve Aracılara Karşı İşçilerle Üretici Köylüler Omuz Omuza.

Vergi Yükü Tekellere, Esnaf ve Zanaatkârlara Destek.

Memurlara Grevli Toplu Sözleşmeli Sendikal Haklar.

Ordu NATO'nun, Emperyalizmin Elinden Alınmalı. Er, Astsubay ve Yurtsever Subayların Üzerindeki Her Türlü Baskı ve Eşitsizliğe Son; Ulusal Ordu, Kışlada Demokrasi.

Gençler, Anti-Emperyalist, Anti-Faşist Birliğinizi Güçlendirin.

Yaşasın Ulusların Kendi Yazgılarını Özgürce Belirleme Hakkı, Ulusal Ezgiye, Şovenist Baskıya Karşı Türk Halkının Harf Eşitliği İçin Savaş.

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşasın Türk- Kürt, Tüm Ulusal Azınlıklardan Emekçilerin Ortak Düşmanı Emperyalizme, Faşizme ve Her Tür Ayrıcılıkçılığa Karşı Savaş Birliği.

İşçiler, Köylüler, Memurlar, Aydınlar, Esnaf ve Zanaatkârlar, Erler, Astsubaylar, Subaylar, Ortak Düşman Emperyalizme, İşbirlikçi Tekelci Burjuvaziye ve Toprak Ağalığına Karşı Savaşta Birleşin.

Sosyalizme Açılan İleri Demokrasi İçin Savaş.

Yaşasın İşçi Sınıfımızın Barış, Ulusal Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Savaşı.

Yaşasın Marksizm - Leninizm, Anti-Komünizme, Anti-Sovyetizme, Sağcı, Solcu Oportünizmin Her Türüne Karşı Aralıksız Savaş, Mao'culuğa, Troçkizme, Anarşizme ve Reformizme Karşı Savaş.

Dünya Devrim Sürecinin Öncü Gücü, Barış ve Sosyalizmin Yıkılmaz Kalesi Sovyetler Birliğine, Yüce Lenin'in Partisi SBKP'ye Selâm.

Yaşasın Dünya Sosyalist Sistemi, Yaşasın Dünya Komünist ve İşçi Hareketinin Birliği.

Yaşasın Ulusal Kurtuluş Savaşı Veren Halklar.

Yaşasın Proletarya Enternasyonalizmi.

Ulusal demokratik cephe girişimlerinin sonunda DİSK bitkin düşüyor.

Laz İsmail, sosyalist sendikacıları sosyalist sendikacılara, sosyalist işçileri sosyalist işçilere, sosyalist aydınları sosyalist aydınlara kırdırmış oluyor. Birbirinin yüzüne zor bakıyorlar.

Dimyat'a pirinç'e giderken eldeki bulgurdan oluyorlar (*). Türkiye'deki her iki cephe girişimi de, pirinç haya-

(*) 1977 Seçimleri'nden daha da yorgun çıkan Behice Boran ve Nihat Sargın, örgüt içinde aradıkları günah keçisini

Levent Şahverdi Arşivi

II ile yola çıkıp evdeki bütün bulguları sokağa atmakla sonuçlanıyor.

İlericileri, birbirinin yüzüne bakamaz hale getiriyor. Artık bir araya gelmeleri zor bir durum ortaya çıkıyor. Bir araya geldiklerinde birbirinin yüzüne değil, ayrı ayrı aynaya bakmaları gerekir; aynalarda yüzlerini bulamaz oluyorlar.

Teorik sığlık içinde olanlar, düşünce platformunuda katı, davranışta esnek olmak gerektiğini bir türlü bilmiyorlar.

Milli demokratik veya ulusal demokratik savlar, yirminci yüz yılın ikinci yarısında ve Türkiye'de, içinde ancak bebeklerin boğulabileceği bir sığlığı anlatıyorlar. Türkiye, örnek olsun, Afganistan'ın üretim ilişkileri düzeyini çoktan açmış durumdadır; Afganistan'da Nisan Devrimi'nin, milli ya da ulusal demokratik devrim olduğundan kimse

---

buluyorlar, sosyalist devrim çizgisini ısrarla savunanlara karşı tek yanlı bir kampanya başlatıyorlar. Bu tüm cephe savunucuları önünde bir «özeleştiri» yerine geçiyor.

Laz İsmail'in ham hayallerinin cezasını çekmek de Aydan Bulutgil'e düşüyor.

TİP, SD'den ve DİSK te SİP'ten temizlenince, Aydan Bulutlugil ile Behice Boran ve Nihat Sargın oturup görüşmeye başlıyorlar. Bu görüşmelerde, Boran ve Sargın, «sendikalarda, demokratik kitle örgütlerinde kendi etkinliğini kırmak için TİP üyelerine karşı itici uygulamalar» yapıldığını söyluyorlar.

Polisteki ifadesine bakılacak olursa, Aydan, CHP'den, pirinç'ten, umudunu yitirince sosyalistlere, bulgurlar'a yeniden dönüyor. Ahmet Kaçmaz ile de, lütfen oturup, görüşüyor. Ahmet Kaçmaz, yakın zamanda «ortaya çıkan ve devam eden sürtüşmelerin güvensizlik doğurduğunu» ve bunun giderilmesi gerektiğini ileri sürüyor.

Mehmet Aydan Bulutgil: Emniyet İfadesi, 1981, daktilo, s. 34.

TKP Davası'nda TKP Merkez Komitesi üyeliğiyle suçlanan Ulvi Oğuz, siyasal yaşamının TİP çevresinde başladığını anlattığı ifadesinde, bir de, «TİP'lilerin denetiminde bulunan Maden-İş 13 ncü Bölge Konseyi toplantısında kendilerinin desteklediği Özcan Peksen'in bölge başkanlığına seçilmesini» sağladığını söylüyor.

TKP Davası, Gerekçeli Karar, op. cit., s. 138.

Levent Şahverdi Arşivi

kuşku duymuyor. 9 Kasım 1985 tarihinde olağanüstü oturumunda Afganistan Devrim Konseyi, «Nisan Devrimi'nin ulusal ve demokratik karakteriyle ilgili tezleri» oy birliğiyle onayladı[45]; 1960 yılları Türkiyesi'nde 1970 yılları Afganistan koşullarını göremeyenlere şiddet uygulamak yalnızca savların sağlığından ve bunları savunanların güvensizliğinden kaynaklanıyor.

Bu bölümü bitirmeden önce, yaşanmış olan sığlığı, çok kısa bir biçimde göstermek zorundayım. Bir basit kronoloji ile başlayabiliyorum. 4 Temmuz 1977 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, seçimlerden sonra denenen Bülent Ecevit Başkanlığındaki Halk Partisi Hükümeti'nin 217 karşısında 229 oy ile güven oyu alamadığını bildiriyor. 13 Temmuz 1977 tarihli Gazete, «Yeni MC Güvenoyu Alırsa Türk - İş Genel Greve Gidecek» büyük başlığıyla çıkıyor. 19 ve 20 Temmuz tarihinde önce DİSK ve sonra da Tös-Der merkezlerinin bombalanmak istediği haber veriliyor. 22 Temmuz 1977 tarihinde Demirel Başkanlığında Milliyetçi Cephe hükümeti açıklanıyor ve bunu 17 örgütün «Yeni MC'ye Karşı Kararlılıkla Direneceğiz» açıklaması izliyor. Cumhuriyet'in, ayırmış olduğu yerden, bu direnci pek önemsemediği sonucu çıkıyor.

27 Temmuz 1977 tarihinde «DİSK, 2. MC Hükümeti'ne Karşı Türk - İş'e İşbirliği Önerdi» haberi okunuyor. Bunu asıl haber izliyor: 29 Temmuz tarihli gazete, bu kez, «Türkler 'Ulusal Demokratik Cephe' Önerdi» haberini veriyor. Tarihlerden 28 Temmuz 1977 tarihinde öneriliyor ve bir gün sonraki Cumhuriyet şunları yazıyor: «Türkler, CHP'nin 'demokrasi cephesi' içinde 'gerekli yerini almasının, işlev ve görevlerini daha somut bir biçimde yerine getirmesinin önemli bir zorunluluk haline geldiğini' savunmuştur». Varsa da yoksa da CHP; sorunun bir büyük bölümü, DİSK üst yönetiminin açıkça CHP'li olmasından doğuyor.

Tezi yazıyorum; sosyalizm çağında, Türkiye'de, Cumhuriyet Halk Partisi veya ardılı partilerin, ilericilerin bir bölümüne bireysel gerçekleşme doyumunu verecek kadar renkli olamaması, soldaki bulanıklıkların önemli nedenlerinden birisini yaratıyor. Bunlar, açıkça CHP'li ya da ardılı

Levent Şahverdi Arşivi

partilerden birisine girmekle çağın zorladığı misyonları bağdaştıramadıkları için «süsleme» gereğini duyuyorlar.

DİSK için hazırlanmış İddianame'de şunlar yazılıyor: «CHP'yi yanlarına almayı hedefleyen DİSK'in bu teşebbüsü, Cumhuriyet Halk Partili yöneticilerin beklenen ilgiyi göstermemeleri karşısında zayıf kalmış ve uygulamalarda istenilen etkiyi sağlayamamıştır»[45]. Daha açık söylenebilir: büyük bir boşluğa ve sessizliğe doğru.

Hiç bir hazırlık yapılmıyor. 30 Haziran - 2 Temmuz 1977 tarihleri arasında toplanan DİSK Genel Yönetim Kurulu, basına bir açıklama yapıyor. Yargıç Albay Süleyman Tokkeci ve yardımcılarının hazırlamış olduğu İddianame'de bu açıklama şöyle özetleniyor: «5 Haziran Genel Seçimleri'nin demokrasi ve ilerleme güçleri ile faşizm ve gericilik güçleri arasındaki çatışmanın çok önemli bir dönüm noktası olduğu ve seçim sonuçlarına göre CHP'nin oy oranının artmasının bu partiye verilmesi çağrısında bulunan tüm ulusal demokratik güçlerin ortak başarısı olarak değerlendirilmesi gerektiği» ilân ediliyor. Gayet açık: Sosyal İlerleme Partisi, seçime giren sosyalist örgütlerin son derece düşük oy almalarını ve CHP'nin ise oy oranını artırmasını, kendisinin, başarısı sayıyor ve övünüyor.

Yönetim Kurulu'ndan sonra 25 Temmuz 1977 tarihinde DİSK Yürütme Kurulu'nun toplandığı ve ulusal demokratik cephe kararının, bu toplantıda netleştirildiği anlaşılıyor. Yapmış olduğum araştırmalar, ilân edilinceye kadar, böyle bir cephe için hiç bir örgütle en küçük bir bağlantının kurulmadığını gösteriyor. CHP ve TİP ile TSİP başta olmak üzere, yasal siyasal örgütlenmeler ve devrimci demokrat akımlar yalnızca bir emr-i vaki ile karşılaşıyorlar.

Sorunlar çıkıyor. Birincisi, ulusal demokratik cephe çağrısı bir son derece siyasal girişimdir; bir sendikal konfederasyon nasıl çağırabiliyor? Teorik platformda bu sorunun bir tek cevabı var: mümkün değil. Tanım gereği her hangi bir siyasi partinin sendikalarla «cephe» kurması düşünülemez.

1976 yılından itibaren faaliyete başlamak üzere 1986

Levent Şahverdi Arşivi

yılında kurmuş olduğum Sosyal İlerleme Partisi, bu sorunu da, çözüyor. Ancak bu zaman başka bir soru çıkıyor: neden, ulusal demokratik cephe girişiminin göz bebeği CHP ile daha önce ilişki kurulmuyor? Bu soruya cevap gerekiyor.

Bu soruya kısmi bir cevap bulabiliyorum; Maden-İş, 1977 yılı Ekim ayında, «Anti-faşist, Anti-Emperyalist Savaşım Birliğimiz - Ulusal Demokratik Cephe» adında bir broşür yayınlıyor. Broşürde, bu soruyo, cevap bulma gereği duyulmuş; aktarmak istiyorum.

«Ülkemizde UDC'yi oluşturma sorunu sabırlı, akıllı, kararlı, bilimsel ve yaratıcı bir yaklaşımla ele almak gerekir»[47]. Güzel; gerçekten öyle olması gerektiğine inanıyorum ve tüm siyasal projelerin bilimsel ve yaratıcı bir biçimde geliştirilmesi gerektiğini eklemek zorunluluğunu duyuyorum.

«Kimilerinin söylediği gibi, cephe kuruluşuna çeşitli sınıf ve katmanların temsilcisi, siyasi parti ve örgüt yönetimleri arasında bir ön protokol imzalanmasıyla başlaması gerektiği, böyle başlamazsa kurulacak şeyin cephe olamıyacağı doğru değildir». Bu, o kadar güzel değil; bir kez böyle ciddi tartışmalarda «şey» sözcüğünü kullanmamak icap ediyor. Hazırlayanlar işçilerdir, denilebilir; ancak SİP'nin yurt dışında da eğitim görmüş Fransız Cephe Tarihi'ni incelemiş elemanları var, katkılarından kuşku duymuyorum. Bu broşür, burada, zamanın TİP ve TSİP belgeleriyle polemik yapıyor.

Devam ediyor: «Cephe kurulmasına ancak güçlü ve öncülüğü herkesçe kabul edilen bir işçi sınıfı partisinin çağrısıyla başlamasının zorunlu olduğu gibi kurallar koymak yanlıştır». SİP, önemli bir geri adım atıyor. Öyle anlaşılıyor, bu adım, bundan sonrasını yazabilmek için gerekli oluyor». Elbette böylesi olanakların varlığı UDC'nin oluşumunu kolaylaştıracaktır. Ancak bu olanakların var olmadığı koşullarda, yapılması gereken, bir cephe kurulması amacından ve girişiminden vazgeçmek değildir». SİP, kendisini küçümsüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

SİP, kendisini küçük gördüğü için TKP, SİP'ne karşı bir tutum almıyor.

Ne kadar çok birbirine benziyorlar ve ne büyük bir sığlığı sergiliyorlar; şaşırmamak elde değil. Milli demokratik cephe'nin Mihri Belli'nin kaleminden çıkmış temel belgelerini metin-içi veya bölüm sonu ekleri olarak sunmaya çalıştım. Mihri Bey'in temel düğümü şu oluyor: «Öncülük yapacak işçi sınıfı yoksa, beklemek mi gerek? Devrimci beklemez ve cepheye koşar». Burada da aynı sözcükler tekrarlanıyor ve bu kez SİP kadro elemanlarının kaleminden çıkıyor: «Herkesin kabul edeceği bir işçi sınıfı partisi olmadığı zaman durmak mı gerek? İlerlemeci, durmaz ve cepheye koşar». Sosyal İlerleme Partisi kadrolarına pek çok yakışıyor.

Bundan sonra ve her zaman doğru bir değerlendirme geliyor: «Öncülük, zorla ve istemekle kazanılmaz. Hak edilir». Bu doğru değerlendirmeyi DİSK, kendisine çeviriyor. Şöyle yazılıyor: «İşçi sınıfımız, onun sınıf ve kitle örgütü DİSK, UDC çağrısını yaparak, her şeyden önce bu öncülüğün bir gereğini yerine getirmiştir. Öncülüğünü bir kez daha dosta düşmana göstermiştir». Bu övünmenin içtenliğine, ne yazık, katılmam mümkün olmuyor.

Özet yapmam gerekiyor: Türk-İş'i yaşatan sermayedir. Sermaye, Türk-İş'in canlılığını korumasını sağlıyor. DİSK'i, doğuran ve yaşatan, Türkiye'nin sosyalist hareketidir. Sosyalist hareketin canlılığı, DİSK'e yansıyor.

Bir: Kemal Türkler ve DİSK üst yönetimi ne TKP'lidir, ne de SİP'li oldular. İki: Türkler ve üst yönetimi için önemli olan başlarında bulundukları DİSK'in yaşamasıdır. Üç: 1970 yıllarının ortasında Kemal Türkler ve DİSK üst yönetimi için en iyi liman, CHP'dir; buraya yerleşmek istiyorlar. Dört: Sosyalist siyasal örgütler, DİSK sendikalarında güç sahibi oldular ve bunları güçsüzleştirmek, DİSK için kan kaybına ve prestij erozyonuna yol açtı. Beş: Bugün çok daha iyi görülüyor, Kemal Türkler ve üst yönetimi, DİSK'i 1975 yılında sol kavga eden bir sendikal birlik görünümünden kurtarmak istiyorlar. Bu kurtarma cabaları içinde SİP türünden hayalet partilerden yararlanmak

Levent Şahverdi Arşivi

istiyorlar. Ancak giderek bir geçici kurtarma operasyonu olarak gördükleri girişimlerin içine düşüyorlar. Gittikçe bu operasyonların dozajını artırmak istiyorlar. Altı: Kemal Türkler ve üst yönetimi açısından UDC, bir dozajı artırılmış operasyondur ve bununla DİSK'i bir sendikal birlik olarak ve kuşkusuz başında Türkler ile birlikte arkadaşlarıyla güçlendirmeyi amaçlıyorlar.

1977 yılı Aralık ayında toplanan Genel Kurul, ulusal cephe üzerinde bir kavga ile geçiyor. Genel Başkan Kemal Türkler, İddianame'deki özetlemeye göre, «DİSK'in bütünlüğünü korumak için UDC'nin DİSK etrafında oluşturulmasında zaruret olduğunu» ileri sürüyor[18]. Savunmasını yaparken daha içten konuşmuş olduğuna inanıyorum. Ancak sonuç değişmiyor: Genel Kurul'dan Genel Başkanlık'tan da ayrılmış olarak ayrılıyor.

Bu genel kurula tekrar döneceğim; şimdi, CHP limanına çekilebilmek için CHP'nin süslenmesi gerekiyor, önce bundan söz etmek durumundayım. Maden-İş'in «Ulusal Demokratik Cephe» deklarasyonuna göre CHP, «ulusal burjuvazinin görüşlerinin ve çıkarlarının etkin politik temsilcisi» oluyor[19]. Bunun çok büyük bir keşif olduğunu kabul ediyorum; böylece CHP, tekellerden ve böylece de uluslararası kapitalizme bağlantılarından kurtulmuş oluyor. Aslında tekellerden bağını koparmak, birinci derecede, gerekli değil; yalnız Türkiye'deki tekellerin uluslararası kapitalist sistemden bağımsız olmasının düşünülmesi imkânsız sayılıyor. Bu yolla CHP, tekellerden ve uluslararası kapitalizmden kopmuş ve anti-emperyalist bir çizgiye çekilebilecek «ulusal burjuvazi» ile özdeşleştiriliyor.

Büyük bir keşiftir; ne yazık, gerçeklerle hiç ilgisi yok. Milli demokratik cephe'nin mimarı Doğan Avcıoğlu, Türkiye'deki burjuvazinin tümünün uluslararası tekellere bağlı olduğunu ileri sürüyor. Ulusal demokratik cephe'nin, milli demokratik cephe'nin çok gerisine düştüğünün yazılması zorunlu oluyor.

«Ulusla burjuvazinin görüşlerinin ve çıkarlarının etkin politik temsilcisi, köyde ve şehirde yaşayan geniş küçük burjuva yığınların umut bağladığı CHP'nin UDC için-

Levent Şahverdi Arşivi

de yer alması» mutlaka gerekli görülüyor. Bu, gerçeklerin birisidir ve diğeri de geliyor: «İşçi sınıfımızın bir bölümü başta CHP olmak üzere çeşitli siyasi partilerin politik etkinliği altındadır. Bu nedenle, bu partiler arasında en etkin bir parti olarak, CHP'nin UDC içindeki onurlu ve tarihi yerini alması, bu yoldaki güç ve eylem birliği çalışmalarına katılması, işçi sınıfının birliği açısından da önemlidir». İşçilerin bir bölümü, önce CHP'nin etkinliği altına konuyor ve sonra da CHP'ne «cephe» öneriliyor. Peki, işçilerin bir bölümünü etkisi altında tuttuğundan kuşku olmayan Adalet Partisi ne oluyor?

Devam ediyor: «Dünyada ve ülkemizde işçi sınıfı düşmanlığı yapan Mao'cular ve bireysel teröre dayananlar hariç, işçi sınıfı içindeki etkinliği az da olsa çeşitli isimlerdeki sosyalist partilerin de UDC içinde yer almaları ve bu uğurda sürdürülen sürekli eylem birliği çalışmalarına katılmaları yararlı olacaktır». Böylece «işçi sınıfı içindeki etkinliği az da olsa çeşitli isimlerdeki sosyalist partiler», önce küçümseniyorlar ve sonra bunların «da», cephe'ye katılmalarının «yararlı» olacağı kabul ediliyor. CHP'ne «onurlu ve tarihi yer» bir zorunluluk olarak veriliyor ve sosyalizm mücadelesini yapmak için ortaya çıkanların cephe'ye katılmaları yalnızca «yararlı» sayılıyor.

Anlamak ve anlatabilmek için eleştirel bakmak gerekiyor.

Eleştirel bakış ile cephe girişimlerini çözümlemeye çalışıyorum.

Bir soru ortaya çıkıyor: Milli demokratik cephe, türlü edebiyattan ayıklandığı zaman baş köşeye kemalist zinde kuvvetleri oturtuyor. Ulusal demokratik cephe, her türlü süsemeden sonra, cephe'nin baş köşesine radikalizmini yitirmiş kemalistler denebilecek olan Cumhuriyet Halk Partisi'ni koyuyor. Bütün bunlar anlaşılıyor ve bir sorun çıkıyor: sosyalizm çağında Türkiye'de sosyalizmi isteyenlere cephe ne vaad ediyor? Bu soru bu kadar açık formüle edilmese de, bu sorun bu kadar net bir biçimde kendisini zorlamasa da, yine de var; dünyanın bir akışı gö-

Levent Şahverdi Arşivi

rülüyor. Bu soruya bir cevap ve bu soruna bir çözüm bulmak zorunlu oluyor.

Maden-İş'in «Anti-faşist, Anti-emperyalist Savaşım Birliğimiz - Ulusal Demokratik Cephe» deklarasyonu, bu soru ve soruna el atmaktan geri kalmıyor. Aktarıyorum: «İşçi sınıfı öncülüğünde kurulacak bu cephenin savaşım amacı olan ulusal ve demokratik hükümet, sosyalizme açılan ileri demokratik düzen için bir basamak olacaktır». Deklarasyonun bu bölümünün CHP'liler tarafından okunmamış ve yalnızca «işçi sınıfı içinde etkinliği az da olsa çeşitli isimlerdeki sosyalist partiler» ile cephe dışında tutulmak istenen «bireysel terörcülere» gizlice ve el altından dağıtılmış olmasını diliyorum. Çünkü, CHP kuracağı hükümet ile «sosyalizme açılan ileri demokratik düzen için bir basamak» olmak istemez; istemesi için bir neden var mı? Sonra, UDC deklarasyonunda şunlar da yer alıyor: «UDC, daha ileri hedeflere, sosyalizme doğru ilerlerken, cephede daha önce varolan bazı kesimler, örneğin, ulusal burjuvazi kopacak, karşı saflara gececektir. UDC'nin kapsamı hedefiyle değişecektir»[8]. Doğrusu zor bir iş olduğunu kabul ediyorum ama yine de SİP kadrolarının politika sanatında hiç yetişmemiş olduklarını sanıyorum. Önce CHP'ni ulusal burjuvazinin çıkarlarını savunan bir parti olarak tanımlamak, sonra bununla CHP'te bir cephe önermek, cephe'de yürürken, birden bire kopmak ve bu kez ulusal burjuvaziyi karşıya alıp hedef yapmak; peki CHP'nde hiç mi sınıf bilinci yok? «UDC'nin kapsamı hedefiyle birlikte değişecektir. Bu doğaldır. Ne var ki, o zamana kadar en güçlü ve örgütlü düşmanımız işbirlikçi tekeller de büyük ölçüde yenilmiş olacaktır». Bunları da okuduktan sonra insanın bu CHP için çok acılanması gerekiyor: Düşman tekeller yenildi ve güçlerini yitirdiler. Bu arada ulusal burjuvazi koptu, kurtuldu, ama cephe'nin hedefi oldu. Peki böyle bir durumda CHP ne olacak? Tekeller yok, burjuvazi yok; CHP, hangi askıyla yer yüzünde durabilecek?

«UDC sadece faşist tırmanışı durdurup MC'yi alaşağı ederek kurulacak ulusal ve demokratik hükümeti ko-

Levent Şahverdi Arşivi

rumanın, elde edilen kazanımlarla, ileri demokratik bir düzene ve oradan gerçek toplumsal kurtuluşa, sosyalizme, doğru ilerlemenin de aracı olacaktır». Buradan da, ulusal demokratik cepheyi çözümleyebilmek için kurmak zorunda kaldığım partiye «ilerleme» adını vermekteki isabet bir kez daha belli oluyor; ulusal ve demokratik hükümeti kurup koruma, kazanımlar elde etme ve buradan ileri demokratik düzen ve bundan sonra da sosyal kurtuluş ve sosyalizme kesintisiz bir ilerleme gözleniyor. Bir de şunun eklenmesi gerekiyor: «Ulusal Demokratik Cephe'yi herhangi bir muhalefet ve karşı çıkış hareketinden ayıran, iktidara gelmeyi ve kalmayı hesaplayan bir 'muhalefet koalisyonu' olmasıdır. UDC bir savunma cephesi değil, savaş ve karşı saldırı cephesidir». Bütün bunlar, cephe için önemli sayılmayan sosyalist partiler ile cephenin dışında bırakılacak olan teröristlere hitap ediyor.

Garp cephesinde ise yeni bir şey olmadığı gözleniyor; milli demokratik cephe ile ulusal demokratik cephe arasında, ayrıntı dışında, hiç bir fark görülmüyor. Birisi asker-sivil zinde kuvvetler koalıyla, silâhlı müdahale yoluyla, ve diğeri, CHP ile birlikte ve CHP'nin seçim gücünü artırarak iktidara gelmeyi planlıyor. Var olan ve bir türlü etkisizleştirilemeyen sosyalistlere hitap etmek gerektiğinde ise, her ikisi de, buradan dönüş olmadığını ve doğrudan sosyalizme ilerleneceğini telâffuz etmek zorunluluğunu duyuyorlar. Bu çerçeve içinde, İç-TKP'nin asker - sivil zinde kuvvetleri ve SİP'in Cumhuriyet Halk Partisi çıkarılarak yerine köylülük konulduğunda THKP - Cephe'nin cephe anlayışına ulaşılıyor. Hepsi de aynı kaynaktan esinleniyor.

Bilim, yok'tan var etmiyor.

Bilimsiz toplumlar da yaşıyor. Ağır ilerliyor.

Bilim, gerçekliği yeniden kurup bir güç haline getirinceye kadar doğru'lar saçılmış olarak duruyorlar.

CHP, ulusal demokratik cephe önerisinden bile korkuyor. Cevapsız bırakmayı seçiyor. Ulusal demokratik cephe ise yalnız ve yalnız CHP için ilân ediliyor.

Ne olacak?

Levent Şahverdi Arşivi

«Savaşım Birliğimiz - Ulusal Demokratik Cephe» deklarasyonu, bunu da, düşünüyor. Aktararak, deklarasyonun sunumunu, tamamlamış oluyorum. Başlıyorum: «Konfederasyonumuz DISK'in işçi sınıfı adına CHP'ne UDC'deki etkin yerini alması için yaptığı çağrı, işçi sınıfı öncülüğünün ve sorumluluğunun gereğidir»[21]. SIP'in kadro elemanları, Halk Partisi'nin adının geçtiği yerlere «etkin», «onurlu», «tarihsel» türünden sözcükler koymayı ihmal etmiyorlar; böylece, CHP'nin ürkütüsünü önlemeye çalışıyorlar. Anlayabiliyorum. «İşçi sınıfı öncülüğünün ve sorumluluğunun gereği» olan çağrıyı yapıyor ve deklarasyon devam ediyor; ne var ki CHP'ne yapılan çağrının bir çırpıda olumlu yanıt almamış olması, bizi umutsuzluğa düşürmemelidir». Umutsuzluğa düşmemek gerektiğine, her zaman, katılabiliyorum.

Bundan sonra güzel bir «edebiyat» başlıyor. «Dünya deneyleri böylesi cepheler oluşturma çabalarının uzun ve zahmetli yollardan geçerek adım adım ilerlediğini göstermektedir». Buna bir de örnek veriliyor: «Fransız sosyal demokratlarına 1923'den 1934'e kadar Fransız Komünist Partisi'nce yapılan 26 güç birliği çağrısını reddetmiş olduğu bilinen bir gerçektir». Henüz, CHP'nin birinci öneriyi bile tam olarak reddetmediği hatırlanmalıdır. «Dolayısıyla diğer örgütler için olduğu gibi belki ondan da çok CHP'nin UDC'de yerini alması için her düzeyde sabırlı, esnek ama kararlı ve çok yönlü çaba gösterilmelidir». Önerinin, SIP ve DISK için büyük ve olumsuz sürpriz olduğu ortaya çıkıyor.

Bundan sonra tam bir «edebiyat» yazılıyor. Şöyle: «1934 de Paris'te faşizme ve gericiliğe karşı biri FKP (Fransız Komünist Partisi (y.k.), diğeri FSP (Fransız Sosyalist Partisi, y.k.) tarafından iki ayrı koldan bir yürüyüş düzenlenir. Yürüyüş kolları Paris'in sokaklarında karşılaşırlar. Bir anlık sessizlikten sonra yüzbinler bağırır 'yaşasın eylem birliği, ve yürüyüş kolu teke iner». Doğrusu çok güzel bir «sahne»: ancak Türkiye ile ilgisini kurmak çok güç. Çünkü altmış yıla yakın tarihinde daha CHP'nin,

Levent Şahverdi Arşivi

kendi flaması altında ve «ayrı bir kol» olarak yürüdüğü görülmemiştir; CHP, hiç «ayrı koldan» yürümüyor.

En sonunda şu geliyor: «Bu olaydan sonra FSP, FKP'nin 26 kez reddettiği güç birliği coğrısını kabul etti». Bu son paragrafla birlikte bir sonuç çıkarabilecek durumdayım: Ne yazık, ulusal demokratik cephe deklarasyonunun Türkiye'de bir cephe kuruluşunu kolaylaştırmayacağını ve imkânsızlaştıracağını söylemek zorundayım. DİSK'in ilân ettiği ve CHP ile SİP arasındaki bir cephe projesine, Fransız Komünist Partisi ile Fransız Sosyalist Partisi'nin ilişkiler tarihinden sahneler eklemek, anlaşılabilir olmaktan uzak kalıyor.

Abdullah Baştürk'ün Genel Başkan seçildiği altıncı genel Kurul'da DİSK'in UDC ile ilişkisi kesiliyor. İddianame'den aktarıyorum: «Başta Abdullah Baştürk olmak üzere bu görüşe (*) karşı çıkan diğer delegeler ise, UDC'nin DİSK'e sınıf partisi işlevini yüklettiğini, DİSK'e sendikal bir örgüt olarak sınıf partisi işlevi yükletilmeyeceğini, DİSK'in işçi sınıfının siyasi partisi olarak bu aşamada ilân edilmesinin sakıncalı olduğunu, işçi sınıfının siyasi örgütünün eylemler içinde oluşacağını ileri sürerek, kurulacak cephenin adının UDC olmasına karşı çıktılar»[23]. Kemal Türkler ve SİP, genel kurulu kaybetti.

Abdullah Baştürk, «demokratik platform» adı altında yeni bir birlik ararken Kemal Türkler, yenilgiyi kabul etmediğini gösteren girişimlere başladı. Önce DİSK üyeliği askıya alındı ve sonra da disiplin kuruluna verildi. Sosyalist örgütlerin işçi sınıfı içindeki güçlerinin kırıldığı ve sonunda DİSK'in parçalanarak bitkin düşürüldüğü bir zamanda 12 Eylül geldi ve pek büyük bir kolaylıkla yönetim kuruldu.

Bilimin en büyük düşmanının, basit ve kolay çözümlemeler olduğunu tekrarlamak gereğini duyuyorum. Bütün bu gelişmeler ile askeri rejimler arasında basit ve birebir

(*) Kemal Türkler tarafından savunulan «DİSK'in bütünlüğünü korumak için UDC'nin DİSK etrafında oluşturulması zaruret olduğu» görüşüne karşı çıkılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

bir neden-sonuç ilişkisi kurmak ile bu çalışmadaki çözümlemeler, birbiriyle taban tabana bir zıtlık gösteriyor.

Derinde bir kaynaşma var. Uluslararası kapitalizmle iç içe Türkiye kapitalizmi ciddi sorunlarla karşılaşıyor. Bunlar yalnızca ekonomik nitelikli değil; siyasal boyutlara taşıyor. Birbirinden ayrılmıyorlar. Yönetenler yönetemez durumdalar; bir yanıyla kararsızlık olarak da ortaya çıkabilen bir «karışış» içinde görünüyorlar.

Hepsi var; hepsi etkisini gösteriyor. Peki bütün bunların Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni etkilemesi nasıl düşünülüyor? Türk Ordusu'nun toplumdan kopuk olduğunu veya kopartılabileceğini düşünmek son derece yanıltıcı oluyor.

Türkiye'de bilim, bilim adamı adaylarının üzerine geliyor.

Başka ülkelerde uzun arşiv çalışmalarıyla elde edilebilen açıklıklar, Türkiye'de sokakta ve kaldırımlarda satılan kitaplarda hazır duruyor.

Celil Paşa'nın kitabından aktarıyorum. 24 Şubat 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'nda general ve amirallerin katıldığı bir toplantı düzenleniyor. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç hitap ediyor. Şunları söylüyor: «Biz Silâhlı Kuvvetleri nasıl ayakta tutacağız? Onu düşünelim. İçimizde istihbaratçılar var. 1961 - 1962'den sonra işleri rayına oturtmak için dört sene çalışıldı. 1968'den itibaren sapma başladı. Sapma, bugün 1961 - 1962 deki duruma gelmeye başladı. Biz burada, Türkiye'ye yayılan kitalara nasıl hükmedebiliriz? Oturup arkadaşlarımızla bunu münakaşa edebilirsiniz, tahmin ederim»[23]. Genelkurmay Başkanı, Şubat 1971 tarihinde, Silâhlı Kuvvetlere hükmedememekten yakınıyor.

Bu, bir kaynak ve diğerine baş vuruyorum. 12 Mart'ın Liderlerinden Orgeneral Muhsin Batur'un notlarına bakılması gerektiğine inanıyorum. 10 Mart 1971 tarihinde, 9 Mart Girişimi başarısızlığa uğratıldıktan sonra, yalnızca koramiral ve korgeneraller ile orgeneral ve amirallerin katıldığı bir toplantı yapılıyor. Ne yapmalı? Soru soruluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

10 Mart 1971: Ne Yapmalı?

Orgeneral Muhsin Batur, adlarını vermiyor; rütbeleri ve bağlı oldukları kuvvetleri yazıyor. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan bir korgeneralin cevabını aktararak başlıyorum: «Örgütlenmiş aşırı sol Rusya'yı yardıma çağırabilir, bölücülerde bir kopma olabilir. Bu sebeple Yüksek Komuta heyeti her türlü ahvali düşünmelidir. Sağ ve solun örgütlenmesi ve silâhlanması küçümsenmemelidir. Ordu'ya sol cereyan girmiştir»[34]. Kuşkusuz, sol cereyan daha genç subayları etkisine alıyor.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan bir başka korgeneral konuşuyor: «Alttan bir müdahaleye fırsat verecek gibi gecikmemeliyiz»[35]. Bir diğer korgeneral ekliyor: «Alttan gelecek bir hareket memleketi batırır»[36]. Bir diğer korgeneral daha açık söylüyor: «El koymak zaruri olduğu zaman, o zaman gelmiştir, gencin bir şey yapmasına fırsat vermeden başta Siz olmak üzere yukarıdan aşağıya yapılmalıdır»[37]. Bütün bunlar, Silâhlı Kuvvetler'in alt kademelerinde kaygı verici bir sol etkinin olduğunu gösteriyor. «Alttan gelmesini istemiyoruz». Bir diğer korgeneral daha kısa anlatıyor.

Bir üst rütbede sözler daha da netleşiyor: «İlk mesele, Silâhlı Kuvvetler'in bölünmeden kurtarılmasıdır»[38]. Bunun için yapılması gerekenler de ekleniyor: «Silâhlı Kuvvetler içinde başka fikirler besleyenler dışarıya atılmalıdır». Müdahale, aynı zamanda Silâhlı Kuvvetler'in içine yönelik bir müdahale oluyor.

Her mücadele aynı zamanda bir iç mücadele sayılıyor.

Bir başka orgeneral, beklemenin tehlikeli olduğunu işaret ediyor. «Beklemek, daha parçalanmamıza sebep olacaktır, bazı alttan gelecek maceracı hareketler olabilir. İnsiyatif ve kudret kaybedilmeden gerekli karar vaktinde verilmelidir»[39]. Gerçekten de iki gün sonra, 12 Mart 1971 tarihinde, yönetim, Silâhlı Kuvvetler'in eline geçiyor.

Hem 12 Mart'ta ve hem de 12 Eylül'de Silâhlı Kuvvetler içindeki gelişmeler, Komuta Kademesi'ni, daha hızlı hareket etmeye zorluyor. Hızla hareket ediyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Mayıs 1981 başlarında Genelkurmay Başkanı ve MGK Başkanı Orgeneral Evren, Time Dergisi'nin «müdahale etmeseydiniz, ne olurdu?» sorusunu cevaplandırıyor. Cevabı, «üç ihtimal vardı, diyebilirim» oluyor[60]. Evren'in cevabını olduğu gibi aktarıyorum:

«1) Bir iç harp olurdu.

2) Ya aşırı sağ veya aşırı sol iktidarı ele geçirebilirdi ve diyebilirim ki, daha kuvvetli olanı sol idi ve devlet mekanizmasına el koyardı, veya

3) Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin alt kademesindeki subaylardan gelen bir hareket olurdu». Görülüyor; Kenan Paşa da, selefi Memduh Paşa türünden Silâhlı Kuvvetler'in alt kademelerinden bir müdahale bekliyor. Ekliyor: «Bu ihtimallerin hepsini Silâhlı Kuvvetler'in komuta kademesi ile aylarca konuştuk ve müdahalemizin yegâne çıkar yol olduğuna karar verdik». 12 Mart'ta olduğu gibi, 12 Eylül'de de hızlı hareket etmek gereğine inanılıyor.

Araştırıcıya, Orgeneral Evren'in saptamasını araştırmak düşüyor.

Piyade Teğmen Osman Tayfun Dörtgöz, Türkiye Komünist Partisi - Birlik üyesi olarak yakalandığında, Gerekçeli Karar'da yer alan polis ifadesinde, 1977 yılında Kara Harp Okulu'na girdiği sırada sol görüşlerle tanıştığını ve «1980 yılı başlarında TKP - B'ye aday üye olabilmesi için yeterli düzeye geldiğini» ifade ediyor[61]. Genç Subay Tayfun Dörtgöz, Kara Harp Okulu'nda öğrencilerin «sağ görüşlüler, Kemalist görüş sahipleri ve sol görüşlüler olmak üzere üç gruba ayrıldığını» ileri sürüyor. «Sol görüşler içerisinde çoğunluğun Dev-Yol siyasetinin elinde olduğunu, Halkın Kurtuluşu ve Kurtuluş gibi siyasetlerin de zayıf olsa da bulunduğunu» ekliyor. Böylece Kara Harp Okulu'nun öğrenci yapısıyla ilgili ilk bilgiler ortaya çıkmış oluyor.

İddianameler üzerinde yapmış olduğum çalışmalarda, Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu dosyalarında subay sanıklara rastlamadım. Bunun ötesinde «THKP/C - Üçüncü Yol Örgütü» ile ilgili olarak pek çok iddianame bulunuyor. Üçüncü Yol ana dava iddianamesinde, Askeri Savcılık «bu

Levent Şahverdi Arşivi

davanın tehlike ve tehdit suçunu oluşturan diğer davalardan esas yönünden bir farklılık olmamakla birlikte sanıkların büyük bir kesiminin Ordu mensubu olmaları ayrı bir özellik arzetmektedir» diyor[47]. Gerçekten de, «Galatasaray'lılar», «Güvercinli'ler», «Sanayi Dev-Genç», «Otonom Dev-Genç», «Gemüdçüler», Üçüncü Yol» adlarıyla da bilinen bu örgüt, önce, Devrimci Yol ile Devrimci Sol arasındaki ayrılığı ortadan kaldırmak için çıkıyor. Bunu başaramayınca da, en sonunda «Üçüncü Yol» adında karar kılarak bağımsız eylemlere girişiyor. Sivil, işçi ve aydınları da içine alan Üçüncü Yol, asıl örgütlenmesini Kara Harp Okulu'nda yapıyor ve Hamza Yalçın, Osman Tiftikçi, Ahmet Erdoğan ile başlayan örgütlenme, giderek büyüyor. Ortaya çıkarılması ve yakalanmalar başlığı tarihte Üçüncü Yol'un üyelerinin önemli bir bölümünü üsteğmenler oluşturuyor. Bu nedenle 1978 yılı Kara Harp Okulu çıkışlı üsteğmenlerin, tümüne yakın bölümünün Silâhlı Kuvvetler ile ilişkilerin kesilmesi yoluna gidiliyor. Ancak yakın zamanda sonuçlanan ana davada, altı sanığın dışındakiler beraat ediyor.

Üçüncü Yol, sivil ve asker bireylerin birlikte örgütlenmesini temel alıyor. Yargıç Binbaşı Aykut Arkan'ın hazırlamış olduğu iddianameye göre, Örgüt'ün, «ordu içi kanadı» ve «sivil kanadı» olmak üzere iki kısmı bulunuyor. Askeri Savcı Binbaşı Arkan, İddianame'de, şunları söylüyor: «Ordu içinde örgütlenmenin esas amacı, sivil örgütlenmeye 'ordunun imkânları ile birlikte katılmaktır'. Türk Ordusu'nun, oligarşinin temel direği emperyalizmin (ABD) kukla ordusu olduğu kabul olunur. Bunun içindir ki Ordu'nun devrimci olması imkânsızdır. Bu nedenle ordunun imkânları sivil kanat için seferber edilmelidir. Ordu içindeki üyeler para, ev, mermi, istihbarat, araç, gereç, şahsiyet ve kimlikleri ve saire ile sivil kanada faydalı olmalıdır. Mevcut ordu yapılacak 'devrim' esnasında parçalanmalıdır»[48]. Savcı yargıç binbaşı Aykut Arkan, yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, Üçüncü Yol'un Silâhlı Kuvvetler içindeki çalışma yöntemiyle ilgili ayrıntılı bilgiler vermeyi sürdürüyor; aktarmayı gerekli görmüyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Resmi organların ele geçirdikleri belge ve malzemeler arasında Üçüncü Yol'un istihbarata önem verdiği anlaşılıyor. Çok çeşitli eylemlere girişiyorlar. Yalnızca Silâhlı Kuvvetler içinde üsteğmen rütbesiyle görev yaptıkları gerçekleştirdikleri eylemlerden birisini, İddianame'den aktarmakla yetiniyorum: Eylemden bir gün önce İstanbul'da Hamza Yalçın'ın evinde toplandıkları, Ömer Yazgın'ın evde bulunan cantadan tabancalar çıkartarak Hamza Yalçın, Ahmet Erdoğan, Osman Tiftikçi ve Rahmi Yıldırım'a birer adet tabanca dağıttığı ve o gece saat 01.00 de Ankara'ya hareket ettikleri. Ertesi gün MHP binası, MİSK binası ve Bahçelievler Karakolu'nun tekrar istihbaratını yaptıkları, bu üç yerin birbirine yakın olduğu, adı geçen sanıklar dışında bu eylemlere kimlikleri henüz tesbit olunmayan 4-5 kişinin iştirak ettiği. Saat 19.00 sıralarında belirtilen eylemlerin gerçekleştirildiği. MHP binası ile MİSK binasına bomba atıldığı ve belirtilen karakolun tarandığı. Sanıkların eylemlerden önce iki adet Murat 131 marka taksi gasp edip bu araçtan kullandıkları ve saat tahminen 20.00 sıralarında Ankara otobüs terminalinde buluşarak İstanbul'a hareket ettikleri»[64]. Bu ve benzeri son derece cüretli hareketler de, Silâhlı Kuvvetleri bir an önce harekete zorluyor.

Silâhlı Kuvvetler'in bölünebileceği kaygıları, 12 Mart ve 12 Eylül için hızlandıran etkisi yapıyor.

Belge: UDC, DİSK'i Bölüyor

Birleşim Tarihi: 24.12.1978
Birleşim No: 50
Karar 1

Faşist terörün ulaştığı boyutu ve Kahramanmaraş'taki katliamı görüşmek ve DİSK'in üstüne düşen görevi kararlaştırmak üzere Başkanlar

. . . . . .

Albay Süleyman Takkeci ve diğerleri, İddianame, DİSK, DİSK'e Bağlı Sendikalar... İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, s. 353 - 360.

Levent Şahverdi Arşivi

Konseyi ile Yönetim Kurulu'nun 28.12.1978 günü ortak toplantıya çağrılmasına,

Karar 2

Onur Kurulu'na verilecek üyelikleri askıya alınan Maden-İş, Bank-Sen, Bay-Sen ve Yeraltı Maden-İş Sendikaları hakkında aşağıdaki Yürütde Kurulu raporunun Onur Kurulu'na sunulmasına karar verildiği:

1 — DİSK'in 6 ncı Genel Kurulu'ndan sonra DİSK organlarıyla gerçekleştirilen,

a) 13 Şubat 1978 DİSK'in 11 inci kuruluş yıldönümü gecesi,

b) 20 Mart (Faşizme İhtar Eylemi),

c) Mayıs 1978 İşçi Sınıfının Uluslararası birlik ve dayanışma gününün kutlanması,

d) 15 - 16 Haziran 1970 Büyük İşçi Direnişinin 8 nci yıldönümü toplantısı eylemlerinde bazı sendikalarda «Maden-İş, Bank-Sen» de görülen disiplinsizlikler ve karara aykırı davranışlar, DİSK'in en büyük işlevlerinden olan kitlesel eylemleri yapamaz duruma getirmeyi amaçlamaktadır.

Süre gelen bu olumsuzluklar nedeniyle, bu örgütlerin DİSK bütünlüğü içinde ve örgüt kararına uygun hareket edecekleri umuduyla yöneticilerine birçok kez sözlü olarak uyarılarda bulunulmuştur. Ancak disiplin koğuşturması yapma yolu seçilmemiştir.

Aynı biçimde Maden-İş Sendikası, DİSK üyesi sendikaların bulunduğu iş kollarında Beton-İş, Tümhas-İş gibi sendikaların örgütlenmesine yardımcı olmuş, Tümhas-İş Sendikasının gazetesinin kendi basımevinde basılmış. Bölge Temsilcilikleri Binasını bu sendikaların örgütlenme merkezi durumuna getirmiştir.

∴

2 — DİSK Yönetim, Yürütme, Denetim, Onur Kurulu Üyeleri ve Bölge Temsilcilerinin üye sen-

Levent Şahverdi Arşivi

dikaların Yürütme Kurulu Üyeleri ile 1-4 Ağustos 1978 tarihlerinde Ören'de yapmış oldukları ortak toplantıda oy birliği ile kabul edilen sendikaların iç işlerine karışmama ilkesini hayata geçirmek için çalışan DİSK'in bu çabalarını boşa çıkarmaya yönelik girişimlere engel olmak da DİSK'in Yürütme Kuruluna düşen önemli ve hayati bir görevdir.

3 — Genel Kurul'da sağlanan görüş birliği ile ve Ortak bir önerge ile alınan 1 numaralı Cephe Kararını Türkiye'nin somut koşullarını gözönünde tutarak 1978 sonlarında hayata geçirmek yolunda DİSK'in kitle örgütleri ile faşizme, emperyalizme karşı ortak bir Demokratik Platform kurmayı gündeme getirdiği bir dönemde Genel Temsilciler Meclisini toplayarak bu danışma organında tabanın söz ve kararını açıklama fırsatı verildiği sırada, başta Türkiye Maden-İş, Bank-Sen olmak üzere bazı sendikalarca girişilen eylemler DİSK'in tüzel kişiliğini, otoritesini DİSK üyeleri arasında birliği, dayanışmayı yok etmeye yönelik disiplinsizlikler olmuştur.

Bunlar Genel Hatları ile:

Daha önce alınan kararları hiçe saymış,

Disiplini bozmuş,

Toplantıyı amacından saptırmaya yönelmiş,

DİSK Genel Başkanının yetkilerini protestotoya varmış,

Tekstil Sendikasının iç işlerine karışmış.

Bireysel, bencil hareketler olmuştur.

4 — Tüzük hükümlerine bakıldığında Onur Kuruluna verilen sendikaların yaptıklarının anlamını şöyle sıralamak olanaklıdır.

a) DİSK'i gücünden ve etkinliğinden yoksun bırakmaya yol açabilecek davranışlarda bulunmak.

b) Ortak kararlar alınmasını önleyeci, DİSK

Levent Şahverdi Arşivi

ilkelerinin güçlendirilmesine engel olucu tavırlar almak.

c) DİSK içinde bütünleşmiş işçilere karşı çıkmak, onların DİSK'ten soğumalarına yol açmak, DİSK'in sınıf ve kitle örgütü olarak faşizme ve emperyalizme karşı en güçlü demokrasi mücadelesi vereceği günlerin öncesinde bu girişimi etkisizleştirmeye çalışmak.

d) İzlenecek Sosyal ve siyasal politikanın saptanması öncesinde, DİSK'in birliğinin bulunmadığı görünümünü yaratacak, faşizme karşı, emperyalizme karşı iktidarın yetersiz önlemlerine karşı oluşturmaya çalışan Demokratik Platformu sabote etmek.

e) DİSK içindeki birlik ve beraberliği sağlayacak 6. Genel Kurul öncesinde görülen iç mücadeleye benzer durumlar yaratılmasına fırsat vermemek için izlenen birleştirici çalışmaları ve bu çalışmalar sonunda alınan ortak kararları hiçe sayarak kendi başına buyruk davranmak.

DİSK Yürütme Kurulunun bu düşüncelerle adı geçen sendikaları Onur Kuruluna vermesi ve Onur Kurulu karar alıncaya kadar DİSK'le ilişkilerini askıya almasında dayandığı maddi deliller şunlardır :

Yürütme Kurulu DİSK Temsilciler Genel Meclisini toplantıya çağırma kararı verince, örgütlere bir genelge gönderilerek «4.1.1978 gün ve 1978/1906 sayılı yazı» gündemin faşist terör karşı mücadele ve oluşturulması kararlaştırılan anti-faşist, anti-emperyalist Demokratik Platform'un görüşülmesi olduğu bildirilmiştir. Ayrıca,

a) Katılımın tam olması,

b) Disipline özen gösterilmesi, saptanan sloganlar dışına çıkılmaması,

c) Katılacakların DİSK'in vereceği kartla ve kendi kimlikleri ile gelmeleri.

Levent Şahverdi Arşivi

d) Her sendikanın kendilerine ayrılan yerde yerini almalarını duyurmuştur. Ayrıca saptanan 7 slogan'da şöyle sıralanmıştır:

Yaşasın DİSK.
Yaşasın Sosyalizm.
İşçiler Birleşin.
Bağımsız Türkiye.
Faşizme Karşı Omuz Omuza.
Faşizme Karşı Birlik.
Genel Grev Hakkımız. Söke Söke Alırız.

Maden-İş Sendikası 9.11.1978 gün ve 978 / 9816 sayılı yazı ile saptanan sloganlara üç yenisinin eklenmesini istemiştir. Bunlar:

Faşizme Geçit Yok.
MHP Kapatılsın. Faşist Yuvaları Dağılsın.
141 - 142'ye Hayır'dan ibarettir.

Konuyu görüşen Yürütme Kurulu Maden-İş'çe sözü edilen sloganlardan «141 - 142'ye Hayır»ın slogan olarak düşünülmediği, ancak büyük bir bez üzerine pankart olarak yazılmasının kararlaştırıldığı, bunun da slogan listesine alındığını bildirmiştir.

∴

Ancak Maden-İş Sendikası bu karara uymamıştır. Kaldı ki Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler 8.11.1978 günü saat 9.30'da DİSK Yürütme Kurulu üyesi ve örgütlenme dairesi başkanı Tuncer Kocamanoğlu'nun ziyaret etmiş, Genel Temsilciler Meclisi'nden söz açarak «Faşizme Geçit Yok» sloganının söylenecek sloganlar arasında mutlaka bulunmasını, başka bir takım fraksiyonlara ait sloganlara yer verilirken bu sloganın bulunmamasının büyük bir yanlışlık olacağını, ilâve edilmediği takdirde Maden - İş ve grubu-

Levent Şahverdi Arşivi

nun toplantıda bu sloganı mutlaka atacaklarını, buna kimsenin engel olamayacağını, bu sloganın atılmasının arkasından tespit edilen sloganlar dışında kalan bütün sloganların atılacağını, kavgaların olacağını, nicelik olarak Genel-İş Temsilcileri fazla olsa bile bu kavgada dağılacağını, Olayların DİSK'in parçalanmasına kadar uzayabileceğini, bu takdirde de günahın bu gün yönetimde olanlara ait olacağını ve bu konuda kararlı olduklarını bildirmiştir. Konu Yürütme Kurulu Üyesi ile Örgütlenme Dairesi Başkanı Tuncer Kocamanoğlu tarafından DİSK Genel Başkanına yazılan bir yazı ile Yürütme Kuruluna duyurulmuştur. Kemal Türkler'in bu beyanı DİSK'in bütünlüğüne kast eden üye örgütleri dağıtmayı, üyeler arasında kavga ortamı yaratmayı amaçlayan bir içerik taşıdığı için Yürütme Kurulu Maden-İş'in Genel Başkanı Kemal Türkler hakkında tahkikat açılmasını ve Kemal Türkler'i 10.11.1978 günü saat 10'da DİSK Yürütme Kurulu toplantısına davet ederek açıklama yapmasını kararlaştırmıştır.

∴

Bir süre sonra Maden-İş Sendikası Genel Yürütme Kurulu adına Genel Başkan Kemal Türkler imzasıyla DİSK Genel Başkanlığına 16.11.1978 gün ve 1978/9902 sayılı 9 sayfa tutan bir yazı gönderilmiştir. Bu yazı Maden-İş Sendikası Yöneticilerinin 6. Genel Kurul'dan sonraki dönemde DİSK'e karşı besledikleri ayırımcı ve bireyci görüşlerini, sendika konfederasyon ilişkilerinde gözetilmesi gereken anlayışın çarpıklığını sergilemektedir.

∴

19.11.1978 günü saat 10'da Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Spor Salonunda yapılacak DİSK Ge-

Levent Şahverdi Arşivi

nel Temsilciler Meclisi Toplantısında Yürütme Kurulunca saptanan ve dışına çıkılmaması gereken sloganlar listesi aşağıdadır.

Yaşasın DİSK.
Yaşasın Sosyalizm.
İşçiler Birleşin.
Bağımsız Türkiye.
141 - 142'ye Hayır.
Faşizm'e Karşı Omuz Omuza.
Faşizme Karşı Birlik.
Genel Grev Hakkımız. Söke Söke Alırız.
Sonuç :
Böyle olduğu halde :

1 — Maden-İş ve Bank-Sen Sendikaları Ören Toplantısına kadar disiplinsizliği sürdürmüşler ve Ören Toplantısında oybirliğiyle alınan «DİSK içinde Birliğin pekiştirilmesi konusunda aşağıdaki ilkelere varılmıştır» :

a) Sendikaların sorunları kendi organları ve üyeleri tarafından çözümlenir. Çözümlenmeyen konuların görüşülüp, kotarılacağı tek yer DİSK karar organlarıdır.

b) Sendikaların iç işlerine karışmama ilkesi kabul edilir. DİSK'in ve Üye Sendikalarının sınıf örgütü olmayanın da kitle örgütü olması nedeniyle siyasi inançlarından dolayı kişi ve örgütlerin yönetimce dışlanmayacağı; Yönetim grup ve kişilerin bu ilkeyi dikkate alarak başkalarına ve yönetime kendi görüşlerini dayatamayacağı temel ilke olarak kabul edilir kararına ve bu karar doğrultusunda DİSK Yönetim Kurulu kararlarına uygun düşmeyen tutum ve davranışta ısrar edilmiştir.

2 — Maden-İş, Bank-Sen ve Bay-Sen Sendikalarının temsilcileri DİSK'in saptadığı sloganlar dışına çıkmış «Faşizme Geçit Yok» sloganını tah-

Levent Şahverdi Arşivi

rik edici ve ayırıcı bir tutumla atmışlar ve böylece DİSK içindeki birliği tehlikeye düşürücü disiplinsizliklerde bulunmuşlardır.

3 — Yeraltı Maden-İş Sendikaları temsilcileri de yine saptanan ve dışına çıkılmaması bildirilen sloganlardan ayrılarak «Tek Yol Devrim» sloganını kullanmışlardır.

4 — Toplantıda DİSK Genel Temsilciler Meclisi Başkanlığına, DİSK Temsilciler Meclisi Toplantısında Sendikamız adına Topkapı Şubesi Başkanı Basım Usta konuşacaktır denilen 10. Tekstil Şube Başkanı ve 1. Bölge Temsilcisinin imzasını taşıyan önergeye dayanılarak konuşmak üzere davet edilen Tekstil Sendikası Topkapı Şube Başkanının DİSK ilkelerini ve amaçlarını savunan konuşması Maden-İş, Bank-Sen, Bay-Sen, sendikaları adına toplantıda bulunanlar tarafından protesto edilmiş, konuşmasına karşı çıkılmış, Genel Başkan Abdullah Baştürk'ün sürekli uyarısına rağmen Genel Temsilciler Meclisi salonu protesto maksadıyla terkedilmiştir.

Böylece hem DİSK üyesi Tekstil Sendikası'nın iç işlerine karışılmış ve bölücü tavır alınmış, hem de DİSK Genel Temsilciler Meclisi'nin kendisi ve iradesi çiğnenmiştir.

Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler'in daha önce DİSK Yürütme Kurulu üyesi ve Örgütlenme Dairesi Başkanı Tunçer Kocamanoğlu'na yaptığı konuşmada olduğu gibi bozguncu tavırda kararlı olduğu görülmüştür. DİSK Genel Temsilciler Meclisi'nde Maden-İş ve Bank-Sen daha önce kararlaştırılmış bir davranışı sergileyerek DİSK Ana Tüzüğü'nde yer alan ve yazımın girişinde sıraladığımız amaç ve ilkelere karşı çıkacak önemli bir disiplinsizlik yaratmışlardır.

DİSK Yürütme Kurulu, DİSK'in bütünlüğünü,

Levent Şahverdi Arşivi

mücadele geleneğini ve disiplinini tehlikeye sokan bu olayların DİSK bünyesini kemirici yeni disiplinsizliklere yol açmaması ve bu suçların cezasız kalmaması amacıyla yukarıda adları yazılı sendikaların Onur Kurulu'nun uygun gördüğü ceza ile cezalandırılması için Onur Kurulu'na vermiştir.

Karar oy birliğiyle alınmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

İKİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1 E.H. Carr, The Bolshevik Revolution, Vol. I, London, 1966, s. 26
2 Dr. Yahya Kanbolat, Olduğu Gibi, Ankara, 1977, s. 41
3 Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Ankara, 1978, s. 91
4 A.N. SSSR, Politika i Ekonomika Sovremennoy Turtzii, M., 1977, s. 67
5 Dr. Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler, İstanbul, 1970, s. 18
6 Kemal Sülker, 100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri, İstanbul, 1976, s. 164
7 Yön, 15 Ekim 1965, Sayı 133, s. 4
8 Doğan Avcıoğlu, Yön, 22 Ekim 1965, Sayı 134, s. 3
9 Prof. Dr. Jacob M. Landau, Türkiye'de Aşırı Akımlar, Ankara, 1978, s. 89
10 Hoover Institution, International Yearbook on Communist Affairs, H.I. Press, 1972, s..237
11 Doğan Avcıoğlu, Sovyetler ve Biz, Yön, Sayı 148, s. 3
12 Doğan Avcıoğlu, TİP'e Dair.... Yön, 17 Haziran 1965, Sayı 168, s. 3
13 Doğan Avcıoğlu, Açık Seçik, Yön, 20 Ocak 1967, Sayı 199, s. 3
14 İlhan Şenel ve diğerleri, FKF, Dev-Genç, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1971, s. 37
15 ibid., s.62-63
16 Türkiye İşçi Partisi, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 27
17 İlhan Şenel ve diğerleri, FKF, Dev-Genç, op. cit., s. 46
18 ibid., s. 46
19 Emek Dergisi, 20 Ekim 1969, Sayı 13, s. 12
20 Nihat Akseymen, Sosyalist Gençlik Örgütü'nün Kuruluşu Üzerine, Emek, 9 Şubat 1970, Sayı 21, s. 14
21 THKP-C Devrimci Yol, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, s. 80

Levent Şahverdi Arşivi

22 Ibid., s. 22
23 Emek, 14 Temmuz 1969, Sayı 6, s. 5
24 Mahir Çayan, Aren Oportünizminin Niteliği, Türk Solu, 22 Temmuz 1969, Sayı 88
25 Mahir Çayan, Toplu Yazılar, op. cit., s. 10
26 Ibid., s. 78
27 Ibid., s. 109
28 Emek, 13 Nisan 1970, Sayı 25, s. 4
29 Ibid., s. 5
30 Emek, 1 Aralık 1969, Sayı 16, s. 13
31 Celil Gürkan, 12 Mart'a Beş Kala, İstanbul, 1986, s. 193
32 Ibid., s. 196
33 Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, İstanbul, 1985, s. 306
34 Celil Gürkan, op. cit., s. 128
35 Ibid., s. 130
36 Nazlı Ilıcak, 12 Mart Cuntaları, Tercüman, 13 Nisan 1988
37 Kurtul Altuğ, 12 Mart ve Nihat Erim Olayı, Ankara, 1973, s. 70
38 Ibid., s. 152
39 TKP Davası, Gerekçeli Karar, Genelkurmay Basımevi, 1985, s. 70
40 Ibid., s. 70
41 TKP, TKP-İşçinin Sesi, TKP-Devrimci Kanat, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 90
42 TKP Davası Gerekçeli Karar, op. cit., s. 128
43 TKP, TKP-İşçinin Sesi, TKP-Devrimci Kanat, op. cit., s. 32-33
44 TKP-B, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1981, s. 16
45 Y. Semyonov, Revolutionary Afghanistan: Eight Years Later, International Affairs, May 1986, s. 48-49
46 Süleyman Takkeci ve diğerleri, İddianame, DİSK, DİSK'e Bağlı Sendikalar, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 27
47 Ibid., s. 462
48 Ibid., s. 199
49 Ibid., s. 467
50 Ibid., s. 457
51 Ibid., s. 468
52 Ibid., s. 200
53 Celil Gürkan, op. cit., s. 171
54 Muhsin Batur, op. cit., s. 288
55 Ibid., s. 285
56 Ibid., s. 287

Levent Şahverdi Arşivi

57 Ibid., s. 268
58 Ibid., s. 290
59 Ibid., s. 292
60 Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü, birinci cilt, Ankara, 1986, s. 283
61 TKP-B, Gerekçeli Karar, Ankara 1984, s. 45
62 THKP-C Üçüncü Yol Örgütü, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1983, s. 37-38
63 Ibid., s. 43-44
64 Ibid., s. 59-60

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İÇ SAVAŞ

Demokrasi ve iç savaş, tanım gereği, birbirine çok yakınlar. Biri, diğerini anlatabiliyor.

Üzücü bir çözümleme; ne yazık, aynı zamanda, gerçekçi bir çözümleme oluyor. Demokrasinin bir devlet durumu olmasından kaynaklanıyor.

Güç, devlette, tekildir; bölünme kabul etmiyor. Yürütme, yasama ve yargı ayrılığı, öz'ü değil, biçim'i ilgilendiriyor; çelişkinin yoğunluğu içinde görüntü ortadan kalkıyor. Demokrasi bir devlet durumu olarak, tekil güç'ün bölünmüşlüğünü değil, uygulama hızının düşüklüğünü gösteriyor.

Karşılaştırmalı olarak devlet'in gücü, durdurmak için ortaya çıktığı çelişkilerin bir türevidir; mutlak değil. Ne kadar çok çelişki varsa, devlet o ölçüde güçlü olmak gereğiyle karşılaşıyor. Tarih içinde de öyle oluyor; her burjuva «devrimi», kuşkusuz «karşı devrimler» de, yalnızca devletin gücünün artması ile sonuçlanıyor.

Cumhuriyet Dönemi'nde uzunca süre devlet, gücünü, askerlik görevinde düzensiz köylülere, dağa çıkan soyguncuya, tarikatlara, feodal güç peşinde koşan kürt beylerine, yol, buğday ve varlık vergisi uygulamalarına, aydın çevresini kırmak için çırpınan sosyalist mücahitlere ve İttihat ve Terakki'nin kalıntılarına uygulayacak biçimde geliştirdi. 27 Mayıs'tan hemen sonra çıkan «Yeni devlet görevleri» yanında bunlar pek çok geri, aynı ölçüde romantik ve ilkel kaldılar. 27 Mayıs'tan sonra devlet, içerik değiştirmeye başladı.

Levent Şahverdi Arşivi

27 Mayıs'tan 12 Mart'a kadar Türkiye'de radikal sol, 27 Mayıs'ın eksik kalanlarını tamamlamak için çalıştı. Objektif gündem ise 12 Mart'a işaret ediyordu. 12 Mart, 1961 Anayasası'nı «lüks» ilân etti.

12 Mart'tan 12 Eylül'e kadar sağ, 12 Mart'ın eksik bıraktıklarını tamamlamak için çalıştı. 12 Eylül, 12 Mart'ın eksiğini fazlasıyla tamamladı. Eylülist önlemler, Türkiye'yi Boyar - Menderes Sultası'nın yönetim kolaylığına çekmeyi amaç ediniyor. Ancak bir önemli sorun ve aynlık var: aradaki kısa zamana karşın otuz yılda Türkiye'de kapitalizm dramatik sayılabilecek bir yayılma gösteriyor. İşçi sınıfı kütlesi, rengini vurabilecek bir büyüklüğe ulaşıyor. Büyük grevleri, 15 - 16 Haziran Günleri ve 1 Mayıs Gösterileri ile yoğun sayılabilecek bir tarihi edinmiş görünüyor. Bunun dışında başta yüksek öğrenim gençliği olmak üzere giderek köylü ve işçi gençlik de, kendine özgü bir kavgacı tarih yazmayı bir içgüdü haline getirmeye başlıyor. İkisi birleştiği zaman, Boyar - Menderes Dönemi yönetim kolaylığını bulmak için, üniversite özerkliğini kaldırmak, tek odalı meclise dönmek, yargıçlar ve savcılar kurulunu işlemez duruma getirmek yetmiyor; Türkiye'de devlet gücünü görülmemiş düzeyde artırmak da zorunlu oluyor.

Bir başka neden daha var. Devlet gücü kesinlikle sürekli ordu, bürokrasi ve polis örgütünden ibaret değil; bir de ideoloji var. İdeoloji'nin etkinliği, çıplak şiddeti, zaman içinde görünmez yapabiliyor. Şiddet ile ideoloji arasında bir tahteravalli ilişkisi görebiliyorum! ideolojiyi, düşünce içinde biriktirilmiş şiddet olarak algılayabiliyorum. İdeoloji şiddetle içerildiği zaman her zaman şiddete gerek kalmıyor.

Modern zamanlarda Türkiye'de, şiddetin uygulanmaya başlamasıyla kemalist ideolojinin etkinliğini yitirmesi arasında bir denklik kurabiliyorum. Üniversite özerkliğini, «devlet» için, asıl sorun yapan 1960 yıllarının sonlarına doğru kemalizmin kütlesel etkinliğini yitirmeye başlamasıdır; öyle düşünüyorum. 1960 yıllarının sonlarına doğru Türkiye üniversiteleri, bir yandan popülizmin ve diğer yandan

Levent Şahverdi Arşivi

popülizmle sulandırılmış legal marksizmin etki alanına giriyor. Üniversite profesörleri öğrencileriyle birlikte Marx'ı öğrenip Türkiye'yi çözümlemeye ve bunlardan radikal çözümler çıkarmaya başlıyorlar.

«Devlet» için bir sorun başlıyor: kemalist ideoloji parçalanmaya başladığı için özerk üniversite devlet gücü'nün uzanamadığı bir yer olarak ortaya çıkıyor (*). Devlet gücü tekil'dir; bir devlet durumu olan demokrasilerde çok seslilik yalnızca ders kitaplarında yer alıyor. Ders kitaplarında, demokrasilerde çeşitli kurumlarda farklı görüşlerin olabileceği, geliştirilebileceği, ifade edilebileceği yazılıyor. Ders kitapları, çok sesli müzik ile «çoğulcu» demokrasi'yi birbirine karıştırıyor.

Gerçekte ise devlet böyle bir durumu iç savaş ilânı sayıyor.

İç savaş, ulusla devletin sınırları içinde, devlet'in tekil gücü'nün dışında, ister kurumsal planda ve ister mekân planında olsun, başka bir otoritenin varlığı demek oluyor. Böyle bir otoritenin saptanması, iç savaş koşulu sayılıyor.

Demokrasi bir devlet durumudur; ancak gücün uygulama hızının yavaşladığı koşullarda varlığından söz edilebiliyor. Bu hızın giderek daha da yavaşladığı ve sıfıra yak-

---

(*) Askeri Savcılar Kolejî'nin işlevi, rejimi tehdit eden solculuk için ceza talebinde bulunmaktır; 12 Mart Askeri Savcıları'nın isteklerini gerekçelendirmek için daha özenli davrandıkları sonucuna varıyorum. Bunda burjuva legalitesinin hâlâ önemli olmasının da rolü var.

«Aydın gençliğin en çağdaş kafalı, hür düşünceli olanları sol tarafından kolaylıkla avlanabilmektedir. Bunun başlıca nedeni sağın iskolastik teorileri ile asla bağdaşamamalarıdır. Bilhassa varlıklı aile çocuklarının kendi bağlı oldukları sosyal sınıfın karşısında durum takınmaları, bir yandan gençlikteki aşırı diğerkamlık duygusu ile açıklanabileceği gibi öte yandan yetersiz öğrenim sisteminin bu gençlere Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda bir şey vermemiş olması ile de belirlenebilir».

İlhan Şenel ve diğerleri. FKF. Dev-Genç... İddianamesi. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1971, s. 32.

Levent Şahverdi Arşivi

laştığı durumlar ile iç savaş koşulları birbirine özdeş oluyor.

Rusya'da On Sekizinci yüz yılın başlarında Pugaçef Hareketi, var olan devlet otoritesinin dışında ayrı bir otorite ve yönetim oluşturuyor; bu otoritenin dağıtılması değil çıkışı bir iç savaşa işaret ediyor. On Dokuzuncu yüz yılın ikinci yarısında, Almanya'ya yenilmiş Fransa'da, önce Ulusal Savunma Hükümeti ve giderek Komün yönetimi, çıkışında, iç savaş ilânı sayılıyor. Her savaş aynı zamanda bir iç savaş oluyor, bu en çok kurtuluş savaşlarında belli oluyor; Yirminci Yüz yılın ilk yarısında Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı da iç savaş yaşamaktan geri kalmıyor (*). İç savaş içinde «milli devlet» otoritesinin kurulmasında Çerkez Ethem'in Kuvay-ı Seyyare'si önemli ve etkin rol oynuyor; sonunda Çerkez Ethem de bir iç savaş süreci içinde temizleniyor.

Her savaş, aynı zamanda, bir iç savaş oluyor: Ancak koşulları birbirinden çok büyük farklılık gösteriyor. Savaş, acıya ve sevince dayanıklılık istiyor; doğru. Fakat savaşta bir büyük kayba acımak veya bir başarıya sevinmek, cephede ve cesetler arasında olsa bile, mümkün; savaş filmleri ve romanları bunu yaşatıyor. Buna dayanıyor. İç savaş ise sevince ve acıya sessiz kalabilmeyi gerektiriyor; cephe» savaşçının günlük yaşamına geliyor. Savaşta, piyadeyi temizlemek ve topçuyu susturmak önemli olurken,

---

(*) Kurtuluş Savaşı'nda Halide Edip Hanım, topallaya topallaya yürüyen Albay Kamil'e, yaralı olup olmadığını soruyor; aldığı cevabı aktarmak gereğini duyuyorum.

«Hayır, beni Konya'da mücadeleye karşı olanlar yakaladılar. Nazım'ın yanındaydım. O pencereden atlayarak kurtuldu. Mücadeleye karşı olan köylüler beni üç gün sürecek bir işkenceden sonra ölüme mahkûm ettiler. Birinci günü dayak attılar, hayli şiddetli; ikinci gün ayağımın tırnaklarını söktüler, işte acayip yürüyüş ondan geliyor. Üçüncü günü de beni soydular kollarımı ipe bağlayarak bir atın arkasına koydular. At hızla koşunca kafam yerlere çarpıp durmağa başladı».

Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1979, s. 225.

Levent Şahverdi Arşivi

iç savaşta, hedef, çok büyük ölçüde savaşmak istemeyenler arasından seçiliyor. Savaş, kaybını kütlelerle sayarken, iç savaş öldürebildiği seçkinlerin etkisine güveniyor.

Savaşmayanların ve seçkinlerin trajik sonları, iç savaşta, katılan kütlenin büyümesine yol açıyor. Savaşı bitirme girişimleri, iç savaşı yayıyor; katılımı artırıyor. Ayrıca iç savaşta tekil otoriteye karşı çıkan yeni güç'ün, coğrafi olarak tekil bir otoriteye dönüşmediği zamanlarda daha çok, her hangi bir temsil mekanizmasını kullanmadan katılımcı bir yönetim oluşturuyor.

İç savaş, çelişkileri durdurmak için var olan devletin, kurum ya da mekân boyutunda, kendi çıkış misyonunda bir acz'i gösteriyor. Belli kurum ve mekân düzeyinde, devlet'in gücü işlerliğini yitiriyor; resmi bakış açısı böyle bir durumu «anarşi» olarak niteliyor. Aslında devlet gücünün kaybolduğu kurum ya da uzamda, bireysel inisiyatif ön plana geliyor; kurum ya da uzam, içinden, çok daha «anarşik» görünüm veriyor (*). Komün ya da direniş ör-

---

(*) Demokrasi ile iç savaş arasında kurduğum yakınlığa, en çok, «sivil toplum» modasının Türkiye acentalarının karşı çıkacağını ve ürkeceklerini sanıyorum. Karşı çıkmalarına söyleyeceklerim yok; ürkütücülerini azaltmayı görev biliyorum.

Marx, «sivil toplum» kategorisini hazır bulduğu Hegel'in, sivil toplumu, «bellum omnium contra omnes» olarak tanımlamasını doğru buluyor: «definition of civil society as the bellum omnium contra omnes», «sivil toplum herkesin herkese karşı savaşı» oluyor.

Daha ileri giderek, Hegel'in Devlet Öğretisi'nin Eleştirisi'nde, Hegel'in çözümlemesinde devlet ile sivil toplum özdeşliğini, iki düşman ordunun özdeşliği olarak açıyor ve bu orduda her erin kendi safını bırakıp «düşman» orduya geçme imkânı olduğunu vurguluyor.

«The identity he (Hegel, y.k.) has established between civil society and the state is the identity of *two hostile armies* in which every soldier has the 'opportunity' to 'desert' and join the 'hostile' army. And it is perfectly true that in so doing Hegel has furnished us with an accurate description of the present empirical situation».

K. Marx. Early Writings. London. 1977. s. 101 ve 112.

Levent Şahverdi Arşivi

gütlenmeleri, tehdide uğramış devlet otoritesi açısından, ortaya çıkışlarından çok daha fazla iç oluşumları nedeniyle ürkütücü oluyorlar; yönetim seçimle ve her zaman geriye alınabilen görevlendirmelerle yapılıyor. Yöneticiler ne yapacaklarını bilemiyorlar ve hemen uygulamaya koyabilecekleri hazır, par décret du peuple, formüller bulamıyorlar. Bir deneme ve yanılma süreci kendiliğinden başlıyor.

Demokrasi aydınlanmış yurttaş istiyor ve ne yazık, tüm yurttaşların, ne az ve ne çok, aynı ölçüde aydınlanmış olmalarını varlığını sürdürmenin önemli koşulu yapıyor. Tekeller ise rekabetçi kapitalizmin aydınlanma tutkusu yerine, geniş kütleler için, cehaleti öğretmeyi bir ve temel eğitim politikası sayıyor. Tekelci aşama, burjuvazinin çocukluk dönemindeki bellum omnium contra omnes durumunu tümünü ortadan kaldırıyor; görev ve sorumlulukları için çekişen yurttaş istencini siliyor.

Tekelci aşamada demokrasi ile iç savaş koşulları, tanım gereği, birbirine daha çok yaklaşıyor.

Devlet ve devletin otoritesini tehdit eden yeni oluşum var; iç savaşta yalnızca iki taraf bulunuyor (*). Modern

---

(*) Ordu Valisi Reşat Akkaya, valilik görevini sürdürürken, resmi isteklerini, el yazısı ile MHP Genel Merkezi'ne gönderiyor. Devlet valisinin, MHP'den istekleri şunlar: «1 — İstenen kadro talep ve takviyelerinin yapılması, 2 — Araç, gereç, silâh ve mühimmat bakımından takviye, 3 — Fatsa, Aybastı ve Gölköy'le ilgili özel tedbir taleplerinin yerine getirilmesi, 4 — İstihbarat grubu ile ilgili talebimiz, 5 — MİT Bölge Müdürlüğü ile ilgili talebimiz, 6 — Jandarma komandosunun da bölük seviyesine çıkarılması».

Sağcı militan M. Pehlivanoğlu, asılmaktan kurtulmak için yaptığı ancak ölümden dönmesine yeterli olamayan itiraflarında şunları da söylüyor:

«Biz bu polislerle mahallede komünist olarak tanıdığımız şahısların evlerini aramaya giderdik. Bu polisler yaptığımız aramalarda ele geçirilen silâhları bize verirlerdi. Silâh yasak olup, silâhın sahibi suçlu durumuna düştüğünden hiç sesini çıkarmazdı».

Alpay Nurettin Soyer ve diğerleri, MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, Ankara, 1981, s. 244-245 ve 593.

Levent Şahverdi Arşivi

zamanlarda ortaya çıkan bulanıklıkların kaynağı, burjuva legalitesinin korunması halinde, devletin, otoritesini tehdit eden ve dual otorite varlığına yol açabilecek hareketlerle baş edememesinde yatıyor. Bu tür durumlar, burjuva legalitesi içinde ve zaman zaman gizli istihbarat örgütlerinin yetkilerini aşarak düzenledikleri yasa dışı operasyonlarla ortadan kaldırılmayınca, devletin, kendi safında savaşan silâhlı örgütlerin ortaya çıkması için elindeki imkânları kullanmaktan geri kalmadığı görülüyor. Bu paramiliter örgütlerin zaman zaman devlet gücüyle çatışmak zorunda kalması veya bunların örtülemeyen suçlarının cezalandırılması zorunluluğu, bulanıklığın daha da artmasına yol açıyor. Bütün bu bulanıklığa karşın, iç savaşta, devletin otoritesini tehdit eden hareketin ve gelişmelerin dışındakilerin tümü, devlete yardımcı oluyor ve devletin yanında savaşıyor.

Böyle bir durum, demokrasi ile iç savaşın, tanım gereği, birbirine yakınlaştıkları alana girmiyor; tam tersine, modern devletin doğuşundan önceki dönemdeki yapıyı hatırlatıyor. Söz konusu dönemde devletin toplam otoritesini oluşturan güçler, dağınık ellerde bulunabiliyor; ancak dış savaşlarda bir araya getiriliyor.

Demokrasi ile iç savaş arasında kurduğum yakınlık bir reductio ad absurdum yöntemiyle demokrasiyi onlatmayı amaçlamıyor. Tam tersine; birisiyle diğerini daha açık bir biçimde ortaya koymaya çalışıyor. Bunu, tümüyle kavramsal ve teorik bir çaba olarak geliştiriyorum ve sunuyorum.

Teorik olma iddialarına karşın, pratik açıklıklar getirdiğini de eklemek gerekiyor. Türkiye'de veya bir başka ülkede, demokrasiye tahammül etmekte güçlük çekenlerin sık sık anarşi'den söz etmeleri veya birey yurttaşların hak almaya başlamalarının arkasından «bunun sonu iç savaş» sözünü telâffuz etmekten çekinmemeleri, herhalde, bir tarihsel biriklme dayanıyor. Yönetenler açısından işleyen bir demokrasinin bir gönül işi olmadığını ve her zaman kendisini zorlayan bir süreç olduğunu açıklıkla ortaya koyuyor. Yönetenlerin, ellerindeki gücü yavaş

Levent Şahverdi Arşivi

uygulamakla hiç uygulamadıkları durumlar arasında bir ayrım yapamayacakları dönemler oluyor; çıkıyor. Devlet gücünün yavaş uygulandığı durumu, demokrasi, hiç uygulanmadığı bir durum sayarak, iç savaş olarak niteleyebiliyor.

Teorik açıklıklar da getiriyor: demokrasiler karşılaştırılamaz. Demokrasinin bir devlet durumu olarak kavranması ve demokrasi ile iç savaşın yakınlığının ileri sürülmesi, kurumlar sayımı yaparak, iki ülke arasında demokrasi karşılaştırılması yapılamayacağını da ortaya çıkarmış oluyor. Kurumlar ya da yasalara bakılarak bir ülkede demokrasinin varlığı söylenemez; belki yalnızca yokluğuna işaret edilebilir.

Tarihsel uyuma işaret etmek gereğini duyuyorum; alışılmışın dışında, 1950 - 1960 dönemini demokratik bir durum olarak saymadığımı tekrarlıyorum. Başında çelişkilerin ifade ve hareket imkânının ortadan kaldırıldığı bir zaman aralığına demokrasi diyebilmek, toplumsal dinamiğin çözümlemesini hep senkronize düşünmekten de ileri gelebiliyor.

Daha önceki bölümlerdeki çözümleme ile burada geliştirmeye çalıştığım teorik şema birbirini destekliyor; daha önceki bölümlerde, 1961 Anayasası ile ifadesini bulan bir yapının işlerliğini 1960 yıllarının ortalarından itibaren kazanmaya başladığını göstermeye çalıştım. Şimdi buna, Cumhuriyet Türkiyesi'nde iç savaşın başlangıç tarihi olarak 1968 yılını ekliyorum.

1968 Yılında Türkiye

Bütün gerçekler soyut'tur.

Somut, her zaman eksikli gerçektir.

Tüm gerçeklere, somutun zenginliğinde soyutlama ile varılıyor.

Savaşlar, yapılırken ve eski zamanlarda da yapılmadan önce ilân ediliyor. İç savaş, yapıldıktan yıllar sonra ilân edilebiliyor. Savaşları komutanlar ya da devlet baş-

Levent Şahverdi Arşivi

kanları açıyorlar. İç savaşlar, tarihçilerin, siyaset adamlarının ve ikisi birlikte bilim adamlarının yetki alanına giriyor.

Aydın Üzerine Tezler'in bir kitabında, On Dokuzuncu yüz yıl Türkiyesi'nde 1806 yılını, bir iç savaşın başlangıç yılı olarak saptarken, önemli, güçlük çekmedim. Aydın Üzerine Tezler'in bir diğer kitabında, Yirminci Yüz yılın başında, Türkiye'de bir uzun iç savaşın başlangıç yılı olarak 1903 ve 1906 yılları arasında seçim yapmadan önce hâlâ araştırma ve tartışma yapılması gerektiğini düşünüyorum. Ancak bu ikinci iç savaş döneminde de başlangıç yılı olarak en azından iki tarih noktası üzerinde durabiliyordum.

Yakın zamanları incelemek, çözümlemek, teorik özünü çıkarmayı denemek, başlı başına riskli bir iştir; bunu biliyorum. Türkiye Üzerine Tezler'in üçüncü kitabı böyle bir risk bilgisi içinde hazırlandı; yalnızca riski azaltmaya çalışıyorum. Ancak resmi savların 1980 yılından hemen önceki tarih kesiti üzerinde durduğu, 1980 yılı çevresini iç savaş durumuna yaklaştırdıkları biliniyor; bu, güçlüğü de artırıyor.

Bilimsel çaba ile resmi açıklamaların her zaman çakışması mümkün olmuyor. Cumhuriyet Türkiyesi'nde iç savaşın 1968 yılında başlatılmasının doğru ve yerinde olacağı sonucuna vardım. Burada bilim yolunda yürümenin zaman zaman bir jungle'da yürümeye benzediğini tekrarlamak durumundayım; heyecan kadar kaygı da içeriyor. Geriye dönüşleri var.

Kuşkusuz bu sonuca, beni, kaynakların götürüyor. Fakat bu sonuca vardıktan sonra kaynaklar değişiyor, daha aydınlık oluyor ve yenileşiyor.

Kaynaklar, kendisini daha iyi gösteren aygıt'a dönüşüyorlar.

1968 yılının bir iç savaş başlangıç yılı olarak seçiminden güvenli olmak zorunluluktur; kartları ve kaynakları yeniden elden geçirdim. Genç, ancak yılların gazetecisi Hikmet Çetinkaya'nın Sancılı Yılları'nı, 1968 yılını iç savaş yılı olarak seçtikten sonra, yeniden değerlendirmeye çalıştım.

Levent Şahverdi Arşivi

Faruk Paşa, KKK

İlhan Selçuk (*)

27 Mayıs'tan bu yana orduda en büyük operasyonun yapılacağını gazeteler bir süreden beri yazıyorlar. Generaller arasında emekliye sevkedilecek olanların isimlerini yayınlıyorlar: bu konuda çeşitli yorumlar ortada dolaşıyor. 30 Ağus-

---

(*) İlhan Selçuk'un bu fıkrası «Terfi ve Emeklilik» başlığı altında 25 Ağustos 1970 tarihinde, Askeri Şûra kararları sırasında yayınlandı. Adını, değiştirdim; yazıda, Orgeneral Kemal Atalay'ın emekli edilmesi savunuluyor. İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Faruk Gürler'in, bu yolla, KKK olması mümkün oluyor.

Fıkra, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atama konusunda pek eşi olmayan bir dış müdahaledir; zamanında geçerli olabiliyor. Bu dönemde Faruk Paşa'nın KKK olması halinde o zamanki söyleyişle «düğmeye basarak», ihtilâli yapacağı kulaktan kulağa yayılıyor: Faruk Gürler, daha sonra, düğmeye basmak için Genelkurmay Başkanı olmasını şart koşuyor. Muhsin Batur uçaklarını Ankara semalarına çıkarıyor ve Faruk Gürler, Genel Kurmay Başkanı da oluyor. Faruk Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığı'nı önlemek için Madanoğlu, Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve diğerleri Ziverbey Köşkü'ne çekiliyorlar ve işkenceden geçiriliyorlar.

«Ankara semalarında, Uçan General'in jetleri uçmuş ve de Org. Gürler, Genel Kurmay Başkanlığına oturmuştu. Her ne kadar Batur'u eleştiriyorsak da bu ihtilâlci eylemine bir anlamda yaşamımızı borçlu idik. Bir bakıma Batur kendisinin de bu süreçle işkence Köşkü'ne gelmesini önlemiş oluyordu. Dava askıya alınmıştı».

«Nitekim o dönemde içeri alınan kişilerin tümüne Gürler, Batur, Kayacan suçlatılıyor ve bu ikrarlar el yazısıyla yazdırılıyor, daha sonra teybe okutuluyordu. Bunlar, Türün tarafından parti kulislerine ulaştırılıyor ve Gürler'in Genelkurmay Başkanı olmasını engelleyici düzenlemelere başvuruluyordu».

Talât Turhan, Bomba Davası, İstanbul, 1986, s. 45 ve 50.

Levent Şahverdi Arşivi

tosa doğru rahatsız takvim yaprakları birer birer düşüyor.

Hiç kuşkusuz orduda bir operasyonun gereksiz olduğunu ilk bakışta kimse ileri süremez. Zirvede en yüksek rütbeden başlayıp tabanda en küçük rütbeye oturan piramit, silâhlı kuvvetlerin dengesi bakımından şarttır. Bir orduda binbaşıdan çok albay, yüzbaşıdan çok yarbay bulundu mu hastalık var demektir. Veya bu ölçüde olma-

İlhan Selçuk, Kemal Paşa yerine Faruk Paşa'nın komutan olması için cesaretle yazı yazarken, başkalarının da, Faruk Gürler lehine hareket ettiğini bilmiyor. Celil Gürkan anılarında yazıyor: İktidardaki hükümetin polisliğinden gelme Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu da, İlhan Selçuk tüfeğinden, Gürler için çalışıyor.

«Bilmem biliyor musun, Faruk'u Kara Kuvvetleri Komutanlığına ben getirdim. Evet, şaşacaksın ama ben getirdim. Aslında Sunay Paşa, (o sırada cumhur başkanı, y.k.) Orgeneral Kemal Atalay Paşa'yı Kara Kuvvetleri Komutanı yapmak istiyordu. Ben uygun görmedim. Sayın Başbakanla o sırada Süleyman Demirel, y.k.) İstanbul'da görüştüğüm. Durumu anlattım. O da benim görüşüme yattı».

Celil Paşa, bu sözlere içerliyor ve özellikle Topaloğlu'nun «Faruk'u ben getirdim» demesine alınıyor. Faruk Paşa'nın bunu yalanlayacağını biliyor ve anlatarak soruyor.

-Bakan haklı Celil... İşin doğrusu da bu... Eğer iş Cumhurbaşkanı'na kalsa idi Kemal Paşa'yı getirecekti buraya. Ama Başbakan ve Bakan ağırlıklarını koyunca işler istemez boyun eğdi».

Faruk Paşa, Celil Paşa'ya bunları söylüyor.

Celil Gürkan, 12 Mart'a Beş Kala. İstanbul, 1986, s. 192 ve 164.

O sırada Hava Kuvvetleri Komutanı olan Muhsin Paşa ise ne bunları ve ne de ileride Celil Paşa'nın yazacaklarını biliyor, Bilmediğini yazıyor.

«Ağustos 1970 tarihinde komuta kademesinde yeni bir değişiklik yapıldı. Cumhurbaşkanı, Hükümet ve Genel Kurmay Başkanı'nın aralarında neler cereyan etti, ben bilmiyorum, söylentilere dayanarak da bir şey yazamam».

Levent Şahverdi Arşivi

sa da, yukarı kademelerde piramitin orantısını bozacak şişkinlik başgösterdi mi rahatsızlık işaretidir. Bunun için emekliye sevk işlemlerinde zaman zaman köklü kararlara kayılması yadırganamaz. Nitekim 27 Mayıs'ta yedi bine yakın subay üniformayı çıkarmak zorunda kaldı. Ne var ki, bu zorunlu ameliyatın başarısını gölgeleyen noktalar vardı:

1 — Giden yedi bin subay arasında kalanlardan daha değerli ve genç elemanlar az sayılmayacak ölçüdeydi.

2 — Bu operasyon orduda reform niteliğine dönüştürülemediği için piramit kısa sürede yine bozuldu.

«Kara Kuvvetleri Komutanlığı için iki aday vardı.. Birinci Ordu Komutanı Org. Kemal Atalay ve 2 nci Ordu Komutanı Org. Faruk Gürler. Sonunda Org. Gürler Komutanlığa getirildi; dış göreve atanmak istenen Org. Atalay ise bu öneriyi kabul etmeyerek emekliliğini istedi».

Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, İstanbul, 1985, s. 186-187.

Burada eklemem gerekiyor; Türkiye bilimsel olarak incelenebilir.

Ağırlık bir fizik kavramdır. Eskiden Ankara ve Ankara'ya yakın Konya'daki İkinci Ordu Komutanlığı önemliydi; Kara Kuvvetleri komutanları ikinci ordudan geliyordu. Sanayiin, iş dünyasının ve işçi kütlesinin ağırlık kazanması, Birinci Ordu Komutanlığı'nı önemli hale getirdi. İstanbul'da, Selimiye ve Harbiye'deki Birinci Ordu Karargâhları, iş ve işçi çevresini, en azından sık sık ilân edilen sıkıyönetim nedenleriyle yakından tanımak durumunda kalıyor. İş ve işçi çevreleri de komutanları tanıyorlar.

Yakın zamanda, Orgeneraller, Nurettin Ersin, Necdet Üruğ, Haydar Saltık, Necdet Öztorun, şimdiki adaylar Necip Torumtay ve Recep Ergun hep, Birinci Ordu Komutanlığı yaptılar. KKK ile Birinci Ordu Komutanlığı arasında bir sıra ilişkisi var.

İlhan Selçuk'un fıkrası, bu bilimsel sıra ilişkisini bozmaya katkıda bulunuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

On yıl sonra bugün yapılacağı söylenen ameliyatın başarıya ulaşması için de objektif koşullar yoktur. Bir orduda sık sık tasfiyeler yapmak zorunda kalmak, temel düzende bir bozukluğa işarettir. Ve adam çıkartmakla işler düzelseydi, herhalde şimdiye kadar bu yolda epey yol almış bulunurduk. Tersine Silâhlı Kuvvetlerde seyrek sayılmayacak biçimle de tasfiyelere yönelmek yalnız ordu yapısında değil, topluma da huzursuzluk yaratmaktadır. Çünkü:

Bir insanı çocuk yaşta askeri okula alırsınız, asker ocağı eğitimiyle karakterine biçim verirsiniz. O insan askerlik ülküsüne bütün yüreğiyle bağlanır, üniformasıyla bedeni ayrılmayacak biçimde birbirine yapışır. Devlet hazinesinden masrafla yetişmiş, dış ülkelere yollanmış, dil öğrenmiş, yetki sahibi olmuş, olgunlaşmış bir subayken hayatının hızlı çağında kendisine: - emekliye ayrıldın... dersiniz.

Oysa üniforması teni gibidir o insanın. Sivil hayatta sudan çıkmış balığa dönecek, buruk ve olumsuz bir kişi olacak. Kendisine haksızlık yapıldığını iddia edecek, tepkileri dalga dalga toplum hayatına yansıyacaktır.

Ama bakıyoruz ki, asıl sorun buyken, ordunun üst kademesindeki terfi ve emeklilik politikası ağır basmaktadır. Kanunlar zorlanarak, meslek hayatını doldurmuş generallere olanak yaratmak çabasının Silâhlı Kuvvetlere ne yararı dokunacaktır?

Bir orgeneralin süresi dolduğu halde meslekte bir kaç yıl daha kalması bir değer taşımaz. Tersine, alt kademelerde olumsuz yankılar yaratır. Askerlik öyle bir meslektir ki, barış zamanında sinesinde gizli kıymetler saklar; ve savaş zamanında ortaya çıkar esas mihenk taşı. Çünkü barış statiktir, savaş dinamik.. Eğer Balkan Harbi,

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi üst üste gelmeseydi, Mustafa Kemal'in, zamanına göre çok devrimci ve hatta bugün bile geniş toplum yığınlarına göre çok ileri sayılan radikal fikirleriyle, baremi sonuna kadar tırmanabilmesi zor olurdu.

Kumandanlık niteliğinin kaç kırat olduğu çoğunlukla cephelerde belli olur. Barış zamanında koşullarda ise askerler arası hizmet yarışı daha değişik kurallara göre yürür.

Hal böyleyken üst makamlarda süresi dolmuşların süresini uzatmak zaten büyük problem nitoliğino sarmış emekliliik işlemlerindeki sivrilikleri bilemekte, gereksiz bulutların kafalarda yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Yalnız ordu çevrelerinde değil, tüm millet hayatında 30 Ağustos kararları önemlidir. Çünkü askerlerin politika hayatında giderek ağır bastıkları bilinmeyen şey değildir. Sunay, Genelkurmay Başkanlığı'ndan Cumhurbaşkanlığı vaadiyle istifa ettirilerek bugünkü makamına gelmiştir. Milli Güvenlik Kurulu, iktidarla beraber politikanın içindedir. Toplumdaki patlamaları bastırmak için, lekeli iktidar sık sık orduyu imdada çağırmakta, askeri birlikleri ve kumandanları eğilimlerine alet etmek istemektedir.

Böyle bir ortamda, sözgelişi, Sıkıyönetim Kumandanı Sayın Orgeneral Kemal Atalay'ın orgeneralllik süresi dolduğu halde görevinin uzatıldığını düşünelim... (ki, ajanslar bu yolda haberler vermektedir.)

Böyle bir durumda Sayın Orgeneral'in kişiliğine politik nitelikte ağır bir yüklem vurulacaktır.

Orduda birbirinin yerini doldurabilecek değerli kumandanlar vardır. Süresi dolduğu halde görevi uzatılan orgeneral, arkadaşlarının değeri-

Levent Şahverdi Arşivi

ni hiçe sayan bir karara ortak edilecektir. Piramitin zirvesinde politik çevrelerin desteğiyle görev süresi uzatılan generalin bu başarısı da herhalde askerlik alanında tescil edilmiş olmayacaktır. Bir orgenerale böyle bir muameleyi reva görmek, kişiliğine kamuoyu önünde saygısızlık demektir.

Sanki Hikmet, 1968 yılının bir iç savaş başlangıcı olarak saptanmasından sonra pek değer kazanacak değerlendirmelerini, ince çalışmasının sayfaları arasına saklamış; şimdi sıralayabiliyorum. 1965 - 1971 yıllarını incelediği çalışmasında Hikmet Çetinkaya, 1967 yılı için, şunları yazıyor: «1967 dönemi Sancılı Türkiye'nin 'Kabuk Değiştirme» dönemiydi»[1]. Bunu izleyen yıla şöyle bağlıyor: «1967 yılının son günleriydi. Önümüzde sosyal çalkantılara gebe olan 1968 yılı yaklaşıyordu». Sonra, daha ilerde, çalkantılara gebe 1968 yılını özetliyor: «1968 yılı, öğrenci ve işçi hareketleriyle birlikte sağ kadroların bütünleştikleri dönemdi». Teknik Üniversite 1968 yılında, polis tarafından basıldı. Eski bir ihtilâlci subayın komutasında komando kampları ilk kez bu yıl açıldı. Kan ilk kez bu yıl döküldü; ilk kez bir öğrenci, solcu Vedat Demircioğlu bu yıl öldürüldü. Vietnam'da pasifikasyon uzmanı CIA mensubu R. Komer, 1968 yılında, Türkiye'ye Amerikan Büyükelçisi olarak geldi.

1968 yılı iç savaş başlangıcı olarak, Türkiye Üzerine Tezler'den çok önce, pratik tarafından seçiliyor. Bu seçimi gösterebilmek için pratik'i yeniden düzenlemek durumundayım ve pratik yeniden sıralanıyor.

Silâhlı Kuvvetler'in başı, Genelkurmay Başkanı ile başlamakta bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Daha önce kullanılan bir malzemeyi, bir olgu da denilebilir, yeniden kullanmak zorundayım. 24 Şubat 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, bir radikal yönelimi önlemek için bir araya çağırdığı general ve ami-

Levent Şahverdi Arşivi

raller kolejine şöyle hitap ediyor: «Biz Silâhlı Kuvvetleri nasıl ayakta tutacağız? Onu düşünelim. İçimizde istihbaratçılar var. 1961 - 1962 den sonra işleri rayına oturtmak için dört sene çalışıldı. 1968'den itibaren sapma başladı. Sapma, bugün 1961 - 62'deki duruma gelmeye başladı. Komutan, eğitimi nasıl yaptıracağını düşünür. Biz burada, Türkiye'ye yayılan kıtalara nasıl hükmedebiliriz?»[2]. Devletin en büyük dayanağı Silâhlı Kuvvetler'in Komutanı, Silâhlı Kuvvetler'e hükmetmekteki zaafiyetten söz ediyor ve takvim olarak 1968 yılını başlangıç düşüyor.

1968 yılı Temmuz ayında Hava Harp Okulu öğrencileri her yıl olduğu türden mezuniyeti kutlamak amacıyla «Göksenin» albümünü çıkarıyor; aşırı dinci Bugün, Göksenin'e karşı bir kampanya açıyor. Muhsin Batur'un, anılarında, «Silâhlı Kuvvetler'i kışlasına çekmek için uğraş vermiş, Cumhurbaşkanı Sunay'ın itimadını kazanmış, biraz içine kapanık, oldukça inatçı, disiplinli ve çok dürüst bir insan» olarak tanıttığı Orgeneral Memduh Tağmaç, Bugün'ün kampanyası karşısında inadını göstermiyor ve susuyor. Herkes susmuyor. Yirmi beş genç denizci subay elinde bir bildiri, gazete bürolarını dolaşıyor; «Büyük Türk Ulusu, biz halk ordusuyuz, biz Atatürk ordusuyuz» diyor[3]. «Hava Harp Okulu'nda genç Harbiyeli'lerin yurt sorunlarını Atatürkçü ve gerçekçi bir açıdan ele almaları, bu konudaki düşüncelerini bir 'Kültür Yıllığı' olan Göksenin'de toplayarak yayınlamaları, geriye dönüş duaları yapmakta olan bu sapık fikirleri son derece ürkütmüştür. Tanzimat'a 'Millî Bozgun Çığırı', Abdülhamit'e 'Ulu Hakan', Vahdettin'e 'Büyük Sultan', Namık Kemallar'e 'sahte kahraman', 27 Mayıs Devrimi'ne 'Geceo Hareketi' diyen, Mustafa Kemal'e ve devrimlerine açıkça ve alçakça saldıran bir zümreden de aslında başka türlü bir davranış beklenemezdi». Bundan sonra ulus'a bir taahhüt tekrarlanıyor. «Şuna inanmanı ve bilmeni isteriz ki, Harpokulları her türlü dış etkiden uzak, özgür, mutlu ve herkesin insanca yaşadığı bir Türkiye'nin bağımsızlığı için ölümüne dek savaşmaya andiçmiş genç subaylar yetiştirmektedir, orduya. Bize inan, bize güven». Orgeneraller, kendi dışlarında bir

Levent Şahverdi Arşivi

inisiyatif görüyorlar. Kabul etmeleri mümkün görünmüyor.

Komer geliyor.

Pratiği yeniden dizmeyi sürdürüyorum.

İşte bu yılda ve yine 1968 yılında, Vietnam Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri'nin boş pasifikasyon danışmanı Robert Komer, Türkiye'ye büyükelçi olarak geliyor. Bir Amerikan kaynağından aktarıyorum: «Against this bockground, it was bold indeed for President Johnson to send one of his former special assistants, Robert Komer, as ambassador to Turkey at the end of November 1968. Komer's past service as a CIA analyst was a matter of public record»[1]. Bir CIA araştırma uzmanı olarak çalıştığı resmi kayıtlarda yer alan Komer'in Türkiye'ye büyükelçi olarak gönderilmesi, Amerikan kaynaklarında da «gerçekten cüretkâr» sayılıyor. Solcu gençlik, büyük tepki gösteriyor; Türkiye'de «bir yeni Vietnam deneyi» yapılmak istendiği ileri sürülüyor. Solcu yayınlar, pasifikasyon uzmanı Komer'in «solu bölmek için bir CIA fesatını yönetmek üzere Türkiye'ye gönderildiğini», that Komer had been sent to direct a CIA conspiracy to split the left, ileri sürüyor.

Bu sırada Vietnam'da, bir tarafın dünyanın en güçlü kapitalist ülkesi Birleşik Devletler'in asker ve silâh katkısıyla sürdürdüğü bir iç savaş yaşanıyor.

Bir parantez açmam gerekiyor.

Dünyanın solcuları, dünyanın en saf insanlarıdırlar; Aydınlanma Çağı'nın çocukları oluyorlar. Hepsi, kendi pratikleriyle ve hayal kırıklığı içinde büyüyorlar. Silâhı ve şiddeti hiç sevmedikleri gibi, baştan ve tümden reddediyorlar. Safdırlar; saf aklı ebartıyorlar. İnsanların doğru hareket etmemelerini, yalnızca, doğru'nun insanlara gösterilmemiş olmasında buluyorlar.

Gerçek'i buluyorlar. Ütopyacılar, en safları oluyorlar ve zamanlarını, doğru yolu uygulaması için krallara doğru projeleri göstermeye ayırıyorlar. Marx ve Engels, Ütopyacıların hayal kırıklığının üzerinde büyüyorlar ve bütün yaşamlarını, yönetilenlere, «doğru» yolu anlatmaya harcıyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyanın bütün solcuları ütopyacıdırlar; az veya daha çok.

Parantez içinde parantez açmak zorundayım; ütopyada önemli olan akl'ın harekete getirilmesi için «doğru» örneklerin gösterilmesidir. Öz, burada ve doğru'yu göstermenin yöntem ve yolunda yatmıyor. Fourier, Saint-Simon ve Owen, ya iyi çizilmiş projelerle ya da zaman zaman uygulamaya dökülmüş örneklerle yönetenlere, izlenmesi gereken yolu göstermeye çalışıyorlar. Yönetenleri değil, yönetenlerin aklını değiştirmeye özen gösteriyorlar.

Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan ile arkadaşlarının çabalarında da bir «gösteri» var; köylülüğe göstermek istiyorlar. Kuşkusuz klasik ütopyacılardan farklı olarak yönetilenleri yöneten yapma mücadelesi içindeler; ancak, bunu, köylülüğe, devlet'in güçsüzlüğünü ve savaşılarak değiştirilebileceğini göstererek yapmak istiyorlar. Köylülüğün, savaş yapılabileceğini ve bununla devletin değiştirilebileceğini gördüğü andan itibaren, kendisinin, doğrudan doğruya büyük bir savaşın içinde olacağını umuyorlar.

Ütopya, gösteri üzerinedir.

Politika, güç üzerinedir.

Köylülük, tarihin hiç bir kesitinde coğrafyanın hiç bir bölmesinde hiç bir hareketin öncüsü olmamıştır; bütün burjuva devrimlerinin dayanağıdır. Bütün burjuva devrimlerinde en çok kaybeden köylülük oluyor.

Köylülük, her zaman, güç'ün peşinden gidiyor.

Parantezi kapatıyorum. Yine de henüz açık olduğuna inanamıyorum.

«Kanlı Pazar» Olayları'ndan söz etmem gerekiyor; henüz, zamanı gelmedi. 1968 yılının devamı bir tarihte ve 1969 yılı Şubat ayında yaşanıyor. Barışçı bir yürüyüşün üzerine hazırlanmış ve güvenlik kuvvetlerinin gözetimi altına alınmış, gözü dönmüş dincilerin saldırması gerçekleştiriliyor. Yürüyüşün düzenleyicilerinden Harun Karadeniz anlatıyor ve aktarıyorum. «Gerçi o günlerde pek tanımadığımız kişiler istediğimiz kadar silâh bulabileceklerini bize duyurdular ve 'eğer isterseniz hemen ayarlıyalım

Levent Şahverdi Arşivi

durumu' diye tekliflerini iletttiler. Tereddütsüz reddettik. Biz bir ihtilâl yapmak dileğinde ve konumunda değildik. Binler mertebesinde silâhlanmak bizim işimiz değildi. Bize yapılan silâh temini teklifini polisin örgütlemiş olması da büyük olasılıktı»[*]. 1969 yılı başında gençlik silâhsızlanmadan yana bir tutumda ısrar ediyor. «Durum ne kadar sakıncalı olursa olsun bizi silâhlanmadan ve kendimizi kavgaya göre hazırlamadan yürüyecektir». Yürüyorlar. Taksim'de iki yürüyüşçü, Duran Erdoğan ve Turgut Aytaç öldürülüyor. Sonraki yılların kanıksatan sayılarına bakmak gerek; yeni ve çok büyük, aynı ölçüde ürkütücü bir sayı ortaya çıkıyor. «Kanlı Pazar» adı veriliyor.

Sağ ile sol arasında bir gelişmişlik farkı var. Sağ, coğrafya olarak, Aydınlanma Çağı'nın öncesi bir tarihe düşüyor ve takvimin ilerlemesine karşın, buradan çıkamıyor. Kapitalizmin rekabetçi aşamasından önceki ve sonraki dönemleri yaşıyor; tekelci dönemde eğitim, Frères Ignorantins'e, Brothers Ignoramus'a, Echel Biraderler'e, bırakılıyor. Aydınlanma Çağı'nın cephe aldığı din, tekelci dönemde, büyük sermayenin iki yüzlülüğünü de üstlenerek ortaya çıkanlıyor. Sağ, aklın egemenliği yerine dinin açılımlarını yol gösterici sayıyor.

Din, şiddet'e muhtaç ve şiddet, din'e ihtiyaç duyuyor.

Şamanizm ile yola çıkan Türkiye'nin ırkçıları çok hızlı bir biçimde İslâm'a dönüyorlar (*). Şamanizme bağlı kalmak isteyenleri döverek dışarıya atıyorlar.

(*) Eşitsiz gelişme yasası, şiddet ile birlikte bulaşıklığı da getiriyor: Kendi ırkının üstünlüğünü reddeden ırkçılar yalnızca Türkiye'de yaşıyor. MHP'nin kapsamlı itirafçısı Nurullah Tevfik Akansoy, Metris Cezaevi'nde yazdığı, «İtiraf-Araştırma» adını verdiği itiraflarında şunları yazıyor.

«Şaman görüş yanlıları, İslâmiyetin Türk şuurunu yok ettiği ve millet üzerinde uyuşturucu etki yaptığını savunarak Türkçülük-Turancılık ve Soyculuk ilkelerini kabul» ediyorlar ve «şaman dinine dönülmesini» savunuyorlar. «Türk ırkının üstünlüğünü esas kabul eden fikri yapıya» bağlı kalıyorlar.

Şamanistlerin «marksist Türkçü lâkabıyla anılmaları, Ülkücü kuruluşların içerisinde barınmaya devam etmeleri, partinin bütün imkânlarından yararlanmaları sebepleriyle ilk olarak İstanbul Şişli MHP İlçesi Şişli BÜD'den silâh zoruyla atıl-

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyanın sağcıları, hiç bir zaman hayal kırıklığını tanımıyorlar. Hayal, aklın işlevlerinden birisidir; sağcılığın yetki alanının dışında kalıyor. Düş, aklın olağan dışı işleyişinin ürünüdür; sağcılık, aklın her türlü işleyişini kabul etmiyor. Bir tek hayci'e icazet var; cennet. Bu da yaşamı değil yaşamcmayı ilgilendiriyor.

Hayal'i yasaklayanlar hayal kırıklığını bilmiyorlar. Hayal kırıklığını tanımayanlar, Aydınlanma Çağı'na ulaşamıyorlar; aydınlanamıyorlcr. Başlangıçta aklı değil, şiddet'i, bir inandırma yöntemi seçiyorlar.

Bütün bunlara ek olarak ve pratik platformda, Türkiye'de sağ'ın, 1968 yılında şiddet kullanmaya başladığını göstermek gerekiyor; zor olmadığını ifade edecek durumdayım. Doğrudan doğruya Milliyetçi Hareket Partisi için hazırlanmış olan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'nın İddianamesi'nden aktarmak yeterli olabiliyor. Açık ve şöyle: «Ülkücü unsurların yurt içi ve dışındaki örgütlenme ve kadrolaşma gayretlerinin yanısıra 1968 yıllarından itibaren yoğun ve sistemli bir şekilde silâh edinmeye başladıkları, aşırı solun saldırılarına karşı korunmak bahane ve propagandasıyla bireysel olarak başlattıkları silâhlanma çaba ve çalışmalarının zaman'la hız, kapsam, nitelik ve miktarının arttığı görülmektedir»[4]. Görülüyor.

Güzel. Bir noktanın çok açık olması gerekiyor. Açıklık, bilimin işidir.

1968 yılında sol eylemlerin yükseldiğinde hiç bir kuşku yok. Ancak 1968 yılında sol eylemler tümüyle barışçıl ve yasalar çerçevesinde gelişiyor; hiç bir yerde 1968 yılında Türkiye'de solun silâh kullanmaya veya silâh edin-

---

mışlar; çatışmalar çıkıktan sonra başta liderleri Ahmet Turhan Coşkun, Adem Güler, İlhan ve Mehmet isimli kişiler elimizde bulunan Edirnekapı Yurdu'nun müzik odasına götürülerek sabaha kadar dövülüp tamamen tecrit edilmeleri sağlanmıştır».

Şamanizmi «savunan kişiler 1975-1976 yıllarından sonra tamamen silinmişlerdir».

Nurullah Tevfik Ağansoy, İtiraf-Araştırma, Metris 1995, s. 184.

Levent Şahverdi Arşivi



Levent Şahverdi Arşivi

meye çalıştığını gösteren bir iddia, bir kayıt ve bir iz bulunmuyor.

Türkiye'de sağ, Türkiye solunun barışçıl ve yasalar içinde yükselişini barışçıl ve yasalar çerçevesinde ve daha önemlisi burjuva legalitesinin sınırları içinde, durduramayacağını gördüğü için silâhlanmaya başlıyor. Türkiye'de açıkça paramiliter bir sağ örgütlenmesi başlıyor.

Dünyanın ve Türkiye'nin solculuğu naiv'dir. Öğrenmeyi seviyor. Silâh edinmeyi ve şiddeti, Türkiye sağından ve işin başında, kendisini savunabilmek için öğreniyor.

Devam ediyorum.

İç Savaş, 1968 yılında ilân ediliyor.

Şu söylenebilir; Sıkıyönetim Askeri Savcılığı'nın hazırlamış olduğu bir iddianame, önemli bilimsel görüşlere dayanarak yapılamaz, suçlayabilmek için yanıltıcı olmak zorunda kalabiliyorlar. Böyle bir düşünceyi tartışma gereğini duymuyorum; doğru olabilir veya olmayabiliyor. MHP cephesinin önemli iftiracısı Tevfik Ağansoy'u aktarmam gerekiyor. Başlıyor: «Bizler devletin jandarması, polisi gibi silâh kuşandık, bombalarımızı hazırladık, zincirlerimizi, bıçaklarımızı, sopalarımızı elimize aldık, sokaklara döküldük»[1]. Kendilerini devletin polisi ve jandarması ile eş sayıyorlar. Jandarma ve polis türünden «karakol» gerekiyor. Ağansoy'un söylediklerini aktarmayı sürdürüyorum: «Bir de bunun yanında kanunlar nezdinde kurulan Ülkücü Gençlik Derneği, Ülkü Ocakları ve Genç Ülkücüler Derneği ile Milliyetçi Hareket Partisi'ni kendimize karargâh (karakol) olarak seçerek kullandık». Karakol da buluyorlar.

Devam ediyor. MHP içinde eylemlerin boyutu karşısında kaygıya kapılanlar olmaz mı? Kuşkusuz, oluyor. Caresi bulunuyor: «Yöneticiler eylemlere karşı çıktıkları zaman kongrelerle, silâh zoruyla, açıklarını bularak veya toplumo deşifre etme tehdidi yoluyla onları ekarte ederek yerlerine, cezo evlerinde yetişmiş silâhlı eylemi tasvip eden tecrübeli arkadaşlarımızı yerleştirerek yasal kuruluşları da yasa dışı hale getirdik». Sağın paramiliter örgütüne kolunu kaptıran, bütün vücuduyla içeride kalıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Peki, ne zaman başlıyor? MHP militanı Ağansoy, böyle bir soruya da cevap hazırlamış görünüyor. «Ülkücü gençler olarak bizlerin yurtiçi ve yurt dışındaki örgütlenme ve kadrolaşma hareketlerimizin yanısıra 1968 yılından itibaren yoğun ve sistemli bir şekilde silâh edinmeye başladığımız»[4] diyor ve sonra silâhlanma sürecinin kısa ve özet bir tarihçesini veriyor. «Önceleri zincir, sopa, kesici ve delici aletlerle başlattığımız silâhlanma faaliyeti 1975 - 1976 döneminde süratle tabanca edinme şekline dönüşmüş ve bu devre önceleri Karadeniz yapısı 7.65, daha sonraları büyük çaplı ve çok mermili tabancaların ve bombaların teminiyle gelişimini tamamlamıştır». Şimdilik burada durmak gerekiyor: 1975-1976 dönemi, daha ilerde ele alınıyor.

Türkiye'de tarihin yoğunlaştığı 1968 yılına dönmek zorunlu oluyor. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, hazırladığı İddianame'de, Albay Türkeş'in sözlerine yer veriyor ve birisini buraya alıyorum: «Komando kampları adı verilen mahallerde gençlik kolları çeşitli sportif ve kültürel faaliyetlerde bulunuyorlar. Bu arada kendilerine judo da öğretiliyor. Komünistler memleketi sahipsiz sanıp da sokak hakimiyeti kuramazlar. Onların anlayacakları dilden konuşacak, memleketçi, milliyetçi çocuklarımız vardır. Bunun için gençlerimizi mücadeleci olarak yetiştiriyoruz. Gençlerimiz memleket vazifelerine hazırlıklı bulunuyorlar, bulunacaklardır»[5]. 1968 yılında «komando kampları» kurulduğu ve çalıştırıldığı öğreniliyor; Türkeş, savunmasını böyle yapıyor. Bir noktanın ayrılarak gösterilmesinde yarar var: buradaki eğitimler, sol'un, «sokak hakimiyeti» kurmalarına karşı düzenleniyor. Birden bire kütleselleşen ve gösteri ve yürüyüşlerle kendisini açıklayan sol, yasalar çerçevesinde ve devletin legal organlarının yasaları işletmesi yoluyla, susturulamıyor.

Tekrarlıyorum: iç savaş'ta iki taraf var. Üçüncü taraf yok. MHP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi CKMP bu adı 1969 yılında alıyor, burjuva legalitesinin sınırlamalarından doğan eksikliği gidermek için harekete geçiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Milliyetçi Hareket Dergisi'nin, Ekim 1968 tarihli yirmi yedinci sayısında, «sözde partiler kanunu böyle kamplar kurulmasına cevaz vermezmiş, tabii ki böyle beyan ve ihbarlara herkesin karnı toktur» deniyor (*). Komando Kampları ile ilgili olarak şu bilgiler veriliyor: «Komando ve judo çalışmaları için bu yıl İstanbul'da 60, Ankara'da 50, İzmir ve Adana'da 30'ar çadır kurulmuştur. Beşer kişilik bu çadırlarda yatan gençler tam bir askeri disiplin altında ve emekli subaylar tarafından eğitilmişlerdir. Günlük hayat, sabah saat 06.00'da başlamış, eğitim çalışmaları ile gece 10.00'a kadar devam etmiştir. Akşam yemeklerinden sonra kampa çağrılan milliyetçi yazar ve öğretmenler seminerler vermişlerdir. Ayrıca bazı geceler, gece tatbikatları yapılmış, takiplere çıkılmıştır. Gece ve gündüz, kamplarda, gençler ikişer saat nöbetle korumuşlar, yabancıları kamp dahiline sokmamışlardır» (**). Bu bilgiler, kampların amacını da açıklayarak, sona eriyor: «Yurdun muhtelif yerlerinde açılan kamplardan bu yıl yetişen gençlerin adedi binin üzerindedir. Gelecek yıllar bu çalışmalar bütün

---

(*) Bu kampların kapatıldığı konusundaki kanı yaygındır; gerçek değil.

Tevfik Ağansoy, «Komando Kampları» konusunda da bilgiler veriyor: «Bu kamplardan Bursa ve İstanbul'da 1974 ve 1976 yıllarında kurulan ikisine katıldım. Belli bir kamp programı çerçevesinde, askeri disiplinle yetiştirilme, dava şuuruna erdirme, miting dağıtma, düzenleme, yürüyüş, kültür fizik, yakın dövüş fikir eğitimleri v.s. çalışmalarından oluşan bu kamplar fikren ve bedenen tecrübeli eğitimciler tarafından yönetilir. Her semtten, izci ocaklarının kurulu olduğu okulların çoğunluğundan 'izci kampı' adı altında gençlerin bu kamplara götürüldüğü de çok olmuştur».

N. Tevfik Ağansoy, İtiraf-Araştırma, op. cit., s. 112.

(**) Zaman içinde İslâmcı baskının MHP üzerindeki etkisini «komando kampı» günlük programındaki değişiklikle de görmek mümkün oluyor. 1970 yılında açılan komando kampının yazılı programına göre, uyanma, saat altıdan üç buçuğa alınıyor; saat 03.50-04.15 arasında sabah namazına yetişmek gerekiyor. Öğle namazının saati ayrı ve namazdan sonra yemek ve yemekten sonra da «dini konularda sohbet» başlıyor. Judo, karate, güreş çalışmalarından sonra bir saat dinlenme var; sonra «dini konularda sohbet» yeniden başlıyor. Bir sa-

Levent Şahverdi Arşivi

yurt sathına yayılacak ve komünistlerle, mason-kapitalist işbirlikçilerin korktukları güne on binlerce genç hazırlanacaktır». Komando komplarında «kıyam» için, gençler yetiştiriliyor. MHP, başlangıçta klasik faşist ideolojiye uygun olarak masonlara ve kapitalizme çatmaktan geri kalmıyor. Daha sonraki yıllarda bu tür süslemelere (*) gerek duymuyor.

Şimdi sıra saymaya geliyor. Bir: «1968 Ağustos ayı İzmir İli'nin Gümüldür - Akrepkaya mevkiinde», MHP iddianamesi böyle yazıyor, «takriben 150 - 200 gencin katıldığı bir komando kampı açılmıştır»[12]. Kampı, emekli subay Rıfat Baykal yönetiyor. İki: 3 Ağustos 1968 tarihinde Ankara - Eskişehir yolunda MHP yöneticisi emekli subay Dündar Taşer'in yönetiminde komando kampı çalışmaya başlıyor. «Emekli askerlerin de ders verdiği kampa 100 kişi iştirak etmiş, kamp çadırları ise Kızılay'dan sağlan-

---

al kadar «miting dağıtma ve düzenleme usulleri» üzerinde ders gördükten sonra «akşam namazı» için duruş zamanı geliyor. Biraz yürüyorlar ve «yatsı namazı» kılıyorlar. Uyuyorlar.

MİİP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi, op. cit., s. 698-699.

(*) 12 Eylül'den hemen önce gelen, Komer türünden CIA bağlantılı Amerikan Büyükelçisi Spain, 12 Eylül'den hemen sonra gittiği Washington'da yazdığı anılarında Albay Türkeş'i de anlatmadan edemiyor.

«Gerçekten, genel olarak, bize sıkıntı yaratacak ölçüde, pro-american, 'Amerikan taraftarı' bilinıyordu».

«Türkiye politikasında 'eli kırbaçlı', man on horseback rolüne hevesli bu kimse, Türkiye'de tanıdığım bir sürü profesör eskisi politikacılara, şaşırtıcı ölçüde, çok benziyordu».

«Türkiye'nin Birleşik Devletler ile yakın bağlarına verdiği önemi vurguladı».

«Örnek verdi. Birleşik Devletler'in kendi özgür toplumunda komunistlere hoşgörü gösterebileceğini ve göstermesi gerektiğini söyledi. Eğer Türkiye Batı Yarıküresi'nde olsaydı, Türkiye de aynını yapabilirdi. Fakat Sovyetler Birliği'ne komşu olunca, Türkiye'nin, kendi komünistlerini, olabildiğince tam ve şiddetle ezmekten başka tercihi yoktu».

J.W. Spain, American Diplomacy in Turkey, Praeger, 1984, s. 9-10.

Levent Şahverdi Arşivi

mıştır». MHP İddianamesi'ndeki bilgilere göre AP Hükümetleri zamanında Kızılay Kurumu, komando kamplarına yardımcı olma gereğini duyuyor. Üç: 21 Ağustos 1968 tarihindeki Silivri Komando Kampı'nı İddianame'ye göre «Komando Mustafa», Mustafa Ok yönetiyor. Albay Türkeş, kampı teftiş ediyor. Gaziantep'te kırk kişilik bir «komando kursu» ve buna karşın, İzmir'de Karaburun İlçesi'nin bir köyünde ise komando kampı açılıyor. Bunlar hep 1968 yılında gerçekleştiriliyor; burada 1968 yılı program gerçekleşmeleri üzerinde durulduğu için, 1969 yılı kamplarını sayım dışına bırakıyorum.

Gülşen'in Rahmine Kazığı Kim Soktu ve Neden Soktu?

Nurullah Tevfik Ağansoy (*)

Eylemde hangi vatan haini ölmüştür? Hangisi yaralanmıştır? Hedef vatan hainleri, din düşmanları olsa dahi insanları öldürmek yetkisi kimden alınmıştır? Vatan hainlerini öldürmek eylemi meşrulaştırmaz. Neticede hedef insandır. Suçlu ise cezai müeyyidesi kanunda yazılıdır ve uygulayıcıları Adalet mekanizmalarıdır. Din düşmanı iseler; inanır veya inanmaz o insanın kendi sorunudur. Allah inanmayanları öldürün diye bir emir vermemiştir. Allah «tebliğ edeceksiniz» der.

(*) *Nurullah Tevfik Ağansoy, İtiraf-Araştırma, Metris, 1986, s. 25-25/111.*

Ağansoy'un Metris'te yazdığı ve tutanaklara geçirilen ifadesini, hiç değiştirmeden aktarıyorum. Son derece öğretici buluyorum.

Ağansoy, «resmi», «devlet için» türünden vurgulamak istediği ifadeleri büyük harf yazıyor. Küçük harfe çevirdim.

Levent Şahverdi Arşivi

«Onların cezalarını ancak ben veririm» der. «Benim verdiğim canı kulum alamaz» der. Öyleyse bu da yeterli bahane değildir. Madem ki Devlet için yaptık, deniyor. Devlet için yapılan işler resmi'dir. Devlet gayriresmi çalışmaz. Resmen hangi ülkücü eylem yapmıştır da bu meşru kılınmıştır. Yoktur. O zaman meşru eylem olmadığına göre boş safsatalarla gençler galeyana getirilmiş suçlar işlettirilmiştir. Ve bu suçların cezaları da çekilecektir.

Örnekler binlercedir. Bir misal daha vereyim. Mehmet Öz, Gülşen Kavak ile yaşadığı kısa süreli dost hayatını onu öldürmek ve kadını da komünist olarak tanıtmakla noktalamıştır. Kadına işkence yaparak cinsel organına kazık sokmuşlar, daha sonra da iple boğmuşlardır. «Devlet için!»

Olayı Yunus Meral, ben, Ferhat Tüysüz ve Recep Akyol Adapazarı cezaevi müşahedesinde yatarken Günaydın gazetesinin haberinden okuyarak öğrendik. Haberde kadının ellerinin ve ayaklarının arkadan bağlanarak boğulduğunu, boğulmadan evvel tecavüz edildiğini ve cinsel organına kazık sokulduğunu yazıyordu; gazete, ayrıca kadının o halde bir resmini de yayınlamış, cesedin Arnavutköy'de bulunduğunu haber etmişti. Bu vahşeti gördükten sonra hepimiz bu eylemi gerçekleştirene lânet etmiştik. Öyle ki gazetelerden «canı sıkılınca adam öldüren» puntolarıyla tanınan Ferhat Tüysüz isimli arkadaş, «bu işi yapanı elime geçirirsem hiç acımadan gebertirim» demişti.

Uzun zamandır meydana gelen ideolojik olaylarda iple boğma - komando düğümü atma - elleri, ayakları arkadan bağlayarak kişinin kendi kendisini boğmasını sağlamak ve cesedi de bir çuval, TV kutusu, bez veya valiz ve benzeri şeylere koyarak bir yere atmak Şişli bölgesinin ka-

Levent Şahverdi Arşivi

rakteristik eylem özelliğini taşımakta idi. «Arkadaşlara Gülşen Kavak işinin bölgemiz militanları tarafından gerçekleştirilmiş olacağını, olayın gayrimeşru âlemin işi değil siyasi nitelikli olabileceğini, veya bölgeden birinin gönül meselesi bulunduğunu, ölümü de ancak siyasi bir görünümle kamufle etmek isteyebileceği gibi tahmini bilgilerle söyledim. Eğer eylem arkadaşlarımız tarafından gerçekleştirilmiş ise mutlaka ölümle cezalandırılması gerektiği noktasında görüş birliğine vararak, bunun böyle olmamasına hep beraber dua ettik.

Kısa bir süre sonra bu işin Bölgemiz militanlarından Mehmet Öz, Hasan Taygar ve Ali Peker tarafından gerçekleştirildiğini öğrendik. Adapazarı ceza evinden K. Maltepe ve Davutpaşa Askeri ceza evlerine haber gönderildi ve alınan karar gereğince Mehmet Öz'ün ve Hasan Taygar'ın öldürülmeleri kararlaştırıldı. Bu karardan kısa bir süre sonra K. Maltepe Askeri cezaevine getirildim.

Kartal Maltepe Askeri cezaevinde daha evvelden Hasan Taygar'ın sorgusu yapılmıştı, arkadaşlar tarafından. Cezaevi idaresinden aldığım izinde televizyon seyretmeye diye diğer koğuşlarda bulunan bölgemizin militanlarıyla görüşmeye gittim. Bu görüşmeler sırasında, Hasan'ın kadına tecavüz gibi bir eylemde bulunmadığını esasen kimsenin bu olayı bilmediği, Hasan Taygar ve Ali Peker ile olan görüşmelerimde ise Mehmet Öz'ün kadını kendisinin getirdiğini, ikisinin odada uzun süre kaldıklarını, kadınla Mehmet'in arkadaş olduklarını, işin sonunda ölüm olduğunu bilmediklerini, fakat Mehmet'in kendilerine «gelin yardım edin şunu atalım» deyip de odaya çağırdığı zaman kadını yerde çıplak olarak ölmüş

Levent Şahverdi Arşivi

vaziyette gördüklerini, daha sonra hep beraber bu delili yok etmek gerektiği düşüncesiyle cesedi bir valizin içerisine koyarak MHP'nin bulunduğu pasajın dışına çıkarttıklarını, burada arabanın içinde Bayram Çimen'i gördüklerini, böylece cesedi arabayla Arnavutköy'de bir sokağa bıraktıklarını söylediler.

Halen Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP)'nin İstanbul İl Başkanlığı'nda yönetim kurulu üyeliği yapmakta olan Üsküdar bölgesi sanıklarından Şinasi Atan o zamanlar cezaevi ve koğuş başkanlığı yapmakta idi. Kendisine kısaca durumu izah ederek kararımızı bildirdim. Cezaevinde herkes bu kişileri bir kaşık suda boğacak kadar kinliydiler. Bölge olarak arkadaşlarla durumu tartıştıktan sonra, Hasan Taygar'ın sadece cesedin atılmasında rolü bulunduğuna, suçun işlenişi ve hazırlanışında katkıları olmadığını, Ali Peker'in de konumunun aynı olduğuna, buna inanıp kanaat ettiğimizi, bu arkadaşlara bir kötülük gelmemesini, suçlarını mahkemede inkâr etmeleri ve bu işi temize çıkartmaları gerektiğini anlatarak, zarar gelmemesi gerektiğini anlatarak, ikna ettim.

Bu arada asıl suçlu Mehmet Öz olarak gözüküyor ve o da Davutpaşa Askeri Cezaevinde bulunuyordu. Kendisi ile aynı cezaevinde bulunan Üzeyir Çakmaktaş bu kişiyi öldürecekti, fakat, uzun zaman bir haber duyulmadı. Ağustos 1981 yılında Ankara Mamak Askeri cezaevine gidip geldim. 1983 yıllarında Davutpaşa'daki arkadaşlar, K. Maltepe'ye geldiler. Olayın arası iyice soğumuştu; Mehmet de hiç bir şey olmamış gibi davranıyordu.

Neden bu şekilde olduğunu diğer arkadaşlara sorduğumda, kimsenin başına iş almak istemediğini, hiç kimsenin böyle biri için kendini feda etme-

Levent Şahverdi Arşivi

yeceğini, Mehmet'in olayda tecavüz etmediğini, kazık sokma işinin yanlış olduğunu, yalnızca öldürme eyleminin bu kişi tarafından gerçekleştirildiğini, basının işi abarttığını, odada kadını öldürürken yanında kimsenin olmadığını, işin şahidi de bulunmadığından hata yapmak istemediklerini bunun için Mehmet'in can korkusu olmadan dolaştığını söylediler.

Zaman zaman Mehmet Öz'le birlikte yapmış olduğumuz sohbetler esnasında bu olayın nasıl cereyan ettiğini öğrenmek için kendisine sorduğum direk ve dolaylı sorulara verdiği cevaplardan anladığım kadarıyla:

Gülşen ile Gültepe'den tanışmışlardır. Maktül kocasından ayrı yaşamaktadır. Bunun için de kendisine destek çıkan Mehmet'le arkadaş olmuş, beraber dolaşmaya başlamışlardır. Maktüle Mehmet'le buluşmaya gelirken ailesi şüphelenmesin, konu-komşu laf etmesin diye, kısa bir süre evvel kocası tarafından elinden alınan çocuğunu aramaya çıkıyor bahanesiyle, «alış veriş yapacağım» gibilerinden çeşitli bahaneler uydurup 1-2 saatlik buluşmalarla arkadaşlıklarını sürdürmüşlerdir. Buluşma yeri olarak da genellikle Şişli MHP'nin karşısında bulunan (yakınında Karamürsel mağazalarının kafeteryasını kullanmaktadırlar.

İşte bu buluşmalardan sonuncusunda Mehmet Öz, kadının Gültepe'de oturması, Gültepe'nin solcuların kurtarılmış bölgelerinden olması sebebiyle kendisinin ülkücü olduğunu bilen bu kadının hangi fikre hizmet ettiğini öğrenmek için bir takım sorular sorar, atılan oltaya takılan cevaptan şüphelenen Mehmet, Gülşen'i kandırarak MHP Şişli ilçesinin bulunduğu Hürriyet pasajına getirir, burada parti ile aynı katta bulunan

Levent Şahverdi Arşivi

Yenitur (veya yanındaki) şirketin anahtarını yaptırdıkları bürosuna sokar ve işkenceye başlar. Yanında kimler vardır? Yalnız mıdır? Bunları öğrenemedim. Fakat işkence faslından sonra kadını o halde bırakmaya korkar (şikâyet eder diye), ve öldürmeye karar verir. Odada bulunan ip ve telle kadını boğar ve arkadaşlarıyla birlikte valize koyup cesedi Arnavutköy'e atar. Tabii kılıf hazır «devlet için (!)».

İşkenceyi MHP Taraftarı Polisler Yaptı

Oğuzhan Müftüoğlu (*)

Daha önceden de belirttiğim gibi iddianamede bize yöneltilen suçlamalar tamamen emniyet müdürlüğünde hazırlanan ifadelere dayandırılmaktadır. Dosyada bana ait olarak görülen ifade metni Emniyet Müdürlüğünde MHP taraftarı polis memurları tarafından işkence ile hazırlanmıştır. Gözaltına alındıktan sonra 80 gün işkence hücresinde kaldım, burada gözlerim bağlı olarak işkence ile sorgum yapıldı. Diğer arkadaşlarla birlikte bana da ağır işkenceler yapıldı.

İstanbul'da Melih Pekdemir ile birlikte polisler tarafından yakalandım. Daha evvel Melih Pekdemir ve Nasuh Mitap yakalanmışlardı, bizi gözlerimiz bağlı olarak Gayrettepe'ye götürdüler. Bu şekilde yakalanmamızın neticesi olarak ilk anda bir şok geçirdim. Etrafımda olup bitenleri anlayamaz hale geldim. Bu halde iken işkence ya-

(*) *Oğuzhan Müftüoğlu, Sorgu, Dev-Yol Ana Davası, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi, tutanak 82/50, s. 91-92.*
Yalnızca bağlığı ben koydum.

Levent Şahverdi Arşivi

pılmaya başlandı. Daha sonra diğer arkadaşlarla birlikte Ankara'ya getirildik. Burada gözlerim bağlı olarak bir hücrede kelepçelerle duvarın iki tarafındaki halkalara astılar. Bu arada sorgu ve işkence için geçen süreler hariç aç, susuz ve uykusuz bir şekilde beklettiler. Kendimden geçmiştim, bayılacak halde idim. Zaman zaman buradan bizi alıp sorgulamaya götürüyorlardı. Sorgu sırasında yakalanmadan önce gazetelerde okuduğumuz yedi kişilik merkez komitesi olmam iddiaları başta olmak üzere birçok suçlamaları kabul etmem için işkence yapıyorlardı. Günlerce kolumdan tavana asılmak, elektrik verilmek ve falakaya yatırılmak gibi işkence çeşitleri uygulanıyordu.

Sıfır dereceye yakın bir soğukta çırılçıplak soyarak garaj denilen işkence yerine çıkarttılar. Saatlerde basınçlı soğuk su vererek işkence yaptılar. Arada sırada tekme, sopa ile kendimizden geçecek şekilde dövüyorlardı. Gördüğüm işkencelerin sonucu olarak kollarım tutmaz hale geldi, sol elimi kullanamıyordum, kulak zarlarım yırtılmıştı. Aradan iki yıla yakın bir zaman geçtikten sonra halen kulaklarım ağır işitiyor. Belimde, kollarımda, ellerimde sürekli ağrılar ve uyuşmalar olmaktadır. Sürekli başağrıları çekiyorum ve ciğerlerimde o zamandan kalma rahatsızlıklar mevcuttur. Yakalandığımda kış yeni geliyordu, yaz başına kadar bir buçuk iki metre karelik bir beton üzerinde kışı geçirmek zorunda kaldım. Bulunduğum hücre işkence odasının tam karşısında idi. Bu hücrede yakın olmam nedeniyle birçok kadın, kız ve kişilere feryatlarından işkence yapıldığına tanık oldum, ayrıca Nasuf Mitap, Melih Pekdemir, Ali Başpınar, Ali Alfatlı, Sedat Göçmen gibi arkadaşlara işkence yapıldığını gördüm. İşkence sırasında kendilerince kabul edilen hususları

Levent Şahverdi Arşivi

kâğıtlara not etmişler ve bu notları dosya arasında önüme koydular, ayrıca basılı bir soru listesindeki soruların karşılığı ile birlikte yazmamı istediler. Ve benim bu şekilde verdiğim sorgumu kabul etmediler. İşkence ile bana kabul ettirdikleri suçlamaları yeterli görmediklerinden kabul etmediler. Daha sonra Komiser Muavini Ömer Bülbül tarafından 17 sahifelik bir ifadem tesbit edildi. 17 sahifelik ifadem daha önceki ifadelerime uygundu, fakat bunu kabul etmediler, bu ifademi yani 17 sahifelik ifademi iptal ettiler.

Araştırma timinden bahsetmek istiyorum. Bizim sorgularımızı yapan MHP yanlısı polisler bir takım soruları hazırlamışlar. 12 Eylül'den önceki dönemlerde MHP'yi suçlayacak şekilde beyanlarda bulunduğumuz müddetçe sinirleniyorlar ve baskılarını çoğaltıyorlardı. Bir ara gözlerimi açtığımda soruşturma timinde Yeni Sözcü adlı dergiyi gördüm. Bir ara hücreden sorgulama odasına götürdüler. Dava ile ilgili olmamakla birlikte eskiden görev yapan bir takım Sıkıyönetim Komutanları ve emniyet mensupları ile ilişki kurduğumuza dair fikirler beyan ettiler. Ben bunları kabul etmeyince kendimden geçecek kadar işkenceye tabi tuttular. Daha sonra Mamak Askeri cezaevine getirildim. Söz konusu edilen kişilerin MHP davası ile ilgili soruşturmanın açılmasında rolü olan veya rolü olduğu iddia edilen kişiler olduklarını söylediler. Ancak, doğruluk derecesini bilemem. MHP davasında yalancı tanıklıktan mütevellit Hicabi Koçyiğit'in ifadesini değiştirmesi yönünden davranışa geçen ve bana işkence yapan Bekir Pullu hakkında dahi soruşturma yapıldığını öğrendim. Mamak'a gönderildikten sonra yine emniyet sarayına getirileceğimizi söylüyorlardı, nitekim bu ameliye maruz kalan kişileri gördüm ve Mamak cezaevine getirildikten sonra iki kez

Levent Şahverdi Arşivi

ben de sorgulama için Emniyet Sarayı'na götürüldüm. Bekir Pullu'nun bana ve Nasuh Mitap'a yaptığı işkenceden dolayı açtırdığımız dava 2 No. lu Askeri Mahkemede devam etmektedir.

1968 yılının «oluşması» gerekiyor. 1968 yılına kadar bir «nicel» birikim olması zorunludur; zaman içinde yoğunluğunun artışını göstermek durumundayım. Doğada da böyledir; bir yatağa rastlamadan önce cevherin çok sığ bir biçimde, eteklerde, saçılmış olduğu hep gözleniyor.

1965 yılı ile ilgili iki «nicel» olgu sayabiliyorum. Birincisi, 1965 yaz aylarında gençliğin çıkardığı ve Kızılay'da elden sattığı «Dönüşüm» Dergisi'dir. Bir gençlik dergisi olan Dönüşüm'ün çıkarılması gerçekten olay oluyor. Dönüşüm satan gençlere, iktidarın desteğinde gençler saldırıyor.

1965 yılında gençler ve gençler birbirinden ayrılıyor (*). 1965 yaz ayından itibaren gençlik kütlesi arasında kemalist - yobaz, veya ilerici - gerici ayrımı tarihe karışıyor. 1965 yılı yaz aylarından itibaren Türkiye'de gençler ve gençler birbirinden solcu ve sağcı diye ayrılıyorlar.

1965 yılının yaz aylarında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin kongresi toplanıyor. 1940 yıllarının turancı teğmeni, 1960 yılının ihtilâlci albayı, 1961 yılında Yön Dergisi'ne göre «sosyalist», emekli albay, 1963 yılında ihtilâlin liderliği için yakın arkadaşı Albay Talat Aydemir ile anlaşamamasından ve Aydemir'in ihtilâl girişimini ihbar etme-

(*) «1965 e kadar daha çok ilerici-gerici gençlik biçimindeki ayrım, 1965 ten sonra yavaş yavaş solcu-gerici ve giderek sağcı-solcu biçimini alıyordu. Gençliğin sola kayması egemen güçleri rahatsız etmeye başlamıştı. Daha önceleri CHP'ye yakın bir çizgi izleyen ilerici gençler, 1965 ten sonra artık yavaş yavaş TİP'e paralel bir çizgi içine giriyorlardı».

Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul, 1975, s. 76.

Levent Şahverdi Arşivi

sinden iki yıl kadar sonra, bir paraşütle, CKMP'nin başına genel başkan iniyor.

Bir kural daha doğrulanıyor: Dünyanın her yanında paramiliter sağ örgütlerin başına, kesinlikle sol'a bulaşmış, kişiliği zayıf, hırsı her zaman aklından büyük, kalbinde yalnızca kin biriktirmiş insanlar bulunuyor. Albay Türkeş, bu tarihten sonra ve 1969 yılında partinin adını MHP olarak değiştirerek, önce klasik faşizan çizgilere eğilimli ve daha sonra, daha çok şiddet yolunu seçmiş bir dinci kuruluşun başında, bütün enerjisini, sınırlı yeteneğini, kıt politika bilgisini, eksikli insan ilişkilerini, Türk ilericiliğinin kökünü kazımaya ayrıyor. Kapitalizm ile, Amerika Birleşik Devletler'le, var olan devlet'le özdeş görünmekten hiç çekinmeyerek klasik faşizm modellerinin çok uzağına düşen bir emekli albay, tüm radikalizmini, elinde bulundurmak ve sınırsız olarak kullanmak istediği pratik şiddet'ten alıyor.

1966 yılını atlıyorum; 1967 yılında yoğunluk artıyor. 13 Şubat 1967 tarihinde, 1960 yıllarının en önemli ikinci kuruluşu, birincisi olan TİP'yle aynı ay ve günde Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, DİSK, kuruluyor (*). 25 Şubat 1967 tarihinde ise Bornova'da, Atatürk'ün Bursa nutku yargılanıyor. Mustafa Kemal Paşa'ya ait olmadığı ileri sürülen Jakoben tonlu Bursa Nutku yerine, on yıl sonra MHP içinde politika yapacak olan Savcı Osman Kırkyaşaroğlu, «muhterem mazmun, kıymetli genç, memleketi uçuruma ve anarşiye götüren o hayali nutku yerine Ata'nın Gençliğe Hitabesi'nin okunmasını ve yayılmasını istiyor. Bursa Nutku'na tepki, ilerde duran bir belge-

(*) 1970 yıllarının sol gündeminde, 1960 yıllarında ortaya çıkarılan bu iki kurumun yıkılması önemli bir yer tutuyor. «İhtilal evlâdına yiyor» sözü tersinden işliyor: çocukları, bu iki kurumu, temizliyorlar.

Geçmişin ağırlığından kurtulmak istiyorlar; olabilir. Türkiye'de ne yazık, her on yıl bir taze başlangıç oluyor. 1980 yıllarının başlarında, ilk yarısında, yeni bir on yıla ve belki de bu kez yeni bir bir-buçuk on yıla başlarken, daha da «taze» olmak gereğini duyuyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

ye dayanılarak geriye kaymayı ve gençliği geriye çekmeyi amaçlıyor.

1967 yılı, ana rahminde, 1968 yılını barındırıyor. 1967 yılının gelişmelerine bakıldığında, devlet legalitesinin sınırları içinde kalındığı sürece, yükselen solun kütleselleşmesinin önlenemeyeceği anlaşılıyor. 1967 yılında, daha önceki yıllarda olduğu türden, ancak, yoğunluğu artmış biçimde İmam-Hatip okulları, komünizmle mücadele dernekleri, sol gençlik hareketlerinin ve Türkiye İşçi Partisi toplantılarının üzerine salınıyor. O dönemde İşçi Partisi içinde bir sembol durumuna gelen fıkra yazarı ve milletvekili Çetin Altan, hücumların hedefi durumundadır; 23 Nisan'da İzmir'de konuşma yapacağı bir toplantı yine komünizmle mücadele derneklerinin hücumu ile önleniyor. En çok «Komünistler Moskova'ya» sesleri duyuluyor.

İktidardaki başbakan Süleyman Demirel, gelişmeleri durdurabilmek için «Temel Hak ve Özgürlükler Yasa Tasarısı» hazırlatıyor. Bu adla hazırlanan tasarı, Türk Ceza Yasası'nın 141 ve 142. maddelerine açıklık getirme gerekçesiyle uygulamasını kolaylaştırmayı, yargıçlara ceza vermeye zorlamayı, cezaları artırmayı amaçlıyor. Büyük tepki ile karşılaşıyor; tasarı olarak kalıyor.

Sığdır; kütlelere yayılıyor. Bu dönemde sol, Türkiye'de, derinlemesine değil enlemesine genişliyor. 1967 yılı, toplantıları dağıtmak, yayınların satışını önlemek türünden legaliteyi aşan uygulamalarla birlikte temelinde burjuva legalitesi içinde, solun önlenemeyen genişlemesini durdurmanın son yılı oluyor.

1967 yılı Haziran ayında Birleşik Devletler Altıncı Filosu, İstanbul'a geliyor. Ziyaret, Türkiye'de anti-Amerikan gençlik eylemlerinin patlamasına neden oldu. Adettir; denizciler karaya çıkınca bir temsilciler kurulu Taksim'e çelenk koyuyorlar. Gençlik liderleri bu çelengi alıyor, yakıyor ve yerine, üzerinde «emperyalizmin kanlı eli Atamıza uzanmasın, kırılacaktır» yazılı bir başka çelenk bırakıyorlar. Gençlik, 1964 yılında Birleşik Devletler'inin, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkartma yapma projesi karşısındaki tutumuna içerliyor; ulusalcı davranıyor. Atatürk, bağımsızlık duy-

Levent Şahverdi Arşivi

gulanının sembolü olmada devam ediyor. Haziran sonunda öğrenci gençliğin yoğun olduğu Beyazıt'tan Taksim'e on bin kişilik bir yürüyüş gerçekleşiyor ve anti-Amerikan gösteri, Dolmabahçe'deki Amerikan bayrağının indirilerek yerine Türk bayrağının çekilmesiyle sona eriyor.

Aynı yılın Kasım ayında, Türkiye'de yep yeni bir olgu olan paralı, özel yüksek öğrenime karşı, çok etkili ve Türkiye'yi sarsan bir kampanya düzenleniyor. Kampanya, İstanbul'dan Ankara'ya yürüyüşü de içine alıyor; elitist Teknik Üniversite ile Ankara'daki Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ayrıcalıklı konumunu sarsan özel okulculuk, seçme öğrencileri içine alan bu iki yüksek öğrenim kurumunun politize olmasında çok büyük rol oynuyor. Bu dönemde yüksek öğrenim gençliği, devlet işletmeciliğini kapitalist işletmelerden çok ayrı tutuyor; özel okulların devletleştirilmesini, en küçük bir kuşkuya kapılmadan, sonuna kadar savunuyor.

1967 yılında artık Türkiye'nin caddeleri ve sokakları solcu gençliğindir; demokrasi, burjuvazi açısından, bir güçsüzlük kabulüdür.

İktidardaki başbakan Süleyman Demirel, «sokaklar yürümekle aşınmaz» demek zorunda kalıyor. İnşaat mühendisi Demirel, sokaklara yalnızca, bir mühendislik sorunu olarak bakmaktan başka çare bulamıyor. Fakat bir yıl sonra komando kampları kurulmaya ve tepkiyle karşılanmaya başlayınca, komando kamplarını savunurken, Albay Türkeş «komünistler memleketi sahipsiz sanıp da sokak hakimiyeti kuramazlar» diyor. Son derece açık; 1968 yılına geçilirken sokaklarda bir başka otoritenin oluştuğu izlenimi ortaya çıkıyor.

İç savaş ilân ediliyor; öyle yazıyorum.

Öyle mi? Olguların yeniden dizilmesi gerekiyor ve şimdiye kadar sözü edilenlere ek olarak, FKF ve Dev-Genç ile ilgili örgütler için 1971 yılı Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından hazırlanmış olan iddianamede şu değerlendirmeye yer veriliyor: «Fikir Klüpleri Federasyonu 1968 tarihinden itibaren gizli gayesi Türkiye'de komünizmi yerleştirmek olan bir örgüt şeklinde ça-

Levent Şahverdi Arşivi

lışmalarını sürdürmüştür». İddianame, sürdürüyor: «FKF'nin 1968 yılında tamamen komünist bir örgüt olarak çalıştığı anlaşılmaktadır». Buradaki «anlaşılma» olgusunun yeni bilgilere dayanmadığını eklemek zorundayım: 1969 yılında, hükümet komiserinin de katılmasıyla yapılan genel kuruldaki yönetim raporuna dayanıyor. Bunun önemi şurada yatıyor; rejim, FKF'nin «komünist» oduğuna inanmaya 1968 yılında başlıyor. Bunu, bir sıkıyönetim mahkemesi çerçevesinde, 1971 yılında açıklıyor.

«İlk gaye kapitalizmin son aşaması olan emperyalizmle mücadele olarak gösterilmektedir. Bu gayeleri tahakkuk ettirmek için bilimsel sosyalizmin yani komünizmin gereklerine uygun hareket edilecektir». Değerlendirme budur ve arkası var: «Emperyalizme karşı geri kalmış ülkelerdeki, bu arada Türkiye'deki, milli kurtuluş savaşları sonuna kadar desteklenecek ve gerekirse silâhlı mücadeleye başvurulacaktır». Silâhlı mücadele «gerekirse» sözcüğüyle askıya alınmış biçiminde olsa bile, işin içine sokuluyor.

Solun sığlaşmış ancak kütlesel yükselişinin durdurulması için şiddet kullanılmasına ihtiyaç duyuluyor; kullanılacak şiddetin, solu da şiddet kullanmaya zorlayacağından kuşku yok. Başında bir meşru-savunma sorunu var, daha sonra yeni alanlara açılmaya başlıyor.

1960 yıllarının aktivistlerinden Harun Karadeniz, bu çözümlemeyi, doğruluyor. Şunları yazıyor: «1968 yılları işgalleri, öğrenci eylemlerinde bir nitelik değişmesi getirmişti. Bu niteliğe göre eylemlere biraz daha şiddet unsuru girmiş oluyordu. O tarihten itibaren öğrenci eylemlerinde şiddet unsuru daha çok görülecektir»[12]. Görülüyor; bütün olgular, 1968 yılında birikiyor ve bir nitelik değişikliğine işaret ediyor.

Tekrar 1960 gençlik örgütlenmeleri ve eylemleri için 1971 yılında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nda hazırlanan iddianame'ye dönüyorum. İddianame ve gerekçeli kararlardaki olgu ve değerlendirmeleri bilimsel kaynaklar olarak kullanmayı sürdürüyorum. Şunlar yazılıyor: «Türki-

Levent Şahverdi Arşivi

ye'de ilk öğrenci hareketleri 12 Haziran 1968 tarihinde başlamıştır. Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde başlayan olaylar İstanbul'a sıçramıştır»[13]. Öğrenciler, fakülteleri işgal etmeye başlıyorlar ve üniversitelerin feodal yönetim yapısını zorluyorlar.

Bir parantez gerekiyor. Türkiye'de sağı ve solu ile, gelişmeleri dünyadaki gelişmelere bağlamak çok yaygın bir alışkanlıktır; az veya çok bir gerçek payı taşıyor. Fakat yine de bir yanıyla bir entellektüel tembelliği ve diğer yanıyla da bilimsel geleneğin sığlığını anlatıyor. Bilim, «az veya çok olan» ile «az ve çok olan» arasında ayrım kurmaya dayanıyor; az veya çok gerçek olmak tüm gerçekliği göstermiyor. Türkiye'de fakülte işgallerinin başladığı zaman Kuzey Amerika ile Batı Avrupa üniversitelerinin gençlik fırtınasıyla sarsılmış olması, entellektüel tembellik içinde, Türk üniversitelerinde yaşananları yalnızca bir moda saymak sonucunu doğurabiliyor. Türkiye'nin dinamiği, entellektüel tembellik ile sığ bilimsel gelenek içinde, tümüyle unutuluyor.

İhtilâl, var olan kurumların yeterliliği konusunda bir doyumsuzluğun sonucudur; önce toplumun son derece sınırlı kesitleri tarafından duyuluyor. Kıraç toprak, üzerine düşen yağmur damlalarını, birden yok ediyor; toprağı verimli hale getirmek için, hem altını üstüne getirmek ve hem de yağmuru sürekli yapmak zorunlu oluyor. Entellektüel tembellik, Türkiye'de bilimin kıraç toprağıyla bir araya gelince, Batı üniversitelerinde gelişen düşüncelerin çoğu da, Türkiye'ye getirilirken içi boşaltılıyor ve yalnızca boş kalıpları alınıyor. Kuhn'un «Bilimsel Devrim», Scientific Revolution, çalışması da böyle oldu; bu çalışmanın bilimsel devrim süreci ile siyasal devrim süreci arasında kurduğu sağlam paralellikler bir yana atılarak yalnızca «paradigm» sözcüğü, bir sihirli keşif olarak ve tekerleme türünden kullanılmak üzere (*), acentaları aracılığıyla, Türkiye'ye it-

(*) Seçme Teknik Çalışmalar'da yer alan bazı incelemeler, bu tartışmaya, daha ayrıntılı bir biçimde değiniyor.
Y. Küçük, Seçme Teknik Çalışmalar, Ankara, 1981.

Levent Şahverdi Arşivi

hal edildi. Paradigm sözcüğü, kıraç toprağa düştü; biraz hayret uyandırdı ve sonunda unutuldu.

«The genetic aspect of the parallel between political and scientific development should no longer be open to doubt». Kuhn, oluş süreçleri açısından, bilimsel ve siyasal gelişmeler arasındaki paralellikten kuşku duyulmamasını ileri sürüyor. «Political revolutions are inaugurated by a growing sense, otten restricted to a segment of the political community, that existing institutions nave ceased adequately to meet the problems posed by an environment that they have in part created. In much the same way, scientific revolutions are inaugurated by a growing sense, again otten restricted to a narrow subdivision of the scientific community» (*). Hem siyasal ihtilâllerde ve hem de bilimsel devrimlerde, birinde toplumun tümü içinde ve diğerinde bilimsel komünitede, çok dar bir kesitin, birinde siyasal kurumlardan ve diğerinde bilimsel modellerden, isterseniz bir zamanlar sihir enjekte edilmek istenen paradigm sözcüğünü kullanabilirsiniz, rahatsızlık, başlangıç oluyor. Hem siyasal devrimde ve hem de bilimsel ihtilâlde, başlangıçtaki doyumsuzluğun bilinçli olması hiç de gerekmiyor; var olan kurumlar ile geçerli sayılan bilimsel modellerin işlevlerinde kusurlu olduğu duyusunun, çok az da olsa, toplumun ve bilimsel komünitenin dar kesitlerinde ortaya çıkmaya başlaması yeterli oluyor.

Hem siyasal ihtilâl ve hem de bilimsel devrim, bu duyunun artmasıyla, birisi toplumda ve diğeri bilimsel toplulukta, bir ayrışmaya ve giderek polarizasyona yol açıyor. Her siyasal devrim ve her bilimsel ihtilâl, bu nedenle ve belirli bir süreç içinde, kendi iç mücadelesini de beraberinde getiriyor.

1968 yılında başlayan öğrenci işgalleri, Türkiye'de siyasal düşünen komünite içinde, doğrudan doğruya Batı'daki öğrenci hareketlerine bir öykünme ve aynı zamanda son derece ileri girişimler olarak değerlendirildi. Özel okul-

(*) *Thomas S. Kuhn, Structure of Scientific Revolutions, Chicago, 1962-1970, s. 93 ve 92.*

Levent Şahverdi Arşivi

lart devletleştirme kampanyasının, zamanında elitist ve geniş iş imkânları olan Teknik ve Orta Doğu Üniversiteleri tarafından başlatılmasına karşın, fakülte işgallerinin mezuniyette işsizliğe mahkûm Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde ortaya çıkması ve hemen, 12 Mart ve 12 Eylül sıkıyönetim davalarına kadar toplumdaki prestijli yerine çoktan kaybetmiş olan Hukuk Fakültesi'ne atlaması üzerinde bile durulmadı (*). Etkilenme kesin var; ancak toprak Türkiye'dedir ve iç dinamik her zaman etkisini gösterebiliyor.

1971 yılında Ankara'da hazırlanan FKF ve Dev-Genç İddianamesi, fakülte işgallerinin başlangıcında apolotik olduğunu saptıyor ve yazıyor. Şunları yazıyor: «Türkiye'de ilk öğrenci hareketleri 12 Haziran 1968 tarihinde başlamıştır. Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde başlayan olaylar İstanbul'a sıçramıştır. Bu olaylar herhangi bir siyasal akımın buyruğunda olmaksızın yürütülen ve üniversitenin kendi fikriyatı olan olaylardır». Toplumundaki gelişmelerin çok gerisinde kalmış, feodal ve oligarşik yapılı Türk üniversite sistemine tepki olarak ortaya çıkıyor.

Üniversitenin oligarşik yapısı, bu umulmadık patlama karşısında, Abdülhamit'in kurtlarla birlikte ulumak ilkesine uygun bir tutuma giriyor; büyük bir koro halinde fakülte işgallerini destekliyor. FKF ve Dev-Genç İddianamesi, şunları yazıyor: «İşgalin hukuki niteliği üzerinde konuşan hukuk profesörleri, 'işgal hukuka uygun bir direniştir' dediler. Hatta demeç veren bazı öğretim üyeleri 'üniversite, öğretim üyeleri ve öğrencilerden meydana gelen bir bütündür, işgal diye nitelendirilen olaylar bir bütünün üyeleri arasındaki iç ihtilâftır' dediler». Patlama, oligarşik yapı

(*) Haftalık Ant Dergisi'nin 25 Haziran 1968 tarihli sayısı, kapakta, çok büyük, «Gençlik Reform Değil Devrim İstiyor» grafiği ve yazısıyla çıkıyor. İçerde Maurice Duverger'nin «Avrupa Gençliğinin Başkaldırısı» başlıklı incelemesiyle, benim «Rüzgâr Ekenler...» yazım aynı sayfada yer alıyor.

«Rüzgâr Ekenler...» incelemesini, hiç değiştirmeden ve özgün başlığıyla, metin-içi ek olarak yayınlıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi



Cumartesi

18

TEMMUZ 1964

HÜRİ

GÜNLÜK MÜSTAK

...iz celse Meclise gir

Beyazıt'ta hir...

...'ta hir vera

Levent Şahverdi Arşivi

içinde de yankı yapıyor. İçten olmasa bile yandaş topluyor.

Meclis'te yandaşları daha da artıyor. «Bu bir patlamadır». CHP Grubu adına konuşan Nihat Erim, sözlerine böyle başlıyor ve şöyle devam ediyor: «Genç kuşağın patlamasıdır. Gençliğimiz esasında yerden göğe kadar haklıdır. Üniversitelerimiz ve genel olarak bütün eğitim sistemimiz baştan sona reforma, düzeltilmeye muhtaçtır. Üniversitelerimiz reform istiyor. Bunda şaşacak, üzülecek bir nokta yoktur. Dünyanın her yerinde bu ihtiyaç duyulmaktadır. Rejim ve ortam farkı ne olursa olsun, gençler üniversite için istediklerinde birleşiyorlar»[4]. Profesör Nihat Erim'i, parti grupları adına konuşan, Profesör Turhan Feyzioğlu ve Doçent Behice Boran da destekliyor; aynı yönde ve nitelikte konuşuyorlar.

İktidardaki başbakan başka havadadır; bu dalgayı durdurmak zorundadır. Demirel, şunu söylüyor: «Üniversite işgalini toplantı ve gösteri yürüyüşü mahiyetinde addederseniz, bunun içine girmeyecek, hiç bir şey kalmaz. Meclis de dahil». Başbakan Süleyman Demirel, apolitik öğrenciler tarafından fakültelerin işgal edilmesinin bir «örnek», model, «paradigm» olmasından kaygılanıyor. Ancak yönetenler arasında bir değerlendirme farkı var; Güven Partisi Başkanı Turhan Feyzioğlu bile, patlama'nın sarsıntısından kurtulamıyor. Yönetenler katındaki görüş ayrılıkları, işgalin üzerine gidip güçle bastırmak ile öğrencilerin masum reform ihtiyaçlarına, göstermelik de olsa, cevap aramak arasındaki üslûp farkı, yönetim gücünün zayıflaması sonucunu doğuruyor.

Çaresiz Demirel, işgal tartışmasını, dar sınırlarından aşırarak Türkiye'ye komünizmin yerleşmesi sorununa götürüyor. Fakültedeki işgallerle ilgili meclis tartışmasında şunları da söylemek gereğini duyuyor: «Türkiye bağımlı ise neyin mücadelesini yapıyoruz. Her fırsatı Türkiye'ye hakaret için kullanan bu zihniyetin cevabını her zaman veririz. Türkiye'mize ima şeklinde de olsa, bağımlı denmesine hiç bir vicdanın, o vicdanlar satılmış değilse rıza göstermemesi lâzımdır. Türkiye NATO azası da ondan söylüyorsunuz,

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye komünizme karşı NATO'ya girmiştir. Eğer istediğiniz Türkiye'nin komünizme düşmesi ise, bu arzunuz ebediyete kadar kursağınızda kalacaktır». Başbakan Demirel, siyasal kaygılarında haklı çıkıyor. Fakülte işgalleri ile kalmıyor. Elmalı'da toprak ve Derby Fabrikasında fabrika işgalleri yaşanıyor (*). Yoksul köylü ile fabrika işçisi, örneği sınamakta gecikmiyor.

Abrionik hareketler; karşılaştığı tepki şaşırtıcı ve ürkütücü oluyor.

Amerika Birleşik Devletleri, kararlılığı sınamak istü-

(*) «'Bu hareketler faşizmi getirir' sözü çok komik ve ciddi olmaktan uzak bir sözdür. Kapitalizmin diktasının hangi koşullar altında kelecefini bilmek için dar bir bilimsel sosyalist teoriyi, birazcık sosyoloji bilmek bile yeterlidir».

«'Halk demokratik öğrenci hareketlerine karşıdır ve bu hareketler AP iktidarının işine yarıyor' iddiası da soyut, açık olmayan ve yanlış bir iddiadır. Halkın hangi kesimi, neye, niçin karşıdır?»

«Yoksul köylü, topraksız köylü, bizatihi kendisi toprak işgalleri yapmakta ve öğrenci boykot ve işgallerinin temelindeki gerçeği anlamaktadır».

Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Ankara, 1978, s. 7.

Mahir, gözünü köylü hareketlerine dikmiş; Harun, işçi cephesindeki gelişmeler konusunda bilgi bırakıyor.

«Biz üniversite işgali, reform ve eğitimde devrim çalışmalarıyla uğraşırken, öğrenci birliğine bir sendikacı geldi ve benimle tek görüşmek istediğini söyledi. Ve fısıltıyla konuşmaya başladı».

«Uzun süredir Derby'de grev halindeyiz, grev hiç etkili olmuyor. Biz fabrikayı işgal edeceğiz. Bu iş yarın sabah yapılacak. Bize yardım eder misiniz?»

«1968 in Temmuz ayında Derby işgal edildi. Biz öğrenciler olarak, kalkıp gittik ve yapılan eylemin haklı olduğunu ve bütün öğrencilerce desteklendiğini belirten konuşmalar yaptık».

«Türkiye işçi sınıfı artık yeni bir düzeyde eyleme başlamıştı ve bu işgal daha sonra Demir-Döküm, Hisar Çelik gibi fabrikalarda» sürdü.

«Demir-Döküm işgalinde ise çatışma emniyet kuvvetleri ile işçi aileleri arasında» geçti.

Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul, 1975, s. 136-137.

Levent Şahverdi Arşivi

yor. 1967 yılında Altıncı Filo'nun gelenki parçalanıyor ve Dolmabahçe'deki bayrağı indiriliyor. 14 Mayıs 1968 tarihinde, öğrenci kuruluşları, Taksim'de altı metrelik bir NATO amblemini yakarak, «NATO'ya Hayır» kampanyasını başlatıyorlar. «NATO, emperyalizmin sömürü aracıdır», bir hafta için planlanan kampanyanın temel sloganı oluyor; broşür, bildiri ve toplantılarla sürdürülüyor. Tam bir anti-Amerikan çıkış var; NATO'ya karşı başlatılan kampanya beklenebileceği gibi doğrudan doğruya Birleşik Devletleri'ni hedef alıyor. «Amerika'lılar on beş milyon kızılderiliyi öldürdü. Afrika'nın zencisi yüzyıllar boyu esir olarak Amerika'nın pamuk tarlalarında, fabrikalarında öldürülesiye çalıştırıldı. Amerika'lıların zenginliği, milyonlarca mazlum halkın alınteri ve kanı üzerinde kuruldu». Broşür, Amerikan zenginliği için bir fatura çıkarıyor.

Washington'un bir deneme ihtiyacı duyduğu anlaşılıyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasından itibaren Birleşik Devletler'le yakın ilişkilerin bu en istekli ülkesinde ne oluyor; bunu ölçmek istiyor. Bir öğrenci hevesi mi, yoksa daha derin bir nefreti mi açıklıyor; karşılaştırması gerekiyor.

Ölçmek, karşılaştırmaktır; konfrontasyon.

15 Temmuz 1968 tarihinde, Washington, Altıncı Filo'yu İstanbul'a gönderiyor.

Hikmet Çetinkaya'nın yazdığına göre, Teknik Üniversite öğrencileri, Amerikan denizcilerinin karaya çıkacakları Dolmabahçe Rıhtımına iniyorlar. Rıhtımdaki boş gönderlere Türk bayrağı çekiyorlar ve yarıya indirliyorlar. Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz, Dolmabahçe Rıhtımında, bayrakları çekip yarıya indirmelerinin gerekçesini açıklıyor: «Türkiye'nin tam bağımsız olduğuna inanmıyoruz ve onun için de bayrakları yarıya indiriyoruz». Anti-Amerikan gösterilerde öncülük ve ağırlık İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencilerine düşüyor.

Polis, İstanbul Teknik Üniversitesi'ni stratejik nokta seçiyor ve Gümüşsuyu Caddesi'ni kontrol altına alıyor. Amerikan denizcileri, Gümüşsuyu Caddesi'ndeki otelleri seçiyorlar. Üniversite'den çıkan öğrenciler, polisin eline düşüyorlar. Teknik Ünviersite binasından çıkamaz oluyor-

Levent Şahverdi Arşivi

laf. Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz anlatıyor: «Biz m gezemediğimiz kendi vatanımızda Amerikan erlerinin gezmesini düşünmek bile insanı deli ediyordu. Altıncı Filo düpedüz işgal ordusu konumuna geliyordu, gözümüzde. Biz sokağa çıkmağa korkuyorduk. Fakat yurdun hemen karşısındaki bir otelin kapısında bir impala taksi duruyor ve içinden bir Amerikalı er ile bir Türk hanım iniyor ve otele giriyorlardı. Bu sahne yüzlerce defa öğrencilerin ve polisin gözü önünde tekrarlanıyordu. Polis otelin kapısında nöbet tutuyor ve yoldan geçen arkadaşları toplu yorlardı»[15]. Amerikan denizcilerinin kiralık kadınlarla buluşmalarının güvenlik içinde geçmesi için Teknik Üniversite öğrencilerinin güvenlik altına alınması gerekli görülüyor (*). Bir tahrik olmalı; Harun Karadeniz'in bıraktıkları öğrencilerin pek çok tahrik olduklarını da gösteriyor. Devam ediyor: «Hiç bir ideolojik yapısı olmayan gençlerin bile en azından isyan edeceği olaylardı, bunlar. Nitekim öyle oldu. O zamana kadar pek işe karışmayan bir çok genç, otelli taşa tutup camları indirdiler. Bana soruldu, önce 'Evet' dedim. Ben de son derece kızgındım ve zaten hayır desem de inecekti, camlar». Altıncı Filo'nun denizci erleri otel odalarında, kiralık kadınlarla rahat edemiyorlar. Camlar iniyor.

Henüz daha Anadolu'lular; enternasyonalist bir tonları yok. Üniversite gençliği, kiralık kadın yurttaşlarının, Amerikan bahriyelileriyle otel odalarında buluşmalarını hazmedemiyor ve otellerin camlarını indiriyor. İstanbul'un daha kozmopolit ve buna karşın, Konya'nın daha tutucu ve

(*) Yapılır, biliyorum. Harun'dan on yıl kadar önce öğrenci liderliği, benim üzerime de, düşmüştü. Eisenhower, Birleşik Devletler Başkanlığı'ndan ayrılıyor ve Türkiye'de bir nezaket ziyareti yapıyordu. Bilmiyordum; uçağı Türk havalarına girmeden çok önce, Siyasal Bilgiler Fakültesi yurduna gelen birinci şube görevlileri, beni uyandırdılar. Çankırı Caddesi'nde köhne Birinci Şube'ye götürdüler. Eisenhower'in uçağı Türk havalarından ayrılıncaya kadar tuttular. Ne ise, kısa sürdü. Özgürlüğüm ile Amerika'nın Türkiye'deki varlığının tersliğini öğrendim.

Levent Şahverdi Arşivi

dindar olduğu sanılıyor. Olaylar böyle gelişmiyor; Konyalılar, Amerikan erlerinin kiralık kadınlarla otel odalarında buluşmalarını hazmedemeyen ve bu nedenle bahriyelileri rahatsız eden İstanbul gençliğinin bu hareketinden çok rahatsız oluyorlar.

Konyalılar dindar oldukları için rahatsızlıklarını şiddetle belli ediyorlar.

Hikmet Çetinkaya'nın çalışmasından aktarıyorum: «Amerikan Altıncı Filosu'nun İstanbul'dan ayrıldığı günün akşamı Konya'da öncülüğünü, Komünizmle Mücadele Derneği'nin yaptığı olaylar başladı. Alaeddin Tepesi'ndeki içkili gazinoları, gece kulüplerini, Yeni Konya Gazetesi'ni, Orduevi'ni hedef alan saldırganlar kentin içinde büyük bir terör estirdiler. Bu arada Öğretmenler Derneği ile TİP İl Merkezi basıldı, çok kişi de yaralandı. Olaylar sırasında saldırı grupları Yeni Konya Gazetesi'ni tümüyle yakıp yıktılar»[10]. Konyalılar'ın gerçekten çok kızmış oldukları anlaşılıyor. Kızgın Konyalılar'ın başında bulunanları tutuklamak zorunlu oluyor. Şunlar: «Olayların elebaşısı olarak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı ve Konya Devlet Hastanesi Müdürü Hacı Ahmet Sait Uğurlu ile İkinci Başkan, helvacı Hacı Asım Sözbir tutuklandılar. Mahkeme, ayrıca, Kunduracılar Derneği Başkanı Hasan Ağalar, Berberler Derneği Başkanı Ahmet Kazan, Mücadele Derneği Başkanı Mustafa Ekici ve Necip Ekici, Recep Korkmazdur ve Recep Erdem hakkında gıyabi tutuklama kararı verdi». Konya'da terör yedi saat sürdü.

Konya'dan İstanbul'a dönüyorum. Amerikan bahriyelilerinin kiralık kadınlarla otel odalarında rahat rahat buluşamamaları devam ediyor; İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri, bu işe karşı hazımsızlık gösteriyorlar. Polis de hazımsızlık gösteren Teknik Üniversite öğrencilerine kızıyor. Öğrenciler gece yurtlarında uyuyorlar. Uyurken, yurdu, polis basıyor. Sözü, Harun'a bırakıyorum: «Fiilya yakın arkadaşımız bayıltılıncaya kadar dövülmüştü. Vedat Demircioğlu döğülüp pencereden atılmış ve sonra da üç yüz metre kadar ayaklarından tutularak, yerde tekmelenerek, sürüklenmiş ve PTT önünde, öldü diye, terkedilmişti.

Levent Şahverdi Arşivi



Levent Şahverdi Arşivi

Büyük bir infialle Taksim'e yürüdüğümüzde gün ağarmıştı. Altıncı Filo ismi bir kez daha yerleşti kafalarımıza». Vedat, komadan çıkamıyor. 24 Temmuz 1968 tarihinde, Türkiye'de solculuk, yakın zamanlarda ilk kez ölümle karşılaşıyor.

Altıncı Filo'nun İstanbul ziyareti sırasında çıkan kanlı olaylar sonucunda, 24 Temmuz 1968 tarihinde, Vedat Demircioğlu adında bir Teknik Üniversite öğrencisi, yemiş olduğu polis dayaklarından kurtulamayarak ölüyor. Altmış Bir Anayasa'sı çerçevesinde ilk ölümdür; sarsıcı etki yapıyor.

Özetliyorum: Washington, Türkiye'de esmeye başlayan Amerikan aleyhtarı rüzgârın şiddetini ve ciddiyetini ölçmek için, 1968 Temmuz ayında, İstanbul'a Altıncı Filoyu gönderiyor. Filo, Dolmabahçe önlerinde iken bahriyeli Amerikanlar, otel odalarında kiralık kadınlarla buluşmak istiyorlar. Üniversite gençliği bunu hoş karşılamıyor. Otellerin camlarını indiriyorlar. Polis, buluşma özgürlüğünü savunmak istiyor; Teknik Üniversite yurduna baskın düzenliyor. Konyalılar, Amerikan bahriyelilerinin buluşma özgürlüğünü kısıtlayan ve geleneksel konukseverliğe uymayan gençliğin tutumuna çok kızıyor ve kıyama geliyor. Gençliğin bu konuksevmezliğini «Moskova'ya alet olmak» olarak değerlendiriyor ve Konya'da ne kadar ilerici kuruluş varsa, binalarını, yedi saat içinde yerle bir ediyor. Eline geçirdiği ilerici Konyalıları da en azından yaralıyor. İstanbul'da ise Konyalı Vedat Demircioğlu, yemiş olduğu polis dayaklarından kurtulamayarak ölüyor.

İstanbul'dan Konya'ya dönmem gerekiyor. Mümkün değil; sözü, Hikmet'e bırakıyorum: «Vedat Demircioğlu ölümünden sonra İstanbul'da olaylar kanlı sokak çarpışmalarına dönüştü. Olaylar sırasında yirmibeş polis, kırktan fazla öğrenci yaralandı. Vali Vefa Poyraz, askeri birliklerden yardım istedi»[17]. Gençlik, Vedat'ın cenazesini almaya gitti. Alamadılar: «Vedat Demircioğlu'nun cenazesi gömülmek üzere gizlice, polis tarafından, Konya'ya gönderildi». Olayların yükselmesini önlemek için alınan bu önlem yalnızca şiddetinin artması sonucunu doğuruyor:

Levent Şahverdi Arşivi

«İstanbul'da kanlı sokak çarpışmalarının en şiddetlisi Cağaloğlu'nda oldu ve on beş dakika sürdü». Cenazeyi alamayan gençler, Üniversite bahçesine gidiyorlar.

Öğrenciler, Vedat Demircioğlu'nun cenazesinin gizlice Konya'ya gönderilmesinden sonra, üniversite bahçesinde bir tören düzenlediler. Türk bayrağına sanlı sembolik bir tabutu Atatürk Anıtı önüne getiren öğrenciler, burada saygı duruşunda bulundular, hükümeti istifaya çağırdılar. Adliye önüne gelen öğrenciler burada 'adalet istiyoruz' diye gösteri yaptılar. Hava çok gergindi, her an öğrenciler ve polis çatışması noktasına gelebilirdi. O yıllar, toplum polisinin adı 'fruko' diye anılıyordu, öğrenciler arasında. Öğrenciler, bir toplum polisi aracını taşladılar. Polis, bu sırada Cağaloğlu Alanı'nda tüm yolları kesmişti. Öğrencilerle polis arasında sert çarpışmalar oluyordu. Polis cop kullanınca öğrenciler buna taşla cevap verdiler. Bir anda sokak çatışmasına dönen olaylar, Cağaloğlu'nun ara sokaklarında sürdü». Yazımında, ilk olmasının heyecanı kokuyor. Artık polis ve Komünizmle Mücadele Dernekleri bir tarafa, gençlik diğer tarafa düşüyor.

Kütleselleşen sol hareketin karşısına berber, kunduracı, ekmekçi, helvacı çıkarılıyor; mümkün mü?

Bilim, olguların var olan dizgesinin şiddetle dağıtılarak yeniden dizilmesiyle gerçekleşiyor.

Altıncı Filo'nun İstanbul'u ziyareti ile başlayan konfrontasyon, 1968 yılı Temmuz ayında, İstanbul'da sokak çarpışmalarına ve Konya'da ilericilere yönelik bir pogrom denemesine dönüşüyor. Bir ölüm var.

Albay Türkeş, derhal hazırlığa geçiyor: 1968 yılı Ağustos ayında emekli subay Rifat Baykal ile Dündar Taşer'in yönetiminde Komando Komplan açılıyor. Kunduracı, ekmekçi, helvacı yerine, eğitilmiş komandolarla iç savaş sürdürülmek isteniyor.

Deniz Gezmiş'in liderliğini yaptığı DÖB'lü öğrenciler, Dolmabahçe'de karaya çıkan Altıncı Filo bahriyelilerini tekrar denize döküyorlar. Kurtulup, Beyoğlu'na, İstiklâl Caddesi'ne çıkan erleri, aralarında subaylar da var, cadde ortasında dövüyorlar. Keplerini alıp vermiyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Herhalde Washington, işte tam bu sırada, Vietnam'daki CIA bağlantılı pasifikasyon uzmanı Robert Komer'i, Türkiye'ye Büyükelçi göndermeye karar veriyor. Komer'in uzmanlığını göstermesi gerekiyor: güzel ilişkiler kurarak, Türkiye'deki anti-Amerikan odakları pasifize etmesi bekleniyor. Komer, iç savaş için başlangıç yılı saydığım 1968 yılının sonlarına doğru Türkiye'ye geliyor.

İşe başlıyor. Yenilliyor. Başarısızlığa uğruyor. Yıllar sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nde CIA'nin yan kuruluşu Rand Corporation'da bir odada, Cumhuriyet'ten Ufuk Güldemir'e, başarısızlığını kabul ediyor. Ufuk'a şunları söylüyor: «ODTÜ olayı bence, siyaset bilimi açısından yeni bir gelişmenin göstergesiydi. Amerika'nın meselenin siyasi boyutunu göremeyip başarısızlığa uğramasının göstergesi. Biz o yıllarda, müfredatını teknik olanlara oturtmak suretiyle ODTÜ öğrencilerini politika dışı tutabileceğimizi sanmıştık. elektronik ve fizikin ağır konsantrasyon gerektiren dersleri, o günkü kafamıza göre, öğrencilerin politize olmasını önleyecekti. Halbuki üniversiteyi, giderek politize olan Türkiye'nin dışında tutmak olanağı yoktu. Değil üniversite öğrencileri, lise öğrencileri bile radikalleşiyordu»[14]. Büyükelçi Komer, hızla radikalleşen bir topluma basit pasifikasyon yöntemlerinin çare olmadığını ileri sürüyor.

Bunu, 1969 yılı başında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde anlamaya başlıyor. Büyükelçi Komer, işine, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni ziyaret ederek başlamak istiyor. Bu sırada, 1960 yılına kadar IMF'de uzman olarak çalışan ve 27 Mayıs'tan sonra bir ara Maliye Bakanı olan Kemal Kurdaş, ODTÜ'de rektördür; Komer'i davet ediyor. Komer, üniversitede öğrencilerin sert tepkisiyle karşılaşıyor; bunun üzerine, gazetecilere, «sayıları on-onbeşe yaklaşan şu dışardakilere değil, Rektör Kurdaş gibi dostlarıma inanmaktayım» diyor. Ancak oradan bir zaman geçince hem dostu Kurdaş'ın adını ve hem de rektör olduğunu unutuyor. CIA'nın yan kuruluşu Rand Corporation'de, Ufuk Güldemir'le sohbet ederken bunu da açıklıyor. «Adını hatırlamıyorum ama dekan, öğrencilerinin nelere kadir ol-

Levent Şahverdi Arşivi

duğunu galiba kestirememişti. Çünkü öğrenciler çok rahat ve sakin hareket ediyorlardı. Eğer dekan öğrencilerinin yapabileceklerinin boyutunu kestirebilse, benimle beraber arabanın yakılışını kenardan seyretmek zorunda kalmazdı». Pasifikasyon uzmanı Büyükelçi Komer, ilk önemli ziyaretinde, Orta Doğu Teknik Universitesi'nde resmi otomobilini kaybediyor: öğrenciler yakıyorlar.

Kemal Kurdaş, çok sevdiği rektörlükten oluyor. İstifa etmek zorunda kalıyor. Riskini hesaplamadan önemli bir çağrıda bulunuyor. Henüz iç savaş koşulları yaşandığı bilinmiyor; bilinci yok. Fakat tarafları var ve taraftar da var. İç savaşlarda «prestij», normal savaşlardakinden çok daha önemli oluyor (*): 1968 yazında İstanbul'daki Altıncı Filo konfrontasyonunda sonra, Türkiye'ye atanmasına gençliğin çok büyük tepkiler gösterdiği Amerika'nın Ankara Büyükelçisi'nin solcu gençliğin yoğun bulunduğu Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni ziyaret etmesi ve «barışçıl» sonuçlanması, taraflar açısından, prestij kaybı ya da kazanımı olarak değerlendirilebiliniyor. Kurdaş, hesaplaya-

---

(*) İtirafçı Şaban Taşcı, itiraf dilekçelerinde, İstanbul'da Niğde Öğrenci Yurdu'ndan «örgütün mevcudiyetini ve gücünü simgeleyen bir prestij merkezi» olarak söz ediyor.

«Yurdun terkedilmesi yani kimsenin kalmaz olması, sağ görüşlülerin eline geçmesi ya da muhtelif başka sol grupların hakimiyetine girmesi, örgütün prestijine darbe sayılacağı için yurdun elde tutulması, kaptırılmaması, orgütün merkezi düzeyde önem verdiği bir konuydu».

«Ne var ki genelde terör boyutlarını artırdıkça yurtlardaki silâhlı faaliyetler yoğunlaştıkça yurtlarda barınma cazibesini yitirmeye başlamıştı. Özellikle 1978-79 yıllarında Niğde Yurdu'nda kalacak adam bulunamaz olmuştur. Yurtta beş-on kişi gibi çok az sayıda insan kalıyordu. Yurt kendini finanse edemez hale düşmüştü. Bu yıllarda yurtta nöbet tutmak ve yurda gelen giden çok olduğu izlenimini çevreye vermek amacıyla Niğde Yurdu'nun adında simgelenen örgüt prestijini korumak için İstanbul'un diğer bölgelerindeki örgüt mensupları nöbetleşe olarak grup grup gelip giderek nöbet tutuyorlardı».

Şaban Taşcı, İtiraflarım, Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na 12.8.1985 tarihli dilekçe, s. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

mıyor ve Komer, sonunda, en çok Kurdaş'ı sorumlu tutuyor.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Büyükelçi Komer'in başına gelenlere, ülkeyi yönetenler çok büyük önem veriyorlar; 1971 yılı gençlik eylemleri İddianamesi'nden anlaşılıyor. Aktarıyorum: «Komer'in geldiği gün havaalanında nümayiş yapmak için otobüs kaçıran öğrenciler yoldan geri çevrilmişlerdir. Bu hususta mücadeleye kararlı olan sosyalist öğrenciler 6 Ocak 1969 günü Kurdaş'ın daveti üzerine ODTÜ'ne gelmiş bulunan Komer'in arabasını ters çevirmiş ve yakmışlardır»[19]. Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, bu bilgiyi verdikten sonra, şu sonucu çıkarıyor: «Bu olayın Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde ve Türkiye'de sosyalist fiili müdahalenin icra başlangıcı olarak kabul edilmesi gerekir. Çünkü olayı müteakip sosyalistlerin yaptığı açıklamalar, bildiriler ve broşürler tetkik edilirse olay, İkinci Kurtuluş Savaşı'nın bir meşalesi olarak izah ve ilân edildiği anlaşılacaktır». 1968 yılını, bir başlangıç yılı seçmedeki uygunluk bir kez daha ortaya çıkıyor.

1971 yılı gençlik eylemleri ile ilgili İddianame'den bir uzun paragraf daha aktarmak durumundayım: «Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde çıkan Direniş Gazetesi, iki nolu bülteninde yanan arabanın tam sayfa fotoğrafını vermiş, 'Ya Bağımsızlık Ya Ölüm', '6 Ocak 1969 öğle üzeri kalabalık büyüdü, geri bırakılmışlığın ve bağımlılığın öfkesi gibi büyüdü, sonra yüreklerdeki bağımsızlık ateşi arabayı sarıverdi', sütunlu yazılarla olay izah edilmiş, 'Kamu Oyuna' başlıklı bildiri ile 'Türk Halkı Dünyada Türk Kurtuluş Savaşı örneği veren ülke olarak Amerikan emperyalizmine karşı da milli kurtuluş bayrağı açmıştır, savaşımız haklı bir savaştır' diye fikirlerini açıklamışlardır. Bu olayın küçük bir grup tarafından yapılmadığını, işbirlikçiler dışında herkesin katıldığını ve onayladığını, hareketin bu şekilde değerlendirilmesi icap eden bir eylem olduğunu, öğrencilerin ve halkın Amerika'ya ve emperyalizme karşı el ele direnişinin ateşinin yakıldığı ilân edilmiştir. Bu hususlaki bildirileri 34 öğrenci kuruluşu imza etmiştir. Yine ay-

Levent Şahverdi Arşivi

nı gazetenin 'Türkiye'nin bağımsızlığından yana olan devrimci gençler olarak bütün işçi kardeşlerimizi milli kurtuluş mücadelemizde omuz omuza savaşa çağırıyoruz' şeklinde işçilere çağrısı mevcuttur». Artık gençlik hareketi tümüyle bağımsızlık ve ulusal kurtuluş tezi üzerine oturuyor; sorun, buna, köylü ile işçileri çekmede düğümleniyor.

Sorun, işçi ve köylüyü, Türkiye'deki Amerikan emperyalizmini kavrayacak kadar soyutlama yapabilecek düzeye çıkarmak olarak beliriyor. Ya da Amerikan varlığının daha somut bir biçimde gösterilmesi zorunlu oluyor. Bunların ikisi yapılmadığı sürece, solcu gençliğin yükselen anti-emperyalist eylem grafiği, bir birliktelikten çok bir ayrışmaya yöneliyor.

Gelişmeleri bir iç savaş kurgusu çerçevesinde algılamak, bundan sonra, bir tırmanmayı ve solun üzerine acımasızca yüklenmeyi beklemeyi gerektiriyor. Gerçekten de, Komer'in otomobilinin yakılmasının üzerinden henüz bir buçuk ay bile geçmeden, bir barışçıl yürüyüşün sonunda, iki solcu öldürülüyor. Daha sonraki yıllarda günlük ölüm istatistiğinin yükselmesi ve bunun yarattığı alışkanlıklar ile, 1969 yılı Şubat ayında iki kişinin ölümünün yeniliği ve ürkütücü etkisini gözden uzak tutmamak gerekiyor. 16 Şubat 1968 Pazar Günü, yine Altıncı Filo'ya karşı düzenlenen uzun ve barışçıl bir yürüyüşün sonunda, Dursun Erdoğan ile Turgut Aytaç yaşamlarını yitiriyorlar; onlarda, bu güne, «Kanlı Pazar» adı veriliyor. Tarihte «Kanlı Pazar» bir kez de, 1905 yılı Ocak ayında Rahip Gapon'un Çar'ın sarayına düzenlediği barışçıl yürüyüşte ateş açılması sonucunda binden çok insanın ölümü üzerine kullanılıyor. Ürkütücüdür: tarihin akışı içinde büyük bir gelişme olarak ortaya çıkıyor.

Harun, daha sonraki yılların, Türkiye'de yaşayanları ölüme ve kana, acımamaya ve sevinmemeye alıştırmaya, herkesin kendi ölümünün ne zaman geleceğini hesaplamaya başladığı ve ölüm zinciri içinde, giderek, öldürülmeyen seçkinlerin bir türüne, önemsizlik kompleksinin geldiği zamanı göremeden, bu dünyadan ayrıldı. Bıraktığı kitabının

Levent Şahverdi Arşivi

beşinci bölümünün başlığı «Kanlı Pazar»: «Kanlı Pazar olayı tek başına bir olay değildir» diyor. Harun Karadeniz, içinde yaşadığı ve yönetenlerden birisi olduğu Kanlı Pazar ile ilgili olarak yazılanları «çok yetersiz» buluyor. Ayrıntılı bilgiler bırakmasına karşın şunları yazıyor: «Ben, burada Kanlı Pazar ve öncesindeki olayları bütün detaylarıyla anlatacak değilim. Çünkü bu anlatım belki bir kitap, belki daha fazla tutar. Ben, burada özetleme yapacağım»[20]. Özetlemesinin bile yeterince uzun olduğunu belirtmek durumundayım; genetik önemini belli ediyor.

Bir durumu, gelecek kuşaklara bırakıyor: «Filo'nun geleceğini Ocak ayının ilk yarısında öğrendik. Bu kez filoyu nasıl protesto edeceğimizi düşünmek ve planlamak için yeterli vaktimiz vardı. Gençlik örgütleri olarak büyük eksiğimiz bir üst örgütün olmayışı idi. Altıncı Filo'nun yalnızca İstanbul'da protesto edilmesi yetmezdi, bütün yurtta protesto edilmeliydi». Açıklık var: artık FKF yetersiz sayılıyor. Bundan sonra Dev-Genç öne çıkıyor. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri, konfrontasyondan kaçınmadığı gibi, bunu, tırmandırmak istiyor.

Çok açık olarak yazılabilir: Hem Demirel Hükümeti ve hem de Washington Hükümeti, Türkiye'de iç savaş koşullarını germek için ellerinde olan hiç bir imkânı kullanmaktan geri kalmadılar. Henüz altı ay geçmeden, Altıncı Filo'nun tekrar Türkiye sahillerine çıkartılmasında büyük yarar görüyorlar.

Doğal görünüyor: ancak, tekrar yazıldığında, doğal görünümünü yitirebiliyor. Renkleri önemli değil. Türkiye'de büyük bir gençlik kütlesi, Türkiye sahillerine çıkan Altıncı Filo'dan rahatsız oluyorlar; çıkmamalarını istiyorlar. Broşürler yayınlıyorlar ve broşürlerinde şu gerçekleri ileri sürüyorlar: «Amerikan Filosu'nun her gelişinde İstanbul'un lüks otelleri Amerikan genelevi şeklinde çalışır. Polisler bu Amerikalıları yakalamıyorlar da, bu Amerikalılara karşı çıkan gençleri dövüyorlar». Bu, bir gerekçedir; katılmamak, kuşkusuz, mümkün. Ancak, Altıncı Filo'ya tepkilerini belirtmek için yürüyüş yapan gençlik kütlesinin üze-

Levent Şahverdi Arşivi

rine, bindirilmiş sağcı kuvvetleri göndermek mümkün değil. Hukuk devletinde bunlonn olmaması gerekiyor; olması, sorumluluğu gerektiriyor.

1968 yılı Temmuz ayında Dolmabahçe'den sahile çıkmak isteyen Altıncı Filo'nun bahriyelilerini, solcu gençlik, denize döktü. 1969 yılının Şubat başında, Altıncı Filo'nun İzmir'e gelişini protesto edenleri, sağcı kütle, denize attı.

Türkiye'nin lüks otellerini Amerikan bahriyelilerinin genelev olarak kullandıklarını ileri sürerek bunlara tepki biriktirip açığa vuran gençliğin üzerine sağcı kütlelerin salınmasını, doğal karşılamak çok zor görünüyor. Bir terslik var.

Geçerken iki tezi yazıyorum.

1960 yıllarının ikinci yarısında yürümek bir dildir.

Yürümek, bir katılım yolu oluyor.

Kütleler, sorunlarını ve tepkilerini, yürüyerek anlatmak yolunu buluyorlar.

İkinci tezi yazıyorum: Henüz, solcu gençlik kütlesinin silâh ve benzeri aletler kullandığı konusunda en küçük bir iddia yok. Tam tersine, öğrenci gençlik içinde liderlik kadrosu, silâh ve benzeri malzeme kullanmamak için direniyor.

Bu ikinci tezden bir sonuç çıkıyor. Solcu gençlik, bir yanına bir kurşun yeyince diğer yanını çevirecek isevi değildir; Washington bunu biliyor. İç savaş koşullarını gerdikleri takdirde, gençlik kütlesinin silâh donamp donanmama konusunda ikiye ayrılacağını biliyorlar. Bunun çok büyük tartışmalara yol açacağını, yol ayrımının giderek kütle içinde ayrılmalara yol açacağını görüyorlcr.

CIA uzmanı George Harris'in Türkiye çalışmasından aktarıyorum. «Thus, by early 1969, the heat had gone out of the drive to take Turkey cut of the alliance. A few extremists of course continued to harp on theme of 'No to NATO, but it was clear that this slogan had lost much of its earlier drawing power»[21]. 1969 yılı başlarına doğru, 'NATO'ya Hayır', No to NATO, kampanyasının ateşinin söndüğü yazılıyor; küçük bir aşırılar kümesinin sürdürmek is-

Levent Şahverdi Arşivi

lemesine karşın, bu sloganın çekiciliğini yitirdiği belirtiliyor. Bir sonuçtur; belli stratejiler, belli sonuçları veriyor.

Bu alt bölümü bitiriyorum. İstanbul Üniversitesi'nin yangın kulesine «Vedat Demircioğlu Bayrağı» çekiliyor. Basın bunu «Kızıl Bayrak» olarak göstermekte yarar buluyor. İstanbul'un her tarafına «Vedat Demircioğlu'nu unutmadık, Altıncı Filo Defol» afişleri asılıyor.

Ankara'daki gösterilerde Atalay Savaş ölüyor.

Büyükelçi Komer, tahrikçi tutumunu sürdürüyor. Büyükelçi olduğunu unutup, Adana'da bir basın toplantısı yaparak «protestocular ancak yüzde üçtür» diyor. Kim ve neyin yüzde üçü bunu açıklamıyor. İstanbul'da, çok büyük bir işçi-öğrenci kütlesi, Beyazıt'tan Taksim'e yürüyüşe geçiyor.

«Bir grup arkadaş taşla bile olsa silâhlanmak ve dövüşmek taraftarıydı. Biz de Taksim'e varmak ve toplantıyı yapmak istiyorduk. Uzun uzun düşündük ve şu hesabı yaptık. Bize karşı toplanacak kalabalık en fazla üç-dört bin, bilemedin, beş bin olabilirdi. Toparlayan bizzat iktidar olacaktı, ama, Amerikan Altıncı Filosu'nu protesto edenlere saldıracak adam bulmak kolay olmazdı. Ancak kandırma ve din istismarı ile biraz insan toplanabilirdi. Biz ise kırk-elli bin kişi olacaktık. Üç-beş bin kişilik bir kalabalığı, kırk-elli bin kişiyle dağıtabilir ve Taksim'de yapılacak konuşmalarla mitingi tamamlayabilirdik». Harun Karadeniz'in yazdıklarına göre, sonunda bu hesapta karar kılınıyor.

Bu hesap doğru çıkmıyor.

Beyazıt'ta yapılan hesap Taksim'de bozuluyor. Harun'dan aktarmayı sürdürüyorum: «Bizim yürüyüş konvoyu oldukça uzundu. Yürüyüşün önü, Taksim'deki Sular İdaresi'nin önünü dönerken, bombalar patladı. Bombaların çoğu Ayazpaşa'dan meydana çıkan yerde patlamış ve yürüyüşün büyük çoğunluğunun Taksim'e çıkması önlenmişti. Ben de tam meydana çıkış noktasında idim. Patlayan bombalar arasında yukardan taş ve sopa yağıyordu. Fakat bu noktada kalabalığı geri püskürten taşlar, bombalar olmadı. Kalkanlı toplum polisleri üstümüze saldırdı

Levent Şahverdi Arşivi



HAYATLARI TEHLİKEDE : Cayır hâdiseli çeken T.M.T.F. Futbol Federasyon 1. Başkanı Erol Eraslı, hayatlarının tehlikede olduğunu ileri sürmüş bulunmaktadır. Konuya sebep olarak...

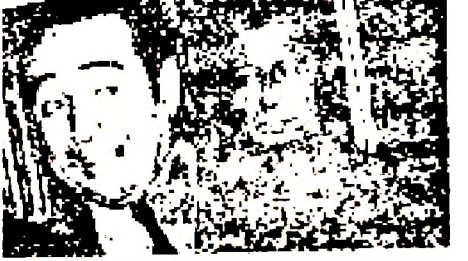
Manche...

AKŞAM

...ESKİ İYASİ GAZET...

...nbul
...rleri
...dn en ilkin otomo-
İstanbul'a dolmuş
...37.080

9
1959
CUMARTESİ



Levent Şahverdi Arşivi

ve geri çekilmek zorunda kaldık. Aramızda patlayan bombalar, üstümüze yağan taşlar ve dehşet saçan yüzlerce toplum polisi ve aralarında bir kaç tane sağcı sivil meydana çıkışımızı engelledi. Ara sokaklara dağıldık». Burada, henuz isevi bir savaş var: bir taraf silâhlı ve saldırıyor, diğer taraf ise silâhlanmamak için direniyor.

«Evet aklımıza gelen ihtimalin daha da kötüsü olmuştu. Biz polisin karşı grupla bir olup bize karşı olacağını tahmin etmiştik. Fakat bizi polis bizzat dağıtmıştı. Anlaşılan üç-beş bin kişinin bizi dağıtamayacağını görmüşler ve bu işi bizzat üstlenmişlerdi». Bunu da ekliyor.

Taksim'de iki ölü ve yüzlerce yaralı bırakılıyor.

Hayal kırıklığı, aydının ve solcunun öğretmeni oluyor.

Solcular, dünyanın en saf insanlarından çıkıyorlar.

Rüzgâr Ekenler...

Henüz ortada bir fırtına yok. Sadece ilerde kopacak fırtınanın ilk işaretleri var. Boykutçu öğrencilerin kullandıkları slogan ve stratejiye bakarak, bu yargıya ulaşmamak imkânsız. Öyle görünmektedir ki yakın günler bu heyecan verici patlamanın, hiç bir şey elde etmeden eriyip sönüşüne şahit olacaktır.

Halka dönük, yurt gerçeklerine yönelmiş ve mümkün olduğu kadar ekonomik bir işleyişe sahip bir yüksek öğrenim özlemini, «sağ-sol yok; boykot var» sloganının belirlediği strateji ile bağdaştırmak herhalde güç olmalıdır. Böyle bir strateji halktan uzak, yurt gerçekleri ile ilişkisi olmayan ve üniversite oligarşisinin güven ve refahını

(*) *Ant. 25 Haziran 1968. Sayı 78.*

Yazıda adı geçen üç doçent, daha sonra profesör oldular: Sencer Divitcioğlu, İdris Küçükömer ve hâlâ üniversitedeki görevini sürdüren Güliten Kazgan.

Bu yazıyı yazdığım zaman ODTÜ öğretim üyesiydim.

Levent Şahverdi Arşivi

artırmayı temel endişe gören bugünkü sistemi bütünüyle tesadüfi sayıyor, demektir. Bugünkü sistemi, Türkiye denen bütünden tamamen kopuk ve sadece üniversiteye özgü patolojik etkenlerin yarattığı bir olgu saymadıkça izlenen stratejiden bir fayda ummağa imkân yoktur. Ancak böyle bir temel varsayım ya da, hareket bakımından temel kuram, doğru ise, hareketin bir uçağın sistemini değiştirmek için motoru bırakıp pervanelere saldıran bir kişinin davranışından farklı bir özelliği olmaz.

Türkiye'nin yatay ve dikey ilişkileri ile bir bütün olduğunu unutmamak gerekir. Bu tarihsel ve dış bağları olan bir bütünlüktür. Bütün içinde herbir parçanın diğerleri ile tutarlı ve uyumlu bir rolü vardır. İçinde bulunulan ve geçmişin belirleyip dinamiğini çizdiği bugünkü aşamada da parçaların bütünüyle genellikle sürtüşmemiz bir işbirliği içinde olduğu apaçık ortadadır.

Üniversite bu şemanın bir istisnası değildir. Osmanlı'dan beri üniversite, ya da eski deyimi ile ilmiye kuruluşları daima egemen güçlerle işbirliği halinde olmuştur. Üniversite kendi güven ve refahı için daima sömürücü güçlerin yanında, onları destekleyen bir kuvvet rolü oynamıştır. Cumhuriyet dönemindeki davranış da bazı yanıltıcı görüntülere karşın, aynı çizgide gelişmiştir. Üstelik Cumhuriyet döneminde üniversite, göstermelik batıcılığın belli başlı kalelerinden biri olarak ortaya çıktığından, halk ile yarar çelişmesine bir de biçimsel ayrılık eklenmiştir. Giderek üniversite halktan uzaklaşıp, egemen güçlerin paraleline daha fazla girdikçe, ona verilen özerklik artırılmıştır.

Bu genel gelişmeye aykırı düşen olgulara rastlanmadığı söylenemez. 1940'larda Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde başlayan halka dönük,

Levent Şahverdi Arşivi

halk çıkarlarını savunmaya yönelen araştırmalar devri böyle bir örnektir. Fakat bu devrin nasıl faşist tertiplerle sona erdirildiği herkes tarafından bilinmektedir. 1950'lerde de özellikle üniversitenin genç üyeleri arasında görülen, yüzeyde de olsa, yurt sorunlarını inceleme eğiliminin başladığı hatırlardadır. Bu eğilimin de nasıl bastırıldığı ve bu bastırılış sırasında üniversite oligarşisinin egemen güçlerle nasıl bir işbirliği içinde olduğunu unutmamak gerekir.

1960'larda üniversitenin kurulu düzen destekleyiciliği ve kurulu düzen ideolojisinde eğitim verme özelliğinin daha da arttığı görülmektedir. Bu bir rastlantı olmaktan uzaktır. Çünkü bu dönemde, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısındaki gelişmeler sonucu, üniversite-egemen güçler arası bağlar kuvvetlenmiş ve devletin aracılığından vazgeçilerek, ikili ilişkileri düzenleyecek kuruluşlar yaratılmıştır. Özel okulculuk ve eğitim vakfı böyle kuruluşlardandır. Bu gelişmelere paralel olarak üniversite, son yıllarda, tarihinde görülmemiş bir otokratik eylemin içine girmiştir. Örneğin son bir yıl içinde, üniversite senatoları bilimsel kurullardan geçtiği halde üç halkçı doçentin profesörlüğünü onaylamamış; Danıştayın verdiği kararları uygulamaktan kaçınmıştır. Yine son zamanlarda üniversite oligarşisi ile bütünleşecek kimseler tarafından yapılmak şartı ile, başarılı bir üniversite öğrencisinin hazırlayabileceği çalışmalara doçentlik veren üniversite kurulları, aynı ses çıkaran bir çok genç üniversite öğretim üyesini doçentlikten yoksun etmiştir. Diğer yandan, sayısız örnekler göstermiştir ki, bugün öğrenciliğinde ilerici eylemlere katılmış bir üniversite mezununun, ne kadar parlak olursa olsun, asistanlığa atanma şansı yoktur. Bütün bunlar daha önce görülmekle beraber bugün sayıları art-

Levent Şahverdi Arşivi

miş olaylardır ve üniversitenin yerini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Buna ek olarak üniversite ekonominin gerektirdiği nitelik ve nicelikte üretim yapamamaktadır. Şüphesiz bu ekonomideki dengesizliklerin üniversiteye bir yansımasıdır ve üniversitenin bütünü için doğru olmakla beraber bazı bölümleri için çok daha doğrudur. Böyle bölümlerde üniversitenin, yapmak istediği ile yurt gereklerinin zorunlu kıldığı eğitim arasındaki ayrılığı bütün açıklığı ile göz önüne koymaktadır. Bu durumda üniversite «oligarşisi» nin yürüttüğü politikanın geçerliliğine güvenin ortadan kalkması kaçınılmaz bir sonuçtur. Başka bir deyişle, üniversitenin kendi güvenliğini artırmaya yönelmiş politikası, öğrencinin yararları ile desteklenmediği için daha çok açıklık kazanmaktadır. Hukuk, Dil-Tarih, Edebiyat ve Fen Fakülteleri ekonominin ihtiyacından fazla mezun veren ve dolayısıyla çelişmenin kendisini ilk önce duyuracağı bölümlerdir. Bu bakımdan hareketin buralarda başlayıp kökleşmesinin, buna karşın siyasal bilgiler ve mühendislik gibi mezunlarının kurulu düzendeki yerlerini kolaylıkla aldıkları bölümlere yayılmayışının asıl nedeni budur. Şüphesiz, sözü edilen bu eğitim kuruluşlarında, otamı ve hareketi gerçekçi bir biçimde değerlendirebilecek ölçüde dinamik geleneği olan öğrenci liderliğinin etkili olmuş olması da mümkündür.

Bu gelişmeye bir de üniversite öğrencisinin sınıfsal yapısının getireceği ayrıntıları eklemek gerekir. Öğrencilerin çoğunluğunun küçük burjuva ailelerden geldiğini varsaymak herhalde yanıltıcı olmaz. Böyle kaynaklı bir topluluğun Türkiye'deki uyanıştan, örneğin, üniversite üyelerinden daha çok etkileneceklerinde kuşku yoktur. Son yılların üniversite dışına dönük öğrenci ha-

Levent Şahverdi Arşivi

ketleri bu düşünceyi doğrulayacak örneklerle doludur. Son yıllarda yüksek öğrenim gençliği, üniversitenin farkına bile varmadığı sorunların oldukça tutarlı savunucuları olmuştur. Bütün bunlar üniversite ve onun başındaki oligarşi ile öğrenciler arasındaki uçurumun gittikçe büyümesine yol açmıştır. Üniversite öğrencisi gerek eğitim ve gerekse genel yurt sorunlarını ortaya koymada ve bunları savunmada üniversiteyi çok geride bırakmıştır.

Fakat bütün bunlar boykot hareketinden gerçekten olumlu sonuçlar beklemek için yeterli değildir. Çünkü bugünkü çatışma, köklü nedenleri olan bu çelişkinin çok yüzeydeki bir görüntüsüdür. Çelişkileri olduğu gibi saklı tutan, onlara el atmayan bir hareket çok düşük bir olasılıkla başarıya ulaşsa bile, bu başarı geçici olmaya mahkûmdur. Bu bakımdan ünviersitenin bu patlamadan bir-iki taviz ile kurtulması kaçınılmaz olacaktır. Çünkü Türkiye'deki egemen yapı böyle bir üniversiteyi zorunlu kılmaktadır.

Yalnız yine de hareketi küçümsememek ve tarihi akışı içinde değerlendirmek gerekir. Bu, üniversite gençliğinin, üniversite ile ilgili olarak 1940'larda başlattığı ve o zaman bütün özelliği «sağ» olan hareketin şimdilik son halkasıdır. Ve şimdi sol ile birlikte sağ da reddedilmektedir. Kısa bir dönemdeki bu gelişme gelecekteki bir hareketin sloganının ipuçlarını vermektedir. Gelecekte sadece sloganın değil, stratejinin de değişeceğinden kuşku duyulmamalıdır. Çünkü uğranılacak başarısızlık gelecek hareketlere doğru stratejiyi kazandıracaktır. Çünkü en doğru strateji, başarısız eylemlere dayanılarak kurulan stratejidir.

Üniversite oligarşisine, gelecek harekatten kuşkusu varsa, boykot ve işgal hareketine ilk ön-

Levent Şahverdi Arşivi

ce, 1940'lardaki faşist hareketin geçtiği fakültenin sahne olduğu hatırlatılabilir. Tek bu olgu bile rüzgâr ekenlerin fırtına biçmekten kurtulamayccağını gösteriyor.

Unutmasınlar ki henüz ortada fırtına yok; sadece fırtınanın habercisi bir patlama var...

1978 Yılında Türkiye

Ortaya çıkan bir açıklık var: 12 Mart, son derece hızlı geliyor. Silâhlanma eğiliminin filiz vermesinin hemen ardından Silâhlı Kuvvetler yönetime el koyuyor. 12 Eylül'de de böyle oluyor ve bunu pek çok önemli bir açıklık görüyorum.

Bu açıklığın yeniden yazılması ve slow-motion halinde incelenmesi gerekiyor: Önce sol, barışçıl olarak ve eşitsiz gelişme yasasının açtığı bir büyük hızla kütleselleşiyor. Slow-motion halinde ilk görülen hareket budur. İkinci olarak, bunun ve bilinen «legal» yöntemlerle önlenmek istediği görülüyor. «Bilinen» sözcüğü, solun kütleselliğinin ve hızının son derecede sınırlı olduğu zamanlarda kullanılan yöntemleri anlatıyor. «Legal» sözcüğü ise, mevcut yasaların ve kütlesel dalga sonucunda yargı organının tereddütlerinden doğan hız yavaşlamasının, yeni yasalar çıkarılarak giderilmesini de ifade ediyor. Yönetenler açısından «legal» sözcüğünün anlamını genişlettiğim açık; yeni yasalarla varolan özgürlükleri ortadan kaldırmcyı bile «legal» sayıyorum. Böyle bir sayım, bu çalışmada geliştirilen teorik çerçevenin içine giriyor ve normal duruyor; burjuvazinin, kendi özgürlüklerini bile, kendi aleyhine kullanılmaya başlandığı zaman ortadan kaldıracak yasalar çıkarmaktan çekinmediğini yazıyorum. İkinci slow-motion harekette, bu tür projelerin işlemediği görülüyor. Üçüncüsü, kütleselleşen solun yeni bir dil bulduğu görülüyor; yürüyor. Büyük kütleler, Türkiye tarihinde ilk kez, ellerinde yazılı, ağızlarında sözlü isteklerle, bunlara slogan deniyor, yürüyorlar; bağırıyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Yavaş - çekim ya da slow-motion gösterimde, bir hareketi durdurmak ve üzerinde ayrıntıyla çalışmak mümkün oluyor. Üçüncü hareketi böyle bir «çalışma» için seçebiliyorum: öyle bir dönemi yaşamamış olanlar kadar yaşamışlar için de öğretici olacağını düşünüyorum. Sokaklarda öğrenci ve köyden yeni kopmuşlar, kadınlar ile başlangıçta çok az ve giderek artan sayıda işçiler yürüyorlar ve taşıyorlar: Bağırıyorlar. Türkiye'de yeni'dir; yepyeni.

Yeni ile yepyeni, her zaman, çarpıyor.

Yeni ile yepyeni, her zaman, şiddet saçıyor.

Yürümek bir dil'dir; ansızın Türkiye'nin sokakları bir başka dille konuşmaya başlıyor.

Sokaklar, başlangıçta tonal'dir; hızla atonalite'ye kayıyor (*). Ancak pencereden bakanlar, yepyeni'nin şiddetiyle çarpılıyorlar; atonal eğilimleri hem görmüyorlar ve hem de içine düştükleri kaygı yoğunluğunda görmek istemiyorlar.

Bir parantez yerindedir: sol, bu aşamada sığ ve kütlesel birikimden yoksun. Ayrıca bu aşamada solun en büyük yük taşıyıcısı, her türünden öğrenci gençlik oluyor. Bir jenerik özelliği biliniyor; çarpıcı olanı tartmadan alıyor (**). Bu dönemde dünya, dünyayı değiştirmek iste-

---

(*) «Atonalite - Klasik tonalitenin ve majör beşli düzen (tam büyük akor) esasında kurulu armoni çerçevesinin bütün dışına çıkma iddiasını güden yazı tarzı».

«Atonal: besteciliğin yenilikçi çığırında modülasyon ve ton değişmelerinin sayısı öylesine yığın halindedir ki, modallarını tam olarak tayine imkân kalmamakta, neticede tonsuzluk ihtimali uyanmaktadır».

«Atonal: Eksensiz; atonalite: Eksensizlik».

Mahmut R. Gazimihal, Musiki Sözlüğü. İstanbul, 1951, s. 24.

(**) «Proudhon büyük başağrıları yaratıyordu. Ütopyacılara yönelik göstermelik eleştirileri ve muhalefet; (aslında bir Fourier'nin, bir Owen'un ve diğerlerinin, ütopyalarında yeni bir dünyanın beklentisi ve düş yolu anlatımı var: Proudhon ise yalnızca bir küçük burjuva ütopyacısıdır.) önce öğrencileri, 'jeunesse brillante', daha sonra da özellikle lüks sana-

Levent Şahverdi Arşivi

yenlerin ve bunlar arasında silâhlı mücadele yollarını deneyenlerin parlak günlerini yaşıyor. Türkiye'yi etkisi altına almaması mümkün görünmüyor.

Henüz 1968 yaz ortasında, CIA bağlantılı Vietnam'da pasifikasyon uzmanı Komer büyükelçi olarak Türkiye'ye gelmeden önce bile, Dolmabahçe önünde ve gençlik içinde ton farkı sezilliyor. Amerikan bayrağını indirmek ile İstanbul'un lüks otellerinde kiralık Türk kadınlarla buluşmak için Dolmabahçe'de sahile çıkan Amerikan bahriyelilerini tekrar denize atmak arasında bir tartışma başlıyor; bakışlar ayrılıyor.

Bu parantez içinde Türkiye'de 1969 yılında keskinleşen yol ayrımı tartışmalarının, tümüyle ve önemli ölçüde dış ve iç istihbarat örgütlerince yaratıldığı iddialarını reddediyorum; kabul edemiyorum. Dış ve iç istihbarat örgütlerinin rolü yok mu; var. Olmaz olur mu? Ancak yerel koşullar, toprak, en büyük saflığı içinde, yol ayrımını veriyor. Çocukluktan çıkmak için sesin çatlaması doğaldır; birikimsizlikle desteklenen nesnel koşullar bu tür eğilimlere elverişli bir ortam hazırlıyor.

Parantezi kapatırken yavaş-çekimde dördüncü harekete geçiyorum; yol ayrımını belirgin hale getiren, kütleselleşen solun üzerine uygulanan şiddet oluyor. Şiddet, ayırır ve ayırıyor. Şiddet uygulamayı bir politika olarak seçmede, iç ve özellikle dış istihbarat örgütlerinin verdikleri ekspertizin rolünü, kesinlikle, kabul ediyorum. Burada eklenmesi gereken, çok zaman sanıldığının aksine, CIA türü kuruluşların yalnızca birer istihbarat örgütü olmadıklarıdır; politika hazırlıyorlar. Topladıkları istihbaratı, birer politika alternatifi biçiminde oluşturarak karar organlarının önüne getiriyorlar ve karan aldıktan sonra da uygulamasında önemli roller üstleniyorlar (*). Kütlesel-

---

yllerde çalışan, bilmemekle birlikte, eski saçmalara kuvvetle bağlı olan Paris işçilerini, kendine çekti ve iğfal etti».

28 Aralık 1846, Marx'ın, P.V. Annenkov'a mektubu.

K. Marx-F. Engels, Selected Correspondence, s. 172.

(*) «Orduyu ihtilale davet etmek için bir ülkenin uçu-

Levent Şahverdi Arşivi

legen sol üzerine, 1968 yazından itibaren ve 1969 yılı başında temel politika olacak biçimde şiddet uygulanmaya başlıyor.

İnsanlar, basit doküm tezgâhından çıkan misketler değiller; gençlik de bireysel düzeyde farklılık gösteriyor. Bir eylemler tarihi ve bununla birlikte bir teorik zenginlik türdeşliği sağlayabiliyor; başında beklenmemesi gerekiyor. Başında beklenmesi zorunlu olan, bakışların çok çeşitli yöne dönebileceğini gösteren bir esnekliktir; başlangıçta bu esnekliği sağlık ve zenginlik işareti saymak mümkün. İkisi, her tarafı tarayabilen bakışlardan sonra beliriyor; çok çabuk olarak uygulanan şiddet, buna imkân tanımıyor. 1969 yılından itibaren kütlesel ancak sığ ve barışçıl sol harekete uygulanan ağır şiddet, Türkiye solunu, yeteri ölçüde tartmadan katılaştırıyor ve ayrıca bab-ı ictihat'ı kapatıyor.

1968 ve 1969 yılından, 1978 ve 1979 yılına sıçranabiliyor: Devrimci Yol, kendisi ve Devrimci Sol olarak ikiye

---

rumun dibine gittiği kanaatinin yayılması yeterlidir. Bu kanaate varıldığı zaman askerler gelip otururlar. Ondan sonra birtakım kadrolar, yeni politikalar ortaya koyar. Önemli olan da zaten askerin müdahale etmesi değil, ondan sonra ortaya konan politikalardır».

«Askeri müdahalelerin senaryosu dışarda hazırlanır. Ülke dışında. Ortam yaratılır, ortam yaratıldığı zaman Türk insanının davranışları zaten bellidir, şartlı refleksleri vardır».

«ABD veya İngiltere'nin on bin tane anarşisti veya bazı subayları dershaneye sokup meram anlatmasını düşünmüyoruz, herhalde».

«Bilmiyorum kime söylediklerini. Ama herhalde çok az sayıda insandır, bunlar. Onların, bazı grupların iktisaden ilişkide bulundukları birtakım kimseler olması muhtemel. Olayların içinde bunların varlığını kabul etmek lâzım».

«Olabilir. İşadamları ve mafyalar. Mafyaları esas itibariyle gizli servislerin uzantısı kabul etmek lâzım. Yirminci yüz yılın bu çağında gizli servislerden bağımsız bir mafya yaşayamaz. 1930'ların Amerika'sı gibi. Sonra işadamları bürokratları etkiler. Rüşvet ve menfaat mekanizmaları çalışır. Sonunda bu işler tezgâhlanır».

Eski MİT Ajanı Mahir Kaynak Askeri Darbeleri Anlattı, Erkekçe, Eylül 1986, s. 24-22-24.

Levent Şahverdi Arşivi

ayrılıyor. TKP, kendisi ve yerini hedef alan TKP-İşçinin Sesi olarak ikiye ayrılıyor. TSİP, kendisi ve TKP-B olarak ikiye ayrılıyor. TİP, 1978 yılında merkezden başlatılan bir parçalanma hareketinin sonunda, tıpkı 1968 yılındaki türden yeniden bir Hemingway'in İhtiyar Balıkçısı'ndaki balık durumuna getiriliyor.

Atomun teorik olarak bölünmesinden beri hep parçalanma ile şiddet yanyana geliyor.

Bu ayrışmaların hepsini, ambrioyinik bir düzeyde, başlangıçta varolan bakış açıları çeşitliliğinin, yeni durumun zorladığı yol arayışında, örgütsel yapıyı zorlaması olarak görüyorum. Yeniden Türkiye solunun üzerine çevrilen şiddet uygulaması, arayışların olumlu sonuçlara yönelmesi ve kanalize edilmesine fırsat tanımadan, hem ayrılıkları ve hem de bakışları katılaştırıyor.

12 Mart ve 12 Eylül, son derece çabuk ve hızlı geliyor.

Bu saptamanın yeni çözümlemelere yol açacağını sanıyorum. Burada bırakıyorum.

Her ikisi de, kendi takvim tarihlerinden önceye giden başlangıçlarının devamı oluyorlar.

Burada slow-motion düşünmeyi bırakarak, hızlanmak gerekiyor. 15-16 Haziran Günleri ve bunu izleyen 1970 Ağustos Ayı Devalüasyonu hızlandırıcı etki yapıyorlar.

Aralık 1969
69 Deniz Subayının Bildirisi

«Halkımıza bildiririz!

Senden yana olanları bir bir vurmaya başladılar. Yiğit halkım. Önce Vedat'ı öldürdüler. Alacakaranlıkta. «Bağımsız Türkiye» demişti Vedat. Sonra Mehmet'i vurdular, sonra Taylan'ı. «Türk halkı ezilmekten kurtulsun» demişti Taylan'la Mehmet.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonra bir gece bir başka Mehmet, sonra bir gece bir yiğit Battal. Sandılar ki, durdururuz ihanet barikatlarıyla bu coşkun seli. Sandılar ki, söndürürüz salyalarımızla, yanan ateşi. Oysa sönor miydi bu kızgın ateş? Durur muydu Milli Kurtuluş Savaşımız. Bu savaş şunun bunun değil ki, dursun. Bu savaş bir avuç insanın değildi ki, dursun. Bu savaş senin; bu savaş ezilenlerin. Bu savaş Mustafa Kemal'in savaşı.

Ama yetsin artık bu alçakça katliâm, bitsin artık bu zulüm. Sahipsiz bildikleri Devrim'i köşebaşlarında yoketmeye kalkanların karşısına yeni Mehmet'ler, yeni Vedat'lar, yeni Taylan'lar dikilecektir. Bunu bilsinler. Bunu anlasınlar ezenlerin kulakları. İplerini tutan elleri kıracak güçler de vardır Türkiye'de. Meydan boş değildir. Tüfeklerimizdeki mermi, mermilerimizdeki barut, yüreklerimizdeki ateş yeter size.

Milli Kurtuluş Savaşı'mızın en büyük dayanağı yiğit halkımızsa, onun yumruğu devrimci gençliktir. Onun yumruğu bizleriz. Gece yarılarından alacakaranlıklarda, gençliğe sıkılan kurşun gerçekte Mustafa Kemal'e sıkılıyor. Yiğit halkım, tabancayı tutan bir uşaksa eğer, tetiği çeken seni ezen, tetiği çeken seni sömüren, senin yoksulluğundan yana olanlar. Türk halkı yoksulluktan kurtulsun diye öldüler onlar. Bağımsız Türkiye diye vuruldular.

Yüce Türk halkı, senden yana olanları vuranlara, «Artık yeter, dur» diyoruz ve devrimci şarkımızı bir kere, bin kere daha birlikte söylüyoruz:

«Ne değişir, isterse kesilsin devrimcilerin başları birer birer. Oysa bir yasadır bu, mümkünü yok! Devrimciler ölür, devrimler sürer.

Altmış Dokuz Deniz Subayı

Levent Şahverdi Arşivi

Aralık 1969
Beş Denizci Subay

TÜRK HALKINA

Biz beş genç subaydık. Bir gün halktan yana çıktık. Ordudan çıkarıldık. Biz beş devrimci subaydık. Mustafa Kemal dedik, bağımsızlık dedik, emekli edildik bir sabah vakti. Biz genç devrimcileriz şimdi. Kendini kalkın kurtuluşuna adamış savaşçılarız ve devam ediyoruz kavgamıza kaldığımız yerden. Devrimcinin her yerde ve her zaman devrimci olduğunu bilerek ve söyleyerek devrimci andımızı ve uygun adım yürüyerek halkımızla birlik, devam ediyoruz kavgamıza, kaldığımız yerden.

Biz beş devrimci olarak üniformalı ya da üniformasız, bütün devrimcilere bu çağrıda bulunuyoruz: Bizi daha fazla bölmeden düşman, gelin kavgada birlik olalım; birbirimizi «hain» diye damgalamadan, fabrikaya, tarlaya dostça dolalım.

Artık boşa söylenecek sözümüz yok. Kederli de değiliz askerlikten ayrılışımıza. Biliyoruz ki, bu bir üniforma değişimidir. Bundan sonra üniformamız köylünün tarlada, işçinin fabrikada giydiği, kışlamız tüm Anadolu'dur. Yüreğimiz daima inançla doludur.

Selâm olsun halkımıza.
Ordudan çıkarılan beş devrimci teğmen:
Sarp Kuray-Doğan Ünsalan, Okan Esmen, Emin Kabakuş-Ahmet Çoker.

Levent Şahverdi Arşivi

15 - 16 Haziran Günleri, bir anlatım'dır, bir dil; bir yürüyüş oluyor.

Bu dilin, işçilere de geçmesinden korkuluyor; geçiyor. Aynı dili işçilerin kullanması daha kaygı verici oluyor (*). Ayrıca yürüyüşleri de bir başka oluyor; bir fabrikadan diğerine yürüyorlar ve fabrikanın önünde içerdeki işçi arkadaşlarını ikna etmeye çalışıyorlar. 1970 yılının 15 - 16 Haziran Günleri'nde, Anadolu yakasında İstanbul'un fabrikalarını ikna etmede büyük başarı gösteriyorlar ve yürürken, bir fabrikadan diğerine, bir fabrika dolusu işçi ölçüsünde kalabalıklaşıyorlar.

Parantez açıyorum. 15 - 16 Haziran Günleri'ni izleyen aylarda bu yepyeni ve etkileyici pratiğin yazılmadan bırakılacağı konusunda çok büyük kaygılarım vardı. Bilgilerin ve anıların toplanması gerekiyor; daha sonra incelenebilir ve değerlendirilebilir. Elde bir tek çalışma var: Turgan Annır ile Sırrı Öztürk'ün çalışması, bir büyük boşluğu doldurmada önemli bir katkı sağlıyor. Kısaca, bu kaynağa dayanıyorum.

Yöneticiler, özgürlük ve hakların kullanılmasından yakınıyorlar. Yönetenler, kullanılmaması koşuluyla her türlü hakkı vermeye ve her türlü özgürlüğü denemeye hazırlar. İşçiler, bütün sınırlarına karşın, 1960 yıllarının başlarında çıkarılmış olan sendika ve grev ile toplu sözleşme yasalarını işler hale getirdiler.

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, 12 Haziran 1970 tarihli basın açıklamasında şunları dile getiriyor: «Sendikalar kanununu değiştiren yeni tasarı, ekspres sür'ati ile,

(*) «Marx'tan önce yalnızca feodal, burjuva, petti-burjuva ve ütopyacı sosyalizmler ile bunların bazı unsurlarının karışımından oluşan sosyalizmler olduğu için, her birisi belli bir reçeteye sahip olduğunu iddia eden ve gerçek işçi sınıfı hareketinin dışında duran bu sosyalistlerin tümünün, gerçek hareketi, *bütün* biçimleri ile ve kuşkusuz birlikleri ve grevleriyle, kütleyi kurtuluşa götüren biricik yoldan, hakiki inanç yolundan, saptıran yanlış yollar saydıkları açıktı».

Engels'in August Bebel'e, 15 Ekim 1875 tarihli mektubu. *K. Marx-F. Engels. Selected Correspondence*, s. 281.

Levent Şahverdi Arşivi

Millet Meclisi'nde üç buçuk saat görüşülüp kabul edildi»[22]. Hatırlatmakta yarar var, bu dönemde yasama organı iki odalıdır ve bir de yaşlılar meclisi anlamına gelen Senato'ya gidiyor. 15 - 16 Haziran Günleri, bu iki arada yaşanıyor. Kemal Türkler şöyle devam ediyor: «AP, CHP ve GP (CHP'den ayrılan Feyzioğlu'nun kurduğu özgürlük karşıtı ve ilericilere düşman Güven Partisi ,y.k.) oylarının birleştiği yeni tasarı işçilerin serbestçe sendika seçme özgürlüğünü yok etmektedir. Memleketimizde faşist sendikacılığı getirmenin temelleri atılmaktadır. Bundan sonra, Türk-İş dışında bulunan işçi sendikalarına hayat hakkı tanınmıyacak, işçiler, üyesi olmadıkları halde, haraç şeklinde Türk-İş'e aidat ödemek zorunda bırakılacaktır». Görülüyor; daha on yıllık bir ömrü bile doldurmamış sendika yasasını, geriye doğru değiştirmede, CHP, kendinden kopmuş GP ve AP ile birleşmekte bir sakınca görmüyor.

CHP ile AP ve GP'nin işçilerin sendikal haklarını sınırlamak için birleşecekleri belli olunca, ilk adımın işçilerden geldiği anlaşılıyor. İşçiler, henüz sendikaları ve sendikal konfederasyon olan DİSK yönetimi belli bir yönde bir karara varmadan harekete geçiyorlar. «Ne Yapmalı» sorusunu tartışıyorlar. Turgan Annır ile Sırrı Öztürk'ün çalışmalarına göre işçiler bu soruyu düşünüyorlar ve bir sonuca varıyorlar. Aktarıyorum: «En bilinçli işçiler, bu konuda düşünmeye ve aralarında tartışmaya başladılar. Sonuçta işyerlerinde, ileride kararlaştırılacak eylemin oluşturulması görevini üstlenecek, bu konuda gereken çalışmaları yapacak komiteler oluştu. Bunlara 'anayasal direniş komiteleri' adı verildi»[23]. İşçilerin gösterdiği bu hareketliliğe paralel olarak DİSK Yönetim Kurulu da, 3 Haziran 1970 tarihinde Kemal Nebioğlu'nun başkanlığında, Salih Çetin, Celâl Beyaz, Şinasi Kaya, Hilmi Güner ve Mustafa Başlan'dan oluşan bir komiteyi, eylem türünü belirlemek için çalışma yapmak ve bir rapor hazırlamakla görevlendiriyor. Komite, işyerlerindeki oluşumlara paralel bir öneri ile ortaya çıkıyor. Hazırladığı raporda, «anayasal haklar için direniş hakkının kullanılması ve anayasal

Levent Şahverdi Arşivi

haklar için direniş hakkının kullanılması ve anayasal direniş komitelerinin kurulması» öneriliyor.

15 - 16 Haziran Günleri'nde yürüyüşün yönetimini «Anayasal Direniş Komitesi» alıyor. Devlet Başkanı, Başbakan, Meclis'te grup sahibi partilere bir telgraf çekiyor: «27 Mayıs Anayasası'nın temel esprisi olan direnme hakkımızı, tasarılar meclislerden alınıncaya kadar kullanmaya kararlıyız. Sizi uyarmayı tarihsel ve ulusal bir ödev sayarız». Telgraf, Direniş Komitesi'nin kendi kendine güvenini belli ediyor. Bu ve benzeri türden on bin telgraf çekiliyor.

15 Haziran Günü, direniş ve yürüyüş başlıyor.

Fabrikalar yürüyor (*). İzmit dışında İstanbul'da üç koldan yürüyorlar. Bir kol, Ankara Yolu üzerindeki fabrikaları olarak, Kartal'dan Kadıköy'e yürüyor. 1960 yıllarının kolay zenginlerinin exhibition yeri olmaya henüz başlamış olan Bağdat Caddesi, bu yürüyüşten, çok ürküyor. Bir 6 - 7 Eylül sanıyorlar; yanılıyorlar. Fakat çok büyük bir korku yaşanıyor (**). Yürüyüşü önlemek için çeşitli barikatlar kuruluyor. Turgan Arınır ve Sırrı Öztürk şunları yazıyor: «Bağdat Caddesi'nden Bostancı, Suadiye yolu ile

---

(*) 15 16 Haziran günleri yürüyen fabrikaların başlıcaları şunlar :

Aeg-Elt, Aksan, Arçelik, Auer, Aygaz, Bürosan, Çelik Endüstrisi, Çelik Halat, Chrysler, Cibali Tekel Kutu, Demirel Kollektif Şirketi, Derby Lastik, Devlet Malzeme Ofisi, Esas Akü, Elektro-Metal, Esaş, Eternit, Gıslaved, Gazal, Grundig, Haymak, Hoover, Koruma Tarım İlaçları, Magirus, Makina-Tarım, Mutlu Akü, Otosan, Philips, Profilo, Rabak, Singer, Simko, Simso, Sungurlar Kazan, Şakir Zümre, Türk Demir-Döküm, Türk-Kablo, Türkcell, Uzel Traktör.

Turgan Arınır-Sırrı Öztürk, 15-16 Haziran, İstanbul, 1976, s. 89.

(**) Bugünlerde ve bundan sonra 1978 sonrası günlerinde Türkiye'de zenginler çok büyük bir korku yaşadılar. 12 Mart ve bundan sonra 12 Eylül, bu korkuyu, zenginler için aşırı güvene ve Türkiye solculuğunu hiçe sayma duygusuna dönüştürdü.

Türkiye'deki zenginlerin aşırı güveni, hem ekonomi politik alanda ve hem de günlük yaşamlarında her türlü ölçüyü

Levent Şahverdi Arşivi

Şaşkınbakkal'a gelen işçiler burada karşılaştıkları barikatları kolayca aşarak yollarına devam ettiler»[24]. Biraz daha ilerliyorlar ve aynı kaynak bu ilerleme üzerine şu bilgileri veriyor: «Kadıköy bölgesinde en büyük çatışma Yoğurtçu Park civarında oldu. Bu çatışma sırasında bir polis öldü». Kadıköy İskelesi'nde ise polis silâh kullanıyor ve çok şiddetli çatışmalar oluyor.

Tuzla çevresinden işçiler ve fabrikalar Gebze'ye ve Bakırköy fabrikaları da Taksim'e yürümeye başlıyor. Köprüler açılıyor (*). İşçiler bu kez sandal ve motor ile Beyoğlu'na çıkıyorlar.

Yürüyüş, 16 Haziran Günü daha da büyüyor. İzmit'te şunlar oluyor: «16 Haziran Günü İşçiler Maden-İş Bölge Temsilciliği önünde toplandılar ve doğruca Pirelli ve Good Year Fabrikaları'na doğru yürüyüşe geçtiler. İlk önce özellikle Lastik-İş Sendikası'nın yöneticileri tarafından engellendikleri için yürüyüşe katılmayan Pirelli Fabrikası işçileri, ikinci gün yürüyüş kolu fabrika önüne geldiğinde işi terkedek yürüyüşe katıldılar. Good-Year Fabrikası'na doğ-

---

bir tarafa atarak hareket etmelerinden anlaşılıyor. Bir formülü bulduklarını ve ebedî iktidarı yakaladıklarını görüntüsünü veriyorlar.

Bunun en açık kanıtı Türkiye'deki gayrimüslim zenginlerde görünüyor. 1940 ve 1950 yıllarındaki gösterişli tüketimlerini 1960 yılları ve 1970 döneminde dizginlemeye başlamışlardı ve şimdi gösteriş oburluğunda yarışıyorlar.

Bakanlar Kurulu Başkanı Turgut Özal'ın eşinin bir sarayda düzenlediği eğlenceye katılanlara, Osmanlı giysilerini mecbur etmesini Sabah Gazetesi «Osmanlı Böyle Batılı!» ve skandalları haber veren Hafta Sonu Gazetesi de «Padişahlara Layık Bir Gece» başlıklarıyla haber ediyor. Türkiye'nin zenginlerinin eşlerinin Osmanlı cariyeleri giysileriyle fotoğrafları var: özellikle gayrimüslimlere yakışmıyor.

Bunu her türlü korkuyu yenmenin bir arkalık kanıtı sayıyorum.

Sabah, 6 Ağustos 1986.
Hafta Sonu, 8 Ağustos 1986.

(*) Türkçe'de köprüler açıldığı zaman kapanıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

ru yürüyüşe devam eden işçiler yolda ardarda kurulan iki komando barikatı ile karşılaştılar. Bu barikatları yararak Good-Year Fabrikası önüne gelen işçiler, Good-Year İşçilerinin de direnişe katılmasını sağladılar». Direnişe katılımı genişletmek için hiç zor kullanmadılar.

Yalnızca AP binası tahrip edildi. İki yüz kişi yaralandı ve beş kişi öldü.

Sıkıyönetim ilân edildi.

«Sıkıyönetimce girişilen arama faaliyeti sendikalardan sonra bütün ilerici ve devrimci kuruluşların aranması biçimine dönüştü. İstanbul ve Kocaeli'nde DİSK ve ona bağlı sendikalar dışında Dev-Genç'in faaliyet gösterdiği öğrenci dernekleri, TÖS ve işçi birlikleri arandı. Bununla da yetinilmeyerek bu kuruluşların yöneticileri ile ilerici ve devrimci tanınan kişilerin evleri de baskınlar düzenlenerek aranmak yoluna gidildi»[2]. İşçilerin yürüyüşünün arkasından ilericiliğin her türüne yönelik bir baskı dönemi başladı. İktidardaki hükümet başkanı böyle bir dönemi, büyük bir devalüasyonu uygulamaya koymak için uygun buldu.

1970 yazından itibaren Türkiye'de tam bir hükümet boşluğu hüküm sürmeye başlıyor. 1968 yılında açılan komando kampları meyvalarını veriyor: artık, imam-hatip okulu öğrencilerinin yerini komandolar alıyor. Yön Hareketi iktidara hazırlanıyor. Dördüncü Büyük Kongresinde ideolojik açıdan güçlenen ancak kadro ve kavgacılık bakımından son derecede zayıflayan TİP, «Faşizme Hayır» kampanyasını açıyor; etkisiz kalıyor. Dev-Genç, Devrimci Öğrenci Birliği'nden gelme Deniz Gezmiş'in başını çektiği küçük bir grupla THKO ve Mahir Çayan'ın başını çektiği bir kadroyla THKP-C olarak yeni bir döneme kayıyor. THKO net bir biçimde, THKP daha karışık bir senaryo ile, kentleri bırakmayı planlıyor. 12 Mart geliyor.

12 Mart gitmek üzere geliyor.

Burada bir akı'ı, yönetenlerin oklını, ardarda iki kez olarak yazabilirim: birincisi, bir ölçüde, daha önceden duyuruldu. Türkiye, 1938 yılında girdiği restorasyon süreci ve sürecin yol açtığı tepki dinamiği ile bir üçlü yönetimi öğ-

Levent Şahverdi Arşivi

reniyor. CHP veya ardılı ile DP ve ardılı, Silâhlı Kuvvetler Yönetimi ile birlikte Türkiye'nin üç yönetim almaşığını meydana getiriyorlar. Genç subayların hareketi dışında, arada bir takım zımni anlaşmalar olduğu ortaya çıkıyor. Bütün sözlü suçlamalara karşın, yönetimi birbirinden devraldıkları zaman, birbiri aleyhine yasal ya da yargısal soruşturma ve kovuşturma açmamaya özen gösteriyorlar. Bülent Ecevit, meydan mitinglerindeki tüm kükremelerine ve hatta İzmir'de suikasta uğradığına dair tüm iddialarına karşın iki kez başbakanlığında bu tür dosyalara el atmamaya dikkat etti. Süleyman Demirel de aynını yaptı. 12 Mart ve 12 Eylül, ne Demirel ve ne de Ecevit ile ilgili ciddi bir kovuşturmaya gerek duymadı. Ecevit ve Demirel de, 12 Mart'tan sonra hükümet başkanlığını sıra ile birbirlerinden devralmalarına rağmen, 12 Mart uygulamalarını her türlü tartışmanın dışına çıkarmaya özen gösterdiler.

CHP veya ardılı hükümet, DP ardılı hükümet ve Silâhlı Kuvvetler Hükümeti, yönetimde uzun süre kalmamayı planlıyor. Uzun süre kalmanın, patlama tohumlarını geliştirebileceğine inanılıyor.

İkincisi, Silâhlı Kuvvetler Hükümeti, yönetimi bir başka hükümete resmen devrettiği zamanda, uzun zaman yönetimden ayrılmak istemiyor ve ayrılmıyor. Bunu, sıkıyönetim rejimini bir süre daha işleterek sağlıyor; ancak bu sağlama o kadar önemli değil. Daha önemlisi, yarattığı korku ve bıraktığı alışkanlıklarla, Silâhlı Kuvvetler Hükümeti, resmi devir teslimden sonra da etkinliğini sürdürmek istiyor ve giderek zayıflamakla birlikte bunda da başarılı oluyor.

Bundan bir sonuç çıkıyor: Türkiye'de yönetim zamana karşı mücadele ediyor.

Türkiye'de varolan rejim yalnızca zaman kazanmak istiyor. Artık kendinin olmadığını sezdiği bir zamanı kazanarak sürdürüyor. Denizi doldurarak kazandığı topraklar üzerinde bir yaşam kurmak isteyen bir hali var.

Türkiye, 12 Mart'tan ne zaman çıktı ve ne zaman Eylülist Döneme girdi?

Türkiye'de ilericilik son zamanlarda hep bir süreçten çıkmaya çabalıyor ve çıkarken aynı sürecin devamına gir-

Levent Şahverdi Arşivi

dığının farkında görünmüyor. Çıkmak istediği sürecin dışında başka süreçlerle düşünmeyi düşünmüyor.

12 Mart da, 12 Eylül de bir devamdır.

Devam ediyorum. Türkiye'de, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi'nin belgelerinde çok geçen bir kavram var; «sun'i denge» adı veriliyor (*). Çok kısa ve özet olarak varolan rejimin bir yapay dengeye dayandığı ileri sürülüyor; halkın, bir halk savaşına hazır olduğuna inanılıyor. Yalnızca, zemberegin önündeki pimi çekmek, to trigger, ya da tetiği harekete getirmek gerekiyor; yeter.

Bu tamlamanın doğru kullanılmış olduğunu sanmıyorum; denge çözümlemesinde «yapay» nitelemesi yerli yerine oturmuyor. Ayrıca çok özgün de değil; aynı işlevi, «şok» sözcüğü ile de anlatmak mümkün görünüyor. Şok, bir dengeyi bozabilir.

Statik çözümlemede iki tür denge'den söz edilebiliyor ve çok kullanılan örneği var. Bir tencere ters yüz edilebilir; dışbükey konuma getirilen tencerenin yuvarlağının en üstüne bir misket oturtulabilir. Kolay değil; özen gösterilirse bir misket tencerenin yuvarlağının en üst noktasında durabiliyor. Buna istikrarsız denge, unstable equilibrium, «diyoruz». Eğer THKP belgelerinde bundan böyle de denge çözümlemesi yapılacak olursa, «sun'i denge» tamlaması yerine istikrarsız denge kavramını kullanmanın çok daha doğru olabileceğini düşünüyorum.

Tersine çevrilmiş tencerenin yuvarlağının en üstüne konulan ve duran, denge halinde olan misket, çok küçük

---

(*) «Ekonomi kendi iç dinamiği ile gelişmekte, emperyalizme bağımlı olarak onunla bütünleşmiş olmaktadır. Bu metodun uygulanması ile, sömürülen ülkelerde, geçmiş dönemlere kıyasla, toplumsal üretim ve nispi refah artmakta, bunun sonucu olarak da, sınıflar arası çelişkiler görünürde yumuşamakta, halk kitlelerinin düzene karşı tepkileri ve memnuniyetsizlikleri pasifize edilerek bu tepkiler ve memnuniyetsizlikler ile oligarşi arasında 'sun'i denge' meydana gelmektedir».

THKP/C Devrimci Yol, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1982, Birinci Cilt, s. 85.

Levent Şahverdi Arşivi

bir hareketle yerinden oynatılacak olursa, Galileo deneylerine de uygun olarak, gittikçe artan bir hızla başlangıç noktasından uzaklaşacaktır; bir daha aynı yere dönmesi söz konusu edilemiyor. İstikrarsızlığı buradan geliyor ve denge, bir daha kurulmamak üzere bozuluyor.

Tencere çevrilebilir; normal durumuna gelmiş oluyor. Misket, bu kez, tencerenin çukurunun ortasına konabilir ve denge haline getiriliyor. Buna, istikrarlı denge, stable equilibrium, «diyoruz». Misket, tencerenin içinde hareket ettirilebilir ve tencerenin isteyen yerine getirilip bırakılabilir. Durmaz; tencerenin iç çevresinde belli sarkaç hareketlerini yaptıktan sonra, gittikçe yavaşlayan bir hızla, hareket eder ve en sonunda yine, başlangıç noktasına gelir ve durur. Başka yerde durmaz. Denge, istikrarlıdır.

Bu tür denge çözümlemelerini pek yararlı bulmuyorum; eninde-sonunda statik bir bakış açısını getiriyor. Halbuki gerçeklik hep dinamiktir ve hareket halini içeriyor. Ancak bu tür bir çözümleme kullanılacak olursa da, ortaya çıkan sonuç şudur: Türk ilericiliği artık kendi hareket normlarını bulmak üzeredir ve bir dengesi kesinlikle var.

Türkiye'de ilericilik artık kişisel değil fiziksel bir hareketliliğe ve canlılığa sahip olduğunu kanıtlıyor. Türkiye'de ilericilik bir misket türünden bir tencereye, kendi yarıküresine, konduğunda her zaman merkezi buluyor. Türkiye'de ilericilik, içinde konduğu tencerede bir süre kaynatıldığı zaman hareket ediyor, fokurduyor, alttaki ateş biraz kısıldığında yine yerini ve merkezini buluyor.

Bu açıdan son derece istikrarlı bir görünümü var.

Yine bir parantez açabiliyorum: «tarih» hep çatık kaşlı olarak algılanıyor. Mümkün görmüyorum; bilim, bir şaşma sürecidir. Tarih, bilimlerin anasıdır; şaşırıyor ve şaşırtıyor.

Bilim adamını, hep, bulgularına şaşıran bir yaratık olarak görüyorum. Neden, daha önce ve başkaları bulamadılar? Üstelik son derece doğal.

1974 ve 1975 yıllarının hareketliliği karşısında şaşırdığımı yazmak zorundayım. İçinde idim; yalnız bir tarih ola-

Levent Şahverdi Arşivi

yasal partiler birbirini izliyor (*). Bunların dışında, 1973 yılı sonu ve özellikle 1974 yılı, Türkiye Komünist Partisi'nin bir tür yeniden kuruluş tarihi sayılıyor. Hızlı bir partileşme süreci görülüyor.

İddianamelerin incelenmesi, 1970 yıllarında etkin olan hareketlerin çoğu için bu iki yılın bir dönüm noktası olduğunu ortaya çıkarıyor. İbrahim Kaypakkaya'nın izini sürdüren Türkiye Komünist Partisi/Marksist - Leninist örgütü ile ilgili iddianame, «1974-1975 yılları TKP/M-L'nin yenilgiden bu yana bir nebze güçlendiği ve etrafına birçok unsuru topladığı yıllar» ifadesi yer alıyor[26]. Bir başka iddianamede de, «1975 yılı sonlarında veya 1976 yılı başlarında 'Türkiye Devriminin Acil Sorunları' adlı kitabın yayınlandığı ve 1975 yılı içerisinde Acil'in yurt dışı grubu ile birleşildiği» görüşüne yer veriliyor[27]. 12 Mart kesintisini ortadan kaldırmayı acil bir sorun sayıyorlar.

Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği'nin, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılması ve yöneticilerinin 12 Mart Yılları'nda kurulmuş olan Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne verilmesi, öğrenci gençliğin örgütlenme tutkusunu ortadan kaldıramıyor. İlk örgüt, ADYÖD'ün kapatılmasının üzerinden henüz iki ay geçmeden ortaya çıkıyor ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, Saffet Atıcı, Selçuk Ünlü, Şerafettin Şahin, Taner Akçam, Zadik Bal, Mehmet Ali Yılmaz ve Melih Pekdemir, ODTÜ Öğrencileri Kültür Derneği, ODTÜ-DER, adıyla yeni bir derneği kurabiliyorlar. Devrimci Yol ana iddianamesinde, bu dernek ile ilgili olarak şu değerlendirme yapılıyor: «Bu dernek vasıtasıyla ODTÜ içinde çeşitli vesilelerle forum ve boykotlar, ideolojik eğitim çalışmaları tertip edilmiştir»[28]. Yalnız ODTÜ - DER etkinliğini bir tek üniversite içinde sınırlandırmak zorunda kalıyor.

(*) «İlk Vatan Partisi, 29 Ekim 1954 günü kuruldu. Bu parti siyasi hayatta faaliyetini sürdürürken sonra 21 Ocak 1975 de yeniden Vatan Partisi adı ile siyasi faaliyete başladı». *Vatan Partisi, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1984, s. 6.*

Levent Şahverdi Arşivi

Belki de Ankara'daki yüksek öğrenim gençliği, ADYÖD'ün isminde «demokratik» sözcüğü olduğu için kapatıldığını düşünüyor. Kısa bir zaman sonra 20 Nisan 1975 tarihinde Mehmet Karabay, Abdurrahman Atalay, Erdal Yüksel, Atanur Yıldırım, Mahmut Esat Güven, Vedat Tüynuzoğlu, Haldun Hakman, Mehmet Ali Yılmaz ve Ali Alfatlı, Ankara Yüksek Öğrenim Derneği'ni, AYÖD, kuruyorlar. Bunu da İstanbul'da, İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği, İYÖD ve diğerleri izliyor.

Kuşkusuz, baş harfi değişik YÖD'lü dernekler çoğalınca, bir federasyon gereği ortaya çıkıyor. 9 Ağustos 1976 tarihinde AYÖD, İYÖD ve EYÖD, bu sonuncu Erzurum Yüksek Öğrenim Derneği oluyor, bir araya gelerek Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu'nu kuruyorlar. Mehmet Ali Yılmaz genel başkan, Bülent Uluer Genel Sekreter ve Sedat Kesim, genel sayman oluyorlar. Kuruluş tamamlanıyor; 1 Kasım 1975 tarihinden itibaren, «Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik» Dergisi, yeni oluşumun yayın alanında sözcülüğünü yapıyor (*). Bu sıralarda, bir başka çalışmamda gösterdim, Jack London'un Demir Ökçe romanı satış rekorları kırıyor. Roman, oligarşiye karşı yöneltilen bir savaşı, yapay ve didaktik çizgilerle anlatmaya çalışıyor.

«Tarih» hep çotuk kaşlı anlatılıyor; aslında hem şaşırıyor ve hem de şaşırtıyor. 12 Mart, kütleselleşen ve yükse-

---

(*) Devrimci Yol ile ilgili bir başka iddianamede şu bilgiler veriliyor :.

«THKP/C içerisinde bir grup 1975 yılı Kasım ayında 'Emperyalizm ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik' dergisini çıkarmaya başlamış ve 9 Ağustos 1976 tarihinde Devrimci Gençlik Derneği Federasyonu'nu, TDGF'nu, kurmuştur».

«Kuruluşu destekleyen örgütler ise THKP/C, THKO ve TİKKO'dur».

«Devrimci-Gençlik Derneği Federasyonu, yaklaşık olarak 70 derneği çatısı altında toplamıştır».

Devrimci Yol. İddianame. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı. İstanbul, 1981. s. 51.

TİKKO, TKP/M-L örgütüne bağlı, Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu, demek oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

len Türkiye solculuğuna set çekme misyonu ile tarih sahnesine çıkarılıyor. Çıkıyor. Yükselen sol hareket, denizin dibine indiriliyor ve bir süre, üzerine bindirilen basınçla, dipte ve derinde tutuluyor.

1974 yılı başlarından sonra ve 1975 yılında yeniden yükseliş yolları aranıyor.

Şimdi daha geri tarihlere dönmek zorunlu oluyor; açıkladım, olabildiğince kaynak olarak, iddianame veya mahkeme kararlarını kullanıyorum. Bir başka iddianameden aktarma yapmak durumundayım: «Türkiye'de 1 Mayıs'ın kutlanması ilk defa 1912 yılında İstanbul'da ortaya çıkmıştır. 1921 yılında yapılan kutlamaya ise daha kalabalık bir işçi kitlesi katılmıştır. 1 Mayıs 1922'de işçiler, İstanbul'da, Enternasyonal Marşı'nı söyleyerek, şehirde yürümüş ve bildiri dağıtarak gösteri yapmışlardı»⇒. Modern Türkiye'de 1921 ve 1922 yıllarında ve İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları yapılabiliyor.

Modern Türkiye'de 1923 ve 1924 yıllarında 1 Mayıs kutlamaları yapılamıyor. Aynı kaynaktan, DİSK ile ilgili İddianame'den, aktarmayı sürdürüyorum: «1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde 1 Mayıs Günü, işçi bayramı olarak kabul edilmişse de, aynı yıl 1 Mayıs'ta gösteri yapan birçok işçi tutuklanmıştır. 1924 yılında ise gösterilere izin verilmemiştir». Bu yıldan itibaren, 1 Mayıs Gösterileri, modern Türkiye'nin yasakları arasına alınıyor. Yalnız 1935 yılında çıkarılan ulusal bayram ve resmi tatiller hakkındaki yasa, 1 Mayıs gününü «Bahar Bayramı» olarak ilân ediyor. Bu tatil günlerinde kırlara çıkma özgürlüğü getiriliyor.

1924 yılında yasaklanan 1 Mayıs, tam 52 yıl hareketsiz kalıyor. 12 Mart ise Türkiye'ye daha yoğun bir hareketsizliği içermek için tarih sahnesine çıkarılıyor.

DİSK için İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından hazırlanmış olan İddianame şöyle devam ediyor: «1976 yılına kadar devam eden bu durum, 1976 1 Mayıs'ında gerek öz ve gerekse biçim bakımından değişikliğe uğratılmak suretiyle, DİSK tarafından devleti hedef alıp tehdit eden ideolojik bir nümayiş haline dönüştürülmüştür».

Levent Şahverdi Arşivi

Hoşun, birden bire 1 Mayıs Gösterisi'ni, 1976 yılında, devleti hedef alan bir hareket sayıyor.

İddianame'de aktarıldığına göre DİSK, 1 Mayıs'ı şu biçimde görüyor: «1 Mayıs işçi sınıfının bayramıdır, ama işçi sınıfının sömürü ve baskıya karşı sürdürdüğü mücadele içinde özel bir yeri olan bayramdır. Bu mücadele günüdür. 1 Mayıs, tüm emekçilerin faşizme ve baskıya karşı bağımsız, demokrasi ve sosyalizm için güçlerini birleştirdikleri bir gündür. 1 Mayıs, işçi sınıfının mücadele azmini biler, ama burjuvazinin yüreğine korku salar». Ancak daha sonraki yıllarda ulaşılan sayıya göre, 52 yıl aradan sonra yapılan ilk 1 Mayıs Gösterisi'ne, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı kayıtlarına göre, 60 bin kişi katılıyor.

Katılanlar örgütlerle ilgili olarak şu bilgiler var: «Bu mitinge, toplantı ve gösteri yürüyüşüne TSİP, SDP, TBP örgüt olarak, CHP ise bir kısım üyelerince temsil edilerek katılmıştır. Diğer sol örgütlerden ise, İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği İYÖKD - İlerici Gençler Derneği İGD, Genç Sosyalistler Birliği GSB, TÖB-DER (çoğunlukla TİP çizgisinde olanlar), TÜTED, TÜM-DER, Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği PIM, İlerici Kadınlar Derneği İKD, Ankara Yüksek Öğrenim Kültür Derneği katılmışlardır». Türkiye İşçi Partisi, bu sıralarda parti ve sendika ayrımını yaparak, parti düzeyinde katılmak yerine çeşitli örgütlere dağıldığı varsayılan üyeleri yoluyla katılımın daha «teorik» ve doğru olduğunu düşünüyor.

Bir değerlendirme var. Aktarma gereğini duyuyorum: «'Bağımsız Türkiye' - 'Faşizme Geçit Yok' - 'Güçlüyüz Devrimlerde Öncüyüz' - 'İş, Emek, Hürriyet, Sömürüye Nihayet' - 'Katil Oligorşi' - '1 Mayıs Günümüz Zaferdir Önümüz' - 'Deniz, İbo, Çayan, Savaşa Devam' sloganlarının atıldığı ve pankartlarının taşındığı 1 Mayıs 1976 Mitingi, DİSK'in devlete karşı açtığı savaş icabından ve bunun stratejisi gereğinden olmak üzere, işçi sınıfının 'kendiliğinden değil', 'kendisi için sınıf' olma bilinci kazanmasını, üreten olduğu kadar yöneten olduğunu da gösterecek olan ihtilâlin tahakkukunu temin sadedinde tertiplemekte olduğu kitle eylemlerinin, uluslararası işçi sınıfının birlik, mücadele, daya-

Levent Şahverdi Arşivi

nışma günü adı altında oluşturulan yeni bir halkasını, yeni bir organizasyonunu teşkil etmiş, DİSK'ce ve proleter enternasyonalizminin günü olarak, bu anlamıyla, yürdumuzda da bir gelenek halinde kutlanmasının başlangıcı kılınmak istenmiş, mevcut rejime karşı yığınsal bir gösteri ve tehdidin ifadesi olarak kıymetlendirilmesi yoluna gidilmiştir»[30]. 1 Mayıs 1976 yılında Taksim Alanı'nda yapılan ve 60 bin kişinin katıldığı 1 Mayıs Gösterisi, devlete karşı bir savaş ve kuşkusuz iç savaş açılması olarak değerlendiriliyor. Bu değerlendirmenin zamanında da yapılmış olabileceğini düşünüyorum.

Rejimin değerlendirme organlarınca, 52 yıl durdurulduktan sonra, 1 Mayıs 1976 tarihinde 1 Mayıs Gösterileri'nin yeniden başlamasını bir «iç savaş» koşulu olarak görmesi, bu çalışmada geliştirilen teorik çerçeve ile tutarlı görünüyor.

Sadi Ekiz: «Öldürdüğüm Polisin Mezarı Başında Öldürdüler Beni» (*)

Olay tarihi: 3.7.1980

Olay: Olay günü yasa dışı Dev-Yol liderlerinden Şahittin Tınç'ın cenaze töreni sırasında tüm Dev-Yol örgütü militanlarının Fatsa ilçe merkezine toplandıkları, Fatsa ilçe merkezine Yaranoğlu Ekmek Fabrikasının satış mümessilliğine ait büfenin önünde maktulün durmakta olduğu sanık-

(*) Fatsa İlçesi Yasa Dışı THKP/C Devrimci Yol Davası, İddianame, Üçüncü Ordu ve Erzincan Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1982, s. 209-210.

İddianame'den olduğu gibi aldım. Adını koydum.

12 Eylül öncesinde polis öldürdükleri iddiası ile tutuklananlar arasında, bir keşif sırasında kaçarken öldürülme vakalarına çok rastlıyorum. Neden kaçıyorlar, nasıl kaçıyorlar ve öldürülmeden yakalanmaları niçin mümkün olamıyor; sorular, ortada duruyor.

Levent Şahverdi Arşivi

lardan Dev-Yol liderlerinden Cemil Yakan'ın, sanıklardan Sadi Ekiz'in yanına gelerek ilçede şüpheli bir şahıs gördüğünü söyleyerek maktulü göstердiğini, maktül polis memuru Ahmet Çolak'ın yanına bu sanıkların gittikleri ve maktülden kimlik sordukları ve maktülü büfenin içine sokarak üzerini aradıkları, maktülün polis kimliğini ve üzerindeki Smit Wesson marka tabancasını sanıklar Sadi Ekiz, Cemil Yakan ve Halit Yüksel'in aldıkları, Cemil Yakan'ın kendi ruhsatsız tabancasını çekerek maktulü büfenin içinde etkisiz hale getirirken, diğer iki sanığın da Dev-Yol örgütünün üst düzey yöneticisi olan sanıklar Yusuf Atasoy ve Aydın Akyazı'nın yanına giderek maktulü yakaladıklarını ve ne yapmaları gerektiğini sordukları, bu sanıkların maktulü bırakmalarını gelen sanıklara emretmeleri üzerine sanıklar Sadi Ekiz ve Halit Yüksel'in yeniden maktulün bulunduğu ve zorla tutulduğu büfeye geldikleri, bu üç sanığın maktulün üzerini yeniden aradıkları, maktulün üzerinde Pol-Bir kartının çıktığı sanıkların tekrar bu kartla birlikte Yusuf Atasoy ve Aydın Akyazı'nın yanına giderek maktul polis memurunun Pol-Bir'e kayıtlı olduğunu gösteren kartı göstererek yeniden talimat istedikleri, Dev-Yol üst düzey yöneticisi olan sanıklar Yusuf Atasoy ve Aydın Akyazı'nın maktulü kastederek «Bu şahıs bir provakatör olabilir, bunun Fatsa'da olay yapmaya gönderildiği ve Fikri Sönmez'i öldürmeye gelmiş olabileceğini» söyleyerek maktulün tenha bir yere götürülerek öldürülmesi direktifini verdikleri, bu direktifi alan sanıklar Sadi Ekiz, Cemil Yakan ve Halit Yüksel'in maktulü bulunduğu kulübeden alarak Belediyeye getirecekleri sırada maktulün kaçmaya kalkıştığı, halkın da yardımı ile sanıkların maktulü yakalayarak dövdükleri ve orada bulunan bir minübüsün

Levent Şahverdi Arşivi

yolcularını indirip maktulü bu araca zorla bindirdikleri, Belediyenin arkasında bulunan Aykan Yıldız'a ait kahvehanenin yanındaki inşaatın üst kısmında bulunan fındık bahçesine getirdikleri, burada bir kere de kendi aralarında kurdukları Halk Mahkemesinde maktulü yargılayıp ölüm cezasının doğru olacağına karar verdikleri, bir taksi bularak maktulü bu taksiye alıp sanık Sadi Ekiz'in sevk ve idaresinde hep birlikte Çullu tepesine götürdükleri, aracı parkettikten sonra Polis Memurunu indirdikleri, sanıklar Sadi Ekiz, Halit Yüksel ve Cemil Yakan'ın maktül polis memuru ile birlikte orada bulunan ormana gittikleri, ormanda maktulü tekrar sorgulayarak «Kaç Devrimcinin Kanına Girdin, Halk Düşmanlığı Yaptın» dedikleri, maktulün öldürüleceğini anlayarak sanıklara devamlı yalvardığı, sanıklardan Halit Yüksel'in üzerinde ruhsatsız taşıdığı 14'lü tabancası ile maktulün başına 1 metre mesafeden 2 el, göğsüne de bir el ateş ederek maktulü öldürdüğü, diğer sanıklar Sadi Ekiz ve Cemil Yakan'ın etrafı gözetledikleri, sanıkların maktulü öldürmeden önce ellerini kayışla arkasından bağladıkları ve sanıkların maktulün öldüğüne inandıktan sonra geldikleri taksi ile geriye döndükleri, maktulün üzerinde bulunan tabanca ve mermiyi sanıklardan Sadi Ekiz'in aldığı, maktulün üzerinden çıkan 6.000 TL.'nin sanıklar tarafından, Aydın Akyazı'ya verildiği ve sanıkların durumu Aydın Akyazı ve Yusuf Atasoy'a bildirdikleri, bu sanıkların da cesedin gömülmesi gerektiğini söylemesi üzerine sanıklardan Cemil Yakan ile Halit Yüksel'in olay gecesi olay yerine giderek cesedi gömdükleri, ertesi gün de sanık Yusuf Atasoy'un 500 TL. vererek sanıklardan Sadi Ekiz, Halit Yüksel, Hacı Ali Tatlıelme ve Cemal Gümüş'ün tekrar olay yerine giderek derin bir çukur ka-

Levent Şahverdi Arşivi

lip cesedi iyice gömdükleri anlaşılmıştır.

Sanıklardan Tahsin Çavuşlu'nun 13 Özel nolu dosyada bulunan ve soruşturma heyetince tespit edilen 5 sahifeden ibaret ifadesinde maktul polis memurunun alınması, arabaya bindirilmesi ve sorguya çekilip ölüme mahkûm edildikten sonra öldürülüp, taşınması ve gömülmesine de iştirak ettiğini ve cesedin sanıklardan Haydar Abaz'ın kullandığı araba ile taşındığını anlattığı, bu suretle sanık Haydar Abaz'ın da cesedin taşınması olayına katıldığı anlaşılmıştır.

Ayrıca maktulun ilk yakalanmasından sonra sanıkların elinden kaçmaya kalkıştığı ve yukarıda geniş biçimde açıklandığı üzere halkın da yardımı ile yakalandığı ve sanıklardan Osman Yaşar'ın kullandığı minübüse bindirilerek Patsa Belediyesinin arkasına götürüldüğü, sanık Osman Yaşar'ın da bu kaçırma eyleminde minübüs şoförü olarak yardımcı olduğu ve diğer sanıkların da maktul polis memurunun yakalanması, sorgulama için götürülmesi eylemlerine fiilen katıldıkları anlaşılmıştır.

30.11.1980 tarihinde yakalanarak sorguya çekilen sanıklardan Sadi Ekiz, suçunu kabul ederek olayı bütün teferruatı ile anlattıktan sonra maktulün cesedini gömdükleri yeri gösterebileceğini bildirmesi üzerine Patsa C. Savcısı ve güvenlik kuvvetlerinin sanık Sadi Ekiz'le birlikte olay yerine gittikleri, sanık Sadi Ekiz'in maktulün gömülü bulunduğu yeri gösterdiği, kazılan çukurdan maktul Ahmet Çolak'ın cesedinin çıktığı, bu sırada sanık Sadi Ekiz'in kaçmak istediği, olay yerinde bulunan güvenlik kuvvetlerince sanığın kaçmasının önlenmesi için yapılan ihtarlar sonucu ateş açıldığı ve sanık Sadi Ekiz'in ağır bir şekilde yaralanarak kaldırıldığı hastanede öldüğü anlaşılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bundan sonra yeniden bir sıkıyönetim ve yeniden bir Silâhlı Kuvvetler Hükümeti arayışı başlıyor.

Bir soru ortada duruyor: Bu çalışma içinde MHP ayrı bir taraf olarak ortaya çıkmıyor. Buna karşın MHP'nin bu kadar çok sıkıyönetim istediğinin ve arkasında Silâhlı Kuvvetler Hükümeti'ne güvenmesinin nedenlerini yeterli ölçüde açığa çıkarabildiğimi sanmıyorum.

MHP'nin göründüğü ve kendisini göstermek istediği ölçüde güçlü olmadığını, 1970 yıllarında çeşitli yerlerde hep tekrarladım durdum. Fıkra yazarı arkadaşlarımın MHP'ni sürekli ve artan ölçüde güçlü göstermesinin çok olumsuz etkileri olduğunu hep ileri sürdüm; tartıştım ve pek ikna edemedim. Sonradan ortaya çıkan bilgiler, en azından, göründüğü kadar güçlü olmadığını ortaya çıkarıyor.

Şimdi «yurtsever halkımıza» hitap eden bir bildiriden parçalar aktarmam gerekiyor. Şöyle başlıyor ve başlıyorum: «Faşist diktatörlüğün, baskının ve işkencenin her türünün halkımız üzerinde uygulandığı ve pahalılığın üst düzeylere ulaştığı şu günlerde devrimci hareketimizi baltalamağa çabalayan devrimci maskeli karşı devrimcilerin entrikalarını yüce halkımıza duyurmayı, Dev-Genç olarak, kutsal bir görev sayıyoruz». Yanlışı olmayan bir başlangıçtır; devam ediyor. «Ordusu, polisi ve sivil güçleri ile halkımız üzerine saldıran oligarşinin köpeklerinin yanısıra bizi içten yıkmaya büyük (çabalar?, y.k.) harcayan revizyonist tekke şefleri hemen her olayda kendilerine pay çıkarmakta, başarıya ulaşan eylemler kendilerinin, hezimete uğrayan girişimleri ise biz gerçek devrimcilerin üzerine yıkarak hainliğin somut örneklerini vermektedir». Bir Dev-Genç açıklaması olarak yadırganmıyor; dikkatlice okunmadığı zaman «tipik» görünüyor.

MHP Genel Merkezi'nde bol miktarda bulunan bu bildirinin sonuç bölümünü de aktarıyorum: «Egemen güçler ve onun sadık köpeği katil oligarşinin halkımızı sindirmek için giriştiği saldırı ve katliâmlara karşı koymak yolunda gereken gücü sizden alan halkın gerçek devrimci örgütü olan Dev-Genç olarak mücadelemize kurtuluşa kadar devam edeceğiz». Bundan sonra bu bildirinin fi-

Levent Şahverdi Arşivi

mutlu var: «Kahrolsun Faşits Diktatörlük, MHP ve ÜGD Kapatılsın, Sıkıyönetim Kaldırılsın, Yaşasın Mücadelemiz, Tek Yol Devrim - Dev-Genç»[31]. Yargıç Albay Nurettin Soyer ve savcı yardımcıları tarafından yapılan bütün araştırmalar ve daktilolar üzerindeki ekspertiz raporları, MHP Genel Merkezi'nde bol miktarda bulunan bu bildirinin MHP Genel Merkezi'nde hazırlandığını ve daktilo edildiğini göstermiştir.

Ne kadar aydınlatıcı! MHP Genel Merkezi'nde hazırlanan Dev-Genç bildirisi taklidinde, «oligarşinin köpekleri» nitelemesi rahatça kullanılabiliyor. MHP, boy hedefi ve kuş hedef olarak görünmek istiyor. MHP, «ordusu, polisi ve sivil güçleri ile halkımız üzerine saldıran oligarşinin köpekleri» imajının yayılmasında yarar görüyor. Devlet ve devlet güçleriyle aynı tarafı oluşturduğu kanısını yaymak istiyor.

Devamı var. Güçlü ve korku salan bir örgüt imajı için bazı talimatlar hazırlıyor.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi'nde yer verilen ve MHP Genel Merkezi'nde ele geçirilen, on sayfalık ve daktilo ile yazılmış «Eğitim Sekreterliğinin Talepleri» başlıklı dokümandan onbirinci madde aktarmaya değiyor. Aktarıyorum: «11 - Yine aynı gazetelere, meselâ Demokrat'a, 'Faşistler x şehrinde illericileri sokağa çıkarmıyorlar', 'Faşistler Y mevkiinde illericilere baskı yapıyorlar', Aydınlık'a 'Faşistler Devrimcileri x yerinden göçe zorluyorlar' başlıklı ve bu mealde haberler göndermeli ve bu gönderilen haberlerin kaynakları da bir kişi (teşkilât başkanı veya görevli kişi) tarafından bilinmeli» (*). MHP,

(*) MHP Genel Merkezi'nde elde edilen «Eğitim Sekreterliğinin Talepleri» belgesinden on ikinci ve on üçüncü maddeleri de aktarmam gerekiyor.

«12 — Jandarma Karakolu'nun duvarına yahut yakınına faşist ordudan hesap sorulacak-THKP-C'. Hükümet Konağına yakın bir yere veya duvarına 'MİT'ten hesap sorulacak-THKP-C', 'Kızıldere'nin intikamını aldık-THKP-C' sloganları yazılarak emniyet kuvvetlerinin bizimle uğraşmasını engelleme yoluna gidilmeli (bunu da tek veya görevli kişi dışında kimsenin bilmemesi gerekir), bundan başka aynı şekilde bol-

Levent Şahverdi Arşivi

olduğundan çok daha fazla güçlü görünebilmek için ve gerçek gücünden çok daha fazla korku salabilmek için yalan haber üretmeyi bir parti politikası getiriyor. Yalanı ayrıntılı emir biçimine sokuyor.

Neden? Güçlü görünmenin politikada geçerli bir yöntem olduğunu kabul ediyorum. Politika, gücü yaratma ve kullanma sanatı ve zaman zaman da bilimi olarak ortaya çıkıyor. Gerçekleşecek olduktan sonra, güç görüntüsü vermek, gücün yaratılmasında olumlu rol oynayabiliyor. Ancak gelişmeler böyle bir mantığın yeterli ölçüde kandırıcı olmadığını gösteriyor.

Öyle anlaşılıyor; MHP güçlülükten çok daha fazla korku salmaya ve orlan ölçüde korku salmaya önem veriyor. Öyle görünüyor; korku yaratmak ve salmak, MHP'nin temel işlevi oluyor ve yerini alıyor.

Bir ETKO var, TİT var. Gerçekten de var mı?

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından hazırlanan MHP ve Ülkücü Kuruluşlar ile ilgili iddianameye göre ETKO, TİT ve benzeri canavar örgütler,

---

gedeki sağ zihniyetli askeri komutanların ismi yazılarak hesap sorulacağı, TKP-ML, TİKKO veya THKP-C imzaları atılarak yazı yazılmalı ve yukarıda adı geçen sloganları bir dosya, teksir kâğıdının 1/6 ına, yani bir kâğıdı altıya bölerek, el ile belli bir miktar yazılarak (o bölgede hangi komünist hücre faaliyet gösteriyorsa onun imzası atılarak, yani bir tek hücrenin ismi yazılarak) duvarlara yazılan yazı ile aynı günde adı geçen mahallere atılmalı, bu plan bir kez uygulanmalı ve zamanı, mekânı iyi değerlendirilerek harekete geçmeli, yapılan hazırlıklar teşkilâtın bulunduğu bölgenin dışında bir kişi tarafından yapılmalı ve aynı kişinin kullanacağı bir araba ile dağıtılmalı, bütün bunlar tamamlanırken hiç bir ip ucu bırakılmamalı, hatta yazıda kullanılan kalem ve diğer malzemeler bir suya atılmalıdır».

«13 — Fabrika, banka ve lüks otel duvarlarına, camlarına komünist slogan, "kahrolsun komprador, patron ağa düzeni" yazmalı ve küçük kâğıtlara el ile yazılarak o mahalle atılmalı, bunda da yukardaki gizlilik esaslarına dikkat edilmeli».

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1981, s. 621.

Levent Şahverdi Arşivi

kesinlikle, gerçekte de var. Askeri Savcı ve yardımcılarının MHP Genel Merkezi'nde yaptıkları aramada, bunların varlığını gösteren bir şema ortaya çıkarılıyor. İddianame'de şöyle yazılıyor: «MHP Genel Merkez binalarında bulunan bir teşkilât şeması, teşkilât kapsamı içinde değerlendirilen parti ve ülkücü derneklerle, yasa dışı kuruluşların bağlılıklarını açık bir şekilde göstermektedir. Ancak bu teşkilât şemasının ÜGD'nin kapanarak yerine ÜYD'nin kurulmasından önce düzenlendiği anlaşılmaktadır. Doğruca MHP Genel Merkezi'ne bağlı olarak faaliyet (gösteren? y.k.) ve çabaları bilinen ÖİT, Özel İstihbarat Teşkilâtı, ÜGD'ye bağlı illegal kuruluşlar arasında ise, ETKO'nun (Esir Türkleri Kurtarma Ordusu, yeraldığı gözlenmektedir. Bu şemada TİT, Türk İntikam Tugayı, ise MHP Gençlik Kolları Başkanlığı bünyesinde gösterilmektedir»[32]. Eski olanda, bir şemada yer alıyorlar.

Mustafa Pehlivanoğlu da, hakkında verilen idam hükmünden kurtulabilmek için yapmış olduğu itiraflarında, bir takım MHP sanıklarından birisinin kendisine, bir ara, «Ankara Etkocularından bazılarının evinde saklandığını» söylediğini belirtiyor. İtirafı sırasında savcının sorusu üzerine «TİT, Türk İntikam Tugayı, hakkında bilgim yoktur» cevabını veriyor. ETKO ile ilgili olarak da şunları ifade ediyor: «ETKO, Esir Türkleri Kurtarma Örgütü, hakkında bildiklerim bu örgütün başkanının Şevket Muti ve Necmi İşgören'dir. Bunu ben, Mehmet Muti tutuklu olduğu için ceza evinde öğrendim»[33]. İtirafçı Pehlivanoğlu, kendisini ölümden kurtaramayan açıklamalarında, ikinci elden edindiği bilgiler ile ETKO'nun varlığına tanıklık ediyor.

Fakat hemen kaldığı yerden şöyle devam ediyor: «Ceza evinde arkadaşlarımın anlattığına göre sıkıyönetim devresinde çok sayıda sağ örgüt militanları yakalandığından sorguları sırasında genel merkezi ele vermemek için genel merkezin paravan isim olarak kullandığı ETKO, TİT ve TUŞKO, Türkiye Ülkücü Şeriatçı Komando Ordusu, gibi örgütler ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, yakalanan ülkücü genel merkezden bahsetmeyecek, yukarda saydığım paravan örgütlerden bahsedecekti. Esasında yukarıda saydı-

Levent Şahverdi Arşivi

ğım örgütler, tamamen genel merkezin kendini saklamak gayesiyle ortaya koyduğu örgütledir». Burada daha açık oluyor; modern canavarlar yerine piyasaya sürülen bu örgütlere «paravan» diyor.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin en kapsamlı itirafçısı Nurullah Tevfik Ağansoy'un anlattıklarına da bakılmasının yararlı olacağını düşünüyorum. Ağansoy, solcuların yakalandığını, işkence yapılarak yeni solcu isimleri elde edildiğini, öldürüldüklerini ve yenilerinin yakalanarak işkenceden sonra öldürüldüklerini anlatıyor. Ekliyor: «İstanbul'un çeşitli semtlerinde özellikle ŞİT, Şeriatçı İntikam Tugayı, diğer adıyla, Şişli İntikam Tugayı ve TİBKO, Türk İslâm Birliği Komandoları imzalı bildirilerle televizyon ambalaj kutuları içinde, cuvallarda, ya da battaniye ve bezlere sarılı ip, kablo ya da tellerle boğulmuş vaziyette bulunan cesetler, bu kanlı çalışmaların birer sonuçlarıdır»[34]. Ağansoy, 9 Nisan 1979 tarihinde Ortaklar Caddesi'nde cesedi bulunan Onur Orcan, 25 Eylül 1979 tarihinde battaniyeye sarılı cesedi ortaya çıkan İsmail Cenglz, 24 Şubat 1980 günü Gültepe'de boğularak öldürüldükten sonra televizyon kutusuna yerleştirilen Veli Erdem, 21 Mayıs 1980 tarihinde Mecidiyeköy Ülkücü Gençlik Derneği'nde işkenceyle öldürüldükten sonra cesedi çuvala sarılarak bir okul arkasına bırakılan Cemal Kır, 11 Haziran 1980 tarihinde cesedleri görülen Necdet Demir ve Haluk Kaşıkçı ile 2 Ağustos 1980 tarihinde Fulya Deresi'nde komando düğümüyle öldürülen Selahattin Gelgöz'ü örnek olarak veriyor.

Bir değerlendirmesi var; aktarıyorum. «ŞİT, TİT, ETKO, TİBKO ve saire isimlerle yapılan yazılamalar ve öldürme eylemlerinde bırakılan bildiri ve imzalar, kesinlikle birtakım kişiler tarafından çıkartılmış, komünistleri psikolojik etki altına almak ve ÜGD, MHP'yi bu tür eylemlerden uzak tutarak şüpheleri ilgili isimler üzerine çekmek için ortaya atılmış naylon örgütler'dir. Türkçü İntikam Tugayı, TİT, İstanbul'da Taksim - Sanyer Belediye otobüsünü kaçırarak öğrencileri öldüren Cengiz Ayhan isimli kişinin şahsında kendisini duyurmuştur. Örgütün merkez

Levent Şahverdi Arşivi

komitesi ve organik yapısı oluşmamıştır. Kesinlikle paravan işimdir» (*). İtirafçı Ağansoy'un, idam hükümlüsü Pehlivanoğlu'nun itiraflarından ne ölçüde haberli olduğunu kestirebilecek durumda değilim; Ağansoy da, bu tür örgütleri «naylon» ve «paravan» olarak niteliyor. İtirafçılar, artık bir noktadan sonra, daha çok vahşet uydurarak ve uydurdukları vahşeti açıklayarak idam cezasından veya ağır hapis hükmünden kurtulmaya çalışıyorlar; burada ise her ikisi de, bu korku örgütlerinin olmadığında birleşiyorlar.

Aynı soru ortada duruyor: Neden? Naylon olduğu ileri sürülebilen örgütleri de kullanarak bir güçlülük görüntüsüne neden ihtiyaç duyuluyor? Bu soruya hâlâ dört beş aydır bir cevabımın olmadığını belirtmek zorundayım. Korku üretme ve salmanın, yalnızca dışa değil aynı zamanda içe yönelik olduğunu anlayabiliyorum. Lumpen katmanlara dayalı bir örgüt yapısı var. Ayrıca klasik faşizmin, büyük sermayeye karşı, ön ırkın yanında, nasyonel sosyalizm edebiyatının, kendi çapında, bir radikal görüntüsü var. Radikalizm, kadroları tutmada, her zaman önemli bir öğedir; ihmali pek zor oluyor. MHP ise ideolojik düzende her türlü radikalizmi reddediyor; büyük sermayeden ve dünyada Amerika Birleşik Devletlerinden yana bir edebiyat ile faşist olmak bile çok zor görünüyor. MHP, bu eksikliğini, açık şiddet politikasını daha da ön plana çıkartarak gidermeye çalışıyor.

Yalnız buna dayalı bir örgüt yapısı, karşılaştığı direnç karşısında yılgınlığa düşmeye ve çözülme işaretleri göstermeye mahkûmdur; bunu araştırmak durumundayım. Da-

(*) Pehlivanoğlu, birinci itirafının kendisini ölümden kurtarmadığını anlayarak yaptığı ikinci itirafında, Abdullah Çatlı'nın, kendisine, TÜŞKO'nun, Türkiye Ülküdü Şeriatçı Komando Ordusu'nun, Türkiye düzeyinde kurulu olduğunu ve Ankara sorumlusunun ise Mustafa Pehlivanoğlu ile birlikte Manastır'dan kaçan ancak Pehlivanoğlu türünden yakalanmayan İsa Armağan olduğunu söylediğini belirtiyor.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, op. cit., s. 595.

Levent Şahverdi Arşivi

ha sonraki zamanlara ait ve MHP Genel Merkezi'nde ele geçirilen belge, bu tür bir çözülmeyi doğruluyor. MHP Genel Merkezi'ne gönderilen Uşak İl Örgütü tarafından hazırlanmış raporda şunlara yer veriliyor: «Partililer büyük bir korku içerisindedir. Her kafadan bir ses çıkıyor. Bazıları partiyi kapatma kararından yana, bazıları silâhlanıp bu gidişe bir son vermek taraftarlar. Ocak Başkanı Mesut, gelecekten ümitsiz durumda. Eleman ve gerekli şeylere ihtiyacları olduğunu, arkadaşlarının bezginlik içinde olduklarını belirtti. Ocak'ı kapatıp 15 serdengeçti ile şehri havaya uçurma taraftarı. Kendilerine gerekli moralı vermeye çalıştık. İhtiyaçların temin edileceğini belirttik»[35]. Panik ölçüsünde bir korku görülüyor.

Ne kadar yaygın; kesinlikle söylemek mümkün görünmüyor (*). Sadece MHP Genel Merkezi'nde elde edilen ve Alpay Türkeş'in kaleminden çıktığı belli olan, iddianame diliyle, «Alpaslan Türkeş'in eli ürünü olduğu kesinlik kazanan» notlarda, üçüncü maddede «yılgınlığı önlemeli» ve altıncı maddede ise «cezaevlerinde disiplin» ifadeleri yer alıyor[36]. Bu ifadelerden, notun, Alpay Türkeş'in pek çok istekli olduğu sıkıyönetimin, 1978 yılı sonunda ilân edilmesinden sonraki ve 12 Eylül'den önceki bir dönemi kapsadığı sonucunu çıkarıyorum. Dışarda yılgınlık ve cezaevinde disiplinsizlik, bir siyasi hareket için, bozgun işaretleri oluyor.

(*) YÖK sistemi ile birlikte 1402 sayılı sıkıyönetim yasası çerçevesinde üniversite görevleri sona erdirilen öğretim üyeleri listesinin dışında tutulan ve YÖK döneminde Erzurum'dan Gazi Üniversitesi'ne aktarılan Profesör Orhan Türkdoğan, 14.4.1979 tarihli mektubunda Alpay Türkeş'e şunları yazıyor.

«Sola sistemli bir şekilde yüklenmemiz hepimizin cepheden taarruza geçmesiyle mümkün olacaktır. Sanıyorum, bir çok arkadaşlar tehdit edilme ve ölüm endişesiyle sinmiş durumdalar. Komünizm gelirse zaten öleceklər, binaenaleyh korkunun ecele faydası yoktur. Bunları yattıkları kış uykusundan uyandırarak cepheye sevk etmenin zamanıdır. Bu da ancak sizlerin sert bir yazısıyla hepimize görev vermenizle mümkün olabilecektir».

Levent Şahverdi Arşivi

Buna ekleyeceklerim var: Albay Türkeş, daha liderliğinin ilk yıllarında bile çizmiş olduğu yoldan dönenlere ağır cezalar verilmesini öneriyor. Bunun için de korku sakıtılmek ve korku yaratabilmek için de güçlü görünmek zorunlu oluyor.

Bütün bunlar anlaşılabilir; ancak yine de böyle bir siyasal hareketin sıkıyönetime ve Silâhlı Kuvvetler Hükümeti'ne bu kadar güvenmesini kavramak güç geliyor. Bunu bir hipoteze bağlamak gerekiyor; MHP'nin gücü devlete dayanıyor. MHP, devlet gücünün çekincesiz olarak kullanılması ölçüsünde, kendisinin de gücünün artacağını ve önünün açılacağını varsayıyor.

Albay Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1978 yılı Kasım ayında yapılan II Kongresi'nde çok yüksekten konuşuyor: «Türk milletinin bölünmesine kesinlikle izin vermeyeceğiz. Güçlü ve milli doktrinimizle, bu mihrakların hain fikirlerini ve sapık ideolojilerini yere sereceğiz». Aynı gün Türkeş, iktidardaki CHP Hükümeti'ne karşı «milli ittifak» ve «milli direniş» çağrısı yapıyor[*]. Türkeş'in, 1961 Anayasası'nın girişinde yer olan «direniş» kavramına sarılması, kaygılarının yüksek olduğunu gösteriyor.

1978 yılı sonlarında MHP Genel Başkanı, dünyada bir sivil parti için pek az rastlanılabilir bir çağrı ile ortaya çıkıyor ve ülke yönetiminin «yetki ve sorumluluğunun askeri yönetime devredilmesini» istiyor. Bunu bir genel idare kurulu bildirisi olarak kamuya açıklıyor (*). Bunun için Ankara Cumhuriyet Savcılığı kovuşturma açmak gereğini duyuyor.

(*) «MHP yöneticileri, görev ve sorumluluğun Ordu'ya devri isteği nedeniyle Savcılık'ta ifade verecek».
Cumhuriyet, 21 Kasım 1978.

«Milliyetçi Hareket Partisi'nin 'yetki ve sorumluluğun askeri yönetime devredilmesini' isteyen Genel İdare Kurulu bildirisi ile ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na çağrılan ... ifade verdiler».
Cumhuriyet, 11 Aralık 1978.

Anayasa Hukuku'nun bir paradoksu var: Silâhlı Kuvvetler Yönetimi istemek suç sayılıyor. Silâhlı Kuvvetler'in başa geçip yönetimi alması ise suç sayılmıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Kovuşturmanın sonuçları pek önemli değil; önemli olan, 1978 yılı sonlarına doğru sıkıyönetim ve giderek tüm yönetimin Silâhlı Kuvvetler'e devri konusunda üstü açık bir çağrının ortaya atılabilmesi oluyor. Eğer bu varsa, bundan önce bu çağrının, üstü kapalı bir biçimde, bir başka söyleyişle, bir başka dille, ortaya atılmış olması gerekiyor.

Yürümek bir dil'dir; bir isteği anlatıyor.

Kan dökmek bir başka dildir; bir programı açıklıyor.

1978 sonbaharından önce sıkıyönetim programı kan dökülerek dile getiriliyor. 1978 yılı sonunda çok daha büyük bir kanlı programla sonuca ulaşıyor.

Çok kısa olarak bunun anlatımına sıra geldi. Burada «tarih» anlatımı gerçekten kanlı görünüyor.

Tarihten kısa bir kesiti, Cumhuriyet Gazetesi koleksiyonu üzerinden izlemeye çalışıyorum. 23 Nisan 1977 tarihli Cumhuriyet'ten bir haber başlığı aktarıyorum: «1 Mayıs İşçi Dayanışma Günü'ne 17 demokratik örgüt katılacak». Hatırlanmasında yarar var; 1974 yılından sonra tam 52 yıl Türkiye'de 1 Mayıs Gösterileri yapılamıyor. Böyle uzun bir aranın arkasından ilki, altmış bin kişinin katılmasıyla, Taksim Alanında ve 1976 yılında gerçekleşiyor. Ölen veya tutuklanan yok; barışçıl bir gösteri oluyor.

Daha sonra hazırlanmış olan Askeri Savcılık İddianamesi, bu yürüyüş ve gösteriyi, devlete karşı bir hareket olarak değerlendiriyor. 1977 yılına daha büyük bir hazırlıkla girilliyor; 26 Nisan 1977 tarihli Cumhuriyet'teki habere göre «DİSK, Türk-İş üyelerini de CHP'ye oy vermeye» çağırıyor ve bunun ardından 30 Nisan 1977 tarihinde «1 Mayıs'a CHP de katkıda bulunacak» haberi okunuyor.

Başkaları da hazırlanıyor; 1 Mayıs 1977 tarihinde anlaşılıyor. 1 Mayıs 1977 tarihli Cumhuriyet, baştan sona «1 Mayıs İşçi Bayramını Bugün Kutluyoruz» başlığıyla çıkıyor. 1920 Millet Meclisi'nde kâtiplik yaptıktan sonra uzun yıllar 1 Mayıs Gösterileri'ni görmeden yaşayabilen Hıfzı Veldet Velidedeoğlu bile, Cumhuriyet'te «1 Mayıs» serlevhalı yazı yazıyor. İlhan Selçuk'un 1 Mayıs 1977 yılı sütununun bir bölümünü aktarıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

.....

Selâm 1 Mayıs'a, 1 Mayıs'ı kutlayanlara.
Selâm meydanlarda özgürlük türküleri söyleyenlere.
Alınterinin yüceliğine selâm durana...
Selâm..
Emperyalizme..
Sömürüye..
Kahrolsun diyene selâm.
Kahrolsun nasırlı yürekler
Ve yaşasın nasırlı eller diye bağırana selâm.
Bağımsızlık günün rengini, alın terinin imbiğinden geçirip yaprağa dökene selâm... Ve meydanlardaki bayramın toplumda bayramlaşacağı güne şimdiden selâm.

.....

2 Mayıs 1977 tarihli Cumhuriyet'in başlıklarından birini aktarmak zorundayım: «1 Mayıs Kanlı Bitti: 33 Ölü». İlk anda otuz ölü saptanıyor. İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan, «toplum polisi şefine Sular İdaresi'nin üzerine mevzilenerek ateş edenleri gösterdiğim sırada dövülmeye başladım» diyor. Bu Sular İdaresi'nin bir tür «ateş idare merkezi» olduğu da ortaya çıkıyor. Hatırlanacak: Kanlı Pazar'da da hücum Sular İdaresi'nden geliyor. Bütün bunlar «törene yüzbinlerce kişi katıldı» başlığı ile bir tek günün haberlerini çoğaltıyor. Aynı gün devam ediyor: «Çatışmanın yoğun bir biçimde sürdüğü bir sırada beyaz renkli bir renault'un Tarlabaşı yönünden kalabalığa ateş ederek geldiği görülmüştür. Görgü tanıkları otomobilin içinde dört kişinin bulunduğunu ve bunların ellerindeki otomatik tabancalarla çevreye acımasızca kurşun sıktıklarını bildirmişlerdir». Bu otomobil ve içindekiler hiç bir zaman bulunmuyorlar.

Büyük bir kalabalıkta ölü sayısını artırmak için herkesi teker teker öldürmek gerekmiyor: 4 Mayıs tarihli Cumhuriyet, ölü sayısının 34 olduğunu, 5 kişinin tabanca kurşunu ve 3 kişinin başlarına sert bir cisimle vurulmak suretiyle ve geri kalan 28 kişinin ise ezilerek ölmüş olduğunu haber veriyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Gösteri'den bir gün önce yapılan ve 1 Mayıs tarihli Cumhuriyet'te yayınlanan demecinde ise, DİSK Genel Sekreteri Mehmet Karaca, «1 Mayıs Gösterileri faşist terörcülere uyarı olacak» diyor. Ekliyor: «Gencecik insanların faşist kurşunlarla öldürüldüğü ve aynı anda CIA kıpırdanışlarının açıkça görüldüğü bir ortamda 1 Mayıs'ı kutluyoruz». Bunlara bir de şunu ekliyor: «Bütün ülkelerin işçilerini kendi yanımızda bilerek sosyalizme açılan ileri demokratik bir düzen savaşımızın boyutlarını sergileyeceğiz 1 Mayıs alanında». Öyle anlaşılıyor; 1 Mayıs 1977 Gösterileri, bütün dünya için düşünülüyor ve ölümler, tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleştiriliyor.

16 Mart 1978 tarihi'nin tatihi de açık değil; kan dökülüyor.

Ne yazık gazeteler hep bir gün öncesini yaşıyorlar; 16 Mart 1978 tarihli Cumhuriyet, bir gün öncesini haber veriyor: «İsrail Filistin Halkını İmha Ediyor» başlığı bütün gazeteyi kaplıyor. Bunun kadar olmasa da «Ecevit Sovyetler Birliği'ne Gidiyor» haberi de büyük veriliyor; önemli sayılıyor.

17 Mart 1978 tarihli Cumhuriyet, 16 Mart 1978 tarihinde İstanbul'a anlatıyor. «Öğrenci Grubuna Bomba Atıldı: 6 Ölü Var». Üniversiteden çıkan sıradan öğrencilerin üzerine önce bomba atılıyor ve sonra kurşun yağdırılıyor. Haber şöyle: «Merkez binasıyla Eczacılık Fakültesi'nden çıkanların ortasına bombayı fırlatanlar daha sonra öğrencileri yaylım ateşine tuttu» (*). İnsan aklının olması pek kolay olmayan böyle bir katliâm, beklenebileceği gibi, büyük tepki doğuruyor.

18 Mart 1978 tarihinde açıklık kazanan tepkiler dizi-

(*) «İtalya'nın siyasal liderlerinden Aldo Moro kaçırıldı; olayda 6 polis öldürüldü».

«İstanbul'da dün aynen Birinci Şube Ekipler Amiri Uğur Gür, pusu kuran saldırganların yaylım ateşi ile yaralanmıştır».

Cumhuriyet, 17 Mart 1978.

Levent Şahverdi Arşivi

al içinde (*) önce hükümetin tepkisini kaydetmek gerekiyor. «Olaylar üzerine önceki gün İstanbul'a gelen İçişleri Bakanı, incelemelerini dün de sürdürmüş, olaylarda ihmali görülenler hakkında idari soruşturma açıldığını bildirmiş, bir soru üzerine de 'sıkıyönetim'e gerek yok' demiştir». İç İşleri Bakanı Emekli Orgeneral İrfan Özaydınlı, sıkıyönetim için bir zorlama ile karşı karşıya geldiğini sezmiş gibi görünüyor. Bu aşamada reddediyor.

Aynı yılın sonunda Maraş Olayları yaşanıyor; yeniden kurmak zorundayım. Ancak şu anda söylenecekler var: Maraş Olayları'nın incelenmesi, Ecevit Hükümeti'nden İç İşleri Bakanı Emekli Orgeneral İrfan Özaydınlı'nın bağlı olduğu hükümet de artık bir sıkıyönetim istemiyorsa, hükümetten ayrı olarak bir sıkıyönetim ilânını kolaylaştıracak ve zorlayacak biçimde hareket ettiğini ortaya çıkarıyor. Olayların yeniden kurulması, zamanın İç İşleri Bakanının da sıkıyönetim ilânı yandaşları arasına katıldığı yargısına yol açıyor.

Maraş Olayları'na gelmeden önce, Üniversite katliamı'nın sonrasını özetlemek gereğini duyuyorum. Üniversitenin öğrencileri ölüyor; yalnız, sıkıyönetim partisi'nin ummadığı bir tepki ile karşılaşılıyor. DİSK, «uyarı direnişi» kararı alıyor; öğrenciler, şehirler arası yolları trafiğe kapatıyorlar. 20 Mart 1978 Günü uygulamaya konan «uyarı direnişi» Başbakan Ecevit'in sert tepkisine neden oluyor.

(*) İtirafçı Şaban Taşçı'dan aktarıyorum.

«Bu yıl içinde 16 Mart'ta İstanbul Üniversitesi önünde sol görüşlü öğrencilerin okul çıkışında üzerlerine ateş edilmesi ve bomba atılmasıyla katliam meydana geldi. Bu olay büyük infial uyandırdı»

«Kitleyle birlikte İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'na girdik. İşgal eylemi bu şekilde başladı».

«Bu olay sempatizan öğrenci kitlesini iki ayrı şekilde etkilemişti. Bir bölümü bu katliamdan ötürü sağ-sol çatışmasından nefret ederek soğumuş, diğer bir bölümü de kin ve intikam duygularının körüklenmesiyle kurdukları bağın sıkılaşmasına neden olmuştur».

Şaban Taşçı. İtiraflarım. Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na. 12.8.1985 Tarihli Dilekçe, s. 14.

Levent Şahverdi Arşivi

DİSK'in «faşizme ihtar eylemi» adını verdiği ve iki saat süre ile işçilerin işi bıraktıkları bu direnişe öğretmenler, avukatlar ve öğrenciler katılıyor. Ecevit, «DİSK'in direnişi yasa dışıdır» diyor ve Abdulloh Baştürk'ün Genel Başkan, Fehmi Işıklar'ın Genel Sekreter olduğu DİSK'i, bu eyleminden dolayı, «diktacıların tuzağına göz göre göre düşecek kadar sorumsuz» davranmakla suçluyor.

Çok sayıda işçi ve öğrenci tutuklanıyor.

25 Mart 1978 tarihli Gazete, bir başka haber getiriyor: «Komando Yurtlarını Aratan Savcı Ankara'da Öldürüldü». Ankara'nın ileri bakışlı savcı yardımcısı Doğan Öz, vuruluyor.

1978 yılının son ayına geliyorum (*). Maraş Olayları var. 12 Eylül'e adım atılıyor.

Ordu müdahalesi Maraş'a geç geliyor, eksik geliyor ve katliâmın dışında kalıyor.

Bu katliâmın önlenmek istenmediği sonucunu, büyük bir netlikle, çıkarabiliyorum. İç İşleri Bakanı Emekli Orgeneral İrfan Özaydınlı'nın, aklın sınırları içinde kalındığı sürece açıklanması pek çok zor, bir atalet örneği verdiği ortaya çıkıyor. Tekrarlıyorum: eğer önlememek Ecevit Hükümeti'nin seçilmiş ve kararlaştırılmış politikası değilse, Özaydınlı, üyesi olduğu hükümetin dışında hareket ediyor.

Maraş Olayları'nı yalnızca, Adana'da Sıkıyönetim Komutanlığı Bir Numaralı Askeri Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararı içeren 1330 sayfalık «Gerekçeli Hüküm» kitabından yazıyorum. Başka hiç bir kaynak kullanmamaya özen gösteriyorum.

Maraş Olayları'nı yazarken derin bir üzüntü duyuyorum. Yazarken, zamanın İç İşleri Bakanı İrfan Paşa ile

(*) Hacettepe Üniversitesi'nde istatistik öğrencisi işitme güçlü Latif Can ile birlikte yedi genç TİP'linin, Bahçelievler'de evlerinde, MHP'liler tarafından hunharca katledilmeleri, 1978 yılı sonbaharında ikinci büyük katliam oluşur; bununla, bugün bakıldığında, Maraş Katliamı'na yaklaşıldığının anlatılmak istendiği anlaşılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Başbakanı Bülent Ecevit'e derin üzüntülerimi ifade ediyorum.

Böyle olmaması gerekiyor. Sorumluluk zorunluğu var.

Padişah (s. 9), Pehlivan (s. 10), Motorlu Hoca veya Sakallı Hoca (s. 10), Döne Kadın (s. 11), Tüfekçi (s. 11), Dev Mustafa (s. 12), Ahçı Mehmet (s. 12), Toplak Kâzım (s. 12), Çöpçü (s. 13), Kalıpçı Cuma (s. 13), Sıvakçı Hacı (s. 13), Kabak Elif (s. 18), Kürdoğlu Mehmet (s. 18), İnekçi İbrahim (s. 18), İğneci Veli'nin Oğlu (s. 19), Mıstılının Oğlu (s. 19), Müezzin (s. 21), Fişfişin Oğlu (s. 21), Fişfiş (s. 21), Deli Şerife (s. 21), Deli Ömer (s. 22), Taş Veli'nin Oğlu (s. 26), Deli Cuma (s. 31), Cimri Ali'nin Oğlu (s. 43); bazılarından birkaç tane örnek olsun Taş Veli'nin Oğlu'ndan üç adet var. Sayılar, Gerekçeli Hüküm kitabındaki sayfa numaralarını ve isimler, böyle tanındıkları anlaşılıyor. Maraş katliâmı sanıklarından bir bölüğü gösteriyor.

Şimdi Gerekçeli Hüküm'de yer alan, «Olayların Genelinin Hukuki Değerlendirilmesi» bölümünün ilk paragrafını aktarıyorum: «9.12.1978 günü akşamı Çiçek Sinemasında vuku bulan patlama, bu patlama sonrasında CHP İl Binası'nın tahribi, 20.12.1978 günü alevi şahıslarca işletilen Akın kıraathanesinin bombalanması, 21.12.1978 günü akşamı sol görüşlü olarak bilinen iki öğretmenin öldürülmesi, 22.12.1978 Cuma günü bu iki öğretmenin cenazelerini taşıyan kortejin aşırı sağ çevrelerce Ulu Camiine sokulmayarak saldırıya maruz bırakılması, cenaze töreninde çıkan olaylar sonrasında 3 sünni vatandaşın öldürülmesiyle olaylar doruk noktasına çıkmıştır»[44]. En azından 19 Aralık 1978 tarihinden 22 Aralık 1978 tarihine kadar Maraş'ta olayların hızlanmasına karşın, Maraş yazgısıyla başbaşa bırakılıyor. Hükümet, ilgilenmiyor.

«Güneş Ne Zaman Doğacak» filmi oynatılıyor; filmin oynatıldığı her yerde sağcılar olay çıkarıyorlar. Sinemanın bilet kontrol işlerini yapan Veli Kavak, ifadesinde, «filmin oynadığı sırada veya ara verildiğinde seyircilerin 'Milliyetçi Türkiye, Müslüman Türkiye', Başbuğ Türkeş, Komünistler Moskova'ya, Katil İktidar' gibi sloganlar söyle-

Levent Şahverdi Arşivi

diklerini» anlatıyor[39]. Maraş Emniyet Müdürü, Askeri Savcılık'ın isteği üzerine daha sonra yaptığı incelemede, «filmin denetlemeden geçen kopyasının 68 dakika olduğu halde piyasada gösterilen kopyasının 90 dakika olduğu ve 22 dakikalık bölümünün sansüre sokulmadığını» saptıyor ve bir rapor haline getiriyor[40]. 19 Aralık 1978 tarihinde yine bu film gösterilirken sinema içinde bomba patlıyor; kimse yaralanmıyor ve daha sonraki ekspertiz raporları da bombanın yaralamaya yol açmayacak türden olduğunu ortaya çıkarıyor.

Sıkıyönetim Savcılığı, bomba atıcısı olarak hep sağcıları ve ülkücüleri sanık sayıyor; saptanabilen, bombanın patlatılmasından hemen sonra, bu patlamanın Ankara'daki ülkücü merkezlere telefonla bildirilmesi oluyor. Sağcı sanığın emniyet ifadesinde patlamayı üstlenmesine karşın, Mahkeme, ifadeyi kabul etmiyor ve delil yetersizliği ile patlamadan dolayı kimseye hüküm vermiyor.

Hiç bir solcu, bomba patlaması nedeniyle suçlanmıyor. Ancak 19 Aralık 1978 akşamından itibaren, Maraş içinde bir sağ terör estirilmeye başlanıyor.

Gerekçeli Hüküm'de şu sonuca varılıyor: «Olay tarihlerinde Türkiye'de demokratik anlamda sol çizgide bir program izleyeceğini öne süren bir siyasal kadro TBMM'den güven oyu alarak iktidar olmuştur. Bu siyasi görüşü benimsemeyen aşırı sağ siyasal görüşteki kuruluş ve kişilerin, iktidarın anayasal yollarla değil de şiddet eylemleriyle zayıflatıp yıpratarak sonuçta istifasını sağlamak için, sade vatandaşları tahrik ve teşvik ettikleri bilinen bir gerçektir. İşte uzun süreden beri yapılagelen bu tahrik ve teşvik sonucu Kahramanmaraş ilinde 23.12.1978 cumartesi günü sabah erken saatlerden itibaren binlerce sünni vatandaş sokaklara dökülmüş, 25.12.1978 günü akşamına kadar Kahramanmaraş'ta devlet güçleri zaafa uğratılmış ve şehre sokaktaki güçler hakim olmuştur»[41]. Tekrarlıyorum, 22 Aralık gününe kadar «olaylar doruk noktasına» çıkıyor ve 23 Aralık Cumartesi sabahından 25 Aralık Pazartesi akşamına kadar Maraş'a güvenlik güçleri egemen olamıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye İşçi Partisi, «olay hunharca iç savaş girişimidir» diyor (*). Başbakan Bülent Ecevit, sıkıyönetim ilânı için, «kaçınılmaz hale geldi» görüşünü ileri sürüyor. Hükümet ilân ediyor (**). Meclis, Ankara ve İstanbul'da oklenerek hemen hemen bütün Doğu Anadolu illerinde sıkıyönetim ilânını onaylıyor (***). Tekrar geriye dönmem gerekiyor.

Tezi yazıyorum: Kahramanmaraş'ta «devlet güçleri zaafa uğratılmış» ve iradi olarak güç, serbest bırakılarak ve artırılarak, bir tarafı yok etmek üzere seferber edilmiştir.

Şimdi Gerekçeli Hüküm kitabından, Adana'da Askeri Mahkeme Kurulu'nun, solcu Maraş'lı, Töb-Der üyeleri, Endüstri Meslek Lisesi öğretmenleri, sağcılar tarafından öldürülmüş, Hacı Çolak ile Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun cenazeleriyle ilgili hukuk değerlendirmelerini aktarıyorum: «Cenaze korteji hastahaneden itibaren Ulucami önündeki eski belediye meydanına kadar jandarma ve polis tarafından etrafı çevrilmiş olarak, muhafaza altında getirilmiştir. Kortejde bulunanlann eski belediye meydanına gelene kadar etrafa herhangi bir saldında bulunmaları ve tahribat yapmaları söz konusu değildir. Kortej hareket etmeden önce, kortejde bulunan şahıslann üzerleri aranmış; kortej sopa, kırmızı boya ve fırçalardan arındırılmıştır. Kortej eski belediye meydanına geldikten ve orada Ulucami içinde, önünde ve cevresinde cenaze namazını kıldırmamak, korteji camiye sokmamak için toplanmış bir sağ grup görülerek durdurulduktan sonra, kortejde bulunan bazı şahıslar etraftaki ağaçlann dallarını koparorak sopa yapmışlardır»[1]. Bir tek sonuç var: öğretmenler Hacı Çolak ile Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun cenazeleri barışçıl bir biçimde kaldırılmak isteniyor. Askeri Mahkeme, bunu, hiç bir kuşkuya yer vermeyecek bir açıklıkla saptıyor.

Devam ediyor ve saldın başlıyor: «Ulucami önü ve

(*) *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1978.
(**) *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1978.
(***) *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1978.

Levent Şahverdi Arşivi

çevresinde toplanmış olan gruptan taş, sopa, takunya atılmaya başlanmasından sonra cenaze kortejinde bulunanlar tarafından karşılık verilmiştir. O ana kadar cenaze kortejindekilerin herhangi bir saldırgan durumu yoktur. Saldırgan durumda olan Ulucami içi, önü ve çevresinde toplanmış olan gruptur». Böylece durum saptaması yapılmış oluyor ve buna uygun hukuk değerlendirmesi izliyor: «Devlet kuvvetleri himayesinde gelen bir grubun 171 sayılı Yasa'ya aykırı hareket ettiği öne sürülemez. Öte yandan cenaze korteji etrafında ve Ulucami önündeki eski belediye meydanında bulunan tüm asker ve polis görevlilerinin beyanlarına göre Ulucami önü, içi ve çevresindeki topluluğa dağılmaları için ihtarda bulunulmuş ve bu topluluk zorla dağıtılmaya çalışılmıştır. Güvenlik kuvvetlerince cenaze kortejinde bulunanlara dağılmaları için ihtarda bulunulması ve zorla dağıtılmaları söz konusu değildir. Cenaze kortejini oluşturan sol grup karşı grubun saldırısı üzerine cenazeleri yerde bırakarak dağılmış ve güvenlik kuvvetlerinin himayesinde olay yerinden uzaklaştırılmıştır». Camiye yerleşmiş saldırganlar, cenazeyi taşlıyorlar.

Terslik var ve hatırlatmak gereğini duyuyorum: Maraş Katliâmından on yıl önce, İstanbul'da sol öğrenci gençlik, Dolmabahçe'den denize çıkan Amerikan bahriyelilerinin İstanbul'un lüks otellerinde kiralık Türk kadınlarıyla buluşmalarını hazmedemiyorlar ve tepki gösteriyorlar. Terslik var; imam-hatip öğrencileri ve camilerden çıkanlan saldırganlar, Amerikan bahriyelilerinin lüks otellerde kiralık Türk kadınlarıyla buluşmalarına tepki duyan solcu gençliğe tepki duyuyorlar ve öldürüyorlar. On yılda, cenazeye saygı yerine, taş atıyorlar ve takunya fırlatıyorlar.

«Cenaze kortejinin elleri sopalı kişilerce yönetildiğine dair, tanık güvenlik kuvvetleri mensuplarının her hangi bir beyanı yoktur. Kortej yol boyunca sloganlar söylemiş ve pankartlar taşımıştır. Son yıllarda yurdumuzda şiddet olayları sırasında öldürülen gerek sağ, gerekse sol görüşlü şahısların cenazelerinde her grup kendi sloganını söy-

Levent Şahverdi Arşivi

lemekte ve kendi görüşünü yansıtan pankartlar taşımaktadır». Yeni bir uygulama, yargı kararına yansıyor. «Cenaze kortejinde bulunanların etrafa herhangi bir saldırıda bulunmamaları, taşkınlık yapmamaları ve güvenlik kuvvetlerince alınan önlemlere uygun hareket etmeleri kaydı ile slogan söylenmesi ve pankart taşınmasına müdahale edilmemektedir. Bu nedenle öldürülen öğretmenlerin cenaze töreninde slogan söylenmesi ve pankart taşınması, cenaze töreninin kanunsuz bir gösteri yürüyüşü haline dönüştüğüne kanıt olamaz». Son derece açık olarak ortaya çıkıyor: sinemaya bomba atılmasının Maraş'taki ilericilerle bir ilgisi olmadığı ve bunu gerekçe göstererek öldürülen iki solcu öğretmenin cenazesinde, solcuların payına, yasalara aykırı hiçbir eylem düşmediği görülüyor.

12 Eylül sabahı, 12 Eylül'ü gerçekleştiren komutanlar tarafından, bir zamanlar üyesi olduğu bakanlar kurulunun başkanı Bülent Ecevit'i meçhul bir yere götürmek üzere evinden alma görevi verilen ve kabul eden zamanın İç İşleri Bakanı, bütün bu gelişmeler karşısında hiç bir endişeye kapılmıyor. Maraş Valisi T. Soylu ise büyük kaygıları yaşamaya başlıyor. Askeri Savcılık, daha sonra, Maraş Valisi Soylu'nun hangi önlemlere başvurmuş olduğunu mülkiye müfettişlerine inceletiyor ve bu incelemenin bazı sonuçları, Gerekçeli Hüküm kitabında yer alıyor.

Bir: «22.12.1978 gün ve 3890 sayılı yıldırım telsiz mesajı ile cenaze töreninde çıkan olaylar karşısında ilin mevcut kuvvetleri, civar illerden gelen kuvvetler ve ildeki 3 ncü tabur yetersiz kaldığından bahisle muhtemel büyük olayları önlemek için yeter miktarda kuvvetin en seri şekilde Kahramanmaraş İli'ne gönderilmesinin İçişleri Bakanlığı 5 nci Zırhlı Tugay Komutanlığı'ndan istenildiği» kaydediliyor[43]. Gecikmiş de olsa acele bir istek var. Bakanlık, böyle bir istek olmadan da, daha önce, Maraş'a kuvvet yığabilirdi.

İki: «22.12.1978 günü saat 19.00'da telefonla olayların önlenemeyecek boyutlara ulaştığının, sağcı büyük grupların toplu saldırılara geçtiğini, bu saldırıların kamuya ait bina ve polis karakollarına yöneldiğinin İçişleri Bakanlı-

Levent Şahverdi Arşivi

ğı'na, ana komuta merkezine, bildirildiği» de saptanıyor. Akşam saat yediye kadar, Ankara'da sessizlik ve tepkisizlik hüküm sürüyor.

Üç: Vali önlem almaya başlıyor: «23.12.1978 gün ve 3896 sayılı yazıyla saat 10.00'dan itibaren sokağa çıkma yasağının konulduğunun garnizon komutanlığına bildirildiği ve bu yasağın halka ilân edilmesinin belediye başkanlığına» haber verildiği anlaşılıyor.

Burada, Vali'nin isteklerine devam etmeden belediye cephesine bakmak gerekiyor. Bunun için de bir parantez açabiliyorum: İç İşleri Bakanları, bir kamu kurumu olan belediyelerde yasalara uymayan, belediyeleri bir parti örgütü haline getiren belediye başkanlarını derhal görevden alma yetkisine sahiptirler. Maraş Katliâmı'ndan önce Maraş Belediye Başkanı'nın ve Vali'nin sokağa çıkma yasağının bildirilmesinden sonra ise, büyük bir zorunlulukla, görevinden alınması gereği var. İçişleri Bakanı İrfan Paşa, ilgilenmiyor.

Şimdi Kahramanmaraş'taki tek taburun bölük komutanı Yüzbaşı Timur Şen'in ifadesini aktarmak durumundayım. Yüzbaşı Timur Şen, «Yörükselim mahallesinde oturan alevilere karşı harekete geçileceği yolunda istihbarat alındığı için bu mahalle ile diğer mahalleler arasında birliklerin yerleştirilmesine karar verildiğini» anlatıyor: saldırganları toplamak yerine Silâhlı Kuvvetler saldırganlar ile mazlumlar arasında bir yer tutmayı tercih ediyor. 23 Aralık 1978 sabahı, saat 4.30 - 5.00 arasında Yüzbaşı Şen, görev yerine mevzileniyor. Yüzbaşı Şen'in Askeri Mahkemede verdiği ifadeyi, Gerekçeli Hüküm kitabından aktarmayı sürdürüyorum: «Saat 07.00 sıralarında gün yeni ışımaya başlarken Belediye hoparlöründen 'dünkü olaylarda şehit edilen 2 din kardeşimizin bugün cenazesi kaldırılacaktır, bütün din kardeşlerimiz buna katılsınlar, din kardeşlerimiz son görevlerini yapsın' şeklinde ve genel mahiyeti itibariyle sağ görüşlü kişileri toplamayı amaçlayan anonsların yapıldığını; anonsların arkasından anonsu yapan dernek veya partinin isminin söylendiğini, bu anonsların 08.00'e kadar devam ettiğini, durumu telsizle

Levent Şahverdi Arşivi

Tabur Komutanı'na bildirerek bu anonsların önlenmesini istediğini, Tabur Komutanı'nın Vali ile temasa geçtiğini söylediğini, bu anonslar üzerine köşe başını tuttuğu yollardan şehir merkezine doğru şahısların birer ikişer inmeyi başladığını» (*) anlatıyor. Anlattıklarından Vali'nin koyduğu sokağa çıkma yasağının etkili olamadığı da ortaya çıkıyor. Yine anlattıklarından, Silâhlı Kuvvetler'in saldırganların hareketini durduramadığı anlaşılıyor.

Vali Tahsin Soylu, ifadesinde, tahrik edici ilânları ki-

(*) Yüzbaşı Timur Şen'in ifadesinden bir bölümü daha, buraya, almakta yarar görüyorum.

«Saat 09.00 civarında Uzunoluk Caddesi'nden yukarıya, teşkilât aldığı yere doğru ellerinde kalın sopalar ve taşlar olan 'Kahrolsun Komünistler, Şehitlerimizin Kanını Yerde Bırakmayacağız, Hesap Soracağız' diye bağıran, yol üzerindeki işyerlerini tahrip ederek ilerleyen 15.000 kişi civarında bir topluluğun gelmekte olduğunu, Uğrak Pastahanesi'nin köşesinde 15 askerî bir takım komutanı ve kendisinin beklemekte olduklarını, grubun hareketini devamlı olarak Tabur Komutanı'na rapor ettiğini, yolun ortasına bir makinalı tüfek yerleştirerek beklemeye başladığını, grupla arasında 100 metre kalınca grubu doğru giderek daha fazla ilerlememelerini, bağırmamalarını, aksi halde ateş açacağını söylediğini, grubun bu ihtar üzerine durduğunu, ellerindeki sopaları devamlı salladıklarını, hepsi ile muhatap olamayacağını, liderleri kimse onun gelip konuşmasını söyleyince, grubun önünde lider pozisyonundaki 3 kişinin gayet küstahça ve ellerindeki sopalarla kendisine doğru ilerleyerek 'söyle bizi' dediklerini» anlatan Yüzbaşı Şen, «emir aldığını, geçmeye çalıştıkları takdirde makinalı tüfekle ateş ettireceğini ve ne pahasına olursa olsun buradan geçirtmeyeceğini söylediğini» ekliyor. Aslında emir almıyor. Emir istiyorlar.

«Saat 09.00-09.30 sıralarında yine belediye hoparlöründen valiliğin sokağa çıkma yasağının ilân edildiğini», ifadesinde belirten Yüzbaşı Timur Şen, «gruptan kopmalar olmasına rağmen 4 veya 5 bin kişi civarında bir topluluğun hava kararana kadar sokakta kalmaya devam ettiğini» de söylüyor. Yüzbaşı, kalabalığın aralarına çocukları aldığını ve doğacak bir panikte çocukların ezilebileceğini, kalabalığı uyardığını, bunun karşılığında «onlar davalarına inanan kişiler, bu yaşta davalarına hizmet ediyorlar» cevabını alıyor. Gerekçeli Hüküm'de yazıyor.

Kahramanmaraş'ta 19-25 Aralık 1978 Tarihleri Arasında Meydana Gelen Olayların Sanıkları Hakkındaki Gerekçeli Hüküm, Adana, 1980, s. 172.

Levent Şahverdi Arşivi

min verdiğini açıklıyor. Maraş Valisi'nin ifadesinden bir bölüm alıyorum: «23.12.1978 günü sabah 09.00 sıralarında belediye hoparlörleri ile halkı tahrik edici ölüm ilânlarının yapıldığının telefonla valiliğe ihbar edilmesi üzerine belediye başkanını telefonla evinde bulduırarak yayınların derhal durdurulması ve ilân metinlerinin valiliğe gönderilmesini istediğini, bu ilânların MHP Merkez İlçe Başkanı, UGD ve diğer bir dernek tarafından yaptırıldığının anlaşıldığını, ilân metinlerinde 'şehitlerimize yakışır bir şekilde cenazelerin kaldırılması için' halka çağrıda bulunulduğunu ve bu ilân metni dışında bazı tahrik edici ifadelerin kullanıldığını, şehirde tansiyonun yüksek olması ve bazı grupların hastane civarında toplandığının öğrenilmesi üzerine, hukuk anlayışına göre valiliğin sokağa çıkma yasağı koymak yetkisi olmamasına rağmen saat 10.00'dan geçerli olmak üzere sokağa çıkma yasağı konularak belediye hoparlörleriyle halka duyurulduğunu», Maraş Valisi anlatıyor.

Vali Tahsin Soylu'nun yasaları zorlayarak aldığı sokağa çıkma yasağının,, belediye hoperlörleriyle, öyle kolaylıkla yayınlanmadığını belirtmek zorundayım. Tam bir iç savaş sahnesi var ve bunu, Yüzbaşı Bülent Engin anlatıyor. Gerekçeli Hüküm kitabında yer alan ifadesinde Yüzbaşı Engin, «23.12.1978 günü saat 06.30'dan itibaren verilen görev gereğince, Eğitim Enstitüsü ve çevresinde tertibat alındığını, saat 08.00'e doğru askerlerin belediye hoperlöründen tahrik edici yayın yapıldığını bildirmeleri üzerine belediye hoperlörünü dinlediğini, hoperlörden 'vatandaşlar, din kardeşlerimiz, toplanıp akşamki olaylarda ölen ölülerimizi gömelim' şeklinde yayın yapıldığını, bundan sonra şehrin çeşitli kesimlerinden yer yer duman ve silâh seslerinin gelmeye başladığını, yakındaki belediye binasına giderek yayın odasına girdiğini, yayın odasında kimsenin olmadığını, etrafta bulunanlara bu yayını kim yaptı diye sorduğunda bilmediklerini söylediklerini» anlatıyor[43]. Bir kamu kuruluşu olan belediyenin hoperlöründen kimlerin yayın yaptığını belediye içindeki görevliler bilmiyor.

Vali sokağa çıkma yasağını ilân ediyor ve bir polis

Levent Şahverdi Arşivi

memuru, ilân edilmek üzere Belediye'ye getiriyor. İlân etmiyorlar. Yüzbaşı Bülent Engin, tekrar Belediye'ye gidiyor. İfadesi devam ediyor: «Orada bulunan polis memurunun sokağa çıkma yasağına ilişkin valilik emrini daha önce getirdiği halde yayın yapmadıklarını kendisine söylediğini, orada bulunan memurlara sorduğunda 'şu anda belediye başkanı uyuyor, onun emri olmadan yayın yapamayız' dediklerini» ekliyor. Maraş'ta belediye memurları, valilik emrini dinlemiyorlar.

Bütün plan zaman kazanmak ve saldırganların saldırılarını sürdürmelerini sağlamak olarak ortaya çıkıyor. Ancak Yüzbaşı Bülent Engin, «sokağa çıkma yasağının on dakikada bir yayınlanmaması halinde yayın odasına el konulup yayın yapmayanları tutuklayacağını» söylüyor. Yayın başlıyor. Sanki Bülent Yüzbaşı, radyoevini ele geçiriyor.

Sanki Ankara'da İçişleri Bakanı İrfan Paşa, Maraş'ta Vali Tahsin Soylu'nun sinir sistemi ile beceri düzeyi üzerinde bahs-i müşterek oynuyor. Vali Tahsin Soylu, sağa-sola yardım için yıldırım mesajlar göndermeyi sürdürüyor.

Dört: «23.12.1978 günü saat 10.30'da telefonla sokağa çıkma yasağına rağmen kentin çeşitli yerlerinde yoğun silâhlı çatışmaların, yangın ve yağma olaylarının devam ettiğini, mevcut kuvvetlerin olayların önlenmesinde yeterli olmadığını, kente acele takviye kuvvetiyle civar illerden itfaiye aracı gönderilmesinin İçişleri Bakanlığı ana komuta merkezine bildirildiği», mülkiye müfettişleri raporu ile saptanmış bir biçimde Gerekçeli Hüküm içinde yer alıyor.

Sivas'tan bir, Gaziantep'ten üç, Adıyaman'dan iki itfaiye aracı geliyor. Vali Soylu, güvenlik kuvveti istiyor. İçişleri Bakanı İrfan Paşa'dan umudunu kesmiş görünüyor. «umum» valiliklerden istemeye karar veriyor. Altı: «23.12.1978 gün ve 3899 sayılı yıldırım mesajı ile, sokağa çıkma yasağına rağmen sünni ve aleviler arasındaki otomatik silâhlı çatışmaların, yangınların, tahribat ve yağma olaylarının bütün şiddetiyle devam ettiğinin güvenlik kuv-

Levent Şahverdi Arşivi

vetlerinin acz içinde olduğunu, olayların diğer illere sıçrama istidadı gösterdiğinin daha vahim olayların önlenmesi amacıyla valiliklerce gerekli önlemlerin alınmasının ve Kahramanmaraş iline havadan en kısa sürede yeterli sayıda askeri kuvvet gönderilmesinin İçişleri Bakanlığı ve umum valiliklerden istendiği», ve «yedi», aynı isteğin aynı gün öğleden sonra bir kez de, İçişleri Bakanlığı «ana komuta merkezine telefonla yazdırıldığı», yine Gerekçeli Hüküm kitabında yazıyor. Buna ek olarak, «sekiz», Adana, Gaziantep, Kayseri, Maraş, Adıyaman, Hatay valiliklerinden, gece saat yirmi dörtten itibaren Maraş'a hiç bir aracın bırakılmamasının istendiği ve «saldırıların polis kuvvetlerine yönelmesi üzerine, polis-halk çatışmasının önüne geçilmesi amacıyla, polis kuvvetlerinin 23.12.1978 günü saat 10.00'dan itibaren görev dışı bırakıldıkları», dokuzuncu madde olarak, Gerekçeli Hüküm içinde saptanıyor.

Katliâmda Sloganlar (*)

Saldırgan grupların eylemleri bir yandan zamanın icra organına yöneliktir. Bu husus öncelikle saldırganlar tarafından söylenen sloganlarla belirlenmektedir.

«Müslüman Türkiye, Komünistler Moskova-ya,

Komünistlere ölüm,
Milliyetçi Türkiye,
Hükümetiniz gelsin sizi kurtarsın,
Yaşasın Türkeş, Yaşasın MHP,

(*) *Kahramanmaraş'ta 15-19 Aralık 1978 Tarihleri Arasında Meydana Gelen Olayların Sanıkları Hakkında Gerekçeli Hüküm, Adana, 1980, s. 335-337.*

Başlık dışında tümü, Gerekçeli Hüküm Kitabı'nda yer alıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Solcu evi gösterin, Alevi gösterin,

Bizim liderimiz içimizde, sizinki nerede, Ecevit gelsin sizi kurtarsın,

Katil iktidar,

Türkeş burada, Ecevit nerede,

Git karaoğlanınızı çağır gelsin size yardım etsin, bizim Türkeş'imiz yanımızda,

Kara itiniz nerede,

Kimden medet umuyorsun, Ecevit'ini çağır, Türkeş karşındadır,

Başbuğ Türkeş, Katil Ecevit, Müslüman Türkiye,

Komünist Ecevit çık dışarı,

Kocanı karaoğlana kurban ediyoruz,

Vali, İçişleri Bakanı Maraş'ı terk etsin,

Hükümet istifa,

Valiye, İçişleri Bakanına ölüm,

Vali istifa, İçişleri Bakanının kellesini isteriz».

Görülmektedir ki saldırganlar kendilerini «Milliyetçi», kendi görüşünde olmayanları «komünist» olarak kabul etmektedirler. Mevcut siyasal iktidarı «Hükümetiniz» olarak niteleyip, kendi hükümeti olarak kabul etmemektedirler. O zamanki iktidarı «Katil», o zamanki iktidarın başı da «Kara it, Komünist ve Katil» dir. Hükümetin temsilcisi olan İçişleri Bakanı ve Vali'nin Maraş'ı terk etmesi, istifa etmeleri istenmektedir. «İçişleri Bakanının kellesini isteriz» şeklindeki sloganlar saldırganların eylemlerini nereye kadar vardırabileceklerini gayet iyi gözler önüne sermektedir.

⁂

Saldırganların eylemleri aynı zamanda kendilerinin farklı mezhep ve siyasal görüşe sahip halk kesimine yöneliktir.

«Alevilere ölüm,

Evinde silâhı, bıçağı, tahrası olan durmasın,

Levent Şahverdi Arşivi

Alevileri öldürelim, memleketten temizleyelim,

Allahını seven, Peygamberini seven yürüsün, komünist alevileri öldürün, alevileri yaşatmayın, bunları öldüren cennetlik olur,

Vurun kızıl komünistlere, bunlara yaşamak haramdır,

Alevi komünist dışarıya çık,

Maraş alevilere mezar olacak,

Komünistler Moskovaya, Müslüman Türkiye, aleviler Moskovaya, alevilerin yeri burası değil, alevileri sürgün edeceğiz,

Alevilere hücum, Eceviti çağırın sizi kurtarsın,

Suçunuz alevi olmak, Halk Partili olmak,

Bir alevi öldüren hacca gitmiş sayılır,

Komünistleri bırakmayın, Allah yoluna kesin, Sütçü İmam aşkına vurun,

Bugün cihad günüdür, bir alevi öldüren cennete gider,

Milliyetçiler neredesiniz, ne duruyorsunuz, Maraş'ta aleviler ile sünniler birbirini kırıyor, oğağınızı, nacağınızı, baltanızı alın gidelim».

Sloganları, saldırgan sağ grupların hedefinin alevi vatandaşlar olduğunu göstermektedir. Saldırganlara göre aleviler kızıl komünisttir, bunlara yaşamak haramdır, bunları öldüren hacca gitmiş sayılır, cennetlik olur, aleviler Milliyetçi değildir. Burada şu husus hemen dikkati çekmektedir: Saldırganların alevilere karşı olmalarının birinci nedeni onların o zamanki siyasal iktidara oy veren kişiler olarak bilinmeleridir. Aleviler zamanın iktidarı ile özdeş kabul edilmişler ve yine onların şahsında zamanın iktidarı hedef alınmıştır. Bu nedenle Kahramanmaraş olaylarında sünni - alevi zıtlığından ziyade, sağ-sol siyasal görüş ayrılığının daha ön planda geldiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Gerekçeli Hüküm'dür: mülkiye müfettişleri raporlarını aktarıyor. İnanılması zor geliyor; katliâm devam ederken ve valilik, «umum» vilâyetlere güvenlik gücü gönderilmesi için mesaj üzerine mesaj gönderirken, halk - polis çatışmasını önlemek gerekçesiyle, bir de polislerin görevden alınmasına karar veriliyor.

Mazlum halk, bir süre, saldırganların insafına bırakılıyor.

Tuğgeneral Kenan Güven'in ifadesini aktarıyorum. Kenan Paşa, savcılık önündeki ifadesinde, «İskenderun 39. Piyade Tugay Komutanı olduğunu, 23.12.1978 günü saat 15.00 sıralarında tümen komutanı ile birlikte Kahramanmaraş'a geldiklerini, kışlanın önündeki Yörükselim mahallesine grupların saldırdıklarını gördüğünü, bu grupların ateş ettiğini ve ateş edilenlerin de yere düştüğünü gördüğünü, Yörükselim mahallesine taarruz edenlerin içinde uzun menzilli silâhlar, tabancalar ve av tüfekleri kullananlar olduğunu, askerin mukabil atışı üzerine bu saldırganların dağıtıldığını, Yörükselim mahallesine yapılması muhtemel bir saldırıyı önlemek için geri tepmesiz top ve 12,7 lik makinalı tüfeklerle ihtar atışı yapıldığını» açıklıyor[44]. İfade özet; ancak «askerlerin mukabil atışı» ile nasıl bir karşılık verildiği konusunda açıklık görünmüyor.

Böyle bir açıklığa ihtiyaç var; tümüyle sağlayabilecek durumda değilim. Yalnızca bazı bilgileri, yeni bir dizge içinde, verebiliyorum. Maraş'a ilk gelen yardımcı kuvvetin, Maraş'ta yalnızca bir tabur var, Tuğgeneral Mahmut Boğuşlu komutasında Gaziantep Beşinci Zırhlı Tugayı, olduğu sonucunu çıkarıyorum. Harekât halinde Tugay, bir «Ceride» tutuyor ve Ceride'de saatı saatına yazılı olanların bir bölümü Gerekçeli Hüküm kitabında yer alıyor; aktarılıyor. Burada «saat 10.30 - 11.00 arası bölük komutanının telsizle ateş için yazılı emir istedikleri, Tuğgeneral Boğuşlu'nun, 'buna lüzum yok, durum açık, ateş yetkisini kullanma şartları belli, ateş son çare, ateş etmek de dahil durum neyi gerektiriyorsa, onu yapacaksınız' dediği»[45] kaydediliyor. Komutan Tuğgeneral Boğuşlu, ateş için ge-

Levent Şahverdi Arşivi

rekli görülen yazılı emri vermekten imtina ediyor; bölük komutanı yüzbaşıya inisiyatif bırakıyor.

Öğleden sonra havaya geri tepmesiz toplarla atış yapıldığı bir günün sabahında komutanın yazılı ateş emri vermekten kaçınması veya sözlü olarak net bir tutum almak istememesi halinde bölük komutanlarının inisiyatif almaktan çekinmeleri doğal oluyor. Tutum, komutandan komutana değişiyor.

İskenderun'dan gelen Piyade Tugayı'nın komutanlarından derlenen ifadelerin çözümlemesine tekrar başlamadan önce, Gaziantep'den gelen Zırhlı Tugay'ın Ceridesi'nden bir aktarma daha yapmak gereğini duyuyorum. Ceride'de «saat 11.00 civarında Tuğgeneral Mahmut Boğuşlu'nun Yörükselim Mahallesi zeytinlik kesiminde mahalleye yönelen yüzlerce kişilik topluluğu durdurmaya çalışırken, kalabalıktan birisinin vurulduğu, vurulan taraftan birisinin 'bizi niçin durduruyorsunuz, komutanım, seni de böyle vuracaklar bunlar' dediği, yandaki evlerden otomatik silâhlarla ateş edildiği, zeytinlik kenarında nişan almış ateş eder durumda erler gördüğü, vurulan şahsın mahalle sakinlerinden mi, yoksa asker tarafından mı vurulduğunu tam olarak tesbit edemediği, Mağaralı ile Yörükselim Mahallesi güneyindeki yoldan vilâyete dönerken eli sopalı binlerce kişinin arasından geçtiği» yazıyor. Tugay Ceridesi'nde yer alan bir saptamadan, Tugay Komutanı Tuğgeneral Boğuşlu'nun tank ve karlyerleri ile saldırganları tecrit etmeyi uygun görmemiş olduğu sonucunu çıkarıyorum.

Zırhlı Tugay mevzilendikten sonra da saldırganlar elleri sopalı dolaşabiliyorlar. Tugay Komutanı bunların arasından geçiyor.

Türk Ordusu ile birlikte savaştım: Böyle bir durumu anlamakta güçlük çekiyorum.

Piyade Binbaşı Sabit Bilgin'in ifadesini aktarmam gerekiyor. İskenderun'da yerleşik 9 ncu Piyade Tugayı'nın Birinci Piyade Tabur Komutanı olduğu anlaşılıyor. İslâhiye'den, taburuyla geliyor. Askeri Savcılık'ta ifade veriyor. Buna göre, 23.12.1978 günü Tugay Komutanı'nın te-

Levent Şahverdi Arşivi

telefon emri üzerine İslâhiye'den hareketle saat 16.30 sıralarında Kahramanmaraş Piyade Tabur Kışlası'na geldiklerini, Kahramanmaraş Üçüncü Piyade Tabur Komutanı Binbaşı Kemal Gündüz'ün sesi kısılmış bir şekilde kendisini 'nerede kaldınız binbaşım, ben bugün taburumun kıta yükünün tamamını yaktım' dediğini» söylüyor. Binbaşı Gündüz, Maraş'taki tek taburun komutanıdır; boğurmaktan sesi kısıldığı ve bir günde cephanesinin tümünü kullanmış olduğu anlaşılıyor.

Gerekçeli Hüküm içinde yer alan bilgiler ihtar atışı, ikaz atışı, yapıldığı izlenimini veriyor.

İslâhiye'den gelen Piyade Tabur Komutanı Binbaşı Bilgin'in ifadesini aktarmayı sürdürüyorum: Sabit Binbaşı, «bu sırada kışla civarında silâh seslerinin gelmekte olduğunu, taburun eğitim alanına gittiklerinde kışlanın hemen bitişiğinde ve batısında bulunan Yörükselim mahallesindeki evlerin büyük çoğunluğu yanmakta, mahalle aralarında yer yer silâh sesleri duyulmakta, mahalle sakinlerinden bazılarının sığınmak için kışlaya gelmekte, Üçüncü Piyade Taburu'nun bir kısım erleri ile bir mekanize birlik kadar kuvvetin kışlanın sınır çiti içinde durmakta olduğunu gördüğünü» anlatıyor. Anlatılanı açarak tekrarlamam zorunlu oluyor: Yörükselim Mahallesi'nde ateş var, yangın var, ölüm var ve Üçüncü Tabur'un bir kısım erleri ve bir mekanize birlik, kışla içinde duruyor. Mümkün: Kışla'yı savunmak için bekliyor olabilir.

Ancak Yörükselim Mahallesi'nde öldürülenlerin, öldürülmekte olanların yardımına gitmek gerekiyor ve Binbaşı Sabit Bilgin bu işi yapıyor. İfadesi, «başlarında subay ve astsubayların bulunduğu taburun 80 kişilik kuvveti ile açılıp yayılarak Yörükselim Mahallesi'ne girdiklerini ve mahalleyi baştan başa taradıklarını, evlerin içinde ve bahçesinde 5-6 kadar ölü gördüklerini, yangınların müdahale edemeyecekleri kadar büyük olduğunu, civil halktan sığınmak isteyenleri kışlaya sevkettiklerini ve saat 19.30 sıralarında kuvvetlerini toplayarak kışlaya döndüklerini» belirterek devam ediyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Katliâmın başladığı 23 Aralık 1978 tarihi sabahından itibaren, neden saldırganların toplanarak kışlaya ve benzeri yerlere götürülmediğini anlayamıyorum. Binbaşı Sabit Bilgin, sığınmak isteyen mazlumları kışlaya gönderiyor. Savaşta da gördüm; mazlumlar, evlerini ve evlerinde yatan cenazelerini kolay kolay bırakmak istemiyorlar. Sevdiklerinin ölüsü üzerine kapanıp, «beni de öldürün» demeyi tercih ediyorlar.

Maraş'ta Ünver Ailesi'nin yok edilmesinde yok edicileri önce Malik Ünver'i evinden çıkarıp köşe başında öldürüyorlar .Bundan sonrasını Gerekçeli Hüküm kitabından aktararak sürdürüyorum: «Malik Ünver'in götürülüşü sırasında Ünver Ailesi'nden Mustafa Ünver, Mehmet Ünver, karısı Döndü Ünver ve çocukları, karşı tarafta bulunan komşu Nebahat Albez'in evine sığınmışlardır. Saldırganların bu defa Mehmet Ünver ve karısı Döndü Ünver'i de bulundukları evden çıkararak Malik Ünver'in cesedinin bulunduğu üç yol ağzına getirmişler, orada 'ikimizi bir öldürün' diye bağırarak birbirine sarılmış olan karı kocayı da öldürmüşlerdir. Ailenin diğer fertleri bu ölülerin üzerine kapanarak ağladıkları sırada tüm saldırganlar Ünver Ailesi'nin geri kalan fertlerinin üzerine ateş etmişler, bu ateş sonucu ailenin yaşlıları Zühre Yıldırım ile kocası Abdurrahman (Abdülvahay) Yıldırım'ı da öldürmüşlerdir». Böyle öldürüyorlar ve böyle ölüyorlar.

«İkimizi Bir Öldürün» Dediler ve İstedikleri Gibi Öldürüldüler (*)

Sabahleyin 09.00 sıralarında Yusuflar Mahallesi Çehre sokağın iki tarafından ve Dalyan sokağın üst tarafından «Solcu evi gösterin, alevi evi gösterin, komünistler Moskovaya» diye bağırarak

(*) *Kahramanmaraş Olayları İle İlgili Gerekçeli Hüküm, op. cit., s. 337.*

Levent Şahverdi Arşivi

gelen ve ellerinde baltalar, sopalar, tüfekler, dinamitler, gaz bulunan mahşeri bir kalabalık Çehre sokak ile Dalyan sokağın kesiştiği köşede ikiye ayrılmış, bunlardan bir kısmı Ünver ailesinin evine, bir kısmı da Akırmak ailesinin evine doğru gitmişlerdir.

Dalyan sokak üzerinde bulunan Ünver ailesi evlerine saldırılacağını anlayınca, duvardan atlayarak bitişik komşuları Osman Küçükbeşer'in evine geçmişler ve bir odaya saklanmışlardır. Ünver ailesinin evinde bulunan yaşlı kadın Zühre Yıldırım duvardan atlayamadığı için, kocası Abdurrahman (Abdülvahap) Yıldırım bahçe duvarını kazma ile yıkarak Zühre Yıldırım'ı da Osman Küçükbeşer'in evine almıştır. Ünver ailesinin evine «Vurun komünistlere» diye bağırarak saldırgan gruplar kapıları kırmışlar, duvarları delmişler, 15-20 si de dama çıkarak damı delmeye çalışmışlar, evdeki eşyaları dışarı çıkararak yakmışlar ve evi ateşe vermişlerdir. Saldırganlar bu defa Ünver ailesinin sığındıkları Osman Küçükbeşer'in evine gelmişler, aile fertlerinin bulunduğu odanın içeriden kilitli olan kapısını silâhla taramışlar ve kapıyı kırarak içeriye girmişlerdir. Kapı silâhla tarandığı sırada odada bulunan Mehmet Ünver alnından yaralanmıştır. İçeriye giren saldırganlar Ünver ailesinin erkeklerinden önce Malik Ünver'i alarak Çehre Sokakla Dalyan sokağın kesiştikleri köşeye getirmişler ve «Allah'ını seven vursun» diye bağırarak Malik Ünver'i öldürmüşlerdir. Malik Ünver'in götürülüşü sırasında Ünver ailesinden Mustafa Ünver, Mehmet Ünver, karısı Döndü Ünver ve çocukları karşı tarafta bulunan komşu Nebahat Albez'in evine sığınmışlardır. Saldırganların bu defa Mehmet Ünver ve karısı Döndü Ünver'i de bulundukları evden çıkararak Malik Ünver'in cesedinin bulundu-

Levent Şahverdi Arşivi

ğu üç yol ağzına getirmişler, orada «ikimizi bir öldürün» diye bağırarak birbirine sarılmış olan karı kocayı da öldürmüşlerdir. Ailenin diğer fertleri bu ölülerin üzerine kapanarak ağladıkları sırada, tüm saldırganlar Ünver ailesinin geri kalan fertlerimn uzerine ateş etmişler, bu ateş sonucu ailenin yaşlıları Zühre Yıldırım ile kocası Abdurrahman (Abdülvahap) Yıldırım'ı da öldürmüşlerdir. Bu atışlar sırasında saldırganlar kendi içlerinden Mehdi Köklü isimli şahsı da yanlışlıkla vurmuşlar ve olay yerinden kaçırmışlardır. Ailenin fertlerinden herbiri bir tarafa dağılmıştır. Aile fertlerinden Mahmut Ünver olay yerinden kaçarak yakındaki Şeker dereye doğru inmiş, kendisini kovalayan 5 - 6 saldırgan kafasına değnek, demir, taşla vurarak Şeker dereye yuvarlamışlar, arkasından devamlı silâh sıkmışlardır. Yaralı olarak Şekerdereye düşen Mahmut Ünver'i annesi Leyla Ünver ile babası İbrahim Ünver derenin içinde bulmuşlar, İbrahim Ünver vilâyete giderek yardım istemiş, fakat kendisine yardım verilmeyince tekrar geri gelerek yaralı vaziyetteki oğlu Mahmut Ünver'i sırtlayarak yakındaki Ortaseki sağlık ocağına götürmüşlerdir. Saldırganlar bu defa sağlık ocağına gelerek kapıyı zorla açmışlar ve İbrahim Ünver'i dışarıya çıkararak orada öldürmüşler, Leyla Ünver'i de ağır yaralamışlardır.

Saat 11.00 sıralarında Yusuflar Mahallesi Mutluğün sokağa dik, çıkmaz sokağa giren saldırganlar, ellerinde taş, sopa ve şişelerle «Vurun kızıl komünistlere, bunlara yaşamak haramdır» diye bağırarak bu defa Yılmaz ailesinin evine saldırmışlardır. Kapıyı açan İsmail Yılmaz'ı vücudunun muhtelif yerlerinden bıçakla yaralamışlar ve evde bulunan Ali Yılmaz, Hatice Yılmaz ve Hüseyin Yılmaz'ı öldürmüşlerdir. Saldırganların

Levent Şahverdi Arşivi

elinden yaralı olarak kaçmaya çalışan İsmail Yılmaz ayağı kayarak Şekerdere'ye doğru yuvarlanmış oradan Devlet hastanesine gitmiştir. Ertesi gün aile reisi Ali Yılmaz'ın cesedi, sağ eli bilekten tamamen kesilmiş, anne Hatice Yılmaz'ın başı biriketle parçalanmış bir halde ve ailenin diğer ferdi Hüseyin Yılmaz'ınki de olmak üzere üç ceset evin önünde etrafları bir kan gölü halinde ve her tarafları kan içinde bulunmuştur.

Umulmadık bir gelişme yok: Yüzbaşı Timur Şen'in ifadesini tekrarlayabiliyorum. Gerekçeli Hüküm kitabında, Timur Yüzbaşı'nın «22.12.1978 günü cereyan eden cenaze töreni olayları sonrasında, General Boğuşlu'nun başkanlığında yapılan toplantıda, Yörükselim mahallesinde oturan alevilere karşı harekete geçileceği yolunda istihbarat alındığı» bilgisini vermiş olduğu yazılıyor. Büyük Katliâm'dan önce, katliâm yapılacağı istihbaratı var.

Jandarma Yüzbaşısı Günay Güneri'nin de ifadesi var. Parça parça aktarmak zorundayım; bunu yaparken sonsuz üzüldüğümü yazmak gereğini duyuyorum: Yine Yörükselim'de geciyor ve ifadesi Gerekçeli Hüküm kitabında, özetle ve şöyle yer alıyor: «Bu sırada büyük bir grubun hemen aşağılarında ve Yörükselim mahallesinin en yukarısında bulunan koruluğun yakınındaki evlere saldırdığını, kırdığını, içindeki insanları çıkarıp yaktığını görerek, erleri tepede bırakarak olay yerine yalnız gittiğini, orada bulunan Piyade Taburu'na ait bir miktar erle beraber havaya ihtar atışı yaparak topluluğun üzerine yürüyüp 50 metre kadar gerilettiklerini, topluluğun hemen hemen hepsinin elinde sopa, demir, nacak gibi şeyler olduğunu» anlatıyor[16]. Saldırganlar evlerden insan çıkarıp yakıyorlar ve havaya ihtar atışı ile karşılaşıyorlar.

Yüzbası Günay Güneri, devamla, «bu toplulukla uğraştığı sırada Yüzbaşı Teoman Saraç'ın bir kariyerin üzerine çıkmış, toplulukları dağıtmaya çalışırken gördüğünü,

Levent Şahverdi Arşivi

kariyerin gelmesiyle topluluğun saldırılarının o bölgede durduğunu ve topluluğun başka bir yere gittiğini» ekliyor. İfadede saldırganların toplandığını veya toplanılmasına çalışıldığı yönünde bir açıklık yok. Yalnızca bir başka yere gittikleri belirtiliyor. Saldırılarına bir başka yerde devam ediyorlar.

Günay Yüzbaşı'nın ifadesinin bu bölümünü tamamlıyorum. «Öğle vakti yolların kapalı ve ateş altında olması nedeniyle, tabur arazisinden geçerek olaya geldiğini, olaya giderken Piyade Tabur Komutanı Binbaşı Kemal Gündüz'ün ve yanındakilerin Yörükselim mahallesinde ateş altında olduklarını, kendilerini gizleyecek birer siper seçtiklerini gördüğünü» söylüyor. Yeteri kadar açık; ek bir açıklama gerektirmiyor.

Yüzbaşı'nın ifadesinin bu bölümü «bu sırada» diye başlıyor. Kuşkusuz, bu, Yüzbaşı'nın bir başka olayı anlatmış olduğunu anlatıyor. Her hangi bir gizleme ve çarpıtma izlenimini ortadan kaldırabilmek için, «bu sırada» geçen diğer olayı da aktarmam gerekli oluyor. Yalnız bunu yapmadan önce Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Mahmut Boğuşlu'nun ifadesinden bir pasaj almak durumundayım. Tuğgeneral Boğuşlu, ifadesinin bir yerinde, «23.12.1978 günü Yörükselim mahallesinin batısındaki zeytinlik kesiminde toplanmış olan yüzlerce kişilik bir grubu durdurmaya çalıştıkları sırada, topluluktan 100 - 200 kişilik sünni vatandaş grubunun, karşıdaki alevilerin bulunduğu bir evden makinalı tüfeklerle taranacakları kuşkusunda olduklarını belirttikleri» bilgisini veriyor[47]. Küçük bir özet zorunluluğu doğuyor: Tuğgeneral Boğuşlu, Maraş'a kuvvetleriyle birlikte intikal edince, Yörükselim mahallesi'ndeki alevi yurttaşlara sünni vatandaşların hücum edecekleri istihbaratıyla karşılaşıyor. Katliâm alanında ise tecavüze hazır sünni toplulukların, bir alevi evinden makinalı ile taranacakları kuşkusunu dinliyor.

General Boğuşlu'nun ifadesini aktarmayı sürdürüyorum. Tugay Komutanı, «bunun üzerine anılan evi J. Yzb. ile aradıklarını, çoğu kadın ve çocuklardan oluşan 25 - 30 kişinin bulunduğu evde bir av tüfeği bulduklarını, aynı an-

Levent Şahverdi Arşivi

da dışarıda 500 - 600 kişilik bir grubun toplanmış olduğunu, bu grubu iknaya çalıştığı bir sırada alevilerin bulunduğu Yörükselim mahallesinin zeytinlik bölgesinden kesif ateş seslerinin gelmeye başlodığını» söylüyor. Zırhlı Tugay Komutanı'nın, kadınların ve çocukların sığınmış olduğu bir alevi evine saldırmak isteyen 500 - 600 saldırganın saldırısını «ikna» yöntemiyle önlemeye çalıştığı anlaloşılıyor.

Şimdi Jandarma Yüzbaşısı Günay Güneri'nin ifadesini aktarmayı sürdürüyorum. Uzun bir pasajı alıyorum. J. Yzb. Günay Güneri, «saat 09.00 sıralarında Jandarma Alay Binası'nda bulunurken, Yörükselim mahallesinden yoğun silâh seslerinin geldiğini duyduğunu, gerek telefon eden, gerekse bizzat gelen vatandaşlardan bu mahalleye silâhlı saldırı olduğunu ve öldürme olayının vuku bulduğunu öğrenince İl Jandarma Bölük Komutanı Teoman Saraç ve yanlarına aldıkları erlerle alay binasından çıkarak silâh seslerinin geldiği yöne hareket ettiklerini, kendisinin önce Ortaseki Sağlık Ocağı'na gittiğini ve orada kurşunla yaralanmış vatandaşlar gördüğünü, Yörükselim, Mağaralı ve Serintepe mahallesinde öldürme ve çok miktarda yaralama olayının olduğunu öğrenince Endüstri Meslek Lisesi'nin bulunduğu sokaktan Yörükselim mahallesi'ne girdiğini, yukarı doğru çıkarken yaralanmış şahıslar, yerde kan izleri gördüğünü, silâh sesleri, patlama sesleri, boğrışmolar duyduğunu, arkasından karyerlerin de gelmekte olduğunu, bu sırada Yüzbaşı Teoman Saraç'ın da kendisine yetiştiğini, boşluklardan sızıp, arkalarına geçerek oradaki topluluklarla birleşmeye çalışan gruplarla uğraştığı sırada Tuğgeneral Mahmut Boğuşlu'nun refakatinde yalnız bir jeeple gelip bir eve saldırmak isteyen toplulukla konuştuğunu görerek yanına gittiğini» söylüyor. Böylece bir açıklık ortaya çıkıyor: General Boğuşlu'nun sözünü ettiği, ancak adını vermediği Jandarma yüzbaşısı Günay Güneri'dir ve General Boğuşlu, saldırı niyetli açık bir toplulukla konuşuyor.

Günay Yüzbaşı, devam ederek, «bu topluluğun arkalarında bulunan evden silâhla ateş edildiğini söyleyerek

Levent Şahverdi Arşivi

bunların yakalanmasını istediklerini, General Boğuşlu ile adı geçen eve girdiklerini, evde çok sayıda kadın, çocuk ve erkeğin olduğunu, kendilerine saldırıldığını ve öldürüleceklerini söylediklerini, evde kısa bir araştırma yapmışsa da herhangi bir silâh bulunmadığını, bilâhare bir av tüfeği getirdiklerini, dışardakilerin bu av tüfeğini görünce yatışır gibi olduğunu, yanına iki jandarma eri alarak tepeye doğru çıkmaya başladığını, bunun üzerine ellerinde silâh bulunan bu topluluğun tepenin daha uç tarafına doğru gerilediklerini, tepenin üstünde Kahramanmaraş'ın kuş bakışı olarak görüldüğünü, çeşitli silâhların, patlayıcı maddelerin, dinamitlerin çıkardığı seslerin duyulduğunu, çeşitli yerlerde toplanmış saldırgan insanların, çıkan dumanların, yanan evlerin hep görüldüğünü, orada bulunmalarının tepedeki silâhlı saldırganların aşağıya inmesini önlediğini» ekliyor. Tepedeki saldırganlar aşağıya inemiyorlar; aşağıdaki saldırganlar, ev yakıyorlar, insan yakıyorlar. Hiç bir saldırganın enterne edilerek kışlaya götürülmesi düşünülmüyor. Zırhlı Tugay Komutanı, bir eve saldırmak isteyen beş yüz kişiyle konuşuyor. Saldırmak istenen eve girip arama yapıyor. İçerde kadınlar ve çocuklar, erkeklerle birlikte ölümü bekliyor. Zırhlı Tugay Komutanı, evde yalnızca bir av tüfeği olduğunu saptıyor. Saldırganları, evdekileri öldürmemeye ikna ediyor.

«Bu sırada», yakın bir yerde yurttaş öldürülüyor. Yüzbaşı Günay Güneri'nin «bu sırada» sözcükleriyle başlayan ifadesi işte tam burada başlıyor.

Binbaşı Kemal Gündüz, ifadesinin bir bölümünde, «23.12.1978 günü sabahleyin Yörükselim Mahallesi Çamlık bölgesinde iken Mağaralı Mahallesi'nin daha ilerisindeki bir grupta üç hilâlli bayrak gördüğünü, Jandarma Yüzbaşısı Günay Güneri'nin getirdiği jandarmaları ve kendi yanındaki inzibatlarla birlikte Mağaralı'nın üstündeki setlerde ve sırtlarda bulunan kalabalığı önlerine katarak Serintepe Mahallesi'ne doğru kovaladıklarını, Yörükselim Mahallesi'nde olaylar devam ederken, öğleden sonra Serintepe tarafından gelen yaşlı bir vatandaşın 'bizim orada katliâm başladı' demesi üzerine, Binbaşı Yaşar Spor, Yüzba-

Levent Şahverdi Arşivi

ğı Mustafa Peker, 10 inzibat ve 4 kariyerle birlikte, Mağaralı ve Yörükselim Mahallesi'nin üst tarafında bulunan zeytinlik bölgesinin üst kısmına gittiğini, evlerin ateşe verilmiş olduğunu, evlerin köşesine ve crozinin muhtelif yerlerine dağılmış av tüfeği ile ateş eden insanlar gördüğünü, önce subay ve astsubayların tomsonları ile arkasından da kariyerlerden inen erlerin piyade tüfekleriyle ateş gelen yerlere hedef gözetmeksizin ateş ettiklerini, bir evin önünde ve balkonunda 2 kadın cesedi gördüğünü, Binbaşı Yaşar Spor ile aynı kariyerde olduklarını, kendilerine hedef alan ve çok yakından geçen kurşun sesi üzerine kariyerin üstündeki 12,7 liklerle ateş eden yönü taradıklarını, o bölgede takriben 50 eve dağılmış bulunan 700 - 800 cleviyi kariyerlerin himayesinde kışlaya taşıdıklarını, bu tahliye işleminin saat 15.00'e kadar sürdüğünü» anlatıyor." Maraş Garnizon Komutanı Binbaşı Kemal Gündüz, saldırganların isyan bayrağı olarak üç hilâl taşıdıklarını gördüğünü ifade ediyor. Mazlumların bir bölümünü kışlaya taşıyor.

Binbaşı Gündüz'ün ifadesinde Yüzbaşı Mustafa Peker'in adı geçiyor. Yüzbaşı Peker, «Yörükselim Mahallesi'nde bulunduğu bölgeden uzaklaşan grupların, gittikleri tarafta meydana gelen yangınlar ve silâh sesleri üzerine Binbaşı Kemal Gündüz ve Binbaşı Yaşar Spor ile birlikte Mağaralı Mahallesi'nin üst kısmına doğru gittiklerini, kalabalık bir grubun 200 - 250 metreden mevzilenmiş olarak kuşattıkları bir eve ateş ettiklerini görerek kariyerleri bu evin önüne çektiklerini, evde bulunanların 'bizi öldürüyorlar, bizi kurtarın' diye yardım istediklerini, 2 katlı olan evdeki yaralıları kariyere alarak evdeki insanları da kariyerlerin himayesinde piyade taburuna sevke başladıklarını, bu sırada kendisinin bulunduğu kariyerin hemen yanında çocuğu ile birlikte yürümekte olan bir kadının mevzilenmiş olan gruptan açılan ateş sonucu yaralanarak yüz üstü yere düştüğünü, yaralı kadını kariyere alarak uçaksavar ve piyade silâhları ile ilerde mevzilenmiş olanların 15-20 metre kadar önüne ikaz atışı yaptıklarını» söylüyor. Söylenenleri tekrarlıyorum; bir saldırgan grubu

Levent Şahverdi Arşivi

mevzilenmiş ve bir eve ateş ediyor. Güvenlik Kuvvetleri, bu saldırganlara dokunmuyor. Saldırganlarla saldırılanlar arasına kariyerleri çekiyorlar; araya giriyorlar. Evdekiler «bizi öldürüyorlar, bizi kurtarın» diye yalvarmaya başlıyorlar. Bunun üzerine bunları alıp karyerin yanında götürmeye başlıyorlar. Saldırganlar ateşe devam ediyor. Bir kadın vurulup düşüyor. Güvenlik Kuvvetleri, saldırganların 15 - 20 metre önlerine uyarı atışı yapıyor. Daha yakınlarına atış yapmıyor.

Evde yaralı var. Sağ olanlar tahliye edilirken vuruluyorlar. Hiç bir saldırganı yakalayıp kışlaya götürmek akla gelmiyor.

Sağ kalabilen Hünkâr Bozkurt, İbrahim Bozkurt, Mercan Bozkurt anlatıyorlar: «23.12.1978 günü sabahı 08.30 sıralarında bakkal Murat'ın evinin önüne minübüs, kamyon ve dolmuşlarla toplulukların geldiğini, orasının çok kalabalık olduğunu, bu toplulukların 'Müslüman Türkiye, Komünistler Moskova'ya, Allahını Seven Gelsin, Alevilere Ölüm, Alevileri Yaşatmayalım' diye bağırarak ve ellerinde kesici, delici aletler, taş, sopa ve uzun menzilli silâhlar olduğu halde yürüyüşe geçtiklerini, oturdukları İmam Ergönül'ün evinin etrafında dolaşan bu topluluğun camları kırdıktan sonra gittiklerini»[13] ifade ediyorlar. Saldırganlar, İmam Ergönül'ün evinin önünde, sabah, kızılderili türünden dolaşıyorlar ve uygun görültüleri çıkardıktan sonra gidiyorlar.

Kızılderili türünden sonra geri geliyorlar. Verilen ifade, «saat 13.00 sıralarında yine bu topluluğun eve hücum ettiklerini, evin üzerine çıkarak beton tavanı delmeye başladıklarını, pencereden içeriye gaz, benzin, patlayıcı madde attıklarını ve bir yandan da kilitli demir kapıyı sökmeye çalıştıklarını, saldırganların kapıyı kırarak içeriye hücum ettiklerini ve bu evde bulunanlardan İmam Ergönül, Hacı Bektaş Bozkurt, Hüseyin Ergönül, Güllü Ergönül ve Mahmut Ünal'ı öldürdüklerini, diğerlerini de yaraladıklarını, evden bir fırsatını bularak kaçıp Mağaralı deresinin öbür tarafındaki Molla Tabak'ın evine sığındıklarını, ora-

Levent Şahverdi Arşivi

dun da askeri kışlaya götürüldüklerini» anlatarak devam ediyor.

Molla Tabak'ın evine sığınıyorlar ve kurtuluyorlar. Büyük şans! Molla Tabak'ın evi herkes için aynı ölçüde şanslı görünmüyor. «Bu topluluğun bir süre sonra Yörüksolim'den tekrar geriye dönerek 'vurun, kırın, öldürün' diyo bağırarak ve evlere saldırarak yakmaya, yıkmaya başladıklarını, devamlı olarak etrafa ateş ettiklerini ve sığındıkları Mehmet Polat'ın evine gelerek taş ve sopalarla pencereleri kırdıklarını, 'vurun komünistlere ne duruyorsunuz' diye bağırarak kapının önünde oturmakta olan M. Ali Güner isimli yaşlı adamın boynuna tahrayı dayayarak 'müslüman mısınız, değil misiniz' diye sorduklan, o sırada evin bulunduğu yere gelen askerlerin bu saldırganlan aşağıya doğru uzaklaştırdıkları ve evin ön tarafına beşer metre aralıkla dizilerek burada iki - iki buçuk saat kaldıkları» bir başka ifadede yer alıyor.

Askerler, bir grup yurttaşın yaşamını kurtarıyor.

Ne yazık, yalnızca öğleden sonra saat iki buçuğa kadar sürüyor. Saat iki buçukta askerlerin bir başka yere gitmesi gerekiyor; bir bölük yurttaş öldürülüyor.

Bu ifade de, «saat 14.30 sıralarında askerler 'cephaneliğe yürüdüler' diyerek kendilerini bırakıp kışlaya gitmeye başlayınca, kendilerinin de askerlerin arkasından gitmeye başladıklarını, bu sırada hem aşağıdan, hem yukarıdan yağmur gibi kurşun yağdığını, ateş edildiği için yatarak kalkarak kaçtıklarını, bu sırada Hüseyin Kilit ve Hatice Temiz'in yaralandıklarını, saldırganların 'vurun komünistlere' diye bağırmakta olduklarını, Mağaralı deresini geçerek Molla Tabak'ın evine sığındıklarını ve o sırada evden içeri girmekte olan Hüseyin Baz'ın hanımı Fatma Baz'ın kapıda vurularak öldüğünü, çocuğu Yılmaz Baz'ın da öldüğünü, Zeynep Aydoğan'ın da Molla Tabak'ın evinin önünde öldüğünü, Molla Tabak'ın evinin her tarafının sarılarak kurşun yağmuruna tutulduğunu, üç hilâli bayrakla eve doğru yürüdüklerini, bir süre sonra karşıyerlerle askerlerin yetişerek kendilerini kurtardığını ve karşıyerlerin himayesinde kışlaya götürüldüklerini» anlatarak

Levent Şahverdi Arşivi

sona eriyor (*). Askerler ayrılmadan önce, bu yurttaşların yaşamlarını neden güvence altına alamıyorlar; anlaşılmıyor.

Bu alt bölümün de sona ermesi gerekiyor.

Belgeler, görevliler ile tanıkların ifadesinden sonra, bu cilt bölümü, Yargıçlar Kurulu'nun bir değerlendirmesi ile bitirebilirim. Gerekçeli Hüküm'de yer alıyor ve şöyle yazılıyor: «Mağaralı ve Serintepe Mahalleleri'nde yer yer büyük topluluklar birikmiş, bunların mevcudu gittikçe artmıştır. Uzaktaki Serintepe Mahallesi'ndeki evlere saldırıldığı, dumanların, alevlerin yer yer yükseldiği görülmekte, patlama ve silâh sesleri duyulmaktadır. Tepelerdeki silâhlı gruplar çıplak gözle görülmektedir. Dağıtılan gruplar başka bir yerde toplanmakta ve evlere saldırmaktadırlar»[20]. Dağıtılan, ancak enterne edilmeyen saldırganlar, tekrar saldırıyorlar. Üç gün sürüyor.

Kaldığı yerden bu aktarmaya devam ediyorum: «Ellerinde av tüfeği, tahra, balta ve daha başka silâhlar olan, 'Müslüman Türkiye' diye slogan atan ve alevileri imha ve tahrip için kesin kararlı görünen bu gruplar evlere saldırmakta, yakıp yıkmakta ve içindekileri katletmektedir. Askerler timlere ayrılarak saf düzeninde yayılmış ve saldırgan topluluklar bazan ikna edilerek, bazan bağırılarak, bazan zor kullanılarak Serintepe Mahallesi'ne kadar sürülüp kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak mevcut kuvvetlerle bu kadar geniş bir topluluğu kontrol altına al-

---

(*) Devrimci Yol Davası sanıklarından Mehmet Ali Yılmaz'ın işkence günlerinden aktarıyorum.

«İşkenceecilerin özel olarak MHP'li polislerden seçilmiş oldukları konuşmalarından ve davranışlarından anlaşılıyordu. Hatta bazı insanlara MHP'nin sloganları zorla söyletiliyordu».

«Açıkça Türkeş'i ve MHP'yi savunuyorlardı, faşistleri temize çıkarmak için var güçleri ile çalışıyorlardı».

«Maraş Olayları ile MHP'lilerin ilişkisi olmadığını, bu olayı devrimcilerin yaptığını ileri sürüyor, zamanın hükümetini suçluyorlardı».

Mehmet Ali Yılmaz, Sorgu, Devrimci Yol Anadavası Tutanakları, 82/50, s. 293.

Levent Şahverdi Arşivi

mak mümkün olmamıştır. Bu sırada şehrin her tarafından yangınlar yükselmeye, her taraftan silâh sesleri gelmeye başlamış ortalık bir harp sahnesi gibi olmuştur». Gerçekten de, Gerekçeli Hüküm'de yazılıyor, «mevcut kuvvetlerle bu kadar geniş bir topluluğu kontrol altına almak mümkün» olmadığı için harp sahnesi üç gün sürüyor.

Sıkıyönetim ilânını isteyenler, Maraş Katliâmı ile, kendi yanlarında güçlü bir mantık buluyorlar.

Askeri Mahkeme, Maraş Katliâmı'nı, Hükümet Kuvvetleri'nin yeterli olmamasına bağlıyor. Kesinlikle katılıyorum. Hükümet Kuvvetleri miktar olarak pek çok yetersiz kalıyor. Ayrıca katliâm alanına sevkedilen kuvvetler, saldırganlığa set çekmek yerine saldırganları ikna etmeyi bir yöntem olarak seçiyorlar.

Hükümet Kuvvetleri, saldırganları enterne etme veya tecrit yoluna gitmek yerine, evlerini bırakarak sığınacak bir yer arayan mazlumları, çok zaman araçlar içinde bile değil, kışlaya topluyorlar. Katliâmın başında saldırganları enterne etme yoluna gidilmesinin ölüm sayısını ve tahribatı azaltacağını düşünüyorum.

Bir parantez açıyorum. Daha önceki bölümlerde zamanın başbakanı Süleyman Demirel'in, 12 Eylül öncesi bir askeri müdahaleden hiç kaygılanmadığını belgelerle ortaya koymak imkânını buldum. Çözümlemeye çalıştım; askeri müdahale ile gelebilecek yeni hükümetten korkusu olmadığı için hiç bir kaygı göstermediğini ileri sürdüm, sürüyorum.

1978 yılı Aralık başı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin başının bir sıkıyönetim isteyip istemediği konusunda elimde önemli bir kanıt olmadığını söylemek durumundayım. Ancak 1978 yılı sonuna geldiğinde Başbakan Bülent Ecevit'in de bir sıkıyönetim planlaması içinde olduğu düşüncesini, kökten reddetmek için hiç bir neden bulamıyorum.

Ecevit Hükümeti'nin İçişleri Bakanı İrfan Paşa'ya gelince, eğer Ecevit Hükümeti bir sıkıyönetim planlaması içinde değilse, Emekli Orgeneral İrfan Özaydınlı'nın, kendi hükümetinin dışında, sıkıyönetim ilânı partisi içinde yer

Levent Şahverdi Arşivi

aldığına inanıyorum (*). Başka türlü bir açıklama bulamıyorum.

Atalet beyinle ilgilidir; ancak beyni etkileyen çelişik güçlerin olması gerekiyor. Oblohomov, geçmişi ile tüm bağlarını kesemediği ve geleceğe tümüyle bağlanamadığı için bir atalet içinde yaşıyor.

Maraş Olayları için Askeri Savcılık tarafından hazırlanan iddianamede, «16.12.1978 gününden itibaren Kahramanmaraş Çiçek Sineması'nda oynatılmaya başlanan 'Güneş Ne Zaman Doğacak' isimli filmin sağ görüşlü Kahramanmaraşlılar arasında büyük ilgi gördüğünü anlayan Kahramanmaraş Ülkücü Gençlik Derneği'nin bu olayı üye ve sempatizanlarını artırmak, propaganda aracı olarak kullanmak amacına yöneldiği» ifadesi yer alıyor (**).

(*) Süleyman Demirel'in uzun başbakanlığı süresince Silâhlı Kuvvetler hiyerarşisini, açık bir biçimde, yalnızca İrfan Özaydınlı durumunda ve İrfan Paşa'nın aleyhine bozdu. Tek orgeneral iken Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na bir korgeneral getirdi.

Demirel'in, Silâhlı Kuvvetler içinden destek almadan buna cesaret edemeyeceğini sanıyorum.

12 Eylül, Ecevit'i evinden toplamak için, emekli Orgeneral Özaydınlı'yı görevlendirdi.

Bunları sorular olarak ortaya koyuyorum.

(**) Devrimci Sol İddianamesi'nden aktarıyorum.

«7.9.1978 günü saat 16.00 sıralarında Karagümrük Fevzipaşa Caddesi 249 sayılı yerde bulunan Hakan Sineması'na gelen Dev-Sol örgütü militanları sanıklar.... müessese müdürü Hakkı Oruç'un odasına girerek silâhlarını çekmek suretiyle 'hiç bir hareket yapma, faşizme yönelik filmi oynattığınız için arkadaşlarımız filmi yakacaklar' diyerek adı geçeni etkisiz hale getirdikleri ve diğer sanıkların sinema içerisindeki personeli de aynı şekilde tehdit ettikleri ve bilâhare makina dairesine girerek 'Güneş Ne Zaman Doğacak' filmin ikinci yarısına başlama hazırlığı yapan makinist Hakkı Kahraman'a silâhlarını tevcih edip kendisinden faşizme yönelik olduğunu ifade ettikleri filmi istedikleri ve makinistin filmi vermesini müteakip üzerine gaz dökerek yaktıkları ve tekmil sanıkların suça asli fail olarak iştirak ettikleri» anlaşılıyor.

THKP/C-Devrimci Sol, İddianame. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı. Üçüncü Cilt. Ek 1. s. 335.

Levent Şahverdi Arşivi

İddianamede «ÜGD birinci ve ikinci başkanlarının sol çevreler aleyhine kışkırtılması için sinema salonunda tahrip gücü az bir dinamit patlatılarak bu işi solcuların yaptığı süsü verilmesi kararı alındığı» iddiası da yer alıyor. Gerçekten de 19.12.1978 akşamı sinemada, İddianame'deki niteleme ile, «parça ve tahrip tesiri olmayan basınç tesirli bir patlayıcı maddenin» patlatılmasından sonra, Ökkeş Kenger, postahaneye koşarak iki kez Ankara ile telefonla konuşuyor ve «ben teşkilâttanım, Çiçek Sinemasına patlayıcı madde atıldı» diyor. Konuşmayı duyan bir yurttaş anında emniyete haber veriyor.

Savcılık soruşturması sırasında hem Ökkeş'in, hem de Ankara'da telefon ettiği yerin ülkücü kuruluşlarla bağlantısı net bir biçimde sağlanıyor. Ökkeş, emniyette ve uzun müddet bomba işindeki sorumluluğu kabul ediyor. Sonunda ifadelerini işkence ile verdiğini ileri sürüyor ve reddediyor. Olabilir. Önemli değil.

Çünkü Ökkeş'in delil yetersizliğinden beraat etmesi çok sonra oluyor. Zamanında daha doğru bir söyleyişle anında, Maraş Valiliği, bu bilgiyi ve Gerekçeli Hüküm kitabındaki ifade ile «20.12.1978 tarihli yıldırım telsizi ile», İçişleri Bakanlığı'na iletiyor[61]. İrfan Paşa'nın başında bulunduğu bakanlıkta bu telsizle ilgili her hangi bir önlemin alındığının işaretine rastlanmıyor.

20 Aralık tarihinde sol görüşlülerin devam ettiği Akın Kıraathanesine bomba atılıyor; iki kişi yaralanıyor. Bir gün sonra, 21 Aralık 1978 tarihinde, sol görüşlü ve TÖB-Der üyesi iki öğretmen, Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu vuruluyorlar ve öldürülüyorlar.

İki öğretmenin cenazesinin 22 Aralık 1978 tarihinde kaldırılması kararlaştırılıyor. Vali Tahsin Soylu bunu öğrenir öğrenmez, İçişleri Bakanlığı'na yeniden başvuruyor. Gerekçeli Hüküm kitabından aktarıyorum: «22.12.1978 günü öldürülen öğretmenler için cenaze töreni yapılacа-

---

Devrimci Sol militanlarının İstanbul'da, Sovyetler Birliği'nden kaçan iki Türk'ün yaşamını konu alan filmi yakmaları, Maraş Katliamı'ndan iki ay önce oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

ğının öğrenilmesi üzerine vali tarafından durum 21.12.1978 günü saat 19.20'de İçişleri Bakanlığı'na bildirilerek cenaze töreni sırasında olay çıkması kuvvetle muhtemel görüldüğünden bahisle yeteri kadar jandarma komandosu gönderilmesi istenilmiştir»[18]. Irfan Paşa'nın başında bulunduğu bakanlığın bu istekler karşısında da sessizliği seçtiği anlaşılıyor. Vali, cenaze töreninin öncesinde, «makina başında» sürekli telsizler yazdırıyor. Gerekçeli Hüküm kitabından aktarıyorum: «21.12.1978 tarih ve 1880 sayılı yıldırım telsiz ile İçişleri Bakanlığı ve Elâzığ Valiliği'nden, Elâzığ'da bulunan Kahramanmaraş toplum polislerinin geri gönderilmesi, 21.12.1978 tarih ve 3881 sayılı yıldırım telsizle Adana - Gaziantep - Kayseri - Malatya valiliklerinden cenaze töreni için Kahramanmaraş'a geleceklerin üzerlerinin aranarak gönderilmeleri, 22.12.1978 saat 02.10 tarihli yıldırım telsizle İçişleri Bakanlığı'ndan, Gaziantep'ten 50 kişilik toplum polisinin gönderilmesi istenilmiştir». Bütün bu istekler ve yıldırım mesajlar, Maraş'ta önemli olayların beklenildiğini gösteriyor.

Sormaya mecburum.

Baskılar çözümlerden önce soruları önlemek için düzenleniyor.

1978 yılında CHP, yeni bir Takrir-i Sükûn Düzeni arayışı içine mi giriyor?

1978 yılı Aralık ayının üzerinden iki yıl bile geçmeden 12 Eylül gerçekleşiyor. Daha önceki bölümlerden hatırlanıyor; bir çözümleme olarak değil, bir gözlem olarak yazılıyor. Financial Times'ın temsilcisi David Tongue bile, 12 Eylül'den hemen sonra Bülent Ecevit ile yaptığı görüşmeden, şaşkın ve Ecevit'in 12 Eylül'ün uzun sürmesini istediği izlenimini alarak ayrılıyor.

Hacı Çolak ile Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun cenazesi için, bütün yıldırım mesajlara karşın, Kahramanmaraş'a bir tek takviye Hükümet Kuvveti gönderilmiyor. Cenaze törenine katılanlar Ulucami'de taş ve takunya yağmuruna tutuluyorlar. Saat 10.20'de, isyancılardan bir heyet, Silâhlı Kuvvetler'e isteklerini bildiriyor. Bir ültimatom niteliğindeki istekleri Gerekçeli Hüküm kitabından alıyorum: «Saat

Levent Şahverdi Arşivi

16.20 sıralarında Ulucami karşısındaki bir dişçinin bürosuna gelmiş olan Belediye Reisi Ahmet Uncu ile Jandarma Kıdemli Yüzbaşı Teoman Sarac, Ulucami önündeki sağ gruptan 10 kişilik bir heyet ile görüşmüşlerdir. Sağ topluluğun temsilcileri, "okullardaki tahriklerin kalkmasını, karakollardaki baskınların sona erdirilmesini, devlet dairelerindeki sol görüşlü memur ve işçilerin tahriklerinin önlenmesini, okulların polis yerine asker tarafından korunmasını, cenaze defin töreninin yapılmamasını, solcu polislerin ve solcu öğretmenlerin derhal tayin edilmesini, Pol-DER ve Töb-DER'in kapatılmasını" istemişler, bu istekler II Valisine iletilmiştir»[23]. Yeni bir iktidarın ilk istekleri görünümü veriyor.

Bu isteklerin bildirilmesinden otuz dakika sonra, İçişleri Bakanlığı'ndan umudunu kesen Kahramanmaraş Valisi, kendi başının çaresine bakıyor. Yine Gerekçeli Hüküm kitabından aktarmak gerekiyor: «Kahramanmaraş Valisi'nin saat 16.50'deki istemi üzerine saat 16.55'de Gaziantep 5 nci Zırhlı Tugay 2 nci Mekanize Piyade Taburuna alarm verilmiş, 7 nci Tümen ve 2 nci Ordu Komutanlıkları'na durum arz edilerek alınan emir üzerine saat 19.45'de 5 nci Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Mahmut Boğuşlu Kahramanmaraş Vilâyet Konağı'na, 2 motorlu piyade bölüğü ile bir kariyer bölüğünden oluşan 2 nci Mekanize Piyade Taburu da saat 21.30 da Kahramanmaraş'a gelmişlerdir»[24]. Böylece ilk takviye kuvvetlerinin, bir mekanize piyade tabur büyüklüğünde olmak üzere, İçişleri Bakanı İrfan Paşa'nın inisiyatifi ile değil, Maraş Valisi'nin ısrarlı isteği sonucunda ve ancak 22 Aralık 1978 tarihinde akşam saat dokuz buçukta geldiği ortaya çıkıyor.

Sonunda sıkıyönetim geliyor.
Sıkıyönetim idaresini 12 Eylül Rejimi izliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Yalnızca başlıkları ve ara başlıkları koyuyorum. Tümü, hiç bir ekleme yapılmadan, tutanaklardan, iddianamelerden ve gerekçeli hükümlerden alınıyor.

İşkenceyi sergilemek istemiyorum. Bu yapılıyor. Benim işim değil.

İnsanın direnişini ortaya koymak istiyorum. Evrenin en güzel iki yaratığının yıldızlar ve insan olduğuna inanıyorum.

Dinler, cehennemden dönüşü kabul etmiyor. Tutarlı; cehennemden dönenin insan olabileceği düşünülemiyor.

Türkiye'nin yakın tarihi belki de, Türkiye'nin dinlerin bile düşünemediği insanlar ülkesi olduğunu sergiliyor.

İşkence veya idam söz konusu olunca, insanı, sağcı-solcu diye ayırmayı kavrayamıyorum. Solculuk ve sağcılık insanın gelişmişlik düzeyini belirliyor, insan ise her zaman var. Eğer sağcılarla ilgili işkence iddialarıyla karşılaşmış olsam, yayınlamaktan çekinmem; yapılmamış olduğunu ileri sürmüyorum. Maraş Katliâmı'nı başlatan sinemaya bomba atılması olayında sanık Ökkeş, emniyette suçlamayı kabul ediyor. Sonra reddediyor. İşkence iddiasıyla karşılaşırsam, kabul etmekte tereddüt göstermem

Yine de sağcılık sanıklarına çok az işkence yapıldığını düşünüyorum. Bir maddi kanıt var: MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası sanıklarının emniyet şubelerinde çok az ya da hiç tutulmadığı görülüyor. İddianame, gözaltı ve tutuklama tarihlerini de veriyor. Emniyete gelen cezaevine gönderilmiş; netlikle saptayabiliyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Ceza evi koşulları başlı başına «işkence» sayılabilir; ancak, elektrik vermek, falakaya yatırmak, cinsel organlarını sıkmak, hortumla dövmek, karda yatırmak ve benzerlerinin cezaevlerinde de yapıldığı, ünlü Diyarbakır cezaevi koşulları dışında, ileri sürülmüyor. Ceza evlerinde en büyük direnişler, tutukluların tekrar emniyete götürülmeleri söz konusu olduğu zaman ortaya çıkıyor. Tutuklular, tutukevinden bir tutuklunun alınarak tekrar emniyet müdürlüğüne götürülmesi, bir yazgıdaşlarının tekrar cehenneme alınması biçiminde değerlendiriyorlar ve çok zaman cezaevi içinde barikatlarla bunu önlemeye çalışıyorlar. Cezaevi yönetimi, eğer tebliğ etmeden bir başka yolla tutukluyu kapsaltına almamışsa, bir çilekeşin tekrar emniyete götürülebilmesi için büyük operasyonlar düzenlemek zorunda kalıyorlar.

Bir şaşkınlığımı yazmak zorundayım: Türkiye'de bütün işler ve işlemler neden bu kadar açık?

Kadir Keskinaslan, Emeğin Birliği Davası sanığı olarak cezaevinde yatıyor. İddianame şunları yazıyor: «Cezaevi'nden getirilerek alınan emniyet ifadesinde, eski soruşturma sırasında vermiş olduğu ifadede bazı eylemleri söylemediğini ve bu söylemediği eylemler meyanında...» (*) Aktarmayı kesiyorum; Kadir Keskinaslan, yattığı cezaevinden tekrar emniyet müdürlüğündeki sorguevi'ne götürülünce, birden bire bülbül oluyor ve katıldığını belirttiği yeni yeni eylemleri sayıyor.

İnanmak mümkün mü? İnanmak mümkün ise, aynı iddianamede bir kaç paragraf sonra ya-

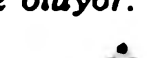
(*) Türkiye Komünist Emek Partisi, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1981, s. 10.

Levent Şahverdi Arşivi

zılanlar nasıl açıklanmalı? İddianamede Kadir Keskinaslan'ın, «savcılık ifadesinde, emniyet ifadesini kabul etmeyerek dayak yememek için» sözü edilen eylemleri kabul ettiğini söylediği de yazılıyor.

12 Eylül gözaltı süresini doksan güne çıkarttı. Fakat Kadir Keskinaslan ile somutlaştırmaya çalıştığım mekanizma ile bu süre sonra fiili ve illegal bir uygulama olmaktan çıkarılarak yasalaştırıldı. Böylece Nebi Barlas'ın Eylem Birliği savunmasında söylediği gibi bu yasalaştırma «bir anlamda gözaltı süresini sınırsızlaştırmış» oldu. Yasalaştırma ile ceazevlerinden tutukluları tekrar emniyet şubelerine getirmek daha yasal bir uygulama haline sokularak sürdürüldü.

Gözaltı süresinin sınırsız olması acıların sonsuz olması demek oluyor.



Yaşlı Kadın Cennet Çimen'e 'Gel Nene, Gel Nene' Dediler, Gözünü Tornavida ile Oydular, Silâh Sıktılar, Öldürdüler (*)

Maviş Toklu'nun ifadesi :

24.12.1978 Pazar günü saat 10.00 - 10.30 sıralarında başlarında bir elinde bayrak, bir elinde silâhla muhtar Mehmet Yemşen (458 iddianame numaralı sanık) ve Fevzi Görkem (472 iddianame numaralı sanık) olduğu halde, saldırganların «Allah Allah, komünistlerin kökünü kazıyacağız, komünistlerin büyüğü küçüğü demeyin kafasını

(*) *Kahramanmaraş'ta 19-25 Aralık 1978 Tarihleri Arasında Meydana Gelen Olayların Sanıkları Hakkındaki Gerekçeli Hüküm, Adana, 1980, s. 252.*

Levent Şahverdi Arşivi

ezin» diye bağırarak batı taraftan gelip evine hücum ettiklerini; kapıyı kırarak içeri girdiklerini ve orada bulunan kocası Kalender Toklu'yu alıp bahçeye çıkardıklarını; kendisinin de arkalarından dışarı çıktığını; muhtara «aman etmeyin, eylemeyin, kocamı öldürmeyin, çoluk çocuğumu meydanda koymayın» diye yalvardığımda, muhtarın «çoluk çocuklarını götür, Karaoğlan beslesin, kocanı Karaoğlanın yoluna kurban kesiyorum» dediğini, «Karaoğlan kimdir?» diye sorunca da «Ecevit» diye cevap verdiğini; kocası Kalender Toklu'yu gözünün önünde öldürdüklerini; öldürürken kocasına sarıldığını, üstünün başının hep kan olduğunu; «aman muhtar etme eyleme senediyorsun» dediğinde «pişirdik, pişirdik komünistler gelsinler hep yesinler» dediğini; saldırganların bu defa yakında oturan kardeşi Hüseyin Toklu'nun evinin etrafını sardıklarını; kardeşi Hüseyin Toklu'yu içeriden çıkardıklarını; orada da muhtara «etme eyleme, kocamı öldürdün, kardeşim Hüseyin'i öldürme» deyince, muhtarın «Hüseyin de Karaoğlan yoluna kurban gidiyor, sen daha Hüseyin'i arıyorsun» diye cevap verdiğini; diğer saldırganlara da kardeşi Hüseyin Toklu'yu öldürmemeleri için yalvardığını, onların da «Hüseyin de Karaoğlan yoluna kurban gidiyor, biz Karaoğlan yoluna bu sene kurban keseceğiz, bayram günü gelmiş» dediklerini ve kardeşi Hüseyin Toklu'yu öldürdüklerini, saldırganların daha sonra karşı taraftaki bir gözü görmeyen yaşlı kadın Cennet Çimen'in evine gittiklerini; bu kadını «gel nene, gel nene» diye dışarı çıkardıklarını; Cuma (529 iddianame numaralı sanık Cuma Yalçın ile Nuri Boğa (552 iddianame numaralı sanık)'nin bu kadının gözünü tornavida ile oyarak silâh sıktıklarını ve öldürdüklerini; yakındaki hela çukuruna baş üzeri atıp, oradaki at arabasını

Levent Şahverdi Arşivi

kadının üzerine devirdiklerini; saldırganların daha sonra oradaki bütün evleri, bu arada kendi evini de yaktıklarını; saldırganlardan Fevzi Görkem «yürü hadi seni kurtarayım» deyince onunla beraber bir süre gittiğini, fakat kalbinin bozuk olduğunu anlayınca geri dönerek evine geldiğini; onbeş dakika kadar evde kaldıktan sonra askerlere sığınmak için giderken, yolda Mustafa'yı (480 iddianame numaralı sanık Mustafa Gökyokuş) bir eli ile İbrahim Usta'nın boynuna sarılmış, bir elinde de tabanca olduğu halde yanında kanını evime akıtmayın diye bir başka şahısla toplumun içine götürdüğünü gördüğünü; İbrahim Usta'yı da orada öldürdüklerini; o zaman kaçarak canını kurtardığını...

Melih Ayakta Duramıyor, Ali'nin Elleri Tutmuyor, Oğuzhan'ın Yüzü Tanınmıyor (*)

Ali Alfatlı'nın Sorgusu :

Yüzleştirmeler sırasında Nasuh Mitap yerlerde sürünüyor ve ağzından çıkan kelimeleri duymak mümkün olmuyordu. Keza daha sonraki günler bu arkadaşımız birkaç kez sedye ile hastaneye götürülüp getirildi; en son hastane dönüşünde üstündeki elbiseleri bile soymadan ıslatıp dövdüler. Ve bu hali ile sırtımızda taşıyarak Mamak'a getirdik. Yine birlikte yakalandığımız arkadaşlar Oğuzhan Müftüoğlu, Ali Başpınar, Sedat Göçmen, Melih Pekdemir işkencede ayakta duramaz bir şekilde idiler. Oğuzhan Müftüoğlu'nun yüzü gözü dayaktan şişmiş, tanınmaz bir halde idi, Ali Başpınar'ın elleri tutmuyordu, bu arkadaşımıza birkaç kez yemek yedirmek zorunda kaldım.

(*) *Ali Alfatlı'nın Sorgusu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 143.*

Levent Şahverdi Arşivi

Çocuklarını Gelin Esma ile Kızım Fidan'ın Cesedlerini İndiriyordu, Sokakta Ali Suna'nın Cesedini Sopalarla Dövüyorlardı (*)

Elif Suna'nın İfadesi :

Olaydan önce ellerinde defter kalemle iki genç adamın gelerek «kaç nüfusunuz var» diye sorduklarını; evde olanları söylediğini.

23.12.1978 cumartesi günü sabahı «dükkânlar tahrip edildi» diye haber gelince, önce arabayla çocukları Fazlı ve Mehmet Suna'nın arkasından da yaya olarak kocası Musa Suna'nın Döngel sitesindeki dükkânlarına bakmak üzere gittiklerini; mahallenin yukarısından gelen 300 - 400 kişilik bir grubun «Müslüman Türkiye, Maraş alevilere mezar olarak» diye bağırarak aşağıya Islıkçı köprüsüne doğru gittiklerini; bir süre sonra çocukları Fazlı ve Mehmet Suna ile kocası Musa Suna'nın eve geldiklerini; akrabaları Ali Uzun çay'ın da eve misafir olarak geldiğini; aşağıya inen ve Islıkçı köprüsünün orada toplanan grubun saat 11.30 sıralarında yukarı çıkarak evin önündeki meydanlığa geldiklerini; «Alevilere hücum, Maraş Alevilere mezar olacak, komünistler Moskova'ya» diye bağırmaya başladıklarını; evin karşısındaki Milcan Gök (319 iddianame numaralı sanık)'e ait oldun deposunda bu topluluğa sopa dağıtıldığını; saldırganların önce alt katta oturan İlköğretim müfettişi Süleyman Metin'in evine taş ve sopalarla saldırdıklarını, gaz döküp evi yaktıklarını ve İlköğretim müfettişi Süleyman Metin'i öldürdüklerini; o sırada tanıdıkları Musa Funda'nın duvardan atlayarak eve geldiğini; kendisinin birkaç sefer «imdat» diye bağırarak komşu bir kadına «İslâm değil misiniz, müslüman de-

(*) *Kahramanmaraş Olayları Gerekçeli Hüküm, op. cit., s. 211-212.*

Levent Şahverdi Arşivi

gil misiniz, hangi gâvurdan geldik, hiç olmazsa biriniz kurtarın «dediğini; eve merdiven dayanan bu kadına saldırarak dövdüklerini ve evinden içeriye soktuklarını ve duvarın dibinde mevziye girdiklerini; saldırganların gaza bulanmış bezleri ateşleyerek içeri attıklarını, arka taraftaki arsada bulunan taksiyle traktörü yaktıklarını, arada bir CHP bayrağı bulunca «anasını s.k. ettiğimin komünisti Halk partisinin bayrağı var arabasında» diye küfür ettiklerini; evin her tarafın ateş sardığını; saldırganlardan birisinin devamlı olarak «çıkın dışarıya, bizi ne oyalıyorsunuz, komünistler Moskovaya, öldüreceğiz, Maraş size mezar olacak» diye bağırdığını; kendisinin «kardeşler yapmayın, bu vicdansızlığı biz de müslümanız, yarın pişman olursunuz, bizim ölümümüzde ne var, biz ölürüz, geri kalanlar yine berabor yaşayacak, yapmayın bunu» dedikçe saldırganların «anasını avradını s.k. ettiğimin orospusu sen daha konuşuyor musun, neren müslüman senin, eşhedü çek bakalım» dediklerini; Eşhedü'yü çekmesine rağmen inanmadıklarını; bu şekilde saat 18.30'a kadar eve saldırdıklarını; saldırganların «size birşey yapmayacağız, dışarı çıkın teslim olun» diye bağırmaları üzerine, kızı Fidan Suna ve yeğeni Aziz Tüzün'ün teslim olmak için balkona çıktıkları sırada Şeker Mehmedin (365 iddianame numaralı sanık Mehmet Çetintaş) evinden yapılan atışla vurulduklarını; oğlu Fikri Suna'nın cenazeleri banyoya taşıdığını; evin her tarafını ateş sarması üzerine çocuklarla beraber banyoya girdiğini, kocası Musa Suna'nın tuvalete girdiğini; Musa Funda'nın da tuvaletin önüne sakındığını; o sırada yapılan ateşle bir merminin gözünü sıyırarak geçtiğini; balkonda bulunan Musa Funda'nın önüne iki bidon benzin atıp ateşlemeleri üzerine Musa Funda'nın karşı taraftaki misafir o-

Levent Şahverdi Arşivi

dasına geçtiğini, saldırganların bu defa «bunlar banyoya girmişlerdir, oraya bir bomba atak da kurtulak» demesi üzerine misafir odasına geçtiklerini, bu sırada Musa Funda'nın beyninden vurulduğunu, odadan fırlayıp bakınca Musa Funda'yı vuran şahsın (280 iddianame numaralı sanık Yusuf Sevilmiş) merdivenin başında çiçek saksılarının arkasında durduğunu gördüğünü, önceden «durmayın daha içeride komünistler var durmayın, Allah için durmayın» diye bağıranın da bu adam olduğunu; artık cesaretleri kalmaması üzerine teslim olmaya karar verdiklerini; balkona çıkarak «hiç anneniz bacınız yok mu, vicdanınız yok mu, yavrularım hep öldü, yeter artık, müslüman değil misiniz, niye bunu yapıyorsunuz, önce bana sıkın» diye bağırdığını; saldırganların «hayır sana sıkmayacağız teslim ol» dediklerini; «hayır size güvenmiyorum, merdivenden inemem, siz gelin bizi yukarıda teslim alın, karılarınız üçten dokuza kadar boş olsun» diye yemin ederseniz güvenirim» demesi üzerine saldırganların hep birden «yemin ederiz, karılarımız üçten dokuz'a kadar boş olsun, size birşey yapmayacağız» diyerek merdivenlerden yukarı çıktıklarını; bu konuşmalar sırasında oğlu Fikri Suna'nın «anne yengem vuruldu» diye salondan bağırdığını, sürünerek salona gittiğinde mutfağın kapısı önünde gelin Esma Suna'nın vurulmuş olduğunu, mutfağın kapısı açık kalınca Cuma Kâhya'nın damırdan geline ateş edilmiş olduğunu; çocukların gelin Esma ile kazım Fidan'ın cenazelerini aşağıya indirdiklerini; o sırada yukarıya çıkan saldırganların kocası Musa Suna'yı sorduklarını; kendisinin tuvalete saklanmış olan kocası Musa Suna'ya «çık teslim ol, yavrularımız hep öldü, birşey yapmayacaklarına yemin ettiler, vicdanlarına kaldı» dediğini; kocası Musa Suna'nın tuvaletin kapısını ha-

Levent Şahverdi Arşivi

lifçe açarak Yusuf Sevilmiş ile yanındaki şahsa «ne istiyorsunuz, beni tanımıyor musunuz» dediğini; yeğeni Aziz Tüzün'ün cesedini içerden çıkarmak istediğini, fakat gücünün yetmediğini; Musa Funda ile Aziz Tüzün'ün cesetlerinin içeride kaldığını, merdivenden aşağıya indikleri sırada Ali Uzunçay'ın başına demirle vurduklarını ve oğlu Ali Suna'ya ateş ettiklerini, yaralı vaziyetteki Ali Suna'nın koluna girerek yolun ortasına doğru götürdüklerini; aşağıya indiğinde saldırganlardan birisinin kendisinin kolundan tutarak «Kimden medet umuyorsun, Ecevit'ini çağır, Türkeş karşındadır» diye bağırdığını; yola çıktığında Ali Suna'nın öldürülmüş olduğunu ve saldırganların Ali'nin cesedine sopalarla vurmakta olduklarını gördüğünü; saldırganların üç oğlu Mehmet, Fazlı ve Fikri Suna'yı alarak sağ tarafa doğru götürdüklerini; kadınları da komşuları Cuma Kahya'nın evine soktuklarını; saldırganların elinde, üzerinde üç hilâl olan bir bayrak bulunduğunu; aynı bayrağın 24.12.1978 pazar günü Kahramanmaraşta iken buraya saldıran toplulukta da gördüğünü,...

İşkencede Ölme Yiğitliğini Gösteremedim, Beni Affedin (*)

Ali Başpınar'ın Sorgusu :

Artık Türkiye'de yapılan işkenceleri yalnız sizler ve kamu oyu değil, bütün dünya kamu oyuda en ince noktasına kadar bilmektedir. 90 gün 90 gece emniyette kaldım, bu süre içerisinde sayısını hatırlamayacağım kadar ters, düz, Filistin

(*) *Ali Başpınar, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 172.*

Levent Şahverdi Arşivi

tipi askı olarak adlandırılan şekillerde asıldım. Soğuk su ve karla yıkama yanında hep varım. Falaka ve dayak ise zaten bunların süsü olarak sürüyordu. Ayrıca sürekli olarak testisler sıkılarak işkenceler sürdü. Bütün askılar ve çarmıha gerilmelerde çeşitli noktalardan elektrik verilmekte idi. Bu işkencelerden kalan boş zamanlarda hücredeki demir halkalara bileklerimizden asılı olarak kaldık. Olağandır ki bunların yanı sıra aç ve susuz ve tuvalet ihtiyacından yoksun olarak bırakmak da bir boyutu olarak işkencenin uygulanıyordu. Bana yapılan tüm bu işkencelerin ve Ankara'da yapılan işkencelerin sorumlusu Kemal Yazıcıoğlu'dur. Bana yapılan tüm işkencelerde bulunmuş ve o yaptırmıştır. Diğer işkence yapanların tümünü seslerinden tanımaktaydım. Ve bu tanıma konusunda yanılmama olanak yoktur. Daha sonra emniyete gidip gelmelerimde bu işkencecilerin bir kısmını şahsen tanıdım. İsmi bilinen bir kişi de Bekir Pullu'dur. Bizlere bu koşullar altında emniyet ifadeleri düzenlenmiştir. Bu ifadelere kaynaklık eden bilgilerin nereden elde edildiğini, nasıl oluşturularak böyle bir ifadeler bütününün meydana getirildiğini bilmemekteyim. Bugün bile bir anlam veremediğim bu düzenlemeler ve yakıştırmalar polisin kendi yöntemleri ve olayları değerlendirmesi ile hazırlanmış bir senaryodan başka bir şey değildir. Bu senaryoyu hazırlayan işkencecilerden Kemal Yazıcıoğlu'nun yakalandığımızdan bir ay sonra söyledikleri ilginçtir. Artık faili meçhul olay kalmayacak bu olayların büyük bir kesimini sizlere ve kalanını da sizden öncekilere yıktık ve dosyaları böylece kapatmış olacağız, demiştir. Böylece bize zorla imzalatılacak olan ifadelerin o zamanlar hazır olduğunu açıkça söylemişlerdir. İşte önünüzde olan ve bizlere mal ettirilmeye çalışılan

Levent Şahverdi Arşivi

ifadeler poliste uygulanan işkencelerle zora dayalı olarak elde edilmiş ifadelerdir. İşkencecilerin düzenledikleri ve kendi uydurmaları olan bu yazılı metinler zorla imzalattırılmış ve yazdırılmıştır. Bütün bu yazılı metinler incelendiğinde çelişkilerle dolu olduğu ortaya çıkacak ve senaryo yazarlarının beceriksizlikleri gözler önüne serilecektir. Bütün bu yapılanlara karşı direnebilmek ve asılsız suçlamaları kabul etmiyerek direnişi sürdürmek her geçen gün fizik olarak bu ağır güçlüğü göğüslemek günler geçtikçe olanaksızlaşmakta idi. Ne olursa olsun kişiler hangi koşullar içinde bulunursa bulunsun direnip, asılsız suçlamaları kabul etmeyip işkencelerde de ölmenin yiğitliğini gösterebilmek yerinde bir davranış olacaktır benim için. Ama içinde bulunduğum koşullarda böyle bir davranışı gösteremediğim için üzgünüm ve böyle bir davranışı gösterememenin sonucu olarak burada birçok asılsız suçlamalardan dolayı yargılanmaktayım. İşkenceler uygulanırken söylenen şu sözleri de aktarmak istiyorum. «Sizler burada direnerek işkencede ölmek isteseniz de, öldürmemiz için yalvarsanız da sizleri öldürmeyeceğiz, hazırlayacağımız belgeler ve ifadeleri mahkeme kararı olarak kesinleştirip kesinleşmesi için elimizde olan bütün olanakları kullanıp sizleri mevcut Hukuk kuralları ile astıracağız» demişlerdir.

Kocam Öğretmen Ali Rıza'yı Keserle Öldürdüler, Bayılmışım, Elimi Bileğimden Kesmişler, Öldü Diye Bırakmışlar (*)

(*) *Kahramanmaraş Olayları Gerekçeli Hüküm.. op. cit., s. 204.*

Levent Şahverdi Arşivi

Ayşe İşbilir'in İfadesi :

Dumlupınar mahallesi Neyzen sokakta oturduklarını; 23.12.1978 cumartesi günü öğleden sonra ellerinde balta, av tüfeği, sopa, kazma, tahra, et keseri, tabanca olan kalabalık bir grubun eve doğru geldiğini görünce, kapıları kilitleyerek misafir odasında toplandıklarını; kalabalığın kendi evlerini aradığını ve «hangisi, hangisi» diye sorduklarını; saldırganların, evin damına çıkarak «Alevi, komünist dışarı çık» diye bağırdıklarını; daha sonra evin damından aşağıya inerek kapı ve pencereleri kırıp silâh sıkarak içeri girdiklerini; evde bulunan herkesin banyo aralığında toplandığını; kocası öğretmen Ali Rıza İşbilir'in ellerini havaya kaldırarak «Teslimim, çocuklarıma, aileme dokunmayın, ne yapacaksanız bana yapın» dediğini; grubun başındaki yaşlı bir şahsın «bunları teslim alın» demesi üzerine saldırganlardan bir kısmının oğlu Mehmet İşbilir'i evden dışarı çekmeye başladıklarını; kocası Ali Rıza İşbilir ile birlikte oğlumu bırakmamak için arkasından sarıldıklarını, bu defa saldırganların oğlu Mehmet'i bırakarak, kocası Ali Rıza İşbilir'i dışarı çıkardıklarını ve ellerindeki keserlerle kafasına vurarak yere serdiklerini; evden kaçmak isterken kendisini yakalayan saldırganların tekrar eve getirdiklerini; bunlardan 50 - 60 yaşlarında sakallı bir saldırganın durmadan küfür ederek et keseri ile başına vurduğunu, yere düşerek, bayıldığını; o zaman saldırganların kendisine silâhla ateş etmiş ve sol elini bileğe kadar kestikten sonra öldü diye bırakmış olduklarını; bundan sonra saldırganların kızı Sebahat İşbilir'i öldürerek kendi üzerine yatırmış olduklarını; oğlu Mehmet İşbilir'i de aşağıdaki caminin orda öldürmüş olduklarını; keza kayını polis memuru Hacı

Levent Şahverdi Arşivi

Veli İşbilir'i de saldırganların öldürmüş olduğunu...

∴

Eşimle Birlikte Askıya Aldılar, Eşimle Birlikte Elektrik Verdiler, Beni Bırakıp Yanımda Eşime İşkence Yaptılar (*)

Melih Pekdemir'in Sorgusu :

İstanbul'daki evimde eşim Ayşe Pekdemir ve arkadaşım Nasuh Mitap ve onun eşi ile birlikte yakalandıktan hemen sonra Gayrettepe'deki polis merkezine götürüldük. Polis merkezinde vakit kaybetmeden oraya vardığımızdan 10 - 15 dakika sonra işkence tezgahına yatırıldık. Belli süreler elektrik verdiler, falakaya yatırdılar ve çırılçıplak soyup soğuk su banyosu yaptırdıktan sonra eşim ve diğer arkadaşımı o kış günü de bekletiyorlardı. Eşime ve diğer arkadaşlarıma da işkence yapıldığını seslerinden anlıyordum. Gayrettepe'de altı gün bu şekilde işkence altında ve uykusuz kaldıktan sonra Ankara'ya getirildik. Sonraları farkına vardığım üzere getirildiğimiz yer emniyet sarayının arka kısmındaki garaj binasının içinde bulunan sorgulama ve işkence yeri idi. üst katlarda da dal diyo bilinen siyasi şube görev yapmakta idi. Beni koydukları hücrenin ortasında ellerimi iki duvarda karşılıklı bulunan halkalara kelepçelediler. İşkenceye alındığım zamanlar dışında kollarım bağlı vaziyette hiç bir yere dayanmadan 5 - 6 gün ayakta durmak zorunda kaldım, aç susuz, uykusuzdum. Ankara'ya getirildiğimizin ikinci gününde işkence faslı burada da başladı, çok sonraları yüzünü tam olarak gö-

(*) *Melih Pekdemir, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları 82/50, s. 202-203.*

Levent Şahverdi Arşivi

rebildiğim ve ismini öğrenebildiğim Bekir Pullu isminde bu işkenceleri bizzat yapıyor ve yönetiyordu. Zaman zaman da Başkomiser Kemal Yazıcıoğlu da bu işkence seanslarına katılıyordu. Yanlarında isimlerini bilmediğim ama görsem hemen tanıyacağım sorgulama ekibi bulunmakta idi. Önce ellerimi bağlayıp yatar vaziyette iken elektrik verdiler, sonra kollarımı bir çarmıha bağlayarak tavana astılar, başka seferde de ayaklarımdan tavana astılar, her elektrik seansından sonra soyarak tazyikli soğuk su ile yıkadılar.

Kapatıldığımız hücrelerin bulunduğu koridorda polislerin ameliyathane dedikleri odalarda ve tuvalette işkence yapılmakta idi. İşkenceler aynı mübaia üzerine bir buçuk ay kesintisiz sürdü; daha sonra belli aralıklarla işkence yaptılar. Bana yönelttikleri suçlamaları kabul etmem için üç kez de beni eşimle birlikte askıya aldılar, ikimize birden elektrik verdiler, bu da yetmeyince bana işkence yapmayı bırakıp benim yanımda eşime işkence yapmak istediler. Yani işkenceyi sürdürdüler. İşkence ya da sorgulamada çoğunlukla sordukları sorulara evet cevabını alma yöntemini uyguluyorlardı, kabul ettirmek istedikleri konuda evet cevabını alıncaya dek değişik biçimlerdeki işkenceleri devam ettiriyorlardı. Bu arada kuşkusuz işkenceyi yapanların ruhsal dengesizliklerinin ürünü olarak bazı kereler sorgusuz sualsiz işkenceye de maruz bırakıldım. İçip içip sırf zevk için, beni işkence tezgâhına yatırıyorlardı. İşkenceci ekip görevine işkence seanslarından sonra ikinci katta başka yöneticilerin katıldığı işkence seansları ile görevlerine devam etmektedirler. Daha sonra yazılı sorgu aşamasına geçildi. Burada kendi çıkarttıkları bazı notları el yazımızla bize yazdırmak suretiyle yazdıklarımızı iptal edip yeniden kendi bildikleri doğrultuda yaz-

Levent Şahverdi Arşivi

dırdılar. Sorgunun en son aşamasında daktilo ile yazılan ifadeleri bana yazdırmış olduklarından kısmen yararlandılar, ancak benim adıma yapılan bana söz düşmeyen sorgum daktilo ile yazılırken ben usulen orada bulunmakta idim. Orada bulunan görevli polisin standartlaştırılmış ifade örneklerine ve daha önceden hazırlanmış diğer ifadelerden yararlanarak elindeki senaryoya uygun biçimde dikte ettirdiği sözler yazıldı ve sonunda bana imza ettirildi. Bana imzalattırılan bu kâğıt parçaları benim suçluluğumu değil, bu insanlık dışı uygulamaların birer belgesi olacağı kanaatindeyim. Bana da işkence yapan polisler hakkında arkadaşlarım önceden gerekli bilgiyi verdiler, bunların MHP'li olduklarını söylediler. Bu kişilerin dürüst ve sağlıklı bir sorgu yapmayacakları bellidir, hatta hazır ellerine düşmüşken ideolojik siyasi duygularla bizden intikam almak için her şeyi yapmayı göze aldıkları da bellidir, nitekim yapmışlardır. Emniyette gördüğüm işkenceler hakkında dava açılması ve hastaneye kaldırılarak tedavi görmem ve rapor almak için cezaevine getirildikten hemen sonra annem ve avukatlarım Sıkıyönetim Komutanlığına dilekçeler yazdılar, ancak hiçbirisine olumlu cevap verilmediğini öğrendim. Öte yandan cezaevine getirildikten sonra cezaevi doktorunun yaptığı muayenelerde vücudumdaki işkence izleri tesbit edildi ve sağlık karneme işlendi. Özellikle ayak bileklerimdeki izler halen belirgin durumdadır. Cezaevinde bu muayeneden sonra sürekli istirahat raporu aldım, sonuç olarak emniyette gördüğüm işkence ve eziyetlerin benim ifademe yansıması ortaya gerçeklerle ilişkisiz bir metin çıkmaktadır, bu ifadelerin geçersiz sayılmasını istiyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

İlköretim Müfettişi Süleyman Metin'i Öldürdüler, Cesedini Yaktılar, Küçük Kızları Nursel, Birgül ve Songül'ü Döve Döve Sokakta Dolaştırdılar (*)

Yargıçlar Kurulu Anlatımı :

Saat 11.30 sıralarında «Alevilere hücum, Maraş Alevilere mezar olacak, Komünistler Moskova'ya, Ecevit'i çağırın sizi kurtarsın» diye sloganlar atan gruplar bahçe duvarını atlayarak alt katta oturan İlköretim müfettişi Süleyman Metin'in evine saldırmışlardır. Milcan Gök'ün odun deposundan, yanındaki kulübeden evi kurşun yağmuruna tutan saldırganlar taşla kırdıkları camlardan içeriye gazlı meşaleler ben şişeleri, dinamitler atmaya başlamışlardır. Bu saldırı üzerine Metin ailesinin kızları evin banyo ve tuvalet önündeki kısmına sığınmışlar, salonda bulunan Süleyman Metin ve karısı Gülnaz Metin odalarında çıkan yangını söndürmeye çalışmışlardır. Elinde tabancası olduğu halde bir ara somyanın üzerine çıkarak dışarıya bakmakta olan Süleyman Metin açılan ateş sonucu karnından yaralanmıştır. Evin etrafını çeviren saldırganlardan ikisi arka tarafta bulunan mutfağın pencere demirini keserek içeri girmişler ve Süleyman Metin'e teslim olmasını söylemişlerdir. «Çoluğumla çocuğumla teslim oluyorum, garantinizi gösterirseniz dışarıya çıkacağım» diyen Süleyman Metin'in elindeki tabancayı 8-9 yaşlarındaki bir çocuk almış, o sırada açılan kapıdan evin içine birçok saldırgan girmiştir. Süleyman Metin'in, «teslim olduk, daha ne istiyorsunuz» demesi üzerine evin içine giren saldırganlar dışarıdakilere «artık teslim oldu, ateşi kesin» diye bağırmışlardır.

(*) *Kahramanmaraş Olayları Gerekçeli Hüküm*, op. cit., s. 312-313.

Levent Şahverdi Arşivi

Eve giren saldırganlar bir yandan ellerindeki sopalarla Süleyman Metin'i dövmüşler ve bir yandan da ateş ederek öldürmüşlerdir. Babalarının kanlar içindeki cesedine sarılan evin küçük kızı Hürriyet Metin'in bu davranışına saldırganlar gülmüşlerdir. Saldırganlar evin her tarafına gaz dökerek tutuşturmuşlar, evin her tarafı yanmaya başlamıştır. Salondaki halı da ateş alınca üzerinde bulunan Süleyman Metin'in cesedinin yanmaması için karısı Gülnaz ve kızları dış kapıya doğru çekmek isterken saldırganlar «Orospular, bırakın kâfir yansın, Ecevit gelsin sizi kurtarsın» diye bağırarak cesedi tekrar ateşe götürmek istemişlerdir. Nursel Metin'in «köpekler» diye bağırması üzerine, cesedi ateşe doğru çekmekte olan saldırganlardan birisi Nursel Metin'e sopayla vurarak yere düşürmüştür. Süleyman Metin'in cesedi, sürüklene sürüklene aile fertleri tarafından dışarıya çıkarılmıştır. Süleyman Metin'in karısı Gülnaz Metin'in yüzüstü yatan cesedi çevirmeye çalışmış, gücü yetmeyince çevresindeki saldırganlara «yardım edin bana, şu ölüyü ters çevirelim» diye yalvarmışsa da «git, Karaoğlanınızı çağır, gelsin size yardım etsin, bizim Türkeşimiz yanımızda» cevabını almıştı. Saldırganlardan birisi Gülnaz Metin'in üzerine gaz dökmüş ve yakmak üzereyken diğer saldırganlar Gülnaz Metin'in üzerine hücum etmişler ve yaralamışlardır. Gülnaz Metin saldırganların elinden kaçarak komşulardan birine sığınabilmiştir. Babalarının cesedini dışarıya çıkaran Nursel, Birgül ve Songül Metin, başlarında Mahmut Doğan (73 iddianame numaralı sanık)'ın bulunduğu bir saldırgan grup tarafından dövüle dövüle, sürüklene sürüklene, sokak sokak gezdirilmeye başlanılmıştır. Bu sırada saldırganlar kızların pijamalarını birkaç defa indirmeye çalışmışlar ve çeşitli sar-

Levent Şahverdi Arşivi

kıntılıklar yapmışlardır. Elinde et keseri ile eve saldıran grupların başında olan ve yanındaki ikisi sakallı üç kişi ile beraber «yakın yıkın» diyerek topluluğu devamlı olarak tahrik ve idare eden Mahmut Doğan kızlara «sizin hesabınızı daha sonra göreceğiz, Alevilerin son günü, boynunuzu vuracağız» demiştir. Saldırganlar kızlarla beraber Namık Kemal mahallesi Çerkezler semtine geldiğinde, topluluktan birisinin «müslüman olan kızlara dokunmasın» demesi üzerine Nursel Metin'in Eğitim Enstitüsünden arkadaşı Ramazan Purkaya kızları saldırganların elinden alarak kendi evine götürmüştür. Saldırganlar tekrar olay yerine dönmüşlerdir. Ramazan Purkaya yakasına sarılarak «katiller, alçaklar, babamı öldürler, evimizi yıktılar» diyen Nursel Metin'e «Nursel, olacağını biliyordum, fakat bu kadar olacağını bilmiyordum, asıl hedefleri siz değildiniz, Musa Suna idi» cevabını vermiştir. Kızların anneleri Gülnaz ve küçük kardeşleri Hürriyet Metin'i kurtarmaları için kendisine yalvarmaları üzerine Ramazan Purkaya evden ayrılarak, tekrar olay yerine gidip Gülnaz Metin'i eve götürmek istemiş, fakat Gülnaz Metin gelmemiştir. O sırada Ramazan Purkaya'nın evinden arka taraftaki bir eve, oradan da sınıf arkadaşları Hacer Büyükköse'nin evine giden Nursel, Birgül ve Songül Metin'e sokakta bulunan kadınlı erkekli gruplar «bunların kökünün sonu gelsin, kahpeler, orospular, Evecit gelsin sizi kurtarsın, sizin gibi Alevileri biz ne yapacağız, komünistler» diye bağırmışlardır. Perişan bir vaziyette Hacer Büyükköse'nin evine sığınan kızlar gelen jandarma tarafından kurtarılmışlardır. Evlerinin civarındaki komşuya sığınan anneleri Gülnaz Metin de bilâhare hastahaneye götürülmüştür.

∴

Levent Şahverdi Arşivi

Doksan Günün Bir Bölümünü Duvarda Çarmıha Gerilmiş Geçirdim, Çıplaktım (*)

Mehmet Ali Yılmaz'ın Sorgusu :

22 Kasım 1980 günü akşam üzeri evime girince daha önceden eve karakol kurmuş olan polisler tarafından yakalandım, yakalayanlardan birisi de daha sonradan bana birçok kez işkence eden Bekir Pullu'dur. Yakalar yakalamaz kelepçeyi en sonuna kadar sıkmak suretiyle ellerimi arkadan kelepçelediler, gözlerimi de hemen sonra bağladılar. Emniyetin arkasında bulunan özel olarak işkencehane haline getirmiş olan araba garajından bozma yere getirildiğimi sonradan öğrendim. Buranın en soğuk yerlerinden birisi olan 24 nolu hücreye koydular ve hemen sonra yoğun işkencelere başladılar, bu işkenceleri burada geniş bir şekilde anlatmak istemiyorum. Çünkü yapılanları hatırlamak bile insanı iğrendiriyor. Bana karşı ekmek ve suyun kesilmesi olağan bir işkence yöntemi olmuştur. Kaldığım hücrenin kapısına hücreye konur konmaz ekmek ve su verilmesinin yasak olduğu ve tuvalete götürülmeyeceğimi belirten bir yazı astılar, bu yazı hücrenin kapısında tahminen 4-5 gün asılı kalıyor ve bu süre içinde konulan yasaklara harfiyen uyuluyordu. Bu durum 3-4 posta devam ettirildi, bir yandan soğuk tazyikli veya karlı suyla uzun süreler yıkıyorlar, bir yandan da kalın hortumla ve ucu topuz haline getirilmiş kalın naylon iple dövüyorlardı, bu sulama ve dövme işlemleri sırasında da su içirtmemeye çalışıyorlardı. Bu dört - 5 günlük ekmek su vermeme ve tuvalete götürülmeme yasağından sonra bu uygulamaya bir iki

(*) *Mehmet Ali Yılmaz Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları 82/50, s. 289-291.*

Levent Şahverdi Arşivi

gün ara veriyorlardı. Bu iki gün içinde kuru ekmek ve su veriyorlar, günde bir kez de tuvalete götürüyorlardı, bu arayı da ölmemem için veriyorlardı sanıyorum. Yoksa ölüye itiraf adı altında suç yıkılamazdı. Zaten kendileri de bu durumu açıkça söylemekte herhangi bir sakınca da görmüyorlardı. Sürekli olarak polisler sen bize canlı lâzımsın diyorlardı. Bu bir günlük aradan sonra bütün yasaklar yeniden başlıyordu.

Üstelik yasaklama dönemlerinde de günlük yüz lira ekmek parası alıyorlardı, ekmeği önden birisi getirip hücrenin içine konuyor, bir süre ekmek orada duruyor, tabi ellerimden duvardaki halkalara kelepçeli olduğum için ekmeği alamıyorum, biraz sonra da bir polis gelerek getirdikleri ekmeği küfrederek alıp götürüyordu. Bu işkence uygulaması bu şekilde uzun bir dönem devam etti, karşı karşıya kaldığım işkencelerin bir parçası bunlardı.

Gözaltında tutulduğum 90 güne yakın zamanın bir kısmını duvarlardaki demir halkalara çarmıha gerilmiş şekilde iki kollarımdan da kelepçelenmiş olarak geçirdim. Bu dönem içinde genellikle çıplaktım, bazen de üzerimde sadece pantolon bulunuyordu. Ayağım çıplak olarak betonun üzerinde sürekli ayakta kalıyordum, zaman zaman da daha fazla üşümem için hücrenin içine soğuk su dökülüyorlardı, yerdeki suyu genellikle kurutmuyorlardı, 4-5 gün sürekli ayakta durmaya, diğer işkencelere dayanamadığım ve bu süre içinde tuvalete götürülmediğim için hücrenin içine elimde olmadan tuvaletimi yaptığım oluyordu. 4-5 gün kadar sürekli aç, susuz, ayakta kaldığım için ve bu arada devamlı işkence gördüğüm için uyku da uyuyamıyordum, konulduğum hücre ışıksız, havasız hem de çok soğuk ve ıslaktı, zaten bir çok zaman hücrenin içinde kollarımdan

Levent Şahverdi Arşivi

duvara kelepçeli iken gözlerim de bağlı oluyordu.

Yeri gelmişken şunu da belirtmek istiyorum. 11 Kasım 1982 tarihinde emniyete tekrar götürüldüğümde gördüm ki kaldığım hücrenin duvarlarında demir halkalar sökülmüştü, ama yine de duvarlardaki yerleri belli olmaktadır. Şimdiye kadar anlattığım daha çok vücudu zayıflatmaya ve yıpratmaya yönelik işkence yöntemlerine ilâve olarak kısaca şunları söyleyebilirim. Yakalandığım akşamdan başlamak üzere kollarımdan düz asarak dört ayrı yerimden iki manyeto ile birden elektrik veriyorlardı. En fazla uyguladıkları işkence yönetimi de kollarımdan ters asıp, yine vücudumun dört ayrı yerinden uzun süre elektrik verme işlemi idi. Bu asma şekline Filistin usulü askı adı veriliyordu.

Ayrıca iki metre boylarında olan bir ağaç parçasına çarmıya geriyorlar ve öyle asıyorlardı, kollarımın asılacak hali kalmayınca bacaklarımdan asarak elektrik veriyorlardı. Hiç asılacak halim kalmayınca da sandalyeye oturtup elektrik veriyorlardı. Bu işkenceleri genellikle birbirini takip edecek şekilde yapıyorlardı ve bütün bir gece veya gündüz devam ediyorlardı. Elektrik verilirken kablolar ayak veya sağ elimin küçük parmağına ve erkeklik organıma bağlanıyor bir bezle bedenim arasına ve bir de anüse yerleştiriyorlardı. Hem de bir çubuğun ucuna ıslak kablo bağlanıp çubuk anüse sokuluyordu, yine kablolardan birisi sağ şakağıma göz bağının altına sıkıştırılarak veriliyordu, dört ayrı kabloyu bu saydığım yerlerden istediklerine bağlıyorlar veya yerleştiriyorlardı. Bazen de bu kablolardan birisini ellerine alıyorlar dilime değdiriyorlar, burnumun içine sokuyorlar, dudaklarımda dolaştırıyorlar, göğüs kısımda dolaştırıyorlardı, bu işlem-

Levent Şahverdi Arşivi

ler günlerce acımasızca devam ettirildi, elektrik verme uygulaması gözaltında kaldığım sürece devam ettirildi, genellikle elektrik vermeden önce tuzlu su içirtiyorlardı. Zorla boğazımdan dökülen tuzlu su mideme iner inmez midedeki her şeyin çıkmasına yol açıyordu, tabii ki midede bir şey varsa. Bütün bunlar yapılırken bir gece de tahminime göre NATO yolu tarafına götürülüp karın içinde çıplak olarak sürdüler, bu arada ağzımın içine de silâh soktular, ayrıca tırnaklarla el arasına iğne sokuyorlar ve vücudumun çeşitli yerlerindeki kılları yoluyorlardı. Beni tazyikli soğuk su ile saatlerce yıkıyorlar ve bu arada kalın hortumlarla ve ucu topuz haline getirilmiş kalın naylon iple uzun süreler dövüyorlardı, vurulan hortumların ve iplerin sayısını hesap etmenin imkânı yok, bu işkenceyi yoruldukça birbirlerine devrederek sürdürüyorlardı, yine üstüme karlı su döküyorlardı, tazyikli su fışkırtan hortumu anüsüme sokmaya çalıştılar, gerek verdikleri elektrik, gerekse kablo ile birlikte değnek sokmuş olmaları, gerekse de tazyikli soğuk su fışkırtan hortumu sokmaları nedeniyle emniyette devamlı kan işedim, halen de kan gelmektedir ve sürekli olarak iki senedir acısını çekmekteyim.

Yine atılan dayaklar, işkenceler sırasındaki zorlamalar ve sık sık hayalarımı burmaları sonucu olsa gerek fıtık oldum, sürekli olarak kollarımdan astıkları için her iki kolum da uzun bir süre hiç bir işe yaramadı, kesinlikle vücuduma yük olmaktan ve devamlı ağrı yapmaktan başka bir işe yaramadı. Kollarım emniyette kaldığım sürenin önemli bir kısmında boynuma asılı vaziyette idi, yine omuzlarım hiç tutmuyordu. Bu işkenceler neticesinde belim de uzun süre dayanılmaz şekilde ağrıyordu, belim ve omuzlarım eskisi kadar olmasa da halen ağrımaktadır. Zaman

Levent Şahverdi Arşivi

zaman bacaklarımdan da astıkları için, emniyette iken sol bcağımdan topallamakta idim, yine bu işkenceler sonucu midem de hastalandı, cezaevi revirinde midemin ülser olduğunu söylediler.

Gördüğüm yoğun işkencelerden son anda ne kalkabiliyordum, ne birşey yiyebiliyorum, ne de tuvalete gidebiliyordum, emniyette polislere yük olmamak için ve işkenceye devam edebilecekleri durumda olabilmem için yanıma Kenan Koca isminde bir arkadaş vermişlerdi, bu arkadaş Gümrük ve Tekel Bakanlığında çalışıyordu, herhangi bir siyasi niteliği de yoktu. Emniyette iken sağlık durumumun çok kötüleşmiş olmasına rağmen hastaneye götürmediler. Cezaevine getirilmeme yakın bir keresinde gözüm bağlı olduğu halde doktor getirdik diyerek birisine kollarımı baktırdılar, bu olaydan sonra 5-6 gün iki ayrı hap verdiler, bu uygulamayı sanırım birkaç arkadaşa daha yaptılar. Bu arada zorla çeşitli kol hareketleri yapmaya çalıştılar, bunların işkencenin görünen kesimini ortadan kaldırmak için yaptılar, ayrıca şunu da belirtmemde yarar var: Özellikle kollarımın tutmaması nedeniyle emniyette bana el yazması ifade hazırlattıramadılar. Aradan iki yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen halen kan işemekteyim ve fıtık var, midem de hasta, kollarım da halen eskisinden çokzayıf ve uyuşuk, belim devamlı ağrımaktadır, üstelik devamlı tedavi olmaya çalıştığım halde.

∴

Levent Şahverdi Arşivi

İşkencenin Çeşitleri (*)

Dursun Karataş'ın Sorgusu :

Başlıca işkence merkezleri şunlardır: 1. Şube, II. Şube, gözaltı olarak kullanılan askeri kışlalar, jandarma ve polis karakolları, MİT binaları, ceza ve tutukevleridir.

İşkence şekilleri: Falaka, meydan dayağı, çırıl çıplak soyma (bu haliyle işkence), soğuk su, elektrik şoku (eller ve ayak parmakları, ayakaltı ve dudaklar, erkeklik organı ve dudaklar, dudaklar ve kulak, dil ve eller, vücudun muhtelif yerleridir), askıya asma, kum torbaları ile vurma, tuzlu su ve sidikli su içirme, uykusuz, aç susuz bırakma, psikolojik baskı, ıssız bir yere götürüp kurşuna dizme provası gibi çeşitli yöntemler yapılır.

12 Eylül'den bu yana yüzlerce yurtsever gibi yukarıda saydığım işkence türlerinin tümü şahsıma uygulandı.

Gözaltı süreci cuntayla birlikte on beş günden bir aya çıkartıldı. Bu da yetmedi, üç ay yapıldı. Dünya ve Türkiye kamuoyunun tepkisi üzerine cunta 'yeniden göz altına alma' yasasını çıkararak bu süreyi kırkbeş güne indirdi. Aslında bu bir yanıltmacaydı, gözaltı kırkbeş güne değil, 'sonsuz' güne çıkmıştı. Şöyle ki, yeni yasayla tutuklu ve hükümlüler istendiği an tekrar işkenceye (polise) alınacaktı. Oysa 'yasal' işlerlik, bir tutuklunun yeni bir olayla ilişkisinin olduğunun iddia edilmesi halinde, Savcının tutuklunun ifadesine başvurması gerekirken, bu yapılmamış, doğrudan polise teslim edilerek yeniden işkence süreci başlatılmıştır. Boylece gözaltı, tutukluluk ve

(*) *Dursun Karataş, Sorgumdur, Devrimci Sol Ana Davası, 19.8.1982, s. 5-6.*

Levent Şahverdi Arşivi

hükümlülük sürecinin nerede başladığı ve bittiği belirsiz bir hale gelmiş gözaltı süresi sonsuz gün olmuştur.

∴

İnsanlık Onurunun Çığlıklarını Duydum (*)

Nilüfer Küçüktay'ın Savunması :

Falaka, dayak, vücudun hassas organlarına elektrik vermek olarak basit bir kaç cümle ile ifade edilebilen, dünyanın en vahşi uygulamaları yüzyıllardır sürmekte olduğu gibi, 12 Eylül sonrası ülkemizde, özellikle emniyet birinci şube, karakollarda ve tugaylarda binlerce kez, yüzlerce kez sahnelenmiştir. Ve değil sadece devrimci insanlar, sosyalistler, ilericiler, yurtseverler, aydınlar dahi bu zalim ve karanlık ortaçağ zihniyetinin copunun, elektriğinin, falakasının, ahlâki saldırılarının altında işkence çığlıkları değil, insanlık onurunun böylesine tecavüz edilmesine karşı isyan çığlıkları atmışlardır.

(*) *Nilüfer Küçüktay, Savunmamdır, MLSPB Davası, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Üç Numaralı Askeri Mahkemesi, 11.5.1984, s. 2.*

Sol Yol

İlk basamağı oluşturuyor.

Ayrışmanın başlangıcına işaret ediyor.

Ayrışmanın başlangıcında ilk basamak hep sağ oluyor.

Toplumun ileriye doğru yürüyüşünde, önündeki engelleri, bilinçle ve dıştan müdahale ile kaldırmayı amaçlıyor.

Derhal ikiye ayrılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Sol yol, ne kadar kaçınılmaz ve ne kadar bilimsel ise, hemen bir çatal yapması da öylesine bir zorunluluktan doğuyor.

Çatal, ivme tartışmasından çıkıyor.

Radikalizm sorununa dönüşüyor.

Sığ savların tutkulu savunucuları ile büyük ülkelerin yaşlı bekçileri arasında bir uçurum beliriyor.

«Terörist ve Anarşist» ile «Revizyonist ve Pasifist» ünlemeleri bu uçurumda duyuluyor.

Uçurum ilk basamaktadır ve derinlik yokluğundan kaynaklanıyor.

İlk basamak, derinlik yokluğunda, 1970 yıllarının ortalarına doğru, «devrimci» ve «ilerlemeci» adlarıyla çatallaşmaya başlıyor.

İlerlemeci, kendisinin güçlü olduğunu göstermeye çalışıyor. Devrimci, engellerin güçsüzlüğünü kanıtlamak istiyor.

Burada bir parantez ile bir tezi yazmak gerekiyor. Son yirmi yılın Türkiye'de ortaya çıkarmış olduğu en belirgin çizgilerden birisi, artık Türkiye'de solun ve solculuğun kökünün kazınamayacağı oluyor. 12 Mart ve 12 Eylül, bunu çok net bir biçimde ortaya koyuyor.

Bu tezden birçok sonuç çıkabilir; yalnızca bir vargısını yazmak durumundayım. Bundan sonra Türkiye'de rejim, solu bastırmak kadar, «evcil sol» yaratmak ve canlı tutmayı da daha açık ve daha özenli bir politika yapacaktır; öyle görünüyor. Fiziksel varlığını her darbeden sonra tazeleyen solu, potansiyeli saptırabilmek için, cansız ve her zaman şamar oğlanı olabilecek, kütlelerin derinliklerine cevap veremeyen, bunun yerine ilerici cesetleri bağrında barındıran hareketsizliklere kanalize etmek, daha bilgili ve sabırlı politikalara yol açabilecek; öyle anlaşılıyor.

1980 yıllarının ortasında böyle bir açıklık beliriyor. Şimdi 1970 yıllarının ortalarına dönmek zorunlu oluyor. Tekrarı zorunlu; 1970 yıllarının ortasında, 12 Mart'ın hasarlarından çıkıp bir tazeleme başlıyor. Uzun yıllar bitkisel bir yaşamı sürdürmüş Türkiye Komünist Partisi ha-

Levent Şahverdi Arşivi

reketleniyor; TSİP ve TİP yeniden kuruluyor. Türkiye'nin geleneksel sol yolu, önünü açmaya çalışıyor.

«Kurtuluş» Hareketi ile ilgili iddianame, son derece çarpıcı ve şaşırtıcı ifadelere yer veriyor. «1971 - 1973 yıllarında, bu tarihe kadar belli başlı anarşi ve terörün müsebbibi değişik isimler altında örgütlenen marksist çete kadrolarının tamamına yakın bir kısmının yakalanmasından sonra, kısa süre için bu türden faaliyetlerin durakladığı ve kanun hakimiyetinin sağlandığı» değerlendirmesiyle başlıyor[25]. 12 Mart, tarihsel çözümleme gösteriyor, son derece çabuk geliyor ve TİP ile Dev-Genç, yasal örgütler ve bunların liderleri ile üyeleri bilinen, açık kişilikler olduğu için toplamak zor olmuyor. Bundan sonra şöyle devam ediyor: «1974 yılına gelindiğinde Af ile cezaevlerinden çıkan kadro elemanları ve gizlenebilmeyi başarmış eski örgüt mensuplarının tekrar bir araya gelip gruplar oluşturarak sempatizan kütleyi taraflarına çekebilmek amacıyla yıkılan örgütlerin uzantısı ve varisi olduklarını ileri sürerek aynı kökten eskiye nazaran oldukça fazla örgüt ortaya çıkmış, bu gruplar yılgınlık dönemini atlatarak yönetimlerin istikrarsızlığı ve vurdumduymazlığı sonucu, boynuz kulağı geçer misali eskiye rahmet okuturcasına ülkeyi iç harp ortamına sürüklemişlerdir». 1971 yılında Türkiye solunun üzerine gelen darbeden sonra, 1974 yılında yılgınlığın atıldığı ve resmi yazılarda olmaması gereken bir biçemle «boynuz kulağı geçer» örneği, pek çok örgütün doğduğu ileri sürülüyor.

1974 yılına gelindiğinde Türkiye solu pıtrak örneği tazeleniyor.

Belli saptamalara gerek var. Bir: Türkiye'de muhafazakâr bilim adamları tarafından da saptandı: 1974 yılında çıkarılan af yasası, Türkiye solunu ve özellikle devrimci sol yolu pek etkilemiyor. Netlikle söylenebiliyor: devrimci sol yol, çok büyük ölçüde yeni kadrolarla yoluna devam ediyor.

İki: Devrimci Sol Hareketi iddianamelerinden birisi üzerinde yaptığım çok basit bir inceleme, 409 sanıktan yalnızca yüzde dördünün 1940 - 1950 arasında doğduğu-

Levent Şahverdi Arşivi

nu ortaya koyuyor. 1971 yılı tutukluları, daha sonra roman başlığı da oldu, ortalama 1947 yılı doğumlularını içine alıyor. Bu basit yüzde hesabından Devrimci Sol Hareketli sanıklarının yalnızca yüzde dördünün 1971 tutukluları arasına girme şansını, istatistik anlamda şansları olduğunu gösteriyor. Yüzde on altısı, 1951 - 1955 aralığında doğmuşlar; tutukluluk şansları yok denecek kadar az oluyor. Yüzde kırkbeşi 1956-1960 ve yüzde otuzbeşi de 1961 - 1965 yılları arasında dünyaya geliyorlar; yüzde seksenin, 1971 yılı öncesinde siyasal suç işleme olanakları hiç yok. Bu iddianamenin sanıkları arasında on beşinin, 1965 yılından sonra doğduklarını saptayabiliyorum; 1971 yılında, ana okulu çağındalar.

Üç: Bütün iddiaların aksine, Türkiye'de sol yol, hep ve on yılda bir tazelenerek sürüyor. Bunu, tümüyle olumlu saymak mümkün olmuyor.

Tezi yazıyorum: Baskı, hep, Türkiye solunun kadrolarının yolunu bırakması için düzenleniyor. 1927, 1938, 1946, 1951, 1971, 1980; hep, kaarolarda kanama yaratma amacını güdüyor. Kanama üç türlüdür; birincisi, tümüyle sol yolu bırakmak olarak ortaya çıkıyor. İkincisi, siyasal mücadeleyi daha sağda, CHP olabilir veya 1946 sonrasında DP oluyor, ya da CHP ardılı bir kuruluşda sürdürmek biçiminde gerçekleşiyor. En büyük kanama ise, vücud olarak sol yol'da kalmakla birlikte bakış açısından, çok daha gerilere bakmak oluyor.

1974 - 1976 yıllarını içine alan pıtrak türü canlanmada, Dev-Genç'ten Mahir Çayan ve arkadaşlarından daha önce ayrılan, önce TİİKP ve 1972 yılından sonra da TKP/M-L olarak eylemlerini sürdürenlerin dışında kalanlar için THKP ve THKP/C adları bir miras olarak kabul edilyor. Emeğin Birliği ile Halkın Kurtuluşu hareketleri THKO geleneği götürmek isteyenlerin ayrışmasından ortaya çıkıyor. Bir ilk basamak hareketi olarak Devrimci Sol Yol, THKP/C mirasını üstleniyor.

Kurtuluş, bu mirasın tartışmasından çıkıyor. İddianamede belirtildiğine göre, 1976 yılında Kurtuluş Sosyalist Dergi hareketine dönüşen ilk eleştiriler, «a) kitlerden ko-

Levent Şahverdi Arşivi

puk bir devrim hareketinin başarıya ulaşamayacağını, b) devrim hareketinin sınıf temeline oturtulmasının gerekli olduğunu, c) ve sosyalist hareketin birliğinin sağlanmasının zorunlu olduğunu» ileri sürerek Mahir Çayan'a bağlanan görüşlerin tartışmaya açılmasını istiyorlar.

İddianamede, tartışmaya açma isteğinin tartışmasının vardığı sonuçlar şöyle açıklanıyor: «Önce kişisel gibi görünen giderek Mustafa Kocaoğlu ve arkadaşlarının, Mahir Çayan'ın görüşlerini, kemalizm'in değerlendirilmesi ve devrimci ittifaklar sorunu, öncü savaş, sun'i denge, evrim-devrim aşamalarının ilişkisi, üçüncü bunalım dönemi gibi konularda eleştirmesi nedeniyle belirgin hale gelmiştir» (*). Bunlar, THKP - C yolunun temel görüşlerini içine alıyor; geri önemli noktalar kalmıyor. Tümü, eleştirilmiş oluyor.

Mevrimci Gençlik Dergisi, 1 Kasım 1975 tarihinde yayın hayatına atılıyor. Mart 1977 tarihinde kapanıyor ve yerini Devrimci Yol Dergisi'ne bırakıyor. Devrimci yol Dergisi'nin ilk sayısı 1 Mayıs 1977 tarihine ve Taksim Alanı'ndaki, kanlı baskın ile biten, 1 Mayıs Gösterileri'ne yetiştiriliyor.

Akın Dirik, sorgusunda, Devrimci Yol Dergisi konusunda bilgiler veriyor; aktarmak gereğini duyuyorum. «Devrimci Yol Dergisi, 15 günde veya 20 günde bir yayımlanan, bunların tirajı da 120 bin ile 150 bin arasında değişen Türkiye'nin yetişebildiğimiz her tarafında okunan ve aranan bir dergi idi. 1970'ler Türkiyesi'nde abartmadan söyleyebilirim ki, bu tiraja ulaşmış siyasi fikir dergisi yoktur; siyasi partiler bile böylesi tirajlı fikir ve yayın organını gerçekleştirememişlerdir»[46]. Gerçekten çok yük-

(*) «Temelde Mahir Çayan'ın görüşlerine karşı olmamakla birlikte kesintisizdeki görüşleri bazı noktalarda eleştirmesi nedeniyle kendisi gibi THKP-C kökenli veya kendisini bu örgütün uzantısı olarak kabul eden diğer bazı örgütler tarafından çayanizmin resmi inkârcısı ve bazı örgütlerce de TKP'ye yolcu kaldıran istasyon olarak nitelendirilmiştir».

THKP-C/Kurtuluş, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 26.

Levent Şahverdi Arşivi

sek bir tiraj olduğunun kabul edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Derginin adı aynı zamanda bir hareketin adıdır; bu çalışmada devrimci sol yol olarak nitelenen akımın içinde büyük bir kütleselliği temsil ediyor. Üzerinde durulması ve öncelikle 1970 yılı Ekim ayında kurulduğu kabul edilen Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi örgütü ile bağlarının irdelenmesi zorunlu oluyor.

Devrimci Yol Ana Davası tutanaklarında yer aldığı biçimiyle Akın Dirik, bu bağlantı üzerine, şunları söylüyor: «1970 - 1971 yıllarında THKP/C, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi olarak kendini adlandırmış, bir parti olduğunu beyan etmiş bir harekettir. THKP/C 1971 - 1973 yılları arasında kendi örgütlüğü içerisinde bir parti olarak faaliyeti kesintiye uğramış, bence, bitmiş bir harekettir» (*). O dönemleri de bilen Akın Dirik'in, bunları içten olmayan bir savunma gereği olarak söylemediğine inanıyorum.

Oğuzhan Müftüoğlu da aynı görüşleri ileri sürüyor. Aktarıyorum: «1970 senesinde tasvip ettiğim fikrin, THKP/C hareketiyle, 1975'lerden sonra kurulan Devrimci Yol, Devrimci Gençlik Dergisi ve Devrimci Gençlik Federasyonu gibi olayların organik bir ilişkisi olduğu doğru değildir»[67] Müftüoğlu, THKP ile Devrimci Yol arasında organik bir bağ kurulamayacağını belirtiyor. Mehmet Ali Yılmaz, «THKP/C adında bir örgütsel yapı yoktur» diyor ve devam ederek «bu parti 1972 de örgüt olarak ortadan kalkmıştır» diye ekliyor[68]. Nasuh Mitap da «bugün THKP diye bir parti yoktur» görüşünü savunuyor[69]. Devrimci Yol

---

(*) «1975 yılında kendisine THKP/C diyen bir hareket ben bilmiyorum ve de yoktur; böyle bir parti ve böyle bir cephe yoktur».

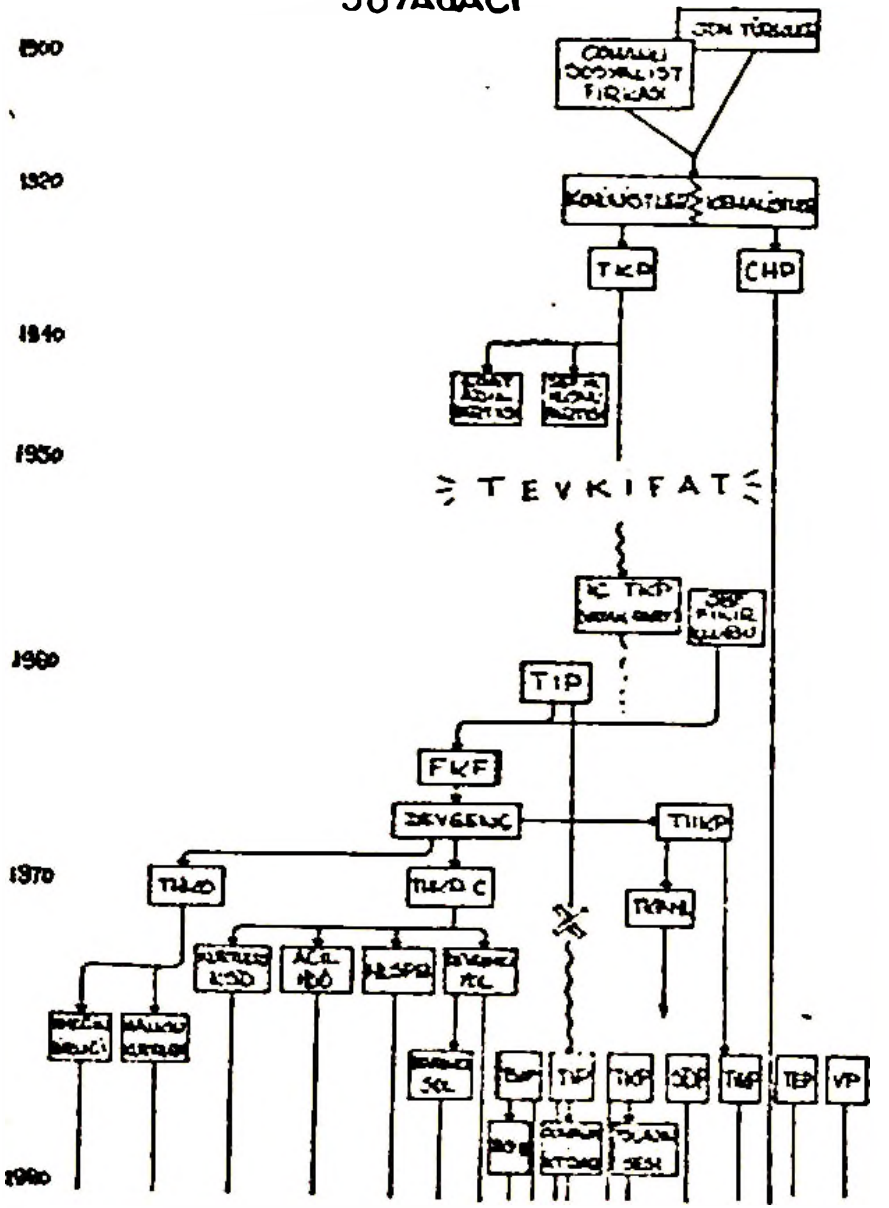
Akın Dirik, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 190.

«12 Mart döneminden sonraki dönemde de bir daha THKP/C diye bir örgütlenme oluşmamış, ortaya çıkmamıştır».

Nasuh Mitap, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 112.

Levent Şahverdi Arşivi

SOYAĞACI



Levent Şahverdi Arşivi

hareketinin önderleri olduklan iddiasıyla haklarında dava açılanların hepsi, bir örgüt olarak THKP/C'nin artık tarihin malı olduğunda birleşiyorlar.

Bu yargıya, daha farklı bir tonla ileri sürülmekle birlikte, Dursun Karataş da ortak görünüyor. Şunları söylüyor: «THKP-C Hareketi Kızıldere'de önder kadrolarını kaybetmiştir. Buna rağmen faşizme teslim olmayarak, Türkiye haklarının kurtuluş yolunun silâhlı mücadeleden geçeceğini ve savaşın kararlılıkla sürdürülmesi gerektiğini teori ve pratiğiyle kanıtlamıştır»[60]. Dursun Karataş, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yapılan sorgusunda, bu görüşlerin yanında, 12 Mart 1971 tahinden sonra, «devrimci hareket fiziki olarak yenilmiş, ama bu yenilgi on binleri yüz bin yapan ve geçmişten çok daha güçlü olarak çıkacak olan yeni devrimci hareketin başlangıcı olacaktır» düşüncesini de ileri sürüyor[61]. Bu düşünce de, 1970 yıllarının ortasında patrak türünden doğan yeni hareketlerle ve bu arada devrimci sol yol ile, THKP hareketi arasında örgütsel ve organik bir bağ olmadığı anlayışını doğruluyor.

Kuşkusuz bir ideolojik süreklilik ileri sürülebilir.

İrdelenmesi gerekiyor. Söylenecekler var ve birincisi şu: Devrimci sol yol, Türkiye'nin toprağından doğuyor. Aynı koşulların aynı doğuma yol açmasını düşünmek zorunluluğu inkâr edilemiyor. Türkiye'nin nesnel koşullarının her zaman bir devrimci sol yol kütlesi yaratmasının sürpriz sayılmaması zorunlu oluyor.

Ancak THKP hareketinin düşünce kataloğunun tutarlılık sınamasından geçirilmiş ve pratikle denenmiş olduğunu ileri sürmenin çok kolay olmadığını düşünüyorum. Mahir Çayan ve arkadaşlarının yaşamına mal olan Kızıldere Girişimi'nin bile düşünülmüş, planlı ve tümüyle THKP düşünce kataloğunun gereklerine uygun bir çıkış olduğunu ileri sürmek zor görünüyor; tersine işaretler daha çok (*). Çeşitli bilgiler ve özellikle Ertuğrul Kürkçü'nün

(*) «Bu yenilgi Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını önleme amacıyla girişilen eylemin sonucunda ortaya çıkan Kı-

Levent Şahverdi Arşivi

Niğde Cezaevi'nde Uğur Mumcu'ya anlatımı da Kızıldere Projesi'nin, risk oranı son derece yüksek bir son çare hareketi olduğunu gösteriyor. Bu, ikincisi oluyor.

Üçüncüsü, öncekilere ek olarak, kadroları ve koşulları bu ölçüde değişen hareketler arasında sağlam bir ideolojik süreklilik kurmak mümkün değil; her zaman mümkün olmuyor. Yeni durumlar yeni açılımları bulmak zorundadır; özveri dolu yaşamlara duyulan bağlılık ile radikal yöntemlerin kaçınılmazlığına inanma, bir ideolojik sürekliliği anlatmaya yetmiyor.

Devrimci sol yol çizginin 1970 yılları tamamlanırken ortaya koymak durumunda kaldığı pratikler demetinin, THKP ideoloji kataloğunda yeri olmadığını gösterebilecek durumdayım; bu alt bölüm, özellikle, böyle bir amacı gerçekleştirmeyi de planlıyor.

THKP adı üzerinde bir parti olduğu iddiasındadır; Devrimci Yol Davası'nda «merkez komitesi üyeliği» suçlamasıyla karşılaşanların tümü, bir parti olmadıklarını net bir biçimde ileri sürüyorlar. Bu davanın hukukçuları da aynı görüşteler; bunun bir inançsız savunma olmadığına inanıyorum (*). Bir oluşum süreci var.

Devrimci Yol hareketinin merkez komitesi üyeliği suçlamasıyla yargılanan Melih Pekdemir, sorgusunda, MHP devletin olanaklarını da kullanarak ülkede bir iç savaş çıkarmak istedi» diyor[42]. Nasuh Mitap, daha net ve kesin konuşuyor: «Türkiye'de bir iç savaş yaşanıyordu»[43]. Sorgusunda, «anayasal düzeni yıkıp açık faşist bir rejime geçmeyi amaçlayan iç savaş politikalarının yeni MC döneminde ve yeni MC marifetiyle uygulanması» üzerinde du-

---

zildere Katliamı'nda devrimci hareketin önder kadrolarının yokedilmesiyle noktalandı».

Devrimci Yol Dergisi, Kızıldere'nin Yıldönümünde Geçmiş Değerlendirmelere İlişkin Bazı Noktalar, 1 Mayıs 1978, Sayı: 17, s. 10-11.

(*) Hukukçuların Mahkeme'ye sunulan bu yazılarında, Devrimci Yol Hareketi'ni ve önündeki sorunları irdeleyen bir nitelik görüyorum. Bu bölüme ek olarak yayınlıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

ruyor[4]. Bu değerlendirmenin, yeni bir durum yarattığının kabul edilmesi gerekiyor.

Devam etmeden önce söylenecekler var; böyle bir değerlendirmenin 1970 yıllarının ikinci yarısında yapılması veya Ankara Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde 1982 yılında telâffuz etmesi önemli bir oynm yaratmıyor. 1970 yıllarının ikinci yarısında iç savaş politikalarının uygulanmaya konulduğunun düşünülmesi, THKP düşünme süreci kataloğunda önemli düzeltme ihtiyacını da beraberinde getiriyor. Yalnızca bir nedeni belirtmekle yetinebiliyorum; iç savaş koşullarında hiç bir «sun'i denge» dengesini koruyamaz (*). Eğer iç savaş koşulları varsa, sun'i dengenin varlığına dayanılarak bir çözümleme yapılmasını mümkün göremiyorum.

Mehmet Ali Yılmaz'ın sorgusundan ve tutanaklardan aktarıyorum: «1975'leden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nü faşistler ele geçirmek için çok yoğun saldırılar düzenlemeye başlamıştı; idarenin ve polisin desteğinde yürütülen bu saldırılara karşı öğrenciler okullarını bırakmamak için çok mücadele etmişlerdir. Ama her gün saldırılara uğramaları, bir noktadan itibaren öğrencilerde belirli bir doğmuşluk yarattı; her gün okula gidip faşistlerin saldırılarına uğrayıp polisin de dayağını yemek yerine boykota gitme eğilimine girdiler. Biz AYÖD olarak bu boykot eylemine şiddetle karşı çıktık». Ancak öğrenciler polis dayağından bıkmış olmalılar; boykota gidiyorlar. Boykot ise saldırganların işine yarıyor ve Gazi Eğitim Enstitüsü'ne yerleşiyorlar. Okulları kemirmeye başlıyorlar: «Bu olumsuz gelişmenin neticesinde faşist güçler Erkek Teknik'i, Endüstriyel Sanatlar, Kız Teknik'i, Fen Fakültesi'ni, Eczacılık ve diğer yüksek okulları, yurtları ve hatta liseleri ele geçirmeğe başladılar». Bu, bir yeni durumdur.

(*) Murat Yetkin, THKP-C anlayışında «sunî denge daha çok ideolojik bir konumu anlatıyor» diyor. Toplumsal çözümlemelerde ideolojik yan hep var. İç savaş koşullarında ideolojik öğenin var olan dengeyi daha güçlü yapması da mümkün.

Levent Şahverdi Arşivi

Sol Yol, yepyeni bir durum ve yepyeni sorunlarla karşılaşıyor. Mehmet Ali Yılmaz, sorgusunda, söylüyor: «Öğrenciler kendi kendilerini korumak zorunda idiler»[45]. Kendi kendini korumak, devletin korumasından yararlanmak, ölümle mümkün oluyor. İlk ölüm, Ankara, Veli Yıldırım'a geliyor. Tutanaklara göre Mehmet Ali Yılmaz söylüyor: «12 Mart döneminden sonra faşistler ilk genci Turizm ve Ticaret Yüksek Okulu'nda vurdular; ilk öldürme olayı budur. Veli Yıldırım adındaki bir devrimcinin ölümü üzerine devrimci gençler bu arkadaşımızın cenazesini kaldırdılar». Veli'nin ölümünü, Nuray Erenler'in ölümü ve Nuray'ın ölümünü Hakan Yurdakuler'in ölümü, Hakan'ın ölümünü diğer ölümler izliyor.

Yeni bir durum oluyor. Dev-Genç ve THKP'nin sorunlar listesinde yer almıyor.

Ortada görülür bir denge yok. Yapay ya da otantik bir denge görülmüyor.

THKP, bir parti olma iddiasındadır. «Devrimci Yol, her şeyden evvel» diyor. Oğuzhan Müftüoğlu, «bir partinin gerekliliğine inanan bir çabadır»[46]. Devrimci Yol hareketinin parti düzeyine gelmediği belirtiliyor. «Devrimci Yol, siyasi iktidarı ele geçirmek planında siyasal mücadeleyi yürüten bir örgüt değildir. Böyle bir mücadeleyi yürütebilecek devrimci partinin oluşturulmasını hedefleyen bir yayın organıdır». Bunlar da tutanaklarda yer alıyor.

1980 yılı yazına kadar, Türkiye'de yoğun ve şiddetli bir mücadele var. Ancak Türkiye solunda iktidarı almaya yönelik veya iktidar perspektifi olan bir tek hareket bile görünmüyor.

Bunun önemli vargılara sahip bir saptama olduğunu düşünüyorum.

İktidar, parti aracılığıyla alınıyor. Devrimci Yol hareketi ise bir partileşme çabası olarak çözümleniyor. Amaç gerçekleştirilemiyor; Müftüoğlu, «bizim bu yöndeki çabalarımızı ve gücümüzü aşan nedenlerle böyle bir amacın gerçekleşmesi mümkün olamamıştır» diyor (*). Yaşanı-

(*) «Devrimciler hâlâ partileşme sürecini yaşamakta idiler».

Levent Şahverdi Arşivi

lan koşullar ve daha önemlisi, 12 Eylül'ün, tıpkı 12 Mart gibi, çok çabuk gerçekleşmesi, partileşme sürecini tamamlanmamış bir durumda bırakıyor.

Aynı sonuç Devrimci Sol için de geçerli oluyor; Dursun Karataş da Devrimci Sol hareketinin parti düzeyine ulaştığını ileri sürmüyor. Devrimci Sol için «iktidar alternatifi bir parti değil, partiye varmak için savaşan Marksist-Leninist siyasi bir örgüttür» diyor[1]. Parti olmadığını vurguluyor.

Üzerinde durulabilir ve tartışılabilir; ancak bu çalışmanın sınırları dışına çıkıyor. Parti Nedir? Bu soru Türkiye'de tartışılmalıdır; bir gerek olduğu anlaşılıyor. Biçimsel koşulları var ve içerikle ilgili tanımlar yapılabiliyor. Ancak Türkiye'nin siyasal tarihinde en önemli kuruluşlardan birisi olan İttihat ve Terakki, kendisini, hep bir «cemiyet» olarak adlandırmayı ve nitelendirmeyi tercih ediyor. Son derece disiplinli bir yapıyı geliştiriyor ve koruyor.

«Parti» olan ile olmayanı, siyasi iktidarı amaçlayıp amaçlamamak ayırıyor. Buna eklenebilir; çok uzun bir dönemde, bir cennet uzaklığında siyasi iktidarı amaçlamayı da bir parti olmak için yeterli göremiyorum. Parti olabilmek için, iktidarı hiç bir dönemin sonrasına koymamak gerektiğini düşünüyorum.

Böyle bir tanım içinde Türkiye'nin sol yol basamağında, gerçekten, bir siyasal parti görülmüyor.

İktidar perspektifinden yoksunluk, iç sorunların çoğalmasına ve nesnel olarak var olan iç sorunların ise çözümsüzlüğüne yol açıyor.

Melih Pekdemir, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 214.

«İktidarın ele geçirilmesindeki siyasal mücadele ise ancak ve ancak, devrimci bir partinin oluşturulması ile gündeme gelebilecek bir olaydır».

«12 Eylül öncesinde Türkiye'de iç savaş, kanlı bir savaş çıkarmak isteyenler devrimciler değildi».

Oğuzhan Müftüoğlu, Sorgu, Devrimci Sol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 92 ve 95.

Levent Şahverdi Arşivi

1978 yılında Devrimci Yol, kendisi ve Devrimci Sol olarak ikiye ayrılıyor.

Önce CIA kaynaklarında bu ayrılığın nasıl değerlendirildiğine bakılabilir; CIA, Karadeniz'e yakın bir yerde çatışma sonucunda ölümü ile «Çayın'ın aşırı sol için bir martir olmakla kalmadığını, 1971 yılında yakalandığında hapishanede ve sonra yazılmış denemeler bıraktığını» düşünüyor[8]. Devrimci Yol'un Çayan izleyicilerinden 1975 yılında ayrılarak ortaya çıktığını ileri sürüyor. «One of the groups that broke away from among Çayan's followers in 1975 called itself Revolutionary Road (or Dev Yol for short). This group disagreed with Çayan's reliance on the support of the socialist bloc, pointing to the Sino-Soviet split. It dismissed both the USSR and China as revisionist rather than revolutionary states and characterized the TCP as a refugee group'. It argued that 'the only way to push back fascism is to refuse to surrender and to go into active struggle! However, since unorganized action was bound to fail, the group favored post-ponement of armed action until the appropiate organizational groundwork was completed». CIA değerlendirmesine göre, Devrimci Yol, diğer Çayan izleyicilerinden, Mahir Çayan'ın bir devrimde Sovyetler Birliği'ne güvenmesi noktasında ayrılıyor ve yeni doğan hareket, hem Sovyetler Birliği'ni ve hem de Çin'i revizyonist sayıyor; TKP de «mülteci grup» olarak adlandırılıyor. Faşizmi püskürtmenin tek yolunun teslim olmayı reddederek mücadele etmek olduğu, Devrimci Yol'un temel ilkesi olarak gösteriliyor. Ancak örgütsüz bir eylemin başarısızlığa mahkûm olacağı inancı ile Dev-Yol'un silâhlı eylemin başlatılmasını, uygun örgütsel hazırlıklar tamamlayıncaya kadar ertelemekten yana olduğu belirtiliyor.

CIA, Devrimci Sol hareketi, beklemek istemeyenlerin ya da bir başka sözcükle sabırsızların oluşturduğunu ileri sürüyor. «Bu grup derhal silâhlı mücadeleyi başlatmadan yana oldu ve eylemlerini ülke yüzeyine yaymaya çalıştı. İstanbul'da MHP'nin yerel yöneticilerine karşı silâhlı saldırılar düzenledi ve kentin yeni gecekondu bölgelerin-

Levent Şahverdi Arşivi

de yaşayanları kontrol altına almak için kampanya başlattı». CIA değerlendirmesine göre Devrimci Sol, daha korkutucu bir hareket olarak ortaya çıkıyor.

Aydın Üzerine Tezler dizisinin beşinci kitabında geliştirme imkânını bulmayı umut ediyorum. İstanbul ve Ankara arasında bir ayrılık gözlenebiliyor; İstanbul, aydınını sakinleştiriyor. Kütlesini sertleştiriyor. Buna karşılık Ankara'da entelijansiya daha radikal düşüncelerin sahibi oluyor. Ankara'da nüfus her zaman daha sakin davranıyor.

İstanbul'un ekonomik alt yapısı şiddet besliyor. Parazitlik üst yapısı sükûnet salıyor.

Ankara'nın yolları düzen telkin ediyor. Dengeleri iktidar hırsı doğuruyor.

Devam ediyorum. Ayrılıkta İstanbul ve Ankara'nın ayrı ayrı ekonomi politiklerinin ,belirleyici olmamak üzere, rolü olduğunu düşünebiliyorum.

Türkiye'nin içinde yaşattığı çelişkiler yumağı, radikalizmi, başlı başına bir çekicilik haline getirebiliyor. Şöyle de söylenebilir: radikalizm, politik yanılgıların üzerini örten bir merhem işlevi görebiliyor.

Radikalizm, başlı başına bir ideoloji sayılabiliyor.

Radikalizm, ideolojinin yerini alıyor.

Ne yazık kütleler, acı ve özveri ile yoğurulmamış düşüncelere alıcı olmak istemiyorlar.

Acı ve özveri, ideolojik yanılgıların üstünü örten bir merhem işlevi görebiliyor.

12 Eylül Yılları'nda Askeri Savcılık tarafından hazırlanmış iddianamelerin bir başkasından aktarma yapıyorum. Şöyle başlıyor: «1 Mayıs 1978 tarihinde İstanbul'da yapılacak yürüyüşte Mahir Çayan'ın resminin önde mi gideceği, yoksa Dev-Yol pankartının mı önde gideceği yolunda temelde olan ihtilâf su yüzüne çıkmış ve hatta bu yüzden kavgaya varan münakaşalar olmuştur. Ankara Grubu Dev-Yol pankartının önden gitmesini ve arkadan Mahir Çayan fotoğraflarının gitmesini istiyorlardı. Onlara göre Dev-Yol bir örgüttür ve Mahir Çayan da örgütün elemanlarındandır. Bu bakımdan önce örgüt ve sonra örgü-

Levent Şahverdi Arşivi

tün elemanları gelmektedir». Düşünülmesi pek çok zor bir sorun var: ortaya çıkıyor.

Mahir Çayan'ın fotoğrafının yürüyüş içindeki sırası üzerine başlatılan tartışma bir sembolik anlam taşıyor. Devrimci Yol, bir radikalizmi temsil ediyor ve Mahir'e bağlılık radikalizmi anlatabiliyor. Ancak burada radikalizm içinde bir radikalizm tartışması ön plana geliyor; yürüyüşte Mahir'in fotoğraflarına bir yer aranırken, aslında Kızıldere'nin takvimine bir tarih bulunmaya çalışılıyor. Yürüyüşte fotoğraf tartışması, aslında Kızıldere Tartışması oluyor.

Aktarmayı sürdürüyorum. «Ancak İstanbul Grubu ise Mahir Çayan'ın örgütün sembolü olduğunu ve onun fotoğrafının önden gitmesi gerektiğini savunmuştur. Ve İstanbul grubunun görüşü kabul edilmiş, ancak örgüt içerisindeki görüş ayrılığı su yüzüne çıkmıştır» (*). Öyle anlaşılıyor, vurgu farkı, ilk basamakta yeni bir çatallaşmaya yol açıyor.

Gerçekten açıyor mu? Bakışta önemli bir ayrılık gözlenebiliyor mu? İçinden bakıldığında ciddi bir ayrım duyulması normaldir; anlaşılabiliyor. Uzaktan ve tarih içinde bir değerlendirme de ayrılığın boyutlarını ölçmek gerekebiliyor.

Sovyetler Birliği'ne bakış açısında bir ayrılık var; üzerinin örtülmesi mümkün görünmüyor. Devrimci Yol Hareketi'nin merkez komitesi üyeliği ile suçlanan, ancak önde gelen bir yerde olduğundan kuşku duyulmayan Melih Pekdemir, sorgusunda, Duruşma Yargıcı'nın «Doğu Bloku'nu teşkil eden sosyalist ülkelerde emperyalizm zihniyle hareket etmiyorlar mı, meselâ Afganistan durumu, meselâ Macaristan durumu» sorusuna, tutanaklarda yazıldığına

---

(*) «Dev Sol örgütü 1 Haziran 1978 tarihinde, İstanbul'da silâhlı olarak bir fabrikaya baskın yaparak güvenlik kuvvetleri ile silâhlı çatışmaya girmişler ve bütün devrimci kesime bu hareketleri ile önceki savaşını başlattıklarını ilân etmişlerdir».

Devrimci Sol, İddianame, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İzmir, 1981, s. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

göre, «bu ülkeleri sosyalist kabul etmiyorum ve ayrıca dergide de buna karşı olduğumuzu yazmıştık» cevabını veriyor(*). Melih Pekdemir'in görüşleri temsil değeri taşıdığı ölçüde, Devrimci Yol Hareketi'nin Sovyetler Birliği'ni bir sosyalist ülke saymadığı anlaşılıyor.

Bu tür değerlendirmeleri gerçekçi saymadığımı tekrarlamam gerekiyor.

Bir: Sovyetler Birliği yalnızca bir «sosyalist model» değildir. Kuşkusuz bir «sosyalist model»; ancak başka göstergeleri de taşıyor. Sovyetler Birliği'ni, doğru veya yanlış, yalnızca bir sosyalist model sayarak ve bunu eksikli bulup tümden reddetmenin son derece eksikli bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. İki: Bir sosyalist mücadeleler tarihini saklıyor. Üç: Sosyalist mücadele için bir sözlük oluşturuyor. Dört: Uluslararası güçler dengesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın daha 1920 yıllarının başında hesaba kattığı bir ağırlık oluşturuyor.

Türkiye'de iktidar perspektifi geliştikçe Sovyetler Birliği'ne karşı eksikli ve olumsuz tutumların azalacağını sanıyorum. Çeşitli hareketlerde Sovyetler Birliği'ne karşı tutumu iktidar perspektifinin gelişmişliğinin göstergelerinden birisi sayıyorum.

Dursun Karataş, sorgusunda, hakkındaki iddianameyi hazırlayan savcılık makamının bir tek amacı olduğunu ileri sürüyor; «tek amacı vardır, Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanlığı körüklemek» diyor (*). Sovyetler Birliği'nde gelişmiş olan sosyalist yapı ile ilgili olarak ciddi eleştirileri olduğunu belirtiyor; ancak ekliyor: «Kollektif üretim ilişkilerinin hakim olduğu sosyalist bir ülkedir. Ve emperyalizme karşı kuvvetli bir güçtür» (**). Birinci basamakta

---

(*) «Egemen güçlerin dillerinden düşürmediği ana demagoji malzemesi Sovyetler Birliği düşmanlığıdır».
Dursun Karataş, Sorgumdur, Devrimci Sol Ana Davası, 19.8.1982, s. 108.

(**) «Sovyetler Birliği her geçen gün dünya çapında etkinliğini artırırken, emperyalistler arası çıkar çelişkileri derinleşmektedir».
«Sovyetler Afganistan'a cüretli bir çıkış yapmış ve ABD

Levent Şahverdi Arşivi

Sovyetler Birliği ile ilgili değerlendirmelerin buradan başlayacağını ve ileriye doğru gelişeceğini ileri sürebiliyorum.

Bu alt bölümü bitiriyorum. Üç tür eylemi çözümlemem gerekiyor.

Birinci türe, Devrimci Sol'un «cezalandırma» adını verdiği eylemler giriyor. Bu isim altında çok çeşitli eylemler düzenlemiş oldukları görülüyor.

İddianame'den aktarıyorum: «Maktul Koray Kaptan'ın MİT mensubu olduğu ve örgüt üyelerini takip etmekte bulunduğu yolunda Cemal isimli örgüt üyesi tarafından toplanan istihbaratın Harun Kartal'a iletilmesi sonucu, Harun Kartal da sorumlusu Bedri Yağan'a bu istihbaratı gösterip bu şahsın öldürülmesi yolunda onay aldığı ve Cemal isimli örgüt üyesine bu yolda talimat vermesi sonucu, olay saat 21.40 sıralarında örgüt üyeleri Mehmet Ünal, Metin ve Cemal, Koray Kaptan'ın oturmakta olduğu Kadıköy'deki Evrensel Kıraathanesi'ne giderek aralarında yaptıkları görev taksimine göre içlerinden biri kıraathaneye girip girişe göre yakın yerdeki masada televizyon seyretmekte olan Koray Kaptan'a bir el ateş ettiği ve bu ateş sonucu maktulün kafa sağ temporal bölgeden giren mermi çekirdeğinin ağız tavanını delip sol taraftan çıktığı ve aldığı bu yara sonucu Koray Kaptan'ın kaldırıldığı hastanede öldüğü ve sanıkların olay yerinden uzaklaştıkları» anlatılıyor; bir iddianame'deki benzer bir çok eylemi temsil etmek üzere buraya alınıyor[*]. Polisler, istihbarat ajanı oldukları varsayılanlar, MHP yöneticilerinin öldürülmeleri bu türün içine giriyor.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar ile ilgili İddianame'den aktarıyorum: «MHP'nin iktidar ortağı ve Gün Sazak'ın Gümrük ve Tekel Bakanı olduğu dönemde, Gümrük ve Tekel Bakanlığı bünyesindeki kadroların ülkücü bilinen kişilerle doldurulmasına paralel olarak, kullanılmayan gümrük kontrolörlüğü yönetmeliğinin engel hükümleri kaldırılarak

---

karşı koyamamıştır».

Dursun Karataş, Sorgumdur, ibid., s. 92 ve 50.

Levent Şahverdi Arşivi

veya zorlanarak çeşitli il ve ilçelerde iyi ülkücü, teşkilâtçı bilinen kişiler Türkeş, Gün Sazak, Namık Kemal Zeybek gibi kişilerin referansları ile Ankara'ya çağrılmış, gümrük kontrolörlüğüne alınmışlardır»[11]. Gün Sazak'ın Bakan ve ülkücü kuruluşlarda eğitim yaptırdığı iddia edilen Namık Kemal Zeybek'in müsteşar olması üzerine, Gümrük ve Tekel Bakanlığı kadrolarının ülkücülerin karargâhı haline geldiği zamanında da yazılıyor.

Gün Sazak'ın öldürülmesi bir halk savaşından daha çok iç savaş koşullarına işaret ediyor.

«Gün Sazak toprak ağası Emin Sazak'ın oğludur. MHP adına MC'de Tekel Bakanlığı yapmış, Eskişehir'de kapitalist çiftliği olan ve MHP'nin başkan yardımcılarındandır». Dursun Karataş'ın sorgusunda bir alt bölüm böyle başlıyor ve şöyle devam ediyor: «Gün Sazak binlerce insanı topraklarında köle gibi çalıştıran ve Bakanlığı döneminde gümrüklerde kaçakçılık şebekelerini örgütleyerek MHP silâhlanmasını sağlayan, binlerce yurtsever ve emekçinin öldürülmesinden sorumlu olan MHP'nin beyin takımındandır»[12]. Bir suçlama veya uygun sözcükle bir iddia okunuyor.

Şu şekilde bitiyor: «Devrimci Sol, hem Gün Sazak'ın işlediği suçların hesabını, 'halk adına' sormak, hem de MHP'nin bu faşist programını bozmak için Gün Sazak'ı cezalandırmıştır». Cezalandırma kulak çekme ya da tek ayak üstünde durdurma türünden olmuyor; öldürülüyor.

Profesör Nihat Erim, bir ömür hayal ettiği başbakanlık koltuğuna, 12 Mart Yılları'nda iki kez oturduktan sonra, bir büyük başarısızlıkla bir kenara çekiliyor. Başbakanlığı'nda hem sağı ve hem de solu rahatsız etme başarısını gösteriyor.

Dursun Karataş, sorgusunun bir bölümünü de, Nihat Erim'i suçlamaya ayırıyor. Profesör Erim için «emperyalistler ve işbirlikçi tekeller adına halkımızın tüm demokratik haklarını gasp eden, işkenceyi politika haline getiren, devrimci ve yurtseverleri katleden balyoz hareket'leri tertipleyen, özgürlükleri 'lüks' gören, halkımızın geçim kaynağı haşhaş'ı yasaklayan bir kişidir» diyor»[13]. Bütün bun-

Levent Şahverdi Arşivi

ları, sorgusunda, 1980 yılı Temmuz ayında Nihat Erim'in öldürülmesini savunmak için ileri sürüyor.

«Devrimci Sol, Nihat Erim'i halka karşı işlediği suçların hesabını sormak için cezalandırmış ve 'halkın adaleti' yerini bulmuştur. Böylece Erim nezdinde işkenceciler ve halk düşmanları protesto edilmiş, hiç bir işkenceci ve halk düşmanının cezasız kalmayacağı bir kez daha gösterilmiştir». Artık hem yapılıyor ve hem de savunuluyor.

Sıra ikinci kategori eylemlere geliyor. Bir parantezin sırasıdır; cezaevlerinin kendine özgü bir dil ve mantığı olduğu biliniyor. 12 Eylül, itirafçılığı bir yaşam biçimi düzeyine indirmek istedi, tümden başarılı olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Ancak «itirafçı» denilen tip'in yaratıldığında kuşku yok. Cezaevleri «itirafçı» olana itirafçı demiyor.

Cezaevleri, «itirafçı» denilen türe, «gerçekçi» diyorlar. Cezaevlerinin genç sakinlerinin, bu buluşları ile, kendilerini hep «gerçekçi» olmaları öğütüyle büyütmüş olanlara ince ve alay dolu bir tepkiyi dile getirdiklerini düşünüyorum. «İtirafçı» türünden gerçekçi olmadıkları için duyabildikleri iç rahatlığını anlatıyorlar.

«İtirafçı» türüne gerçekçi gözüle bakmak, tekelci aşamada bireyin içine işletilmek istenen ikiyüzlülüğe uygun düşüyor.

Daha uygununun «aşırı gerçekçi» olduğunu düşünüyorum. Gerçeklere aşırı ölçüde esir düşmenin mantıki sonucu, itirafçılık oluyor.

Aşırı gerçekçilik, insanın dejenerasyonunu anlatıyor. Amerikan pragmatizmi ile başlıyor ve ilerleyerek itirafçı tipine kadar iniyor.

İnsan, bir tarifler bütünü'dür; Amerikan pratiği değil.

İtiraf dosyalarının tümüne yakınını elde edebildim; insan, tariflerinden koptuğu zaman, duramıyor. İnsan da bir istikrarsız denge'yi içeriyor; tarifler dengesinin bozulmasıyla başlayan süreç bir daha başlangıç yerine dönmüyor. İtirafçı, itirafa doyamıyor.

Eylem arkadaşının işkencesine katılmayı görev bile-

Levent Şahverdi Arşivi

biliyor. Sürekli yeni itiraflar buluyor. En sonunda Askeri Mahkemeler'de savcılar ve yargıçlar bile itirafçının itiraflarına inanmamaya başlıyorlar.

İtirafçı, itirafını dinletecek kimse bulamıyor.

«İtirafçı», veya cezaevi diliyle gerçekçi, daha uygunuyla «aşırı gerçekçi» Erdinç Yeşilbağ, itiraflarında anlatıyor. «7 Şubat günü daha önce belirlenen randevu için Alibeyköy'e gittim. Buluştuğumuz kahvehanede eylemdeki görevlerimiz Kemal Camekân tarafından anlatıldı. O gün gelecek olan kamyon beklememize rağmen gelmeyince Kemal Camekân'la birlikte daha önce eyleme katılacak olan kişilere dağıtılan silâhları topladık ve dağıldık»(*). Migros'un kamyonunu bekliyorlar; bir karışıklık çıkıyor. Buşkuları depoyu pankart asıyorlar.

1980 yılında oluyor ve bir gün sonra eylem bitiyor: «Saya Yokuşu diye adlandırılan yere gelen kamyonun şoförü de örgüt mensubuydu ve ben daha önce kararlaştırdığımız şekilde onda bulunan silâhı alıp belime soktum. Kamyonu teslim aldıktan sonra şoför ve bölgeyi tanıdığı için muavinlik yapan Haydar Öztürk yanımızdan ayrıldılar. Biz de kamyondaki malları daha önce çığırtkanlık görevi verdiğimiz örgüt elemanlarına haber verip topladığı gecekondu halkına dağıttık» (*). Gecekondu halkına parasız ve karşılıksız yiyecek dağıtılıyor.

Yalnızca kamyon zaptedilerek yapılmıyor; depo basılarak bir kamyon filosunun harekete geçirildiği de görülüyor. Devrimci Sol ile ilgili iddianamelerin birisinde şunlar yazıyor: «Sermaye şirketlerine yönelen saldırılardan bir bölümü de Migros Şirketi'ne karşı yapılmıştır. Eylem, tüm büyük eylemlerde olduğu gibi örgütün üst düzey yöneticilerince düşünülüp planlanmış, eyleme katılacak kişiler çeşitli timler halinde görev yapmışlardır. Timlerden biri, depoya baskın düzenleyip görevlileri etkisiz hale getirir-

(*) Aynı tarihlerde aynı tür eylemlerin İzmir'de de yapıldığı anlaşılıyor. İzmir'de Pınar Süt kamyonu zaptedilerek «halka bedava peynir, süt, yoğurt» dağıtılıyor.

Devrimci Sol, İddianame, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İzmir, 1981, s. 14.

Levent Şahverdi Arşivi

ken, diğer tim çevrede güvenlik olmuş, yine bir tim gasp edilen kamyonları semtlere götürürken bir tim de getirilen bu kamyonların malzemelerini halka dağıtmıştır»[12]. Gecekondu halkının sempatisini kazanmak için yapıldığı anlaşılıyor.

Bu alt bölümde son ve üçüncü kategori eylem olarak direniş komiteleri'nden söz edilmesi gerekiyor. Direniş komiteleri, suçlayanlar ve savunanlar açısından da, zaman zaman «kurtarılmış bölge» kategorisi ile karıştırılıyor. Devrimci Yol hareketinin merkez komitesi üyeliğiyle suçlanan Mehmet Ali Yılmaz, sorgusunda, gerekli açıklığı getiriyor. Şunları söylüyor: «Kurtarılmış bölgeler ancak halk savaşı süreci içinde gerçekleştirilebilir. Partinin öncülüğünde verilebilecek olan halk savaşı kavramı ile birlikte kurtarılmış bölgeler kavramı söz konusu edilebilir»[13]. Halk Savaşı yapıldığı iddiası ortada yok (*). Direniş Komiteleri, ayrı bir yerde ortaya çıkıyor.

İlk çıkışında son derece saf ve doğal bir yanı var; insanlar, komiteler halinde çalışıyorlar. İnsan, ortak çalışma yapan yaratık oluyor. Birey'in gelişimi mutlaka ortak ve toplumsal çalışmadan geçiyor. Robinson Crusoe türü insan, ana okulu için geliştiriliyor.

«Bir Direniş Komitesi Deneyi» başlıklı yazı, komite çalışmasının çıkışındaki saflığı büyük bir ilkellikle ortaya koyuyor: «Yeni olduğu için sınırlı ilişkilerimiz olan, emekçilerin oturduğu bir mahalledeki muhtarlık seçimi nedeniyle, mahalleli ilerici ve demokratlarda kendiliğinden bir kıpırdanma oldu. Mahallede faşist olmayan beş muhtar adayı vardı. İlericiler ise faşist adaya karşı güçlerin bölünmemesi için tek adayla seçime gidilmesini istiyorlardı. Aday sayısını bire indirmek için kendiliğinden gelişen bir toplantı düzenlendi»[14]. Toplantı söz konusu olunca bir komiteye gerek duyulmuyor; katılımı artırmaya yarıyor (**).

(*) Bu bölüme üçüncü ek olarak halk savaşı üzerine eleştirel bir inceleme sunuyorum.

(**) Herhangi bir anayasa hukukçusunun katılımı artıran komitelerden söz etmemesi mümkün değil. Profesör Mümtaz Soysal, 15 Temmuz 1980 tarihli Milliyet'te yazıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Katılım, ortak yaşamın ve her anlamda «demokratik» sürecin, sine qua non, olmazsa olmazı, durumundadır; demokratık kazanımın vazgeçilmesi mümkün olmayan özünü katılım oluşturuyor.

Muhtar seçimi ile işe başlanıyor ve sokak sokak çalışmalar sürüyor. Sonra bir oraya geliyorlar ve şunlar yazılıyor: «Sokak örgütlenmelerindekilerle birlikte toplam 25-30 kişilik faşizme karşı direniş komitesi oluşturulmuş oldu». Direniş Komitesi, bir anlamda kendiliğinden ortaya çıkıyor. İşletebilmek gerekiyor; «komiteyi işletebilmek için komite içindeki ve dışındaki üç arkadaşımızla fiili bir yönetim oluşturduk», söz konusu yazıda bunlar da dile getiriliyor.

Eğer Türkiye bir «sorunsuz» ülke olmuş olsa, bu tür işler yalnızca emeklileri ilgilendirir ve hiç kimsenin de dikkatini çekmez; çekiyor. Normal zamanda ve tekelci aşamada işlerliği çok büyük ölçüde tartışma konusu haline gelen temsili demokratik mekanizmaya, yeni bir canlılık ve işlerlik getirebilecek atılımlar sayılabilir; sayılmıyor. Sorunsuz bir ülkede varolan düzene güç katacak böyle bir girişim, Türkiye'de düzeni sarsan molotof kokteyli ile eş değerde ve güçte sayılıyor.

Ancak Türkiye bir sorunlu ülkedir; iç savaş koşullarını yaşıyor. Belirlenmiş cephelerde düzenli savaş söz konusu değil; en büyük belirlilik yer yer mahallelerin ayrılması biçiminde ortaya çıkıyor. Mahalleler korunma sorunuyla karşı karşıya geliyorlar. Oğuzhan Müftüoğlu, sorgusunda, bu sorunu ve yol açtığı gelişmeleri özetliyor: «Sal-

---

«Fatsa'da Türkiye'nin başka köşelerinde olmayan bir şey vardı. İlçede 11 halk komitesi kurulmuştu. CHP'nin de bir ara heveslenerek programa ve seçim bildirgesine koyduğu ama bir türlü gerçekleştiremediği bu komiteler, halkın oylarıyla seçilmekte, her mahalledeki halk şikâyetlerini bu komitelere yapmakta, komiteler sorunları doğrudan çözmeye çalışmakta, çözemediklerini belediyeye aktarmaktaydılar».

Fatsa İlçesi Yasa Dışı TİİKP/C-Devrimci Yol Davası, İddianame, Erzincan Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1982, s. 128.

Levent Şahverdi Arşivi

dinya uğrayan kitleler içerisinde saldırılara karşı örgütlenmek ve topluca karşı koymak eğilimleri güçlenmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu gelişme, Devrimci Yol tarafından, direniş komiteleri başlığı altında benimsenerek savunulmuş ve kitlelerin saldırılara karşı her türlü direnişi meşru bir savunma yolu olarak» görülüyor[4]. Bir yeni durum ortaya çıkıyor ve yeni işler yaratıyor.

Direniş komiteleri mahallelerin saldırılara karşı korunması için barikatlar kurulması işlerini ve nöbetlerin yazımını üstlenmek zorunda kalıyor. Bu dönem, Türkiye'de sana yağının veya elektrik ampulünün bile bulunmadığı, benzin için günde on iki saata kadar uzanan bir bekleyiş zorunlu olduğu yılları kapsıyor. Direniş Komiteleri'nin üzerine yığılan işler arasında bunları da düşünmemeyi mümkün göremiyorum.

Fatsa İddianamesi'nde direniş komiteleri suçlanırken çok ayrıntılı bilgiler de verilmiş oluyor. Çoğunluğu Devrimci Yol Dergisi'nden yapılan aktarmalar ve bir bölümü de sanıkların emniyette alınan ifadelerine dayanan bu bilgiler, diğer iddianamelerdeki bilgilerle birlikte, direniş komitelerini çözümlemeye yetiyor. Fatsa İddianamesi, böyle bir aktarmaya yer veriyor ve aktarıyorum: «Direniş Komiteleri, faşizme karşı CHP tabanındaki anti-faşist unsurlardan, solun tüm kesimlerine kadar anti-faşist cephede yer alan tüm unsurları kapsaması gereken kitlesel nitelikteki örgütlenmeler olarak kurulabilir»[5]. Fatsa deneyimi, bu tür komite çalışmalarında Adalet Partili yurttaşlar için de bir ayrım yapılmadığını gösteriyor.

İddianame'de yine Dergi'den alınarak şu görüşlere yer veriliyor: «Direniş komitelerinin alacağı biçimler konusunda hiç kimse bir reçete sunamaz». Bu görüşlerin her zaman geçerliliği olduğunda kuşku yok; bu tür örgütlenmelerin biçimlenmesini toplumsal koşullar ve kendi pratiğinin gelişimi belirliyor.

Müftüoğlu, sorgusunda, direniş komitesi anlayışlarını açıklarken şunları da söylüyor: «Direniş komitelerinin sadece saldırılara karşı bir savunma önlemi çerçevesinde kalmaması, aynı zamanda o bölgedeki halkın sosyal sorunla-

Levent Şahverdi Arşivi

rını, yardımlaşma yoluyla, dayanışma yoluyla çözümlenmesi gerektiği şeklindeki anlayışlar da Devrimci Yol tarafından yazılmış ve benimsenmiştir». Burodan, direniş komitelerinin acil sorunları çözme işlevine ek olarak birer küçük ve uygulamalı yönetim atölyeleri olarak da değerlendirildiği anlaşılıyor.

İzmir Bolgesi Devrimci Yol İddianamesi, yine Devrimci Yol Dergisi'nden alıntılar yaparak, yönetim atölyeleri işlevinin nasıl görüldüğüne açıklık getirmeye çalışıyor. Direniş Komiteleri'nin, güvenlik komitesi, istihbarat komitesi, eğitim komitesi, mali komite türünden alt komiteleri olacağını açıkladıktan sonra, temel komiteden beklenen işleri, Dergi'den aktarma yoluyla sıralıyor. Aktarmayı aktarıyorum: «a) Direniş Komitesi içinde halka kendi kendisini yönetmeyi öğretmeliyiz. b) Kendisini savunmayı öğretmeliyiz. c) Bireysel çıkar anlayışını kafalardan çıkarmalıyız, bunun yerine dayanışmayı sağlamalıyız. d) Burjuva ideolojisinin kalıntılarını yok edip sosyalist kültürü yaygınlaştırmalıyız. e) Burjuva yargı kurallarını yok etmeli ve devrimci yargı kurallarını yaygınlaştırmalıyız»[10]. Bu önerilere göre, direniş birimi içinde yönetimin yargı ve yürütme olarak ayrımı ortadan kalkıyor.

Çeşitli mahalle ve benzeri birimlerde uygulanmış olmakla birlikte, Direniş Komiteleri deneyimin en yaygın ve kapsamlı pratiğinin Fatsa ilçesi'nde gerçekleştirilmiş olduğuna inanılıyor. Yargıç Binbaşı Halit Cengiz ve savcı yardımcısı arkadaşları tarafından hazırlanan İddianame'ye göre, Fatsa'ya «küçük Moskova, örnek ilçe, vatan topraklarından çıkan ilçe, Fatsa komünü, haksızlığa direnen yer, tekrar vatan topraklarına katılacak yer, kurtarılmış bölge, kurtarılacak yer, müthiş bir olay, Ankara'daki politikacı kafasının olmayacağı bir demokrasi anlayışının sergilendiği yer» nitelemeleri uygun görülüyor[11]. Küçük bir ilçe büyük ilgi merkezi haline gelebiliyor.

Fatsa'nın ilgi çekmesinin nedeni, Devrimci Yol tarafından desteklenen Fikri Sönmez'in belediye başkanlığı seçimini kazanması üzerine komite uygulamasının Fatsa'nın yerel yönetiminde temel ilke haline getirilmesidir;

Levent Şahverdi Arşivi

Belediye Başkanı Fikri Sönmez (*), kasabayı komitelerle yönetiyor.

Başkan Fikri'nin yaptıklarını, Fatsa İddianamesi'nden aktarıyorum: «Belediyenin Devrimci Yol örgütünün egemenliğine geçmesiyle Başkan Fikri Sönmez, Devrimci Yol siyasetinin unsurlarından ve stratejik aşamalarından biri olan direniş komiteleri konusunu gündeme getirmiş ve halk komiteleri adıyla 11 mahallede beşer kişiden oluşan direniş komitelerini kurmuş, teorik yapısına uygun olarak genellikle Devrimci Yol militanı olmayan, hatta yansız ve AP'li vatandaşların çoğunluğunu teşkil ettiği bu komitelerde bazı varlıklı kişilerin imkânlarından istifade edilerek yol yapımı, kanalizasyon yapımı gibi hizmetler, bu komiteler vasıtasıyla, yerine getirilmeye başlanmıştır. Yine zamanın ekonomik şartları içinde sıkıntısı çekilen temel gıda maddeleri ile ısınmada kullanılan fındık kabuğu dağıtma işleri bu komiteler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir»[52]. Yönetime katılanlar artırılıyor.

Öyle anlaşılıyor; sol yol, direniş komiteleri ile bir yol arıyor.

Saldırıya karşı koymak, bir halk iktidarı için yönetim atölyeleri olmak dışında, İzmir Bölgesi Devrimci Yol İddianamesi'nde yer alan bir alıntıya göre, «direniş komiteleri kitle ile öncü arasında köprü görevini görmelidir» ilkesi üzerinde de duruluyor. Ayrıca komitelerdeki tüm düzenlemelerin «iç savaşa ilişkin bir örgütlenmeye hizmet edecek bir biçimde» geliştirilmesi de isteniyor[53]. Pratik, bu isteklere uygun gelişme gösteremiyor; zaman kalmıyor.

(*) Fikri Sönmez hapishanede ölüyor. Cenazesine, kuşkusuz, bir toprak aranıyor. Başkanlığında kapısından ayrılmayan köylüleri, Terzi Fikri'nin cenazesinin toprağa indirilmemesi için direnişe geçiyorlar. Kaymakam'ın müdahalesiyle Fikri'nin cenazesi toprağına kavuşuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Akıl, türetilmiştir.

Aklın tutarlılık tutkusu var.

Zekâ ile başlangıç ilişkisi yok; her zeki, zorunlu olarak, akıllı olmuyor.

Zekânın geliştirilmesi zor. Akıl, her zaman geliştirilmeye elverişli oluyor.

Zekâ doğaç ile ilgilidir; insanda, karanlıkta yıldırım çakmasına benzer bir yetiyi anlatıyor. Zekâ ile, bir araya gelmesi mümkün olmayan çeşitlilikler birden ve bir anda, sanki bir yıldırım aydınlığında, bir araya geliyor; bir arada görünüyor. Görülüyor.

Zekâ, yıldırım anlığında, bir arada görebilmeyi tanımlıyor.

Akıl, bir arada görülebilenler arasında bir tutarlılık arayışı oluyor. Bütünleme gereksiniminden çıkıyor.

Evren'den, doğa'dan, toplum'dan türüyor.

Machiavelli, ilk tutarlılık tutkunlarından birisi oluyor. İbn Haldun'u da sayabiliyorum.

Ancak asıl büyük tutku, Kepler ile başlıyor. Kepler, kosmosun tutarlılığında bir büyü, bir müzik buluyor; bunu insan oğluna kakıyor.

Tutarlılık olmadan hiç bir bütünsellik düşünülemez.

Tutarlılık, parçaları birbirine bağlayan ve bütünselliği kuran tutkal oluyor.

Hiç bir yapıştırıcı, hiç bir kaynaklama, hiç bir kimyasal bileşken, tutarlılıktan daha güçlü bir araya getirici olamıyor.

Kepler, yol açıcıdır; tutarlığın büyük ustası Büyük Britanya Adalarında doğuyor. Newton, bir büyük tutarlılık ustasıdır; çağdaş akıl, Newton ile birlikte gelişiyor.

Newton, fiziğin, bir düşünce alanı olarak prestijini son derece yükseltiyor; Kepler'in kosmos'dan çıkardığı akıl, doğa'dan türettiği akıl ile tamamlıyor.

Polonyalı Kepler, İngiliz Newton ve tıp doktoru Fransız Quenay; Dr. Quenay, fizyokrasi okulunun kurucusu ve başkanı oluyor. Toplumdaki tutarlılığı ve bütünselliği or-

Levent Şahverdi Arşivi

taya çıkarıyor. Esin kaynağı J.J. Rousseau'dur; Rousseau derin olmamakla birlikte toplumdaki tutarlılık görüşlerinin yayılmasında etkin bir rol oynuyor.

Büyük ütopyacıların tümü, Owen, Fourier ve Saint - Simon, bu tutarlılık çağının çocukları oluyorlar. Tutarlılığın ortaya konmasını veya tersinden söylenebilir, tutarsızlıkların, istenirse toplumsal akılsızlıkların denilebilir, gösterilmesini, nerede ise bir devrim sayıyorlar.

Ütopyacılar, bütün zamanlarını, daha tutarlı modeller ya da projeler hazırlayarak, yönetenler, yaşanan dünyanın akıl dışılığını anlatmaya ayırıyorlar.

Parantez açıyorum. Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan ile arkadaşlarını, Türkiye'nin genç ütopyacıları sayıyorum. Elde silâh, devlet gücünü ellerinde tutanlara karşı mücadelenin başladığının gösterilmesiyle birlikte köylülüğün hemen harekete geçeceğini sanıyorlar. Varsayıyorlar.

Ütopyacılar, yönetenlere, daha tutarlı bir başka dengenin varolduğunu gösteren maketler yapıyorlar. Akıllarını buna harcıyorlar. Deniz ve Mahir ile arkadaşları, varolan dengenin kolaylıkla yıkılabileceğini gösterebilmek için bir «maket», istenirse «öncü» de denebilir, savaş başlatmak istiyorlar. Ütopyacıların umutları yönetenlerde, Deniz ve Mahir ile arkadaşlarının umutları ise köylülükte toplanıyor. Bunun için canlarını veriyorlar.

Parantezi kapatıp devam ediyorum: Marx ve Engels de tutarlılık çağının çocukları oluyorlar. Yalnız bu tutarlılığın, tutarlılığı ortaya çıkaranları ezmesi yerine, bunlar tarafından kullanılmasının yollarını arıyorlar. Temel eğilimlerle birlikte karşı eğilimleri bir araya getirmeyi bir düşünce yöntemi yapmayı başarıyorlar.

Marx ve Engels'in düşünce yöntemi ile modern fizik arasındaki adım çok kısadır.

Çelişkiyi tutarlılık kadar düşünme sürecinin bir tamamlayıcısı yapıyorlar.

Başka bir yerde ortaya koymaya çalıştım; üç büyük ütopyacı da büyük mizah yeteneği ve protiği sergiliyorlar. Marx'ın biçeminde hoş bir sarcasm'ı görmemek mümkün değil. Bunların nedensiz olmadığını düşünüyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Tutarlılık tutkunları her zaman tutarsızlıkları, sapmaları ve saçmaları da görüyorlar. Düzeltilebilir veya önlenebilir olanlara gülüyorlar: gülünç duygusunu hep giderilebilir akılsızlıklar yaratıyor.

Basitlemeler öğreticidir: ancak son derece yanıltıcıdır. Diyalektik yöntemi çözümlerken, Engelsin başvurduğu nicel ve nitel ayrımını, suyun doksan dokuz ve daha sonra yüzüncü dereceye kadar ısıtılması arasında su olarak kaldığı ve yüz derecede niteliği değiştirdiği örneği, önce çok öğreticidir; çok zaman da yanıltıcı oluyor. Bu örnek öğretinin yerine alınırsa, nicel ve nitel ayrımını daha ileriye götürmek mümkün olmuyor. Bu nedenle basitleyici örnek ve anlatımlardan çekinmek gerektiğini düşünüyorum.

Yine de çekiciliği var. Bu çekince ile şöyle bir örnek ileriye sürülebilir: Ankara'dan İstanbul'a giden uzun bir trende bir yolcunun her istasyonda durup en son vagona geçtiği ve tren hareket ettikten sonra koşmaya başladığı düşünülebilir. Bunu, İstanbul'a daha önce varmak için yapıyordur: yolcularda yalnızca gülünçlük duygusu yaratır. Düzeltilebilir bir akılsızlıktır.

Aynı veya bir başka yolcunun bu kez, Ankara'dan İstanbul'a hareket etmiş olan bir trende hep Ankara yönünde koştuğu da düşünülebilir. Yolcuların, bu yolcuya güleceklerini sanmıyorum: yalnızca üzüntü duyabilirler. Ankara'ya koşan bir insanın her an İstanbul'a yakınlaşması ve bunun önlenememesi bir üzüntü kaynağı sayılabiliyor.

«Gerçekçi», gerçek yalnızca tutarlılık içinde ve bütünsellikte vardır, E. Yeşilbağ'ın itiraflarının bir bölümü, üzerimde hep gülünçlük bir etki yapıyor. Aktarıyorum: «Bir gün Pazariçi sorumlusu Mehmet Güngörmez yanıma gelerek bölgesinde boyaya ihtiyaçları olduğunu ve benim gelip, daha önce tespit ettikleri bir nalburdan boya gaspetmemi söyledi»[1]. Boya, sol yol örgütleri tarafından çok miktarda kullanılıyor: evlerin kapılarını veya balkonlarını boyamak için değil, duvarlara yazı ve slogan yazmak için gerekiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Neden parayla almıyorlar? Bankaya girip silâh zoruyla para almakla, her duvar için bir kutu boya gerektiğinde bir dükkâna girerek boya alıp karşılığında makbuz vermenin risklerini karşılaştırmak mümkün olmuyor mu? Yanızca tutarlılık kaygılarıyla bu tür soruların sorulması gerekiyor.

Yeşilbağ'ın anlatımı sürüyor: «Ben de sorumluluğum altında faaliyet gösteren örgüt elemanlarından biri olan İlhami Koç'u bularak evinde sakladığı 7.65 çapında Çekoslovak yapısı tabancayı ve Dev-Genç makbuzunu getirmesini istedim». Boyaları aldıktan sonra makbuz verecekler; makbuzları yanlarına alıyorlar. «İlhami ile birlikte nalbura girdik» diyor ve sürdürüyor: «Yanlış hatırlamıyorsam beş kilo kırmızı renkli boya, iki fırça isteyip sarmasını beklerken, dükkâna bir müşteri girdi». İddianameler üzerinde yaptığım çalışmalar, her örgüt veya her birimin duvar yazımına her çıkışta önce bir nalbura uğradıklarını gösteriyor. Bir boya deposu bile düşünmüyorlar. Bu kez tam beş kilo kırmızı boyayı aldıkları sırada bir müşteri içeri giriyor; çatışma çıkabilir, zavallı müşteri bile ölebilir.

Erdinç Yeşilbağ'ın da böyle düşündüğü anlaşılıyor. «Bir an onun işini bitirip çıkmasını bekleyip ondan sonra eylemi gerçekleştirmesini düşündüysem de» diyor, ancak zaman kaybedeceğini hesaplıyor ve vazgeçiyor. «İstediğim malzemeleri sarıp bana uzatınca belimde bulunan tabancayı gösterip korkmasını sağladıktan sonra bu malzemeyi Dev-Genç adına kullanacağımızı ve para yerine makbuz keseceğimizi söyledim». Öyle, Dev-Genç'in teşekkürlerini ifade eden ve üzerinde her hangi bir sayı bulunan bir makbuzla yetinmiyorlar; bu sırada beş kilo kırmızı boya ve fırça ile tiner ne kadar ediyorsa, makbuza yazıyorlar. «İlhami hemen makbuzu çıkardı ve yazıp dükkân sahibine verdi». Bir çatışma olmuyor.

Ramazan Işık, önce Ülkü Ocakları'na gidiyor. Daha sonra ülkücülüğü bırakıp solcu oluyor. Hapise düşünce de «gerçekçi» bir yol izlemeye karar vererek, itiraf etmeye başlıyor, Celil, Ali İhsan, Ahmet ile birlikte ayakkabıcı-

Levent Şahverdi Arşivi

ya gidiyorlar. «Ali ile Ahmet ayakkabılarını giyinerek çıktılar» diyor[55]. Ayakkabıcı, her halde, dört müşteriye birden ayakkabı giydirmekten sevinliyor (*). Ancak sıra para vermeye gelince, Celil silâhını çekiyor ve «gerçekçi», «adam paniğe kapıldı, Celil'in üzerine yürüdü» diye itiraf ediliyor. Başka ne bekliyor; ayakkabıcı da son derece «gerçekçi» davranıyor.

«Ben kapının penceresini kırarak, Celil de vitrin camını kırarak dükkândan çıktık». Celil, kapıdan girdiği ayakkabıcıdan, vitrin camlarını patlatarak dışarıya fırlıyor; ayağında yeni ayakkabıları var. Bir de Celil'in kaşında yarık var; ayakkabıcının vitrini kesmiş, anlaşılıyor. «Celil'in kaşı yarılmıştı. Silâhı aradaki inşaatlardan birine saklayıp, Celil'i Güngören'de bir dispansere götürdüm, kaşına dikiş atıldı». Celil'in yeni ayakkabısı hapishanede eskiyor. Kaşında dikiş kalıyor.

«Bilmediğimiz anda avucumuzun içine 3 - 4 cop vurularak cezalandırılır, bu en basit örneğidir»[56]. Mamak Cezaevi'nde siyasal tutuklulara, İstiklâl Marşı ve Atatürkçülük ezberletiliyor; ezberleten bir anda sözünü kesiyor ve tutuklulardan birisine «ne idi?» diye soruyor. Bilmeyenlerin avucunun içine üç veya dört cop darbesi indiriliyor; bunları Devrimci Yol Hareketi'nin merkez komite üyeliği ile suçlanan Akın Dirik, sorgusunda söylüyor, tutanaklar yazıyor ve ekliyor: «Bize Atatürkçülük zorla benimsetilmeye çalışılıyor». Bu uygulama için, Melih Pekdemir, sorgusunda şu itirazları yapıyor: «Ben, Komalist değilim

(*) «Dev Sol örgütü üyesi olan yukarıda adları yazılı her üç sanığın 1980 yılı Haziran ayı içerisinde tam tesbit edilemeyen bir günde mağdura ait yukarıda adresleri yazılı kundura dükkânına giderek kendilerinin Dev Sol örgütü mensubu olduklarını ve örgüt adına geldiklerini söyleyip ayrıca silâhları varmışcasına hareketlerde bulunarak cezaevinde tutuklu olan aynı örgüt mensubu arkadaşları için 3 çift bez ayakkabı aldıkları; her üç sanığın emniyet müdürlüğündeki açık ikrarları, 13.6.1981 günlü teşhis tutanağı ile anlaşılmıştır».

THKP/C Devrimci Sol, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, Üçüncü Cilt, Ek-1, s. 266.

Levent Şahverdi Arşivi

ama Mustafa Kemal'e de karşı değilim. Ancak yüksek sesle bağırtmak amacı ile İstiklâl Marşı'nın söyletilmesine karşıyım. Copların, falakaların eşliğindeki bu uygulamalarla, herşeyden önce Mustafa Kemal'e ve İstiklâl Marşı'na saygısızlık edildiğine inanıyorum»[*]. Aslında söylenmesi zor olan (*) İstiklâl Marşı'nın bir de cop ve falaka eşliğinde söylenmesinin çok daha zor olacağının kabul edilmesini diliyorum.

Cop ve falaka eşliğinde söylenen İstiklâl Marşı'nı dinleyenler, acaba anlayabiliyorlar mı; sormak gerekiyor. Profesör orkestra şefi Hikmet Şimşek, her zaman zor olduğunu ileri sürüyor ve İstiklâl Marşı'nın değiştirilmesini istiyor.

İddianame'den aktarıyorum. İddianame'de, «sanıklar Önder Arda ile Yalçın Çetinkaya, Vural Eltutmaz ve Şerife'nin mağdur Mehmet Koçbay'ın plakçı dükkânına gittikleri, içeriye giren sanıkların tabancalarını çekip verdikleri kasetin teypte çalınmasını ve mağdurun dükkânının anahtarını kendilerine vermesini istedikleri, Mehmet Koçbay'ın dükkândan sanık Vural Eltutmaz tarafından dışarıya çıkarılıp Vergi Dairesi'nin olduğu yere kadar götürüldüğü, kaseti teybe koyan sanıkların teybin sesini sonuna kadar açarak dükkânı kilitleyip olay yerinden ayrıldıkları, dükkânın anahtarının sanık Önder Arda tarafından bir

---

(*) 12 Eylül'de kurulan YÖK'e verilen yetkiyle, ummadığı bir zamanda, profesörlük ünvanı kazanan orkestra şefi Prof. Hikmet Şimşek, İstiklâl Marşı'nın bestesinin değiştirilmesini istiyor Profesör orkestra şefi Hikmet Şimşek'in gerekçesini aktarıyorum.

«Ulusal marş, bayrakla birlikte özgürlüğe kavuşmuş toplumların iki kutsal sembolünden biridir. Bayrak nasıl biçimlere aykırı, kirli, yırtık olamazsa, yerlerde sürüklenemezse, ulusal marş da yanlış ve kötü söylenemez. Ulusal onuru birlikte özel kanunumuz da buna karşıdır. Hatta hukuksal olarak suçtur. Bunun ilk koşulu ise, ulusal marşın geniş kitlelerce en azından söylenebilir niteliğe sahip bulunmasıdır. Bizim Ulusal Marşımız ne yazık ki, bu ilk koşullardan yoksundur. Hatta geniş kitlelerce doğru söylenmemeye peşinen mahkûmdur».

Erkekçe, Eylül 1986, s. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

sokağa atıldığı» yazılıyor[54]. Bir kaset uzunluğunda bir yayın için, düşünülebilecek bütün hazırlıklar yapılıyor ve riskler alınıyor. Ancak «çalınan kaset kötü doldurulduğundan içeriğinin anlaşılamadığı» saptanıyor.

Yanlışlıklar çok oluyor. Türkiye Elektrik Kurumu'nda çalışan Remzi Çolak'ın ülkücü olduğu ve MİSK içinde çalıştığı saptanıyor. İddianame'ye göre, Devrimci Yol, Remzi Çolak'ın öldürülmesine karar veriyor ve hazırlık yapılıyor. İddianame'de «olay günü mesai saati bitiminde Türkiye Elektrik Kurumu önünde beklenip takip edilmeye başlanan şahsın Sıhhiye Elgül sokaktaki Lezzet Lokantası'na girdiğinin görülmesi üzerine lokantaya bir müşteri gibi giren örgüt militanı Ertuğrul Ak tarafından yakın mesafeden atılan üç kurşunla eylemin gerçekleştirildiği»[55] yazılıyor. Ancak bu işi gerçekleştirenler «ertesi günü gazetelerden öldürülmesi için emir verilen Remzi Çolak yerine yanlışlıkla ona benzeyen ve aynı işyerinde çalışan Cengiz Mansır isimli şahsın öldürüldüğünü» öğreniyorlar. Cengiz Mansır, bir iç savaş durumunda, yalnızca yanlışlıkla yaşamını yitiriyor.

Solcular tarafından yanlışlıkla öldürülenler arasında solcular da bulunuyor. Cenazesine katılmak gereği doğuyor. İddianamelere göre solcular yanlışlıkla öldürdükleri solcu arkadaşlarının cenazesine katılıyorlar.

«Ben orta okuldan mezun olduktan sonra tahsile devam etmedim. Yükleme hamallığı yapmaya başladım». Bu sözler, MHP'nin itirafçı gençlerinden Bekir Bağ'a ait ve itirafına devam ediyor: «Bizim mahallede herkesin bir görüşü vardır. Ben de bir görüş tutayım, dedim. Ülkücülüğü beğendim ve ülkücülüğü benimsedim. Arkadaşların bahsettiği kadarıyla benimsedim. Ancak ne olduğunu tam olarak bilmiyorum»[56]. Mahallenin «illegal sorumlusu» ile arkadaşlığı var; arkadaşlığını artırıyor. «Bana bir görev verecekmiş, önce Ortatepe Mahallesi'ni gidip gezmemi, buraları öğrenmemi söyledi. Bir de Çek yapısı 7,65 mm. çapında bir tabanca verdi; 8 veya 9 mermisi vardı». Bekir Bağ, bu mermileri kullanıyor ve MHP İddianamesi'nde yer alan itirafına göre «illegal sorumlu», Bekir Bağ'a «yap-

Levent Şahverdi Arşivi

masaydın iyi olurdu, ama bir kere yapmışın artık, ortalıkta gözükme» diyor.

Bu kadar basit! Gözükse ne olacak? Ölenler geri mi gelecek?

Bekir Bağ itiraf ediyor: «Benim Ortatepe Mahallesi'nde bir kızım vardı. Bununla arkadaşlık kurmak istiyordum. 1980 yılı Ramazan ayı içinde kalkıp Ortatepe Mahallesi'ne gittim. Kızın bulunduğu sokakta bir aşağı bir yukarı dolaşırken önünden geçtiğim baharatçılardan biri benden büyük biri de görünüşte küçük olan iki kişi önüme çıkarak 'buralarda ne dolaşıyorsun?' dediler; ben de 'devrimciyim arkadaş, siz devrimciyseniz ne olacak' dedim. Bana sigara verdiler, ben içmedim; kadınlar duvarlardaki sol sloganları siliyorlardı. Ben de kadınlara 'teyze silmeyin, boşverin kalsın' dedim; bu şekilde baharatçı çocuklara devrimci gibi görünmek istedim». Ortatepe Mahallesi'ne, Bekir Bağ adında bir devrimci geliyor.

«Baharatçılar beni dükkânlarına davet ettiler». Sahte Devrimci Bekir Bağ, dükkâna giriyor. Baharatçılardan «büyükçe olanı 'ben seni iyi tanıyorum, sen faşistsin' dedi» diyor ve «üzerime yürüdü» diye ekliyor. Bundan sonra MHP «illegal sorumlusu» Emir Kuşdemir'in «yapmasaydın iyi olurdu» dediği işleri anlatıyor. Aktarıyorum: «Ben kendisini ittim, arkası üstü yere oturdu ve akabinde kemerimin bel kısmının sağ arkasında duran Emir Kuşdemir'in verdiği tabancayı çektim, diğerleri yani dükkânda çalışmakta olan bir bayan ile diğer baharatçı çocuk müdahale edemediler, dükkânda sıkıştığım ve bölgenin de sol görüşlü olması nedeniyle korktum, paniğe kapıldım, yere düşmüş olana iki el ateş ettim, sonra dönerek tezgâhın arkasında duran bayana, bir de ayakta duran baharatçı çocuğa ateş ettim, fakat kaç el ateş ettiğimi iyi hatırlamıyorum, birer veya ikişer el ateş ettim». Kime kaç el ateş ettiğini hatırlamıyor ve ateş etmeye devam ediyor. «Kapıdan çıkarken tahminen 14 - 15 yaşlarında bir çocuk rastladı, onu da korkutmak için ona bir el ateş ettim». Hepsi bu kadar; Bekir Bağ, belinde tabancası Ortatepe

Levent Şahverdi Arşivi

Mahallesi'nde «kızı» ile konuşmaya gidiyor ve dört ölü bırakıp dönüyor.

Ülkücü Bekir, bir kez öldürüyor ve öldürmenin tadına doyamıyor. Bekir Bağ ile, MHP'nin «illegal sorumlusu» Emir, bir öldürme makinası buluyor.

«İllegal» Emir, Bekir'e emir veriyor; tuhafiyeci Mehmet Baykara'yı öldürmesini emrediyor. Bekir Bağ itirafında anlatıyor: «Bu şahsın başkan olması ve bizim de bundan korkup çekinmemiz sebebiyle itiraz etmedim, tabancayı alıp aynı gün saat 17.00 sıralarında tarif edilen dükkâna gittim, bu şahsı daha önceden tanımıyordum, ancak dükkânını biliyordum, solcu olup olmadığını da bilmiyordum». Ülkücülüğü benimseyen ancak ne olduğunu bilmeyen Bekir Bağ, solcu olup olmadığını bilmediği bir solcuyu öldürmeye gidiyor. Belinde tabancası var. «Bir tabanca ile yedi mermi verdi, bir mermiyi de namluya sürdü ve bana 'gideceksin, Mehmet Baykara'yı bununla vuracaksın' dedi». Ülkücü katil Bekir Bağ'ın beyni tuhafiyeci Mehmet Baykara'yı öldürmeye giderken, yalnızca «illegal» Emir'in bu sözleriyle doluyor. Taşıyor.

Anlatıyor: «Dükkâna gittim, içeriye girdim, içeride iki kişi oturuyordu. 'Dükkân sahibi kim' diye sordum. Para kasasının arkasında, yani masa çekmecesinin arkasında oturan, bana göre sol tarafta olan şahıs 'benim evlâdım' dedi, ayağa kalktı»[21]. Tuhafiyeci Mehmet'in son sözleri 'benim evlâdım' demek oluyor. Ülkücü katil anlatıyor: «Sol tarafta olan şahıs 'benim evlâdım' dedi, ayağa kalktı, bunun üzerine tabancamı belimden, gömleğimin altından çekerek ateş ettim, suratından kan aktı ve yere düştü, düşünce de ateş ettim». Ülkücü katil ateş etmeye doyamıyor ve devam ediyor. «Bir el de onun yanında oturan ve benim karşıma denk gelen şahısa ateş ettim». Katilin karşısına denk düştüğü için ateşe tutulan şahıs, kim bilir ne kadar önemsiz bir iş için, tuhafiyeci Mehmet'in dükkânına geliyor; talihsizlik oluyor. «O da kafasından vuruldu, yere düşünce onun da vücuduna bir kaç ateş ettim». Ateş etmeye devam edecek; «mermilerim orada bitti» di-

Levent Şahverdi Arşivi

yor. Stoğu bu kadar olduğu için bir kaç kişi ölümden kurtuluyor.

Bekir Bağ, Mehmet Baykara'yı öldürmek için tuhafiyeci dükkânına giriyor. Nigâr Gülşat Aygen ile Hanife Ufuk Sözer de, Ankara'da, bazan Titiz Mağazası'na bazan da Tuhanny'ye giriyorlar. İstanbul'dan geliyorlar.

Sol yol'a girmelerinden çok kısa bir zaman sonra hepse giriyorlar. İddianame, Gülşat Aygen'in «1979 yılında İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde öğrenci iken tanıştığı Devrimci-Sol örgüt üyesi» ile, «örgüt adına düzenlenen seminerlere» katıldığını yazıyor. Ancak «4.8.1980 tarihinde Çemberlitaş'ta düzenlenen korsan gösteride elinde silâh ile Hürriyet Gazetesi'nde resminin çıkması üzerine» Ankara'ya nakledildiği yazılıyor. Örgüte girmesi, silâhla tanışması, resim çektirmesi, gazetelerde resminin çıkması son derece hızla gerçekleşiyor. İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi Hanife Ufuk Sözer'in sol yolda yürüyüşü de hızlı oluyor; Ufuk Sözer de tanındığı için Ankara'ya gönderiliyorlar.

Biri Tıp Fakültesi'ndeki, diğeri Teknik Üniversite'deki öğrenimlerini yarıda keserek Ankara'da öğrenci eylemlerini sorumlulukla yürütmek üzere geliyorlar. Ancak işlerini oyun sandıkları anlaşılıyor.

İddianamede her ikisi için, birlikte yaptıkları suçlamasıyla, dört eylem yer alıyor. Birinde, Soysal Pasajı'nda Armağan Kundura Mağazası'na giriyorlar. «Sanıkların müşteri olarak girdikleri ayakkabı mağazasında, Hanife Ufuk Sözer gözcülük yaptığı sırada Nigâr Gülşat Aygen'in raftan 36 numara bir çift kadın ayakkabısını elindeki naylon torbaya koyarak dışarıya çıkarmak suretiyle çaldıkları» iddiası var[43]. İddianamede bu eylem için bir tarih verilmiyor; bundan bir şikâyet veya yakalanmanın söz konusu olmadığı sonucunu çıkarıyorum. Ufuk ile Gülşat mümkündür, emniyette yapacak iş bulamıyorlar ve canları sıkılıyor; polislere bunları söylemek gereğini duyuyorlar.

Dünyanın solcuları dünyanın en safdil insanlarıdır.

Sonra, aynı gün olmayabilir, Titiz'e gidiyorlar. Bu kez, sanki oyun oynuyorlar, Gülşat gözcü oluyor ve Ufuk, «bir

Levent Şahverdi Arşivi

adet düz yeşil renkli hırkayı üzerindeki paltonun koltuk altına saklayarak dışarıya çıkarmak suretiyle çalıyor. Bunun için de bir tarih yok; bir şikâyet veya yakalanma olmadığı sonucu çıkıyor. Emniyet'te birden bire söylemek ihtiyacını duyuyorlar.

Bir çift ayakkabı ve bir hırka aldılar. Belki aynı gün, belki de bir başka gün, bu kez Tiffanny'ye gidiyorlar. Hangisi gözcü ve hangisi icracı, bir açıklık yok; «birbirlerine gözcülük yapmak suretiyle 2 adet kadın eteğini ellerindeki çantaya koymak sureti ile çalıp, mağazadan uzaklaştıkları» yazılıyor.

Ayakkabı ile hırkaları alıyorlar ve belki aynı gün ve belki de bir başkasında, Bravo and Lolfin'e geliyorlar. İstanbul'da öğrenciler; gelmişken Ankara'nın bütün gözde mağazalarına giriyorlar. «İki adet kazak ile bir adet hırkayı ellerindeki naylon torbaya koyarak» çıkıyorlar. Bunları kimse bilmiyor; büyük mağazalar dünyanın her tarafında belli yüzde ile günlük eksilmeleri giderlerin içine geçiriyorlar. Fakat Ufuk ile Gülşat'ın, polisleri görür görmez, bu çocukluklarından utanarak bunları anlattıklarını sanıyorum.

Parantez açıyorum ve tekrarlıyorum: Hem 12 Mart ve hem de 12 Eylül, son derece çabuk geliyor. İddianameler üzerindeki çalışmalarım, çoğunluğun 1960 sonrasında veya hemen öncesinde doğmalarına paralel olarak sol yol'a, pek büyük bir çoğunlukla 1978 yılında, daha az olarak 1979 ve 1977 yıllarında girdiklerini gösteriyor. İç savaş baskısı, bu kadar genç insanların, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu tartmalarına, tartışmalarına imkân vermiyor.

Devrimci Yol ile ilgili Ankara İddianamesi'nde yakalanmamış iki arkadaşı ile birlikte Erdal Seçer'in «Ziya Oralay Caddesini takiben Zafer Tepe istikametine yürüdükleri sırada gözdağı vermek maksadıyla sağ görüşlülerin oturdukları Ziya Oralay Caddesinin batısında kalan evlere ateş etmeye karar vererek, hamili bulundukları 14'lü tabancalara hedef gözetmeksizin ışıkları yanan evlere doğru ateş etmeye başladıkları, atılan bu mermilerden bir

Levent Şahverdi Arşivi

tanesinin Türközü ikinci durak karşısı 890/A adresindeki binanın 3 ncü katında oturan Hüseyin ve Melek Çetin isimli şahıslara ait ve misafirliğe gelmiş olup, dışardan silâh atışlarının yeniden başlaması üzerine evde bulunanlarla birlikte paniğe kapılıp evin iç tarafındaki muhkem yerlere kaçmak maksadıyla ayağa kalkmış bulunan, her şeyden habersiz Ayten Müjgân Aldemir isimli kadına isabet ederek ölümüne sebep olduğu» yazılıyor[24]. Ölüm, bazan çok dolambaçlı bir yörüngeyi izleyerek geliyor.

Çoğu sol yola yeni giriyor. Tabanca ile oynamayı seviyorlar. Tabanca üzerinde ustalık yarışına giriyorlar. Devrimci Yol'dan Erol Erdem'in Devrimci Yol'dan Ayhan Bitirim'in yanına gelmesinden sonra olanları, İddianame'den, aktarıyorum: «Odaya girdiğinde Ayhan Bitirim'in Fransız anlusu tabir edilen tabancayı temizlemek üzere olduğu, Erol Erdem'in kendisi temizlemek için tabancayı aldığı ve kurcalarken Ayhan Bitirim'in 'sen bu işi becaremezsin' diyerek silâhı onun elinden almak üzere uzandığı sırada tabancanın her ikisi arasında ateş olduğu, bu ateş sonucu Ayhan Bitirim'in kalbinin alt tarafından yaralandığı, gömleğini açarak yarasını gösterdiği, Yusuf Dede ile birlikte Erol Erdem'in yaralıyı çıkış kapısına kadar götürdükleri ve Erol Erdem'in giderek durumu Hasan Ali Kaya'ya bildirmesi üzerine, Hasan Ali Kaya, Kod Ali (*) ve Osman Başol'un yaralıyı SSK hastahanesine götürdükleri, ancak Ayhan Bitirim'in bu hastanede öldüğü» anlatılıyor[25]. Aranan kişiler yaralanınca çok zaman kan kaybından ölüyorlar. Amerikan filmlerinin bilinen sahneleridir; aranan yaralıyı hastahane ve hatta doktora götürüp götürmemek uzun tartışmalara neden oluyor.

Kan kaybına mal oluyor.

Uğur Korkmazgil, hastahaneye götürülemiyor. Sirkeci'de bir iş yerini basıp para almak istediği zaman çıkan çatışmada yaralanıyor. Hastahaneye götürülemediği ve «Kozancı Yokuşun'daki örgüt evine götürüldüğü, burada

(*) «Kod Ali», örgüt adını anlatıyor; emniyette çözülemediği anlaşılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

belirlenemeyen örgüt üyeleriyle tedavi edilmek istenen Uğur Korkmazgil'in aldığı yaralar nedeniyle, gerekli tedavisinin de yapılamadığından 18.7.1980 günü öldüğü», ilgili iddianamenin 262 nci eylemi olarak kaydediliyor[36]. Aranan kişinin hastahaneye götürülememesinden başka cenazesinin kaldırılması da ayrı bir sorun oluyor. İddianame, «sanık Şaban Taşçı'nın sanık Cevdet Hınçal'dan ölü Uğur Korkmazgil'in örgüt evinden götürülmesi için bir araba bulmasını istediği» yazıyor; bundan sonrasının tam bir serüvene dönüştüğü anlaşılıyor. Ancak iddianame oldukça kısa anlatıyor.

Sanık Şaban Taşçı, daha sonra kendisine «gerçekçi» bir yol seçiyor ve itiraflarına başlıyor. İtiraflarını ,birbiri arkasından dosyalar halinde düzenliyor ve veriyor.

Uğur Korkmazgil'in acıklı ve acılı sonu ile ilgili ayrıntılı bilgiler var. Aktarmak gereğini duyuyorum. Şöyle başlıyor: «Sirkeci'de Hasan Aral'a ait işyerinde çıkan çatışmada yaralanan Uğur Korkmazgil olay yerinden kaçtıktan sonra, İTÜ Spor Klübü'nde rastladığı bir İTÜ'lünün Cihangir'deki bekâr evine götürülmüş. Naci Pekdemir bitâhare olayı öğrenip Uğur'un götürüldüğü eve gitmiş. Ben de daha sonra Spor Klübü'ne uğradığımda durumdan haberdar oldum, aynı eve gittim»[37]. Açık; doktor gerekiyor.

«Gaziantep Yurdu'ndan doktor olduğunu bildiğim bir örgüt üyesini alarak Uğur'la ilgilenmesini sağladım. Bedri Yağan'la buluşup Dev-Genç bünyesinde Tıp Fakültesi öğrencisi Şerife Yıldız Karanlık sorumluluğunda bazı stajyer doktor öğrencilerden oluşan tıp tedavi biriminin yaralı ile ilgilenmesini, tedavinin yapılıp yapılamayacağının belirlenmesini konuştuk. Durumu değerlendirdik; yaralının hastahaneye kaldırılması halinde yer aldığı olayın önemi nedeniyle polisce gözaltına alınabileceği, sorgulanabileceği ihtimalini düşünerek ve Bedri Yağan'ın kanaatine göre yeni oluşturulmakta olan tedavi biriminin faaliyetini görüp denemek amacıyla, hastahaneye kaldırmamaya, bulunduğu örgüt evinde tedavi edilmesine karar verdik». Uğur Korkmazgil'in hem polisin eline düşmesini önlemek ve

Levent Şahverdi Arşivi

hem de tıp-tedavi biriminin çalışmasını görmek için hastahaneye yatırılmadığı anlaşılıyor.

«Gerçekçi», Uğur'un tedavisine çalışan, bir başka deyişle, örgütün tıp-tedavi birimini oluşturan doktorların ismini çıkaramıyor; yalnız Yıldız Karanlık'ın ismini verebiliyor. Uğur, arkadaşının evinden örgüt evine alınıyor. «Uğur'un ölümünden bir gün önce doktorlar bana kendi yapabileceklerini yaptıklarını, ellerinden başka bir şey gelemeyeceğini söylediler». Bunları yazan Şaban Taşçı da, sol yola 1977 yılında giriyor; iç savaş koşulları içinde hızla yükseliyor.

Artık işi sürekli itiraf yapmak ve devamlı yeni eylem ile yeni isimler bulmak, bulamazsa uydurmak oluyor. «On gün boyunca Uğur'la ilgilenen doktorların dışında İTÜ'lü örgüt elemanları Naci Pekdemir, Eşber Çetiner, Mehmet Kılıç ve Banu Mirza, Oya Akkuş, Nazan Askeran nöbetleşe olarak hergün ve gece evde kalarak Uğur Korkmazgil'in tedavisi ve bakımı ile ilgilendiler». Fakat Uğur ölüyor.

On gün yaşatılmasına çalışılan Uğur'un şimdi cesedinin kaldırılması zorunluluğu var; Cevdet Hınçal, Bülent Akın'dan ve Bülent de annesinden arabasını istiyor.

«Gece saat 23.00 sularında cesedi paketledik, sardığımız kilimlerin arasına önceden hazırladığım, yanımda bulunan, bildiriyi de koyduk. Dördümüz yüklenerek cesedi otomobilin bagajına koyduk». Çok gitmeleri mümkün olmuyor. «Aracı sürdüm. Kazancı Yokuşu'ndan Fındıklı yönüne doğru dönecekken köşede bekçiler aracı durdurdular, kontrol edeceklerini söylediler, silâhlarını çıkarıp bagajdaki büyük paketin ne olduğunu sormaya başladılar». Soğukkanlılıklarını kaybetmiyorlar; bir yandan bekçileri oyalıyorlar ve bir yandan da konuşmadan ortak plan yapıyorlar. Bir anda dört kişiden üçü koşarak kaçıyor ve «gerçekçi» arabaya binip hızla sürmeye başlıyor. Bekçilerden kurtuluyorlar. Bunu şöyle itiraf ediyor: «Ben aracı hızla sürüyordum, bekçilerden biri arkadan koştuysa da yetişemedi. Otomobili Kazancı Yokuşu'ndan Tophane yönüne çıkan yokuşa yönelttim». Yokuşa sürmemeyi

Levent Şahverdi Arşivi

akıl edemiyor. Araba istop ediyor. Çalıştıramıyor. Ruhsatı alıp, arabayı bırakıyor.

Uğur Korkmazgil'in cenazesini polise vermek istemezken, bir de araba bırakmak zorunda kalıyorlar.

Polis, arabanın sahibini saptıyor. Bülent Akın'ın ailesi sabah saat dörtte emniyete götürülüyor. Bülent Akın önlemini almakta gecikmiyor; bütün bunlardan habersiz görünerek arabasının çalındığını polise bildiriyor. Ancak daha önce arkadaşlarından birisinin, gecikme ihtimaline karşı, eve gelerek annesine, İddianame'deki bilgilere göre, «arabanın vantilatör kayışının Aksaray'da koptuğu, kayış bulamadıkları takdirde gece gelemeyeceklerini» söylediğini bilmiyor.

Cevdet Hınçal, başkalarıyla birlikte, Uğur Korkmazgil'in ölümüne «neden olmak, suç delillerini gizlemek» ile de suçlanıyor.

Cevdet Hınçal'ı içerde tanıdım. Cevdet, içerde, beni duydu; tanımadı. Sapsağlamdı; artık gözleri görmüyordu.

Ahmet Zengin ile birlikte tanıdım. İki kişiydiler; artık bir tek gözleri vardı. Ahmet ve Cevdet birlikte volta atıyordu.

Ahmet, İstanbul'dan telefon ediyor; bana geliyor. Kahvaltı hazırlıyorum; kahvaltıya yetişiyor.

Ahmet'le sabah kahvaltısında haşlanmış yumurta yerken, insanın tükenmezliğini görüyorum. Ahmet, küçük kaşıkla, yumurtasını kendisi kırıyor ve yiyor.

12 Eylül olmuş; bomba ile protesto etmeye karar vermişler. Ekim 1980 başında, pankartlı bomba hazırlarken, bomba patlamış. Cevdet'in vücudunda bir hasar yok; yalnızca iki gözünü kaybetmiş. Ahmet'e, iki gözünden yalnızca birisi, iki kolundan yalnızca birisi ve on parmağından da yalnızca ikisi kalmış. Bir ayaklı protesto olmuş çıkmış.

İnsan, kendisini sürekli artıran yaratık oluyor.

Ahmet'le kahvaltı yaparken, yemek yerken, insanın tükenmezliğine inanıyorum. Bir kez daha inanıyorum. Bir kolu dirseğin biraz altından tümden kopmuş; diğerinde

Levent Şahverdi Arşivi

yalnızca iki parmak kalmış. Ahmet, kendisine kalan bu iki parmağı, iki kol, iki el ve on parmak olarak kullanabiliyor.

«Gerçekçi» Şaban Taşçı itiraf ediyor: «Sorumluluğum altındaki Cevdet Hınçal ile buluştuk. Şişli yöresinde bomba konulabilecek kuruluşlar hakkında ekip olarak istihbarat çalışması yapmalarını söyledim. Daha sonraki buluşmamızda Kurtuluş'taki örgüt evine geçerek Cevdet Hınçal ve benden başka Ahmet Zengin'in de hazır bulunduğu buluşmada saatli bombaların yapımına geçtik. Cevdet Hınçal'ın bomba yapımı konusunda bilgisi olduğundan yanlarından ayrıldım, bomba imalâtını diğer ekip üyeleriyle birlikte sürdürmelerini söyledim»[*]. Fakat Cevdet'in bomba ustalığı falso yapıyor. «Cevdet Hınçal ve Ahmet Zengin Kurtuluş'taki örgüt evinde bomba yapımını sürdürürlerken ellerinde patlamasıyla ağır yaralanarak Şişli Etfal Hastanesine kaldırılmıştır». Kimse olmadığı için karar verme sorunu çıkmıyor.

Polisler hastaneye götürüyor. Sonra ve tam iyileşmeden emniyete götürülüyorlar. Bir süre sonra cezaevine götürülüyorlar. Altı yıla yakın bir zamanı cezaevinde geçiriyorlar. Bu yıl ortalarına doğru önce Ahmet ve sonra Cevdet çıkıyor.

Nebil Rahoma ölüyor.

«Acil», 12 Mart Yılları'ndan çıkışın başlarında sesini duyuruyor. Saf siyasal harekete zaman kalmamış, askeri sanatlara yatkınlık ile siyasal yetenek ve becerinin birbirine karışması, hem hareketleri, çok çabuk «olgunlaştırıyor», gelişmelerini bulmadan kemikleşiyorlar ve hem de kemikleşme ikide bir çıt çıt kırılmalara yol açıyor. Halkın Devrimci Öncüleri, sürekli olarak iç tartışmaları yaşıyor.

Antakyalı olduğunu sandığım Nebil Rahoma, Halkın Devrimci Öncüleri grubu içinde kalıyor.

Halkın Devrimci Öncüleri'nin yöneticilerine, diğer arkadaşlarından bir mektup geliyor. İddianame'ye geçiyor; aktarıyorum. «Yoldaş, bir sarkıntılık spekülasyonu duyduk. O yoldaşın esir alındığını da belirtiyordu. Şu kadar-

Levent Şahverdi Arşivi

nı söyliyeyim ki biz bu yoldaşın böyle bir şey yapacağına binde bir ihtimal vermiyoruz. Eğer durum öldürme gibi bir durum alırsa, biz de buradakilere, zaten esir olanlara karşı misilleme yapacağız. Yoldaşın kılına dokunurlarsa burada sağ adam kalmaz. Onu esir alanlar, bunu düşünsünler, akıllarını biraz karıştırsınlar»[99]. HDÖ yöneticileri, HDÖ yöneticisi Nebil Rahoma'yı, bir arkadaşlarının kanına sarkıntılık yaptığı gerekçesiyle tutukluyorlar. Yargılamayı planlıyorlar. Mektup, ağır ve dönüşü olmayan bir kararı önlemeyi amaçlıyor.

Nebil, yaptı mı ya da yapmadı mı? Ortaya çıkan sonuç açısından fazla önemli olduğunu sanmıyorum. Ancak gruplaşmalar içinde her iki tarafta kalanlarla da görüşme imkânım oldu; Nebil'in ahlâkı konusunda en küçük bir kuşku belirtilmiyor. Acil tarafı, Nebil'in, aslında örgüt paralarını Acil'e aktarmakla suçlandığını ileri sürüyorlar.

Sol Yol'da ahlâk, ne kadar vurgulansa, o ölçüde iyi'dir; buna inanıyorum.

Sol Yol'da ahlâk reçetelerini yüksek tutmak için gösterilen özenin çok artırılması gerektiğini düşünüyorum.

Nebil Rahoma'ya yapılanlar buraya girmiyor.

İddianame'de «örgütün genel komite üyesi Nebil Rahoma'nın (ölü), yine aynı örgütün genel komite üyesi Ziya Erdönmez'in (Uzun) karısı Emine Nuran Erdönmez'e sarkıntılık etmesi ve örgütün mali kaynaklarını acilciler örgütüne aktarmak suretiyle örgüte ihanet ettiği gerekçesiyle, Mehmet Yıldırım (San Metin-ölü), Cemalettin Düvenci (San Hüseyin - ölü), Ziya Erdönmez (Uzun - ölü), Mete Özer (firar - ölü - Kısa - Hoca) ve Ali Özyürek'in (Kirve) İstanbul Merter semtindeki boş bir arazide toplanarak, Nebil Rahoma ve kendisine sarkıntılık edilen Emine Nuran Erdönmez'i de getirerek orada örgüt adına mahkeme kurup Nebil Rahoma'yı yargıladıkları ve Emine Nuran Erdönmez'in kendisine sarkıntılık edildiğini kesin olarak kanıtlamasından sonra Nebil Rahoma'yı ölüm cezasına çarptırdıkları ve verdikleri bu ölüm cezasını 30.9.1980 günü Bakırköy Güngören Keresteciler Sitesi Ateş Tuğla Fabrikası civarında infaz ettikleri» yazılıyor.[100].

Levent Şahverdi Arşivi

HDÖ genel komite üyesi Nebil, 12 Eylül'ün ilk ayı içinde, arkadaşları tarafından kurşuna dizziliyor.

Ölmek, doğa'laşmaktır. Evren'in boşluğuna karışmak oluyor.

Kalanlar için görmemek olarak etki yapıyor.

Birey, daha önce görmediklerinin ölümüne, pek üzülemiyor.

Ancak başkalarının ölümü, bana, hep acı veriyor.

Bu tür anlamsız ölümler, bana, çok daha büyük acı veriyor.

Bu çalışmamı burada durduruyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN NOTLARI

1 Hikmet Çetinkaya, Sancılı Yıllar, 1965-1971, İstanbul, 1986, s. 31.
2 Celil Gürkan, 12 Mart'a Beş Kala, İstanbul, 1986, s. 171
3 Hikmet Çetinkaya, op. cit., s. 69.
4 George S. Harris, Troubled Alliance, Washington D.C., 1976, s. 139.
5 Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul, 1976, s. 196.
6 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1981, s. 128-129.
7 Nurullah Tevfik Ağansoy, İtiraf-Araştırma, Metris, 1986, s. 20
8 Ibid., s. 21
9 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, op. cit., s. 603
10 Ibid., s. 605
11 FKF-Dev-Genç, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1971, s. 45
12 Harun Karadeniz, op. cit., s. 139
13 FKF-Dev-Genç, İddianame, op. cit., s. 34
14 Hikmet Çetinkaya, op. cit., s. 48
15 Harun Karadeniz, op. cit., s. 141
16 Hikmet Çetinkaya, op. cit., s. 59
17 Ibid., s. 60
18 Ufuk Güldemir, Kanat Operasyonu, İstanbul, 1985, s. 37-38
19 FKF-Dev-Genç, İddianame, op. cit., s. 70.
20 Harun Karadeniz, op. cit., s. 162-163
21 G.S. Harris, Troubled Alliance, op. cit., s. 143
22 Turgan Arınır-Sırrı Öztürk, 15-16 Haziran 1976, İstanbul, s. 86
23 Ibid., s. 85
24 Ibid., s. 91
25 Fatsa, İddianame, Erzincan Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1982, s. 143

Levent Şahverdi Arşivi

26 TKP/M-L, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, III. Birinci Cilt, İstanbul, 1983, s. 70
27 Halkın Devrimci Öncüleri, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1981, s. 18
28 THKP/C-Devrimci Yol, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Birinci Cilt, Ankara, 1982, s. 87
29 DİSK-DİSK'e Bağlı Sendikalar, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, İstanbul, s. 122.
30 ibid., s. 123.
31 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, op. cit., s. 286.
32 ibid., s. 309
33 ibid. s. 590-591
34 Nurullah Tevfik Ağansoy, İtiraf-Araştırma, op. cit., s. 37
35 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, op. cit., s. 634
36 ibid., s. 615.
37 Cumhuriyet, 20 Kasım 1978
38 Kahramanmaraş'ta 19-25 Aralık 1978 tarihleri Arasında Meydana Gelen Olayların Sanıkları Hakkındaki Gerekçeli Hüküm, Adana, 1980, s. 334.
39 ibid., s. 140
40 ibid., s. 143
41 ibid., s. 296
42 ibid., s. 190
43 ibid., s. 173
44 ibid., s. 180
45 ibid., s. 189
46 ibid., s. 175
47 ibid., s. 177
48 ibid., s. 192.
49 ibid., s. 194
50 ibid., s. 300.
51 ibid., s. 353
52 ibid., s. 290
53 ibid., s. 294
54 ibid., s. 294
55 THKP-C/Kurtuluş, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 29
56 Akın Dirik, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 183
57 Oğuzhan Müftüoğlu, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 103
58 Mehmet Ali Yılmaz, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 318
59 Nasuh Mitap, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 110

Levent Şahverdi Arşivi

60 Dursun Karataş, Sorgumdur, Devrimci Sol Ana Davası, 19.8.1982, s. 98
61 ibid., s. 35
62 Melih Pekdemir, Sorgu, Devrimci Yol Ana Davası Tutanakları, 82/50, s. 211.
63 Nasuh Mıtap, op. cit., s. 110
64 ibid., s. 39
65 Mehmet Ali Yılmaz, op. cit., s. 306-307
66 Oğuzhan Müftüoğlu, op. cit., s. 90
67 Dursun Karataş, Sorgumdur, op. cit., s. 118
68 Hoover Institution, International Yearbook of Communist Affairs, 1980, s. 216
69 Melih Pekdemir, Sorgu, op. cit., s. 208
70 THKP/C-Devrimci Sol, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Üçüncü Cilt, Ek-1, İstanbul, 1982, s. 166
71 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, op. cit., s. 257
72 Dursun Karataş, Sorgumdur, op. cit., s. 135
73 ibid., s. 133
74 Erdinç Yeşilbağ, Açıklamalarım, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı İki Numaralı Askeri Mahkemesi, 11.1.1985, s. 14
75 THKP/C-Devrimci Yol, İddianame, op. cit., s. 254-255
76 Mehmet Ali Yılmaz, Sorgu, op. cit., s. 333
77 Devrimci Yol Dergisi, 1 Ocak 1978, sayı 1, s. 12
78 Oğuzhan Müftüoğlu, Sorgu, op. cit., s. 111
79 Fatsa, İddianame, Erzincan Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Ankara, 1982, s. 150
80 THKP/C-Devrimci Yol, İddianame, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İzmir, 1983, s. 17
81 Fatsa, İddianame, op. cit., s. 127
82 ibid., s. 159
83 THKP/C-Devrimci Yol, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı, op. cit., s. 17
84 Erdinç Yeşilbağ, Açıklamalarım, op. cit., s. 16
85 Ramazan Işık, İtiraflarım, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı İki Nolu Askeri Mahkemesi, 24.5.1985, s. 11
86 Akın Dirik, Sorgu, op. cit., s. 122
87 Melih Pekdemir, Sorgu, op. cit., s. 205
88 THKP/C Devrimci Sol, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Üçüncü Cilt, Ek-1, İstanbul, 1982, s. 343
89 THKP/C-Devrimci Yol, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, op. cit., s. 142
90 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, İddianame, op. cit., s. 600
91 ibid., s. 601.

Levent Şahverdi Arşivi

92 THKP/C-Devrimci Sol. İddianame. op. cit., s. 455
93 Ibid., s. 384
94 THKP/C-Devrimci Yol. İddianame. op. cit., s. 156
95 Ibid., s. 126-127
96 THKP/C-Devrimci Sol. İddianame. op. cit., s. 369
98 Şaban Taşcı. İtiraflarım. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı. 12.8.1985. Üçüncü Dosya, s. 29
98 Ibid., s. 130
99 Halkın Devrimci Öncüleri. İddianame. op. cit., s. 49
100 Ibid., s. 49

Levent Şahverdi Arşivi

Üçüncü Bölüm İçin Birinci Ek

TKP, 12 Eylül'e Karşı Çıkan TİP ve TSİP'e Karşı Çıkıyor

Türkiye Komünist Partisi'nin 12 Eylül'ü değerlendiren «Politik Durum ve TKP'nin Tutumu» adını taşıyan on sayfalık belgesine göre, 12 Eylül bir «askersel devirme» sayılıyor ve faşist olarak nitelenemeyeceği ileri sürülüyor. MHP'ne vurduğu, sol terörizmi temizlediği ve emperyalizmin en saldırgan kesimlerine dayanmadığı gerekçeleriyle 12 Eylül'ün hedef seçilmemesi isteniyor.

«Sanıklarımızdan Hıdır Özen'in Hoskōy'deki evinde çatı katında sigara paketi içine gizlenmiş olarak bulunan 10 daktilo sahifesi halinde pelur kâğıdına yazılmış 'Politik Durum ve TKP'nin Tutumu' başlıklı aslı emanette, fotokopisi dosya arasında TKP'nin mesajının orijinali Sanca Parti isimli Ankara TKP dosyası sanıklarından ve bizde ifadesi mevcut Ulvi Oğuz'un Moda'daki evinde aynı arama günü negatif filmler halinde bulunmakla bu dokümandan pasajlar», İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından hazırlanan TKP, TKP/İşçinin Sesi, TKP/Devrimci Kanat İddianamesi'nde yer alıyor (*). Bu belgeden aktarma yapıyorum.

12 Eylül Rejimi'ne karşı Türkiye Komünist Partisi'nin

(*) *TKP, TKP/İşçinin Sesi, TKP/Devrimci Kanat, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 85-89.*

Levent Şahverdi Arşivi

yaklaşımı, önce iki paragrafta açıklık kazanıyor. Önce birini aktarıyorum: «TİP - TSİP, Kürt Devrimci Demokratları, cuntaya karşı konum alıyorlar. Partilerine yönelik saldırılara göğüs germeye ve örgütlenmeye çalışıyorlar. Ama bu parti ve gruplar cuntayı faşist olarak nitelemekte, var olan çelişkileri ve savaşım olanaklarını göremiyorlar, geniş demokratik güçleri birleştirebilecek esnek bir tutum takınamıyorlar. Bu parti ve gruplar, cuntanın Türkiye'de faşist hareketi temsil eden MHP'ye de vurduğunu unutuyorlar. Oysa bu faşist hareketi tümüyle yok etmese de önemli bir göstergedir». Bu önemli paragraftan, Türkiye Komünist Partisi'nin bu değerlendirmesinin 1981 yılı ortalarından ve TKP Operasyonu'ndan önce yapılmış olduğu sonucu çıkarıyorum.

MHP'de 12 Eylül hemen öncesinde ve TKP'de 12 Eylül hemen sonrasında, 12 Mart deneyimi ağır basıyor ve değerlendirmenin yönünü belirliyor. MHP, 12 Eylül'ün, 12 Mart türünden açıkça tek yanlı bir uygulamaya yöneleceğini, yalnızca Türkiye solunu cezalandırma yoluna gideceğini bekliyor ve sanıyor. 12 Eylül öncesinde MHP'nin açığa çıkartılmış faaliyetlerine, isteksiz de olsa el atılmadan, Türkiye solunun üzerine yürünmesinin artık mümkün olamayacağını göremiyor.

TKP ise bir dış politika partisi olma alışkanlığını bir türlü atamıyor. Yalnızca dış dinamikte ve uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri ön plana çıkarıyor ve 12 Eylül'ün, tıpkı 12 Mart türünden, Türkiye'nin ulaşmış olduğu dış dengeleri bozmayacağını düşünüyor. Parti öncüdür; TKP, dış dinamikte pişirilmiş gelişmeler açısından 12 Eylül'ün asıl bu dengeleri bozmak için geldiğini göremiyor. Birleşik Devletler bakımından 12 Eylül'ün, bir İran, bir Afganistan'daki Nisan Devrimi'ne tepki olduğu, Polonya'daki gelişmelerin yarattığı prestij erozyonu ve yönetimin Polonya Silâhlı Kuvvetleri'ne devrinin yol açtığı hayal kırıklığı içinde geliştiği açıklık kazanıyor.

Şimdi, TKP'nin «Politik Durum» değerlendirmesinden ikinci önemli paragrafı aktarıyorum: «En gerici, emperya-

Levent Şahverdi Arşivi

üst çevreler, bugünkü koşullardan yararlanarak Türkiye üstündeki baskıları artırıyor. Bu durum, Cunta ile ya da bir kesimiyle emperyalist çevreler arasında ikinci sorunlarda da olsa çelişki yaratabilir. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist dünyanın gücü Cunta'nın politikasını etkiliyor. Cunta'nın sosyalist ülkelerle işbirliği yolundaki girişimleri emperyalizmin en saldırgan kesimlerinin politikasıyla çelişkiler taşıyor». TKP, 12 Eylül ile ilgili değerlendirmesinde en olmaz'ları sıralamakta akıl almaz bir beceri gösteriyor. «Bu yolda atılan adımlar» TKP değerlendirmesi devam ediyor, «ülkede işçi sınıfı ve ilerici güçlerin savaşımı için daha elverişli koşullar yaratıyor». Daha açık yazabilirim: TKP, Silâhlı Kuvvetler Hükümeti içinde Sovyetler Birliği'ne yönelik politikalar nedeniyle görüş ayrılıklarının çıkacağını ve bunun da işçi sınıfının mücadele olanakları getireceğini öne sürüyor. «Bu durumda ordu ve cunta içinde emperyalizmin en saldırgan kolu Amerikancı kesimlerden yana güçlerle, cunta içinde dış politikada realist görüşleri ağır basan şu ya da bu ölçüde de olsa ulusal çıkarları gözeten güçler arasında çelişkiler kesinleşebilir». Bir ömür, yönetenler arasında çelişki aramak ve bunların keskinleşmesini beklemekle geçiyor.

«Bütün bunlar şunu gösteriyor», diyerek bir sonuç çıkarıyor ve şöyle: «Bugünkü rejim ilk bakışta görüldüğü kadar stabil değildir, ancak, rejimin bağrındaki bu çelişki potansiyeli bugün henüz açık politik kutuplaşmalara dönüşmemiştir». TKP, 12 Eylül'de yönetime gelen 12 Eylül Hükümeti ile ortaya çıkan durumu, stable, stabil, istikrarlı, saymıyor. Beklemek gerektiğini düşünüyor. Ayrıca «rejimin faşist olduğunu söyleyebilmek için en başta onun emperyalizmin en saldırgan kesimlerine dayandığını kanıtlamak gerekir» diyor; İspat istiyor.

Başlıyor: «Türkiye'deki askersel devirme, emperyalizmin başta ABD emperyalizminin dünya ölçüsünde çatışma politikasına geçtiği ve Türkiye üstünde baskıların yoğunlaştığı koşullarda oldu». Bu paragrafta geçen «askersel devirme» nitelenmesini, siyasal yazına bir katkı

Levent Şahverdi Arşivi

sayıyorum; ne anlama geldiğini bilmiyorum. Belki de anlatmamayı örtmek için bu tür tamlamalar seçiliyor.

Sürüyor: «Egemen güçler, ülkeyi parlamenter yöntemlerle yönetemez duruma gelmişlerdir. Ama o günkü güçler oranı bunalımdan demokratik bir çıkış sağlamaya elverişli değildi. Çelişkiler bir devrimci duruma yol açmadı». Mekanik bir çelişki edebiyatı sürüyor; sonuca bakarak devrimci durumun olup olmadığı söylenemiyor. Yönetenlerin varolan yöntemlerle yönetememeleri, bu durum var, ve yönetilenlerin yönetimin böyle sürmesini eylemli olarak belirtmiş olmaları, bu durum da var, devrimci durumun oluşması için yetiyor. Geriye öznel koşulun varlığı tartışması kalıyor. Her zaman yapılabilir.

«Emperyalist gizli servisler ve gerici AP Hükümeti'yle MİT, bunalım koşullarında ortaya çıkan yığınların direnişlerini bastırmak için artan ölçüde faşist MHP'ni desteklediler. 'Sol' terörist örgütleri kışkırttılar, sonuçta, Türkiye görülmemiş bir terör dalgasıyla sarsıldı. Can güvenliği giderek yok oldu». Böyle bir saptama var; önceki iki önemli paragrafla bir bütünlük sağlıyor.

TKP, 12 Eylül Rejimi kurulduktan sonra «cuntayı bugün destekleyen» güçlerle «eylem birliği kurabilmek» üzerinde duruyor ve bazı koşullara açıklık getiriyor. Bu açıklığı aktarmam gerekiyor: «TKP'nin terörizme karşı oluşuyla cunta rejiminin terörizme karşı oluşu arasındaki ayrım açıktır. Birincisi, cunta sol terörizmin objektif bakımdan karşı devrimci eylemlerini, demokrasi güçlerine, tüm özgürlüklere karşı saldırı bahanesi olarak kullanıyor. İkincisi, sol terörizmi, komünizm ülküsünü lekelemek için komünist hareketin bir parçası olarak tanıyor. Üçüncüsü, sol terörizme, şu veya bu nedenlerle sürüklenen, bir avuç maocu, serüvenci elebaşının şaşırttığı genç insanlara karşı insanlık dışı bir kıyım kampanyası yürütüyor» (*). Böy-

(*) TKP dökümanında yer alan şu değerlendirme karşısında şaşırdığımı saklayamıyorum.

«Karşı devrimci öz taşıyan terörist eylemlere bulaşmayanları, uğradıkları bu baskılardan ötürü kahramanlaştıran, onları öne çıkaracak bir ajitasyon, işçi sınıfının bilincini bulandırır. Bu

Levent Şahverdi Arşivi

le bir açıklamadan sonra şu belirtiliyor: «TKP, terörizme olduğu gibi cuntanın bu uygulamalarına da karşı çıkıyor. TKP, terörist sol gruplarla, yığın tabanı olan küçük burjuva radikal gruplar arasında, bunların tepeleriyle tabanları arasında ayırım yapıyor. Birincilerle savaşıyor, ikincileri sürekli eleştirerek uyanıyor». Türkiye Komünist Partisi'nin «sol» terörizm adını verdiği hareketlerle, 12 Eylül'ün mücadele biçimine karşı çıktığı anlaşılıyor.

«TKP»'nin amacı, halkın, demokrasi güçlerinin ortak savaşımıyla cuntanın devrilmesidir. Ancak cunta rejimine son vermek, bugün için olanaklı değildir. Çünkü bunu başarmak için objektif koşullar bugün henüz yeterince olgunlaşmamıştır. Bu nedenle bu belgi, bugün eylem çağrısı değildir. Propaganda belgisidir». 12 Eylül Rejimi'nin süreceği değerlendirmesi yapılıyor.

Buna göre bir mücadele olacak ve şöyle anlatılıyor: «Savaşın sivri ucunu baş düşmana, emperyalizm ve işbirlikçi tekelci burjuvaziye çevirmek, emperyalist dayatmaları, tekellerden yana kemerleri sıkma politikasını, işçi sınıfına ve demokrasi güçlerine yönelen saldırıları geriletmek, cuntanın ve ordunun içindeki en gerici; en militarist ve açık emperyalizm yanlısı kesimleri, onların sivil destekçisi faşist MHP ve AP'ye egemen çevreleri yalıtmak, ana vuruşu onlara yöneltmek, cuntayı bugün destekleyen, emperyalizme şu ya da bu ölçüde karşı anti-faşist güçleri tutarlı demokrasi savaşına çekmek, cuntanın göreceli ılımlı kesimlerini nötralize etmek, adım olarak sol güçlerle, TİP, TSİP ve Kürt Devrimci Demokratları'yla eylem birliği oluşturmak». Milli Güvenlik Konseyi ve çok

---

nedenle onlara karşı uygulanan insanlık dışı yöntemlere (idam, işkence, insan avı..) karşı çıkmalı, ama tek tek kişiler kampanya konusu yapılmamalıdır».

TKP, TKP/İşçinin Sesi, TKP/Devrimci Kanat, İddianame, op. cit., s. 87.

«Kahramanlaştırma» zorunluluğu karşısında bu denli grupcu davranılmasına şaşmıyorum. Ülke içinde dirençli insanlar alanında bu kadar cimri davranıldığında, yurt dışından yaşlanmış «kahramanlar» veya «kahraman imajı» ithal etmek mecburiyeti doğuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

yakını, görece ılımlı ve ılımlı olmayanlar olarak ayrılıyor ve ayrıca, 12 Eylül Rejimi'ne cephe almanın geçerli sayılmadığı anlaşılıyor.

İstekleri var; bazıları her zaman ortaya atılanlar. Bir de 12 Eylül Rejimi'ne özgü olanlar var. Birisi şöyle: «Faşist ve maocu teröristler dışında, tüm politik tutuklular, işçi ve sendikacılar hemen serbest bırakılmalı, koğuşturmalara son verilmelidir. Yurttaşlıktan çıkarma kararları kaldırılmalıdır». Siyasal tutukluların bırakılması talebini hep yerinde bulmak gerekiyor; ancak, MGK'nin, bir ayırım yaparak «faşist ve maocu teröristleri» içerde tutacağı isteği, bir iyimserliği yansıtıyor.

«TKP ve faşizme karşı tüm politik partilerin üstündeki yasak kalkmalıdır. Faşist MİSK dışında DİSK ve tüm sendikalar açılmalıdır. Tüm sendikal özgürlükler, özellikle grev ve özgür toplu sözleşme, sendikalaşma hakkı, eksiksiz tanınmalıdır». Bu isteklerin MGK Dönemi'nde gerçekleşebilmesi için gerçekten «esnek» davranmak gerekiyor.

Bitirirken ilk aktarmayı tekrarlıyorum: «TİP - TSİP, Kürt Devrimci Demokratları, cuntaya karşı konum alıyorlar, Partilerine yönelik saldırılara göğüs germeye ve örgütlenmeye çalışıyorlar. Ama bu parti ve gruplar cuntayı faşist olarak nitelemekte, var olan çelişkileri ve savaşım olanaklarını göremiyorlar, geniş demokratik güçleri birleştirebilecek esnek bir tutum takınamıyorlar». Böylece daha açık oluyor; TKP, 12 Eylül Rejimi'ni faşist görmüyor ve bu bakış açısıyla «faşizme karşı tüm politik partilerin üstündeki yasak kalkmalıdır» talebini ileri sürebiliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Üçüncü Bölüm İçin İkinci Ek

Devrimci Yol: Parti ve Hukuk (*)

Görülmekte olan bu dava iki buçuk senedir devam etmektedir. Bugüne kadar, sözkonusu müvekkillerimizle ilgili salıverilme isteminde bulunmadık. Bunun nedeni müvekkillerimizin suçlu olduklarına inanmamız değildi elbette. Bunun nedeni; en yetkili ağızlardan zaman zaman hazırlık soruşturmasının gizliliğine ilişkin hukuk kuralını çiğnercesine yükletilen suçlamalar ve yapılan açıklamalarla bir dönemin bütün sorumluluğunu müvekkillerimizin ve devrimcilerin üzerine yıkmak isteyen anlayışlar ve bu anlayıştaki yayın organları ve TRT aracılığıyla yapılan yayınlar, bu yolla yargılanmadan, «Anarşist», «Terörist» ve «Vatan Hayini» ilân edilen müvekkillerimizin durumlarının, yani, gerçeğin ortaya çıkmasını beklemek zorunda bırakılmamızdı.

Çünkü, müvekkillerimizi suçlayan ilk yargısal belge olan iddianamenin de bu anlayışın etkisinde kalarak hazırlandığı kanısında idik. Mahkemenin de bu durumdan etkilenebileceğini düşünüyorduk.

(*) O. Müftüoğlu, A. Alfatlı, A. Başpınar, M.A. Dirik, M. Pekdemir, M. A. Yılmaz, N. Mitap için hukukçuları İbrahim Tezan, Zeki Tavşancıl, Şükrü Güneş, Turan Tanyer, Mehdi Bektaş, Ahmet Atak, Raif Çakır tarafından, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Bir Numaralı Askeri Mahkemesi'ne verilen bu dilekçe, bir tahliye isteminin yanında Devrimci Yol hareketini, karşılaştığı sorunlarla birlikte, anlatmaya çalışıyor.

Önemli buluyorum. Hukukçuların izniyle yayınlıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu durumda, sorguların yapılması, ciddi suçlamaların incelenmesiyle, bu suçlamaların ve propagandaların asılsızlığının ortaya çıkmasını beklememiz gerekti.

Nitekim dava açılmış, sorgulamalar yapılmış, müvekkiller iddianameye, iddianamede yer alan olaylara, kendilerine yapılan haksız ve yasadışı uygulamalara gerekli yanıtı vermişlerdir.

90 günü aşan gözaltı süresince, kendilerine yapılan akla hayale gelmeyen, hiçbir insanın ve insanlığın kabul etmesi mümkün olmayan, hukuk ve yasadışı yöntemlerle yetkisiz organlarca sorgulanışlarını anlatmışlardır.

Kendilerini savunamaz, haklarını koruyamaz duruma getirilişlerini, emniyetteki ve cezaevindeki olumsuz koşulları tek tek ortaya koymuşlardır.

Müvekkillerimizin çıkardıkları yayın organları aracılığı ile yaptıkları faaliyetlerin özü, müvekkillerin konumu, iddianamedeki suçlanış biçimleri «siyasal tutuklu» olduklarının en somut kanıtıdır. Müvekkiller 12 Eylül öncesi ortamın suçluları değil, mağdurlarıdır. Bir kez bile iktidara gelmemiş bu kişilerden geçmişin tüm hesabını sormanın gerçekle ilgisinin bulunmadığına kuşku duymuyoruz. Müvekkiller savunmalarında, devlet olanaklarını kullanan faşist mihrakların halka, ilerici, devrimci ve demokratlara karşı yönelttiği saldırılara ve katliâmlara karşı koymaktan, kendilerinin ve içinden geldikleri halkın direnmesini istemekten ve bu uğurda fedakârca mücadele etmekten başka birşey yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Faşizme karşı mücadeleyi suç sayan bir yasa hükmü yoktur. Faşizmin dünyadaki uygulamaları ve 1961 Anayasının özgürlükçü özellikleri dikkate alındığında Faşizme ve faşistlere karşı sürdürülen mücadelenin bir görev olduğu görülecektir. Bu mücadeleyi iktidarların kendilerinin yapması gerekirken, yapamamaları ve bir kısmının bu hareketleri desteklemesi müvekkilleri bu mücadeleye girmeye mecbur etmiştir.

Müvekkiller iddianamede doğuşu ve gelişimi, örgütlenme biçimi, amaç ve stratejisi, yayın ve propaganda faaliyetleri, mali ve silâh kaynakları, gerçekleştirdiği eylem-

Levent Şahverdi Arşivi

leri belirtilen THKP - C Devrimci Yol adlı örgütü kurmak, yönetmek, çeşitli sorumluluklar üstlenerek bazı olayları gerçekleştirip, bazı olayları azmettirmek ve böylece TC Y(sının 146/1 maddesinde belirtilen suçu işlemek iddiasıyla yargılanmaktadırlar.

Müvekkillerimiz sorgularında; ülkemizde büyük olayların yaşandığını, önemli toplumsal gelişmelerin olduğunu, bu gelişmelerin niteliğini ortaya koyacak, izlenmesi gerekli doğru yolu gösterecek devrimci bir partinin olmadığını, devrimci mücadelenin asgari şartı olarak gördükleri böyle bir partinin o dönemin koşullarında bulunmaması nedeniyle bir yayın organı aracılığıyla görüşlerini açıklamayı uygun bulduklarını, bu dergi vasıtasıyla bir yandan ülkede meydana gelen önemli olaylar ve gelişmelerle ilgili görüşlerini açıklamak, öte yandan devrimci bir partinin oluşması için gerekli fikir temelini yaratmaya çalıştıklarını, siyasi iktidarı ele geçirme mücadelesinin ancak bu parti yaratıldıktan sonra gündeme gelebileceğini belirtmişlerdir.

Bu duruma rağmen, ülkede farklı bir gelişmenin olduğunu, MHP ve çevresinde örgütlenen güçlerin ülkeyi tamamen faşistleştirme politikalarını gündeme getirdiklerini, bunun ülkede ortamın sertleşmesine, toplumun kamplara bölünmesine neden olduğunu, faşist terör ve katliamın yoğunlaştığını, buna karşı geniş tepkilerin oluşmaya başladığını, tepkilerin giderek düzenin siyasal kurumlarından koptuğunu, bu tepkilerin oluşturduğu muhalefeti toparlayacak devrimci bir partinin bulunmadığını, belirli yayın organlarının görüşlerini benimseyen kişilerin bu yayın organları etrafında siyasi kümeler oluşturduğunu, bu kümelenme nedeniyle bu yayın organlarının siyasi örgüt gibi göründüğünü söylemişlerdir.

İşte bu ortam içerisinde Devrimci Yol Dergisi'nin yayınlanmaya başlandığını, ülkede faşist teröre karşı oluşan direnme ve karşı koyma eylemlerinin bu dergi etrafında yoğunlaştığını, bu gelişmeler sonucunda Devrimci Yol Dergisi'nde yayınlanan görüş ve önerileri benimseyen geniş bir kitlenin oluştuğunu, bu oluşumun dışarda siya-

Levent Şahverdi Arşivi

sal bir örgüt görünümü yarattığını, gerçekte böyle bir siyasi örgütün bulunmadığını açıklamışlardır.

İddia edildiği gibi, Merkez Komite, Genel Komite, Bölge ve Birim sorumlulukları, Silâhlı Direniş, Devrimci Savaş Birlikleri, Devrimci İstihbarat Teşkilâtı gibi kuruluşların oluşturulmadığını açıkça ortaya koymuşlardır.

Müvekkillerimizin bu savunmalarının aksini gösterecek tek bir delil, bu güne kadar dosyaya girmemiştir. Girmesi de mümkün değildir. Dosyada bulunan yazılı belgeler okunduğunda, dergiler ve broşürler incelendiğinde bu gerçek daha bir açık şekilde ortaya çıkacaktır.

Yine müvekkillerimiz sorgularında: Türkiye'de 12 Eylüle kadar yaşanmış siyasal gelişmeleri, demokrasi mücadelesi ekseninde değerlendirmek gerektiğinde bir Anayasa ve Anayasal düzen kavgasının sürdüğünü, 1961 Anayasası üzerindeki mücadelenin anayasayı savunan ve karşı çıkan politikaların çatışması olarak ele almanın mümkün ve doğru olduğunu, bu çatışmanın değişik biçimler olarak 1961 yılından beri süregeldiğini ilerici, devrimci ve demokratların, yani faşizme karşı olanların 1961 Anayasasından yana tavır aldıklarını;

1961 Anayasasının burjuva demokrasisini öngördüğünü, hak ve özgürlüklerin içeriksiz kalmaması için önlemler aldığı, toplumun ilerlemesini, demokratikleşmesini isteyen kitlelerin kendi sorunları hakkında söz söylemelerini, kararlar almalarını, hak aramalarını öngören bir içeriğe sahip bulunduğunu, bunun da toplumun ilerlemesinde ilerici bir işlev olduğunu;

İlerici, devrimci ve demokratların çabaları, kitlelerin bilinçlenmesi, Anayasadaki hak ve özgürlüklerin içerik kazanması istek ve uğraşılarla demokratikleşme biriktiği bir yanda çoğalıp kökleşirken, diğer yandan hakim sınıfların toplumun gelişmesine paralel oluşan sosyal dengeleri 1961 Anayasasının öngördüğünden daha geri sosyal dengelere zorlayarak çatışmanın kaynağını yarattığını;

Hakim sınıfların ve müttefiklerinin 1961 Anayasasını içlerine sindiremediklerini, bu nedenle uygulanmasını ve hatta ortadan kaldırılması için uğraştıklarını, 12 Mart dö-

Levent Şahverdi Arşivi

neminde yapılan değişikliklerin toplumun gelişmesini, demokratikleşme eğilimini önliyemediğini görmeleri üzerine Tekelci Burjuvazinin stratejik bir tercih yaptığını, bu tercihin tamamen demokrasi dışı bir tercih olduğunu, halktan yana tek bir sesin çıkmadığı, demokratik hak ve özgürlüklerin olamayacağı bir baskı ve terör rejimine yöneldiğini, bunun için tam bir savaş verdiğini, Milliyetçi Cephe, 1. ve 2. MC dönemi, yani MC dönemi, Kahramanmaraş katliamı, 24 Ocak Kararlarının, Nevşehir, Çorum ve Fatsa olaylarının, Cumhurbaşkanının seçtirmemenin bu stratejinin ürünü olduğunu, 1961 Anayasasını ortadan kaldırmanın böylece sağlandığını, söylemişlerdir.

Bu açıklamalar karşısında müvekkillerimizin 1961 Anayasasının kaldırılması, değiştirilmesi, bu anayasanın öngördüğü kuruluşlara karşı mücadele edilmesini önermeleri ve bu uğurda mücadele etmeleri, anayasayı değiştirme kastı taşıdıkları, iddia edilemez. Böyle bir iddia gerçeği yansıtmaz.

Yani müvekkiller bir örgüt kurmadıkları gibi, '961 Anayasasına ve bu anayasanın öngördüğü kurumlara karşı da mücadele etmemişler ve bunu önermemişlerdir. Tersine bu Anayasanın tüm kural ve kurumlarıyla işlemesini istemişlerdir. Çünkü bu Anayasanın gereği gibi uygulanması durumunda, Türkiye'de Demokratik Devrimin tamamlanmasının mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Müvekkiller hakkındaki kişisel suçlamaların büyükçe bir kölümü bitmiştir. Müvekkillere yönelik azmettirme suçlamalarının ne kadar tutarsız olduğu, hukukta genel azmettirme diye bir kavramın olamayacağı, her suçun tek tek ele alınması gerektiği, suçun şahsiliği ilkesi düşünüldüğünde, müvekkillere yönelik kişisel suçlamaların dayanaksızlığı ortaya çıkmaktadır.

Mücadele ve çabalar faşizmin iktidarı ele geçirme stratejisine karşı direnme boyutunda kalmıştır. Ancak ne hazindir ki, iktidarı ele geçirmek için mücadele eden bu faşist çeteler Askeri Yargıtay Kararlarında Cürüm İşlemek İçin Kurulan Cemiyetler olarak değerlendirilmiş ve TCK'nun 313. maddesi uyarınca cezalandırılmaları yoluna gi-

Levent Şahverdi Arşivi

dilmiştir. Bu çetelere karşı mücadele eden müvekkillerin durumu ise, 146. madde kapsamı içinde değerlendirilmiştir. Bizce hukuki yaklaşımın bunun tam tersi olması gerekirdi.

Müvekkillerimizin örgüt kurmadıkları, bir parti yaratılamadığı, 1961 Anayasasını değiştirmek ve bunun oluşturduğu anayasal düzeni ortadan kaldırmak gibi bir kastlarının bulunmadığı, kaldı ki böyle bir kastın gerçekleşmesi için ön koşul olan elverişli vasıtanın yani devrimci bir partinin olmcdığı gözönüne alındığında, TCK'nun 146. maddesindeki sucun unsurlarının davamız açısından oluşmadığı açıkça anlaşılacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Üçüncü Bölüm İçin Üçüncü Ek

Halk Savoşı Üzerine Eleştirel İnceleme

«Narodnaya Volya'nın (*) yanılgısı, *tüm* hoşnutsuzları örgütte toplamaya ve bu örgütü, kararlı bir biçimde, otokrasiye karşı mücadeleye yöneltmeye çalışmak değildi: tersine, bu, onun büyük tarihsel meziyetidir. Yanılgı, özü hiç de ihtilâlci olmayan bir teoriye dayanmalarıdır ve Narodnaya Volya üyeleri, hareketlerini, gelişen kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesine ayrılmaz bir biçimde bağlamayı ya bilemediler ya da yapamadılar».

Lenin, Ne Yapmalı

«Kapitalist üretimin ham koşulları ile ham sınıfsal durumlara, ham kuramlar denk düşer».

Engels, Sosyalizm: Ütopyacı ve Bilimsel

«Her ihtilâle, gerçek eylemcilerin yanında, türlü kalıpta insanlar katılıyor: bazıları, sürüp giden hareketi anlayamayan, geçmiş ihtilâllere bağlı ve bunların kalıntıları olan, ancak herkesin bildiği dürüstlükleri ve cesaretlerinden kaynaklanan ya da yalnızca geleneğin etkisiyle devam eden popüler etkileriyle, diğerleri, bunlar saf şamatacılar oluyorlar, yıllar yılı karşılaştıkları her hükümete aynı klişe nutukları tekrarladıkları için, birinci sınıf ihtilâlci şöhretini çakmadan, elde ediveriyor. 18 Mart'tan sonra (**) bu tür insanlar ortaya çıktı ve önemli roller oynamaya çabaladı. Güçleri yettiği ölçüde, benzerlerinin

(*) Narodnaya Volya, Rusça, Halkın İradesi anlamına geliyor. Narodnik hareket oluyor.

(**) Komün'ün başlangıcına işaret ediyor.

Levent Şahverdi Arşivi

daha önceki ihtilâllerin tüm gelişmelerini engellemeleri türünden, işçi sınıfının gerçek eylemini engellediler. Bunlar kaçınılmaz dertlerdir; zamanla kurtulunuyor, ancak Komün'ün zamanı olamadı».

Marx, Fransa'da İç Savaş

Bu ekte yazacaklarımın tümü yöntemle ve düşünme süreciyle ilgilidir. Burada, barışçıl geçiş mi, yoksa Leninist ayaklanma veya Maoist halk savaşı mı daha geçerlidir; bunları tartışmıyorum. Şu anda bile görüşlerimin olmadığı için tartışmaktan geri kalmıyorum; kuşkusuz görüşlerim var. Şu aşamada bu tartışmadan daha çok böyle bir sorunun nasıl ve hangi koşullarda tartışılabileceği üzerinde durmam gerekiyor.

Devlet, bir toplam'dır. Mücadele de toplam olmak zorundadır.

Devlet, çelişkileri, bir taraf yanında bastırmak için var oluyor. Devletin gücünü çelişkileri bastırma işlevi belirliyor; çelişkiler ne kadar büyükse devlet de o ölçüde güçlenmek zorunluluğuyla karşı karşıya geliyor.

Devletin gücünün karşılaştığı çelişkilerin bir türevi olması ne demek? Devletin güçlü olduğu ölçüde güçsüz olduğu anlamına geliyor.

Yönetime gelmek, bir bilim olduğu kadar da bir sanat'tır; bir sezgi işi. Çelişkilerin türevi olan işi sezmek gerekiyor. Yanına yaklaşmadan sezmek mümkün değil. Yönetime nasıl gelineceğinin yönetime gelmek isteğiyle ilgili bir yanı var.

Barışçıl yollarla bir yönetim değişikliği, hiç bir yerel pratik olmadan da reddedilebilir. Aksine birikmiş ve hâlâ yaşanılan pratiklere dayanılabiliyor. Ancak yine de bir ihtimal olarak barışçıl yolun reddedilmesinin akılla ilgili bir yanını göremiyorum. Bu reddi anlayabiliyorum. Barışçıl yola dayanmak isteyenlere yöneltilen sert eleştirileri de görebiliyorum. Fakat yine de bu eleştirilerin, barışçıl yolun muhtemel ancak imkânsız olduğu biçiminde formülasyonunun, yöntemsel açıdan çok daha doğru olacağını düşünüyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunlar söylenmiş olabilir; söylenecekler var. Barışçıl olan ile olmayanı ayırt etmek çok zor. Tekelci aşamada şiddet politik yaşama içerilmiş duruyor.

Bir adım daha atılabilir ve barışçıl geçiş tümüyle bir kenara konabilir. Bundan sonra durmak gerekiyor. Barışçıl olmayan geçişin «sovyetik ayaklanma» ile mi, yoksa «maoist halk savaşı» yoluyla mı gerçekleştirileceği tartışmasını her zaman yapmak mümkün değil; tartışma için ip uçları bulma zorunluluğu var.

1971 yılında böyle bir tartışmanın son derece skolastik olduğunu belirtmek durumundayım. Çok neden ileri sürülebilir; birincisi ve aslında hepsi, bir seçme mahkûmiyeti yok. Böyle bir zorunluluk nereden çıkıyor?

«Halk savaşı» her zaman değil, ancak çok zaman bir köylü savaşı oluyor. Ayaklanma, zorunlulukla değil, genellikle, işçi sınıfına özgü sayılıyor. Halk savaşı, mekân olarak kırları ve ayaklanma da, kentleri ve özellikle en büyük bir veya iki kenti seçiyor. Şimdi böyle bir konum içinde, ileri sürüldüğü türden kırların kentleri sardıkları bir zamanda kentteki işçilerin de ayaklanmaya girişmeleri halinde ne olacak? Hep, Einstein'ın düşünsel deney dediği türden düşünmeye çalışıyorum; böyle bir durumun ortaya çıkmasını önleyen ne tür mekanizmalar bulunabilir, bilemiyorum. Silâhlarını birbirine mi çevirecekler?

Ütopyacıların bakış açımın, Marx ve Engels'in yaygınlıkla bilinen yazılarından ton farkıyla ayrılıyor; daha az okunan yazılarına yakın düşüyor. Bilimselliğe ve yeni bir dünyanın kaçınılmazlığına aşırı vurgunun, hareketsizliğe ve tembelliğe yol açtığını düşünüyorum. Ayrıca yeni düzenin akıl yoluyla tasarımlarını tümüyle reddetmenin de mümkün olamayacağını düşünüyorum. Owen'un fabrika işletmesiyle ilgili tasarımlarının bazılarının veya benzerlerinin sovyet sanayileşmesi sırasında da keşfedildiğini ekliyorum. Bütün bunlardan sonra da, 1971 yılına dek, böyle bir ikilemin ortaya atılmasının ve ikisi arasında anlamlı bir tartışmanın imkânsızlığını ileri sürüyorum.

Owen'un tasarımları akılla ilgilidir; yönetimi alma, çok büyük ölçüde bir sanat oluyor. Sanat, gerçeklikte ambri-

Levent Şahverdi Arşivi

yonik gelişmelere dayanmak zorundadır. Sanatın ip uçları gerçeklikte dir; pratikten geliyor.

Yön Hareketi bir yana, Türkiye tarihinin hiç bir sol iktidar girişimi yoktur; açıklıkla kabul edilmesi gerekiyor. Türkiye'de barışçıl geçişe karşı düşünceleri ortaya atan da, ne TKP ya da bir başkası, fakat Yön Hareketi oluyor. Yön Hareketi kendisini bir iktidar alternatifi olarak gördüğü ve iktidarı almayı denemek istediği için bu tartışmayı ortaya çıkarıyor.

Kendisini iktidar alternatifi saymayan hareketlerin geçiş yolları üzerinde söyleyecekleri, başka ülkelerde yazılanlara şerhler düşmekten öteye geçme şansına sahip olamıyor. Yöntemsel olarak, iktidar pratiğinden uzak hareketlerin geçiş görüşlerinin skolastik olduğuna karar vermek gerekiyor.

İster oyoklanma ve isterse halk savaşı olsun, her ikisi de şiddeti içeriyor. Bu, bir. İkincisi, her ikisi de, kütlelere dayanmak gereğini reddetmiyor. Bunlar güzel ve üçüncüsünü ekliyorum: savaş, politikanın şiddet uygulanarak sürdürülmesi olduğuna göre, kütlelerin şiddet yolunu seçmesi için amaçlarının başka bir yolla elde edilemeyeceğine ve şiddet yoluyla elde edilmeye değer olduklarına inanmaları gerekiyor.

1971 yılında Türkiye'de köylülerin, eksik gördükleri demokratik süreci tamamlamak için halk savaşı yoluna gireceklerini hiç sanmıyorum. Hayal görünüyor.

Burjuvazinin demokratik platformdan koçması bir gerçeklik sayılabilir; burjuvazinin boşalttığı platformu köylülerin alacağı ve bunun için şiddetli bir istek göstereceği düşüncesi bir ham varsayımdır. Politika sanatında gerçeklerin yerine varsayımları koymak geçerli bir yol olmuyor.

Bütün bu varsayımlar, en çok, Lenin'in, 1905 Rusya Demokratik Devrimi'nin iyimser günlerinde yazdığı İki Taktik çalışmasına referans yapılarak güçlendirilmek isteniyor. Aktarıyorum: «Rusya Devrimi, yalnızca burjuvazi ondan kaçtığı ve köylü kütleler, proleteryanın yanıbaşında aktif ihtilâlciler olarak ortaya çıktıkları zaman, gerçek acı-

Levent Şahverdi Arşivi

limına kavuşmaya başlayacak ve gerçekten de, burjuva-demokrat devrimler çağında mümkün olan en geniş açılımına kavuşacaktır» (*). Bütün bunlar köylü kütleler aktif devrimci rollerle ortaya çıktıkları zaman gerçekleşiyor.

Çıkabilirler veya çıkmayabilirler; ülkelerin tarihleri ve somut gelişmeleri belirliyorlar. Ancak Lenin'in, burjuvazinin demokratik programdan kaçınılığını saptayarak, köylülerin bu tür rolünden söz etmesinin arkasından her ülkede köylülere devrimci bir rol kesmek ve daha da ileri giderek kırlık kesimleri ihtilâl kıvılcımını bekleyen kütleler olarak düşünmek ciddiyetle bağdaşmıyor.

12 Mart ile 12 Eylül arasında yoğunlaşan pratikler, bu tür varsayımlara acımasız darbeler getiriyor.

Kır kesimlerinin siyasal ataletini açıklamak için ortaya sürülen «sun'i denge» düşüncesi, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın uzun yıllar savunduğu düşünce demetinden kaynaklanıyor. Özgün bir yanı yok; Dr. Kıvılcımlı uzun yıllar, Türkiye'de yüz kadar parazitik egemenden kurtulmak için, oligarşik kadro ya da aileler de denebilir, yüz kadar yürekli aradı, durdu. Bu arayışın arkasında yapay bir denge anlayışı yatıyor.

Sıra gerilla arayışına geliyor.

Leh ve aleyhinde görüş ileri sürmüyorum; tutarlılık sınamasından geçirmek istiyorum. Kırlardan kentlerin sarılacağına inanılıyorsa, TKP/M-L kırlarda başlamayı ve uygun bir bölgeye yerleşmeyi savunuyor. Kurtarılmış Bölgeler'de, istedikleri yönetim türlerini deneme düşüncesi de ileri sürülüyor. Bir yanda bu var. Eğer sorun devletin güçsüzlüğünü göstermek ve sun'i dengeyi ortadan kaldırmak ise MLSPB planları ortaya çıkıyor. Kütleselleşmeyi ve partilere özgü siyasal eylemleri düşünmüyor. Bir büyük kentte dar bir kadro hareketi olarak, devletin güçsüzlüğünün propaganda edilmesine katkıda bulunacağı düşünülen eylemleri düzenliyor.

Kimseye gerilla olmasını öğütlemiyorum; gerilla olmamalarını söylemek de bana düşmüyor. Burada söylenen

(*) *V.I. Lenin, Collected Works, Dokuzuncu Cilt. s. 100.*

Levent Şahverdi Arşivi

şudur: Gerilla eylemleri ve genellikle gizli hareketler iyi tanımlanmış mümkün olan ölçüde az sayıda işlevi yapmak üzere ortaya çıkıyor. Gerilla hareketleri ve gizli örgütler, kesinlikle kendilerinin dışında hareket ve eylemlerin varlığını kabul etmek durumunda kalıyorlar.

Her işi üstlenmek isteyen bir gerilla hareketi ya da gizli örgüt, bir örgüt olmaktan daha çok bir intihar birliğine yaklaşıyor.

Hiç bir legal hareketi ciddi sayamayan veya kendi dışındaki legal çalışmaların hiç birisiyle yakınlık kurmayan gizli hareketler, kısa bir zaman içinde dağıtılmaya mahkûm oluyorlar.

Böyle değerlendirildiğinde, gerilla hareketinin önce kentte başlayacağı ve sonra kıra sıçrayacağı, dönüp kentte gelişeceği, atlayıp kırda büyüyeceği düşüncesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi derslıanelerinde 1950 - 1960 yıllarında öğretilen mekanik ve metafizik bir mantığın, emperyalist bakış açısının gerilla sorununa yansımasından öteye geçemiyor. Bu yolla gerilla olunmaz; kurban olunur.

Devam etmeden önce tezleri sıralıyorum.

Bir: Yalnızca erken öldüğü için, kendisini kanıtlama şansı olmadan katledildiği için Mustafa Suphi'yi, sosyal mücadeleler tarihinde, örnek olsun, bir Şefik Hüsnü'den daha yüksek bir yere oturtmak soltalara yakışıyor. Laz İsmail'in mantığıdır; reddedilmesi gerekiyor.

İki: 1970 yıllarında silâhlı mücadele yolunu seçen hareketlerin en büyük zayıflığı, hızla büyümek zorunluluğu ile karşılaşmalarından kaynaklanıyor. Seçtikleri yolun mantığına son derece ters bir biçimde, hızla ve aşırı ölçüde büyüyorlar.

Üç: Toplumsal pratik, 1960 yıllarının sonlarından itibaren, önce anti-tip ve daha sonra anti-tiptkp modelinde partileşme arayışı içinde olan hareketleri, zamanından önce bir savunma işlevi ile karşı karşıya bırakıyor. Hem ham bir biçimde kütleleşmek zorunda kalıyorlar ve hem de siyasal gelişginlik yerine savunma becerisi ön plana çıkıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Siyasal gelişginlik ile savunma becerisi, her zaman at başı gitmiyor.

Latin Amerika deneyimlerinden ithalât yapmak durumundayım. Fidel Castro ile başlanmasında bir sakınca görülmeyeceğini umuyorum. Bir deneyimi aktarırken şunları yazıyor: «Her devrimci süreçte daima farklı güçler bulunur. Her devrimci harekette farklı otorite merkezleri vardır. Bizim Küba deneyimizde de böyleydi. Moncada'ya saldırdığımızdan diğer devrimci örgütlerin haberi yoktu. Bir grup vatanseverin Guicuria askeri garnizonuna saldırdığını da diğer askeri örgütler bilmiyorlardı. Directorio Revoluvionari'ya bağlı yoldaşların 13 Mart'ta Başkanlık Sarayı'na saldırdıklarını da biz ancak radyo haber bültenlerinden öğrenebilmiştik» (*). Süreç, sanıldığından çok daha çeşitlilik gösteriyor.

Ekim Devrimi'ni de tek başına bolşeviklerin omuzlarına yazmak, bir tarihsel süreci azaltmak oluyor.

Yalnız kahraman ve yalnız üstün insanı barındırmıyor. Bunları, Nietzche'den etkilenmiş Jack London'un Türkiye'de, ne yazık, pek çok okunmuş ve «oligarşi» sözcüğünü yerleştirmiş «Demir Ökçe» romanında bulmak mümkün. Fakat Guevara'nın gerilla savaşı anlatımında somut çok daha çeşitli ve zengin olarak görünüyor. Che yazıyor: «Aramızda tam bir birlik yoktu. Adamlarımızın çoğu ne savaş tecrübelerinden doğan bir ruha, ne de tam ideolojik bilince sahipti. Bir de bakıyorduk, bugün bir yoldaş, öbürgün şu yoldaş bizi terkedip gidiyordu» (**). Üzücü, ancak gerçekliği anlatıyor.

Romantizm'e red ölçüsünde bir itirazım yok; bireyin gücünü artırmaya katkıda bulunduğu ölçüde yararlı da buluyorum. Ancak abartma ve tek yanlılık ile, tarihte kalmış kişileri aşırı cüsselemeye gidiyor: yarının çok aşıyor.

Che Guevara bir dönemin yiğitlemesi ve romantik arayışların simgesi oldu. Gerçekçi ve acılı bir «okuma» gerektiriyor; katkıda bulunmak istiyorum.

(*) *Fidel Castro. Devrim İçin Savaşmayana Komünist Denmez. İstanbul. 1970. s. 33.*

(**) *Che Guevara. Savaş Anıları. İstanbul. 1969. s. 60*

Levent Şahverdi Arşivi

«Adamlarımızdaki bedeni, ideolojik ve manevi yetersizlikleri yenmek için her gün mücadeleler veriyorduk. Fakat aldığımız sonuçlar her zaman için cesaret verici olmuyordu». Romantik yazımlara ters düşüyor ve devam ediyor: «Zaaflanna mağlûp olanlar, ayrılmak için çeşitli bahaneler uyduruyorlar, izin koparamayınca da bizi bırakıp gidiyorlar. Hem de kaçmanın cezası, yakalanır yakalanmaz idam edilmek olduğu halde» (*). Bir hevesle giriyorlar ve zor geliyor.

Dağlarda yürüyüş! Arada bir gerçekten sağlıklıdır. «Yürüyüşlerden nefret edenler, bizi zamanla terkettiler». Yürüyüşlerden nefret başlıyor. Che Guevara «fakat yerlerine yenileri geldi» diyerek, teselli buluyor ve yazıyor.

Hainler de geliyor. «Gerilla bölüğümüze ilk yardımcı olanlardan ikisiydi bunlar». Guerra ile Dionisio'dan söz ediyor. İkincisi, bir süre sonra, birincisinin hain olduğunu ortaya çıkarıyor ve kanıtlıyor. Che, daha sonra Dionisio'nun da hainliğinin belirlendiğini yazıyor. Ekliyor: «İhtilâl böyle adamlarla yürütülüyordu» (**). Kahraman varsa, hain de var.

«Hapishanede canavarca işkencelere ses çıkarmadan katlanabilen adamlarımız var, ama düşmanın elinden bir makinalı tüfeği koparabilecek tek adamımız yok». Che Guevara, Partido Socialista Polular'ın liderine böyle yakınıyor. Bunun gerekçesini de, kendisi, açıklıyor: «Bu bir stratejî anlayışının sonucuydu. Emperyalizme ve sömürücü sınıfların aşırılıklarına karşı mücadeleye karar veriyorlar, ama iktidara geçmek gibi bir ihtimali akıllarına bile getirmiyorlardı» (***). Che de iktidar perspektifinin silâh tutmayı bile etkileyeceğine inanıyor.

Regis Debray, eksikliğin bir başka cephesine değinmek gereğini duyuyor. Aktarıyorum: «Halktan oluşan milis kuvvetlerinden kurulu bir arka cephe, gerillaların yöresel dayanağını teşkil ediyordu. Onlar gerillalar için gerekli sivil giysileri, barınacak yerleri, bağlantıları, sahte evra-

(*) Ibid., s. 116.
(**) Ibid., s. 203.
(***) Ibid., s. 236.

Levent Şahverdi Arşivi

kı ve araçlan sağlıyor, kaçakçıların kullandığı gizli yolla-n gösteriyor, gözcülerden kaçıp kurtulmanın yollannı öğ-retiyorlardı» (*). Bu, bir ilkeyi dile getiriyor. Debray, sür-dürüyor: «Oysa burada gerillalar bu türden bir yardım ve destekten yoksundu. Çünkü hareket öncesi bu yörede, herhangi bir gizli siyasal çalışma ya da yarı legal bir ör-gütlenme yapılmamıştı». Bunlar yapılmayınca da «sonun-da, köylülerle geçici ve gelişi güzel temaslar kurmak zo-runda kaldı» (**). Köylüler, bu tür ilişkileri, ihbarcılıkla ta-mamlıyorlar.

Debray'dan aktarmayı bitiriyorum. «1950'lerin Boliv-ya'sının, 1905'lerin Rusya'sı gibi, 'her iki devrime gebe ol-duğu ve ikincisini, yani sosyalist devrimi başlatmadan, birincisini, yani milli demokratik devrim doğurmaya gücü yetmediği' düşünülürse, şöyle bir sonuca varılır: 1905'ten sonraki Rusya'da olduğu gibi, burada da milli demokratik bir devrimi, sosyalist proleter bir devrime dönüştürme so-runu, yoksul köylülük ile proleteryaya oranla zayıf du-rumda olan kent küçük burjuvazisinin bu süreç içerisinde işgal edecekleri yerlere bağlıdır» (***). Bu çerçeveyi çiz-dikten sonra Debray, Bolivya'da köylülüğün devrimci iş-levlerine bir güvensizliği açıklıyor. «Bolivya'nın yakın geç-mişindeki bütün olaylar, köylülüğün sayıca üstünlüğüne rağmen, politikada hiç bir zaman bağımsız bir rol oyna-madığını, ayrıca, öbür sınıflara da faal bir katkıda bulun-madığını kanıtlıyor». Latin Amerika'ya ve köy gerillasına heyecanla giren Fransız Régis Debray, köylülüğün toplu-mu dönüştürmedeki rolüne sırtını çevirerek dönüyor.

(*) *Regis Debray, Che'nin Gerillası, İstanbul, 1975, s. 140.*

(**) «Biliyorduk ki, köylüler, varlığımızı kısa bir zaman-da geniş çevreye yayacaklardı».

«İşte bu üçüncü şahıs, bizi polise ihbar etmişti. Nitekim, ilk konukseverKübalının evinden bir kaç saat sonra, düşma-nın baskınına uğradık».

Che Guevara, Savaş Anıları, İstanbul, 1969, s. 42 ve 44.

(***) *R. Debray, Che'nin Gerillası, op. cit., s. 64.*

Levent Şahverdi Arşivi

Bolivya'dan Türkiye'ye. 12 Eylül Yılları'nda hazırlanmış iddianemelere ve bu iddianomelerde yazılı Türkiye'nin köylü bölgelerine geliyorum.

TKP/M-L Hareketi'nin gerilla anlayışdan söz edilmesi gerekiyor. Türkiye İşçi Köylü Partisi ile ilgili iddianamede, Türkiye İhtilâlci İşçi Köylü Partisi'nin, TİİKP, 1969 yılında kurulmuş olduğu belirtiliyor (*). TKP/Marksist - Leninist hareketi, 1972 yılında TİİKP'ten tasfiye edilen İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşları tarafından kuruluyor. İddianame'ye göre (**), ayrılık, Kaypakkaya'nın şu görüşleri ileri sürmesiyle başlıyor: «Acil görevlerimiz şunlardan ibaret olmalıdır: a) Kuvvetli bir kitle temeline, b) Kendine yeterli ekonomik kaynaklara ve c) Askeri harekâta elverişli bir araziye sahip önemli kırlık bölgeler seçilmeli, en değerli profesyonel partili kadrolar, bunların en çoğu, bu bölgelere seferber edilmelidir. Bu bölgelerde örgütlenmede kaynacak halka, ta başından silâhlı mücadele örgütlerinin, yani gerilla birimlerinin teşkili olmalıdır. Eğer gerekli ise çok kısa bir propaganda ve ajitasyon faaliyetinden sonra derhal gerilla eylemlerine girişilmelidir. Örgütlenmenin bütün diğer biçimleri, illegal okuma grupları, yayınları basan, ulaştıran ve dağıtan hücreler vs. gerilla faaliyetinin seyri içinde, onun ihtiyaçlarına cevap verecek, onu destekleyecek, güçlendirecek şekilde ele alınmalıdır». Kırlar, emperyalizmin yumuşak karnı türünden boş inançlar yerine daha güvenli olabileceği düşüncesiyle seçiliyor.

İbrahim Kaypakkaya'nın mantığı, «esas» ve «tali» olan, temel ile ikincil arasında ayrımları sıralayacak bir biçimde çalışıyor. Yine İddianame'ye göre «köylülük bölgelerdeki faaliyet esas, şehirlerdeki faaliyet talidir» görüşünü ileri sürüyor.

İlgili İddianame, TKP/M-L Hareketi'nin yolunu, dört

(*) *TİİKP, İddianame, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, Ankara, 1981, s. 11.*

(**) *TKP/M-L, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, III - Birinci Cilt, İstanbul, 1983, s. 67.*

Levent Şahverdi Arşivi

basamakta özetliyor (*). Buradan, olduğu gibi, aktarıyorum. «1 — Devrim, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısı gereği, ülkenin çeşitli yerlerinde dengesiz bir gelişme gösterecektir. 2 — İktidar, kırlık bölgelerde, silâhlı halk savaşı yolu ile, kurtarılmış bölgeler, kızıl siyasi iktidar alanları kurulmak suretiyle parça parça ele geçirilecektir. 3 — Devrim, kırlardan şehirlere doğru gelişecek, şehirler kırlardan kuşatılacaktır. 4 — Ülkemizde, devrimin temel örgütlenme biçimi silâhlı örgütlenme, temel mücadele biçimi, silâhlı mücadeledir». Görülüyor: kurtarılmış bölgeler kırlarda planlanıyor (**). Kaypakkaya'nın gerilla anlayışında gerillanın kırlar ile kentler arasında mekik dokuması yer bulmuyor.

Buradan kentlere ve kentte de Marksist - Leninist Silâhlı Propaganda Birliği'ne geliyorum. İlgili Esas Hakkındaki mütalaa'dan aktarıyorum. «Lenin'in 1905 yenilgisini, Mao'nun uzun yürüyüşünü, Vietnam 1935 ayaklanmasını, Che Guevara'nın 1956 çıkartmasının Kızıldere'den farklı olmadığını ilân ederek 1975 yılında kurulan ve Marksist - Leninist Propaganda Birliği adını alan örgüt THKP - C çizgisinin politik mücadelesinin en üst biçimi olan silâhlı propaganda eylemlerini temel alan bir örgüt olarak kurulmuştur» (***). Başlangıçta başka ülkelerin tarihlerine bir özenme var; benzer tarih yazımına çabalanıyor.

THKP - C çizgisi halk savaşı ve gerilla yolu, aşama-

(*) Ibid., s. 68.

(**) Bir başka iddianamede TİİKP'den TKP/M-L hareketine geçtiği belirtilen Garbis Altınoğlu'nun suçlandığı eylemler arasında, «Elbistan merkezinde Sinan Cemgil'i ihbar ettiğini sandığı bir şahsın evine tabanca ile ateş ettiği», «Elbistan İlçesi Kantarma Köyü muhtarı Ali Gülbakır'ın burnunu kestirdiği», «Kepez Köyü kâtibi Mahmut Yüzügüzel adlı şahsın burnunu kestirdiği» de yer alıyor.
TKP/M-L Devrimci Halkın Birliği, İddianame, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1982, s. 10.

(***) *MLSP, Esas Hakkında Mütalaa, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İstanbul, 1984, s. 1.*

Levent Şahverdi Arşivi

lı bir mantığa sahip görünüyor. Esas Hakkında Mütalaa şöyle özetliyor: «Birinci aşamanın şehir gerillası yaratmak, ikinci aşamanın şehir gerillasını geliştirmek kır gerillasını yaratmak ve üçüncü aşamada kır gerillasını yaygınlaştırarak Halk Savaşı'nı gerçekleştirmek ve bu savaş neticesinde emperyalizmin işgali altında bulunan Türkiye halklarını kurtararak proleterya diktatörlüğünü kurmak örgütün ideal hedefidir». Bir düzeltme yapmam gerekiyor; askeri mahkemelerdeki yargı belgelerini bilimsel çalışmalarda kaynak olarak kullanmaya çabalıyorum. Olguları diğer kaynaklarla denetlemek zorunlu oluyor. Mahir Çayan, basit gerilla yöntemini son derece karışık bir hale sokuyor; askeri savcılık, Mahir'in gerilla aşamalarını sayarken birisini eksik bırakıyor. Aslını aktarmanın yararlı olacağını düşünüyorum (*). Kaynağından alıyorum. «Birinci aşama: Şehir gerillasını yaratma, ikinci aşama: Şehir gerillasını geliştirme - kır gerillasını yaratma ve kuvvet gösterisi. Bu iki aşamada, savaşın, psikolojik yıpratma yönü ağır basacaktır. Üçüncü aşama: Şehir gerillasını yaygınlaştırma, kır gerillasını geliştirme. Dördüncü aşama ise, kır gerillasını yaygınlaştırma aşamalarıdır». Çok daha deneyimli gerilla savaşçılarının cüret edemediği bu aşamalandırma şemasından sonra Mahir Çayan, «neden şehir gerillası ile gerilla savaşına başlandı» diye soruyor ve bunu, teorik hiç bir gerekçe ileri sürmeden, tümüyle pratiğine ve hazırlıksız olmaya bağlıyor.

MLSPB'nin bu dört aşamaya bağlılığı yalnızca «resmi» belgelerinde kalıyor ve inançlı kimselerin imansız tekrarlarından öteye geçmiyor. İstanbul'da «silâhlı propaganda» amacına yönelik, kütlesellik bakımından son derece küçük, ancak büyük etkiler peşinde koşan bir hareket olmaya çalışıyor. Esas Hakkında Mütalaa, bunu, şöyle formüle ediyor: «Örgüt, silâhlı propaganda hedefinin öncü savaşı olduğunu; bu savaş süreci içerisinde oligarşiyi, devlet kadrolarını moralmen çökertmek, psikolojik olarak yıpratmak, mevcut bozuk düzenin işleyişini kitlelere açık-

(*) *Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Ankara, 1978, s. 402.*

Levent Şahverdi Arşivi

lamak, halk düşmanı ve faşistlerin cezalandırılmasının» silâhlı propoganda içine girdiğini kabul ediyor. Eylemlerini hep bu çerçeve içinde tutuyor.

Devam etmeden önce, bu çalışmada yer bulamadığım için değinemediğim iki saptamadan söz etmek durumundayım. Bunlardan ilki, 12 Eylül'ün spektaküler bir polis başarısını sergileyememesiyle ilgilidir; çeşitli örgütlerin içine sızdırılmış polis veya istihbarat ajanı öyküleri açıklanamadı. Bunun üzerinde durulmasının ve eğer sonunda geçerli sayılıyorsa nedenlerinin araştırılmasının gerektiğini düşünüyorum.

İkincisi, 12 Eylül Yılları, Türkiye'nin kendi tarihine ve benzer ülkelerin benzer deneyimlerine göre, çok daha az ve önemsiz sayıda, dönek çıkarabiliyor. Üst düzey dönekleri ise çok daha az oluyor; «pişmanlık yasası» adı altında dönmeyi ödüllendiren bir yasa çıkartılmasına karşın bu sayının azlığı üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum.

Bu iki saptamayı, kendi kendisini eleştiriyi Türkiye'nin ilerici hareketine hakaret etme fırsatı sayanlara sunuyorum. Bu iki saptamayı, eleştiri ile kendine güvensizliği aşılamayı karıştıranlara sunmak istiyorum.

Devam ediyorum. Şemsi Özkan, kendi hareketinde önde gelen bir yere sahip olarak dönme yolunu seçenlerden birisidir; (*), itiraflarından aktarma yapabiliyorum. Şunları ileri sürüyor: «Ben şuna inanıyor ve iddia ediyo-

---

(*) 12 Eylül'den önce hapislik deneyimi ve daha da önemlisi, çok daha önce Prof. Dr. Ayhan Songar'a psikiyatrik tedavi olan Şemsi Özkan acaba polis miydi; bu soru sorulmaya değer. Çünkü polisin ajanlık için, psikiyatrik sorunları olanları ve ilk kez düştükleri cezaevinde bulmaları, şaşkın bir uyarlanma oluyor.

«Polise sıktığım kurşunlara aşırıda kendi çelişkilerime, toplumla olan uyumsuzluklarıma sıkıyordum. Bu da geçici bir rahatlık yaratıyordu. Ama kısa sürede yerini rahatsızlığa, yeni sıkıntı ve çelişkilere bırakıyordu. Ne aradığımı bulabiliyor, ne de çelişkilerimi çözebiliyordum».

Şemsi Özkan, İtiraflarım, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi, 22.1.1982, s. 13 ve 14.

Levent Şahverdi Arşivi

rum ki, eğer MLSPB kurulmamış olsaydı, mutlaka başka kişiler başka isimler altında aynı işlevi gören bir örgüt kuracaklardı» (*). MLSPB türü bir örgütün mutlaka kurulacağını ileri sürmesini, itirafçı Özkan'ın kültür düzeyini aşan bir düşünce saymak zorunluluğunu duyuyorum.

Şemsi Özkan'ın MLSPB anlatımından bir bölüm daha almakta yarar görüyorum. Şöyle itiraf ediyor: «M. Çayan'a göre Türkiye'de halkın yükselen mücadelesini devlet baskı ve şiddetle engellemektedir. Bu da toplumda geçici sun'i denge yaratır. Bu denge sürekli değildir, mutlaka bir tarafın lehine bozulacaktır. Bu da ancak silâhlı mücadele ile gerçekleşir». Açıklıkla ortaya çıkıyor: ütopyacının yöneticileri ikna için pamflet yazmalarının yerini MLSPB anlayışında, halkı ikna için silâhlı propaganda alıyor. İtirafçı Özkan, «İlk anda halk silâhlı mücadeleye çekimser kalacaktır» diyor ve ekliyor: «O halde iyi örgütlenmiş, az sayıda nitelikli kişi gerilla mücadelesini başlatacak, yenilmeyip sürekli güçlenerek devletin sanıldığı kadar güçlü olmadığını halka gösterecektir» (**). Şemsi Özkan da MLSP anlayışının az sayıda ve nitelikli bir kadroya dayandığını söylemek gereğini duyuyor.

Bu eki burada tamamlıyorum. Bir tek amacım var: 1971 yılına kadar Türkiye'de halk savaşı ve ayaklanma tartışmasının hiç bir maddi temeli yoktur. Böyle bir tartışma başka ülkeler için yazılanlara çoğaltıp tekrarlamaktan, özgün katkı adına eklektik çözümlemeler yapmaktan ileri gidemiyor.

Buna ekleyeceklerim var: Türkiye'de 1970 yılının sonlarında başlayan ve 1971 yılı ortalarında duran bir gerilla pratiğine bakılarak da, başka ülkelerin daha zengin pratiklerinden çıkarılamayan ilkeleri formüle etmeyi de geçerli saymıyorum. Bunları ilgili bir öğrencinin müsveddeleri olarak kabul etmek mümkün; daha ilerisi Türkiye'yi küçümsemek anlamına geliyor.

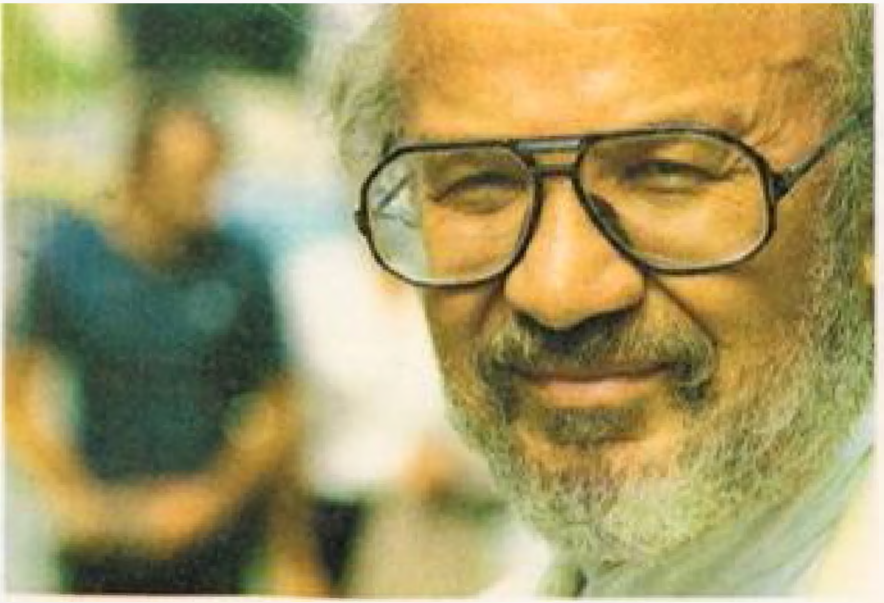
Daha sonraki on yıl, pratiği artırıyor.

Deneyimler, ön yargısız, incelenmeyi bekliyor.

(*) *Ibid.*, s. 7.

(**) *Ibid.*, s. 1 ve 2.

Levent Şahverdi Arşivi



Fotoğraf: Erdoğrul Bakkçıoğlu

Peki biz neyiz? "Biz" talihliyiz?

Bilim yapmak isteyenler için Türkiye, Yirminci Yüz Yılın sonlarında bir talih ülkesidir. Bu zamanda Türkiye'de yeni ve bir başka akıl doğuyor.

•

Gözümüz mü daha keskin; yoksa gördüklerimiz mi çok belirgin?

Yirminci Yüz Yılın sonlarında, Türkiye'de, "gözlerimiz" daha derin görerek keskinleşiyor.

•

Bu çalışmam, bir geçiş, bir interregnum, bir tebeddül devrine yoğun ve derinlemesine bir bakışı kapsıyor. 1960 yıllarının bir yaz yağmurundan daha kısa "sanayi demokrasisi" ile 1980 yıllarının artık faşizmin tüm kurumlarını asimile eden tekelci düzeni arasında Türkiye gericiliğiyle ilericiliğinin bir kanlı savaşı anlatılıyor. Perspektiften yoksun, kanının ne için aktıldığını pek iyi bilemeyen Türkiye ilericiliği bu savaşla yorgun düşüyor ve eylülist darbe ile bir daha yeşermek üzere eziliyor. Bu çalışmam, bu dönemin yer yer güncelinde yapılmış çözümlemeleriyle birlikte vardığı noktayı ele alıyor.

Bu dönem bilinmeden Yirminci Yüz Yıl Türkiyesi'nin anlaşılabileceğini sanmıyorum.

Bu çalışmam, Tezler'i, hazırlamakta olduğum beşinci kitaba ya da kitaplara bağlıyor.

•

Bu çalışmamın üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmasını diliyorum. Yarın için değil bugün için diliyorum. Benim büyük üniversitemin, öğrencilerimin benim aydın izleyicilerimin, gecekondu evlerinde bu kitabımı ders olarak çalışmalarını istiyorum.

ISBN 975-478-027-7 (Takım No.)
ISBN 975-478-048-X (4.Cilt)

Levent Şahverdi Arşivi